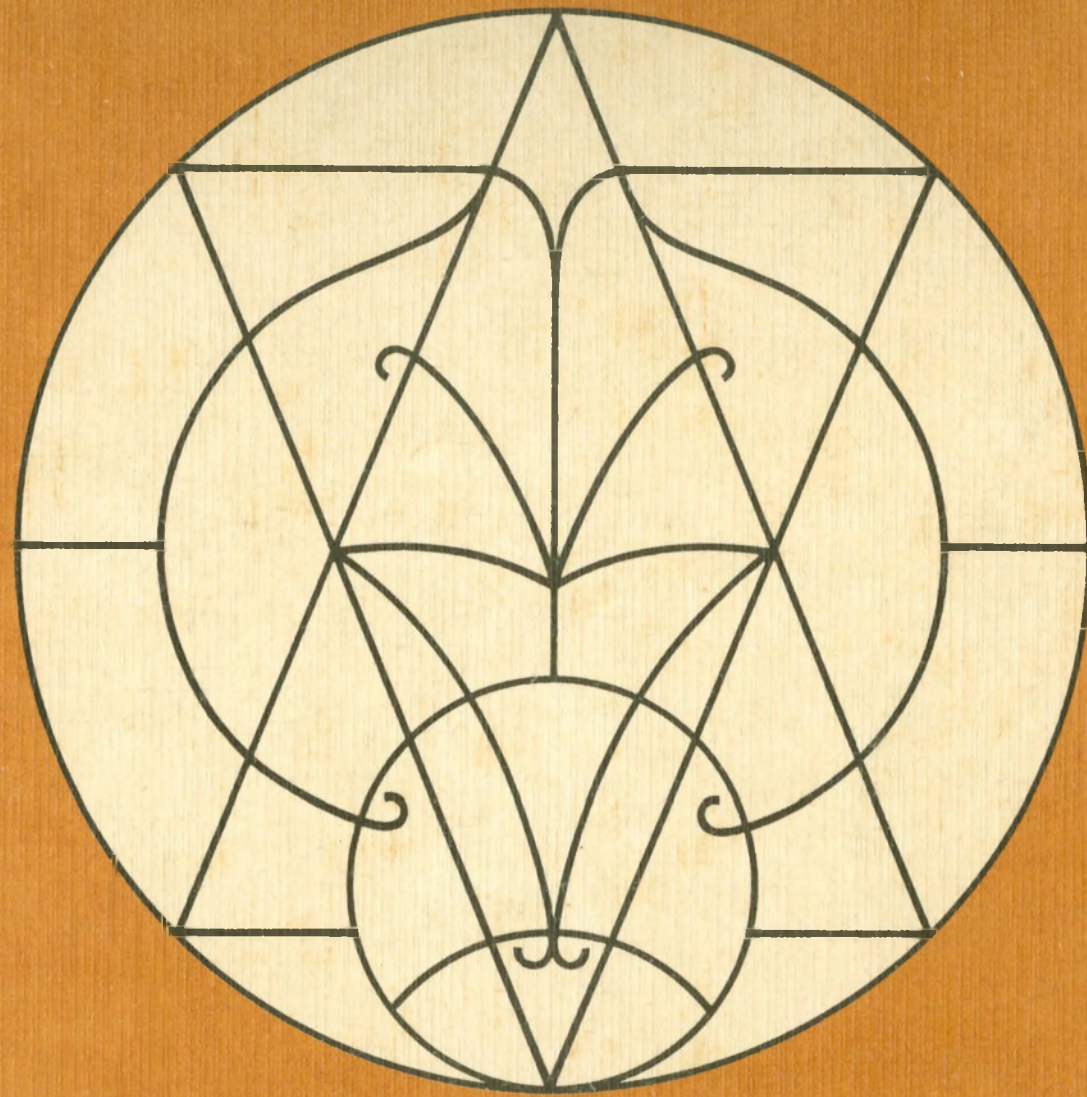

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

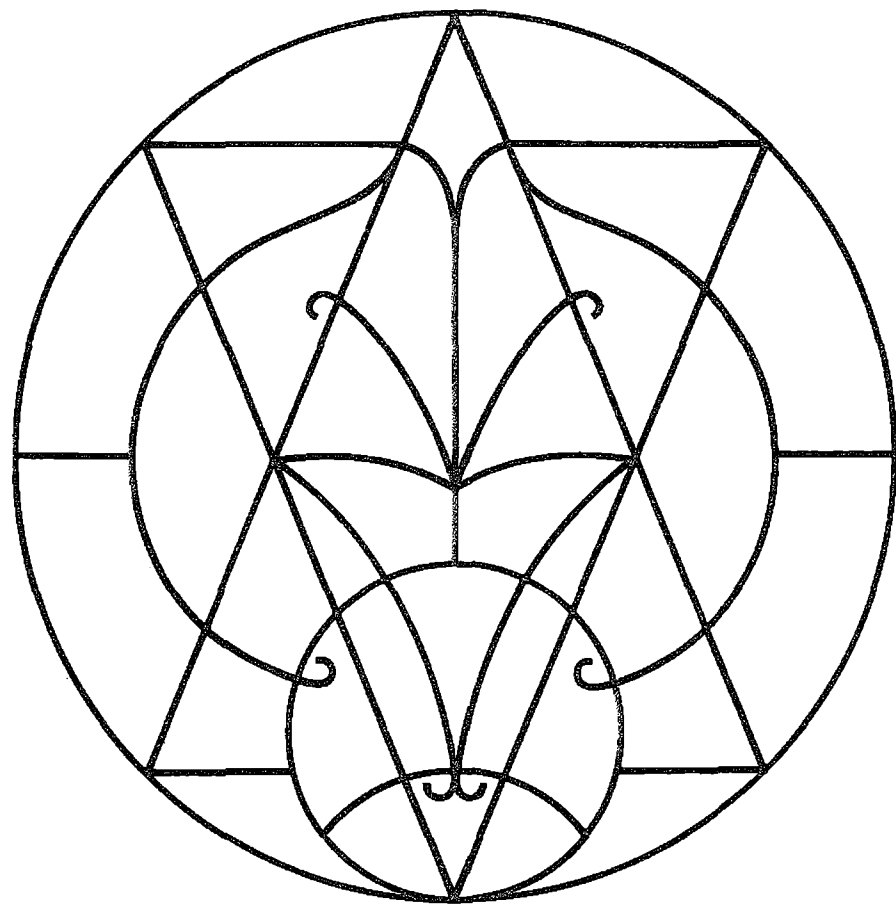

GAZDA ANIKÓ

ZSINAGÓGÁK ÉS ZSIDÓ KÖZSÉGEK MAGYARORSZÁGON

TÉRKÉPEK, RAJZOK, ADATOK

85.3.1. Mag. 2.

Az MTA Judaisztikai Kutatócsoport
kiadványai
Center of Jewish Studies
at the Hungarian Academy of Sciences.
Publications

HUNGARIA JUDAICA
Szerkeszti: Komoróczy Géza

1

Készült
a Városerőssítési Tudományos és Tervező Intézetben
(Budapest, I., Krisztina krt. 99, IV. iroda) ^
Megjelent
az MTA Országos Tudományos Kutatási Alap (Budapest),
az MTA -- Soros Alapítvány (New York / Budapest),
a Kulturális és történelmi emlékeink feltárása, nyilvántartása
és kiadása program (Budapest)
és a Memorial Foundation for Jewish Culture (New York)
támogatásával
Kiadja
az MTA Judaisztikai Kutatócsoport
Budapest
1991

GAZDA ANIKÓ

ZSINAGÓGÁK ÉS ZSIDÓ KÖZSÉGEK MAGYARORSZÁGON

TÉRKÉPEK, RAJZOK, ADATOK

MTA Judaisztikai Kutatócsoport
Budapest, 1991

Gazda, Anikó

**Synagogues and Jewish Communities in Hungary:
Maps, Data, Architectural Drawings**
(Budapest: Center of Jewish Studies
at the Hungarian Academy of Sciences, 1991)

© Gazda Anikó örökösei, 1991

ISBN 963-7450-11-4
ISSN 0865-1345

Distributed by the Center of Jewish Studies
at the Hungarian Academy of Sciences
Budapest, P.O.Box 107, H-1364, Hungary

Készült az ELTE Soksorozótőüzemében
400 példányban
Kiadja: MTA Judaisztikai Kutatócsoport
Felelős kiadó: Dr. Komoróczy Géza
Felelős vezető: Arató Tamás
Tipográfus és műszaki szerkesztő: Haiman Ágnes
Címlapterv: Mikula Lajos
ELTE 91314

Tartalom

Bevezetés	7	Zsinagógák távlati rajzai	127
Köszönet	11	Alaprajzok	128
A zsidó közösségek lélekszáma. Adatok a gyülekezeti épületekre ..	13	Példák a magyarországi zsinagógákkal analóg épületekre	128
Jelmagyarázat	14	1) Középkori zsinagógák	128
Táblázatok	15	2) Hosszanti terű zsinagógák nyugati karzattal	129
Térképek	47	Tanházak	130
A zsidóság elhelyezkedése az ország területén 1910-ben.		3) A XVIII. század végén, XIX. század első felében, reprezentatív belső térrel épített zsinagógák	131
Nagyságrendi csoportok a statisztikai adatok alapján	51	4) Hosszanti terű, a belső teret három oldalról női karzattal körülvevő zsinagógák	132
Térképek	53	Kéttornyú épületek	134
A zsidóság elhelyezkedése településeinkben. A zsinagógák helye ..	59	5) Négyzetes terű, a belső teret három oldalról női karzattal körülvevő zsinagógák	136
Magyarázat a térképekhez	62	6) Centrális alaprajzú épületek	138
Térképek	63	A budapesti közösségek egyszerű egyleti imaházai, imatermei	141
1) A zsidók elhelyezkedése a középkor folyamán	63	Hossz- és keresztmetszetek	143
2) XVIII. század első fele: az ún. "Judenhof"	64	Homlokzatok	151
XVIII. század második fele: az ún. "zsidó fertály"	65	A zsinagógai tér	164
Az uradalmi központ és a zsidóság kapcsolata — a zsinagógák helye	70	A belső tér liturgikus berendezési tárgyai	165
3) A mezővárosi letelepedés lehetőségei. Feltételezett zsidó családok lakóhelye	75	Mizrah emelvények	166
4) A településközpont egyházi és közösségi épületeinek és a kereskedelmi központnak a helyzete a XIX. század második felében és a XX. század első évtizedeiben	90	Tóraszekrények	167
5) A főváros zsinagógái	112	Héber feliratok	169
A zsinagógák építészeti kérdései	117	Izraelita rituális fürdő -- mikve -- építészeti rajzai (Sárospatak)	171
A z alaprajz	118	Rabbi háza (Olaszliszka)	172
1) Középkori zsinagógák	118	A zsinagógák helye a hazai építészet történetében	173
2) Hosszanti terű zsinagógák nyugati karzattal	119	Függelék:	
3) A XVIII. század végén, XIX. század első felében, reprezentatív belső térrel épített zsinagógák	120	A zsidó közösségek lélekszáma. Adatok a gyülekezeti épületekre (Történelmi Magyarország)	177
4) Hosszanti terű, a belső teret három oldalról női karzattal körülvevő zsinagógák	121	Jelmagyarázat	177
Kéttornyú épületek	122	Táblázatok	180
5) Négyzetes terű, a belső teret három oldalról női karzattal körülvevő zsinagógák	122	Térképek	220
6) Centrális alaprajzú épületek	123	Építészeti rajzok	222
A szerkezet	124	Térképjegyzék	225
Magyarázat a rajzokhoz	125	Rajzjegyzék	226
		Helységnevmutató	230
		Synagogues and Jewish Communities in Hungary.	
		Maps, Data, Architectural Drawings (Summary)	234
		בתי כנסת וקהלות בהונגריה: מפות, נתונים, שטחים אדריכליים (סיכום)	241

Contents

Introduction	7
Acknowledgements	11
Population Statistics of Jewish Communities.	
Informations on Community Buildings	13
Key to the abbreviations and legend	14
Tables	15
Maps	47
Distribution of Jews in Hungary in 1910.	
Size of Jewish Communities according to the Statistical Data ...	51
Maps	53
Localization of Jews in Hungarian Settlements.	
Location of Synagogues	59
Key to the maps	62
Maps	63
1) Jewish settlements in the Middle Ages	63
2) Settlements in the first half of the 18th century:	
the 'Judenhof'	64
Settlements in the second half of the 18th century:	
the 'Jewish Quarter'	66
Relation between Jews and the center of settlements —	
location of synagogues	70
3) Possibilities to settle in country-towns.	
Presumed place of Jewish families	76
4) Location of the commercial center as well as of religious	
buildings of the settlements in the second half of the 19th	
century and in early 20th century	90
5) Synagogues in Budapest	112
Architectural Aspects of the Synagogues	117
The Ground-Plan	118
1) Medieval synagogues	118
2) Synagogues of longitudinal form provided with a gallery	
on the western side	119
3) Synagogues with a more elaborate internal arrangement	
(built in the late 18th and early 19th century)	120
4) Synagogues of longitudinal inner form surrounded by women's	
galleries on three sides	121
Buildings with twin towers on the facade	122
5) Synagogues of rectangular central form provided with women's	
galleries on three sides	122
6) Buildings of hexagonal or octagonal ground-plans	123
The Structure	124
Key to the drawings	125

Perspectival drawings of synagogues	127
Ground-plans	128
Examples for buildings similar to synagogues in Hungary	128
1) Medieval synagogues	128
2) Synagogues of longitudinal form provided with a gallery	
on the western side	129
School buildings	130
3) Synagogues with a more elaborate internal arrangement	
(built in the late 18th and early 19th century)	131
4) Synagogues of longitudinal inner form surrounded by women's	
galleries on three sides	132
Buildings with twin towers on the facade	134
5) Synagogues of rectangular central form provided with women's	
galleries on three sides	136
6) Buildings of hexagonal or octagonal ground-plans	138
Simple community prayer houses and rooms in Budapest	141
Vertical and cross-sections	143
Facades	151
Interior of the Synagogue	164
Furnishing and Interior Design	165
Mizrah stands	166
Torah shrines	167
Hebrew Inscriptions	169
A Ritual Bath -- Mikveh -- in Sárospatak	171
A Rabbi's House in Olaszliszka	172
The Synagogues in the History of Hungarian Architecture	173
Appendix:	
Population Statistics of Jewish Communities.	
Informations on Community Buildings	
(Relating to Hungary before World War I)	177
Key to the abbreviations and legend	177
Tables	180
Maps	220
Architects of synagogues	222
List of maps	225
List of drawings	226
Index of place-names	230
Synagogues and Jewish Communities in Hungary.	
Maps, Data, Architectural Drawings (Summary. English and Hebrew)	234

BEVEZETÉS

Térkép-, rajz- és adatgyűjteményünk közreadását elsősorban a szakmai érdeklődők számára tartjuk szükségesnek. Kubinyi András és Vörös Károly történész társszerzőkkel közösen írott, a Műszaki Kiadó gondozásában megjelenő "Magyarországi zsinagógák" című, nagyszámú színes fényképfelvétellel, térképekkel és építészeti alaprajzokkal illusztrált könyvünk ugyanis elsősorban a nagyközönség számára készül. Tartalmától élesen különválik az a dokumentumanyag, melynek nyomán a magyarországi zsidóság hétköznapijainak és ünnepnapjainak színtere - a XVIII. század végétől 1944-ig tájegységenként, városonként és falvanként - zsinagógáik építészetén keresztül is kirajzolódhat előttünk. A Műszaki Kiadó gondozásában megjelenő kötet nem bírná el az itt közreadott dokumentumgyűjtemény terjedelmét, melyben a szakmai szempontok a településtörténet és az építészet körül csoportosulnak. Az említett kötet régész és történész szerzői egy-egy bevezető tanulmány keretében az ókori (Póczy Klára), a középkori (Kubinyi András) és az 1848-1918 közötti időszak történelmi és gazdaságtörténeti (Vörös Károly) helyzetén belül foglalkoznak a magyarországi zsidóság történetével. Ezt egészíti ki a településtörténettel és építészeti értékeléssel is összefüggő leírásorozat, mely megyénként, a jelentősebb településeken keresztül mutatja be a magyarországi zsinagógák építészetét.

Ez a dokumentumkötet felfogásában természetszerűen szorosan összefügg a könyvvel, mégis önálló mű, amely tudományos adataival kiegészíti azt, és adatszűrűségével alátámasztja az illusztrált, leíró jellegű kötet hitelességét.

A török harcok után elnéptelenedett ország területén a XVIII. századtól kezdődően tudatos telepítések történtek. A helyben maradó vagy kényszerűségből helyet változtató magyarság mellé a németországi tartományokból németek, a török pusztítás elől a Balkánról észak felé húzódva horvátok, szerbek, délszlávok, románok, Cseh- és Morvaország felől szlovákok, Lengyelország és Galícia felől oroszok érkeztek. E nemzetiségi és vallási csoportok mellett egyre fokozódó szerephez jutottak a Cseh- és Morvaország felől betelepülő zsidók is, akik a földesúri szolgálat fejében közösségi védelmet és bizonyos kollektív jogokat is élvezhettek. A zsidóságnak a településeken belüli helyzetével a településtörténettel való összefüggése nyomán kezdtem el foglalkozni, napjaink állapotából a történeti adatok segítségével felidézve letelepedésének és az országon belüli szétszóródásának különféle fázisait. Első-

sorban természetesen a zsidó közösség épületeit kerestem, a közös imádkozást és a közösségi életet befogadó zsinagógákat, az iskolákat és a fürdőket. A helyszíni, elsősorban településképi benyomásoknak a történeti adatokkal való igazolására és kiegészítésére először Dávid Ferenc művészettörténész hívta fel a figyelmemet. Kezdeti együttműködésünk során az általa megadott helységeken keresni kezdtem a magyarországi zsidóság különféle csoportjainak a helyszínen még fellelhető zsinagógáit, imaházait, imaszobáit. A későbbiek során ezekre az adatokra és előzményekre támaszkodva vizsgáltam a zsidóság építészeti tevékenységét. Ezzel sikerült a magyarországi zsidóság településtörténetére vonatkozó, Grünwald Fülöp, dr. Scheiber Sándor, Ember Győző és dr. Schweitzer József levéltári kutatásai nyomán ismertté vált adatokat szinte valamennyi, zsidók lakta helyszínen a zsinagógák mai állapotának ellenőrzésével és a zsidó történelemnek tárgyi - építészeti kapcsolataival gazdagítani.

A magyarországi zsidóság településtörténetére és építészeti tevékenységére vonatkozó vizsgálataim szorosan kapcsolódnak ahhoz az építészeti tevékenységhez, melyet hivatali munkám során az elmúlt években a Városépítési Tudományos és Tervező Intézet Műemléki Irodáján végeztem abból a célból, hogy az ország városainak és falvainak úthálózattal lehatárolt szerkezetén belül magát az építészeti karaktert, az egyes településközpontokat alakító építészeti tényezőket és épülettípusokat feltárjam. Ennek során figyeltem fel azokra a környezetet befolyásoló társadalmi viszonyokra, melyek az építészeti eszközökön keresztül nem egy esetben éppen a zsidóság korábbi helyi szerepére, sok esetben létének hiányára utaltak.

A magyarországi települések építészeti karakterét, ezen belül a településközpontok jellegzetességeit vizsgálva felismertem, hogy a XVIII. századtól kezdődően, de különösen századunk első évtizedeiben Magyarország egyes városai - pl. Makón, Kecskeméten, Bonyhádon, Mátészalkán és Kisvárdán, a ma már országhatárokon kívül fekvő Pozsonyban, Nagyváradon, Szabadkán, Újvidéken, Beregszászon vagy Munkácson - a különböző keresztény vallásfelekezetek épületei mellett mind központibb helyet foglalnak el a zsidó közösségek épületei. Ez nemcsak arra hívta fel a figyelmet, hogy Magyarország egész területén, de különösen annak egyes városaiban, községeiben jelentősen megnőtt a zsidó lakosság száma, hanem arra is, hogy a települések hierarchiájában elfoglalt helyzetük és szerepük is lényegesen módosult. A XIX. század folyamán a társadalmi "elfogadottsághoz" bizonyos fokú megbecsülés is járult.

Természetes, hogy a lakó- és üzletházak mellett a zsidó közösség legfőbb épületei, az akkor emelt zsinagógák építészeti megoldásában már megtalálható a zsidóság emancipációs törekvésének hatása. Ebből következik, hogy az erősödő magyarságtudat és a kortársi szellem hatására ezek az épületek nemcsak a zsidó művelődéstörténetnek integráns részei, hanem egyben meghatározó elemei is lettek városaink, sokszor a mezővárosi rangból falusiá válassza visszazsorított falvaink központjainak – s habár építészeti funkciójuk a második világháború során a zsidóságra mért megsemmisítő csapás folytán mára a legtöbb még fennmaradt épület esetében is megváltozott, városképi szempontból még ma is érvényesül környezetformáló szerepük.

A XVIII. században és a XIX. század első felében a zsidóság gazdasági-társadalmi szerepének településtörténetileg is megfogalmazható növekedése mellett az ekkor épített zsinagógák a közösség szellemi és kulturális magatartására, a rájuk kényszerített elzárkózásra szolgálnak példaként.

A XIX. század második felében már mindazoknak a szellemi irányzatoknak a hatását is észre kell vennünk, melyek a németországi, a cseh-morva hitközségek vagy a lengyelországi, litván és a galíciai zsidó központok, később a közeli bécsi zsinagógaépítészeti irányból érkeztek a szellemileg és anyagilag egyaránt tekintélyes magyarországi zsidó központok felé. Az eddig elsősorban vallási funkciót betöltő épületek mindinkább a reprezentáció eszközeivé is válnak. Tehát a megváltozott társadalmi körülmények következtében különösen városainkban már maguk a zsinagógák épületei is felidézhetik a magyarországi gazdasági fejlődésre jellemzően nagy számban jelen levő, polgárosult zsidóság kultúrtörténeti szerepét: fogékonyságát a "modern", a maga idejében újszerű, érdekes, nemegyszer merész művészeti megoldások iránt. Különös és szerencsésnek mondható egybeesése a művészettörténeti irányzatoknak az, hogy a XIX. század fordulóján kibontakozó építészeti szecesszió lineáris-dekoratív stílustörekvései természetesen ötvöződhetnek a század eleji zsinagógák keleties-eklektikus, túldíszített ornamentikájával – az építetőknek azzal az igényével, mely a vallási kötöttségek fellazulásával, az asszimilációban gyökerező neológ ritus térhódításával a megváltozott zsidó szellemiséget is tükrözte. De ez adja a magyarázatát néhány, különösen a közúti csomópontokban fekvő, ekkor fejlődésnek indult, de napjainkban már gazdasági jelentőségét veszített településünkben a központi fekvésű lakó- és kereskedelmi épületek eredetének is. Ezen felismerés alapján tettünk kísérletet Magyarország zsinagógáinak teljes számbavételére, építészeti, művészeti és településtörténeti

értékelésére. Kísérletről kell beszélünk: a szétszórt közösségek félig romba dőlt, omladozó szakrális épületei ugyanis formálisan ma már gyakran felismerhetetlenek. Átépitett formában, megváltozott funkciókkal, sokszor csak részleteiben őrzik eredeti mivoltukat. Helyszíni adataink feldolgozását az ún. épületkataszter vonatkozó adatai és rajzaink mutatják.

Nem mi vagyunk az első vállalkozók, akik e téma vizsgálatát megkíséreljük. Dr. Scheiber Sándor "A magyar zsidóság történetének kutatása" c. előadásában, mely 1971. május 9-én Eisenstadtban hangzott el, s amelynek magyar nyelvű szövege A magyarországi zsidó hitközségek monográfiái: 5. (Budapest, 1972. Öt község: Dr. Scheiber Sándor: A magyar zsidóság történetének kutatása p.41) c. kötetben olvasható, a következőket tartalmazza:

"... A World Federation of Hungarian Jews célul tűzte ki a magyar zsidóság történetének bemutatását. Ennek az egyesületnek kiadásában látott napvilágot a magyarországi zsinagógák képeskönyve is. Sajnos sok jót erről az albumról nem mondhatunk. Nem teljes. S ami megvan, nem a legjobb felvétellel szerepel. Nincs meg az építész neve, az építés dátuma, nincs alaprajz. Nem derül ki, melyik áll még, melyik nem. Újból kellene készíteni Magyarországon kielégítően és kimerítően."

Az elmarasztaló megjegyzéseket munkánk során először elfogadtuk. Hiányoltuk, hogy megfelelő helység- és utcanev hiányában az épületek nehezen azonosíthatók, a képaláírásokból nem derül ki, hogy ezeket a neológ vagy ortodox közösség építtette-e. Építési idejükre is csak a felszínes formai meghatározás utal; s az sem derül ki egyértelműen, hogy a közölt fénykép archív felvétel vagy a második világháborút követően készült; a felvételek évét sem ismerjük. Az alaposabb tájékozódás azonban módosította az elmarasztaló kritikát. A nagyszámú átalakítások miatt az újabban gyűjtött adataink kiegészítéséhez a korábbi, gyakorta még az eredeti állapotot rögzítő fényképfelvételt megfelelő kritikával, hasznosan tudtuk felhasználni.

Ma már elmondhatjuk, hogy a dr. Scheiber Sándor által felvetett hiányok közül ismerjük a magyarországi zsidóság – az általunk a közös imahelyek szempontjából minimálisnak tekinthető 30 fő feletti – közösségeinek létszámát és elhelyezkedését az ország területén. Összeállításunkat a történeti Magyarország teljes területére – legalább a történeti adatok tájékoztató szerepe miatt – függelékünkben mellékeljük. Kollégáink hozzásegítettek ahhoz, hogy

Ausztria burgenlandi és Jugoszláviának vonatkozó területein a zsinagógák jelenlegi állapotát is megismerjük. Más területen ezek a részletes adatok hiányoznak.

Több mint 400 hajdani zsinagóga épületének különféle gyűjteményekben fellelhető archív fényképéről tudunk. Ezek a helyi hitközségek kiadásában megjelent képeslapok hitelesen mutatják be a magyarországi zsinagógák építészetét. A ma még fennálló zsinagógák héber feliratait nagyjából feldolgoztuk. A szövegek értelmezéséből arra következtetünk, hogy ezek a közösségek és a vezető rabbik vagy a közösségi elöljárók vallási és eszmei felfogásának olyan bizonyítékai, amelyek a zsidó közösségek belső eszmei, erkölcsi felfogását közvetítik az utókor számára. Annak ellenére, hogy ezeknek az építészettel való kapcsolata nyilvánvaló, ismertetésüket technikai okok miatt mégis kénytelenek voltunk különválasztani. Ezeket az MTA Judaisztikai Kutatócsoportjának gondozásában fogjuk közreadni. Jelen kiadványban kizárólag azokat a feliratokat közöljük, melyek a rajzaikon szereplő épületeken találhatóak. A perselyek, kézmosók, emléktáblák feliratait még ezek esetében is elhagytuk.

A zsinagógák összegyűjtött adatainak első, vázlatos leírását először az Építési és Városfejlesztési Minisztérium és a Városépítési Tudományos és Tervező Intézet közös kiadásában megjelenő "Településfejlesztés" című folyóirat 1986/2., 4., 1987/1., 2., 3. számában tettük közzé. További részletes kutatásaink azonban helyesbítik és kiegészítik az abban foglaltakat.

Településtörténeti vizsgálataim körét bővítve nem elégedhettem meg a magyarországi zsidóság települési helyszíneinek, és a zsinagógák helyszíni adatainak ismeretével. Szükségnek véltem a zsinagógák építészeti jellegének bemutatását is. Az alaprajzi leírások mellett – melyet a Műszaki Kiadónál megjelenő kötet tartalmaz – fontosnak tartottam annak a közel 100 építészeti alaprajznak a bemutatását, melyek megfelelő csoportosítással felvázolhatják a magyarországi zsinagógák építészeti áramlatait, a különböző korszakok építészeti felfogásának hatását. Az alaprajzi csoportokat a zsinagógai liturgia szerinti belső téralakítás szempontjait figyelembe véve foglaltam össze. Az épületek térbeli megjelenését a metszetek, homlokzatok mutatják. A rendelkezésemre álló rajzok közül nem arra törekedtem, hogy olyan építészettörténeti vagy művészettörténeti sorozatot közöljek, mellyel a hazai építészettörténet vagy az európai zsinagógaépítészet kiemelkedő példáit reprezentálom. A véletlenszerűen fennmaradt épületekről készített felmérési rajzok erre egyrészt alkalmatlanok, másrészt jelentős épületek és építészeti irányzatok rajzi anyag hi-

ányában nem kerülhetnek a bemutatott épületek közé. Harmadsorban kérdéses, hogy a zsinagógákat mint zsidó közösségi épületeket, szabad-e külső formai jegyek alapján megkülönböztetett módon rangsorolni. Így a rendelkezésemre álló metszetek és homlokzati rajzok ismertetését nem a témakör tudományos feldolgozásának, hanem a magyarországi zsinagógák változatos építészeti formáiból való válogatásnak szántam.

A hajdani imaszobákat, kis lélekszámú hitközségek imaházait még levéltári kutatások alapján is nehéz megtalálni; igyekeztem, hogy megfelelő statisztikai adatok, építészeti tervek hiányában helyszíni szemrevételezéssel, élő hagyományőrök segítségével lehetőleg valamennyinek nyomára bukkanjak.

Azokban a falvakban, melyekben a holocaust során elhurcolt zsidó lakosságból nem vagy alig akadtak visszatértek, mára már a túlélők jó része is elhalt; gyermekeik elköltöztek – ezeken a helyeken meglehetősen nehéz volt kielégítő gyűjtőmunkát végezni. Kecskemét, Baja, Szeged, Miskolc, Pécs vagy Szombathely gazdag pompával emelt zsinagógái az utóbbi évek folyamán szinte valamennyien felújításra, illetőleg átépítésre kerültek. Ezeken a helyeken az jelentett különös és gyakran szomorú feladatot, hogy az átalakított formák között rábukkanjak a vallási funkciókkal összefonódott építészeti megoldások szépségének nyomaira, megtaláljam azokat a belső indítékokat, melyekben a vallási hagyomány a kortárs építészeti hatásokkal és a helyi társadalmi elvárásokkal találkozik.

Összegyűjtött adataimból kitűnik, hogy a magyarországi zsinagógák jó része elpusztult, épületeiket nem a természetes előregedés vagy az elköltözések miatt hagyta magára közössége. Így az üresen álló épületeknek történelmi, kultúrtörténeti, vallástörténeti szerepet is vállalniuk kell. Egyfelől a magyarországi zsidóság történetéhez kell adalékot szolgáltatniuk, másfelől a XVIII., XIX. századi Közép-Európa, s benne a történeti Magyarország kultúrájában, elsőként természetesen építészeti és művészettörténeti kultúrájában, települési környezetével együtt kell a zsidó szellemiség szerepét és befolyását megmutatnunk. Köztudott ugyanis, hogy Közép-Európában a második világháború során Magyarország zsidósága élte legtovább a polgári értelemben vett ún. "békés" életét. A háború végső stádiumában a deportálások ellenére a zsinagógák, lakó- és kereskedőházak építészetiileg – különösen külső formáikat tekintve – nagyrészt

sértetlenül maradtak. Így az üresen maradt épületek pusztulása, utóbb átalakítása vagy még napjainkban is gyors lebontása elsősorban nem a háború idején, hanem utána, az 1950-es évektől kezdődően, szinte folyamatosan ment végbe. Még az elmúlt esztendőben is tanúi lehettünk annak, hogy az eredeti formáit, berendezési tárgyait őrző zsinagógákat hogyan szüntette meg vagy bontotta szét a félreértett gazdasági kényszerűség. Természetesen ez olyan gondolatsor megindítását vetheti fel, olyan történettudományi és társadalomtudományi elemzéseket vethet fel, mint a volt zsidó közösségek, egyének településfejlesztésben vállalt emlékének, szerepének elfogadása vagy elvetése. Ennek vizsgálata azonban nem kizárólag az építész feladata. Egyes települések, településrészek vagy építészeti együttesek megőrzése érdekében ugyanis megkíséreltük a városrendezési tervekkel összehangolva építési előírásokkal és a "műemlékké" való nyilvánítással is szabályozni és ezzel is támogatni az épületek tudati és tárgyi megőrzését. Sikertelen próbálkozásaink rámutatnak arra, hogy a zsinagógák megőrzésének egyik legfőbb problémája nem a "tulajdonos" anyagi és erkölcsi szerepének, hanem inkább a zsidósággal összefüggő szellemi örökség vállalásának és az ezzel összefüggő és szükséges tennivalóknak a hiánya.

Sajnos Magyarországon 1945 után elmaradt az a párbeszéd, melynek feladata lett volna tisztázni a zsidóság sorsát, üresen maradt zsinagógáinak fennmaradásával, fenntartásával kapcsolatos építészeti, művelődéstörténeti feladatokon keresztül a helyi társadalom erkölcsi szerepét. Hiszen mások az elvárásai azoknak, akik a zsinagóga romjai között őseik - szüleik, nagyszüleik, testvéreik - helyét keresik, a közös imák hangulatát, és másként járnak az épület falai között azok, akik ezekben kizárólag építészettörténeti, művészettörténeti értéket látnak, és ismét másként ítélik meg azok, akik képesek ezeket az épületeket a történelmi múlt egyik dokumentumának tekinteni, építészeti nagyságától vagy díszítettségétől is függetlenül. Napjainkban sajnos az a szemlélet vált uralkodóvá, melyben kizárólag a célszerűség az irányadó, melyben az építészeti örökségnek olyan négyzetméterenkénti árat szabnak, mely egyben eldöntheti ezek fennmaradását vagy lebontását. Ezért kell újra átgondolni, hogy kit terhel a felelősség azért, amiért az elhagyottan álló zsinagógák közül jó néhány romhalmazzá vált, mások erkölcsileg méltatlan felhasználást nyertek, néhány belső terét átépítve, homlokzatában eredeti módon, de jeltelenül őrzi korábbi funkcióját.

Közel 10 éve foglalkozom a magyarországi zsidóság településtörténetével, zsinagógáik építészetiével. Ez alatt az idő alatt szomorúan és tehetetlenül kellett tudomásul vennem egyes épületek teljes (Hajdúhadház, Mezőberény) vagy részleges bontását (Szentese, Makó), természetes romosodását (Vác, Makó), szakszerűtlen átépítését (Budapest, Dózsa György út), vagy a szakszerűtlen használatból adódó állandó állagromlást (Abony, Albertirsa, Hőgyész, Bonyhád).

Nagyon sok még a tennivaló a magyarországi zsidóság településtörténetével, zsinagógáik és egyéb közösségi épületeik építészeti szerepével kapcsolatban. A kisebb imaházak, tanházak, iskolák és fürdők épületeinek helyét, ezek fényképét vagy rajzát is fel kell dolgozni, ami jelen munkából kimaradt. Ugyancsak foglalkozni kell a zsinagógák és a zsidó közösség egyéb épületei közötti építészeti formai jegyek kapcsolatának összehasonlításával, amit ez a gyűjtemény szintén nem tartalmaz. Végül foglalkozni kell a régi zsidó temetők sírjeleinek és az esetleges ravatalozóépületek megőrzésével. A sírjelek történeti feldolgozása a településtörténethez szolgálta történeti adalékokat, és a zsidó közösség nagyságát és anyagi helyzetét segít megismerni.

E munka közreadásával, a zsinagógák adatainak összegyűjtésével a magyarországi zsidóság emlékezetének is méltó módon kívánunk emléket állítani. Hiszen a zsinagógák a vidéki zsidósággal együtt jórészt elpusztultak. A még álló zsinagógák többsége sem tölti be, és talán soha nem is fogja betölteni azt a funkciót, melyet építtetőik nekik szántak.

Ezekre az építtetőkre és erre a hajdanvolt funkcióra is emlékezni kívánunk Jeremiás siralmainak 3:20 versével:

"Emlékezve emlékszik, és meggörnyed a lelkem."

KÖSZÖNET

Munkám nem készülhetett volna el a helyszíni gyűjtésben részt vevő és azt segítő kollégáim áldozatkészsége nélkül.

Jelen dokumentáció összeállítását az adatok helyszíni összegyűjtéséhez hasonlóan munkahelyem, a Városépítési Tudományos és Tervező Intézet vezetőinek:

dr. Dragonits Tamás	Kálnoki Kis Sándor	dr. Kőszegfalvi György
Kerényi József	dr. Máté Zsolt	Sántáné dr. Tinyó Margit
Szimán Károly,		

és munkatársaim közül

Ághné Korompay Katalin	Karai Antal	Muszik Lászlóné
M. Anda Judit	Mehrli Péterné	Kisdi Balázsne
dr. Gyurkó János	Sedlmayr Jánosné	Dorn Frigyes

építészeknek megértő támogatása segítette.

Bene István	Paulai György	Polyik József
Oroszi Zsolt	Süllős János	Susits László
Reviczky Béláné	Batta Frigyesné	Balázsovcics Mihály

a technikai lebonyolításban működtek közre.

A zsinagógáknak mint a zsidó vallási élet színterének feldolgozásához az első bátorítást dr. Scheiber Sándor professzortól, az Országos Rabbiképző Intézet időközben elhunyt igazgatójától kaptam. Halála után volt munkatársai, dr. Schweitzer József professzor, az Országos Rabbiképző Intézet igazgatója, a héber nyelvű felirati szövegek fordításában és értelmezésében Berger István pécsi, a szövegfordításban Landeszman György budapesti főrabbi, a Magyar Zsidó Levéltár vezetője nyújtottak további segítséget. Köszönöm dr. Schöner Alfréd országos főrabbinak és Serge Kalifának (Besançon) a vallási kérdések, dr. Vörös Károly és dr. Bácskai Vera történészeknek a történelmi, Dávid Ferencnek a művészettörténeti, dr. Gerő Lászlónak az építészeti és dr. Vámosy Ferencnek az építészettel összefüggő társadalomtudományi kérdések helye értelmezésében és Hávorné Takách Ágnesnek a fényképfelvételek készítésében, S dr. Klein Rudolfnak (Szabadka-Subotica) a jugoszláviai, dr. Arje Lewynek (Jeruzsálem) a mádi zsinagógával kapcsolatosan, Dr. Nikolaus Vielmettnak (Wien) az ausztriai, ezen belül a burgenlandi, Sajó Györgynek a budapesti adatok összegyűjtésében nyújtott segítségét.

Külön köszönet illeti azoknak a közeli és távolban élő barátaimnak, barátokká vált kollégáimnak közreműködő részvételét, akik különféle információkkal hozzájárultak az építészettel összefüggő adatok, rajzok összegyűjtéséhez:

dr. Bokor Sándor	Cifka Anna	Csáki Imre (Szigetvár)
dr. F. Csanak Dóra	dr. Gercsák Gábor	Gerle János
dr. Guzsik Tamás	Iványi Gábor	dr. Kárpáti László (Miskolc)
Kőszeghy Attila (Debrecen)	Ligeti Gizella	dr. Lővei Pál
Martin Jánosné (Hőgyész)	Mayer Irén (Kecskemét)	Müller József (Bonyhád)
Nagyné Bársony Magda	Pálné Valatin Ágnes	Pusztai László
(Kecskemét)	Privárcsi István	Fodor László (Makó)
Sugár Péter	dr. Szabó László	dr. Schiffer Mária
	(Szolnok)	(Kaposvár)
Szemerey Márta (Szeged)	dr. Tóth Ferenc (Makó)	Takács Antal (Orosháza)
Váczi Imre (Szekszárd)	Váliné Pogány Jolán	Vukov Konstantin
dr. Winkler Gábor (Győr)	Wirth Péter	Gajdics Andrej (Beregszász).

E könyv nem készülhetett volna el családom tagjainak, édesanyámnak és nagybátyámnak a vallási hagyományok felidézésében, nővéremnek, Beney Zsuzsának a szövegszerkesztésben és stilizálásban nyújtott segítsége, és lányom, Faludy Judit megértő türelme és támogatása nélkül.

A műszaki, grafikai összeállítás Haiman Ágnes tipográfiai és Mikula Lajos grafikai munkáját dicséri (Origo-press Kulturális Szolgáltató Szövetkezet).

A ZSIDÓ KÖZÖSSÉGEK LÉLEKSZÁMA. ADATOK A GYŰLEKEZETI ÉPÜLETEKRE

A magyarországi zsidóság területi elhelyezkedésének változására (2-5. rovat) és a települési folyamatoknak a zsinagógaépítéssel való kapcsolatára (6-7. rovat) adataink kataszterszerű összeállítását (1-9. rovat) választottuk.

A magyarországi településeket az 1978. évi földrajzi névtár alapján megyénként, ezen belül a települések betűrendes sorrendjében közöljük.

A történeti Magyarországra vonatkozó kiegészítő adatainkat 1910-ig bezárólag az 1910-es statisztikai összeírás megyénkénti, járásonkénti összeállításában készítettük el. Felsorolásuk a Függelékben található. Az épületekre - különösen a jelenlegi állapotra és használatra - vonatkozó adatok még hiányoznak.

A mellékelt táblázatok mindenekelőtt 4 időpont lélekszámadatait gyűjtik egybe. A 2. rovatba Ludovicus Nagy 1828. évi összeírását, a 3. rovatba Pényes Elek geográfiai szótárának 1851. évi, a 4. rovatba az 1910-es, az 5. rovatba az 1941-es statisztikai adatokat jegyeztük fel. Az 1. rovatban szereplő felsorolásainkban azok a települések szerepelnek, ahol a négy választott időpont valamelyikében 30 főnél nagyobb zsidó közösség élt. Ezt az alsó lélekszámhatárt azért választottuk, mert így feltételeztük, hogy a közös imákhoz szükséges 10 felnőtt, tehát 13 éven felüli férfi egybegyűlhetett, és ott valószínűsíthető, hogy e célra a közösség már imaszobával is rendelkezett. Az 1828-as és 1851-es leírásokban a zsinagógákra utaló adatokat is feltüntettük. Ismereteink alapján biztosan tudjuk, hogy ezekben nincs feltüntetve valamennyi zsinagógaépület. Feltehetően azért, mert a lakóházakkal megegyező méretű épületek külső építészeti jegyeikben nem mutattak olyan szimbólumokat, melyek ezektől megkülönböztették volna őket.

A zsinagógák építésének idejét (6. rovat) az Egyenlőség c. felekezeti hetilap 1883-1927 közötti évfolyamaiból, a vármegyei monográfiáknak (Borovszky) a zsidó hitközségekre, illetve az egyes településekre vonatkozó adataiból, a Magyar Zsidó Lexikonból és a Jeruzsálemben megjelent Pinkas Hakehillot - a magyar hitközségekre vonatkozó - adataiból jegyeztük fel, kiegészítve egyéb forrásból származó információinkkal. Az épületek jelenlegi állapotára és haszná-

latára a helyszíni adatgyűjtések során szerzett ismereteink adnak eligazítást. (7-8. rovat).

A lélekszám adataink változásából az ott élő közösség életére is következtethetünk, így közös imahelyeik nagyságát is meg tudjuk becsülni. Helyszíni építészeti vizsgálataink során a néprajzi gyűjtés módszerével a helyszíni adatközlők emlékezetére támaszkodva azonban arra törekedtünk, hogy a képeslapok ábrázolta épületeken kívül valamennyi zsidó imahely emlékét felidézzük és topográfiaiailag is rögzítsük. Így az ismert vagy véletlenszerűen fennmaradt épületeken kívül az adatközlők és a lélekszámadatok alapján megbecsülhettük a már elpusztult imahelyek nagyságrendi típusát (7-8. rovat), melyet a közösségek lélekszáma, letelepülésének időszaka és a zsinagógák építésének korszakában a zsidók társadalmi elfogadottsága, egyszerűsége vagy díszítettségét a közösség, illetve vezetőségének a vallási hagyományokhoz és a helyi társadalom elvárásaihoz való viszonya is befolyásolt.

Az épületekre kataszterünk 7-8-9. számú rovata az alábbi jelkulcs szerint vonatkozik:

- ISZ -

Imaszobának azokat a helyiségeket nevezzük, ahol a néhány családból álló közösség (30-100 fő közötti csoport) férfi tagjai gyűltek egybe minjant alkotva elsősorban péntek esti, szombati közös imák alkalmával. Ezeket általában a közösség tehetősebb tagjának lakó- vagy üzletházának egyik szobájából alakították. Építésük idejét, a mester nevét általában nem őrzi az emlékezet.

Ezt a típust Magyarország 304 településében jegyeztük fel. Közülük 40 épület - átalakítva - még napjainkban is áll, 5 hitközségi használatban van, 187 településben a feltételezett épületek helyszíni ellenőrzését, ezek építészeti jellegtelensége miatt feleslegesnek tartottuk. (Táblázatunk 8. rovatában ezeket ? jelzi.) A XIX. század folyamán e közösségek tagjai a fő ünnepek alkalmával a nagyobb zsinagógákat keresik fel. Ilyenkor találkoznak össze a családok távoli tagjai, akik vendégül látják az ünnepre érkezőket. Budapesten 3 imaszobából 2 hitközségi tulajdonban van.

- I -

Imaháznak azokat az épületeket neveztük, melyek a lélekszám adatai alapján a 100-500 fő közötti közösségek mindegyikében megtalálhatók. A 300 fő alatti közösségekben ezek még a nagyobb polgárházak méretéhez hasonlatosak, de már olyan önálló építmények, melyekben az alaprajzi funkció a vallási hagyományoknak is megfelel. Az egyszerű homlokzatú épületeken a kettős kőtábla

szimbólumát már alkalmazzák. A XIX. század utolsó harmadától kezdődően felavatásuk idejét gyakorta közölte a felekezeti sajtó (Egyenlőség). Az építőmesterek neve azonban rendszerint ismeretlen.

Ezt a típust az ország 406 településében jegyeztük fel. Közülük 88 épület átalakítva - még napjainkban is áll. 24 imaház ma is vallási célokra használnak. Budapesten 7 imaházból 4 hitközségi használatban van.

- ZS -

Zsinagógának azokat az önálló, falvainkban, mezővárosainkban és a városokban felépített, a lakóházak tömegénél nagyobb és formailag ezeknél díszesebb, a közösségen belül elsősorban a liturgiával összefüggő épületeket értjük, melyeket általában a 300 főnél nagyobb, anyagilag tekintélyesebb közösségek építettek híveiknek közös imádkozás céljára.

Ezekre a különösen a XIX. század utolsó harmadától felépített épületekre már ráillene az egyéb egyházi épületekre általánosan használt "templom" elnevezés, melyet a magyarországi szóhasználat sok helyütt alkalmazott is "zsidó templom" formájában. A vallási hagyományokhoz ragaszkodók számára azonban ez az elnevezés visszatetsző, mert "templom" alatt kizárólag a jeruzsálemi salamoni templom értendő. Pusztulása (i.sz. 70) után más épületre ez az elnevezés nem alkalmazható. Pusztulásának napját évről évre gyászünneppnek kell tekinteni. Az erre való emlékezés jeléül a vallásos zsidók nemcsak a zsinagógákban, hanem még saját lakóházukban is vakolatlanul hagynak egy falszakaszt.

Ezt az épület típust az ország 354 településében jegyeztük fel. Adataink szerint a több száz közül még 113 épület áll, ebből 13 hitközségi tulajdonban és használatban. Budapesten 19 zsinagógából 12 van hitközségi használatban.

Ezek az épületek nem csupán történeti, hanem településtörténeti értékük mellett már művészettörténeti és építészettörténeti szempontból is jelentősek. A második világháború esztelen pusztításai után a véletlenszerűen fennmaradt épületeknek tehát a vallási identitáson kívül a közép-kelet-európai történelem és művészettörténet összefüggéseiben is döntő a szerepük.

Az 1980-1987 közötti helyszíni vizsgálataink alapján állapotukat táblázatunk 8-9. rovatán belül hat kategóriába soroltuk.

J E L M A G Y A R Á Z A T

Az épületek jelenlegi állapotára a következő jelzések utalnak.

- A = azokat jelöltük így, melyeknek külső és belső formái eredeti módon maradtak fenn napjainkig. Közülük néhány ma is eredeti funkciójával, hitközségi használatban szolgálja a helyi zsidó közösséget,
- B = azokra az épületekre vonatkozik, melyeknek csak külső formái, részletei őrzik eredeti állapotukat, az épületek világi használatban új közösségi funkcióval egyéb célokra szolgálnak,
- C = azokat az épületeket jelöltük így, ahol a világi használatbavétel és az új funkció nyomán megszűnt az épület korábbi állapotára jellemző karaktere, a megőrzött vallási szimbólumok is elveszthetik szerepüket, és applikált díszekké válhatnak az új felfogásnak megfelelő építészeti formák esetén,
- / = jelzésünk a lebontott épületekre vonatkozik, a helyszíni vizsgálatok lehetővé tették a helyszíni emlékek felidézését, így a már lebontott épületekkel együtt 80-90%-os pontossággal valamennyi magyarországi zsinagóga állapotát megismerhettük,
- = néhány helyen a kérdezettek nem tudtak felvilágosítást adni a zsidó közösségi épületekről, negatív ismeretünket tájékoztatásul közöljük,
- ? = ugyancsak hiányoznak azok a helyszíni adatok, amelyeket a kis lélekszámú (30-100 közötti), jellegtelennek tűnő közösségekre feleslegesnek tartottunk összegyűjteni. Ezekben feltételezhetően imaszobák vagy kisebb imaházak álltak, esetleg bérelt épületet használtak, melyek építészeti szempontból elhanyagolhatók.

Az állapotot jelző helyszíni vizsgálatok 1980-1987 között készültek.

1828-as lélekszám: Ludovicus Nagy: Notitiae politico-geographico-statisticae inclyti Regni Hungariae Partiumque adnexarum. Budae, 1828

1851-es lélekszám: Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára, Pest, 1851
1910-es és

1941-es lélekszám: Magyarországi Statisztikai Közlemények, 42, Budapest
(népszámlálási adatok)

1828, 1851 évi lélekszám aláhúzása zsinagógát jelöl

Építés éve: 1902 Egyenlőség c. hetilapban az épület felavatására vonatkozó adat

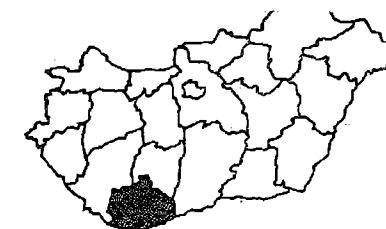
1902 Borovszky - a hitközség történetére vonatkozó adat

x - Magyar Zsidó Lexikon, 1929

* - Pinkas Makehillot - Hungaria. Enciklopedija sel hajesuvim hajehudim ... Jerusalem, Jád vasém. 1976.

Baranya megye	Bács-Kiskun megye	Békés megye	Borsod-Abaúj-Zemplén megye
Csongrád megye	Fejér megye	Győr-Sopron megye	Hajdú-Bihar megye
Heves megye	Komárom megye	Nógrád megye	Pest megye
Somogy megye	Szabolcs-Szatmár megye	Szolnok megye	Tolna megye
Vas megye	Veszprém megye	Zala megye	Budapest

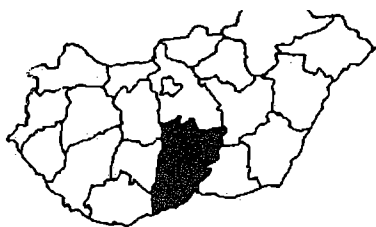
Megyék	Összes felsorolt település	1828 1851 1910 1941 30 fő feletti zsidó közösség lélekszáma településenként						Építés-re adat		A gyülekezeti épületek								
		összes település	zsinagóga	összes település	zsinagóga	összes település	összes település	településre	épület évére	Nagysága			Állapota					
										ISZ	I	ZS	A	B	C	/	?	-
Baranya megye	23	5	1	6	-	19	13	11	12	3	13	10	3	-	6	16	1	4
Bács-Kiskun megye	43	10	6	14	5	35	28	26	29	8	16	23	8	7	4	27	1	4
Békés megye	36	3	2	4	2	35	27	20	26	7	16	19	2	3	6	25	6	2
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	171	78	37	96	34	138	85	48	51	52	68	52	8	4	31	107	22	16
Csongrád megye	17	5	2	4	3	17	8	7	13	3	9	11	8	-	-	13	2	3
Fejér megye	47	10	5	19	7	41	27	22	26	10	16	18	1	1	3	24	15	3
Győr-Sopron megye	35	15	8	20	7	27	18	13	18	13	11	17	6	2	4	20	9	2
Hajdú-Bihar megye	57	12	6	18	2	52	47	29	43	13	31	26	4	2	7	43	14	2
Heves megye	30	2	1	4	1	26	17	14	17	10	11	12	3	2	7	18	3	3
Komárom megye	30	8	5	7	4	26	10	12	9	7	10	7	-	3	6	11	3	6
Nógrád megye	43	16	8	18	6	31	15	7	9	21	12	8	1	-	3	22	15	5
Pest megye	90	22	15	29	14	84	63	41	37	28	37	24	6	4	16	58	5	3
Somogy megye	49	25	10	24	8	41	18	17	20	18	9	15	2	1	3	24	12	7
Szabolcs-Szatmár megye	187	69	14	79	11	75	137	50	47	52	91	36	5	4	11	113	40	20
Szolnok megye	45	3	2	6	1	44	26	24	27	12	16	22	5	3	4	29	9	2
Tolna megye	42	11	4	13	5	41	25	16	20	21	4	19	2	6	3	21	12	1
Vas megye	27	13	7	12	3	18	14	12	18	7	8	14	2	1	2	22	2	3
Veszprém megye	42	24	16	28	11	26	15	14	16	10	13	15	3	4	7	20	3	9
Zala megye	26	9	7	10	6	12	7	10	17	9	16	6	3	1	-	20	6	1
Összesen	1 40	340	159	130	788	600	394	455	304	406	354	72	48	124	633	179	96	

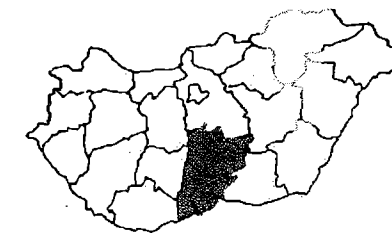
Baranya megye

BARANYA MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy- sága	Ál- la- po- ta	Haszná- lata	
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Baksa	46			19	Zrínyi u.	I	/		
Beremend		30	66	8		I	/		
Bóly	31		54	20	Müller-ház udvarán	ISZ	/		
Dunaszekcső			84	52		ZS	/		
Godisa	32			2		-	-		
Gyöngyösmellék		48	33	1		I	/		
Harkány			47	24	1894 Kossuth u. 44	I	/		
Mágocs	69	140	169	105	1846, restaurálva 1906 *	ZS	/		
Mázaszászvár			41	41		I	?		
Mohács			963	707	1864 Eötvös u. 3 * Eötvös u. 4.	ZS I	/ A	hitközség	
Nagyharsány		(9)		17		I	C	lakás	
Pécs	(16)		4026	3508	1803-1843 Zrínyi u. 10. 1/ 1843-1870 Citrom u. 2/ 1869 Kossuth tér 3/ Gerster K.-Frey Fürdő u. 4/	ISZ I ZS I	/ / A A	hitközség hitközség hitközség	
Pécsvárad			160	120		ZS	/		
Sásd			97	70	Petőfi u. 4	ISZ	C	lakás	
Sellye				46	1909 Mező Imre u. 63	ZS	/		
Siklós		29	603	266	imaház 1/ 1864 Ady Endre u. 10. x 2/ beth hamidras 3/	I ZS I	/ C /	tornaterem	
Somberek		48	37	10		-	-		
Szentlőrinc			71	35		I	C	lakás	
Szigetvár	217	300	512	268	1821-1902 x 1/ 1857; 1904 átalakítja Pilch Andor 2/ 1970 után átalakítja Gettó József	I ZS	/ C	könyvtár	
Vaiszló			94	40	Széchenyi u.	ZS	C	üzlet	
Véti			94			-	-		
Véménd			50	25		-	-		
Villány			136	57	1891	ZS	/		

Bács - Kiskun megye

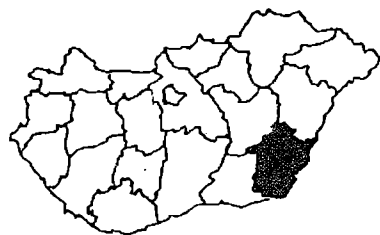

BÁCS-KISKUN MEGYE

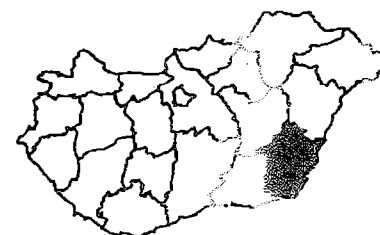
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Apostag	803	321	140	68	1768-1820 leégett 1/ 1822 Iskola u.3 restaurálva 1987 Wirth Péter	ZS ZS	/ A	könyvtár	
Bácsalmás	81		217	186	1888 1/ x 1902 2/	ZS	/		
Baja	593	600	2091	1378	1768-1840 leég 1/ 1845 Munkácsi M.u. 2/ restaurálva 1985 Tornay Endre	ZS I	A A	könyvtár hitközség	
Bátmonostor			30	27		-	-		
Császártöltés			40	24	un. Klein Dávid ház	ISZ	/		
Csátalja		33		6		ISZ	/		
Dávod				68		I	/		
Dunapataj		72	186	111	1830 1/ 1879 2/ x	I ZS	/ /		
Dunavecse			144	74	1890 x	I	/		
Dusnok			41	28		-	-		
Fajsz			50	37		I	/		
Foktő			62	26		I	/		
Fülöpszállás			97	69	1880 körül x	ZS	/		
Gara			36	3	Zrínyi u.1	I	B	lakás	
Harta			34	18		ISZ	?		
Hercegszántó			61	55		I	/		
Izsák	349	260	140	31	XVIII.sz.vége; x 1866-ban tatarozva	ZS	/		
Jankovác -Jánoshalma	256	255	324	359	1851 előtt Petőfi u.3	ZS	A	hitközség	
Kalocsa		107	593	360	1861 Hunyadi u. x Kocka Ferdinánd	ZS	B	könyvtár	
Katymár			65	27		ISZ	/		
Kecel			127	110	1874 x; vagy 1880 körül	ZS	/		
Kecskemét	316	613	2022	1346	1817 Szabadság tér 1/ Fischer Ágoston 1862 Szabadság tér 2/ ifj. Zitterbarth János átalakítási terv: Kerényi József 1918 Katona J. tér 12 3/ ifj. Bíró István átalakítási terv: Paksi Csaba 1988	ZS ZS ZS	B B A	cukrászüzem Technika Háza bábszínház	

BÁCS-KISKUN MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Kerekegyháza			64	11		-	-		
Kiskőrös	30	223	482	509	1873 Petőfi u.5 1/ 1915 Petőfi u.5 2/	ZS I	/ A	zeneiskola	
Kiskunfélegyháza			1051	975	1850; x 1/ 1899 x 2/	ZS ZS	/ /		
Kiskunhalas	68	69	681	742	1861 Petőfi u.5	ZS I	A A	hitközség hitközség	
Kiskunmajsa			168	138	1870 D. Faragó u.8. x	ISZ	B	lakás	
Kunszentmiklós			339	155	1898; renoválva 1922 x Bobula János	ZS	/		
Lajosmizse			129	52	1925	I	/		
Madaras			63	25	1902	ZS	/		
Mélykút	61	80	127	70		I	/		
Miske			47	9		ISZ	/		
Nagybaracska		50	90	67		I	/		
Solt		36	153	41	un. Goldner ház	ISZ	B	lakás	
Soltvadkert			312	412	1889 Tanács u.6	ZS	C	lakás	
Sükösd			77	30		I	C	lakás	
Szabadszállás			232	101	1858 körül x	ZS	/		
Szalkszentmárton			85	29		I	/		
Tass	101	188	118	27		ZS	/		
Tiszaalpár			38	31	Alkotmány u.1	ISZ	B	lakás	
Tiszakécske			167	172	Kossuth u. 1816 körül 1/ 1909 Kossuth u. 2/	ZS	C	könyvtár	
Uszód			40	20	Deák Ferenc u.14	I	C	lakás	
Vaskút			37	14		-	-		

Békés megye

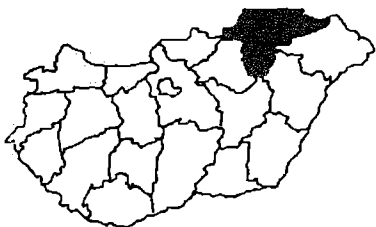

BÉKÉS MEGYE

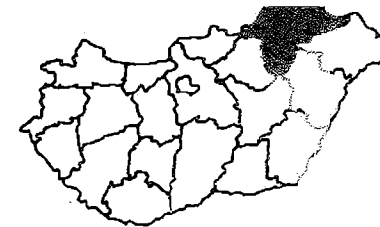
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	évben								
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Battonya		(18)	230	141	1896 előtt 1/ 1896 * 2/	I ZS	/		
Békés			444	228	1865-1907 * 1/ átalakítva iskolának 1909 Szabadság tér * 2/	I ZS	C B	kultúrház	
Békéscsaba /1893/		40	1970	2433	1846-1884 1/ 1884 ideiglenes 2/ 1893 Luther u. /1896?/ 3/ Langer Lipót 1894 Luther u. 14 4/ Michay Sándor 1934 5/	ZS ZS ZS	/	áruház	
Békésszentandrás	90	130	100	30	1864	I ZS	/		
Biharugra			30	8		ISZ	/		
Csanádapáca			62	24		I	/		
Csorvás			54	34		I	/		
Déaványa	149	200	269	155	1870 *	I	/		
Dombegyház			46	24		I	?		
Endrőd			122	91		ZS	/		
Elek			62	21		I	?		
Püzesgyarmat			318	50	Jókai u.	ZS	C	iskola	
Gyoma			290	129	1864	ZS	/		
Gyula	82 Gyulavári	17	921	510	1873 1910 bővítés	ZS	C	zeneisk.	
Kétegyháza			36	35		-	-		
Kevermes			62	31		ISZ	?		
Kondoros			26	34		ISZ	?		
Körösladány			137	103	1905	I	/		
Kötegyán			61	9		ISZ	?		
Kunágota			37	69		I	/		
Nagybánhegyes			46	14		ISZ	/		
Magyarbánhegyes			103	58	1880 Árpád u. 68 *	I	C		
Medgyesegyháza			65	47	1870 *	I	C	könyvesbolt	
Mezőberény			280	152	1884 x	ZS	/		
Mezőkovácsháza			197	416	1912 *	ZS	/		
Mezőhegyes			35	6		ISZ	/		
Okány			94	45	1910 *	I	/		

BÉKÉS MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	évben								
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Órosháza			901	583	1890 x; bővítés 1904 Bajcsy Zsilinszky u.	ZS	A	raktár	
Sarkad		77	173	177	1862	ZS	/		
Szarvas			852	686	Rákóczi u. 1/ Kossuth u. 56 2/	ZS I	/ B	iroda	
Szeghalom			249	159	1889 x	ZS	/		
Tótkomlós			218	153	1860 * 1884 *	ZS	C	lakás	
Újkígyós			32	6		-	-		
Végegyháza			30	41		I	?		
Vésztő			174	130	1866 * 1934 *	I ZS	/		
Zsadány			42	11		ISZ	/		

Borsod-Abaúj-Zemplén megye

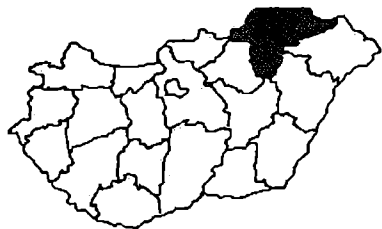

BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN MEGYE

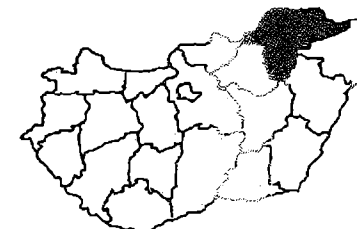
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Abaújalpár	58	50		-		ISZ	/		
Abaújkér	62	64	57	17		I	/		
Abaújszántó	1316	1172	893	681	1765 * 1/ 1896 Piac tér	ZS ZS	C C	raktár	
Abaújvár	88	82	53	33		I	/		
Alsóberecki			41	10		ISZ	?		
Alsóvadász	42	42	48	19		I	/		
Alsózsolca			91	44		I	/		
Arló				36	Ady Endre u 139	I	C	lakás	
Arnót		(11)		9		ISZ	C	lakás	
Ároktő		24	33	20		ISZ	?		
Aszaló			34	20		ISZ	?		
Baktakék	62	66	34	19		-	-		
Bánhorváti			70	24		I	/		
Bekecs			103	88		I	/		
Beret	62	57	34	13		-	-		
Bodrogkeresztúr	259	366	404	455	1757 1/ 1866 előtt Kossuth u. 57 * 2/ 1920 Kossuth u. 3/	ZS I	B ?	iskola	
Bodrogszegi				73		I	/		
Bodrogkisfalud		54	71						
Boldogkőváralja			80	27		I	C	lakás	
Boldva			68	54		I	/		
Borsodnádass	59	50	68	50		I	/		
Bózsza	42	42				I	C	lakás	
Bőcs			45	68	Arany János u.14	I	/		
Bükkábrány	242	228	82	61	1810 körül *	ZS	/		
Bükkaranyos			39	7		ISZ	/		
Cigánd		(16)	130 116	193	1920 *	ZS	C	üzemi varroda	
Csenyété	51	60		9		ISZ	?		
Csokvaomány (Omány)				19	Kossuth u.31	I	C	lakás	
Dámóc			49	38		ISZ	/		
Dédestapolcsány			37	31	Hunyadi u.59	I	/		
Edelény	60		186	87	1900 Asztalos Gy. u. 16 *	ZS I	/ C	lakás	

BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Egerlővő		58		-		I	/		
Emőd	73	43	156	51		ZS	/		
Encs			174	339	1921 Rákóczi u. 25 *	ZS	C	üzem	
Erdőbénye		-	267	131	Hunyadi u.	ZS I	/ C	lakás	
Erdőhorváti	102	100	72	20		ISZ	/		
Fáj	96	(11)	-	-					
Fancsal	31	-	-	-					
Felsődobsza		48		23		ISZ	/		
Felsőgagy		46		15		ISZ	/		
Felsőnyárád	65	65	41	15		ISZ	/		
Felsőregmec		57	41	24		ISZ	/		
Felsővadász		40		17		ISZ	/		
Felsőzsolca	36	32	79	83		I	/		
Forró		-	68	46	XIX. sz. második fele	I	/		
Gagybátor	36	42		7	imaszoba a kastélyban	ISZ	C		
Garadna			46	16		-	-		
Gelej	106	71	36	29	kocsma házában	ISZ	C	lakás	
Gesztely	98	86	80	52		ZS	/		
Gibárt		48		9		ISZ	/		
Golop		56		9		-	-		
Gönc	155	154	217	200	1828-1863 * 1/ 1863 2/	ZS ZS	/ /		
Göncruszka	454	239	111	38		I	/		
Halma			42	46	1930 *	I	/		
Harsány			101	53		ZS	/		
Hejőbába	50		41	32		ISZ	/		
Hernádcséce			38	4		I	/		
Hernádkak		41		-		-	-		
Hernádkércs				10	bérelt házban	ISZ	-		
Hernádnémeti		31	89	40	1800 körül *	ZS	/		
Hernádvécse	70		73	71		I	/		
Hidasnémeti	69	69	60	34		ZS	/		
Hidvégárdó			31	4		-	-		

Borsod-Abaúj-Zemplén megye

BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Igriói		70	39	3		-	-		
Ivános			49	19		I	/		
Izsófalva			37	28		ISZ	/		
Jósvafő	39	30		16	Malom Dózsa György u.6 átalakítva	I	B	lakás	
Karcsa			55	43		I	?		
Kazincbarcika	136	52	82	117		I	/		
Sajókazinc Barcika			35		1813 *	ISZ	/		
Kenézlő	52		31	31		ISZ	?		
Kesznyéten			34	29		ISZ	?		
Kisgyőr		30	47	7		ISZ	/		
Kisrosvány			30	31		ISZ	?		
Korlát	159	150		29		I	/		
Kovácsvágás	292	219	45	12		ISZ	/		
Krasznokvajda		39	35	31		I	/		
Lácacséke		86	61	66		ZS	/		
Lak	51	61	38	13		ISZ	/		
Legyesbénye	49	40	55	45		I	/		
Mád	846	800	729	304	1795 Rákóczi u.57	ZS	A	üres	
Mályi		32	30	17		ISZ	/		
Martonyi	30	34		20		ISZ	/		
Megyaszó	21	46	123	76	1867 előtt 1/ 1913 előtt Nagy u. 2/	I ZS	B	raktár	
Méra	140	145	60	29		ZS	/		
Mezőcsát	42	170	522	521	1880 Kossuth u. *	ZS	A	raktár	
Mezőkeresztes	41	89	255	225		I	C	üzlet	
Mezőkövesd	67	85	669	798	1853 x 1/ 1896 2/	ZS ZS	/		
Mezőnagymihály	161	146	59	16		ISZ	/		
Mezőnyárád			45	31		ISZ	/		
Mezőzombor	74	100	40	4		-	-		
Mikóháza	41	65	32	23		I	C	üzlet	

BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Miskolc	367	3944	10291	10428	1770-1900 Palóczy u. 1/ 1863 Kazinczy u. 2/ Ludwig Förster 1901 Palóczy u. 3/ Székely Marcel 1945 Arany János u. 4/ 6 imaszoba a városban Kölcsy u. 5/ Telegy u. 6/	ZS ZS I ZS	/ A /	hitközség hitközség	
Diósgyőr		53	441	222	XIX.sz. vége	ZS	/		
Görömböly			33	26		I	/		
Hejőcsaba	1243	394	289	221	1800 körül x	ZS	/		
Szirma			41	9		ISZ	/		
Monok	127	102	108	66		ZS	/		
Múcsony			47	7		-	-		
Nagycsécs	49	82		17		-	-		
Nagyrosvány			79	61		I	?		
Nemesbikk		138	57	18		I	/		
Novajidrány (Idrány)	58	11 58	42	53		-	-		
Nyékládháza (Nyék)	74	40	103	62	Csengeri u.	I	/		
Olaszliszka	159	191	386	283	1830 Kossuth u. 51 x 1/ 1866 után Kossuth u. 15 2/	ZS	/	keleti fala áll	
Ónd			58	41		I	/		
Onga	39		76	57		ZS	/		
Ónod	35	72	197	128	Rákóczi u.57 1883 *	ZS I	/ C	iroda	
Ózd		30	215 168	74	1901	ZS I I ISZ	/ / / C	üres	
Vasvár Susa Bolyok									
Pácín			74	73		I	/		
Oszlár				6		I	/		
Pálháza		37	49	25		ISZ	/		
Pere			32	6		I	?		
Prügy	42	(20)	76	20		-	-		
Putnok			700	519	1865 József Attila u.11	ZS	C	lakás	
Rakáca		46	50	22		I	C	lakás	
Rakócászend		59		40		I	C	lakás	
Révleányvár		52	46	24		ISZ	/		

Borsod-Abaúj-Zemplén megye

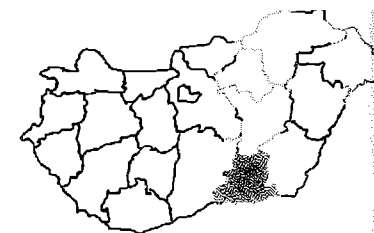

BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Ricse			129	185	XIX.sz. vége *	I	/		
Rudabánya			44	55		ISZ	/		
Rudabányácska			30	15		ISZ	/		
Sajókaza	80	65	104	81	1927 Vértanúk u. 11 *	I	C	lakás	
Sajószentpéter	676	735	604	636	1840 körül * 1/ 1900 Kossuth u.119 2/	I ZS	/ C	áruház	
Sajószöged		47	46	20		ISZ	/		
Sajóvamos			47	41		ISZ	/		
Sajóvárkony			128			-	-		
Sály	63	98	63	57		ZS	/		
Sárazsadány (Zsadány)	126	130		2		ISZ	?		
Sárospatak	446	264	1033	1040	XIX.sz. első fele } 1) 1890 Rákóczi u. } 2) 1905 bet-hamdras ort. } 3) Retel u. I 1935 téli imaterem } 4)	ZS I	C /	áruház	
Sátoraljaújhely	1217	1125	5730	4027	1852 3 tpl., iskola 1888 Dózsa Gy. u. 13 1/ Bólyai E. u. 2/ Vasvári P. u. 3/	ZS I	C A	áruház hitközség	
Selyeb			34	11		ISZ	?		
Semjén			31	27		ISZ	?		
Szalonna	66	84		21		ISZ	?		
Szászfá	51	60	36	12		ISZ	?		
Szendről/Borsod és Finke	137	201	244	233	1830 Váralja u. 3	ZS	B	raktár	
Szentistván			51	25		ZS	/		
Szentistvánbaksa	52	54		14		-	-		
Szerencs	98	92	9191	916	1809 1/ 1900 Széchenyi u. 2/ 1903 Széchenyi u. 3/ Széchenyi u.50	ZS ZS I	/ / C		oukrászüzem
Szikszo	739	698	807	703	1914 x 1/ Kistemplom 2/	ZS I	C /	áruház	
Szin		31		28		I	/		
Szirmabesenyő			50	25		I	?		
Taktaharkány			66	59		I	/		
Taktaszada				11	Kossuth u. 72.	ISZ	C	lakás	
Tállya	416	600	282	173	1/ 2/ 1890 3/	ZS	/		
Tarcal	218	231	339	299	1800 körül Fő u 86	ZS	A	romos	

BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN MEGYE

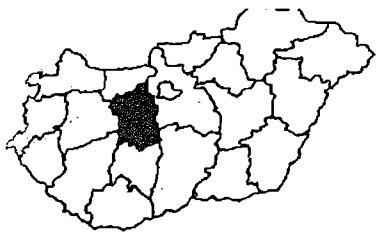
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Tard			34			ISZ	?		
Telkibánya			31	20		ISZ	C	kocsma	
Tibolddaróc	161	91	80	72		ZS	/		
Tiszadorogma			63	56		I	/		
Tiszakarád			66	94		I	/		
Tiszakeszi			47	43		I	C	lakás	
Tiszalúc		40	181	105	1880-1890 között *	ZS	/		
Tiszapalkonya			59	37		I	/		
Tokaj	105		1119	816	1750-1890 leég * 1/ 1889 * 2/	ZS ZS	/ A	romos	
Tolcsa	660	706	732	363	1860 *	ZS	/		
Tornyosnémeti	69	89	55	26		I	/		
Vadna		30	32	31		-	-		
Vajdácska	33		68	60	Fő u.12	ISZ	C	lakás	
Vámosújfalú			43	40		ISZ	?		
Vatta	90	58	31	25		ISZ	/		
Vilmány	23	30	92	55		I	/		
Vilyvitány	51	64		6		ISZ	?		
Viss		35	38	13		ISZ	?		
Vizsoly		35	84	38		I	/		
Zemplénagárd	36	31	133	112		ZS	/		
Zsujta	145	137	52	17	Fő u. 6	I	C	lakás	

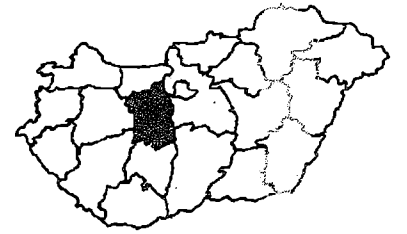
Csongrád megye

CSONGRÁD MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy- sága	Ál- la- po- ta	Haszná- lata	
	30 fő felett.			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Apátfalva			42	22		I	/		
Csanádpalota			55	22		I	/		
Csanytelek			31	9		ISZ	/		
Csongrád		(26)	415	286	1852-54 renoválva 1902	ZS	/		
Hódmezővásárhely	32	120	1381	1501	1833-1839 1/ 1856; 1882-ben újjáépítve; 2/ 1906 átalakítás, toldás Tanácsköztársaság u.99 Müller/Miksa/Gyula	I ZS	/ A	hangverseny- terem	
Horgos	70		97			-	-		
Kiskundorozsma			69	37					
Kistelek			179	178	1862 *	ZS	/		
Kiszombor			34			-	-		
Makó	<u>1111</u>	<u>1120</u>	1928	1881	1770 körül - 1919 1/ 1870 körül Eötvös u. 2/ 1914 Eötvös u. 3/ Baumhorn Lipót	ZS ZS I ZS	/ A A /	hitközség hitközség	
Nagylak			254			ZS	?		
Mindszent		(19)	166	-		ZS	/		
Pitvaros			39			ISZ	?		
Sándorfalva			88	36	1902 után	I	/		
Szeged	<u>754</u>	<u>681</u>	6907	4161	1803 1/ 1843 Hajnóczy u. 2/ Lipowszky Henrik és József 1903 Gutenberg u. 3/ hitközségi székház Baumhorn Lipót	I ZS ZS ISZ	/ A A A	raktár hitközség hitközség	
Szegvár			66	53		I	/		
Szentes	90	<u>200</u>	813	510	1828 előtt Kossuth u. 1/ 1868-70 Kossuth u. 33 Knabe Ignác	I ZS I	/ A A	romos hitközség	

Fejér megye

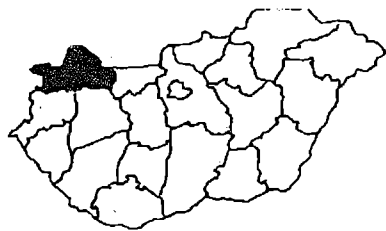

FEJÉR MEGYE

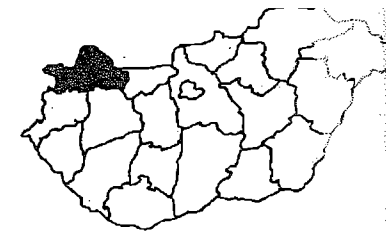
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	évben								
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Aba	76	98	78	44		I	/		
Adony		31	108	34	XIX.sz. második fele	ZS	/		
Alap		68	73	22	1908	I	?		
Bakonycsérnye		30		31		ISZ	?		
Baracska		41	49	45	Molnár u. 4	I	/		
Bicske			321	201	XIX.sz. eleje 1/ 1906 2/	ZS	/		
Bodajk			38	31		I	?		
Cece	274	350	81	50	XVIII.sz. vége renoválva XIX.sz. elején	ZS	/		
Csabdi			6	1851 előtt	-	-		
Csákvár			75	50	1909 előtt	ZS	/		
Dég			54	19		I	?		
Duna/pentele/újváros	63	90	172	68	1835 x	ZS	C	üzlet	
Enying		(8)	206	130	1870 Munkásörse u. x	ZS	/		
Erosi			163	111		ZS	/		
Fehérvárcsurgó		30		-		-	-		
Felcsút		160	77	50	1901	I	/		
Gárdony			48	25		I	?		
Hercegfalva			47						
Iváncsa			47	22		ZS	/		
Kajászó-Szentpéter	169		45	18	Kórház u. 1	I	C	lakás	
Kálóz		60	78	23		ISZ	?		
Kápolnásnyék		120	141	95	1825 x	ZS	/		
Lajoskomárom			40	4		ISZ	/		
Lovasberény	965	1240	114	32	1798 előtt /1720/ 1/ renoválva 1800-ban 1825 2/	ZS	/		
Lepsény			64	30		I	/		
Magyaralmás			390	11		ISZ	?		
Mány			45	12					
Martonvásár			117	58	1903	ZS	/		
Mezőszentgyörgy	38	38		14	1892-ben már állt	ISZ	?		
Mezőszilas	219	214	160	40	1820 x	ZS	/		

FEJÉR MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	évben								
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Mór	194	163	390	150	1764 1/ 1802; átalakítás: 1861 x 2/ 1906-ban bővítve	ZS	/		
Nagyláng			36			ZS	?		
Perkátá			80	39		I	/		
Polgárdi	169	60	146	38		ZS	/		
Rácalmás		73	103	52		I	/		
Sárbogárd /Tinód/		568	419	324	1799 x 1879 Ady Endre u. x	I ZS	/ B	raktár	
Sárkeresztúr	95	120	74	52		ZS	?		
Sárosd			46	30		ISZ	?		
Sárszentmiklós									
Seregélyes			55	82	1907	I	/		
Soponya			105	24		ISZ	?		
Szabadhídvég				27	1850 körül Vöröshads. u. 8 x	I	C	lakás	
Székesfehérvár			3024	2075	1862 Cometter Bernardin 1/ 1870 Piac tér x 2/ Tanácsköztársaság u. 3/	ZS ZS I	/ / A	hitközség	
Tác			32	14		ISZ	?		
Vál			66	8	1894; 1910 körül átalakítva lakóháznak	I	-	lakóház	
Velence			53	16		ISZ	?		
Zámoly			44	34		ISZ	?		

Győr-Sopron megye

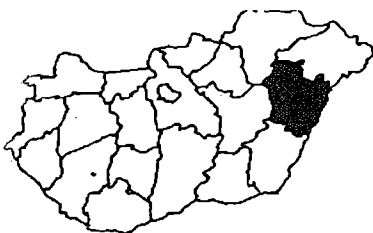

GYŐR-SOPRON MEGYE

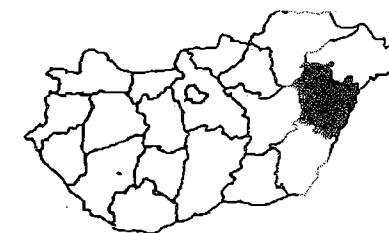
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagysága	Állapota	Használat	
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Ásványráró				33		ISZ	?		
Balf			31	31		ISZ	?		
Beled	209	240	307	320	1790 *	ZS	/		
Bezi	101	130	44	16		I	/		
Bőnyréta	38 +	165	51	23		I	/		
Cakóháza		30		-		ISZ	?		
Csorna			748	717	1854; bővítve 1884 Mártírok tere 3	ZS	C	raktár	
Enese	102	100		2		-	-		
Farád	130	205	116	29	1810 *	I	/		
Felpéc	252	200	35	14	1825, tat. 1907	-	-		
Fertőszentmiklós		30	118	60		ZS	/		
Gönyű			43			ISZ	?		
Gyömöre	279	244	158	180	1840 *	ZS	/		
Győr					Köztársaság tér 12. un. Altabak-ház 1691 "Sídók sinagógája" /imaszoba/ /Győr-Sopron megyei 1.sz. Levéltár, Győr. Győr Városi Levéltár. Dr. Sáry István levéltáros közlése/				
Győr-Győrsziget	569	850	5583	4728	1797-1806; felújítva 1906 1/ Kígyó u. Bialek Ignác 1870 Petőfi tér 2/ Benkó Károly 1827 1874 felújítva 1902 Híd u. 3/ /Imaház u./ 1912 Kossuth u.16 4/	1/ ZS ZS ZS ISZ ISZ I ISZ	/	/	üres hitközség üres lakás
Győrasszonyfa	263	273		12		I	/		
Győrszemere		67	40	23		ISZ	?		
Iván			37	20		ISZ	C	lakóház	
Jánossomorja		(40)	32	45		ZS	/		
Kapuvár		40	394	438	Kossuth u.	ZS	C	hivatali helyiség	
Kimle				86		I	?		
Koronc		32		3		ISZ	?		
Lébény			46	39		I	/		
Mórichida			30	14		I	/		

GYŐR-SOPRON MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagysága	Állapota	Használat	
	évben			összes					
	30 fő felett								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Mosonmagyaróvár									
Moson			442	466	1862 x Bendl Károly	ZS	/		
Magyaróvár			138						
Nemeskér	42	60		10		I	/		
Pannonhalma			152	65	1882 *	ZS	A	üres	
/Győrszentmárton/									
Rajka	431	253	170	162	XVIII. sz.második fele *	ZS	/		
Ravaszd			39	9		ISZ	?		
Répcseszeme	39	30		4		ISZ	?		
Sopron	37		2255	1869	1400 körül Új u.11 1/ Új u.22. XV.sz. 2/ 1874 Templom u.23 3/ Schärmár János 1891 Pap rét Schiller János	ZS ZS ZS	A A /	múzeum múzeum	
Szany			34	57		I	/		
Szil			65	33		ISZ	/		
Szilsárhány	43	60	58	3	Fő u.106	I	B	lakás	
Tét	232	340	234	159	1869körül x	ZS	/		

Hajdú-Bihar megye

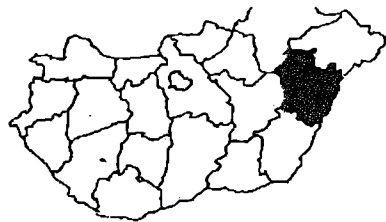

HAJDÚ-BIHAR MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Al-la-po-ta	Haszná-lata	
	évben								
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Álmosd	120	227	152	80		I	/		
Báránd			72	52		I	?		
Bagamér				93		ZS	/		
Balmazújváros			414	388	1850 x	ZS	/		
Berekböszörmény			83	48	1880 x	I	/		
Berettyóújfalu	81	115	1041	996	1790; 1840-1866 tatározva 1/ 1903 Mártírok u.14 2/ Weisszmann Béla	ZS ZS	/ A		raktár
Biharkeresztes			157	139	1890 x	I	/		
Biharnagybajom			203	98		I	/		
Bihartorda			83	25		ISZ	?		
Bojt			30	10		ISZ	?		
Csökmő			80	13	Ady Endre u.5	I	C		lakás
Debrecen			8046	9142	1852 Nagyúj u. 1/ 1856 Kisúj u. 2/ Szent Anna u.26 3/ 1856 Fő u. /Csanak ház/ 4/ 1897 Deák F.u. 5/ Jacob Gärtner 1909 Pásti u.13 6/ 1913 Kápolna u. 7/ Csók u.6. 8/ Hatvan u.14 9/ Kórház u. 10/ Imaszobák. Bajcsy Z.u.25 Hatvan u.30 Csók u.2 Szepességi u.39 Csapó u.58. Dimitrov u.13.	I I ISZ ISZ ZS	/ C C /		hitközség hitközség
Derecske				523	1851 1/ 1905 Rákóczi u. 2/	ZS ZS	C C		orvosi rendelő
Egyek			142	107	1905 x	ZS	/		
Földes	367	161	346	237	1820 x 1845 x	I ZS	/ C		lakás
Hajdúbajos			53	54		I	/		
Hajdúböszörmény			915	934	1863 - Kassai u.7 1905-ben bővítve	ZS	B		raktár
Hajdúdorog	28		447	321	1859 előtt	ZS	/		
Hajdúhadház			449	471	1851-1871 között 1/ 1898 2/	ZS	/		
Hajdúnánás	91	100	999	1080	1825 - leégett 1/ 1862 2/	I	/		
Hajdúsámson	349		309	216		ZS	/		

HAJDÚ-BIHAR MEGYE

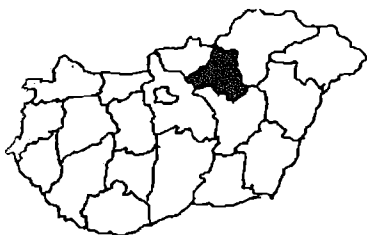
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Al-la-po-ta	Haszná-lata	
	évben								
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Hajdúszoboszló	35	65	554	490	1802-ben 1/ 1862; 2/ 1896 3/ 1900 4/	ZS ZS ZS I	/ / / A		hitközség
Hajdúszovát		61	127	141	1870 x	I	/		
Hencida			83	45	1925 x	I	?		
Hosszúpályi			88	83	1887	I	?		
Józsa				46		I	?		
Kaba		39	359	251	1886 x	I	/		
Kismarja				41		I	?		
Komádi			265	224	XIX.sz. második fele x	I	/		
Konyár			60	66	1900 körül Petőfi u. x	ZS	B		
Körösszakál			37	10		ISZ	?		
Létavértes Nagyléta	245	241 +	105	224 101	Vértess: 1830 Nagyléta: 1840	ZS	/		
Magyarhomorog				53	14	ISZ	?		
Monostorpályi		35	118	26		I	/		
Mezősas			32	34		ISZ	?		
Mikepércs		47	55	21		-	-		
Nádudvar	369	400	452	210	1802 előtt	ZS	/		
Nagykerekéi			49	26		ISZ	?		
Nagyrábé			80	48		I	?		
Nyírábrány			157	197	1890 első, 1/ 1928 2/	I ZS	/ /		
Nyíracsád	48	31	239	198	1860 x	I	/		
Nyíradony		100	193	183	XIX.sz. eleje	ZS	/		
Nyírmártonfalva			45	46		I	?		
Pocsaj			97	60		I	/		
Polgár			475	488		ZS	/		
Püspökladány		(15)	600	552	1880 körül; 1935 leég 1937-ben újjáépítik	ZS	C		lakás
Sáp			30	34		-	-		
Sáránd			33	11		ISZ	?		
Sárrétudvari			144	68	1880 körül x	I	/		
Szerep			74	17		ISZ	/		
Téglás		42	161	183	1900 x	ZS	/		

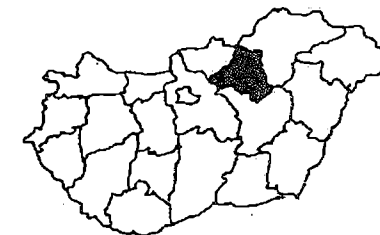
Hajdú-Bihar megye

HAJDÚ-BIHAR MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy- sága	Ál- la- po- ta	Haszná- lata	
	évben			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Tetétlen			50	53		ISZ	/		
Tiszacsege			190	106		I	/		
Vámospércs	36	30	240	294		I	/		
Váncsod	<u>38</u>	<u>89</u>	56	41		I	/		
Zsáka			86	28		ISZ	/		

Heves megye

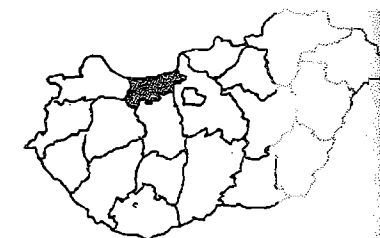

HEVES MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Adács			33	6		ISZ	/		
Apc			159	120		I	/		
Bélapátfalva				35		-	-		
Csány			76	31	1896 *	I	/		
Cserépfalu			31	9		-	-		
Domoszló			31	25		ISZ	/		
Dormánd		44		12	Dózsa u.66	I	/		
Eger			1674	1804	1820 * 1/ 1840 dr. Hibay u. 1893 Kossuth L.u.21 2/ 1913 Baumhorn Lipót	ZS ZS ZS	A B /	üres bazár	
Egercsehi			40	13		I	/		
Erdőtelek			89	51	Fő u.78.	ZS	C	lakás	
Füzesabony			211	170	1910 *	ZS	/		
Gyöngyös	448	385	2312	2072	1813; 1826 átalakítva 1990 1/ Rábel Károly 1960 átépítés Bartók Béla tér 1872, 1897 bővítve, 2/ 1917 leég 1930 3/ Baumhorn Lipót - Somogyi György 1964 4/ Gajdóczy Tibor - Láng Ignác	ZS ZS ZS I	B /	kultúrház raktár hitközség	
Gyöngyöspata			64	14		ISZ	/		
Hatvan			867	541	1876; tpl. átalakítva x 1908	ZS	/		
Heves	159	208	513	331	1867; restaurálva x 1925 Baross u.13	ZS	/		
Hort			80	17		ISZ	/		
Kál			82	113	1907 /leég/	I	/		
Karácsond			31	15		ISZ	?		
Lőrinci		(8)	178	161	Bem u.	I	C	tűzoltó szertár	
Mezőtárcány			52	43		I	?		
Nagyréde			34	6		ISZ	?		
Noaszvaj			16	19		-	-		
Pétervására			71	43	1855 bővítve 1878 * Ifjúság útja	I	C	üzem	
Poroszló		(6)	149	128	1/ Ifjúság u. 1928 * 2/	ZS	C	pékség	

HEVES MEGYES

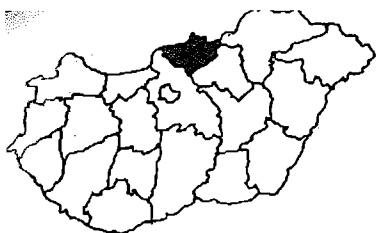
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Recsk			37	31		I	C	baptista egyház	
Szilvásvár			31	20	un. Keller-ház Aradi vértanúk u.15	ISZ	C	üzlet	
Tarnaméra			36	24		ISZ	/		
Tiszanána				47		ISZ	/		
Vámosgyörk			41	27		ISZ	/		
Verpelét		139	175	90	1720 körül 1/ 1870 * 2/ Csokonai u.	I ZS	/ C	tűzoltó szertár	

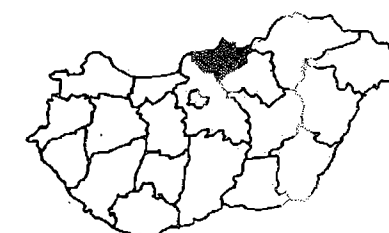
Komárom megye

KOMÁROM MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	évben		összes						
	30 fő felett								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Ács	<u>231</u>	300	164	119		I	/		
Ácsteszér	56			3		-	-		
Bana	51	89	66	32	Jókai u.47	I	C	lakás	
Bokod			34	12	Rózsa u.3	I	C	lakás	
Csér			42	11		-	-		
Dömös			35	-		-	-		
Császárr				24	Kisfaludy u.22	I	B	lakás	
Esztergom	<u>258</u>		919	1510	1858 Szent Tamás 1/ 1888 2/ Baumhorn Lipót.	I ZS	/ B	Technika Háza	
Kisbér		(12)	316	155	1851-1875 átalakítva x 1/ iskolának. 1875. 2/	ZS ZS	/ /		
Kocs			44	18		-	-		
Komárom	<u>409</u>	<u>800</u>	2380	110	1803 1/ 1863 Piac tér x 2/	ZS ZS	- C	lakás	
Kömlőd		<u>102</u>		11		I	/		
Lábatlan			50	36	Rákóczi u.11	I	C	lakás	
Mocsa			36	18		ISZ	/		
Nagyigmánd			64	51	Széchenyi u.11	I	C	lakás	
Nagysáp			31	17		ISZ	?		
Nyergesújfalu			96	29	1927	ISZ	C	lakás	
Pilismarót			43	7		ISZ	?		
Sárisáp			78	15		ISZ	?		
Súr	62	32		20		ISZ	/		
Süttő /Piszké/			30 96	6		-	-		
Tata Tóváros	<u>400</u>	<u>72</u>	522 405	527	1861 átalakítás 1/ Wechselman Ignác	ZS	B	múzeum	
Tatabánya /Alsógalla, Bánhida, Felsőgalla/			302 30,49 108	745	1927 Székely Jenő	ZS	/		
Tokod			48	6		ISZ	/		
Úny	<u>106</u>	<u>106</u>		2		I	/		
Ószóny			71		<u>1905</u>	I	/		

Nógrád megye

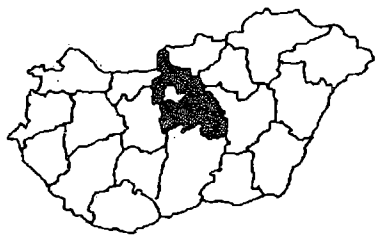

NÓGRÁD MEGYE

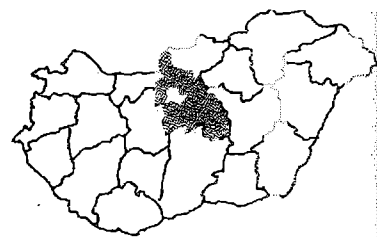
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	évben								
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Alsópetény	99	112		6		I	/		
Balassagyarmat	839	1963	2245	1620	1766 1/ 1852 2/ 1868 3/ 1926 4/	I I ZS I	/ / / ?		
Becke	151	135		12		I	/		
Bercel	73	67	158	158	1875 x 1/ 1880 2/	ZS I	/ /		
Buják		32	32	13		ISZ	?		
Csécse	156	161	35	13		ZS	/		
Cserháthaláp			43	20		ISZ	?		
Cserhátszentiván			31	10		ISZ	?		
Diósjenő			50	31		ISZ	?		
Drégelypalánk			43	34		ISZ	?		
Ecseg			43	14		ISZ	?		
Erdőtarcsa	45	52		6		-	-		
Érsekvadkert			63	56		I	/		
Etes			38	15		ISZ	/		
Heren csény	35	39		8		ISZ	/		
Ipolyvece						ISZ	?		
Jobbágyi			41			I	?		
Kálló			52			ISZ	/		
Kisterenye Zagyvapálfalva			85 56	102		I	/		
Legénd	74	43		9		-	-		
Mátranovák			81	25		ISZ	/		
Mohora				32		ISZ	/		
Nagyoroszi			64	61	Bajcsy Zs.u. 20 udvara	ISZ	C	garage	
Nógrád			45	41		I	/		
Nógrádmegyer	67	55		18		ISZ	?		
Nógrádsáp					Kocsma egyik szobájában	ISZ	C		
Nógrádsipek	35	40		-		-	-		
Palotás			53	23		ISZ	?		
Pásztó	312	270	529	361	1840 *	ZS	C	mozi	
Rétság		34	30	20		ISZ	?		

NÓGRÁD MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	évben								
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Romhány			44	9		ISZ	?		
Salgótarján			1013	1297	1901	ZS	/		
Boglyasalja			35		imaház *	I	/		
Somoskőújfalu			42			I	A	hitközség	
Szécsénke	35	34		2		-	-		
Szécsény	644	564	456	281	/XVIII. sz. vége/	ZS	/		
Szirák	61	90	119	42		ZS	/		
Szügy	172	301		39		ZS	/		
Tereske			31	12		ISZ	/		
Vanyarc			40	40		ISZ	?		
Varsány	41	43	45	14		ISZ	?		
Zagyvaróna			30			-	-		

Pest megye

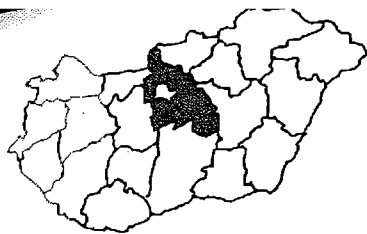

PEST MEGYE

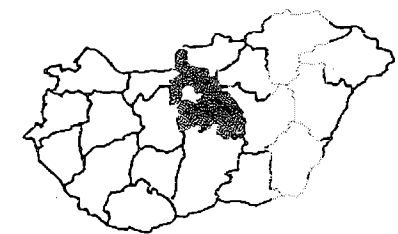
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Al-la-po-ta	Haszná-lata	
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Abony	673	916	626	315	1775-1825 1/ 1825 átalakítva 1875 2/ Deák Ferenc u.4 Landherr András	ZS	A	raktár	
Acsa	36	38		9		ISZ	?		
Albertirsa	454	450 60	53+281	21+145	1809 Hunyadi u.7	ZS	A	raktár	
Alsónémedi	78		81	67	1757 1/ 1837 2/ /1896-ban még áll/	I	/		
Aszód	519	350	513	278	1757-1896 1/ 1906 javítóintézet 1908-19/60/ Petőfi u.15 2/ Román Miklós 1921 3/	ISZ	/		
Biatorbány			65	34+42	1899	I	/		
Budakalász			41	48		ISZ	?		
Budakeszi			53	82		ISZ	?		
Bugyi	156	92	88	59		I	/		
Cegléd		118	1121	669	1855; 1883 bővítve 1/ Damjanich u. 1906 Damjanich u. 2/ Baumhorn Lipót Damjanich u. 3/	I ZS	/ B	tornaterem	
Cinkota			465		1875	I	/		
Csévharaszt			42			-	-		
Csömör			69	51	1906	I	/		
Dabas	44	190	56+74	151	1851 körül	ZS	/		
Gyón	213	220	98	49					
Sári			37	32					
Dány			34	16		ISZ	/		
Domony	276	188	36	12	1837	I	C	megszűnt	
Dömsöd		(18)	165	82		I	/		
Dunaharaszti			118	112	1888; átalakítás 1924 Lederer Gyula	ZS	/		
Dunakeszi-Alag			63	182		I	C	lakás	
Érd			108	178		I	C	lakás	
Etyek (ma Fejér megye)			32	23		I	/		
Farmos			32	11		ISZ	/		
Pót			35	56		ISZ	/		
Galgagyörk		85		5		ISZ	/		
Galgamácsa			36	5		-	-		

PEST MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Al-la-po-ta	Haszná-lata	
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Göd				215	Révai u.	I	C	lakás	
Gödöllő			334	188	1894	ZS	/		
Gyömrő	62	90	106	179		I	/		
Isaszeg			172	75	XIX.sz. eleje 1/ 1903 2/	I	/		
Jászkarajenő			135	121	Kossuth u.58 XIX.sz. vége	I	B	lakás	
Kerepestarcsa				100		I	/		
Kiskunlacháza			155	91	1903	ZS	/		
Kistarcsa			91	(100)		I	C	aggok háza	
Kóka			82	35		ZS	/		
Maglód	234	220	121	82	1901 Dózsa Gy. u.6 *	I	C	lakás	
Mende			33	7		ISZ	/		
Monor			570	344	1863; 1899-ben bővítve x	ZS	/		
Nagykátá			269	214	1905 Bajcsy Zs. u.13	ZS	C	áruház	
Nagytétény	154	326	255		1780 körül				
Nagykőrös		840	727	478	1817-ig 1/ 1817-1879. 1911 földrengés, 2/ 1917-ig szálloda nagyterme, 3/ iskola 4/ 1925 Patai u. 5/ Molnár Lajos	ZS ISZ	A A	hitközség hitközség	
Nagymaros			51	41		ISZ	C	lakás	
Nógrádverőce			54	39		ISZ	C	lakás	
Ócsa	78	56	110	65		ZS	/		
Örkény			78	63	1890 *	I	/		
Páty			56	17		ISZ	/		
Pécel	222	230	341	157	1704 1/ 1826 átépítés 1904 2/ 1887-ben a hitközség feloszlott	ZS	/		
Penc	161	200	47	18	Zrínyi u.1.	I	C	lakás	
Perkáta					1921 eladva	I	C	-v-	
Pilis			144	73		ZS	/		
Pilisszaba			122	61		I	/		
Pilisvörösvár	310	310	201	78	1730 körül Petőfi u.1 x 1/ 1866 2/	I	C	üzem	
Pomáz	51	51	157	142	1896	I	/		
Püspökatvan			388	4		I	/		
Ráckeve		(7)	209	123	1885 x	ZS	/		

Pest megye

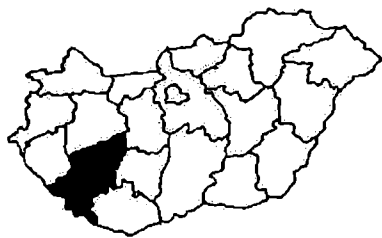

PEST MEGYE

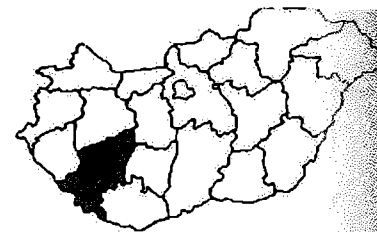
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy- sága	Ál- la- po- ta	Haszná- lata	
	30 fő felett		összes						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Rád		31		6		ISZ	/		
Sóskút			39	10	1921 eladva	ISZ	/		
Sülysáp			112	66	Kápolna u.23.	I	B	lakóház	
Százhalombatta			31	14		ISZ	/		
Szentendre			217	206	1850 *	I	/		
Szentmártonkáta	32	64	41	35		I	/		
Szigetszentmiklós			53	56		I	/		
Szob			55	61	1922 * Árpád u.43	ISZ	C	lakás	
Szokolya			48	18		ISZ	/		
Sződ			56	68		I	?		
Taksony			50	23		-	-		
Tápióbicske	334	254	79	38	1840 *	ZS	/		
Tápiógyörgye			110	30		ZS	/		
Tápiószecső			37	24		ISZ	?		
Tápiószele	392	164	182	69	1810 körül x	ZS	/		
Tápiószentmárton			34	14		ISZ	/		
Tárnok			67	48		ISZ	/	1921-ben eladva	
Tinnye	216	250	73	77	XIX.sz. eleje Petőfi u 10	ZS	B	raktár	
Tóalmás			54	11		ISZ	/		
Tököl			104	67	1890 *	I	/		
Törökbálint			39	69		I	/		
Tura			114	86	Bartók Béla tér	ZS	C	lakatos- üzem	
Újhartyán			33	15		ISZ	?		
Üllő			97	62	Vasadi u.16.	I	C	lakás	
Vác		281	2131	1854	1864 Eötvös u.5 x Alois Cacciari 1882 /orthodox/	ZS	A	üres, romos	
						I	/		
Valkó			59	10		ISZ	/		
Vácszentlászló			45	4		ISZ	/		
Vámosmikola		109	171	104	1901 *	I	/		
Vecsés			176	190		ZS	/		
Veresegyház			46	56		I	/		
Verőcsemaros			54	39		ISZ	C	lakás	

PEST MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy- sága	Ál- la- po- ta	Haszná- lata	
	30 fő felett		összes						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Verseg		36	58	14		ISZ	/		
Zsámbék	<u>471</u>	<u>494</u>	222	34	1790-ig x 1/ 1790 /1810/ 2/	ZS	/		
Zsámbok			65	8		ISZ	/		

Somogy megye

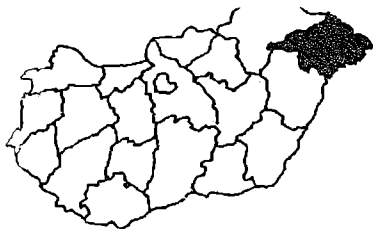

SOMOGY MEGYE

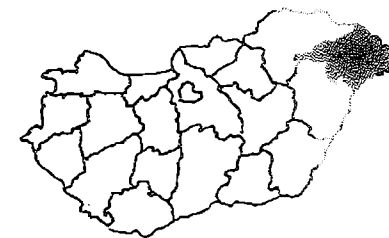
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagysága	Állapota	Használata	
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Ádánd	65	173	55	23	1829 x	I	/		
Babócsa			98	40	1924	ISZ	?		
Balatonboglár		(13)	234	270	1901	ZS	C	lakás	
Balatonlelle				44		ISZ	C	lakás	
Balatonszemes				63		-	-		
Bálványos	32	(26)		12		-	-		
Barcs		(5)	659	316	1899	ZS	C	áruház	
Berzence			72	18		ISZ	?		
Böhönye			49	22		ZS	/		
Büssü	61	32		6		ISZ	/		
Buzsák	64	32	34	17		ISZ	?		
Csurgó	35	80	337	153	1840 x	ZS	/		
Ecseny	39	50		2		ZS	/		
Gamás	48	49	58	29		I	/		
Gölle			43	4		-	-		
Gige	107	176	30	-	1833 körül, újítva 1909 körül	ZS	/		
Gyékényes			50	10		-	-		
Igal		33	81	40	Ady Endre u.29	I	B	lakás	
Kadarkút	72	95	67	61		I	/		
Kaposmérő			32	24		ISZ	/		
Kaposvár	72		3359	2349	1864 bővítve 1906 Baumhorn Lipót	ZS	/		
Toponár	228	296			1650-1913	I	A	hitközség	
Karád			120	80		ZS	/		
Kéthely	32		75	29		ZS	/		
Kőröshegy	42		32	14		ISZ	?		
Kötése	56	100	43	11		ISZ	?		
Kutas			50	6		ISZ	?		
Lengyelútóti	104	105	135	31	1905 újjáépítése	I	/		
Marcali		42	379	231	1840 1/ 1906 2/ Komor Marcel és Jakab Dezső	ZS	/		
Mesztegyő			81	3		ISZ	/		
Mosdós	85	63	33	11		ISZ	?		

SOMOGY MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagysága	Állapota	Használata	
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Nagyatád	51	164	435	223	1840 körül 1/ 1906 2/	ISZ	?		
Nagybajom	127	210	206	72	1861-81 1/ 1876 Kossuth u. 2/	I ZS	/		
Nagyberény			36	29		ISZ	?		
Nagykorpád			37	2					
Nagyszakácsi	176	83	32	13		ISZ	/		
Nemesdéd	85	130	55	-		I	/		
Nemeskisfalud		30	-	37		ISZ	?		
Nemesvid		140	67	-		ISZ	/		
Osztopán	59	120	63	-	1850 leégett, 1902 renoválás	-	-		
Pusztakovácsi	59	86	49	20		ZS	/		
Siófok		(12)	316	338	1869 - 1986 Fő u. x 1/ 1986 2/ Kovács Sándor	ZS I	/ A	hitközség	
Somogygeszti	84					-	-		
Somogyszil	179	174	195	40	1835 x	ZS	/		
Somogyvár			38	23		-	-		
Szőlősgyőrök			33	14		ISZ	?		
Tab	222	394	485	459	1897 x Hónig Dezső	ZS	/		
Zákány			45	13		ISZ	?		
Vízvár			41	10					

Szabolcs-Szatmár megye

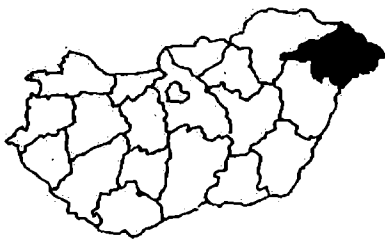

SZABOLCS-SZATMÁR MEGYE

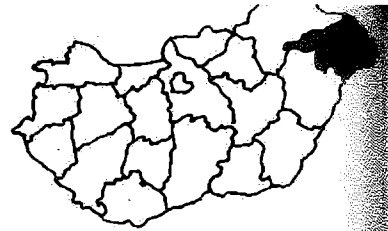
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	évben								
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Ajak			83	56		I	/		
Anarcs			99	63		I	/		
Apagy	32	130	149	105		ZS	/		
Aranyosapáti	46	85	79 85	103		I	/		
Baktalórántháza		66	122 71	189		ZS	/		
Balkány	657	590	522	417	1840 *	ZS	/		
Balsa		63	75	19		ISZ	?		
Barabás		39	100	50	1910 *	I	/		
Beregdaróc			50	48	Szabadság u. - kocsmá	ISZ	C	lakás	
Beregsurány			76	39	Árpád u. 21	I	C	lakás	
Besenyőd	95	98	40	28		ISZ	?		
Beszterec			65	25		ISZ	?		
Biri			38	20		ISZ	?		
Botpalád			52	15		-	-		
Bököny	87	30	190	103		ZS	/		
Buj	117	161	154	101		I	/		
Cégény } Dányád }			29 } 41 }	52		I	/		
Csaholc			46	27		I	/		
Csaroda			126	73		ISZ	/		
Csenger	451	440	605	537	1828-ban már áll	ZS	/		
Csengerújfalu			38	13		-	-		
Demecser			274	325		ZS	/		
Dombrád			329	193	XVIII. század	ISZ	/		
Döge	37	39	51	15		ISZ	?		
Encsencs			59	63		I	/		
Eperjeske		54	51	6		ISZ	/		
Érpatak			62	24		ISZ	?		
Fábiánháza			145	79		ZS	/		
Fehérgyarmat	56	56	621	774		ZS	/		
Fényeslitke	51		108	43		I	-		
Fülesd			60	52		ISZ	/		

SZABOLCS-SZATMÁR MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	évben								
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Fülpösdaróc			91	5		ISZ	?		
Gacsály	50	51	76	60	1910 körül *	I	/		
Garbolc				17		I	/		
Gávavencsellő	47	98	169+59	55+163	1870 körül *	I	/		
Gégény	31		111	126	1925 Hunyady u. *	I	C	lakás	
Gelénés			67	23		ISZ	?		
Gebe	162		209		1840 *	I	/		
Gemzse	38	148	96	64		ISZ	/		
Gergelyugornya- Ugornya	106+135		30 80	178	1908 Bem u. 15. *	I	B	lakás	
Geszteréd	36		95	40		I	?		
Gulács			95	44	Vöröshadsereg u. 8	I	C	lakás	
Gyulaháza	58	91	123	65		I	?		
Hetefejércse				33		ISZ	?		
Hodász	201	195	231	167	1818 imaház 1/ 1860 2/ *	I	/		
Ibrány		61	174	232		I	/		
Ilk			114	54		I	/		
Jánd			61	37		I	/		
Jánkmajtis			89	72	XVIII sz. vége *	I	/		
Jármí	64		87	59	1850 körül *	I	/		
Kállósején			161	101	1899	ZS	/		
Kántorjánosi	109		211	159	1828	I	/		
Kék			98	86		I	?		
Kemecse	87	95	354	309	1824 *	I	/		
Kérsején			42	17		ISZ	?		
Kisar			45	24	Árpád u. 18	ISZ	C	udvari mellék- épület	
Kisléta	54	45	100			ISZ	?		
Kisnamény		53	44	53		-	-		
Kispalád		70		37		-	-		
Kisszekeres			33	20		ISZ	/		

Szabolcs-Szatmár megye

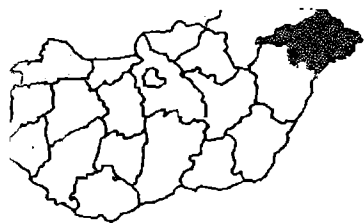

SZABOLCS-SZATMÁR MEGYE

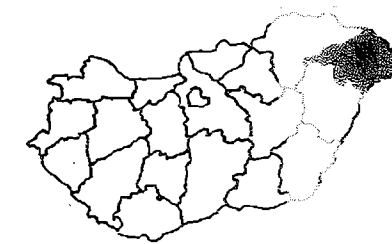
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Al-la-po-ta	Haszná-lata	
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Kisvárdá	349	500	3036	3770	1801 Dimitrov u. 1/ 1901 Dimitrov u. 2/ Dimitrov u. 3/ Dimitrov u. 4/ Szeferd imaház 5/ Vöröshadsereg u. 6/	ZS ZS I ISZ I ISZ	/ B A C B C	kiállít- tó terem hitközség lakás lakás	
Kisvarsány			55	102		I	/		
Kocsord	47	34	65	22		I	/		
Komlódtótfalu				42		ISZ	?		
Komoró	36	35	34	60		I	?		
Kótaj	49		160	48	1867 *	I	/		
Kölcse			84	8		I	/		
Kömörő				139		-	-		
Laskod			38	43		-	-		
Levelek	34		203	12		ZS	/		
Lónya		37	30 38	83 23	Kossuth u.26	I	C	lakás	
Lövőpetri	34	34	59	100		I	/		
Magosliget			37	66		I	/		
Magy			40	13		ISZ	?		
Mándok		51	381	364	1820, 1861 Petőfi u. *	ZS	/		
Máriapócs	145	223	134	87	Ófehértói u.20	ISZ	C	lakás	
Mátészalka	237		1128	1555	1812; 1828 1/ 1857 Kossuth u.30. 2/ Kossuth u.30. 3/ Haszid imaház Zöldfa u. 4/	I ZS I I	? A A B	hitközség hitközség	
Mérk		40		90		I	/		
Mezőladány		61	102	103	Táncsics u.2.	ISZ	C	lakás	
Milota			40	9		-	-		
Nábrád			52	20		I	/		
Nagyar			31	21		-	-		
Nagydobos			132	113	1830 Lenin u.132 *	I	C	lakás	
Nagyecsed			355	586	1850 *	ZS	/		
Nagygyéc			57	34		ISZ	?		
Nagyhalász	69	77	298	266		ZS	/		
Nagyhódos				28		ISZ	?		
Nagyvarsány	34								

SZABOLCS-SZATMÁR MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Al-la-po-ta	Haszná-lata	
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Nagykálló	716	693	906	876	1800 körül, 1924 x bővítve	ZS		rom	
Nagyszekeres				15	Vasút u.49	ISZ	C	lakás	
Napkor	32	31	131	185		ZS	/		
Nyírbátor	72	132	1459	1899	1904-ben pályázat	ZS	/		
Nyírbéltek			170	147		I	?		
Nyírbogát			404	298		I	/		
Nyírbogdány		128	171	105		ZS	/		
Nyírcsaholy			98	101	1849 bővítve *	I	/		
Nyírcsászári			74	47		ISZ	?		
Nyínderzs			86	69		ISZ	/		
Nyíregyháza		30	3882	4994	1865; 1873 bővítve 1/ Szarvas u. 1880-1945 kiegészít 2/ Szarvas u. 1932 Kistér /Mártírok tere/ 3/ Baumhorn Lipót - Somogyi György	I ZS ZS I	/ / A A	hitközség hitközség	
Nyírgelse		42	106	64		-	-		
Nyírgyulaj			118	43		I	/		
Nyíribrony			53	19		-	-		
Nyírkákó		60	100	71		I	/		
Nyírkarász		183	168	170		ZS	/		
Nyírkáta				133		ISZ	?		
Nyírkércs		32		19		ISZ	?		
Nyírlövő			66	37		I	/		
Nyírlugos			152	130		I	/		
Nyírmada	278	90	566	503	1892-ben leégett *	ZS	/		
Nyírmeggyes	164	155	237	148	1828	I	/		
Nyírmihálydi	84	82	109	51		I	/		
Nyírpasznya		35	58	36		ISZ	/		
Nyírpazony		86	72	14		ISZ	/		
Nyírpilis			55	33		ISZ	?		
Nyírtass	89	150	316	186		ZS	/		
Nyírtét	40	25	32	15		-	-		
Nyírtura			56	18	1913	I	?		
Nyírvasvári		64	99	54		I	/		

Szabolcs-Szatmár megye

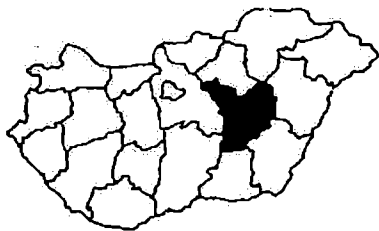

SZABOLCS-SZATMÁR MEGYE

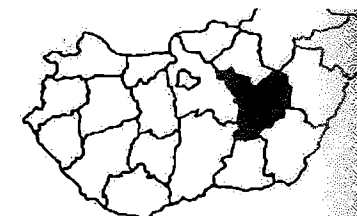
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Ófehértó	36	38	122	132		I	?		
Olcsva			96	29		ISZ	?		
Olcsvaapáti			35	8		ISZ	?		
Ópályi	42	35	181	143		I	/		
Ökörítőfűlpös		90	121	142	XIX. sz. közepe *	I	/		
Oros	56	68	136	98	1930	I	/		
Őr	49	104	139	65		I	/		
Panyola			65	30		ISZ	/		
Pap		40	76	41		ISZ	?		
Papos			66	31		-	-		
Paszab			71	55		ISZ	?		
Pátróha	30		167	107		ZS	/		
Penészlek	43	44		58		I	/		
Penyige	30	-	32	20		I	/		
Petneháza			130	62		I	/		
Piricse			98	69	XIX. sz. közepe *	I	/		
Pócspetri	39	45	87	65		I	/		
Porcsalma			192	202		I	/		
Pusztadobos		83	92	84		ZS	/		
Rakamaz			131	118	XIX. sz. vége *	ZS	/		
Ramocsaháza	39		114	90		ZS	/		
Rohod	36		150	104		I	?		
Sényő			54	22		ISZ	?		
Sonkád			39	17		ISZ	?		
Szabolcsbáka		54	121	74		ZS	/		
Szabolcsvermesmart		112	42	16		ISZ	?		
Szakoly	49	28	120	70	1890 körül *	I	?		
Szamosbecs				10		ISZ	/		
Szamoskér			81	36		ISZ	/		
Szamossályi			104	95		I	/		
Szamosszeg			128	112		ZS	/		
Szatmárcseke		59	131	68	1884 *	ZS	/		
Székely			42	27		-	-		

SZABOLCS-SZATMÁR MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Tákos			47	23		ISZ	?		
Tarpa			186	227		ZS	/		
Tiszaadony			87	47		ISZ	?		
Tiszabecs			66	72		I	/		
Tiszabercel	259	203	133	111	XIX. sz. vége *	I	/		
Tiszabездéd	69		74	66	1900 *	I	/		
Tiszadada	116	130	190	157		ZS	/		
Tiszadob	32	67	145	71		I	/		
Tiszaeszlár			94	64		I	/		
Tiszakerecseny		31	108	43		-	-		
Tiszakóród			51	27	Kossuth u. 43	I	/		
Tiszaúrk	243	394	495	200	1840 *	I	/		
Tiszaúgyorós		46	37	14		-	-		
Tiszaszalka		30	144	61	1900 *	I	-		
Tiszaszentmárton			74	45		I	/		
Tiszavasvári /Búdszentmihály/	104 39	61	720+60	684	1903 1/ * 2/ *	ZS I	/		
Tornyospálca	32		89	76	1904 előtt bérelt 1/ 1904 2/	ISZ I	- /		
Tunyogmatolcs		30	66	100		I	/		
Tuzsér	34		76	55		I	/		
Tyukod			94	80	XIX. sz. második fele * Árpád u. 25	I	/		
Újfehértó	569	830	1035	1359		ZS	/		
Újkenéz			35	13		ISZ	/		
Ura			87	41		I	/		
Vaja			246	172		I	/		
Vámosatya			74	27		I	/		
Varsánygyüre	41		83	120		I	/		
Vásárosnamény	122		460	1074		I	/		
Vitka		48	204			I	/		
Vasmegyer	54		36	34		ISZ	?		
Záhony				57		ISZ	-		
Zsurk	36		98	71		ISZ	?		

Szolnok megye

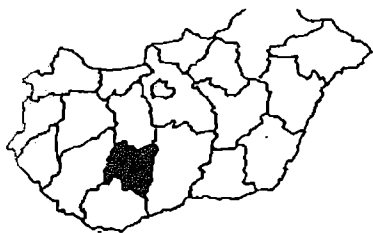

SZOLNOK MEGYE

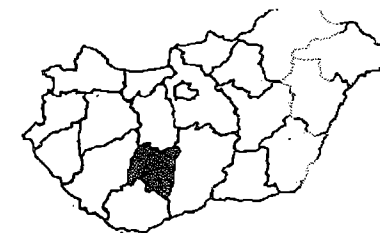
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	évben								
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Abádszalók - Szalók Abád	68	197	99	/Szalók/ Kossuth u. 11. Abád	ZS I	/ C		lakás	
Besenyszög		49	12		ISZ	?			
Cibakháza		45	9		ISZ	/			
Csépa		39	13	Kossuth u. üzletház	ISZ	C		lakás	
Pegyvernek		185	85	1804 körül, restaurálva 1901 *	ZS	/			
Jánoshida		76	26		ISZ	?			
Jászsalsószentgyörgy		70	81	1840 *	I	/			
Jászapáti		189	169	1854, átalakítva Dósa u. 8 *	ZS	B		raktár	
Jászárokszállás		249	165	1858 x	ZS	/			
Jászberény		1017	574	1840; 1/ 1890-1968 x 2/ 37	I ZS I	/ / A		hitközség	
Jászdózsza		69	23		ISZ	?			
Jászfelsőszentgyörgy		42	9		-	-			
Jászfényszaru		120	82	1926 *	I	/			
Jászfákóhalma		49	15		ISZ	?			
Jáskisér		96	51	1860	ZS	/			
Jászládány		163	89	1875; 1913 * Varga Lajos	ZS	/			
Jásztelek		36	9		ISZ	?			
Karcag		1077	778	1870 1/ 1898 Löwy Sándor u. 2/ Blau Ferenc terve	I ZS	/ A		hitközség	
Kenderes		122	32		I	/			
Kisújszállás		440	210	1869 - átalakítva x 1904	ZS	C		áruház	
Kunhegyes		304	224	1870 * 1/ 1893 Bethlen u. 3 2/	I ZS	/ A		hitközség	
Kőtelek		50	17		ISZ	/			
Kunmadaras			398	273 1880 körül *	ZS	/			
Kunszentmárton	15		222	202 1897 Deák Ferenc u. Doborszky József /1912?/	ZS	A		raktár	
Nagykőrű			57	9	I	/			
Mezőtúr			741	406 1830 Damjanich u. 1	ZS	B		múzeum	
Öcsöd			149	89 Hunyadi u. 43	ZS	/			

SZOLNOK MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	évben								
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Szolnok			2062	2590	1850 körül x 1/ 1899 2/ Koltói Anna u. 2 Baumhorn Lipót átalakítva	ZS ZS	/ B	kiállító-terem	
Tiszabő	183	300	117	18	XVIII. sz. vége	ZS	/		
Tiszabura		37	33	10		I	/		
Tiszaderzs			58	7		I	/		
Tiszaföldvár		100	153	95	1903	ZS	/		
Tiszafüred	186	290	615	442	1846-1913 1/ 1912 2/ Polgáry István	ZS ZS	/ C	áruház	
Tiszaigar	137		61	14	XVIII. sz. vége *	I	/		
Tiszaörs			43	7		ISZ	/		
Tiszaroff			150	39		I	/		
Tiszasüly			61	38		ISZ	?		
Tiszaszentimre			69	41	1850; renoválva 1928 *	I	/		
Tiszaszőlős			50	49		I	?		
Tiszavárkony			45	19		ISZ	?		
Törökszentmiklós		115	755	520	1857; bővítve 1895 *	ZS	/		
Tószeg			42	26		ISZ	?		
Túrkeve			231	179		ZS	/		
Zagyvarékas			65	8		-	-		

Tolna megye

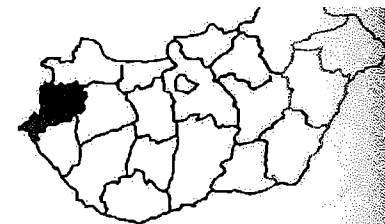

TOLNA MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Attala		32	30			ISZ	/		
Báta			35	14		ISZ	?		
Bátaszék			152	103	1850 körül = 1862	ZS	/		
Bonyhád	1662	1563	1147	1159	1764--1794 leég 1/ Mártírok tere 1795; 1986-ban javítva 2/ 1924 orth. Táncsics u. 3/ 1924 Táncsics u.	ZS ZS ZS ISZ	A A B /	raktár üzem	
Bölcske	174		91	17		ISZ	/		
Decs			52	59		ISZ	?		
Dombóvár	64	80	650	613	XIX sz. eleje * 1/ 1868 Deák Ferenc u. 2/	ZS	B	raktár	
Döbrököz			67	42		ISZ	?		
Dunaföldvár		15	563	355	1854 x	ZS	/		
Dunaszentgyörgy			49	3		ISZ	?		
Fadd	96	112	123	58		ZS	/		
Györköny			52	11	Arany J. u. 364	I	C	lakás	
Gyönk	268	430	180	30	1836 x	ZS	/		
Gyulaj			38	13		ISZ	?		
Hőgyész	463	630	386	282	1815 Fő u. 23 x	ZS	B	raktár	
Iregszemcse			100	50		ZS	/		
Kajdacs		34	35	19		ISZ	/		
Kéty		30		2		ISZ	/		
Kocsola			45	8		ISZ	?		
Koppányszántó			46	15		ISZ	/		
Kölesd			56	32		ISZ	?		
Magyarkeszi			33	17		ISZ	/		
Miszla	49	60	37	8		ZS	/		
Nagydorog			97	82	1912 után Táncsics u. 4 x	ZS	/		
Nagykőnyi			33	32		ISZ	?		
Nagyszokoly			59	15	Bezerédi u.	ISZ	C	lakás	
Ozora			103	48		ZS	/		
Őcsény			40	32		ISZ	?		
Paks	639	816	1011	730	1781 előtt 1/ Dózsa György u. 27 2/	ZS	B	könyvtár	
Pálfa			50	14		ISZ	?		

TOLNA MEGYE

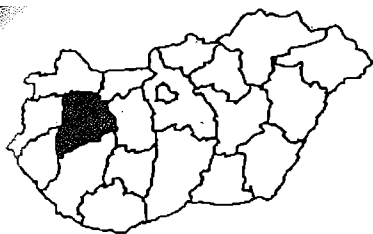
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Pincehely			165						
Görbő		285	107	147	1840 x	ZS	/		
Simontornya	39	43	109	59	1890 x	ZS	/		
Sióagárd			30	10		ISZ	?		
Szakacs			69	30	1862-1905-ben leég 1/ 1906 2/	I	/		
Szedres			46	56		ISZ	?		
Szekszárd			840	437	1896 Petschnik János átalakítás: 1978 Kerényi József	ZS	B	kiállító- terem	
Tamási			309	187	1851	ZS	/		
Tevel	943	131	48	10				megszűnt 1910 körül	
Tolna			340	205	1864 1/ 1914 2/	ZS I	/ B	lakás	
Tolnanémedi			50	16		ISZ	/		
Zomba	36		43	52		I	C	lakás	

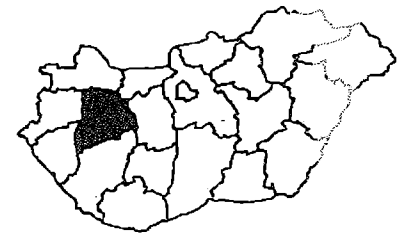
Vas megye

VAS MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	30 fő felett		összes						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Alsóság /Sárvár/			38	73		ISZ	?		
Bük			35	25	1902	ISZ	/		
Cellősmölke		43	385	512	1881 1/ 1908 2/	ZS ZS	/		
Csákánydoroszló			36	14		ISZ	/		
Csepreg			83	55	1863 x	ZS	/		
Duka	38	55				-	-		
Gérce			34	17		I	/		
Gencsapáti				41		-	-		
Gyöngyösfalu				33		ISZ	?		
Jánosháza	134	127	541	389	1836 1/ 1897 x 2/	ZS ZS	/		
Káld		30	35	5		ISZ	/		
Kemenesmagasi		30		13		ISZ	/		
Körmend	369	480	627	300	XVIII.sz. leég x 1922	ZS ZS	/		
Kőszeg	92		266	109	XVIII.sz. vége 1/ Kossuth u. 1856 Várkör 41 2/	ZS	A	üres	
Nick	38								
Nagysimonyi	133	151	188	83	1820 1/ 1892 2/	ZS -	/		
Nemesszalók					2 régi templom x	I I	/		
Ostffyasszonyfa	32	35	47	10		I	/		
Rábahídvég	77	79	50	38		I	/		
Sárvár	86	90	657	780	1850 körül x 1/ 1882 Deák F.u.6 x 2/ 1892.x	ZS I	C	lakás	
Szentgotthárd			305	134	1898	ZS	/		
Szombathely	56		3125	3113	XIX.sz. első fele 1/ 1880. Batthyány tér 2/ Ludwig Schöne	I ZS	/		
Szentmárton 1886-ig önálló	33	107					B	hangver-senye-rem	
Óperint	57				Aréna u.6 /	I	A	hitközség	
Tompaládony				10	1943-ban eladva	ZS	C	eladva	
Uraiújfalu			37	9		ISZ	/		
Vasvár	62	55	230	184	1865 x	ZS	/		

Veszprém megye

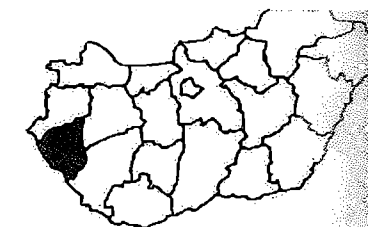

VESZPRÉM MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Adásztevel	156	124		8		I	/		
Ajka	59	86	73	43		I	/		
Badacsonytomaj			56	9	1910	I	/		
Bakonyszentkirály	42	42		8		I	/		
Bakonytamási			35	2	Kossuth u.42	I	C	lakás	
Balatonfőkajár		150	63	5	1800	I	/		
Balatonfüred			168	389	1840	ZS	C	raktár	
Berhida			46	7		ISZ	/		
Csabrendek	421	534	242	-	1782 *; renoválva 1862	ZS	/		
Csajág	114	120		2		-	-		
Csesznek	39	40		17		ISZ	?		
Csügle		120		21		ISZ	/		
Dabrony		120		4		-	-		
Devecser	138	180	326	203	1869 restaurálva 1894 x Arany J. u.	ZS	C	iskola	
Diszel			115	19		I	C	lakás	
Homokbödöge	38	44		14		ISZ	/		
Kajárpéc	92								
Kapolcs	84	120	68	17		I	/		
Kővágóörs	102	149	145	51	1832 előtt /1890/	ZS	A	üres	
Köveskál		40		10		-	-		
Lovászipatona			34	7		-	-		
Marcaltó			37	15		ISZ	/		
Nagydém	112	160	57	11	Kossuth u.47	ISZ	C	lakóház	
Nagyvázsony	158		78	51	XVIII.sz. renoválva 1885 *	ZS	/		
Nemesszalók		103	83	56		I	/		
Nemesvámos	39	65		11		ISZ	?		
Nemesvita	42			2		ISZ	C	lakás	
Noszlop	111	108	35	-		I	/		
Öcs	82	150		4		-	-		
Pápa	2672	2714	3076	2613	XVIII.sz. vége Salétrom u. 1/ 1846 Petőfi u. 2/ 1899 3/ Steiner Antal	ZS ZS I	A A B	üres üres	
Sümeg		56	340	226	1866 1/ 1913 2/	ZS ZS	/ B		

VESZPRÉM MEGYE

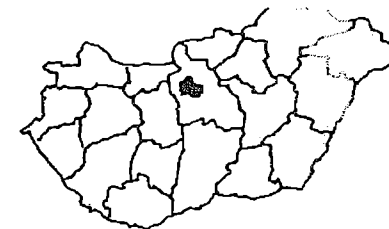
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Szentantalfa	35	32				ZS	C	1940 óta községi kultúrház	
Szentgál			105	51	1897	ZS	/		
Szentkirályszabadja	96	135		8		-	-		
Tapolca	42	51	923	508	1813 Lessner Juda ház x 1/ 1863 Tarek József terve 2/ Rosenfeld freskói 1906-ban átalakítja Schadl János	ISZ ZS	- B	művelő-dési ház	
Tapolcafő	86	90				-	-		
Tótvázsony		39		13		-	-		
Ugod			45	34		I	/		
Várpalota	478	280	394	211	1839 Szt. István u.1	ZS	B	kultúrház	
Veszprém	619	1008	1275	887	1799; 1840 1/ 1865 Rákóczi tér 7/b 2/ Zitterbart Mátyás	ZS ZS	/ /		
Veszprémvarsány			31	30		ISZ	/		
Zirc			92	61		I	?		

Zala megye

ZALA MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Haszná-lata	
	30 fő felett			összes					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Bucsuszentlászló	<u>38</u>	<u>60</u>		14		I	/		
Gelse			47	32		ISZ	/		
Hahót			76	32	1872 x 1/ 1904 2/	I I	/		
Lenti			60	51		I	/		
Letenye			91	30		I	/		
Nagykanizsa	<u>1038</u>	<u>1500</u>	3378	2093	Uradalmi ép. Lenin u. 1/ 1807-10 Voyta Ferenc 1821 Lenin u.6. Ehrmann, Marek	ISZ	A	hitközség	
Nemesapáti			32	1		ISZ	/		
Nova			30	-		ISZ	?		
Pacsa		<u>21</u>	107	63	1840-ben leég 1/ 1889 2/	I	/		
Páka			40	13		ISZ	?		
Pókaszepetk		90		17		ISZ	/		
Söjtör			50	29	Deák Ferenc szülőháza 1/ 1901-ben leég 2/ 1906 3/	bérelt ház I	/		
Türje			59	47		I	/		
Zalaapáti			53	47		I	/		
Zalabér	39		63	22		I	/		
Zalaegerszeg	<u>318</u>	<u>500</u>	1346	880	1857-ben már állt 1/ 1904 Ády E.u.14 2/ Stern József	ZS ZS	/ B	hangver-seny és kiállító-terem	
Zalakoppány	39	30	31	8		ISZ	/		
Zalalövő	<u>117</u>		98	100	1892-ben már állt 1/ 1930 * 2/	I	/		
Zalaszentgrót	<u>85</u>	<u>400</u>	250	155	1761 x 1/ 1796-1809 bővítve *	ZS	/		
Zalaszántó		32	41	26		I	?		
Zalaszentmihály			39	29		ISZ	?		
Bánokszentgyörgy			34			ISZ	?		
Mihályfa	<u>71</u>	106	64	20		I	/		
Keszthely	<u>256</u>	<u>500</u>	1029	755	1780; 1852 Pethő-ház 1/ 1894-ben átalakítás 2/ 1809} okt. 24.	ZS I	A A	hitközség hitközség	
Karmacs				19	1910	I	?		
Hévíz				15	1790 1/ 1933 2/	ZS ZS	/		

Budapest

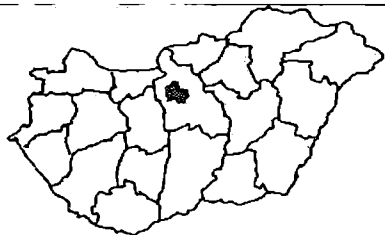
MEGJEGYZÉS

A budapesti adatokat, amelyek a város 1945 előtti közigazgatási területére (14 kerület) vonatkoznak, az országos adatoktól elkülönítve és azoktól eltérő formában közöljük. Ezeket az Egyenlőség, a Pesti Izraelita Hitközség hetilapja 1883-1927 közötti évfolyamainak híradásából gyűjtöttük egybe. A közlemények alapján az állandó és főünnepi imahelyek egymástól megkülönböztethetők. Felsorolásainkban ezt a betűtípusok megkülönböztetésével jelezzük. (A nagybetűs az állandó imahelyeket jelzi.) Rajzainkon is megkülönböztető jelkulcs vonatkozik erre. A főváros közigazgatási területéhez napjainkban már a korábbi önálló város - Újpest és a várost körülvevő községek egész sora tartozik. Ezeket nem a mai kerületi beosztás szerint, hanem a történeti adatoknak megfelelő önálló elnevezéssel jelezzük.

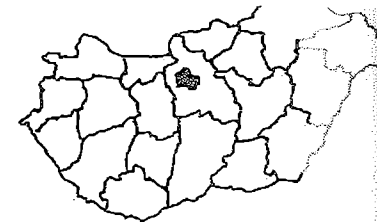
Az állandó imahelyeket, a zsinagógákat kiemelten, nagy betűkkel jelöltük.

PEST

Év	Állandó zsinagóga	Egylet, iskola, intézet	Pótimahely	Összes imahely	Létszám	
1892	11	29	33	73		
1895			90			
1896			62			
1897	(11)	(25)	28		17 000 +800	V.ker. 6 VI.ker. 15 VII.ker. 35 VIII.ker. 14 IX.ker. 3
			25 ort. 32 Buda	120		
1898		25		86 150 ^x		Pest+Buda, Óbuda Kőbánya ^x
1899				81 115 ^x	20 000	VII.ker. 35 Pesten összesen
1900	11	26	70	112 123 ^x	19 100	VII.ker. 37 Pest-Buda-Óbuda- -Kőbánya összesen
1901	11	34				
1902	2 tpl. 12 imaház ort. 4	34 ort.26	5 nagyobb 35	88 110 ^x		
1903	2 tpl. 12 imaház 5 nagy pótimah.	34	35	8		
1904						
1905	2 tpl. 10 pótimah.	24 egylet	51 30	150 ^x	22 430	^x Buda és Kőbánya Pest együtt
1906	11 9 hitk. imaház	28 20 ort.	80		22 800	IX.ker.6 VIII.ker. 20
1908					23 000	
1909						
1910					22 400	
1912		31	60		24 000	
1913			61		24 000	
1914						
1917			60			
1920	23	7				
1921	53					
1922	34 29 ort.					

Budapest

Kerület	A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
lélekszáma vonat- kozó adat: 1828 1851 1910	Építési éve, helye, mestere	Nagy- sága	Álla- pota	Használata

BUDA

Középkori Vár	1307 előtt 1360-ig 1/ Szt. György u.13	ZS	/	
1828: 677	2/ Új Zsidó u.			
	1461 (TÁNCSICS MIHÁLY U.) 21-23	ZS	B	alapfal
	XV. sz. 3/ TÁNCSICS MIHÁLY U.26 SZEFA RD I	B		múzeum

II. kerület

Víziváros	1840 Szarvas téri iskola			
1828: -	Halász u.			
1851: -	1866-1945 ÖNTŐHÁZ U. 5 KNABE IGNÁC	ZS	/	
1910: 3928	1920 Albrecht u.2. br.Guttman Vilmos-villa	ISZ		
	1926 Torockó u.5-7	ISZ		
	Hidegkuti u.62			

Újlak	1788 előtt	I		
	1888 ZSIGMOND U.49 (FRANKEL LEÓ U.) FELLNER SÁNDOR	ZS	A	hitközség

ÓBUDA

III. kerület	1738 Wagenmeister telken, 1746-ban bővítve	ZS		
1828: 3289	Austerlitz Cipóra f.ház	ISZ		
1851: -	Boskovitz Farkas rabbi háza	ISZ		
1910: 5314	1767-69 FŐ U. (LAJOS U.163) NEPAUER MÁTÉ			
	1821 LAJOS U.163., LANDHERR ANDRÁS			
	(RÉGI ÉPÜLET BŐVÍTÉSE)	ZS	A	Magyar Televízió
	Vörösvári út			

XI. kerület

Kelenföld	1910 Budafoki út 41	ISZ		
1828: -	Kende u.12	ISZ		
1851: -	1936 BOCSKAY U. (KÁROLI GÁSPÁR TÉR)			
1910: -	NOVÁK EDE-HAMBURGER ISTVÁN	ZS	B	TIT Stúdió
	KÁROLI GÁSPÁR TÉR 5	I	A	hitközség

XII. kerület

	1920-22 Eötvös u. - dr. Láng Aladár-villa			
1828: -	Mátyás király u. - Pártos-villa			
1851: -	1926 Diana u.9			
1910: -	Hollós u.2			

Kerület	A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
lélekszáma vonat- kozó adat: 1828 1851 1910	Építési éve, helye, mestere	Nagy- sága	Álla- pota	Használata

PEST

IV. kerület	-			
Belváros				
1828: -				
1851: -				
1910: 10 256				

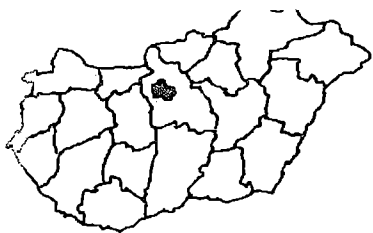
V. kerület

Lipótváros				
1828: -				
1851: -				
1910: 18 391				

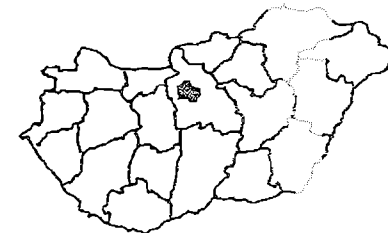
XIII. kerület	1899 Külső Váci u.20	ISZ		
Angyalföld	Fóti u.18	ISZ		
1828: -	Váci út 39	ISZ		
1851: -	Aréna u.	ISZ		
1910: -	1905 Koháry u.23	ISZ		
	1908 ARÉNA U. - TÚZÉR U. SAROK	ZS	B	tornacsarnok Bp.Honvéd SE
	BAUMHORN LIPÓT			
	1911 CSÁKY U.3. (HEGEDŰS GYULA U.)			
	VAJDA BÉLA			
	1927 ÁTALAKÍTÁSA	ZS	A	hitközség
	BAUMHORN LIPÓT			
	Csáky u.7			
	Visegrádi u.7	ISZ		
	Váci u.14	ISZ		
	Tar u.2	ISZ		
	Visegrádi u.3	ISZ		
	Visegrádi u.9	ISZ	A	hitközség

VI.-VII. kerület

Erzsébetváros	1787 Király u.-Häusler-ház	ISZ		
Terézváros	1796 Orczy ház "Judenhof"-ban imaszoba	ISZ		
	1800 körül Rambach Sebestyén u.	ISZ		
1828: -	1800 körül Király u.6 szefárd	ISZ		
1851: -	1805 Király u.1 "Fehér Lúd" ház Cheszed Neurim	ISZ		
1910: 50 776 69 934	1827 Király u.126 1.sz. telek Gömeryschen Haus	ISZ		
	1830-1859 ORCZY HÁZ - CULTUSTEMPLOM			
	RÖVID IDEIG 1830-ban			
	GRIESBACH-TEREM			
	HATTYÓ-TEREM			
	1830 ORCZY HÁZ - NÉMET ÉS LENGYEL ZSINAGÓGA	ZS	/	
	HÍVEINEK EGYESÜLÉSE			
	ZOFAHL LŐRINC			

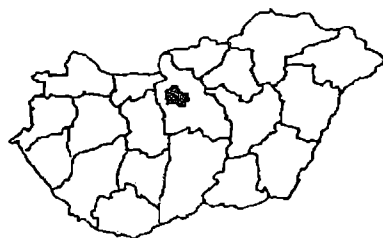

Budapest

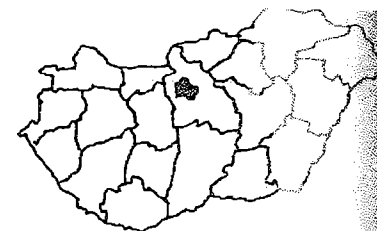

Kerület lélekszáma vonat- kozó adat: 1828 1851 1910	A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	Építési éve, helye, mestere	Nagy- sága	Álla- pota	Használata
	1848-52 Király u.-Valero házban Einhorn féle "Reformtemplom"	ISZ		
	Király u. frank zsinagóga	ISZ		
	török zsinagóga	ISZ		
	1852 SZERECSEN U.2. (PAULAY EDE U.)	ISZ		Sasz Cheva Egylet
	1859 DOHÁNY U. LUDWIG PÖRSTER	ZS	A	hitközség
		I		hitközség
	1870 DESSEWFFY U.23	ZS	A	(Székesfővárosi Ipartársulat Betegsegélyező és Önségélyező Egyesülete) ortodox hit- község
	1872 ROMBACH SEBESTYÉN U. OTTO WAGNER	ZS	A	romos,
	1887 VASVÁRI PÁL U. 5 FELLNER SÁNDOR	ZS	A	hitközség
	1891 Kertész u.37	ISZ	eladva	Chinuck Neorim egylet
	1891 Király u. 47	ISZ		zsidó legény- egylet
	1893 Aggok háza Freund Vilmos Hungária krt.167	ISZ		
	1895 Andrássy u. - Epreskert u. sarok fiúárva- ház imaháza	ISZ		
	1895 Damjanich u.26 leányárvaház imaszobája	ISZ		
	1904 Arany János u.34	ISZ		
	Akácfa u. 22	ISZ		Első izraelita betegsegélyező és temetési egylet imaház
	Akácfa u. 32	ISZ	eladva	
	Nyár u.1	ISZ		
	Rottenbiller u.14	ISZ		
	Erzsébet krt. 27	ISZ		
	1907 Király u. 35-37 szefárd	ISZ		
	1908 Alkotmány u.23	ISZ		
	Teréz krt. 1/b	ISZ		
	Hajós u.25	ISZ		
	Wesselényi u.17	ISZ		
	Munkácsy M. u.5-7 fiúárvaház	ISZ		
	1909 Huszár u.7	I		Szombat Meg- tartási Egylet
	Hermina u.47 "Zöld vadászhoz" c.vendéglő- ben	ISZ		
	Király u.7	I		Chevre Tobilim Egylet
	1910 Amerikai u.55 szeretetház Lajta Béla	ISZ		
	1911 HUNYADY TÉR 3	ZS	A	Hazkarah Egy- let - hitközség
	1913 KAZINCZY U.29-31 LÖFFLER SÁNDOR ÉS BÉLA	ZS	A	ortodox hitközség
	1913 Andrássy u.67	ISZ		
	1917 Hermina u.67	ISZ		
	Hermina u.49			MIKÉFA-ima- egyesület

Kerület lélekszáma vonat- kozó adat: 1828 1851 1910	A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	Építési éve, helye, mestere	Nagy- sága	Álla- pota	Használata
	Aréna u.17			
	Aréna u.7			
	1922 Nefelejcs u.16	ISZ		Reim Akuvim Egylet
	1924 JÓSIKA U.4	I		Kattler Erzsébet temp- lom egyesület
	Szerecsen u.11 (Paulay Ede u.)			Titen Emesz Egylet
	Holló u.1			Linasz Hacedek Egylet
	1926 Erzsébet krt. 26			"Zion" jótékony- sági egylet
	Dob u.57			
	GARAY U. 48	ZS	C	raktár
	1931 Bethlen tér 2 Siketnéma Intézet			
	BETHLEN TÉR épületben	ZS	A	hitközség
	BAUMHORN LIPÓT - SOMOGYI GYÖRGY	ISZ	A	hitközség
	Síp u.12	ISZ	A	Ahavat Reim Felebaráti Szeretet Egylet
	1931 WESSELENYI U. "HŐSÖK TEMPLOMA"	ZS	A	hitközség
	DELI LAJOS, FARAGÓ FERENC			
	1930 KÁLDY GYULA U.6			
	1930 VASVÁRI PÁL U.9			
	1945-50 Király u.26			
VIII. kerület				
Józsefváros	1867 ÜLLŐI U. - MÁRIA U. SAROK			
1828: -	1877 RABBIKÉPZŐ INTÉZET IMAHÁZA	ISZ	A	hitközség
1851: -	KOLBENHEYER FERENC ÉS FREUND VILMOS			
1910: 30 751	1900 MÁRIA U. BR. THOROCZKAY VIKTORÉ HÁZA			
	1904 Kálvária tér 19			
	1908 Régi Országház			
	Szentkirályi u.6			
	József krt.8			
	Szentkirályi u.1			Magyar Zsidó Ifjak Egyesülete
	1913 Teleki tér 1-2			"Deutsch-féle templom"
	1914 Baross u.5			
	Baross u.77			
	Baross u.124			
	1920 Örömvölgy u.9/b			Ahavasz Chesszed
	Örömvölgy u.17			
	Víg u.18			

Budapest

Kerület	A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
lélekszáma vonat- kozó adat: 1828 1851 1910	Építési éve, helye, mestere	Nagy- sága	Álla- pota	Használata

	1895 Kerepesi u.45 dr.Grauer Vilmos magánimaháza			
	1887 Szilágyi u. 5			Emberbarát Egyesület
	1920 LUTHER U.4	ZS	/	Haladás Ima- egyesület
	1921 Magdolna u.15			Schevesz Hohim Egyesület
	Erdélyi u.19			Józsefvárosi Imaház Egy.
	1922 NAGYFUVAROS U. 4 Freund Vilmos	ZS	A	hitközség
	Nagyfuváros u. 3			Esz Chajim
	1923 Aggteleki u.10	ISZ		Haladás Ima- egyesület
	Dobozi u.7-9			
	Szilágyi u.4			
	Magdolna u.2			
	Magdolna u.44			
	Lujza u.8			Szachve Pajlen egyesület
	Lujza u.21			
	1940 Köztársaság tér 12			
	Teleki tér 5 - 1956-ig			
	TELEKI TÉR 22 "Csertkovo S11"	ISZ	A	hitközség
	1924 Kossuth Lajos u.11 Fiúnevelő Intézetben			

Kerület	A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
lélekszáma vonat- kozó adat: 1828 1851 1910	Építési éve, helye, mestere	Nagy- sága	Álla- pota	Használata

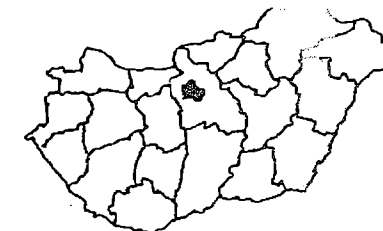
X. kerület				
Kőbánya	1898 Liget u. és Harmat u. sarok			lebontva
1828: -	1911 CSERKESZ U.7-9.	ZS	A	raktár
1851: -	SCHÖNTHEIL RICHÁRD			
1910: 3268				
XIV. kerület				
Zugló	1920 HAJCSÁR U.117			
1828: -	1930 THÖKÖLY U.83	ZS	A	hitközség
1851: -	UTÁSZ U.			
1910: -	1945 után HUNGÁRIA KRT.162			megszűnt
	JÁVORKA ÁDÁM u. 15	I	A	hitközség
	Szatmár u. 32	I		

IX. kerület

Ferencváros	1900 Márton u.			
1828: -	1907 Ráday u.31			
1851: -	1909 Lónyay u.25			
1910: 14 441	1911 Ráday u.11-13			
	Lónyay u.15			Első Koma Egylet
	Tompa u.2			Ferencvárosi Imaház Egye- sület
	Tompa u.14/a			
	Liliom u.18			
	Lónyay u. 35	ISZ		
	Soroksári u.11-13			
	1925 SOROKSÁRI U.25	ZS	/	
	1923 PÁVA U.	ZS	A	hitközségi raktár
	BAUMHORN LIPÓT	ISZ	A	hitközség
	Remete u.15	I		

Budapest

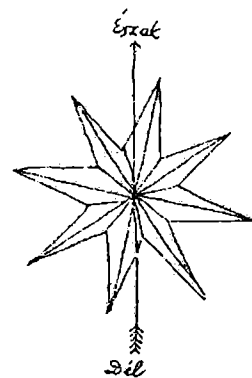

Helység	A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
lélekszáma vonat- kozó adat: 1828 1851 1910	Építési éve, helye, mestere	Nagy- sága	Álla- pota	Használata	
ÚJPEST					
1828: -	1/ Lőwy-ház				
1851: -	2/ 1839 Bocskay u.	ZS	/		
1910: 10 140	3/ 1885 Benzeviczky u.	ZS	A		hitközség
1941: -	4/ 1896 un. Knopfler ház	I	/		
	5/ 1929 Virág u.45	I	C		óvoda
RÁKOSPALOTA					
1828: -	1/ 1835				
1851: -	2/ 1894 Vás u.8				
1910: 1552	3/ Régi Főti u.1	ZS	B		könyvtári raktár
1941: -					
Pestújhely					
1828: -	1/ 1910 Adria u. Pereszlényi Lázár háza	I	/		
1851: -	2/ 1927 Neptun u.	ZS	/		
1910: 388					
1941: -					
Cinkota					
1828: -					
1851: -					
1910: 432					
1941: -					
Sashalom					
1828: -	1930 körül	I			
1851: -					
1910: -					
1941: -					
Mátyásföld					
1828: -	1923 Szenes Simon háza	ISZ			
1851: -					
1910: -					
1941: -					
Rákoskeresztúr					
1828: -	Pesti út				
1851: -					
1910: 273		I	/		
1941: -					
Rákosliget					
1828: -					
1851: -					
1910: 308	1920 körül	I			
1941: -					

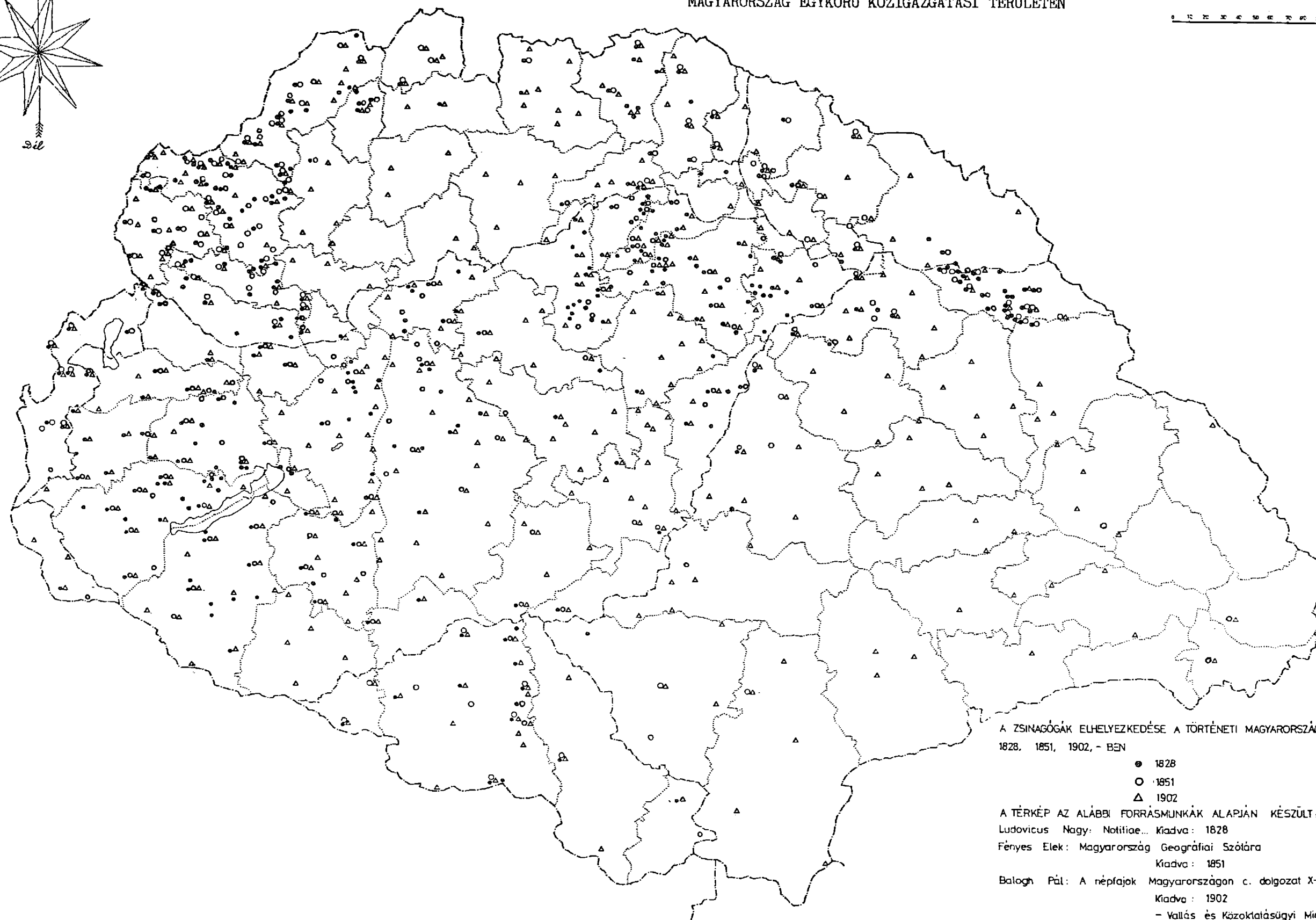
Helység	A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
lélekszáma vonat- kozó adat: 1828 1851 1910	Építési éve, helye, mestere	Nagy- sága	Álla- pota	Használata	
Rákoscsaba					
1828: -	1/ 1890 körül	I	/		
1851: -		I			
1910: 225	2/ 1925				
1941: -					
Rákosszentmihály					
1828: -	1/ 1913				
1851: -	2/ 1932				
1910: 389					
1941: -					
Soroksár					
1828: -					
1851: -					
1910: 366					
1941: -					
Csepel					
1828: -	1930 körül	I			
1851: -					
1910: 269					
1941: -					
Kispest					
1828: -	1/ 1896-ig Tóth József u.2				
1851: -	2/ Petőfi tér				
1910: 1652	3/ 1909	ZS	/		
1941: -	4/ 1912 Báthory u.34				
Pestszentlőrinc					
1828: -	Batthyány u.				
1851: -					
1910: 299					
1941: -					
Erzsébetfalva					
1828: -	1/ 1875 körül Gráner Ábrahám háza	ISZ	/		
1851: -	2/ 1901				
1910: 293	3/ Nagysándor József u. 124	I	C	lakás	
1941: -					
Budafok					
1828: -	1/	ZS	/		
1851: -	2/ Imaház bontva	ZS	/		
1910: 373					
1941: -					
Nagytétény					
1828: 154	Nagytétényi u.285	ZS	B	könyvtári	
1851: 326				raktár	
1910: 255					
1941: -					

MAGYARORSZÁG ZSINAGÓGÁI:

1828, 1851, 1902 ÉVI IRODALMI ADATOK ALAPJÁN,
MAGYARORSZÁG EGYKORÚ KÖZIGAZGATÁSI TERÜLETÉN

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 km

A ZSINAGÓGÁK ELHELYEZKEDÉSE A TÖRTÉNETI MAGYARORSZÁGON
1828, 1851, 1902, - BEN

- 1828
- 1851
- △ 1902

A TÉRKÉP AZ ALÁBBI FORRÁSMUNKÁK ALAPJÁN KÉSZÜLT:

Ludovicus Nagy: Notitiae... Kiadva: 1828

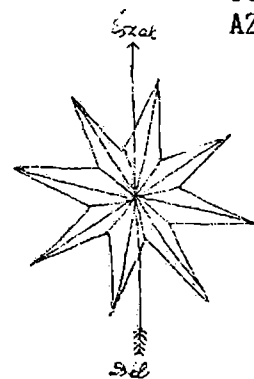
Fényes Elek: Magyarország Geográfiai Szótára
Kiadva: 1851

Balogh Pál: A népfajok Magyarországon c. dolgozat X-XVI melléklet
Kiadva: 1902

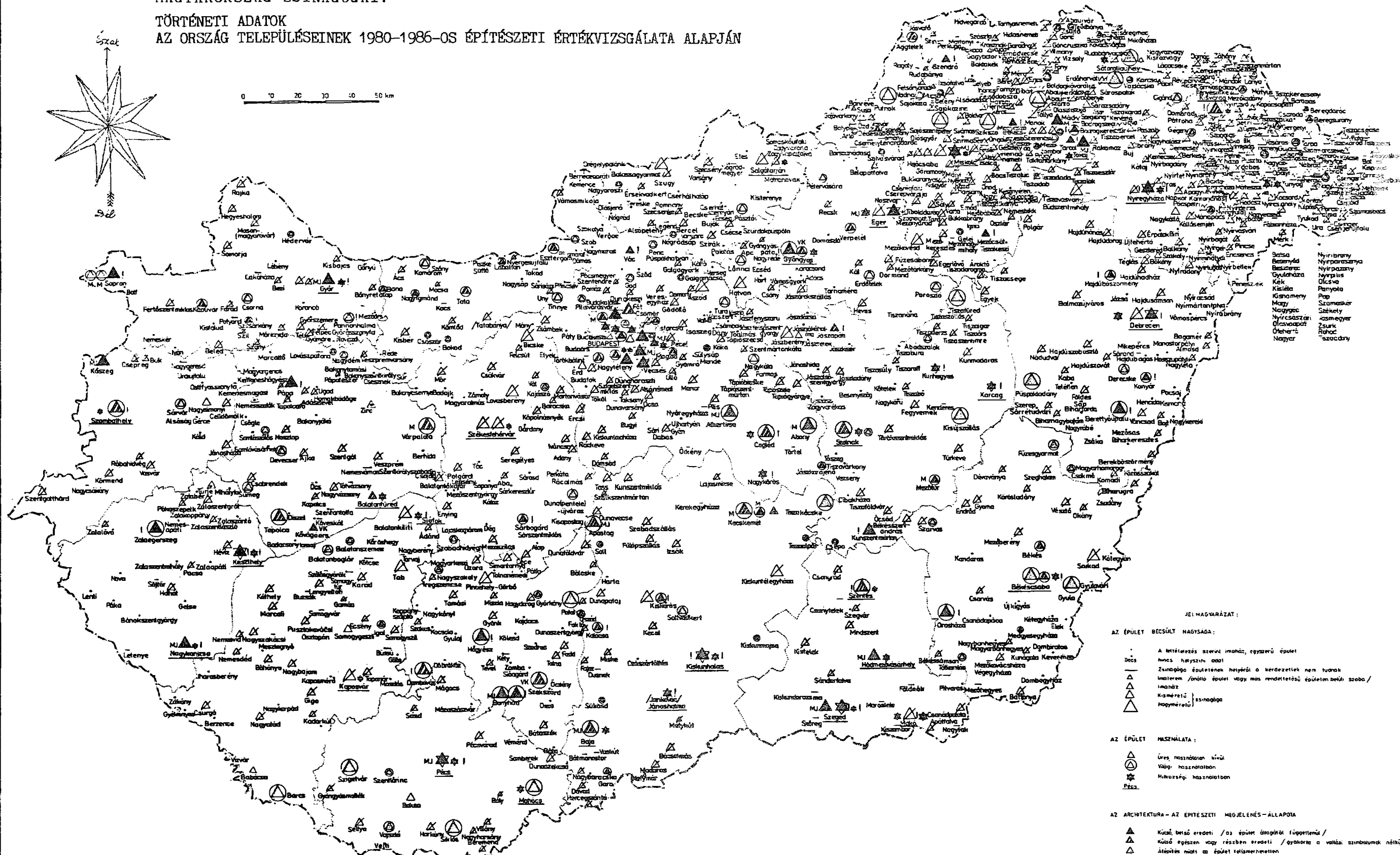
- Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium

A térkép Gazda Anikó /1828, 1902/, Dávid Ferenc /Magyar o. 1851/, Balázsovics Mihály /1851/ és Muszik Lászlóné /1851/ adatgyűjtése alapján készült. Kb. 15 településhelyet nem tudunk azonosítani. Térképünk elsősorban a zsinagógák területi eloszlásának helyzetét és változását ábrázolja. A különféle térképek alapján a rajzi szerkesztés Dr. Gazda Anikó és Kisdi Balázs munkája.

MAGYARORSZÁG ZSINAGÓGÁI:
TÖRTÉNETI ADATOK
AZ ORSZÁG TELEPÜLÉSEINEK 1980-1986-OS ÉPÍTÉSZETI ÉRTÉKVIZSGÁLATA ALAPJÁN

0 10 20 30 40 50 km

JEL MAGYARÁZAT:

AZ ÉPÜLET BECSÜLT NAGYSÁGA:

- A területre szorult imaház, egyszerű épület
- Helyi helyi adat
- Zsinagoga épületeinek helyéről a rendelkezés nem tudnak
- Imaház / óvoda épület vagy más rendeltetésű épület belüli szoba
- Kisméretű zsinagoga
- Nagyméretű zsinagoga

AZ ÉPÜLET HASZNÁLATA:

- Üres használaton kívül
- Vagy használatban
- Helyi használatban

AZ ARCHITECTURA - AZ ÉPÍTÉSZETI MEGJELENÉS-ÁLLAPOTA

- Külső belső eredeti / az épület alapjától függően /
- Külső egészen vagy részben eredeti / gyökere a vallási szimbólumok nélkül
- Átalakítás miatt az épület felismerhetetlen
- Az épületet lebontották
- Műemlék védelem alatt vagy erre javasolható

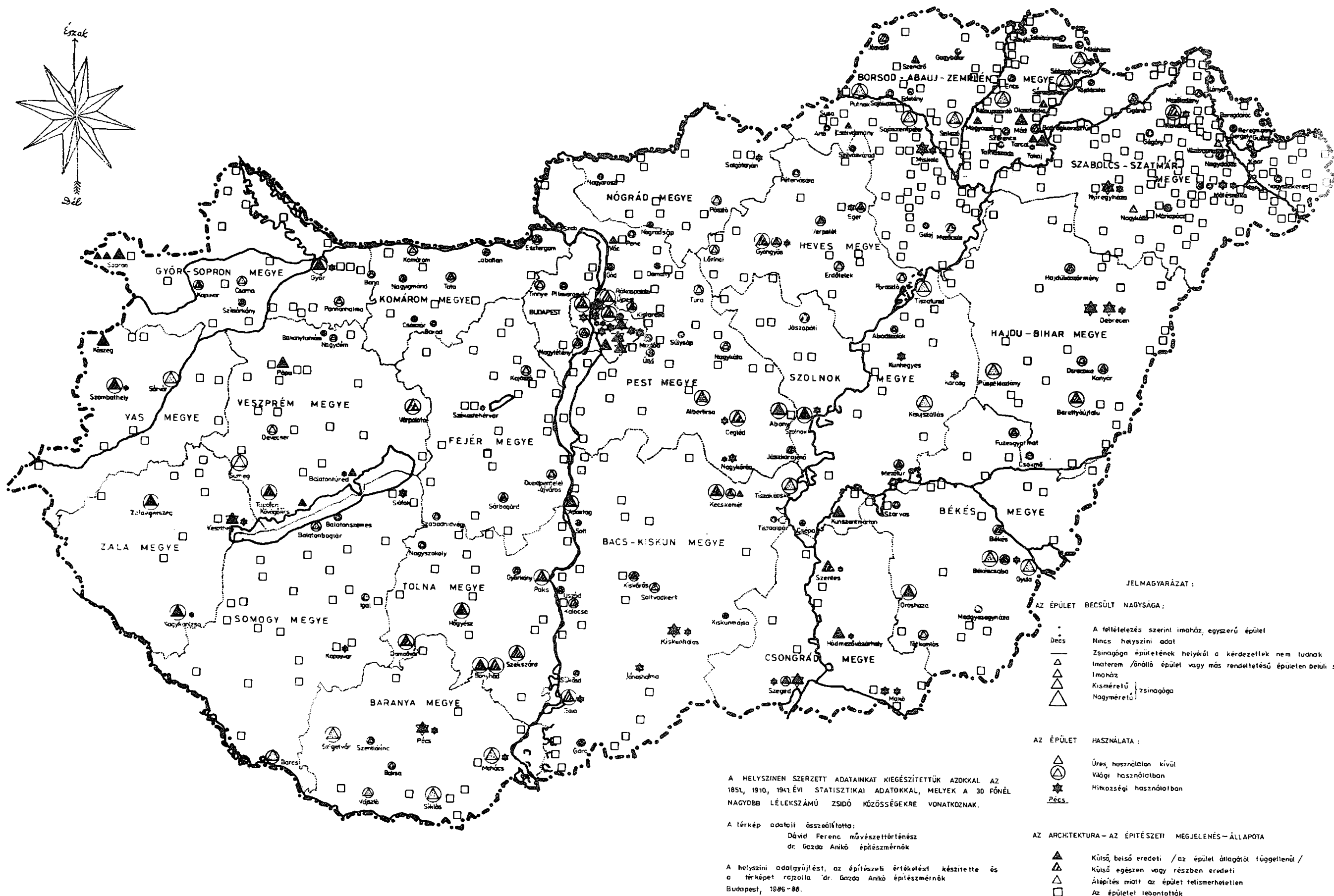
A HELYSZÍNEK SZERZETT ADATAINAK MEGSZÉKSZÍTÉSE AZOKKAL AZ 1851, 1910, 1941 ÉVI STATISZTIKAI ADATOKKAL, MELYEK A 30 FŐNÉL NAGYOBB LÉLEKSZÁMÚ ZSIDÓ KÖZSÉGEKRE VONATKOZNAK.

A térkép adatait összeállította:
Dávid Ferenc művészettörténész
és Gábor Anikó építész-művész

A helyszíni adatgyűjtést az építészeti értéket készítő és a térképet rajzolta dr. Gábor Anikó építész-művész
Budapest, 1986-88.

MAGYARORSZÁG ZSINAGÓGAI:

EREDETI VAGY ÁTALAKÍTOTT FORMÁBAN ÁLLÓ ÉPÜLETEK 1989-BEN
AZ ORSZÁG TELEPÜLÉSEINEK 1980-1986-OS ÉPÍTÉSZETI ÉRTÉKVIZSGÁLATA ALAPJÁN

A ZSIDÓSÁG ELHELYEZKEDÉSE AZ ORSZÁG TERÜLETÉN 1910-BEN.
NAGYSÁGRENDI CSOPORTOK A STATISZTIKAI ADATOK ALAPJÁN

A XVII. és kivált a XVIII. század folyamán a Cseh- és Morvaország, Szilézia, Ausztria és Kelet-Poroszország felőli betelepedés mellett a földesúri telepítés iránya a nyugati peremkerületeken és az ottani nagyobb földesúri birtokközpontokon erősítette meg a zsidó közösségek létét. A XIX. század elejétől egyre nagyobb szerephez jut a Lengyelország és Galícia felőli betelepítés, ekkor kezdődik az a történelmi korszak, amikor a század közepétől éles határvonal alakul ki a gazdasági életben a még mezőgazdasági termelésre orientált és a már iparosodás útjára lépő területek között. Főleg ez utóbbin a hitelügyletekben és a kapitalizálódás körülményeihez igazodóan a zsidó népesség - 1867-re már politikai jogoknak is birtokában - hivatalosan is részese lehet a társadalom megújuló gazdasági folyamatának. A még mezőgazdasági orientációjú területekről indul ki az az áttelepülési folyamat, melynek nyomán újabb területekre koncentrálódik a határon túlról érkező, illetve a lakóhelyét önként változtató zsidóság.

A század második felében a fejlődő gazdasági centrumok és különösen a kapitalizálódásnak induló Pest vonzza a zsidóságnak az újra fogékony rétegét.

Vörös Károly: "A budapesti zsidóság két forradalom között 1849-1918" c., a Kortárs 1986. decemberi számában megjelent tanulmányában (p.100-117) a következőket írja:

"Az 1848 után a polgári forradalom vívmányaira támaszkodva kibontakozni kezdő gazdasági és társadalmi fejlődésben egyszerre nyíltan is érezhetővé válik a feudális viszonyok között intézményesen az élet periferiájára szorított zsidóság tevékenysége és egyáltalán létezése. Kivált az olyan városban, mint Pest-Buda, mely ezekben az években indul meg azon az úton, amelynek végén a kiegyezés korára az ország közlekedési központja, legnagyobb áru-, hitel- és munkaerőpiaca, legiparosodottabb és technikailag is legurbanizáltabb városa lesz. Ebben a városban, mely érthető módon magához vonzza a legsajátosabb gazdasági tevékenységében egyre szabadabban érvényesülő zsidóságot, rohamos fejlődésnek indul az izraelita felekezetekhez tartozók száma."

"Míg vidéken kezdetben elsősorban az uradalmak terménykereskedelmét bonyo-

lították le, később a falvak jórészt ugyancsak zsidó kocsmárosai, szatócsai révén kiterjesztették terményfelvásárló tevékenységüket a parasztságra is."

"A reformkortól egyre polgárabb országban a mindvégig legpolgárabb szerkezetű budapesti társadalom így kezdettől fogva vonzza magához a határokon túlról érkező zsidó tömegeket; itt találják a legkedvezőbb lehetőségeket ahhoz, hogy egyrészt beolvadjanak a magyar társadalomba, másrészt a város és az ország életében érvényre juttassák saját polgári értékrendjüket és kultúrájukat. A közvélemény az előbbit már a reformkor óta elvárja, az utóbbit pedig bizonyos, egyelőre jó részt a tömegműveltséghez kapcsolódó területeken hallgatólagosan mintegy igényli is - mivel hazai gyökerű hagyományos kultúra, sokáig még erősen vidékies, nemesi-honorációr színezetű társadalmi bázisa folytán csak lassan válik alkalmassá a nagyvárosi polgár-kispolgár (később proletár) világának tükrözésére és értelmezésére."

"Az időben harmadik réteg, aki minden tőke vagy ismeret nélkül, elsősorban Lengyelország s Ukrajna felől érkezik, esetleg néhány évre, évtizedre vagy akár egy generációra is megállva az északeleti Felvidéken, Máramaros, Bereg, Ugocsa, Zemplén, Sáros és Ung megyében, innen húzódik tovább a nagyváros felé. Úgy látszik, mintha ők (és a hazai vidékről érkezők egy része) alkotnák a pest-budai zsidóság szegény kisiparos-, kiskereskedő-, közvetítőrétegét: éppen tőkehiányuk miatt ők a szabók, szatócsok, kereskedősegédek, a nyüzsgő ügynökök, alkuszok, ők a hordárok, és aránylag erős bennük az igény az értelmiségi, szellemi foglalkozásokra is."

Ez az a csoport, melynek tagjai Pesten vagy az ország keleti területén letelepedve a legtovább őrzik a vallás hagyományait, szokásait.

1910-re a magyarországi zsidóság megtalálta a helyét a településeken belül gazdasági, társadalmi szempontból. A további fejlődési időszak végki-
fejlete, szinte lezárása ez, hiszen az első világháború után a korábban megindult népességtrendeződési folyamat megakad, a második világháború során pedig a holocaust végleg megsemmisíti a zsidóság falusi és nagyrészt a kisvárosi közösségeit is.

Így településtörténeti vizsgálatainkkal a századelő építészetéhez kell visszanyúlnunk. A zsidóság településtörténetére vonatkozó kérdéseinket a statisztikai adatok mellett saját építészeti módszerünkkel, méghozzá annak tör-

ténelmi aspektusait figyelembe véve tudjuk megvilágítani. A zsinagógaépületek karaktere ugyanis, összevetve a hozzáférhető irodalmi adatokkal, olykor a tradícionális értékörzés és az aktuális szükséglet ellentétére is rávilágíthat: a közösség vallási, hitéleti jellege, különösen a múlt század első felében még igen erősen meghatározta a zsinagógaépítés, illetve -használat jellegét. Ezért vizsgálatunkban - még ha az épület tradícionális formáiból, ezek jelképrendszeréből próbálunk is a közösség jellegére következtetni - nem elégedhetünk meg a pusztán építészeti felméréssel, hanem azt minden esetben egyéb történeti tényezőkkel is ki kell - vagy kellene - egészítenünk. Ezt szolgálják összegyűjtött adataink és a zsidóság területi elhelyezkedését is ábrázoló térképeink.

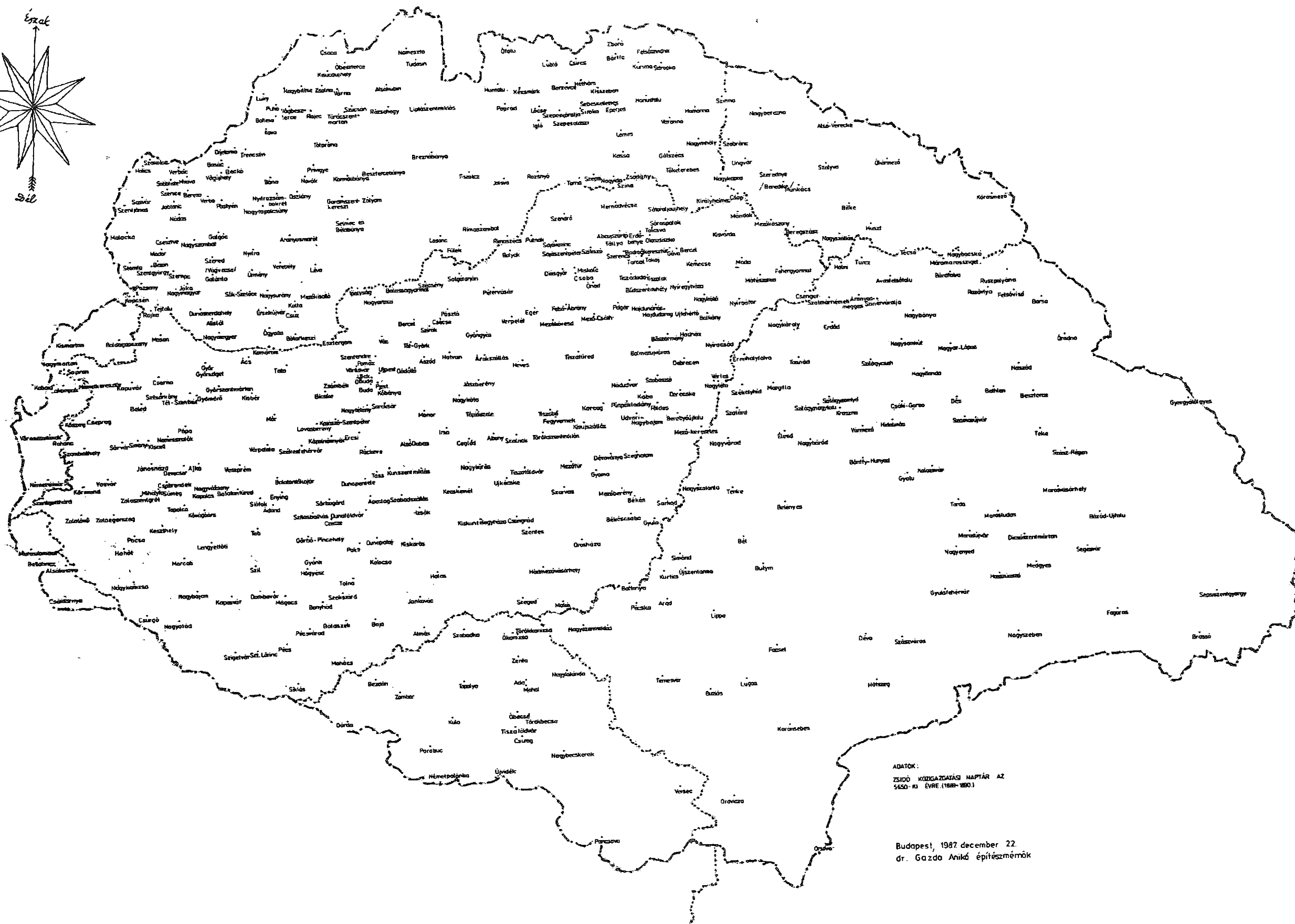
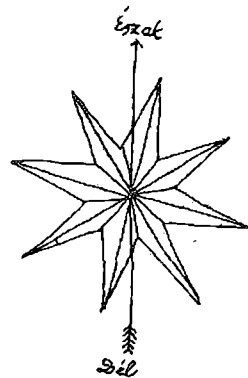
Jegyzet

A zsidó közösségek lélekszám nagysága az 1910-es adatok alapján a történeti Magyarországon:

Zsidók lélekszáma	Település	
200 000 fölött	1	Budapest, a XIV. kerülettel
15 000 - 15 500	1	
10 000 - 10 300	2	
9 000 - 10 000	-	
8 000 - 8 500	2	
7 500 - 8 000	2	
7 000 - 7 500	2	
6 500 - 7 000	3	
6 000 - 6 500	1	
5 500 - 6 000	2	
5 500 - 5 500	1	16 település
4 500 - 5 000	1	
4 000 - 4 500	3	
3 500 - 4 000	3	
3 000 - 3 500	8	
2 500 - 3 000	4	
2 000 - 2 500	19	
1 500 - 2 000	14	
1 000 - 1 500	47	99 település
900 - 1 000	15	
800 - 900	16	
700 - 800	26	
600 - 700	29	
500 - 600	40	126 település
500 - 400	64	
400 - 300	93	
300 - 200	149	
200 - 100	457	763 település
30 - 100	1578	1578 település
		2583 település

AZ ISRAELITA ANYAKÖNYVI KERÜLETEK - HITKÖZSÉGEK - SZÉKHELYEI 1889-BEN
MAGYARORSZÁG EGYKORÚ KÖZIGAZGATÁSI TERÜLETÉN

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 km

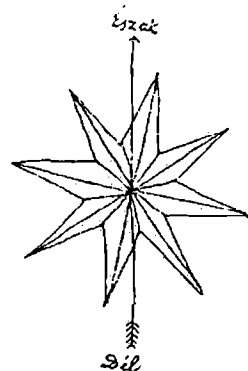

ADATOK:
ZSIDÓ KÖZIGAZGATÁSI NAPTÁR AZ
1889-90 ÉVRE (1889-1890)

Budapest, 1987 december 22.
dr. Gazda Aniká építész-mémók

AZ ISRAELITA ANYAKÖNYVI KERÜLETEK - HITKÖZSÉGEK - SZÉKHELYEI 1889-BEN
MAGYARORSZÁG JELENLEGI KÖZIGAZGATÁSI TERÜLETÉN

0 10 20 30 40 50 km

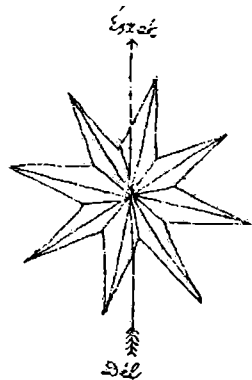

ZSIDÓ KÖZIGAZGATÁSI NAPTÁR AZ 5650-10 ÉVRE. 1889-90.

Budapest, 1887. december 22.
dr. Gazda Anikó építészmemók

AZ ISRAELITA ANYAKÖNYVI KERÜLETEK - HITKÖZSÉGEK - SZÉKHELYEI:
MŰKÖDŐ HITKÖZSÉGEK 1989-BEN

0 10 20 30 40 50 km

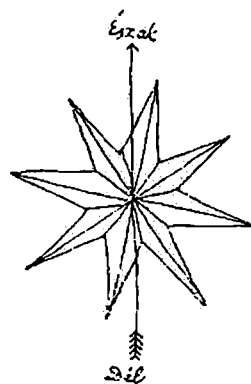
A MAGYAR ISRAELITÁK ORSZÁGOS KÉPVISELETE
szóbeli adatközlése alapján.

Budapest, 1989. május Dr. Gazda Anikó építészmérnök

A MAGYARORSZÁGI ZSIDÓSÁG LÉLEKSZÁMCSOPORTJAI 1910-BEN:

30 FŐNÉL NAGYOBB KÖZÖSSÉGEK
MAGYARORSZÁG JELENLEGI KÖZIGAZGATÁSI TERÜLETÉN

0 10 20 30 40 50 km

JELMAGYARÁZAT

○	200 000 fő körül	- 1
○	13 000 fő körül	- 3
■	5 000 — 10 000 fő között	- 13
○	1 000 — 5 000 fő között	- 99
□	500 — 1 000 fő között	- 126
△	100 — 500 fő között	- 763
●	30 — 100 fő között	- 1570

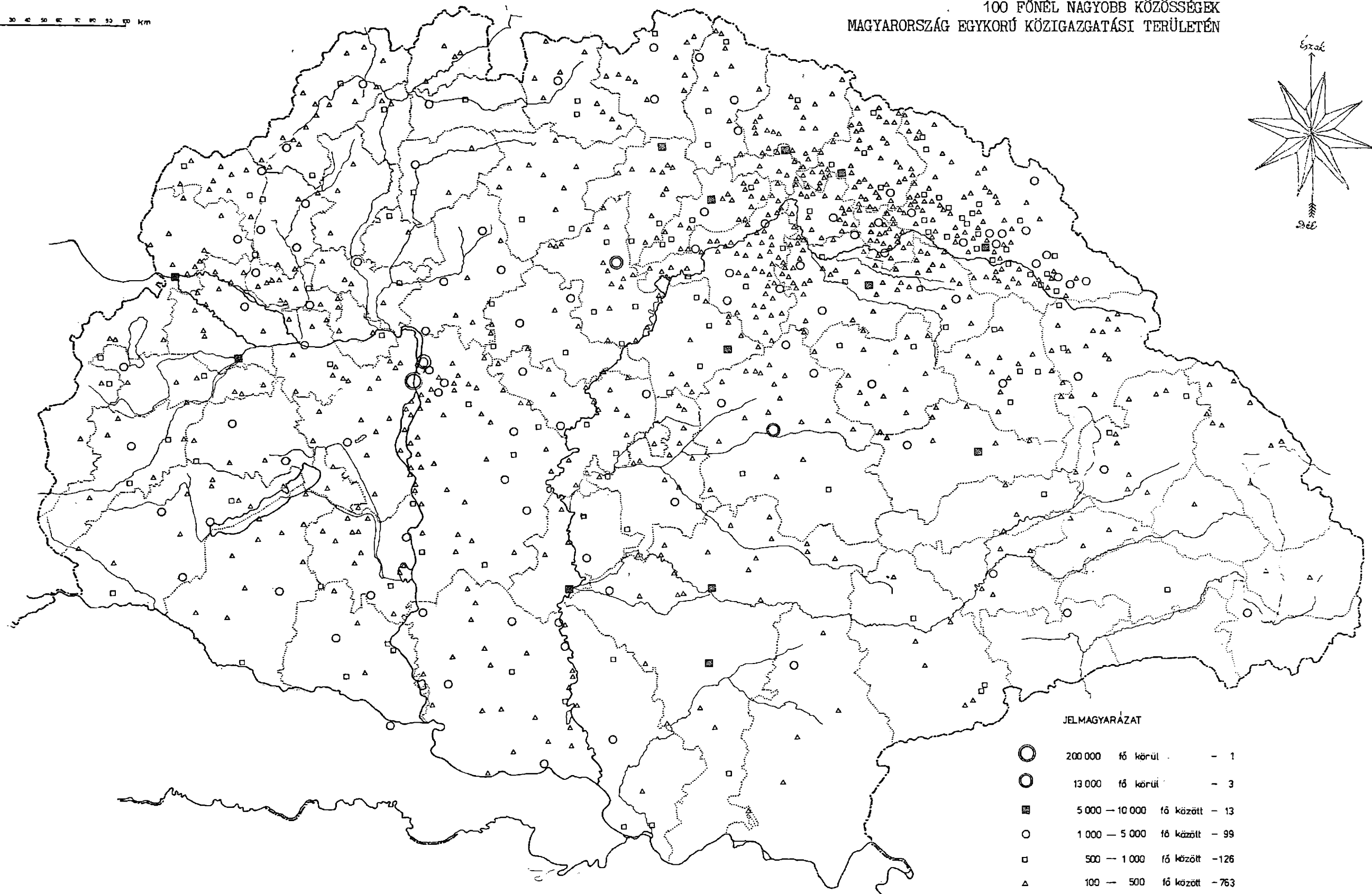
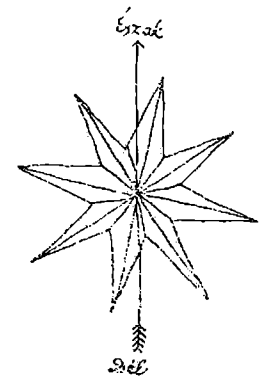
A LÉTSZÁMRA VONATKOZÓ ADATOK AZ 1910. ÉVI
STATISZTIKAI ADATOK ALAPJÁN, AZ 1985. ÉVI KÖZ-
IGAZGATÁSNAK MEGFELELŐ ÁBRÁZOLÁSSAL KÉSZÜLTÉK

A térképet az adatok alapján összeállította: dr. Gazda Anikó építészmérnök
Budapest, 1988. december 22

A MAGYARORSZÁGI ZSIDÓSÁG LÉLEKSZÁMCSOPORTJAI 1910-BEN:

100 FŐNÉL NAGYOBB KÖZÖSSÉGEK
MAGYARORSZÁG EGYKORÚ KÖZIGAZGATÁSI TERÜLETÉN

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 km

JELMAGYARÁZAT

○	200 000 fő körül	- 1
○	13 000 fő körül	- 3
■	5 000 — 10 000 fő között	- 13
○	1 000 — 5 000 fő között	- 99
□	500 — 1 000 fő között	- 126
△	100 — 500 fő között	- 763

A TÉRKÉP AZ 1910-ES NÉPSZÁMLÁLÁS ADATAINAK ÁBRÁZOLÁSA.
/ A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása.
Magyar Statisztikai Közlemények 42. Budapest, 1912. /

A térképet az adatok alapján összeállította: dr. Gazda Anikó építészmérnök
Budapest, 1987. december 22.

A ZSIDÓSÁG ELHELYEZKEDÉSE TELEPÜLÉSEINKBEN.

A ZSINAGÓGÁK HELYE

A városok falain belül - a bányavárosok kivételével - a XIII-XIV. században megjelenik a korlátozott jogokkal rendelkező, de a városi életben nélkülözhetetlen szerepet vállaló zsidóság.

A várostérképek tanúsága szerint rendszerint valamelyik városkapu, illetve a piactér közelében találhatjuk lakhelyüket, mint ez Buda, Sopron vagy a szerbiai Skopje térképén is látható. E korból csak Sopron zsidó háztulajdonosainak lakhelyét ismerjük Dávid Ferenc kutatásai nyomán. A levéltári és régészeti tanulmányok, feldolgozások hiányában a középkori településtörténet zsidó vonatkozásaival ezért csak érintőlegesen tudunk foglalkozni. E témakör feldolgozása a további kutatómunka feladata. Kőszeg, Esztergom, Vasvár vagy Győr zsidó közösségének lakhelyéről csak levéltári adatok tanúskodnak, de a zsinagógák helyére vonatkozóan pontos adatokkal adós a településtörténeti kutatás.

A török korszak utáni, az újratelepülés időszakának zsidó településhelyeire a különféle zsidó összeírások és a fennálló vagy az emlékezetben megőrződött XVIII. század végi zsinagógák elhelyezkedéséből tudunk következtetni. Településeinkben, úgy tűnik, a XVIII. századtól kezdődően a földesúri birtokközpont körül alakul ki a legősibb települési mag, mely azonban nem feltétlenül azonos a középkori településhellyel, mint ahogy a XIX. vagy a XX. századi úthálózat központi csomópontja sem minden esetben a legősibb településhellyel megegyező.

Nem egy város, kisebb falu - egy-egy templom körüli beépített teresedésből az egymáshoz közel fekvő lakóhelyek - összeépülése nyomán csak a XVIII. század végére vagy a XIX. század elejére nyerte el mai beépített területének magját (Debrecen, Kecskemét).

A helyszíni tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a gazdasági változásokkal párhuzamosan azonos telekeosztás esetén maguk az épületek kb. 80-100 évenként újulnak meg. Ez alatt az idő alatt pedig nem egy esetben megfigyelhető, hogy a központi funkció más területre helyeződik át, még abban az esetben is, ha a XVII-XVIII. századi birtokközpontok díszkerttel övezett kastélyai vagy a kisenemesség kuriális birtokai területileg továbbra is meghatározók maradnak a te-

lepülésszerkezetben. Ugyancsak a korábbi központokra tudunk következtetni a különféle felekezetek templomainak építési évből, területi elhelyezkedéséből, beépítési módjából. Az épületek helyéből és egymás közti távolságából következtetni tudunk az ott élő népesség vagy a különféle feltételekkel behívott és befogadott egyes nemzetiségeknek a birtokossághoz fűződő gazdasági és társadalmi kapcsolatára. E felismerés nyomán keresni kezdtük az erre vonatkozó, térképpel is igazolható bizonyítékokat.

Tóth Ferenc kutatásai^{a)} a XVIII. század második felében betelepülő Makó települési viszonyait tárják fel. A térképek és az összeírások egyértelművé teszik az egymás mellé telepített különféle felekezetek lakhelyét. Hasonlót mutatott ki Mohácsra, a városról írt dolgozatában^{b)} Gáll Csaba, de ismerjük a nemzetiségi lakóhelyeket Szegeden^{c)} vagy Szabadkán is^{d)}. A zsidóság lakhelyének elhelyezkedését ismerjük többek között az Esterházy-birtokon telepített Kismarton mellett, a Batthyány-birtokon fekvő Kőpcsényben vagy a Forgách-birtokon fekvő Mándokon is.

A XIX. század első feléből - 1813-ból - ismerjük az ún. "zsidó házkör" helyét Szegeden^{e)} és a zsidók lakóhelyét Óbuda^{f)} mezővárosában.

Az első időpontra a feudális birtokosság és a zsidóság összefonódása jellemző. A zsidóság a földesúr számára is hasznos tevékenységéért cserébe egyéni és közösségi védelmet nyer - védelmet letelepülésére a földesúri birtokterületen, rendszerint közvetlenül a birtokos épületében vagy ennek közvetlen közelében (Nagykanizsa, Makó, Mándok) -, más esetben tehát a birtokközpont elhelyezkedésétől függő helyen, a birtokos tulajdonában levő, bérleménynek átengedett területen, ahol a zsidó közösség a védelmét biztosító birtokostól - például Abonyban, Apostagon, Nagykanizsán, Bonyhádon, Gyöngyösön vagy Hódmezővásárhelyen - közösségi védelme mellett saját közösségére érvényes, szabad bíráskodást nyert a zsidó bíró személyében és jogot arra, hogy a közösség számára italmérést, étkezőhelyet, imahelyet, iskolát és a vallási előírásoknak megfelelően fürdőt, vágódát építhessen. Az építési tevékenység a közösség létszámától és anyagi helyzetétől, a földesúri támogatás nagyságától függően alakult a birtokos tulajdonában levő, bérleménynek átengedett területén, melynek topográfiailag is lehatárolható helyszíne a letelepülési időszak adott birtokosi tulajdonviszonyának függvényének tekinthető. (Hibás feltételezés tehát, hogy ez általánosíthatóan a városon kívül vagy a település szélén lehetett.)

A XVIII. század végén, XIX. század elején a zsinagógák a közösség által sűrűn lakott tömbterületen belül épülnek, először kisebb imaházként rendszerint az uradalomtól bérelt ún. "Judenhof" területén (Nagykanizsa, Pest: Orczy-ház) később a bérletben lévő vendéglő udvarán (Zalaegerszeg, Dárda), majd a nagyobb épületek esetében a zsidók lakta lakótömbön belül szabadonállóan, a határoló utcák felől gyalogközzel megközelíthetően (Óbuda - 1820 előtt, Bonyhád - 1795, Hőgyész - 1821, Kecskemét - 1817). A liberalizálódás, a vallási türelmesség eredményeként, 1820 körül, legkésőbb már 1840 után, különösen 1867-től kezdődően a zsidóság már olyan jogokat élvezhet, melynek következménye, hogy a zsinagógák a zsidók által legsűrűbben lakott területen belül, de már nem kizárólag a telektömb belsejében, hanem valamely utcai telken - közvetlenül az utcai építési vonalon, vagy ettől előkerttel elválasztva, de az utca felől látható módon - épülhetnek fel. Példa erre Mezőtúr, Pápa, Baja, később Hódmezővásárhely, Szentés, a felvidéki Somorja vagy Szenc. Baján és Pápán például az 1846-ban átadott zsinagóga teréből közvetlen kijárat nyílik az utcára. Ebben az új elhelyezésben a zsinagóga épülete már a többi közintézménnyel, egyházi épülettel is egyenértékű, városképi szempontból is jelentőssé válik.

Azokban a településekben, ahol tiltották a zsidók letelepedését, nappali kereskedését, de még a vásárok időszakában az éjszakázást is, mint például a Jászságban, a Kunságban, a bányavárosokban, sokáig Szombathelyen, Pécsen és Pesten is, ott a fél- vagy egynapos járótavolságra fekvő településekben alakult ki az a zsidók lakta települési gyűrű, mely a feudális kapcsolatokból következően befogadja a zsidóságnak és támogatója az e helyről kiinduló gazdasági tevékenységüknek. Ilyen a Vas megyei Szombathelytől, Kőszegtől kb. egyenlő távolságra elhelyezkedő Rohonc és Városszalónak, a Kunság és a Jászság területének szélén pedig a Tisza mentén Tiszabő, Tiszaroff, Tiszafüred, Tápiószecske vagy Pest körül Vörösvár, Tinnye, Pécel birtokközpontjaiban való letelepedés.

1840 után a kisebb egyházak megváltozott joghelyzete a zsidóság számára is kedvező feltételeket biztosít. A szabad helyváltoztatás nyomán (1840 után) a piachelyek közvetlen környezetében, a fejlődésnek induló közlekedési csomópontokban alakulnak ki az újabb zsidó központok. A korábbi népes zsidó közösségekből - mint erre már Vörös Károly tanulmányára hivatkozva utaltunk - megindul az elvándorlás (pl. Apostagról, Abonyból) a kedvezőbb közlekedési helyzetben lévő és jobb anyagi lehetőséget biztosító, fejlődő központok felé. Így növekszik meg a XIX. század közepétől kezdődően pl. Kecskemét, Kiskőrös, Deb-

recen, a kapitalizálódás útjára lépő ipari centrumok - Miskolc, Sátoraljaújhely vagy a borkereskedelemben fontos központtá fejlődő Gyöngyös, Sárospatak vagy Mád zsidó lakossága.

A fejlődő kapitalizmus korszakában, mint erre a Bevezetőben is rámutattunk, Pesten alakul ki a zsidóság lélekszámban legnagyobb központja. Az innen ki-szorultak alapítják meg közelében az ipari centrummá fejlődő Újpestet, mely a XX. századi városkörnyéki agglomeráció egyik fontos bázisa lesz. Mindkét helységbe nemcsak az ország különböző településeiből, hanem a XIX. század közepétől kezdődően a Galícia felől érkező zsidó tömegek is munkalehetőséget találnak maguknak.

A falvakat, kisvárosokat járva, feltételezéseink igazolódtak. A várostörténet és az építészet felőli megközelítésben más-más értelmezést kaphatnak maguk a zsidó közösségek is. A mellékelt térképeken, leírásainkon keresztül megkíséreltük felvázolni a magyar történelemmel, városfejlődéssel való összefüggésében azt a szerepet, melyet egy-egy településen belül ezek a közösségek elfoglaltak, s melyeket építési tevékenységükkel is gazdagítottak. Térképeinken a zsidó lakosság feltételezett területi elhelyezkedését és lakhelyének időbeli módosulását mutatjuk be. (Településenkénti leírásainkban a zsidó közösség szerepére és a zsinagóga építészeti kérdéseire vonatkozó ismereteinket gyűjtöttük össze megyénkénti topográfiai sorrendben. Ezeknek egy részét a Műszaki Kiadónál levő kéziratunk tartalmazza.)

A zsinagóga ennek az építészeti tevékenységnek egyik reprezentánsa, a zsidó közösséget szolgáló, de hatásában az adott helység építészetét is befolyásoló építménye.

Azok az adatok, amelyek a zsidó közösségek elhelyezkedésére és nagyságrendjére, a megépített zsinagógák nagysága és formai jegyei alapján e közösségeknek a helyi társadalomban elfoglalt rangjára és a velük szemben támasztott elvárásokra is utalnak, összefüggésbe hozhatók a történészek azon megállapításaival, amelyek a városhálózat XVIII-XIX. századi helyzetére és a kapitalizálódás folyamatában a zsidóság területi átrendeződésére is vonatkoztathatók. Például választhatjuk a pécsi zsinagóga elhelyezését. A városban az első imaházat még bérelt házban alakították ki, a másodikat már a hitközség telkén építhették fel, szűk telken, szerény mellékutcában. 1854-ben azonban a hitközség megerősödésével párhuzamosan a piactéren szerezhethet magának igen nagy alap-

területű saroktelket, majd fokozatosan a szomszédos telkekre építheti továbbbi intézményeit, az iskolát, a tanácstermet, a téli imatermet, hitközségi bérházat. A zsinagóga első terve a zsidóság városi rangjához méltó épületet javasol, a korszaknak megfelelő építészeti felfogásban. A belső teret négyzetesre tervezi, a külsőt pedig a városi reprezentációnak megfelelően a piactér méretéhez alkalmazkodóan emelt földszinttel - tehát magasabb párkánymagassággal - és kiemelt kupolás középszárnyal kívánja a tervező hangsúlyozni. Sajnálatos, hogy a hitközség kénytelen e nagyszabású tervről lemondani, helyette a szerényebb, mai változatot felépíteni.

Kecskemét zsinagógái a városi zsidóság szerepének és a közösség társadalmi megbecsülésének kifejezői. Itt a zsidók lakta tömb belső szabad térségén épült fel az első, kisméretű zsinagóga 1813-ban, majd ennek közelében 1861-1867 között már az új, nagyméretű, a város többi egyházi épületével egyenrangú zsinagóga, melyet még évtizedekig a szerény, földszintes lakóházak vettek körül.

A századvég új városépítési törekvéseiben a kiváló polgármesteri koncepció kereste egyrészt azokat az épületeket, melyek alkalmasak a faluból várossá szerveződésre, melyek részei lehetnek a központi térrendezésnek, útvonalvezetésnek; másrészt kereste azt a tőkeerős réteget, mely alkalmas a megvalósítandó hatalmas munka anyagi támogatására. Mindkét esetben támaszt jelenthetett az ekkor már anyagilag és társadalmilag elfogadott és igényes, tőkeerős réteg, a városi zsidóság támogatása. Így egyedül az országban - a korábban felépített zsinagóga egy nagyobb rendezési koncepció része lett. Környezetében a kisebb lakóházakat lebontották, hogy mellette a város új fásított, széles sugárútját, előtte pedig a városi központi teret alakítsák ki. Előbbihez szükségessé vált a zsinagóghoz az utcavonal irányát megadó toldalékpépület felépítése, míg a parknak maga a zsinagóga homlokzata lehetett az egyik térfalat alkotó épülete.

Másutt ez a térformálási koncepció, ha szerényebb eszközökkel is, szintén megvalósulhatott (Cegléd, 1906).

Érdekes azonban, hogy a lélekszámban és tekintélyében megerősödött pesti zsidóság 1859-ben felavatott, nagyméretű zsinagógája a Dohány utcában ezt a városi rangot s az építészet adta városrendezési érvényesülést nem vívta ki a maga számára. Később ugyan a hitközség kísérletet tesz a századforduló idején Budán és a Lipótvárosban arra, hogy társadalmi rangjának megfelelő méretű zsinagógát építsen tagjai számára, de a közeledő háború előjeleként a szükséges

anyagiat nem tudja az építkezés számára biztosítani, elképzelései a tervpályázat szintjén megrekednek.

A század elején felépített zsinagógák, mint az Aréna úti (Dózsa György út) vagy a Páva utcai, annak ellenére, hogy tömegük és építészeti részleteik városképileg is kihangsúlyozzák az épületet, mégsem jelentősek környezetükben. Az 1920-as évek végén a Dohány utcai zsinagóga környezetének rendezésére kerül sor, itt próbálja a Pesti Izraelita Hitközség kialakítani központi intézményeinek együttesét. A rituális fürdő ekkor már nem működik a zsinagóga aulagsorában, de az iskola, az irodák a zsidóság jelentőségéhez méltó módon képviselik a közösséget. A Dohány utcai egyik előreugró épületszárny és a szomszédos lakóház (Herzl Tivadar szülőháza) bontása után nagyszabású építkezések történnek - felépül az eklektizáló homlokzatú Múzeum épülete, a telekhartárt övező árkádsor és a Hősök temploma. Az intim belső udvar 1944-ben a gettó temetőjévé válik. 24 tömegsírban 2180 polgári személyt, gyerekeket és öregeket, nőket és férfiakat temetnek el e helyen. Napjainkban már az akkor ültetett fák is megnőttek, a különféle emléktáblák mellé a szokásos sírjeleket is felállították az emlékező családtagok, munkatársak, az elhunytak tisztelői és e területre állították fel az 1945-ös gettó és a magyarországi mártírok emlékművét. Az árkádsor alkalmas lenne arra, hogy a magyarországi temetők emlékét felidézve 1-1 régi sírjel emlékeztessen a vidéki zsidó közösségekre.

- a) Tóth Ferenc: Makó településtörténetének vázlata, Makó, 1974. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1972-73/1.
- b) Településfejlesztés 1978/1. Az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium kiadványa
Gáll Csaba: A nemzetiségi és vallási népcsoportok szerepe Mohács város-szerkezetének kialakításában. p. 30-43.
Konzulens: Ihrig Dénes egyetemi docens. Budapesti Műszaki Egyetem Városépítési Tanszék
- c) Péter László: Szeged utcanevei, Szeged. Szeged megyei Város Tanácsa, 1974.
- d) Dr. Klein Rudolf egyetemi magántanár szíves közlése
- e) Löw Immanuel - Kulinyi Zsigmond: A szegedi zsidók 1785-1885-ig, Szeged, Szegedi Zsidó Hitközség kiadása, 1885.
- f) Dr. Büchler Sándor: A zsidók története Budapesten a legrégebb időktől 1867-ig, Bp. Izraelita Magyar Irodalmi Társulat, 1901.

MAGYARÁZAT A TÉRKÉPEKHEZ

Az itt következő város- és községtérképek azt jelzik, hogy a magyarországi zsidóság megtelepülése, illetve a településeken belüli elhelyezkedése milyen időszakban és milyen hatásokra történt. A településtörténeti adatokból és térképekről kiolvasható térbeli minta néhány főbb típusra bontható. Térképeinket e típusok szerint csoportosítottuk. A típusokat nagyméretű számok jelzik, az alábbiak szerint:

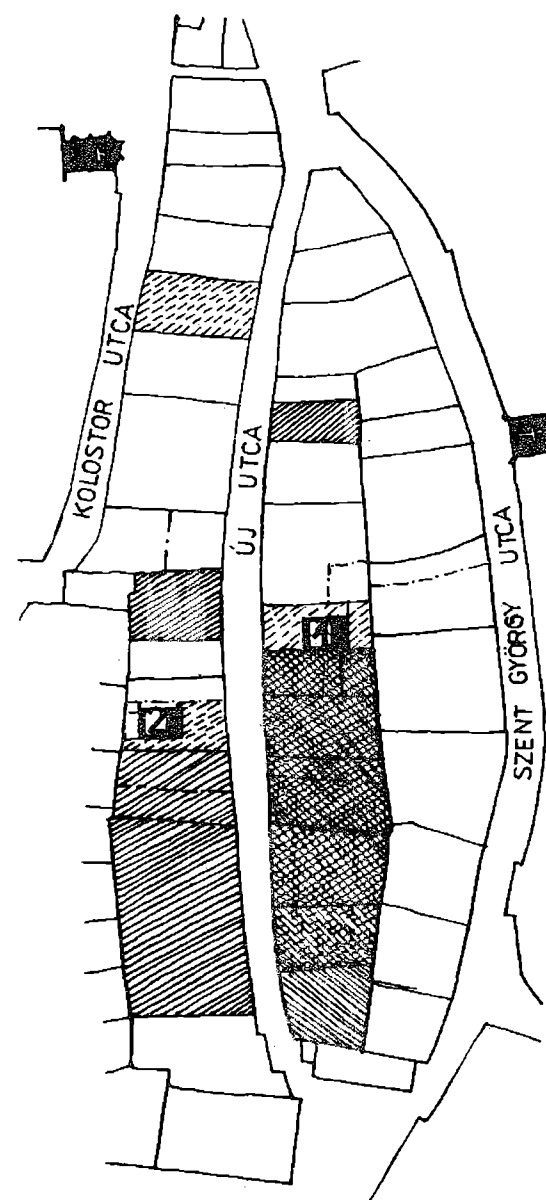
- 1 A zsidók elhelyezkedése a középkor folyamán (63)
- 2 XVIII. század első fele: az ún. Judenhof (64)
XVIII. század második fele: az ún. "zsidó fertály" (66)
Az uradalmi központ és a zsidóság kapcsolata --
a zsinagógák helye (70)
- 3 A mezővárosi letelepedés lehetőségei. Feltételezett zsidó családok lakóhelye (76)
- 4 A településközpont egyházi és közösségi épületeinek és a kereskedelmi központnak a helyzete a XIX. század második felében és a XX. század első évtizedeiben (90)
- 5 A főváros zsinagógái (112)

A történeti térképek forrásadatait és korát a térképlapokon jelezzük

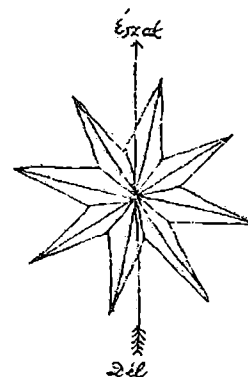
SOPRON ZSIDÓK ÉS KERESZTÉNYEK HÁZAI

DÁVID FERENC: A SOPRONI Ó-ZSINAGÓGA

BP. 1978. p. 101.

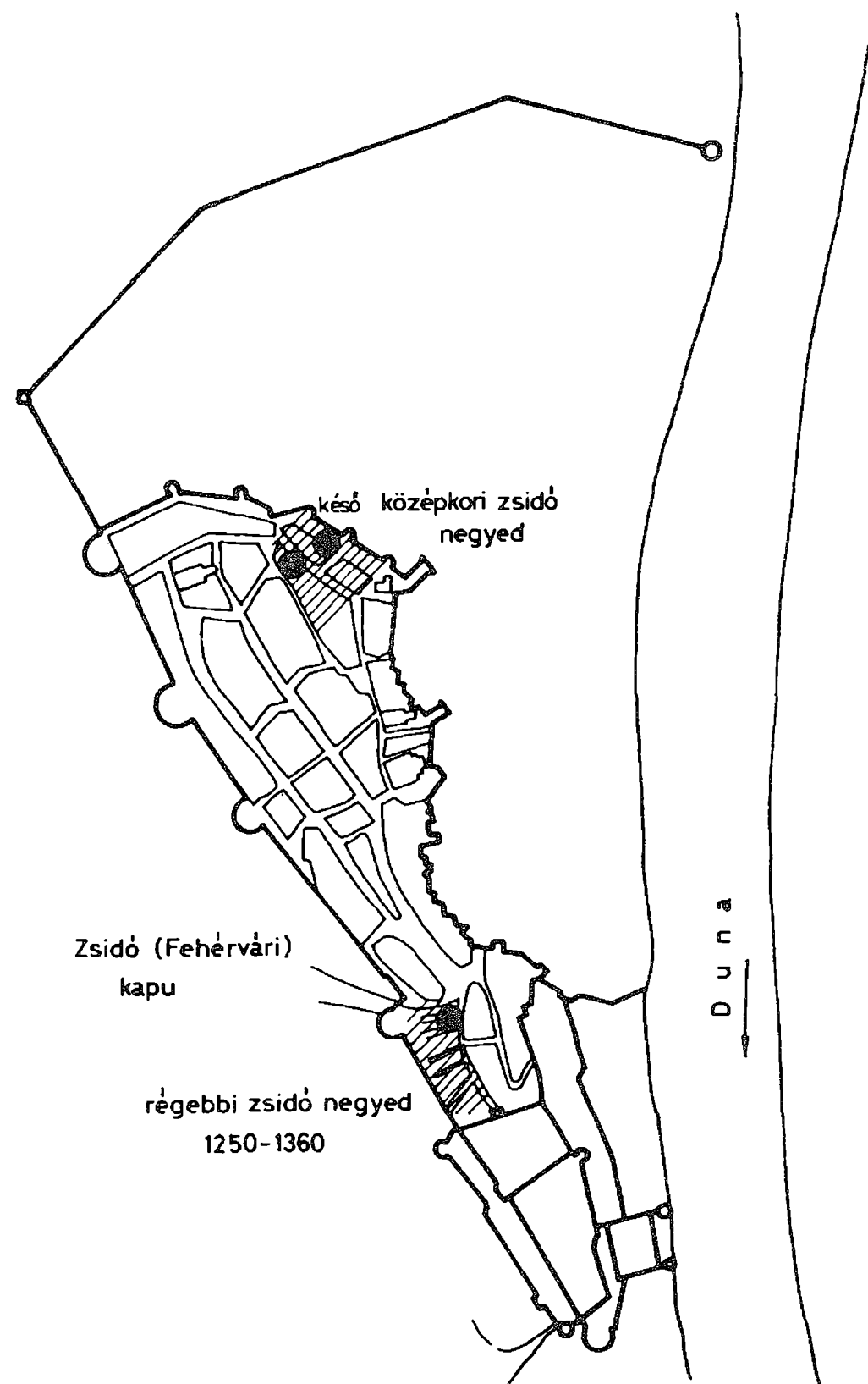

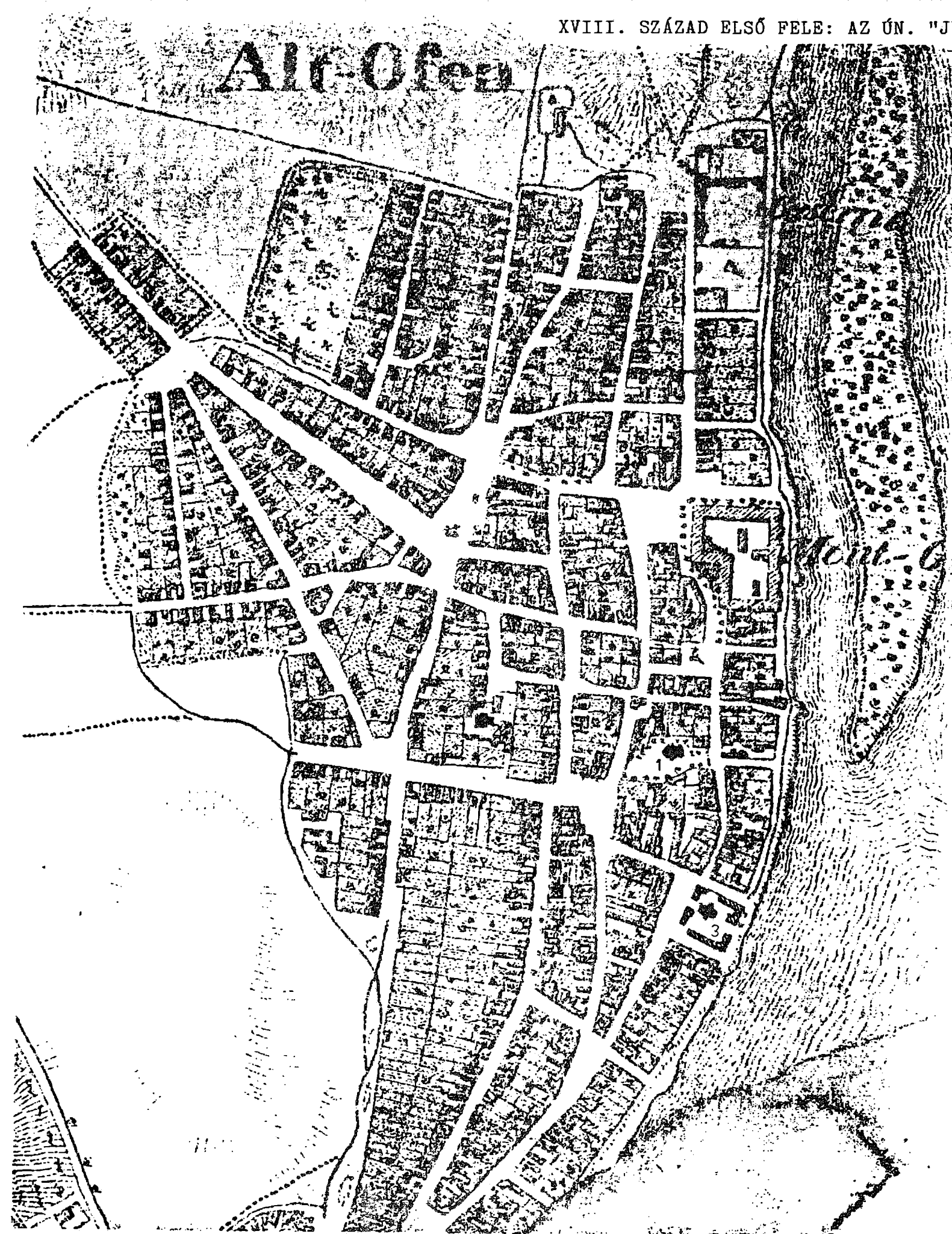
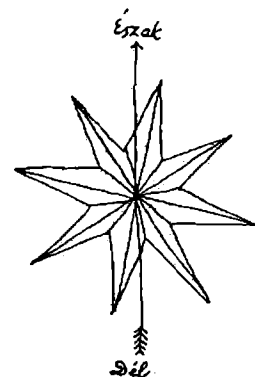
- rk. templomok
- zsinagógák
- 1. ÚJ UTCA 11
- 2. ÚJ UTCA 22
- 1379-es zsidó házak
- 1379-es valószínű zsidó házak
- 1526-os zsidó házak
- megváltozott telekhatárok

BUDA

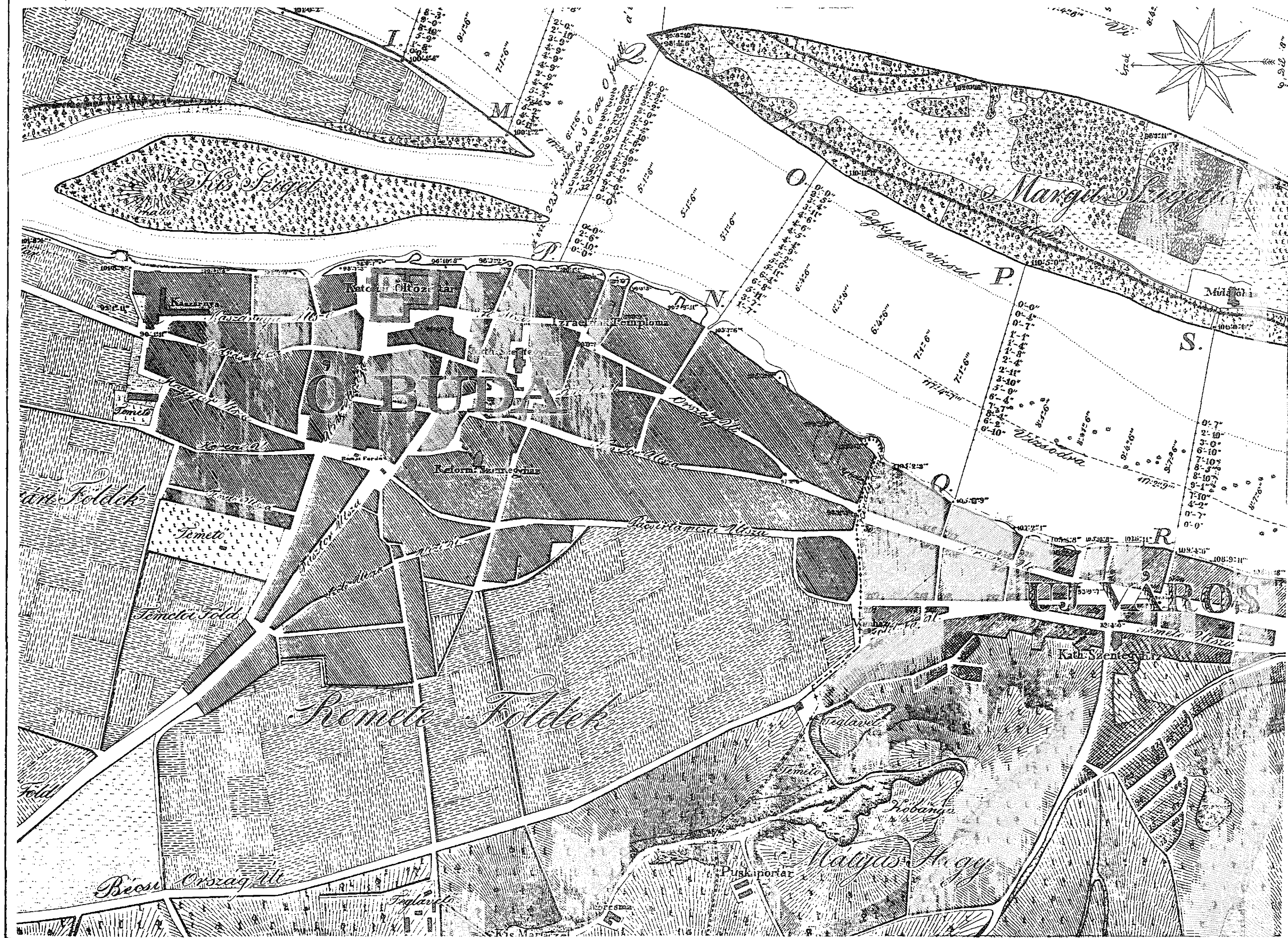
A zsidóság elhelyezkedése a középkor folyamán
/ Zolnay László: Buda középkori zsidósága és
zsinagógái. Budapest, 1987. /

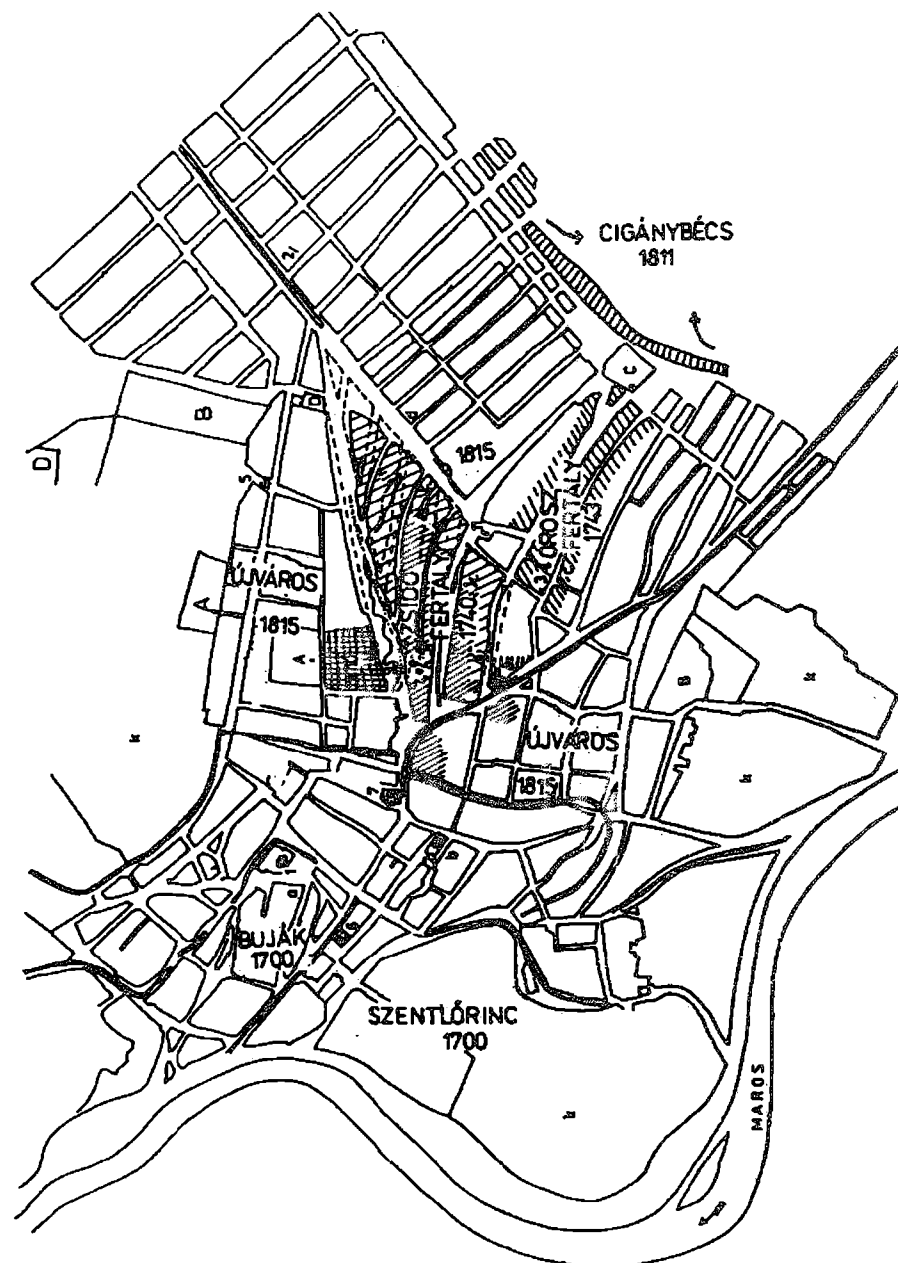
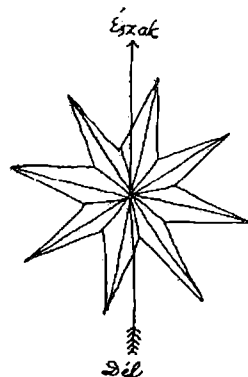
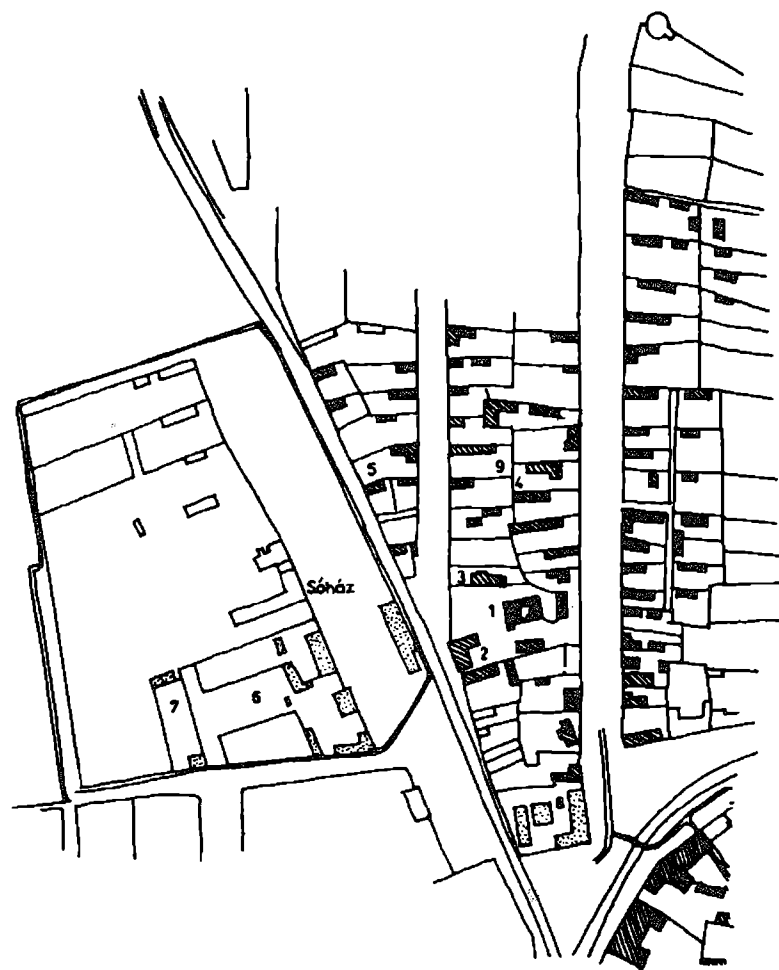
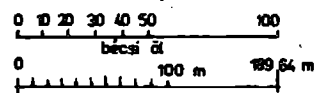

- 1 rk. templom
- 2 ref. templom
- 3 zsinagóga

Budapest, 1987. december 22
dr. Gazda Anikó építész-mémár

MAKÓ. AZ EGYES VÁROSRÉSZEK TERÜLETI ÉS IDŐRENDI KIALAKULÁSA

- 1. zsidó házak
- 2. zsidó templom
- 3. zsidó iskola
- 4. zsidó fürdőház
- 5. zsidó notárius lakása
- 6. zsidó iskola
- 7. M. Püspöki rezidencia
- 8. uradalmi kertész háza
- 9. urasági kocsmája

9. az 1824. évi térképen szereplő ház, valószínűleg a mai EÖTVÖS UTCA 13. számú telken álló ortodox téli imaterem épületét azonos

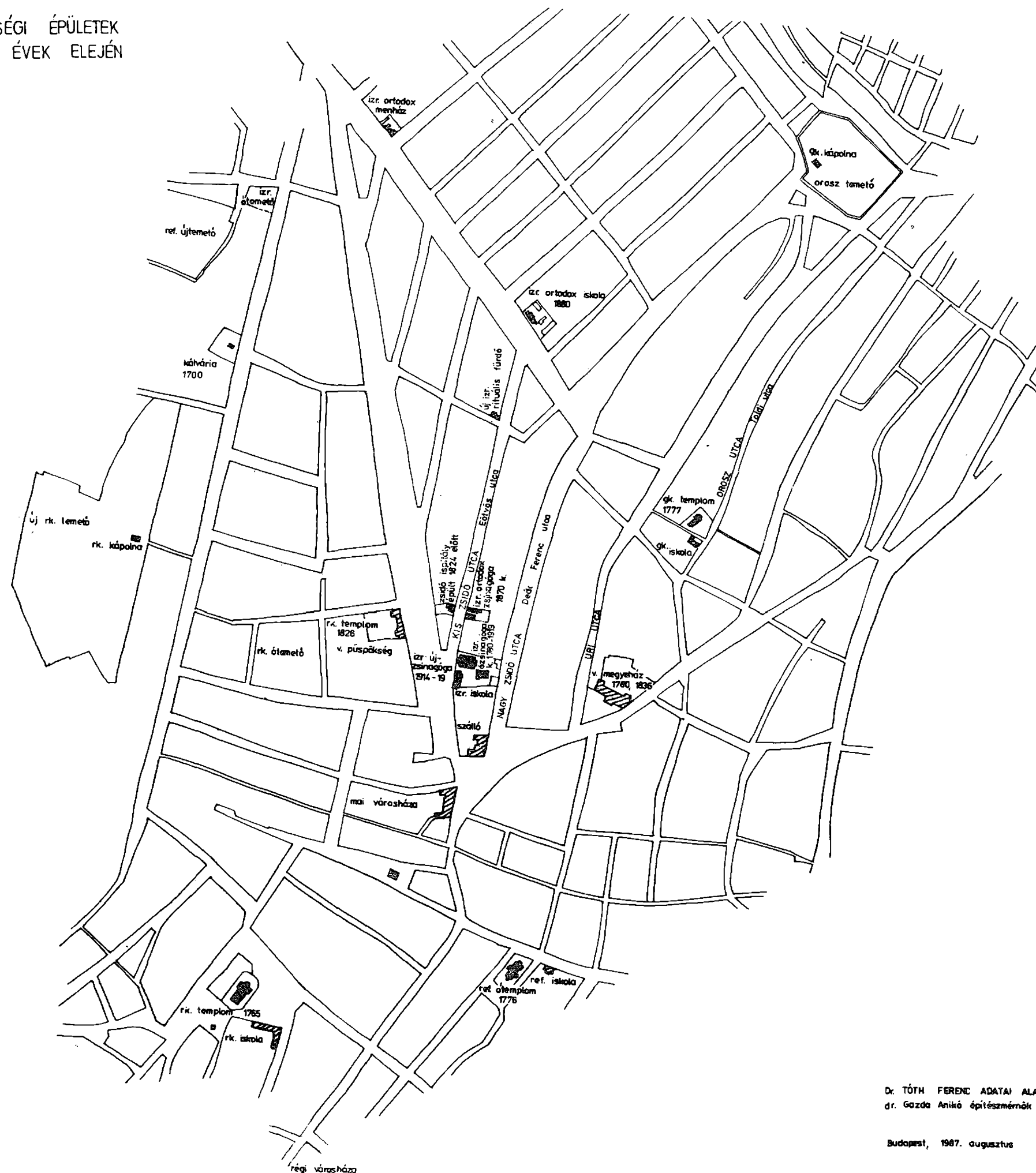
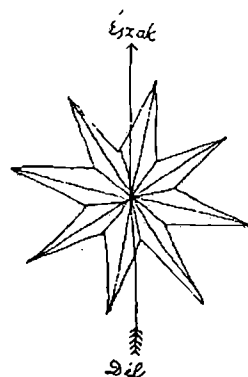
TÓTH FERENC: GIBA ANTAL FELMÉRÉSE MAKÓ BELTERÜLETÉRŐL (Makó, 1986) c. tanulmánya alapján.
Budapest, 1989. május 2. dr. Gazda Anikó

Fejérváry Ferenc 1815. évi, Giba Antal 1824. évi térképe, a város lakóinak 1824. évi összeírása és dr. Tóth Ferenc 1974. és 1986. évi várostörténeti tanulmánya alapján összeállította dr. Gazda Anikó 1987. augusztus

templom	iskola	fürdő	temető	terület 1745-ban	terület
1. rk templom 1765	a)		A A ötemető, újtemető 1813-tól	104	BUJÁK 1700
2. ref templom, gótikus alap 1776, 2	b)		B B ötemető, 1759, újtemető	40	SZENTLŐRINC 1700
3. gk templom 1777	c	iskola	C C temető 1743-tól	73	OROSZ FERTÁLY 1743
4. zsinagóga k. 1780-1805, 1870, 1914	d)	erituális fürdő	D D ötemető 1740-1810 újtemető 1810-1861	5	ZSIDÓ FERTÁLY 1740 L
5. kávéháza 1700				5 öi	ÁRVIZ UTÁN 1824
6. régi városháza 1719					CIGÁNYBÉCS 1811 →
7. új városháza 1854					
8. megyeháza 1780, 1836					városi, megyei, igazgatási központ
9. sóház 1699					uradalmi központ
10. Kamara, püspökség 1698-tól					
11. kapitányház					

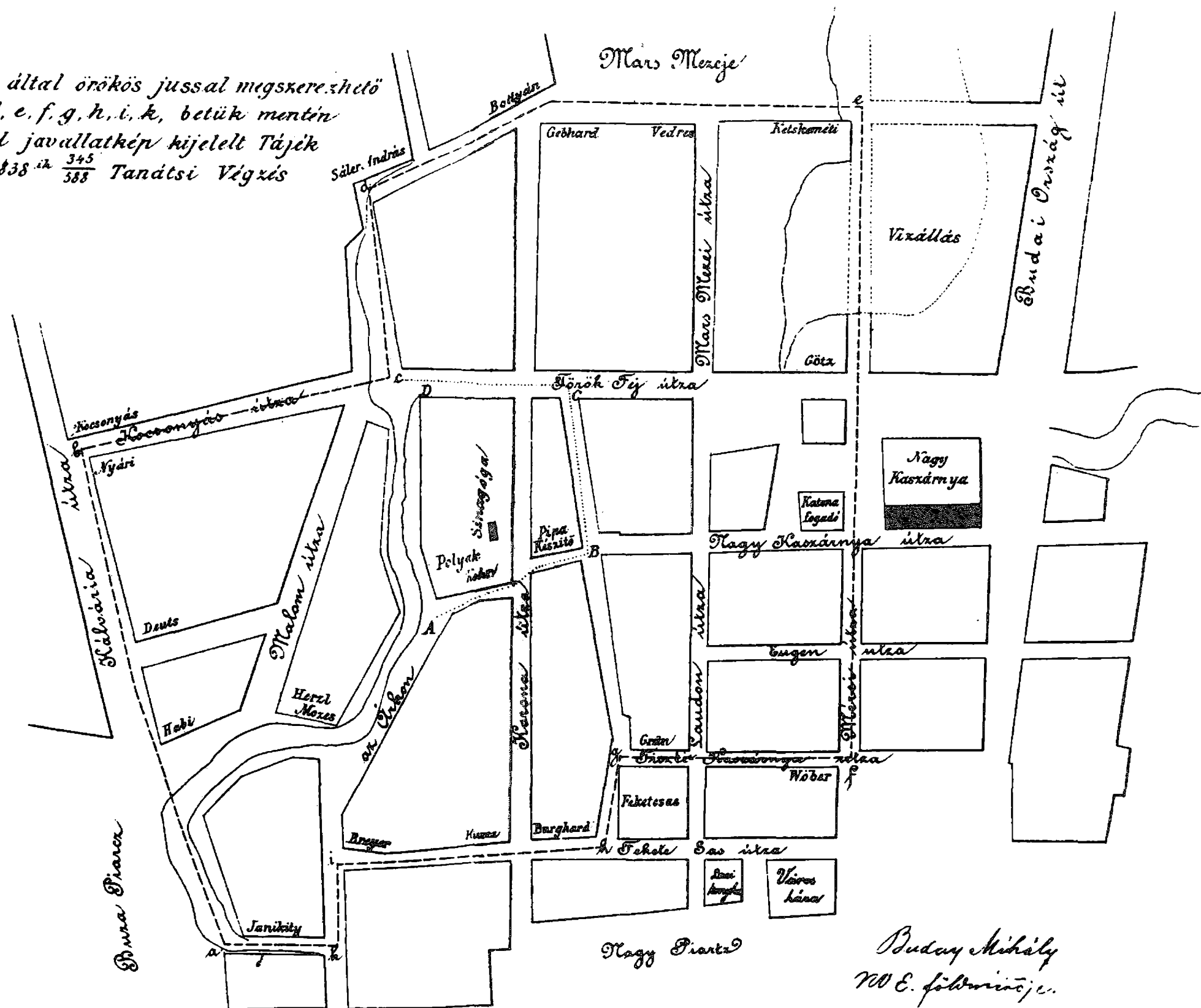
MAKÓ. TEMPLOMOK, KÖZÉPÜLETEK, ZSIDÓ KÖZÖSSÉGI ÉPÜLETEK
AZ 1900-AS ÉVEK ELEJÉN

0 100 200 300 400 500 m

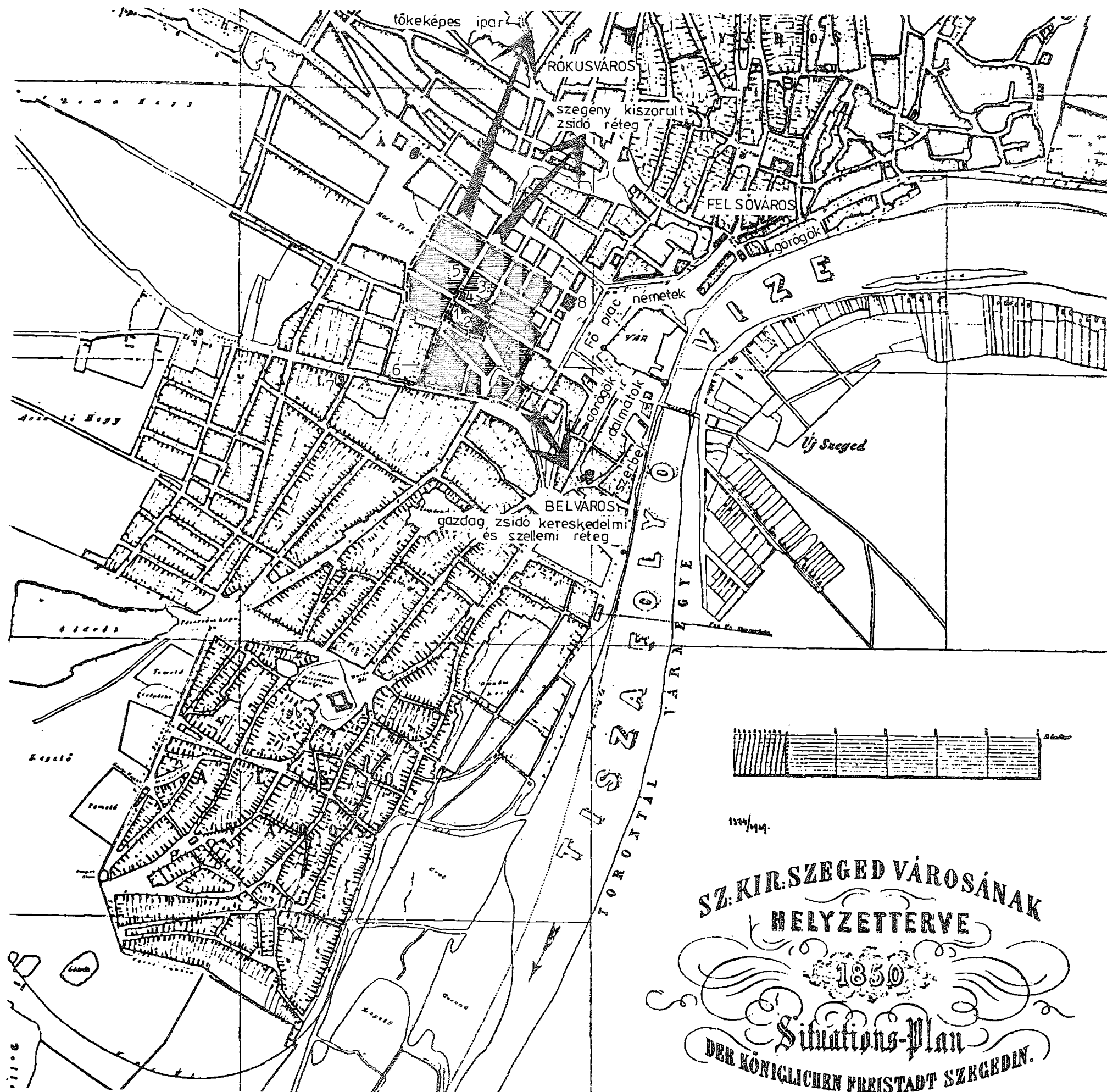
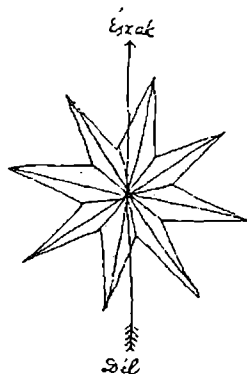
Dr. TÓTH FERENC ADATAI ALAPJÁN ÖSSZEÁLLÍTOTTA
dr. Gazda Anikó építész-mérnök

Budapest, 1987. augusztus

Az 1813-adiéki háziór ABC'D betűk mentén felvett pontozott vonallal van megjelölve.

A ZSIDÓK LETELEPEDÉSÉNEK HELYE ÉS IRÁNYA
SZEGEDEN A XIX. SZÁZAD FOLYAMÁN

- Első zsidó házkör 1813
- ▨ A házkör bővített területe 1838
- ➔ a zsidók szabad költözködésének iránya
- 1 zsinagóga 1803–1843 között
később 1843–1879 között iskola
- 2 zsinagóga 1843 ma raktár
- 3 zsinagóga 1903
- 4 iskola 1883
- 5 hitközségi épület 1903
- 6 első zsidó temető
- 7 menház árvaház 1887
- 8 városháza
- templomok

Budapest, 1989. május. dr. Gazda Anikó építészmérnök

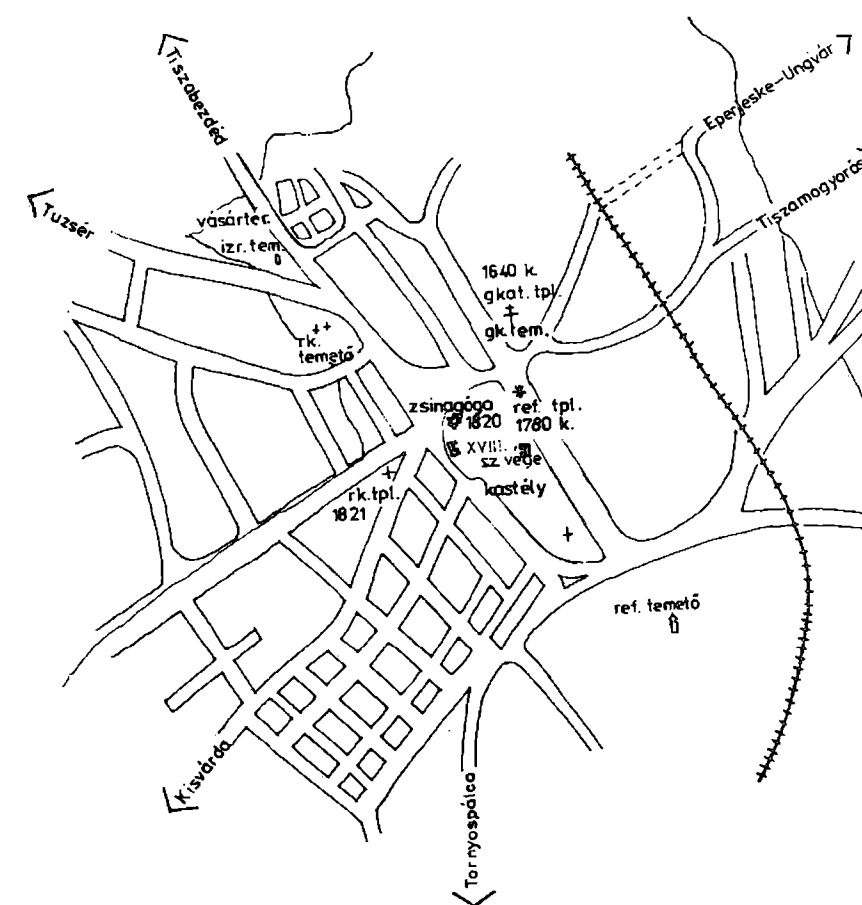
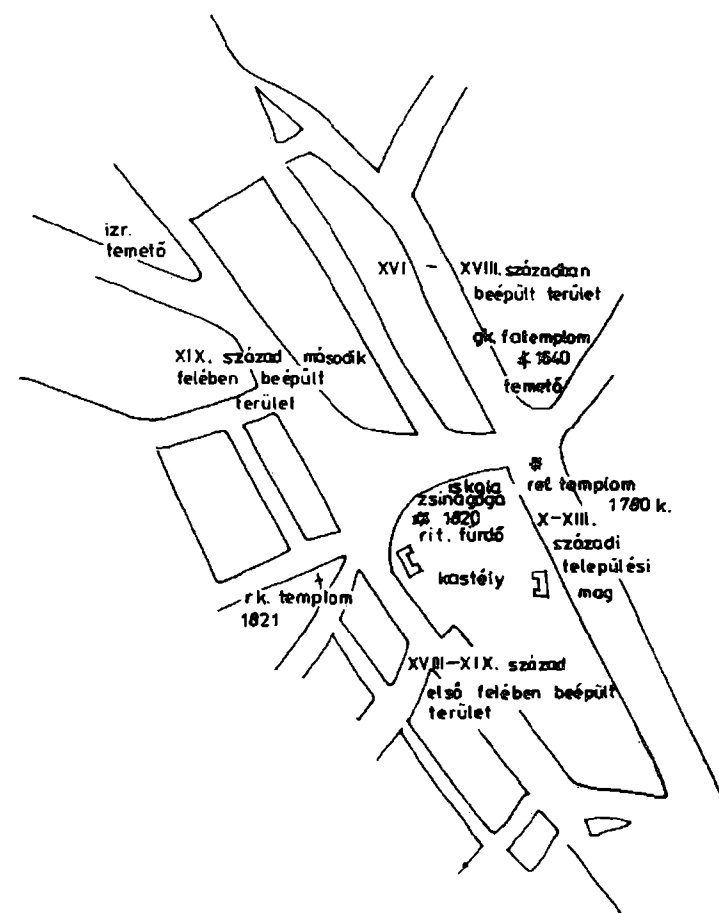
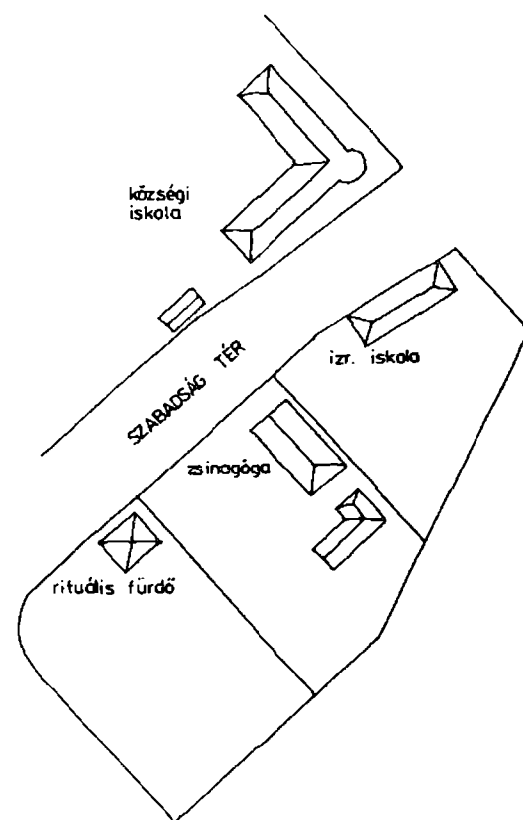
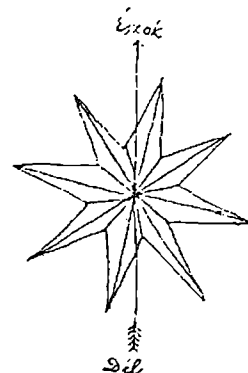
SZ. KIR. SZEGED VÁROSÁNAK
HELYZETTERVE
1850
Situations-Plan
DER KÖNIGLICHEN FREISTADT SZEGEDEN.

A ZSINAGÓGA KÖRNYEZETE

TELEPÜLÉSKÖZPONT

TELEPÜLÉSSZERKEZET

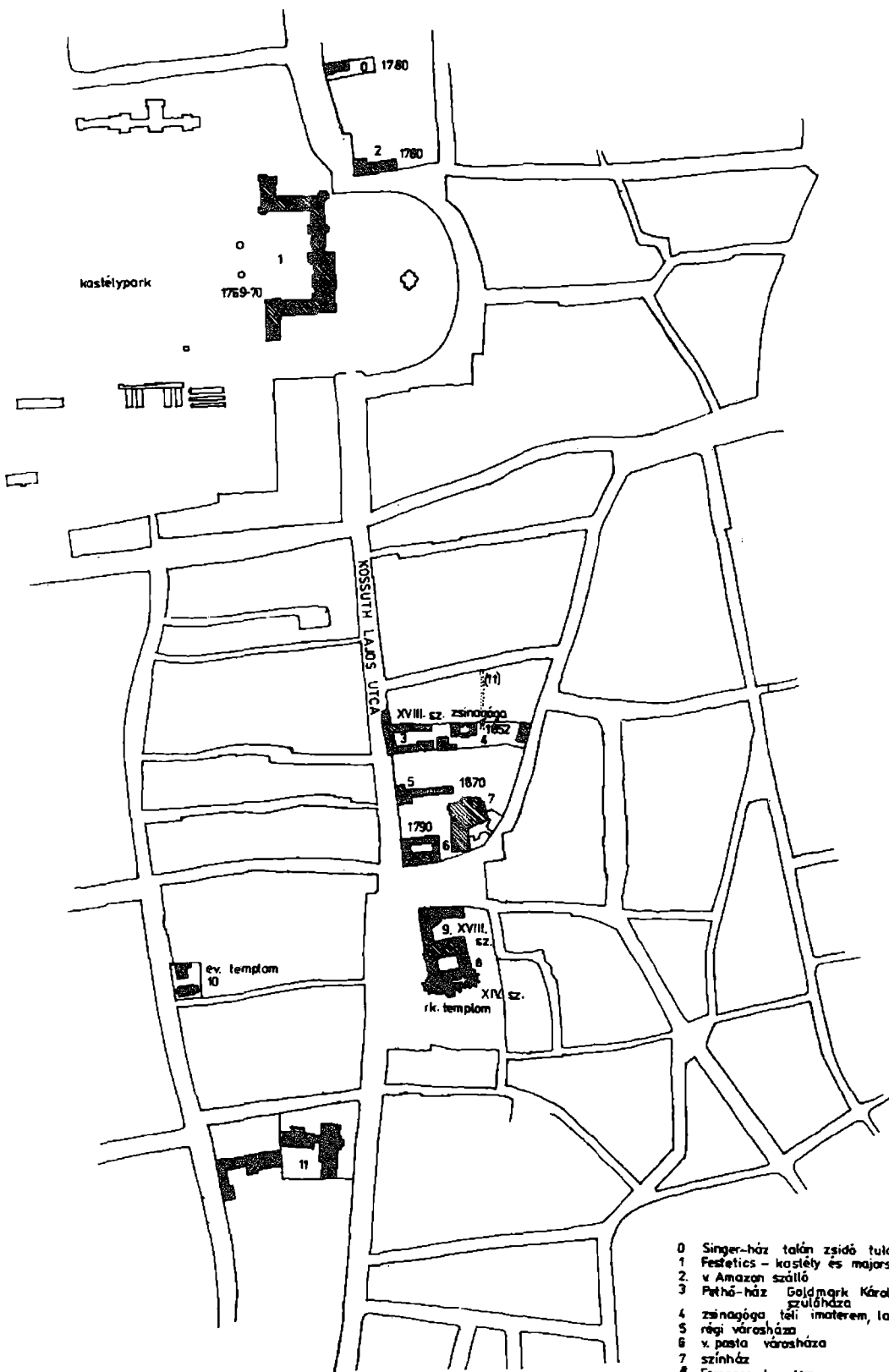
0 10 20 30 40 50 60 70 m

KESZTHELY A VÁROSKÖZPONT TEMPLOMAI,

KÖZÖSSÉGI ÉPÜLETEI

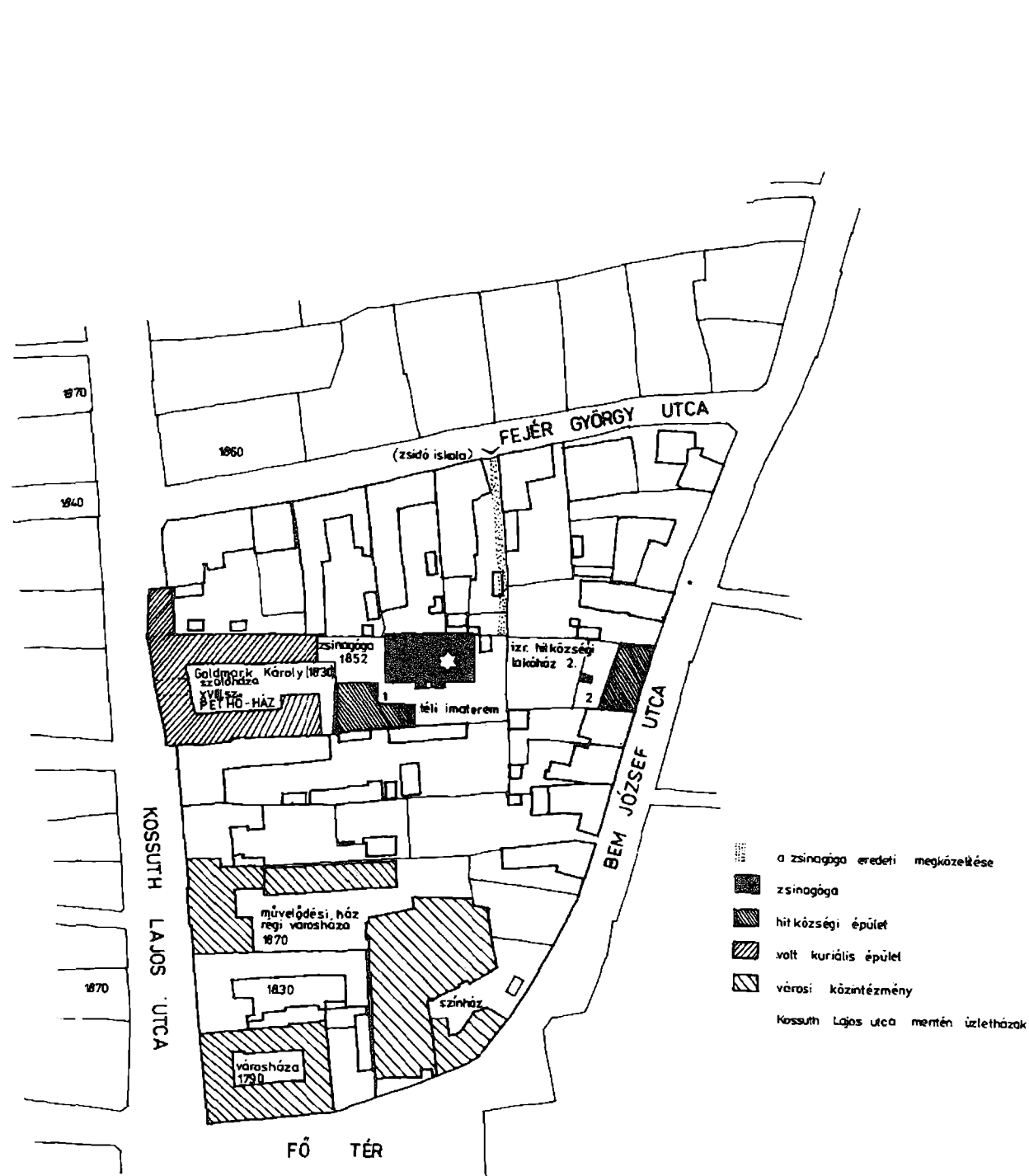
0 50 100 200 m

- 0 Singer-ház talán zsidó tulajdon
- 1 Festetics - kastély és majorság
- 2 v. Amazon szálló
- 3 Pethő-ház Goldmark Károly (1830) szülőháza
- 4 zsinagóga, téli imaterem, lakások
- 5 régi városháza
- 6 v. posta városháza
- 7 színház
- 8 Ferences templom
- 9 v. ferences rendház
- 10 ev. templom
- 11 iskola
- 12 közintézmény
- 13 templom

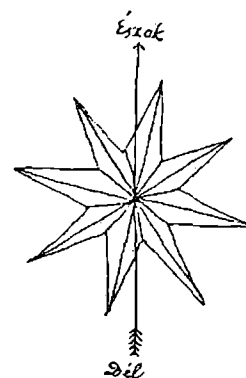
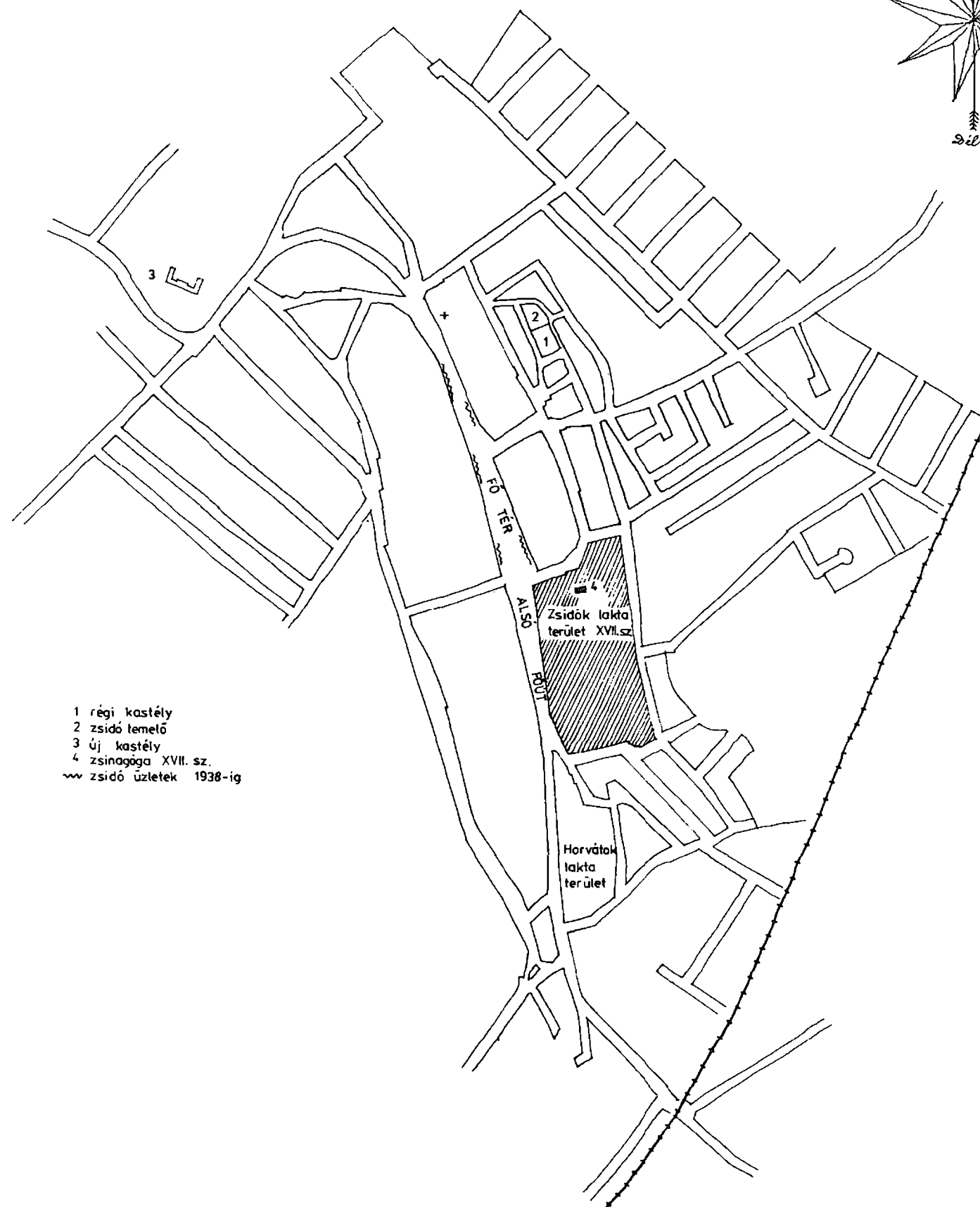
A ZSINAGÓGA KÖRNYEZETE

0 10 20 30 40 50 60 70 m

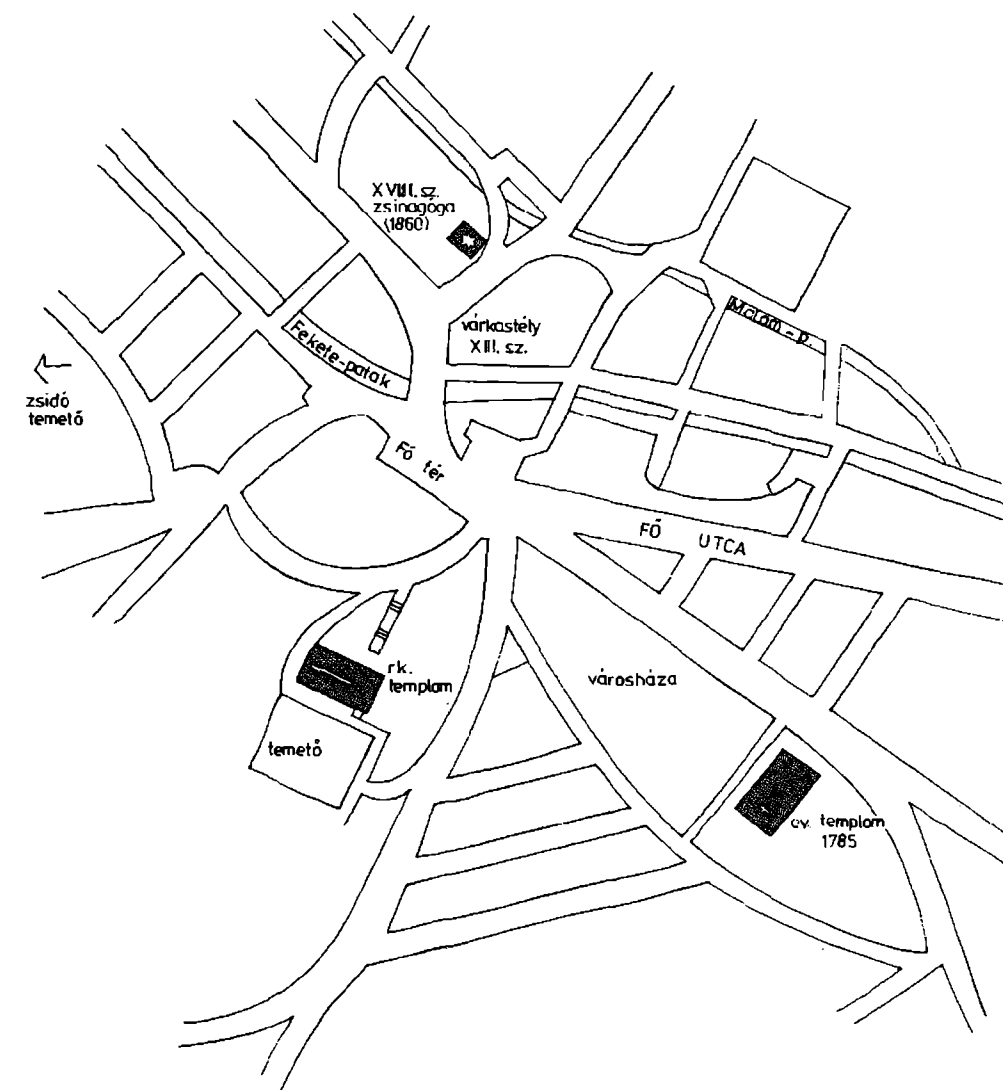

- 0 a zsinagóga eredeti megközelítése
- 1 zsinagóga
- 2 hitközségi épület
- 3 volt kuriális épület
- 4 városi közintézmény
- 5 Kossuth Lajos utca mentén üzletházak

KÖPCSÉNY - KITTSEE (AUSZTRIA)

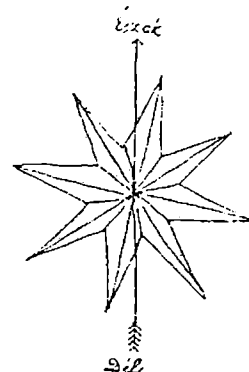

KABOLD - KOBERSDORF (AUSZTRIA)

Grund Riß

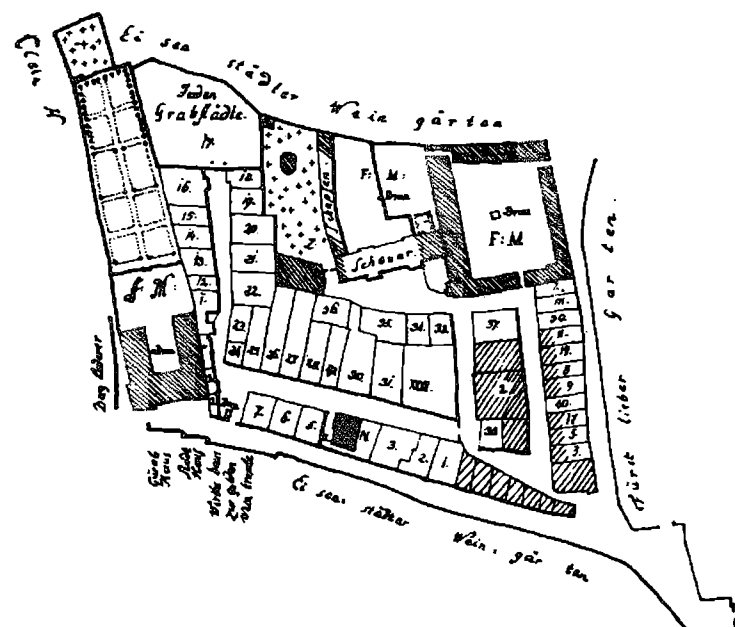
Hochfürstlich, Esterházy'schen Juden Stadt in der Herrschaft Eisenstadt nebst den daran liegenden Christen Häuser Herrschaftlichen Gebäuden, und Barmherzigen Kloster.

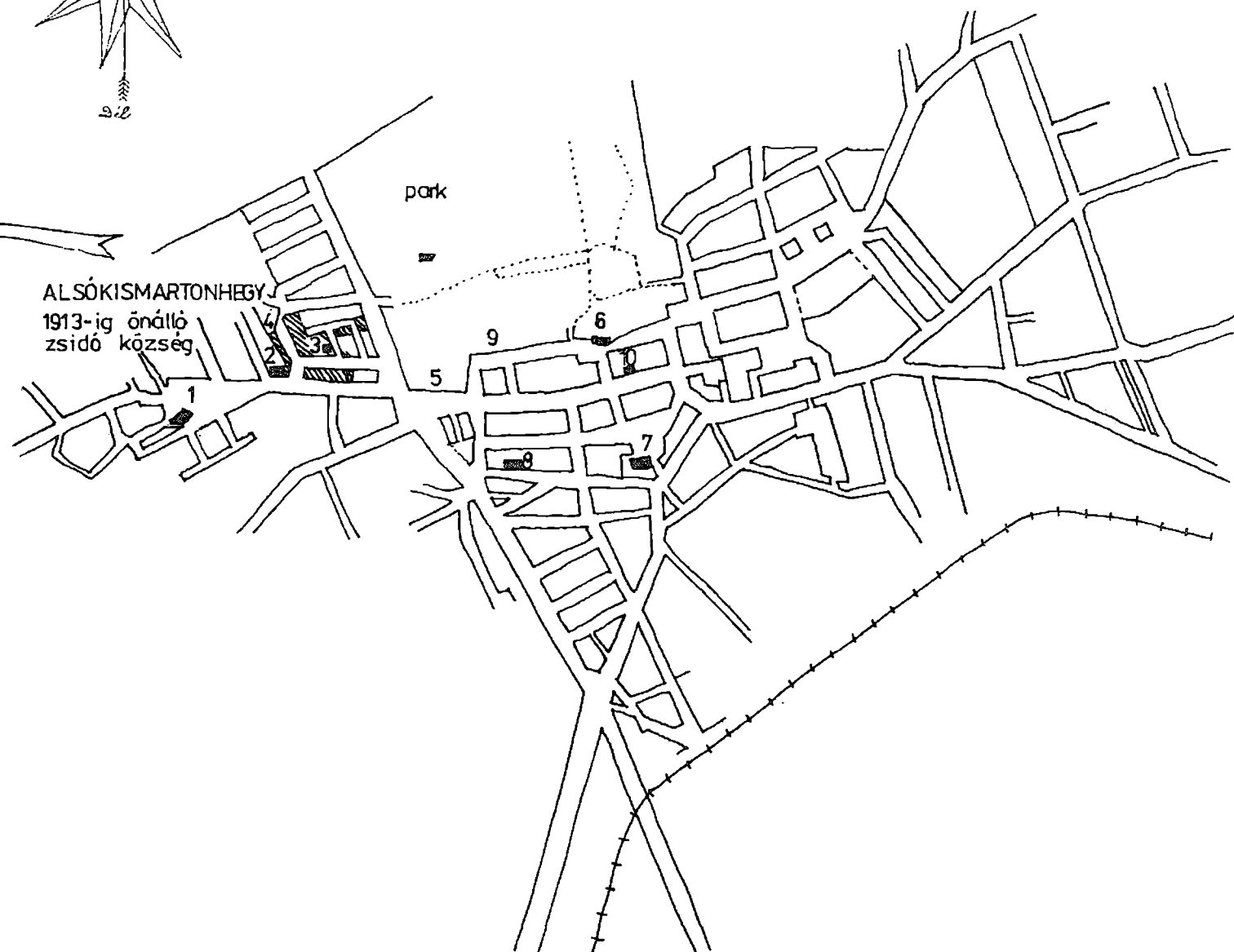
Nord

Explication Colorum

- Gasse
- Juden Häuser
- Christen Häuser
- Herrschaftliche Gebäude

ALSÓKISMARTONHEGY
1913-ig önálló zsidó község

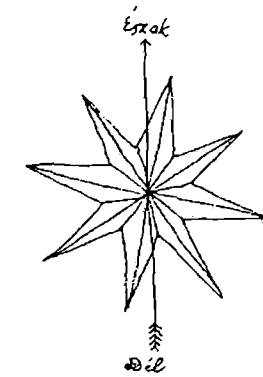
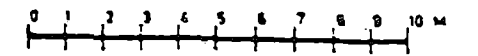
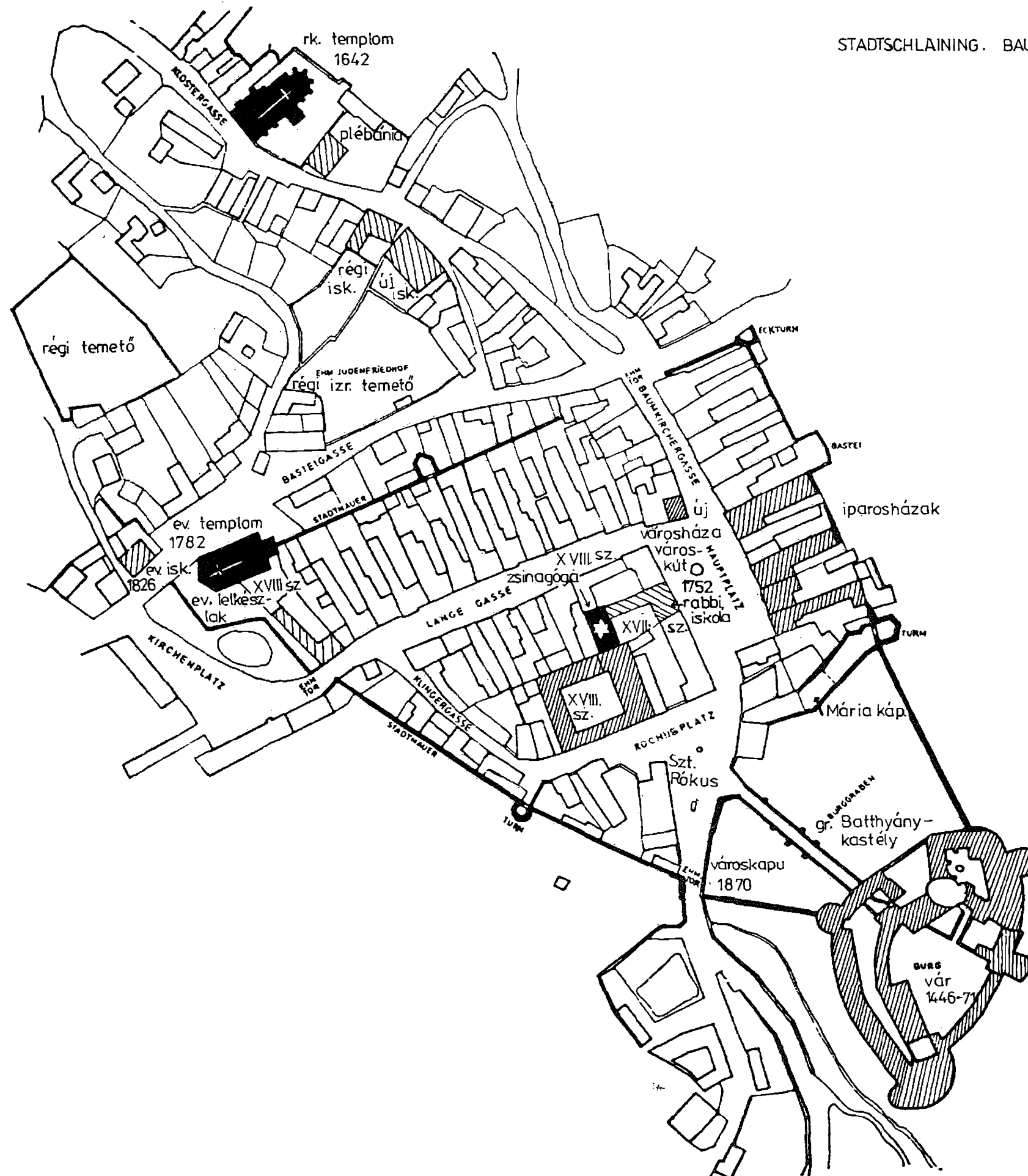

- zsinagóga
- zsidók háza
- keresztények háza
- uradalmi épület F.M
- IV. községháza
- XXXII. adógyűjtő háza belső imateremmel
- 16 zsidó kórház
- 17 zsidó temető

A rajzi vázlat XEROX-másolatról készült, mely megtalálható:
INSTITUT FÜR JUDAISTIK, UNIVERSITÄT WIEN könyvtárában

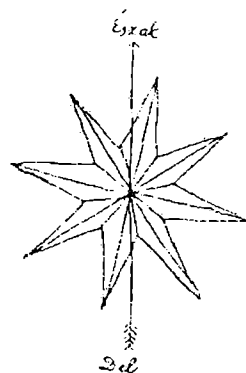
- 1 Kálvária kápolna
- 2 Kórház kápolna
- 3 Zsidó múzeum volt Wolf ház, házi imateremmel
- 4 zsidó temető
- 5 Esterházy kastély 1643-72
- 6 Ferences templom és kolostor 1430
- 7 Dóm 1284
- 8 Evangélikus templom
- 9 Agostonrendi kolostor 1678
- 10 Városháza

- templomok
- zsidó község, zsidók első háza

- templomok
- ▨ jellegzetes épületek
- ▤ zsidó közösség épülete

SZABADKA 1901 - BEN
NEMZETISÉGI ÉS VALLÁSI CSOPORTOK

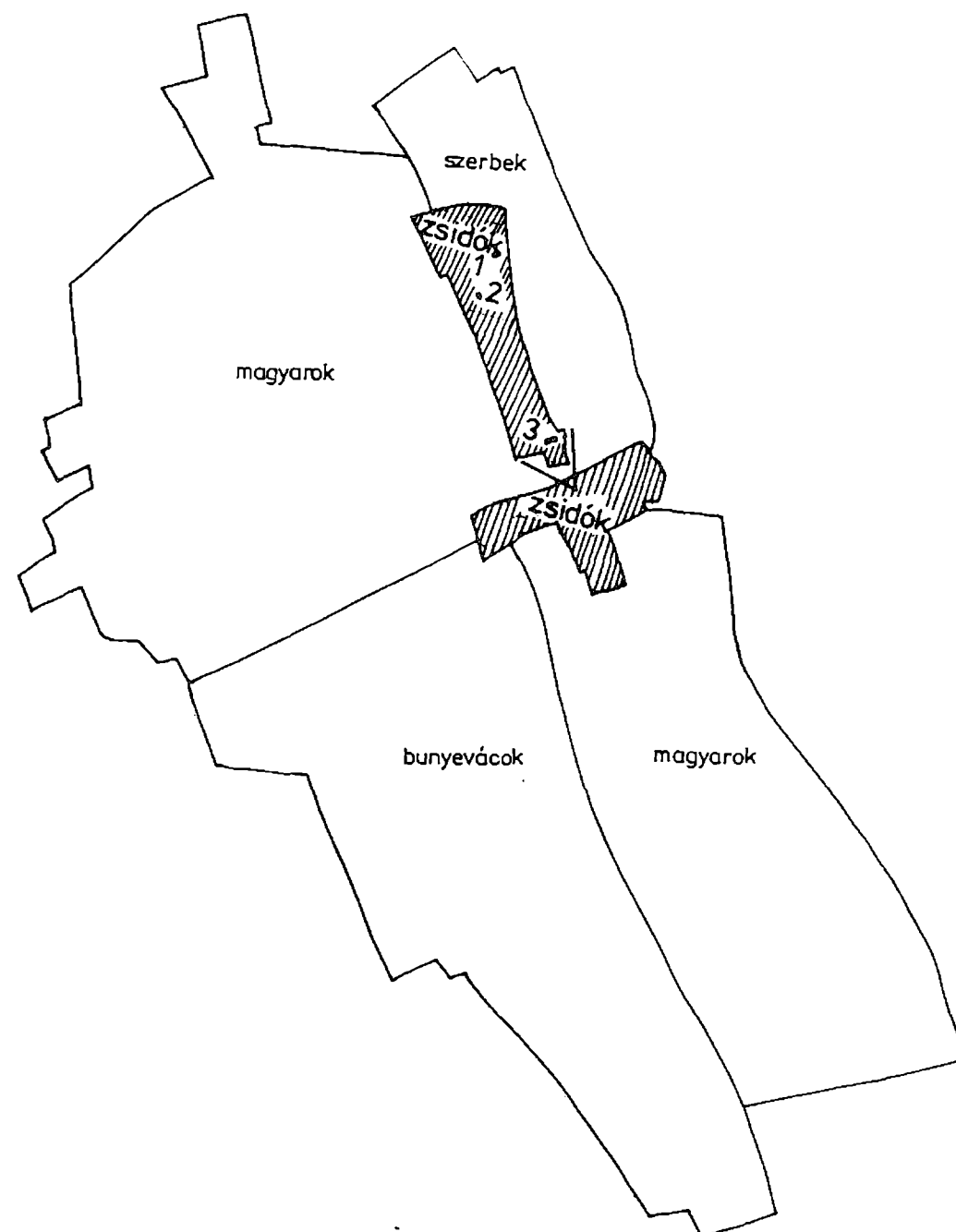
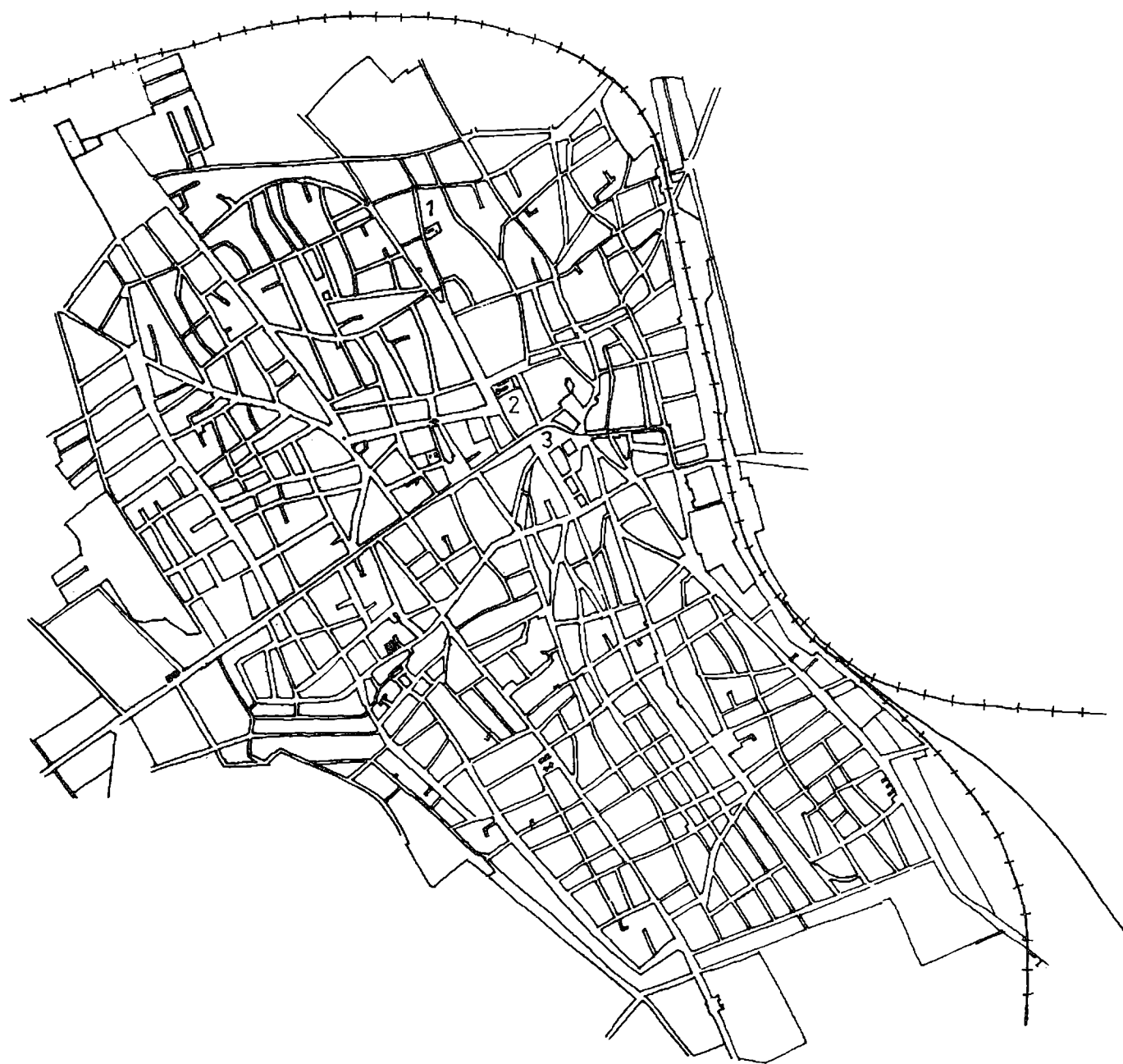
1. első zsinagóga ERDŐ UTCA
2. ortodox imaház MAGYAR UTCA
3. neológ zsinagóga SZÉCHENYI TÉR
hitközségi épület
iskola

■ zsidók lakta terület a XVIII. század
végétől

IVÁNYI LÁSZLÓ: SZABADKA (1901)

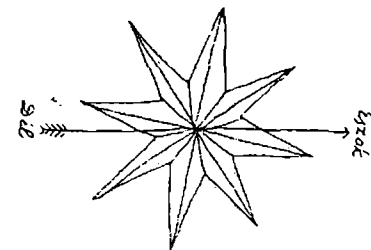
6. könyve
dr. Klein Rudolf kiegészítésével

1982 november. dr. Gazda Anikó építészmérnök

BONYHÁD. TEMPLOMOK, KÖZINTÉZMÉNYEK A KÖZPONTBAN
A ZSIDÓK ELHELYEZKEDÉSE A SZÁZADFORDULÓ IDEJÉTŐL 1944-IG

0 10 20 30 40 50 100m

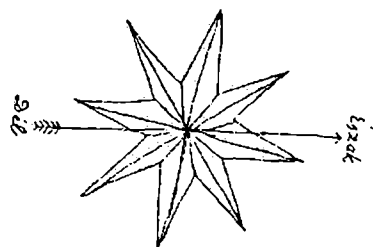

- templomok
- jelentősebb épületek
- zsidó hujajdonban álló épületek
- zsidó birtomány

A térkép adatait összeállította:
BECHER ADÁM kőművesmester /szül. 1914/
WARUM IGNÁCNÉ
ÉRDI ANDORNÉ /szül. 1906/
Bonyhádi lakosok emlékezései alapján
MÜLLER JÓZSEF építészmérnök 1988-ban

Rajzolta: dr. Gazda Anikó építészmérnök
Budapest, 1988. április 3.

0 100 200 300 m

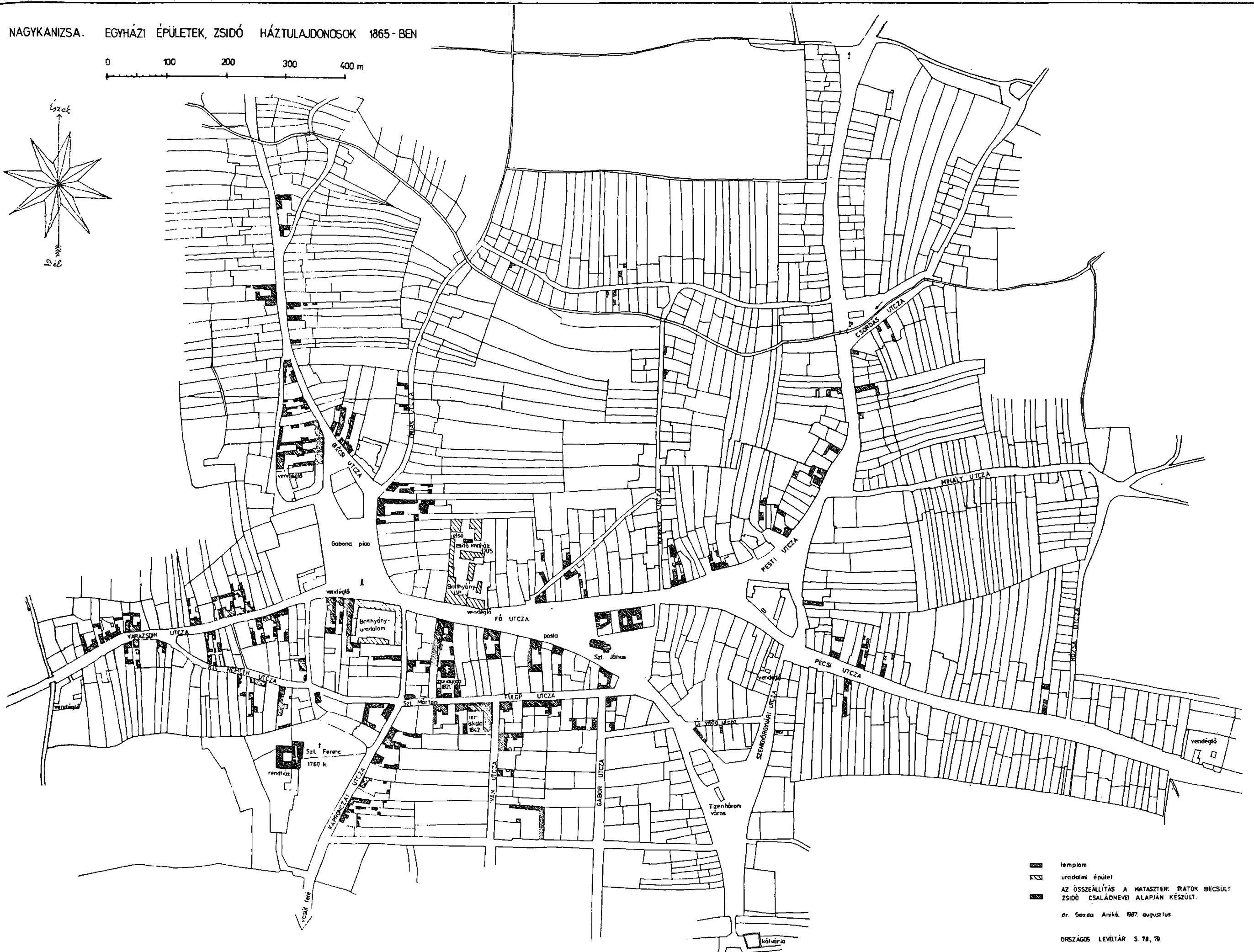
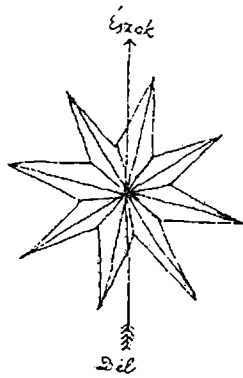

■ templom, középület
 AZ ÖSSZEÁLLÍTÁS AZ 1867. ÉVI KATASZTERI IRATOK
 ALAPJÁN KÉSZÜLT.

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR 5 78, 79
 dr. Gazda Anikó építészmérnök

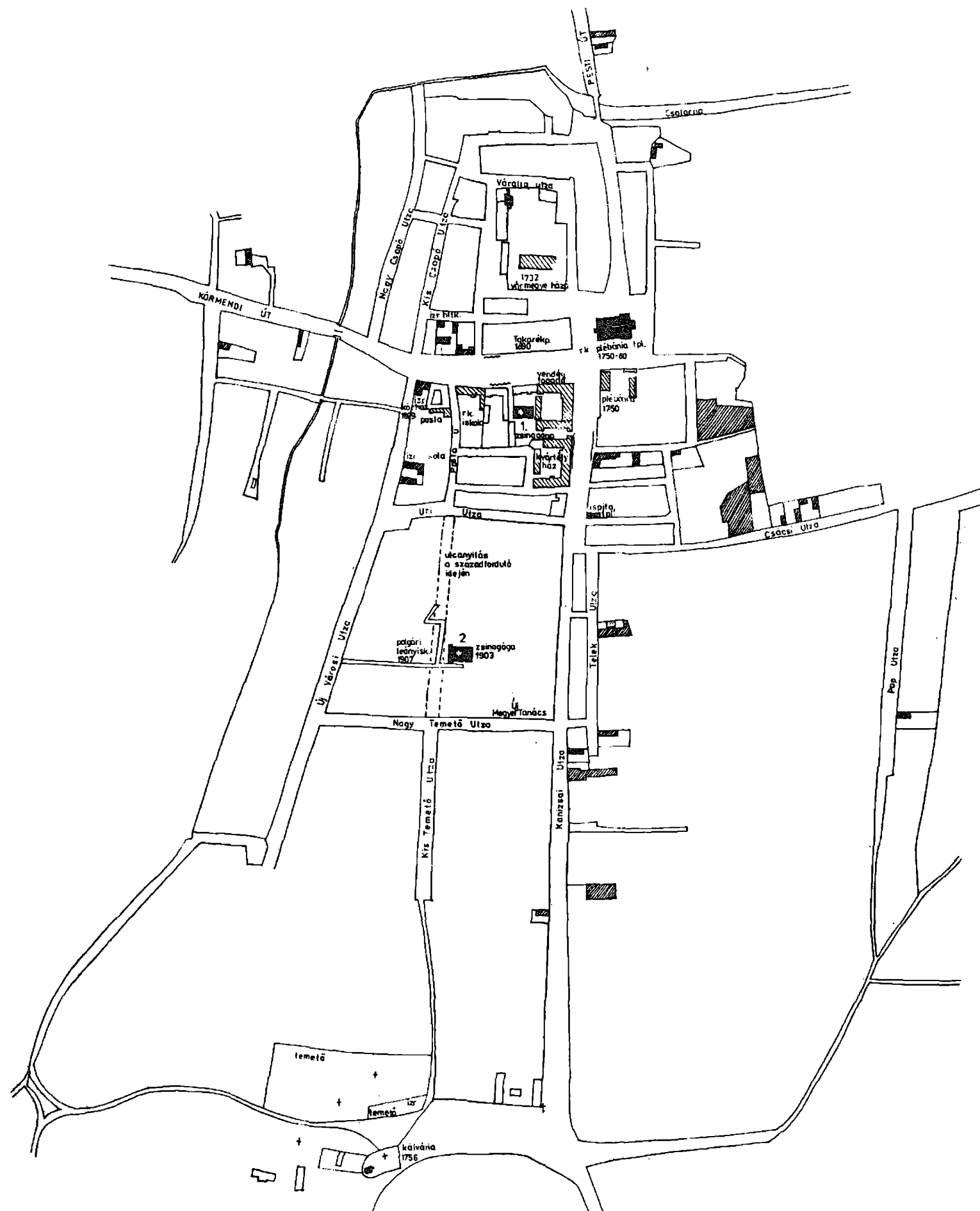
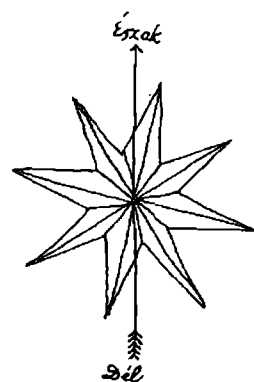
NAGYKANIZSA. EGYHÁZI ÉPÜLETEK, ZSIDÓ HÁZTULAJDONOSOK 1865 - BEN

0 100 200 300 400 m

templom
 uradalmi épület
 AZ ÖSSZEÁLLÍTÁS A MATASZTERI IRATOK BECSÜLT
 ZSIDÓ CSALÁDNEVEI ALAPJÁN KÉSZÜLT.
 dr. Gazda Anikó. 1987. augusztus.
 ORSZÁGOS LEVÉLTÁR S. 78, 79.

0 100 200 300 m

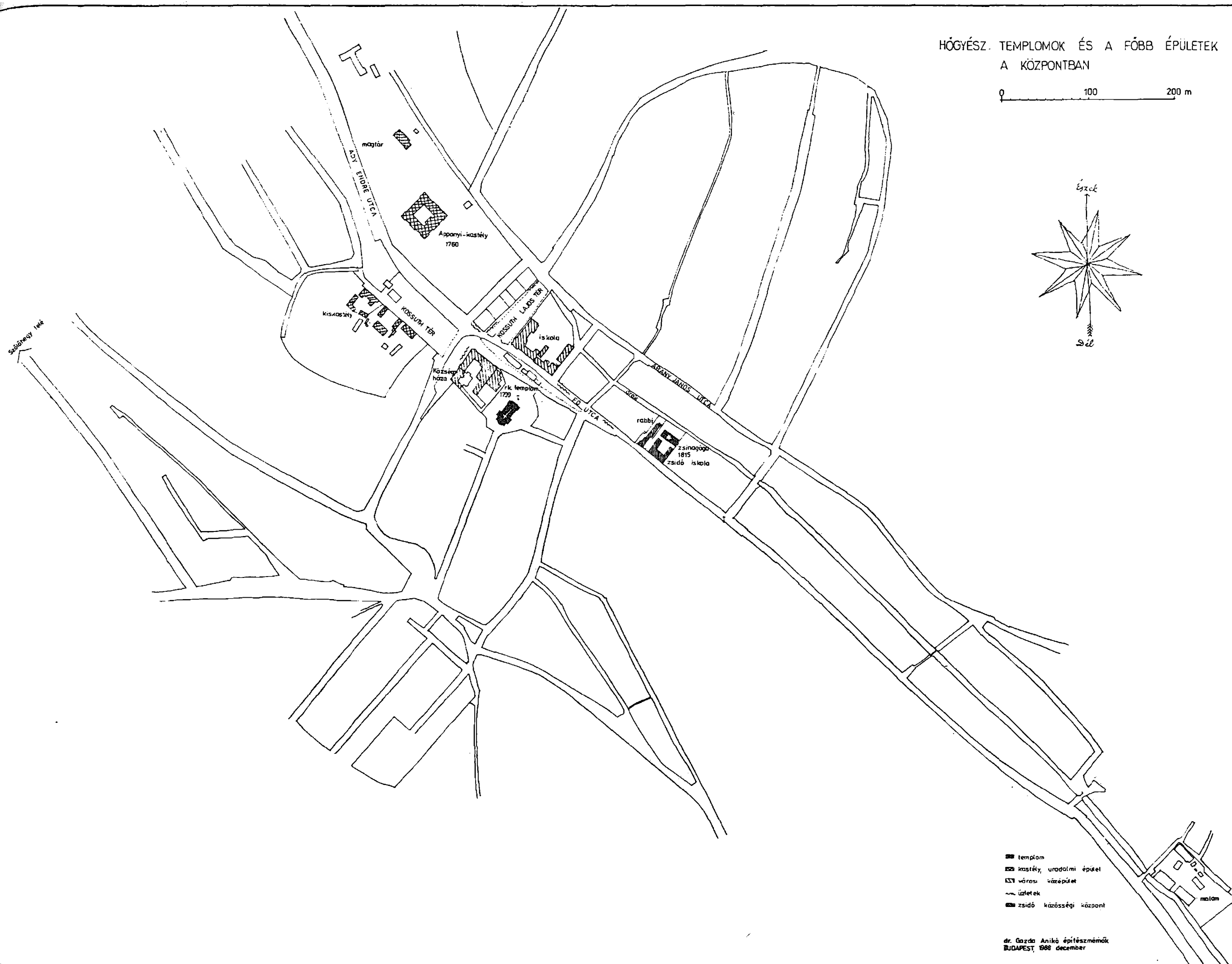
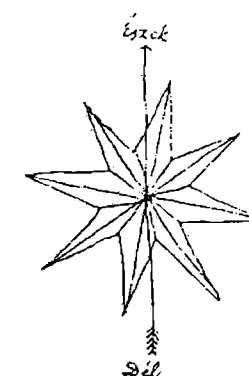

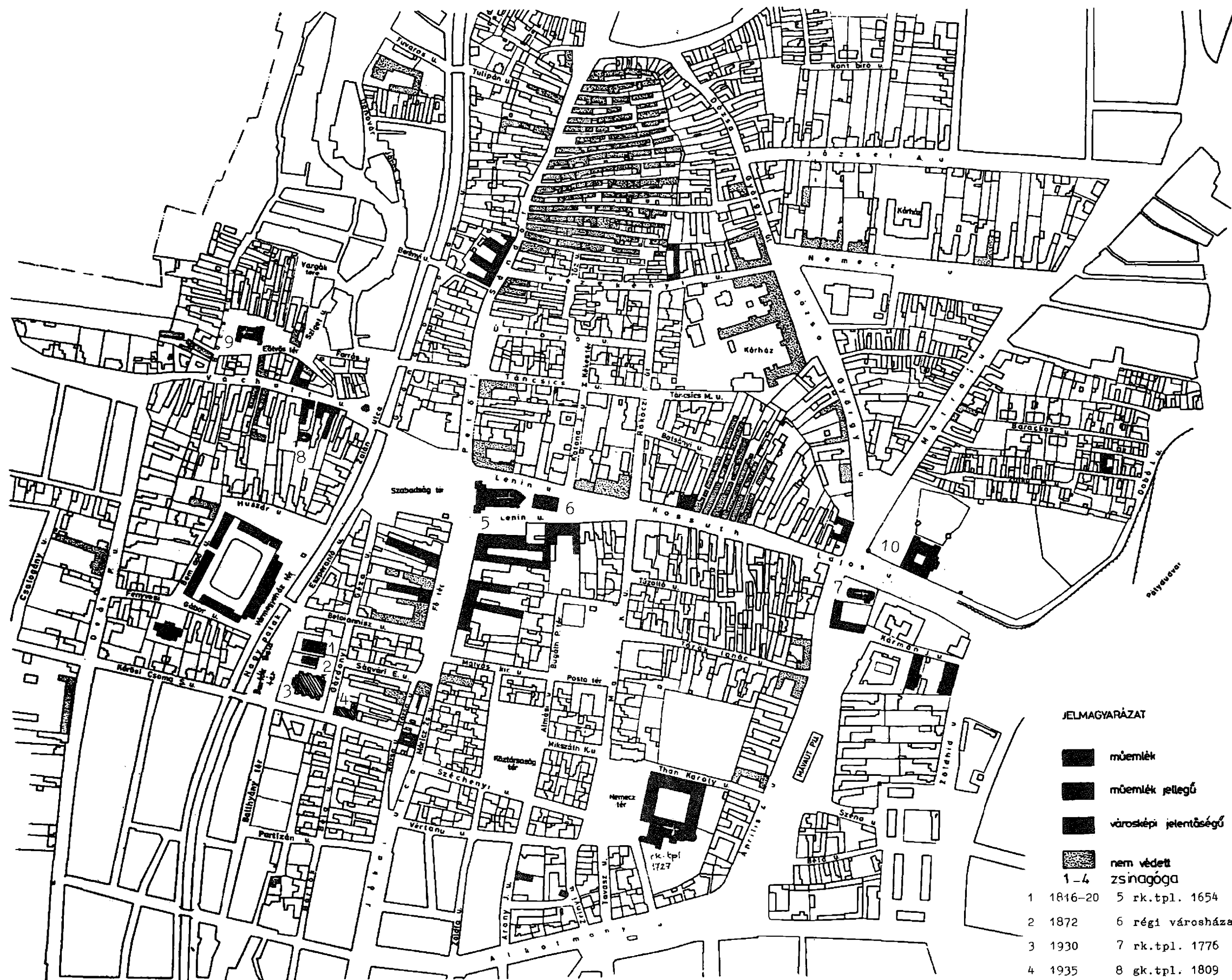
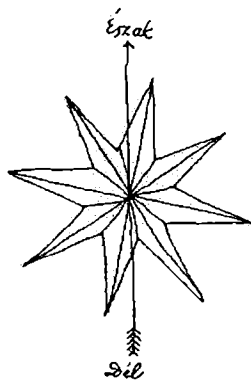
1. első zsinagóga, épült 1832-1851 között
2. új zsinagóga, épült 1903-ban

--- útelek
 [hatched box] kataszteri iratok alapján becsült zsidó családok lakhelye
 [dotted box] templom
 [solid box] jelentősebb középület

HÓGYÉSZ. TEMPLOMOK ÉS A FŐBB ÉPÜLETEK A KÖZPONTBAN

0 100 200 m

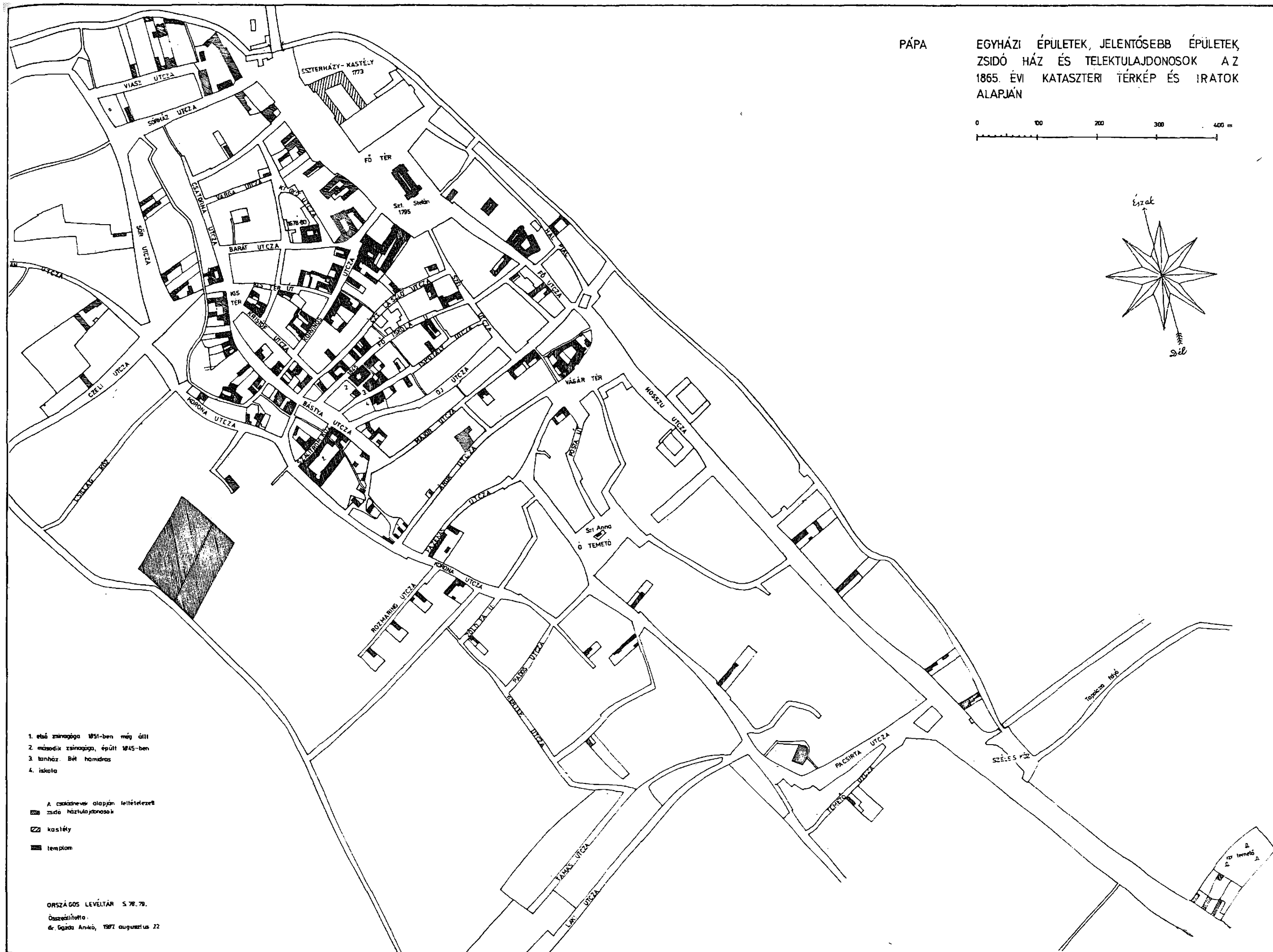
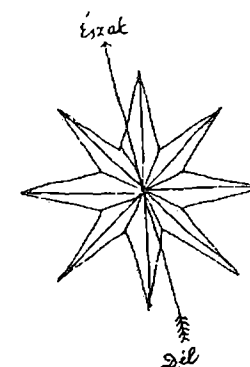
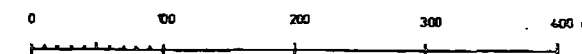
JELMAGYARÁZAT

	műemlék
	műemlék jellegű
	városképi jelentőségű
	nem védett
1-4 zsínagóga

1	1846-20	5	rk.tpl. 1654
2	1872	6	régi városháza 1783
3	1930	7	rk.tpl. 1776
4	1935	8	gk.tpl. 1809
		9	rk.tpl. 1530

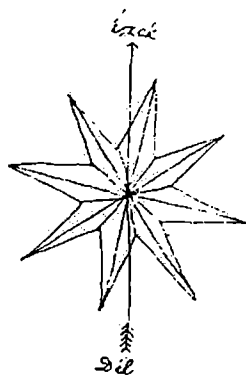
PÁPA

EGYHÁZI ÉPÜLETEK, JELENTŐSEBB ÉPÜLETEK,
ZSIDÓ HÁZ ÉS TELEKTULAJDONOSOK AZ
1865. ÉVI KATASZTERI TÉRKÉP ÉS IRATOK
ALAPJÁN

APOSTAG. TEMPLOMOK, KÖZÉPÜLETEK

0 100 200 300 m

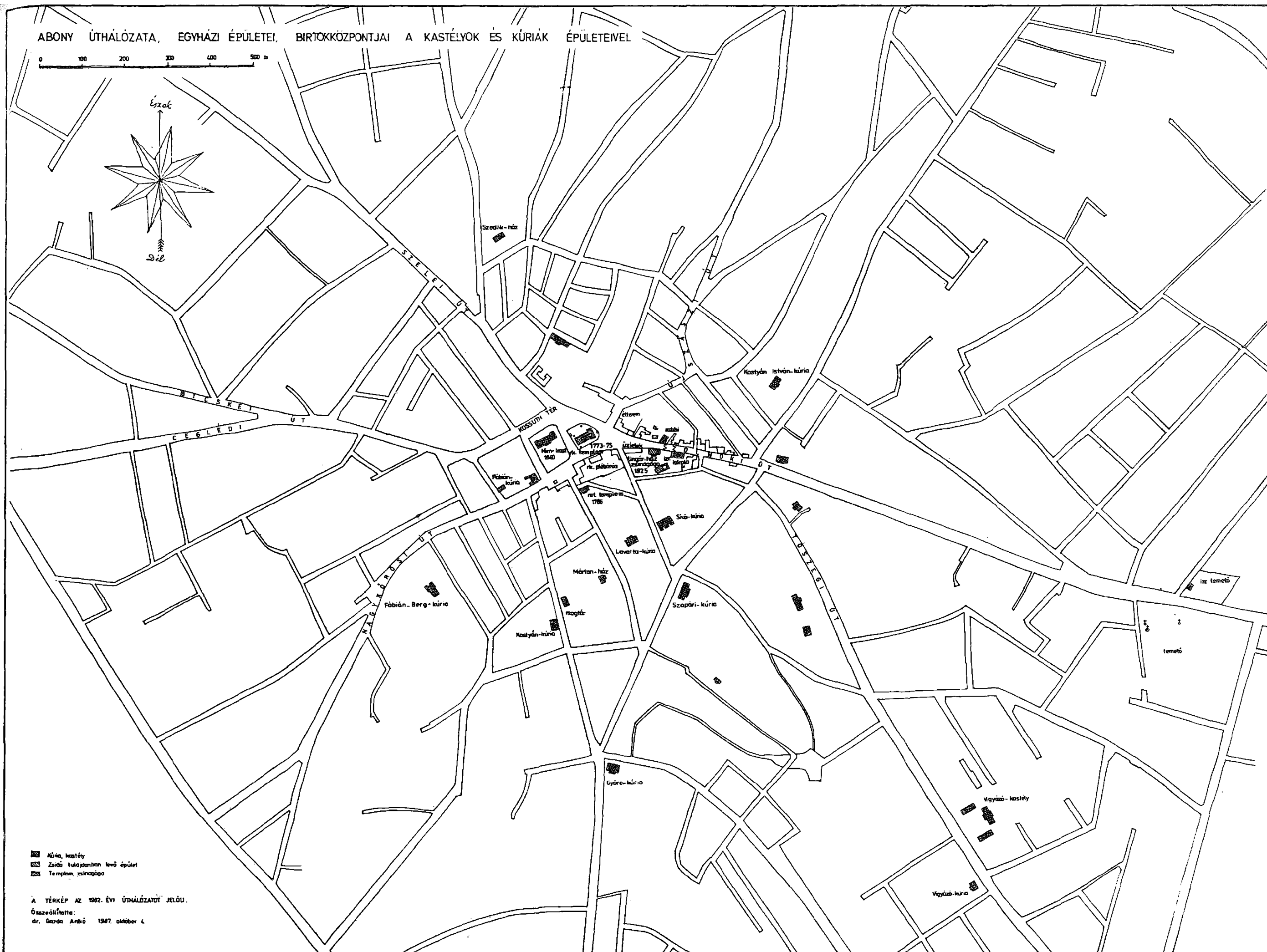
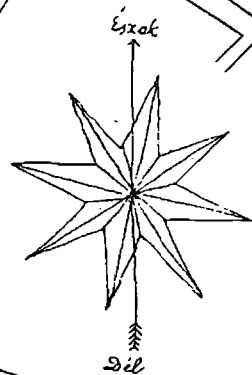

- feltételezett zsidó sírok
- középület
- templom

1987. december 14.
dr. Gazda Anikó építész-mérnök

ABONY ÚTHÁLÓZATA, EGYHÁZI ÉPÜLETEI, BIRTOKKÖZPONTJAI A KASTÉLYOK ÉS KÚRIÁK ÉPÜLETEIVEL

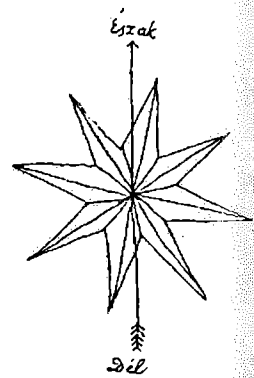
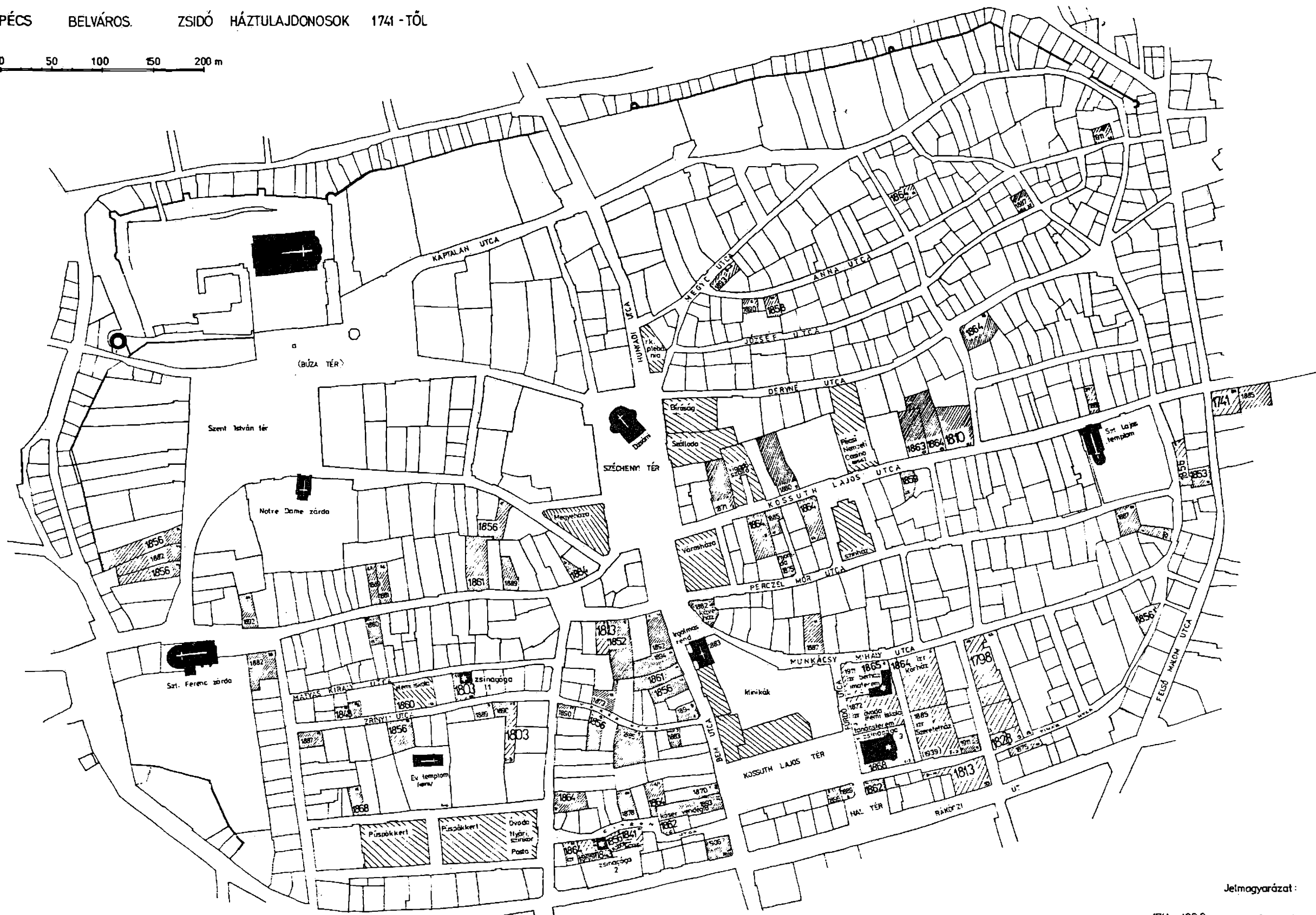
0 100 200 300 400 500 m

- Kúria, kastély
- Zsidó tulajdonban lévő épület
- Templom, zsinagóga

A TÉRKÉP AZ 1902. ÉVI ÚTHÁLÓZATOT JELÖLI.
 Összeállította:
 dr. Garza Anikó 1987. október 4.

0 50 100 150 200 m

Jelmagyarázat:

1741 - 1828
1841 - 1868
1870 után

Az első zsidókra vonatkozó adatok

- 1. első imaszoba
- 2. imaház
- 3. zsinagoga
- 4. téli imaterem

tanácssterem

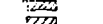
közösségi funkció
mai házszám

templom

városi közösségi épület, kert

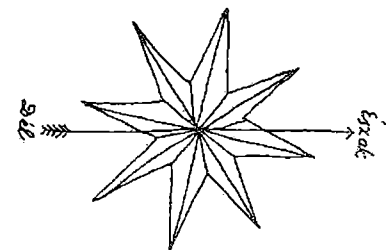
csodálatos alapán becsült zsidó tulajdon
zsidó közösségi terület és biztos zsidó lakóterület

Az összeállítás MADAS JÓZSEF: PÉCS BELVÁROS /1978/
BUDAI KÜLVÁROS I-II /1995/
TELKEI ÉS HÁZAI c. adatgyűjtemény
alapján készült.

A térkép elkészítette: dr. Gazda Anikó építészmemór 1987 június.

TOKAJ. 1869.
A ZSIDÓ HÁZTULAJDONOSOK ÉS LAKÓK A VÁROSBAN

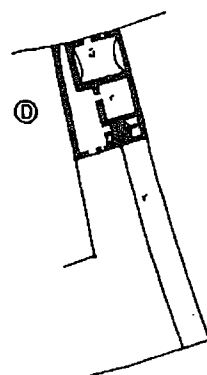
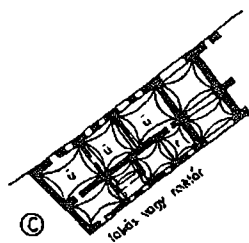
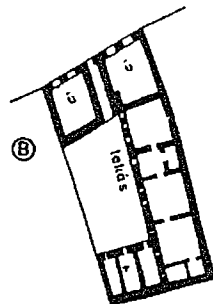
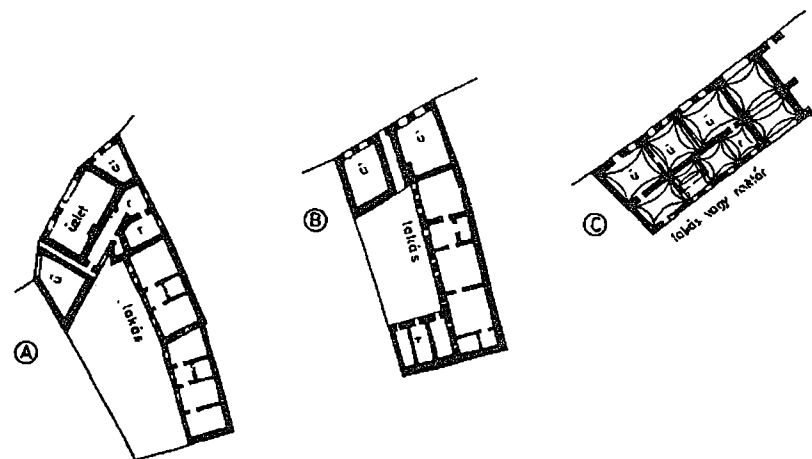
0 100 200 m

Üzletházak típusai
0 10 20 30 m

Rákóczi u 33.
Rákóczi u 37.
Rákóczi u 43.
Bethlen Gábor tér 3.

A = utca felé üzletek, lakások az udvari épületben
B = utca felé üzletek, lakás és raktár az udvari épületben
C = utcai traktusban üzletek, udvari traktusban lakás, raktár
D = utcai traktusban üzlet, raktár, emeleten lakás

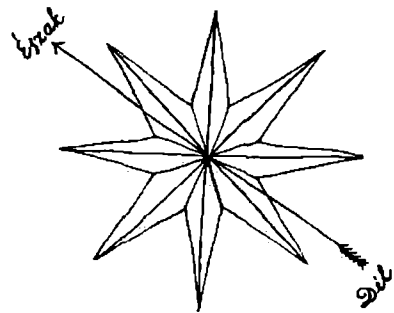

JELMAGYARÁZAT

- 1. lakóházak és üdülőházak az 1873. évi térkép szerint
 - 2. zsidó háztulajdonosok, lakók 1869-ben
 - 3. kecsma - zsidó tulajdonos vagy bérlő
 - 4. üzletek
 - 5. középület, kastély
- Adatok a népszámlálás összeírása alapján.

- 1. zsinagóga 1890-ig
- 2. zsinagóga, ép. 1890
- 3. imaház, 1945-től működik

Összeállította:
Dr. György Árkai 1987. június.

MAPPA

melly

KECSKEMÉT VÁROSÁNAK

öt Tizedből álló részét a fundusoknak
a rajta lévő fal épületeknek a föld mel-
lő való állapotát és formáját mérték
szerint ábrázolja

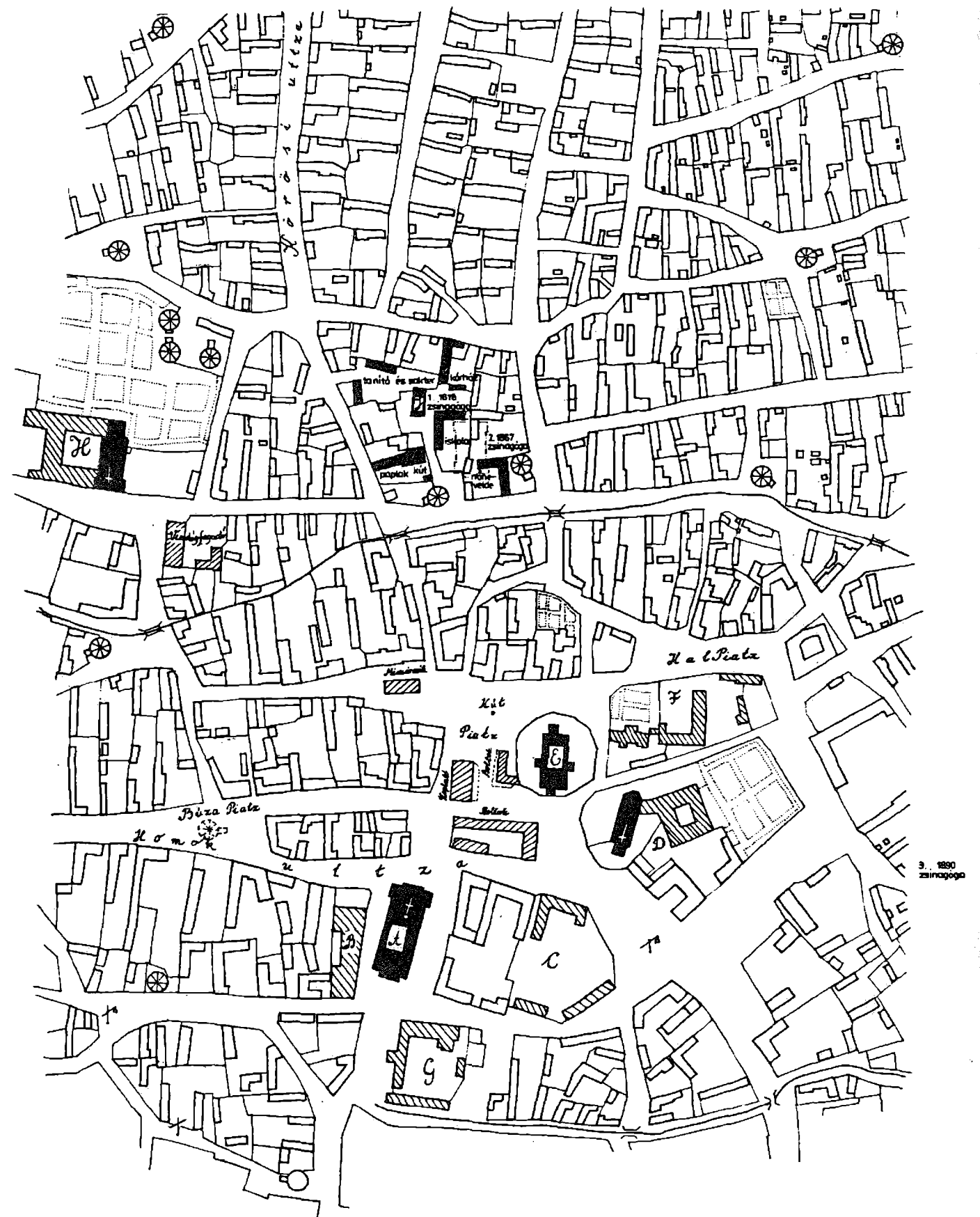
- A Nagy Templom
- B Plébános Háza
- C Város Háza
- D Barátok Káptalona
- E Ref. Templom
- F Ref. Iskola
- G Káptalánya
- H Barátok Káptalona
- I Szent Templom

Felmérődött 1821 és 22 ^{évi} Eftendő
nek némely napjaiban

Kun István
Kis Földmérő által

- templom
- városi intézmény
- ▨ bék. kocsmá
- zsidó közösségi épület

Budapest, 1887. június. dr. Gözde Anatól építész-mérnök

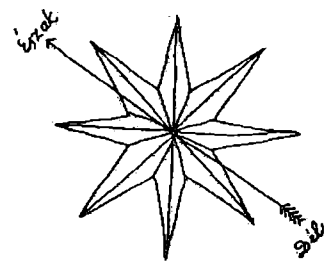

3. 1890
zsinaogoga

ÖSSZEÁLL.

KECSKEMÉT VÁROS 1820-32 ÉVI ÁLLAPOTÁT FELTÜNTETŐ EGYESÍTETT TÉRKÉP
1907. június havában Battány Pál, Kun István és Sárkány István mérnökök térképeiből

KECSKEMÉT. TEMPLOMOK ÉS KÖZÉPÜLETEK
A VÁROSKÖZPONTBAN

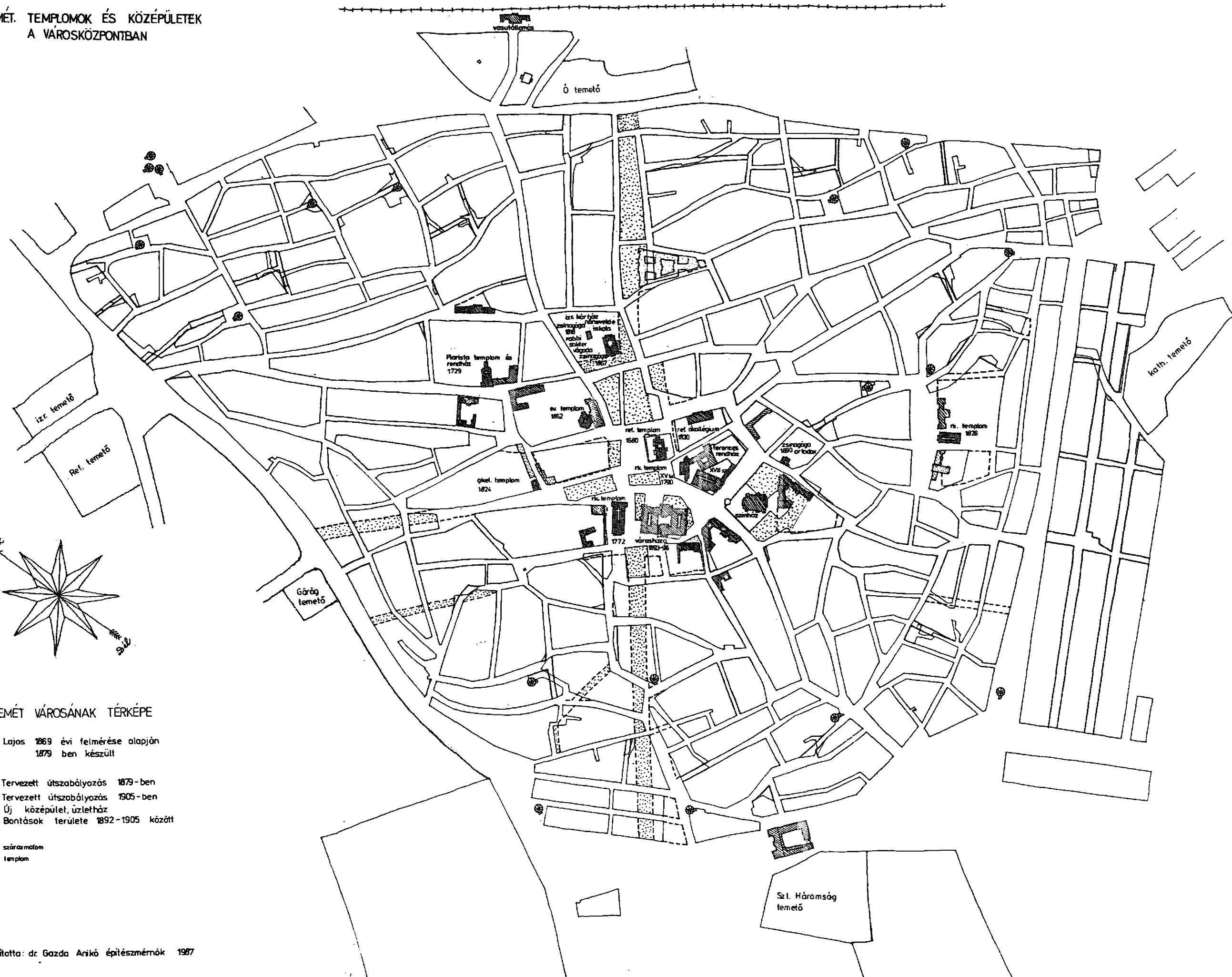
KECSKEMÉT VÁROSÁNAK TÉRKÉPE

Szilády Lajos 1869 évi felmérése alapján
1879 ben készült

- Tervezett útszabályozás 1879-ben
 Tervezett útszabályozás 1905-ben
 Új középület, üzletház
 Bontások területe 1892-1905 között

- szárnyas malom
lémplom

Összeállította: dr. Gazda Anikó építészmérnök 1987

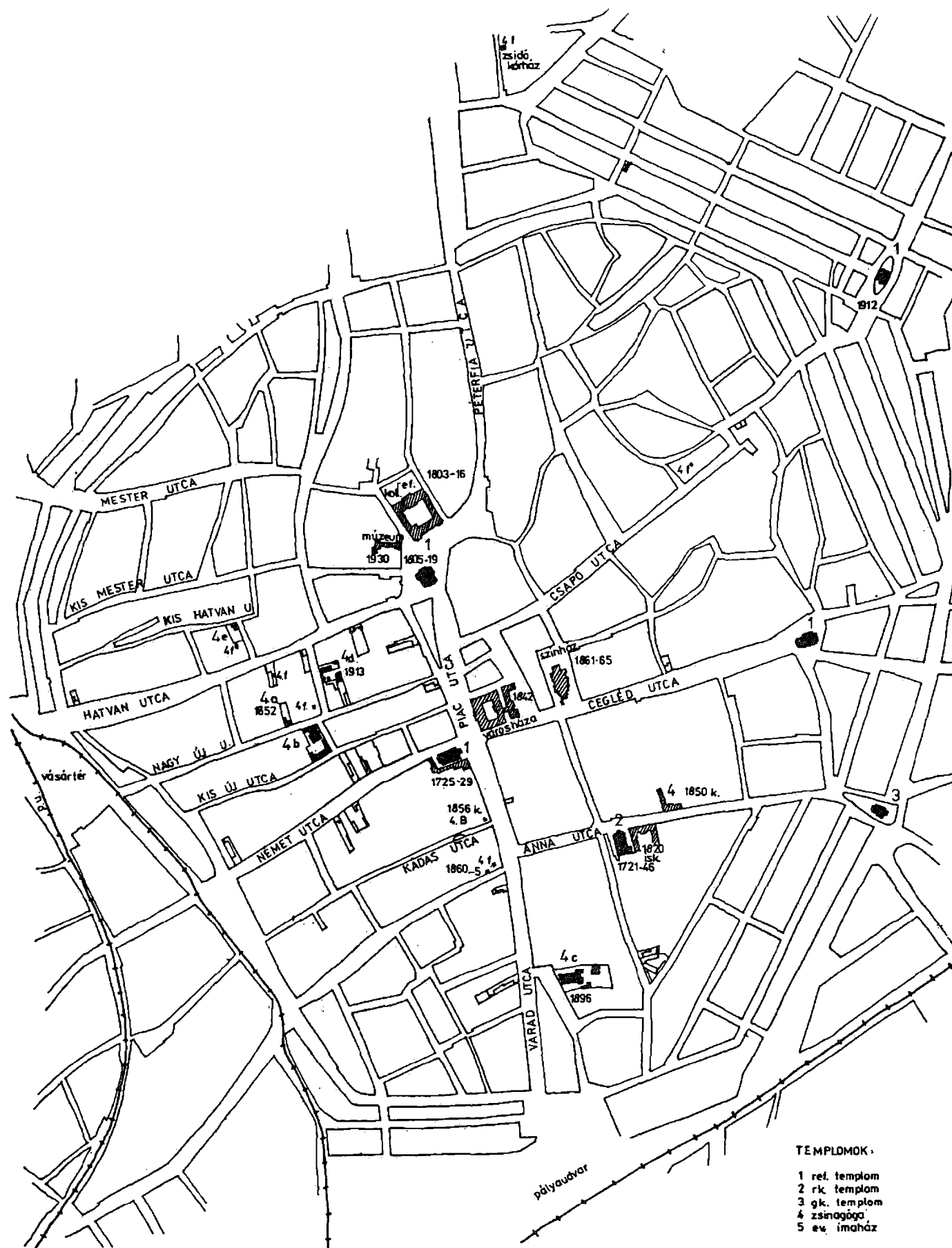
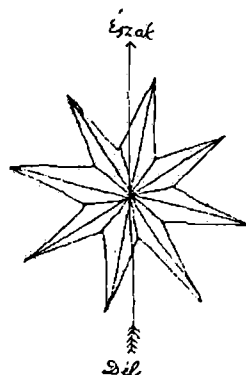

DEBRECEN. TEMPLOMOK, KÖZÉPÜLETEK

A TELEPÜLÉSKÖZPONT EGYHÁZI ÉS KÖZÖSSÉGI ÉPÜLETEINEK ÉS A KERESKEDELMI KÖZPONTNAK A HELYZETE A XIX. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN ÉS A XX. SZÁZAD ELSŐ ÉVTIZEDEIBEN

4

0 100 200 300 400 500 600 m

TEMLOMOK

- 1 ref. templom
- 2 rk. templom
- 3 gk. templom
- 4 zsinagóga
- 5 ev. imaház

1 első zsidó tulajdonosok az 1859. és 1865. évi telekkönyv alapján (dr. Zoltai Lajos tanulmánya)

2 templomok 1-4
3 jelentősebb középület

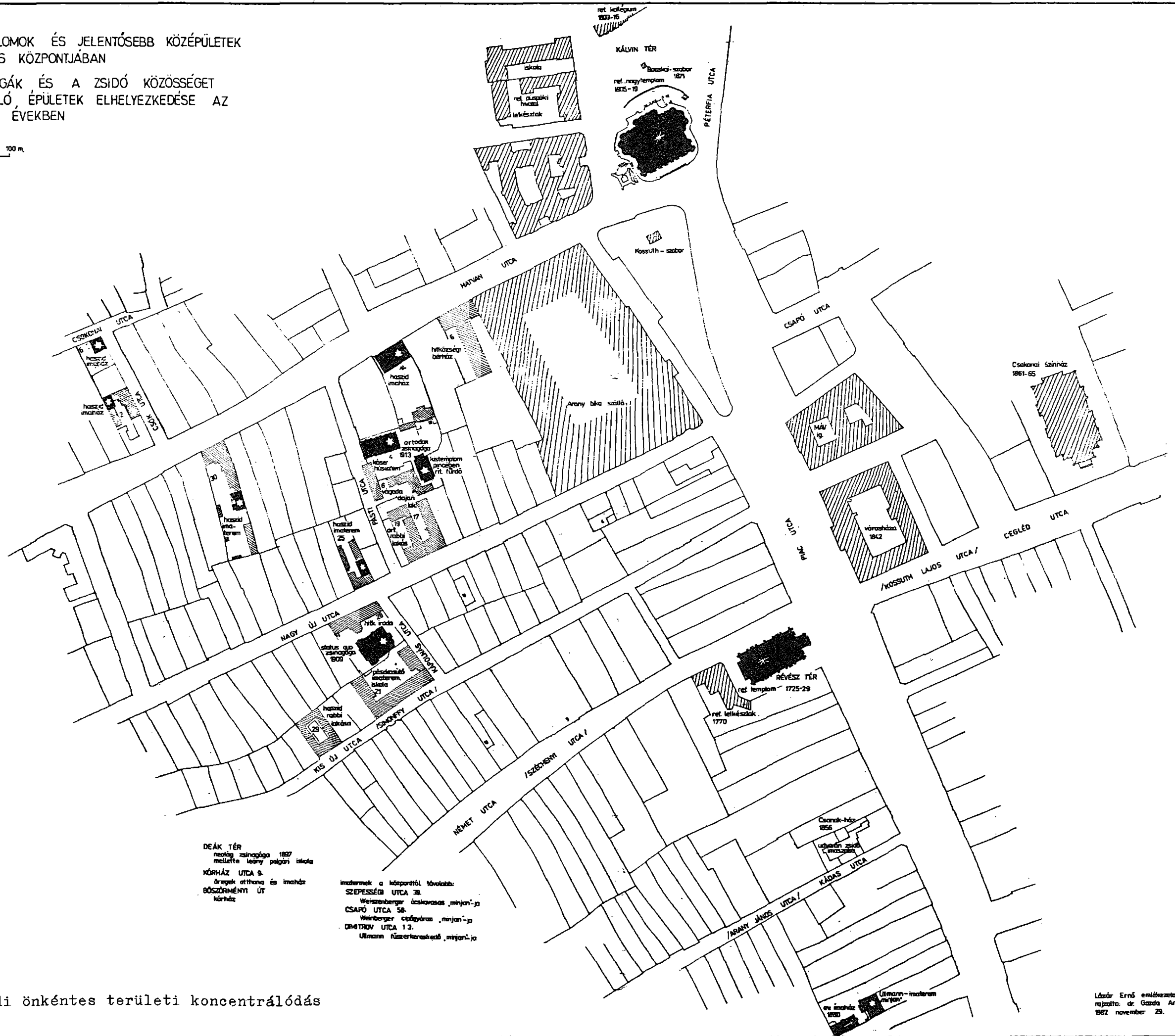
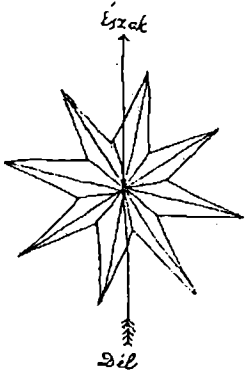
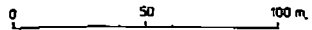
ZSIDÓ IMAHÁZAK

- 4 Szentanna utca 26.
1850 k. első zsinagóga. A közfűrdő és mulató emeleti ténctemeltől alakult. Ma Svetits int.rk.kapalnó
- 4a 1852. zsinagóga
Nagy Új utca 33.
- 4b 1864. Nagy Új utca 28.
1900 k. Kis Új utca 21.
iskola, színház, rit. fűrdő
zsinagóga: stílus quo ante
- 4c 1896 zsinagóga (Jacob Gärtner)
neológ, iskola Deák Ferenc u.
- 4d 1913 zsinagóga, rit. fűrdő, vagoda
haszid imaház
- 4e Csók utca
- 4f kisebb imaházak, imaszobák
1944-ig Lázár Ernő emlékezete
- 4g Csanak-ház imaház az udvarán
1856 k.

Budapest, 1987. december 27. Összeállította: dr. Gazda Anikó építész.

DEBRECEN. A TEMPLOMOK ÉS JELENTŐSEBB KÖZÉPÜLETEK
A VÁROS KÖZPONTJÁBAN

ZSINAGÓGÁK ÉS A ZSIDÓ KÖZÖSSÉGET
SZOLGÁLÓ ÉPÜLETEK ELHELYEZKEDÉSE AZ
1930-AS ÉVEKBEN

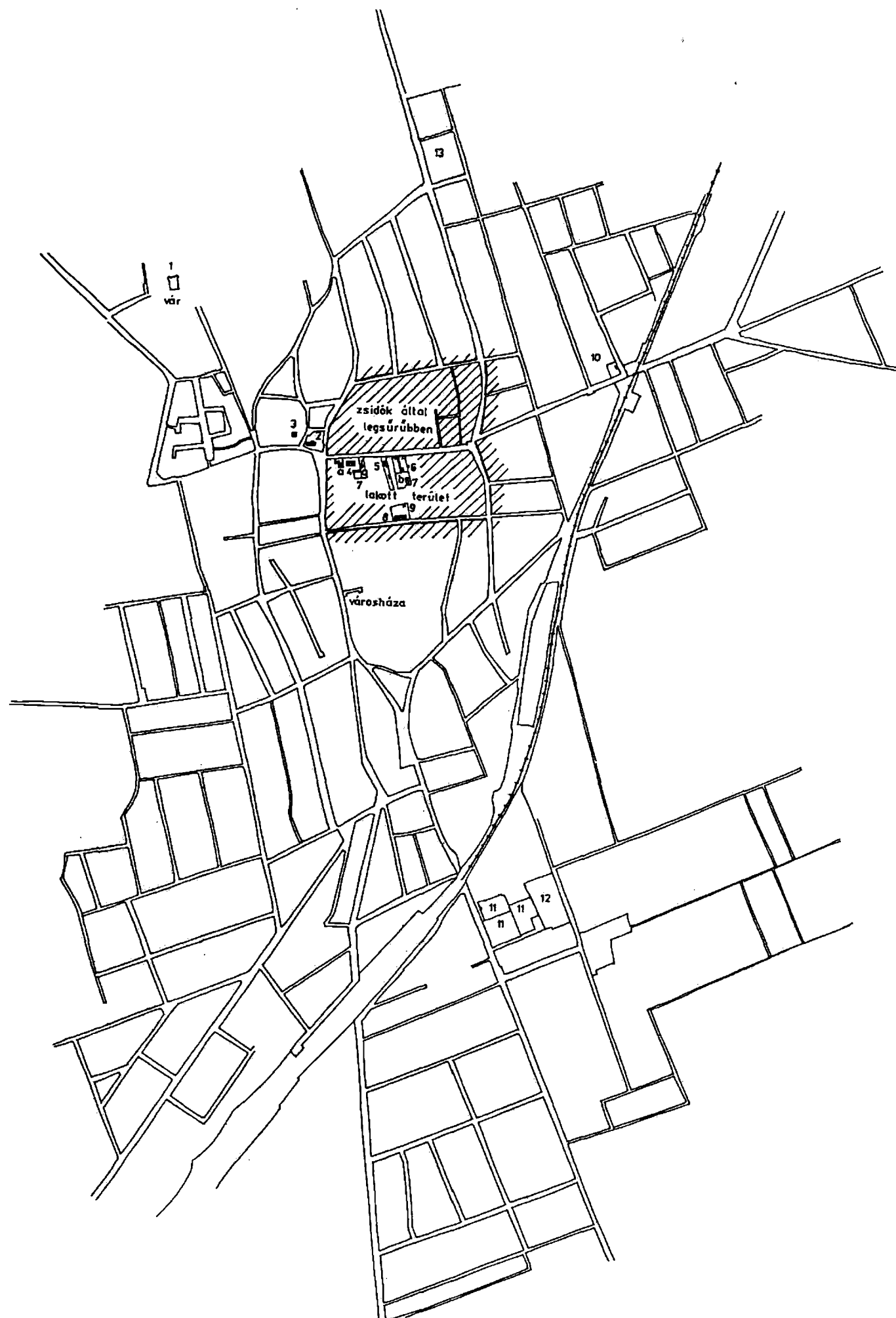
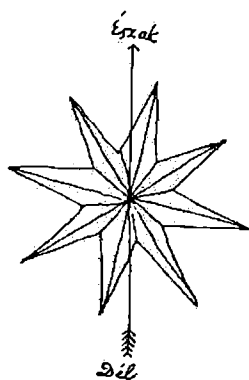

A XIX. századi önkéntes területi koncentrálódás

Lázár Ernő emlékezete alapján
rajzolta: dr. Gazda Anikó
1987. november 29.

KISVÁRDA. A ZSIDÓK ELHELYEZKEDÉSE
A VÁROSBAN A XIX. SZÁZADTÓL
1944 - ig

0 100 200 300 400 500 600 m

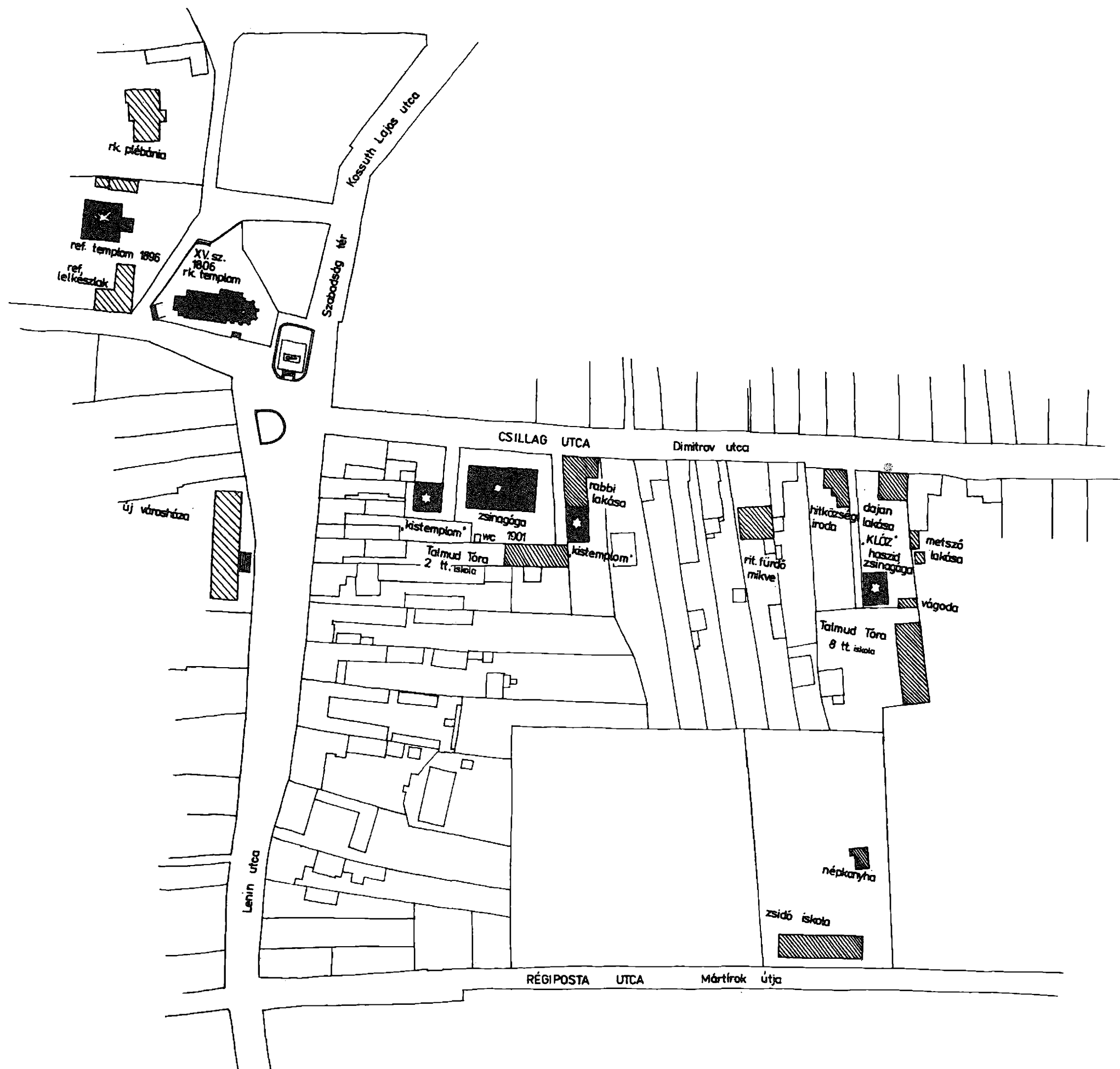
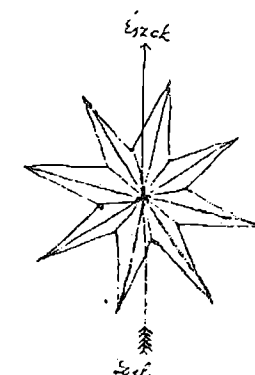
1. vár
2. rk. templom XV. sz.
3. ref. templom 1896
4. zsinagoga 1901
5. kis templom
6. 'Klöz' haszid imaház
7. rituális fürdő 'mikve'
8. vágoda
9. talmud lóra iskola
10. iskola
11. népkonyha
12. Stern-minjen-házi imahely
13. izraelita temető
14. ref. temető
15. temető

KRAUSZ ZSIGMOND emlékezte
alapján rajzolta: dr. Gazda Anikó

Budapest, 1988. április 15.

KISVÁRDA. A KÖZPONT BEÉPÍTÉSI VÁZLATA

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 m

A zsidók a Kossuth utca - Petőfi utca - Széchenyi utca - Mártírok útja / Rógi posta u. / által határolt területen belül éltek legnagyobb számban.

A közösségi életet szolgáló épületek a v. Csillag utcában álltak.

Távolabbi imaterem: a volt Stern-féle faraktárral szemben a Stern-házban. (Liptai Béla, ma Vöröshadsereg u.)

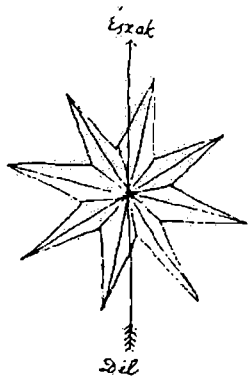
A ZSINAGÓGA KÖRNYEZETE AZ 1930-AS ÉVEKBEN

■ zsidó közösségi épület
■ zsinagóga, templom
■ városi közintézmény
Krausz Zsigmond emlékeztető alapján rajzolta:

dr. Gazda Anikó 1987. november

MÁTÉSZALKA. A TEMPLOMOK HELVE
ÉS A ZSIDÓK LAKTA
TERÜLET

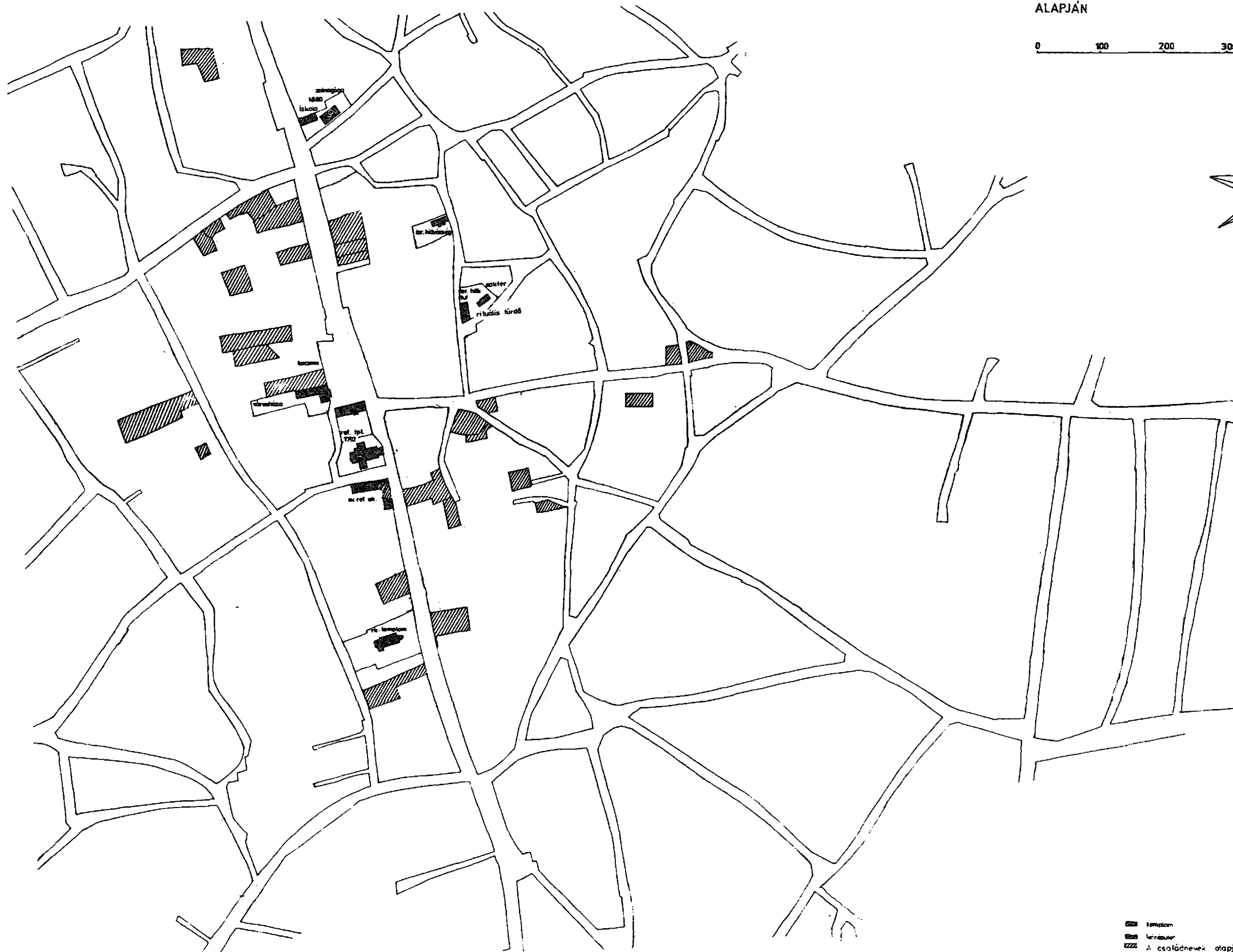
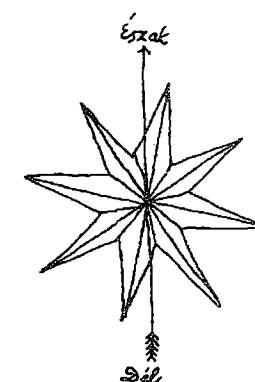
0 100 200 300 400 m

- utcák
- templom
- ▨ egyházi épület-lakóház
- ▨ zsidók lakta terület 1944-ig

KRAUSZ ZSIGMOND EMLÉKEZETE ALAPJÁN
Rajzolta: dr. Gazda Anikó 1987. november

0 100 200 300 400 m

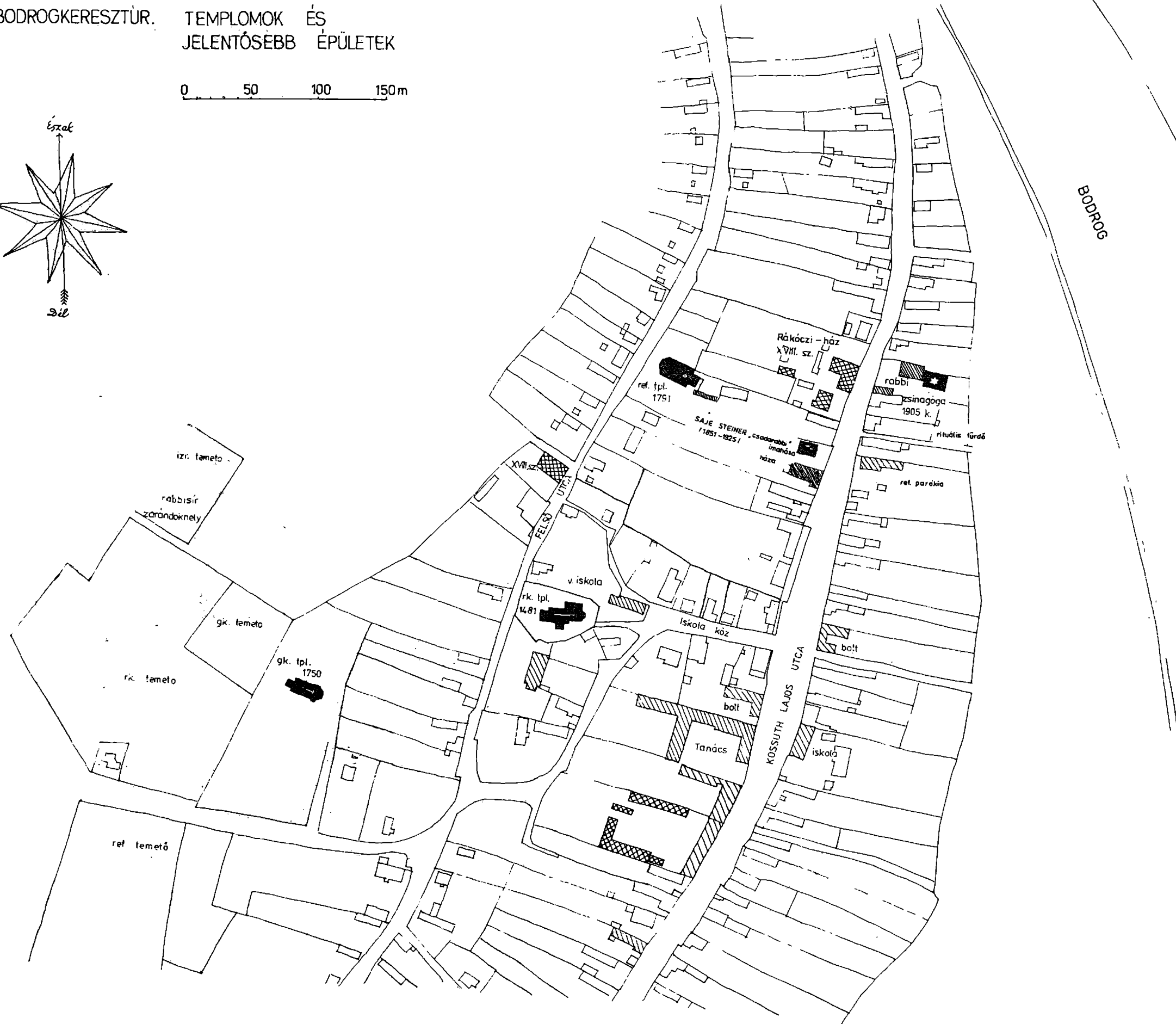
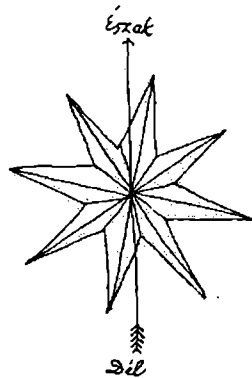

- ORSZÁGOS LEVÉLTÁR S 78. 75

Összeállította:
dr. Gazda Anikó 1987 november 22

BODROGKERESZTÜR. TEMLOMOK ÉS
JELENTŐSEBB ÉPÜLETEK

0 50 100 150 m

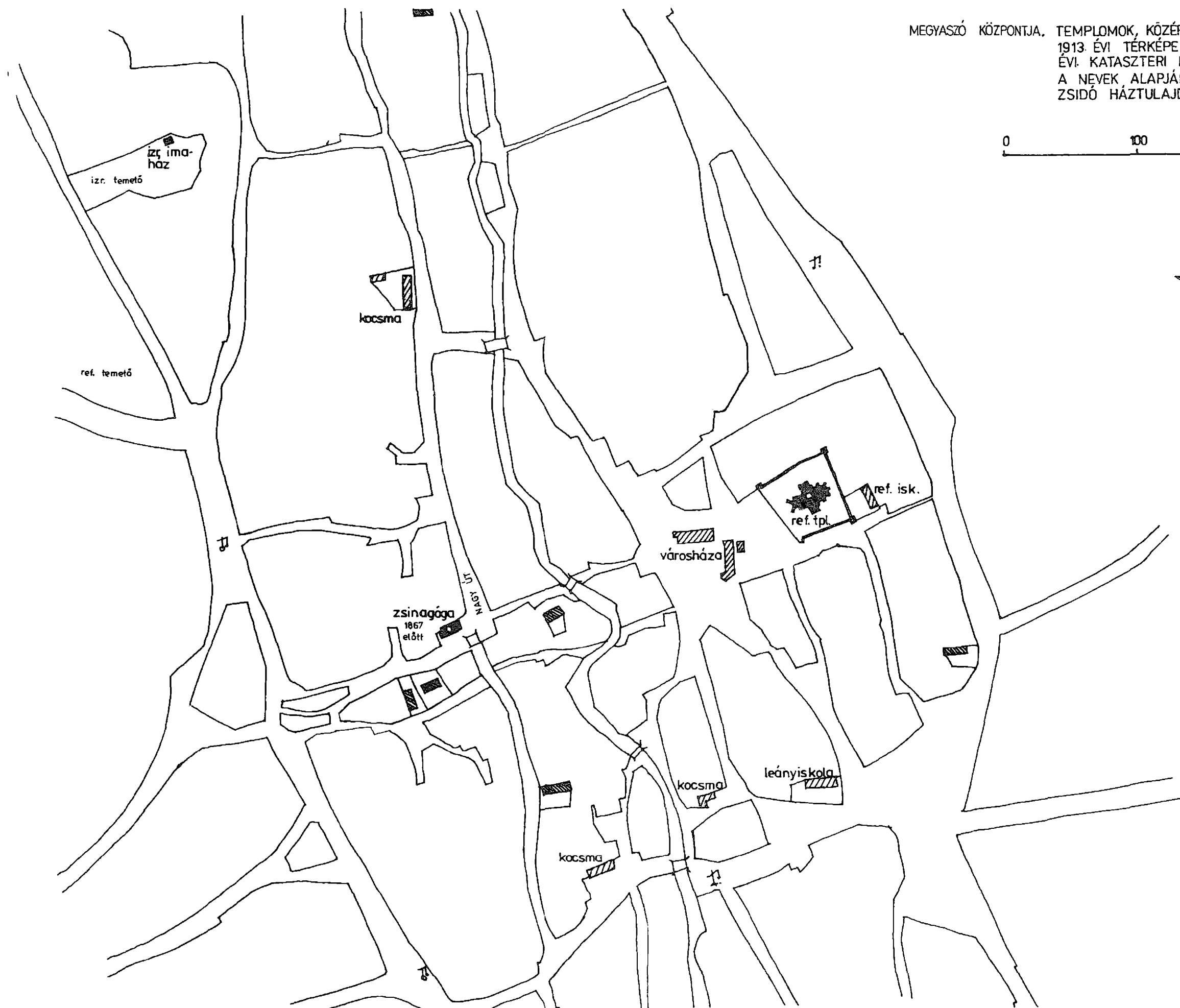
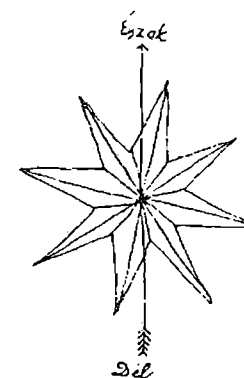
- kastély, kuriális épület
- jelentősebb épület
- templom
- zsidó közösség épülete

TELEPÜLÉSI RÉSZLET

1987. november 27.
dr. Gazda Anikó építészmérnök

MEGYASZÓ KÖZPONTJA. TEMPLOMOK, KÖZÉPÜLETEK AZ
1913. ÉVI TÉRKÉPEN AZ 1867.
ÉVI KATASZTERI IRATOK ALAPJÁN,
A NEVEK ALAPJÁN BECSÜLT
ZSIDÓ HÁZTULAJDONOSOKKAL

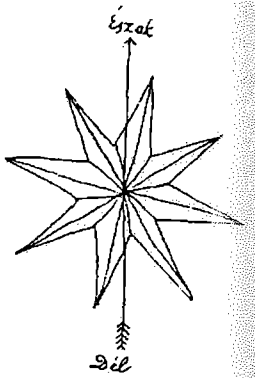
0 100 200 m

templom
városi intézmény
becsült zsidó háztulajdonos

Budapest, 1988 május.
dr. Gazda Anikó építész-mémor

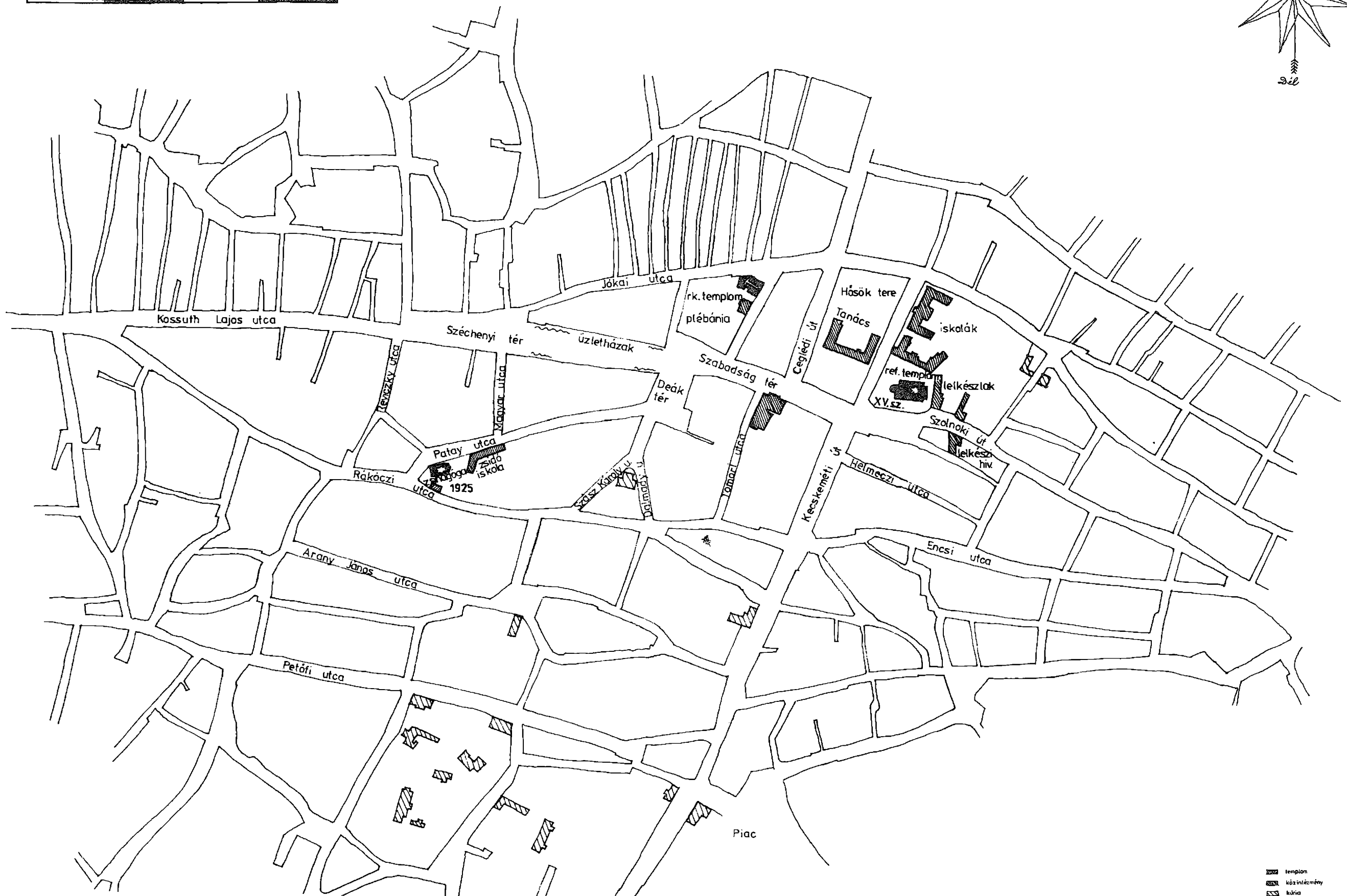
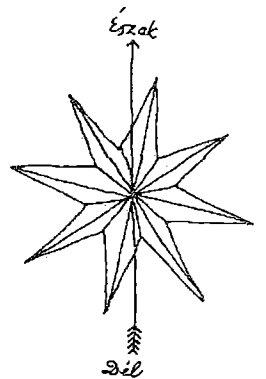
A horizontal number line with arrows at both ends. It is labeled with the values 0, 100, 200, 300, and 400 m. The line is divided into four equal segments by tick marks at 100, 200, and 300.

dr. Gazda Anikó építészmérnök
Budapest, 1988 május

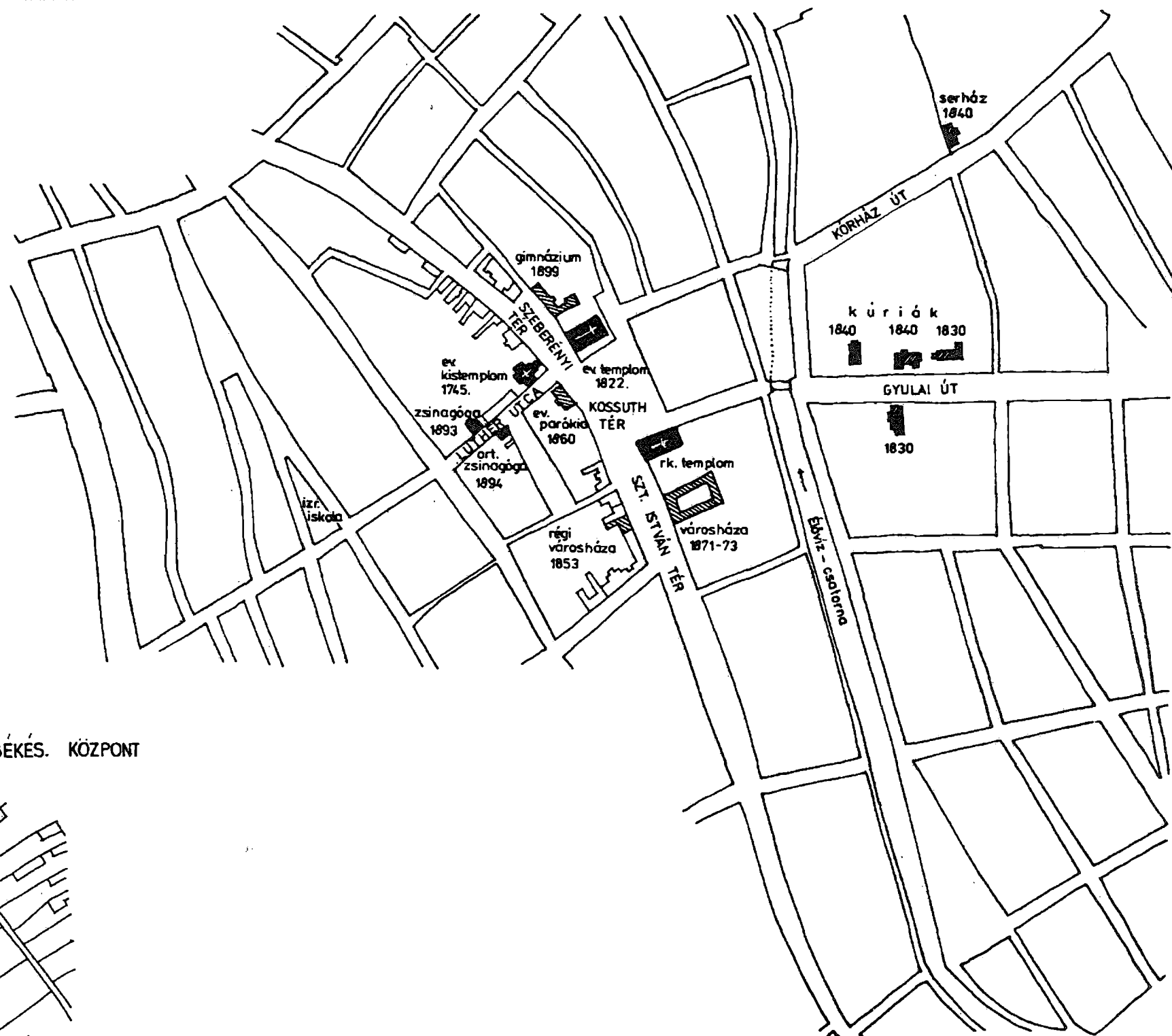
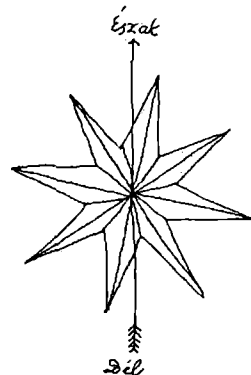
NAGYKÖRÖS. A TELEPÜLÉSKÖZPONT BEÉPÍTÉSI VÁZLATA

0 100 200 300 400 m

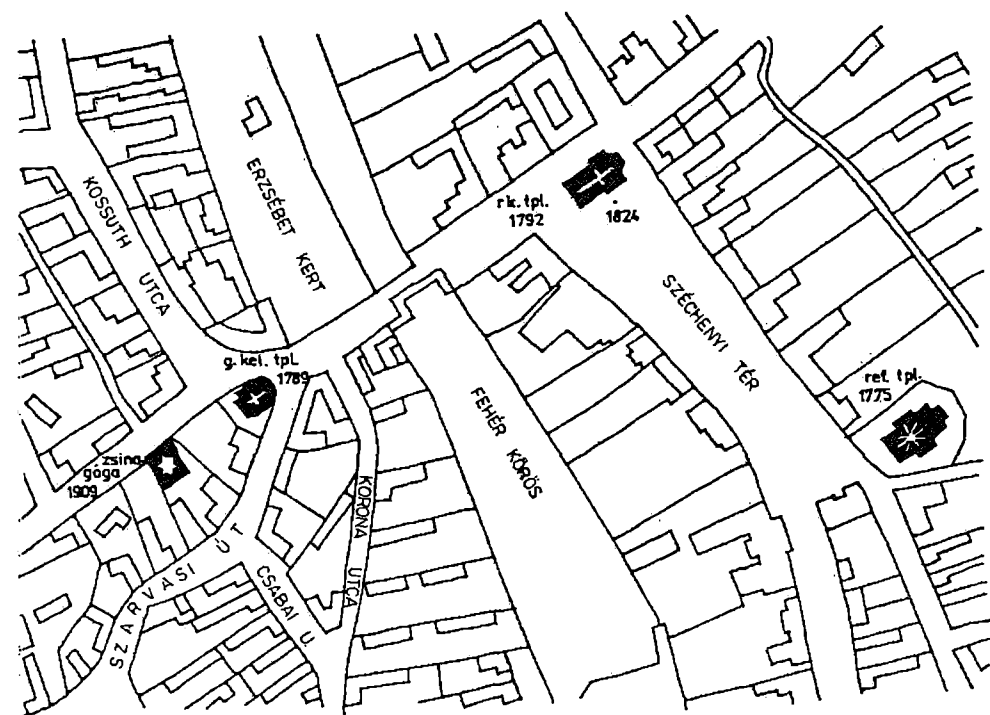

BÉKÉSCSABA. TEMPLOMOK ÉS KÖZÉPÜLETEK A VÁROS KÖZPONTJÁBAN

0 100 200 300 m

BÉKÉS. KÖZPONT

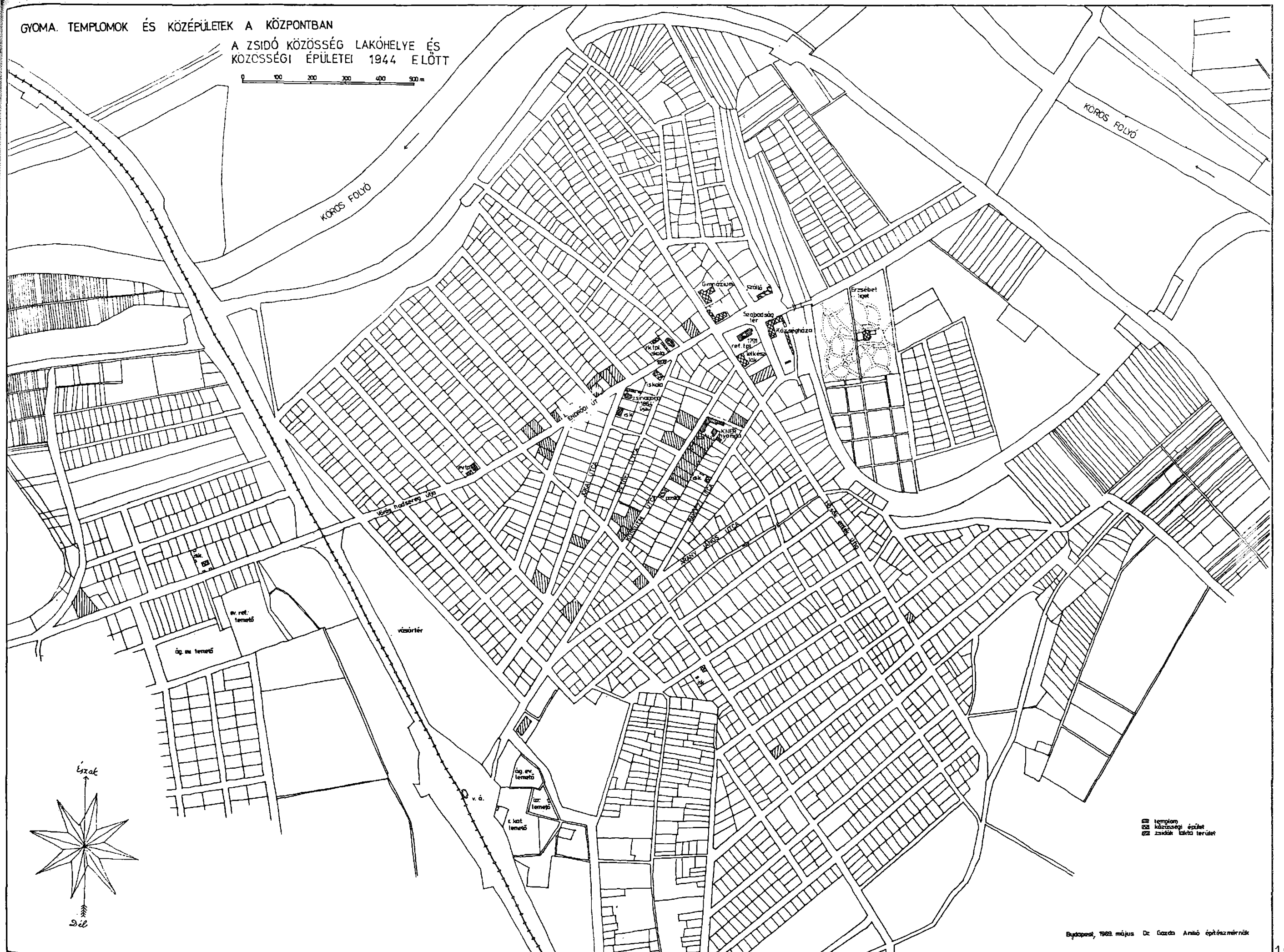

■ templom
□ középület
□ kúria
□ jellegzetes lakó- és
kereskedőház - üzlet

Budapest, 1989. február. dr. Gazda Anikó építészmérnök

GYOMA. TEMPLOMOK ÉS KÖZÉPÜLETEK A KÖZPONTBAN

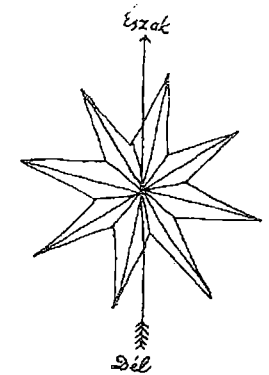
A ZSIDÓ KÖZÖSSÉG LAKÓHELYE ÉS
KÖZÖSSÉGI ÉPÜLETEI 1944 ELŐTT

Budapest, 1969. május Dr. Gábor Antal építész mérnök

KALOCSA VÁROSKÖZPONT.
EGYHÁZI ÉS VÁROSI KÖZÖSSÉGI ÉPÜLETEK

0 50 100 m

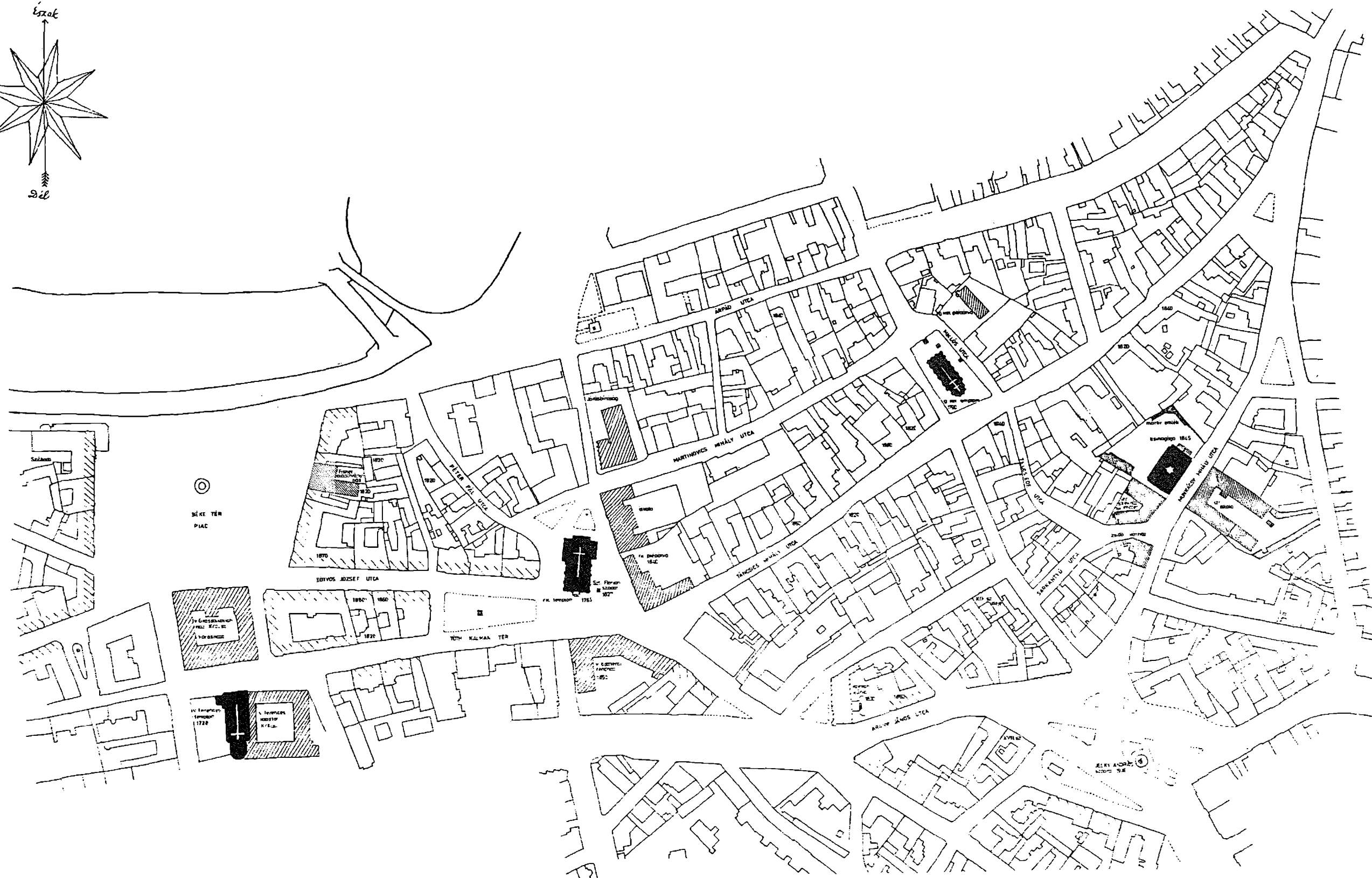
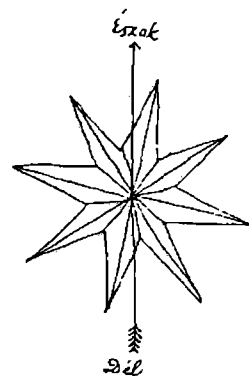

☒ középület
☒ templom

dr. Gazda Anikó építész-mérnök
BUDAPEST, 1988. április 16.

BAJA. A VÁROSKÖZPONT ÉPÜLETEI

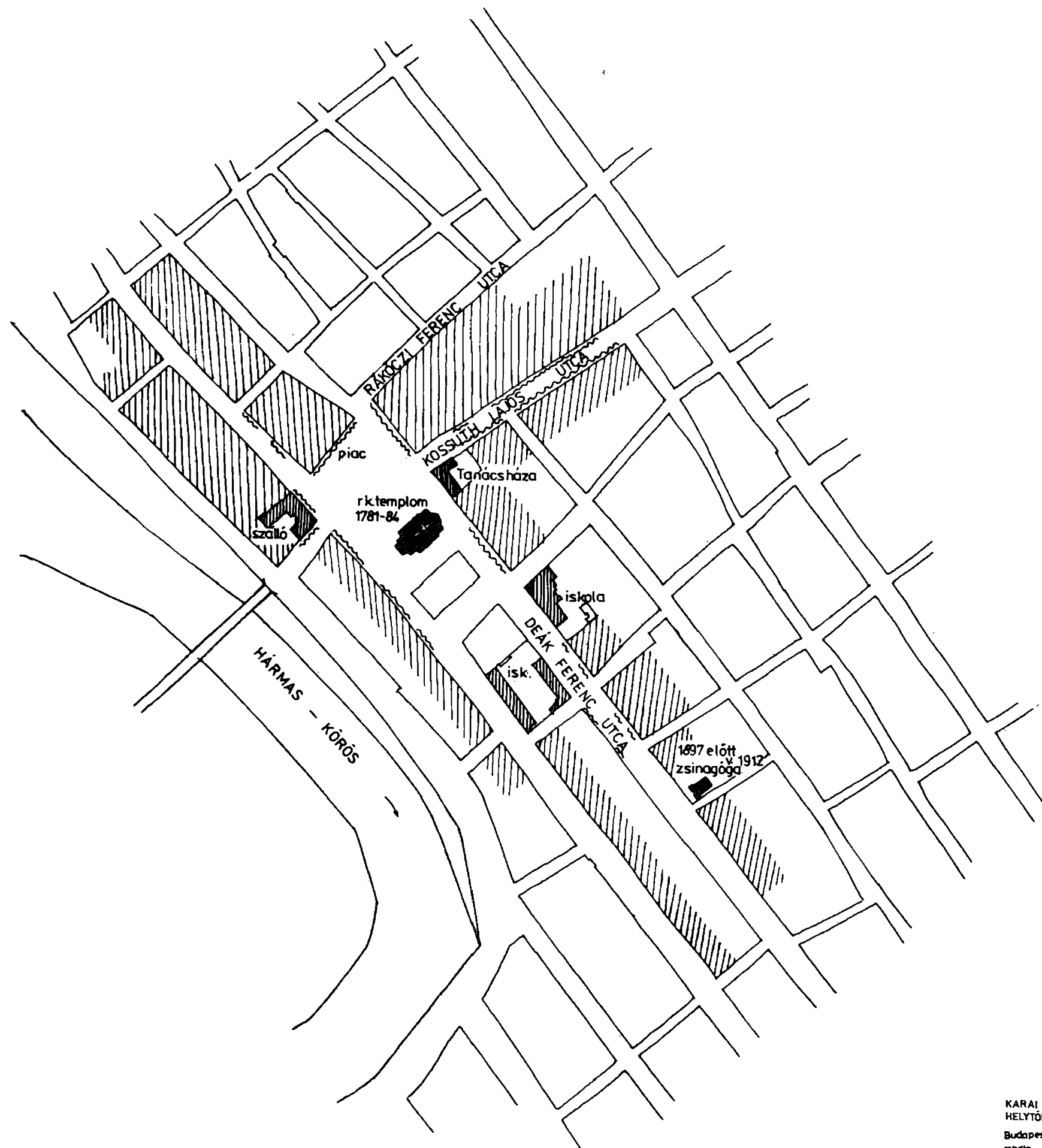
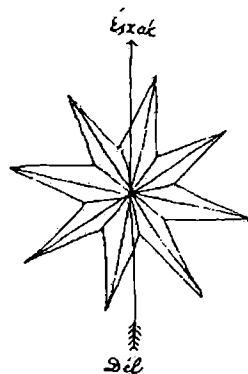
0 10 20 30 40 50 m

- templom
 - közintézmény
 - kúria
 - zsidók által sűrűn lakott terület
- dr. Gazda Anikó építészmérnök

KUNSZENTMÁRTON. A VÁROSKÖZPONT
TEPLOMAI, INTÉZMÉNYEI

0 100 200 300 m

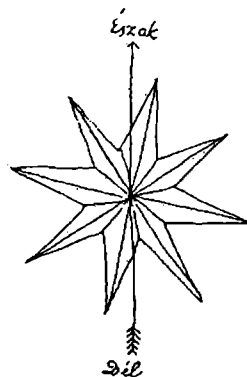
- templom
- közösségi épület
- üzlet
- ▨ zsidók lakta terület a XIX. század közepétől 1844-ig

KARAI ANTAL ÉPÍTÉSZMÉRNÖK
HELYTÖRTÉNETI ISMERETEI ALAPJÁN
Budapest 1988. április 2.
rajta dr. Gábor Anikó építész-művész

TARCAL.

A TEMPLOMOK HELYE AZ 1866 ÉVI KATASZTERI TÉRKÉPEN.

0 100 200 m

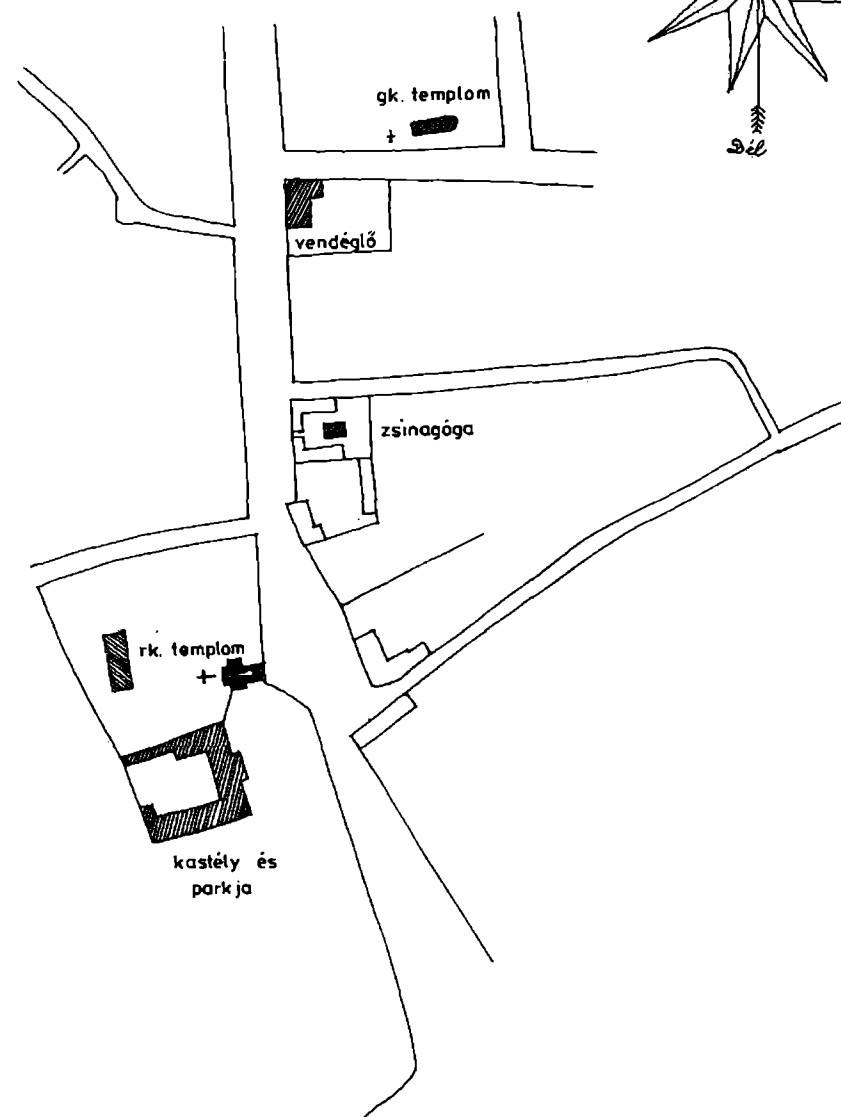
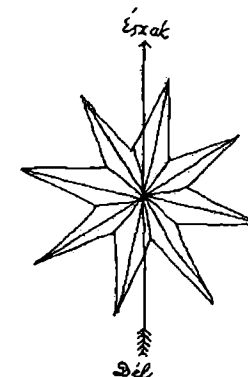

- templom
- ▨ uradalmi épület
- ▧ középület

DÁRDA (JUGOSZLÁVIA).

A ZSINAGÓGA KÖRNYEZETE

0 100 200 m

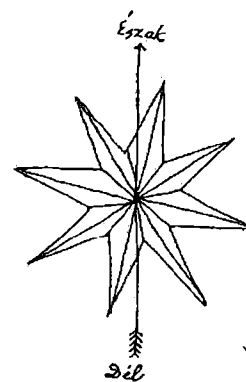

- templom
- ▨ uradalmi épület

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR S78.
Budapest, dr. Gazda Anikó 1988. április 9.

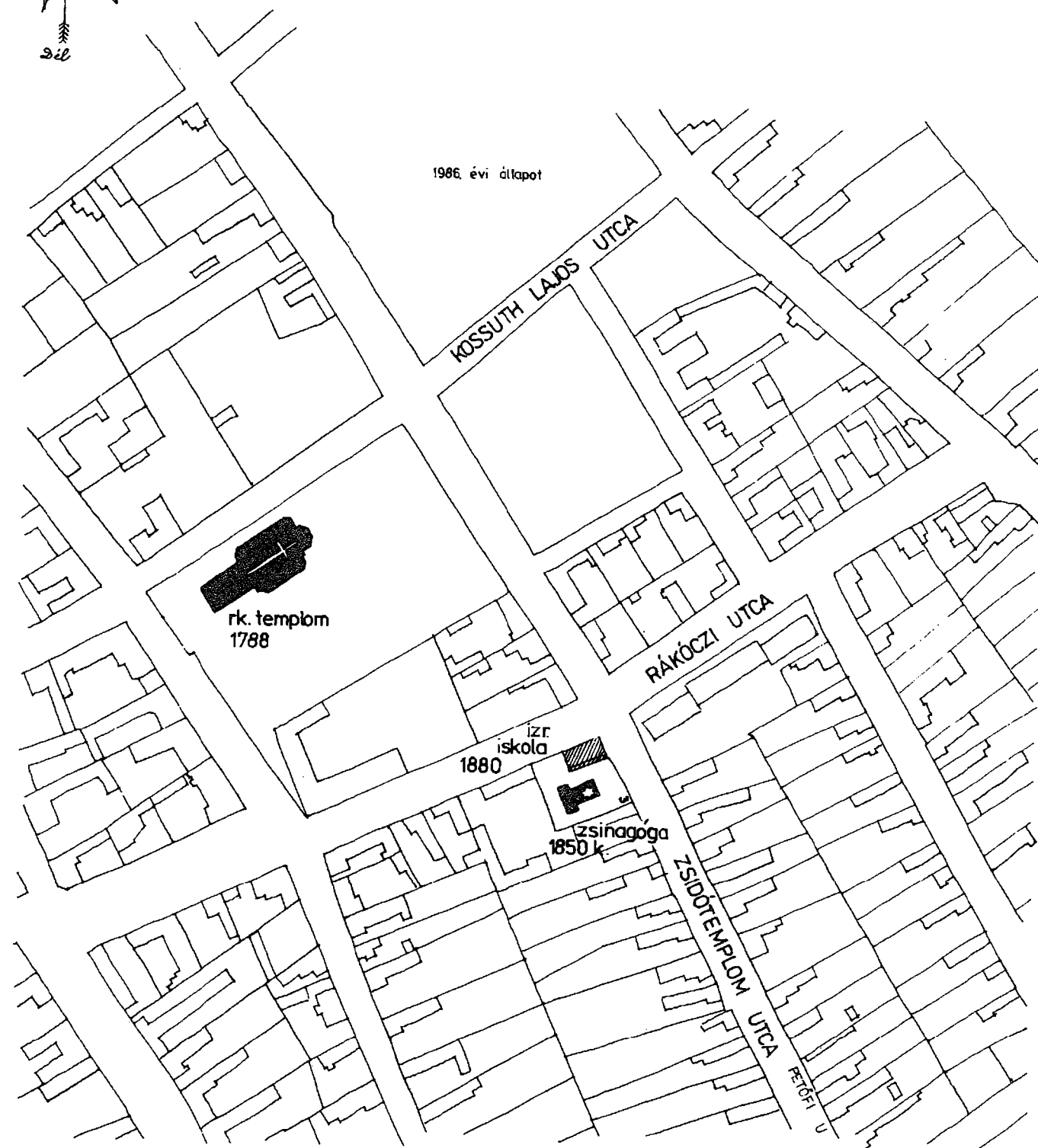
TISZAKÉCSKE - ÚJKÉCSKE. A ZSINAGÓGA KÖRNYEZETE

0 50 100 200 m

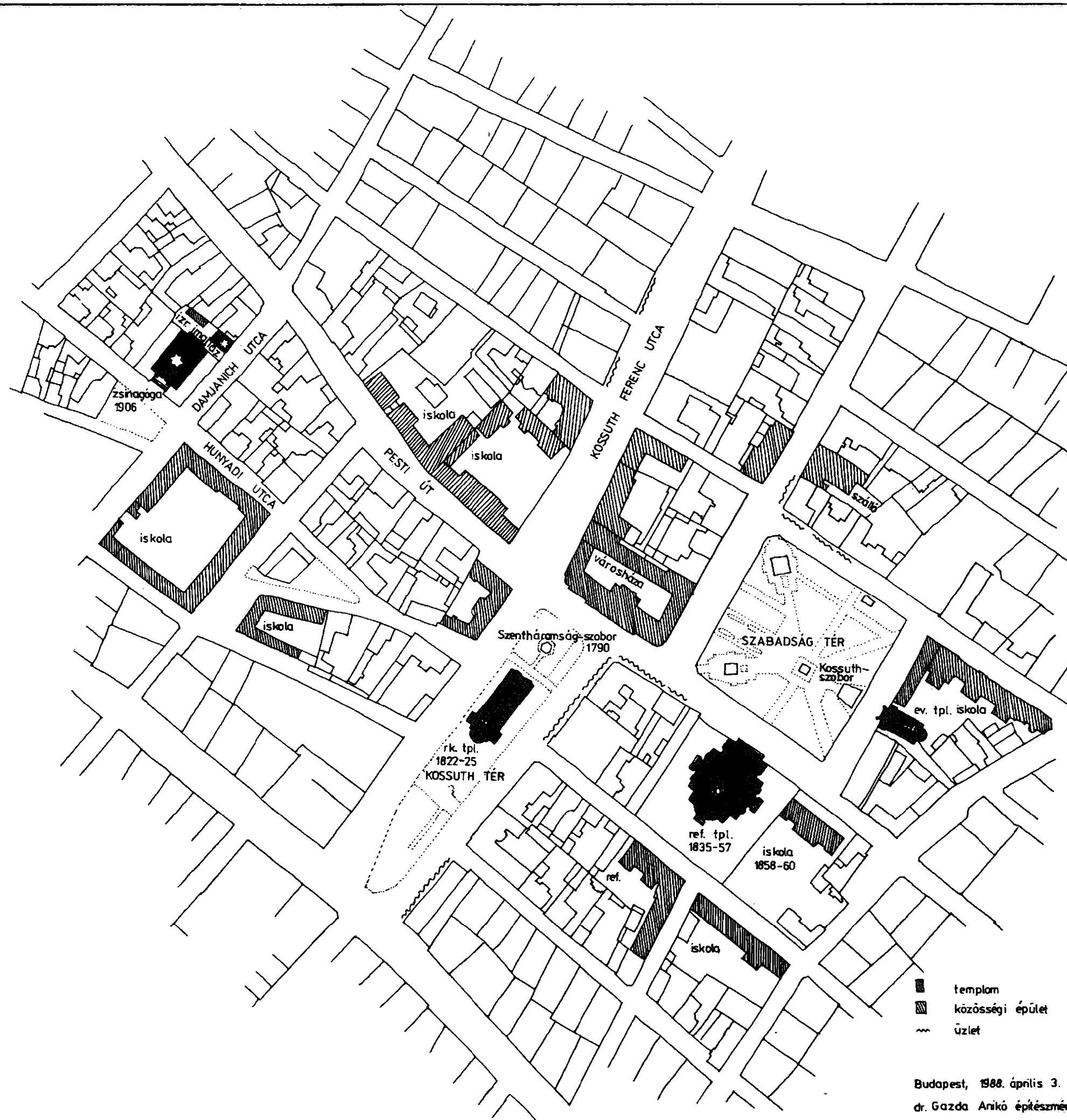
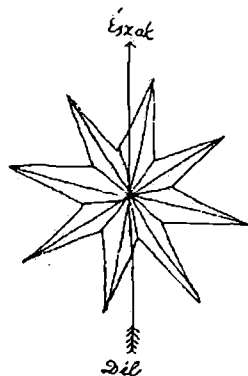
JANKOVAC-JÁNOSHALMA. A KÖZPONT RÉSZLETE

0 50 100 200 m

CEGLÉD - VÁROSKÖZPONT.
EGYHÁZI ÉS KÖZÖSSÉGI ÉPÜLETEK

0 50 100 m

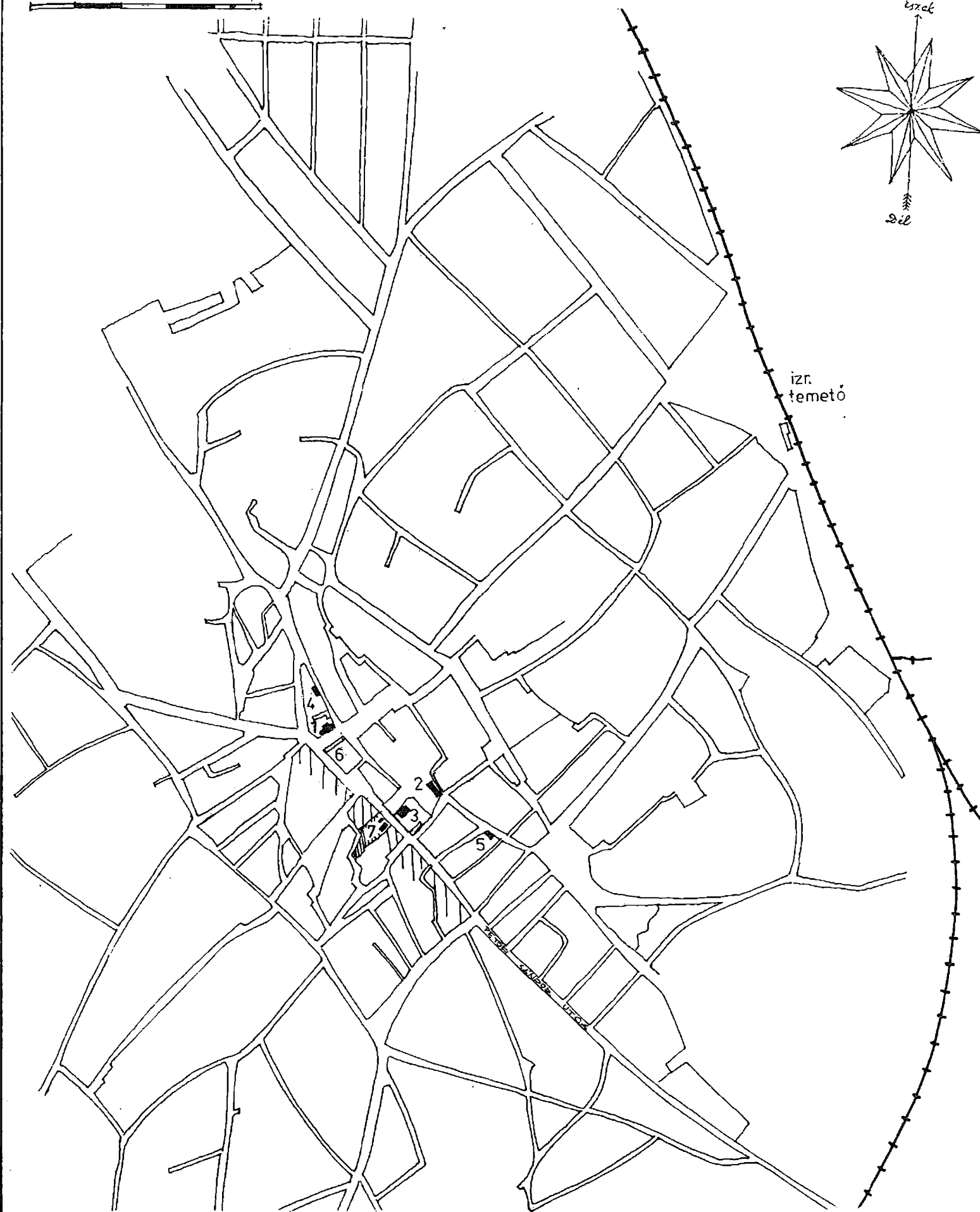

- templom
- ▨ közösségi épület
- ~ üzlet

Budapest, 1988. április 3.
dr. Gazda Anikó építész-mérnök

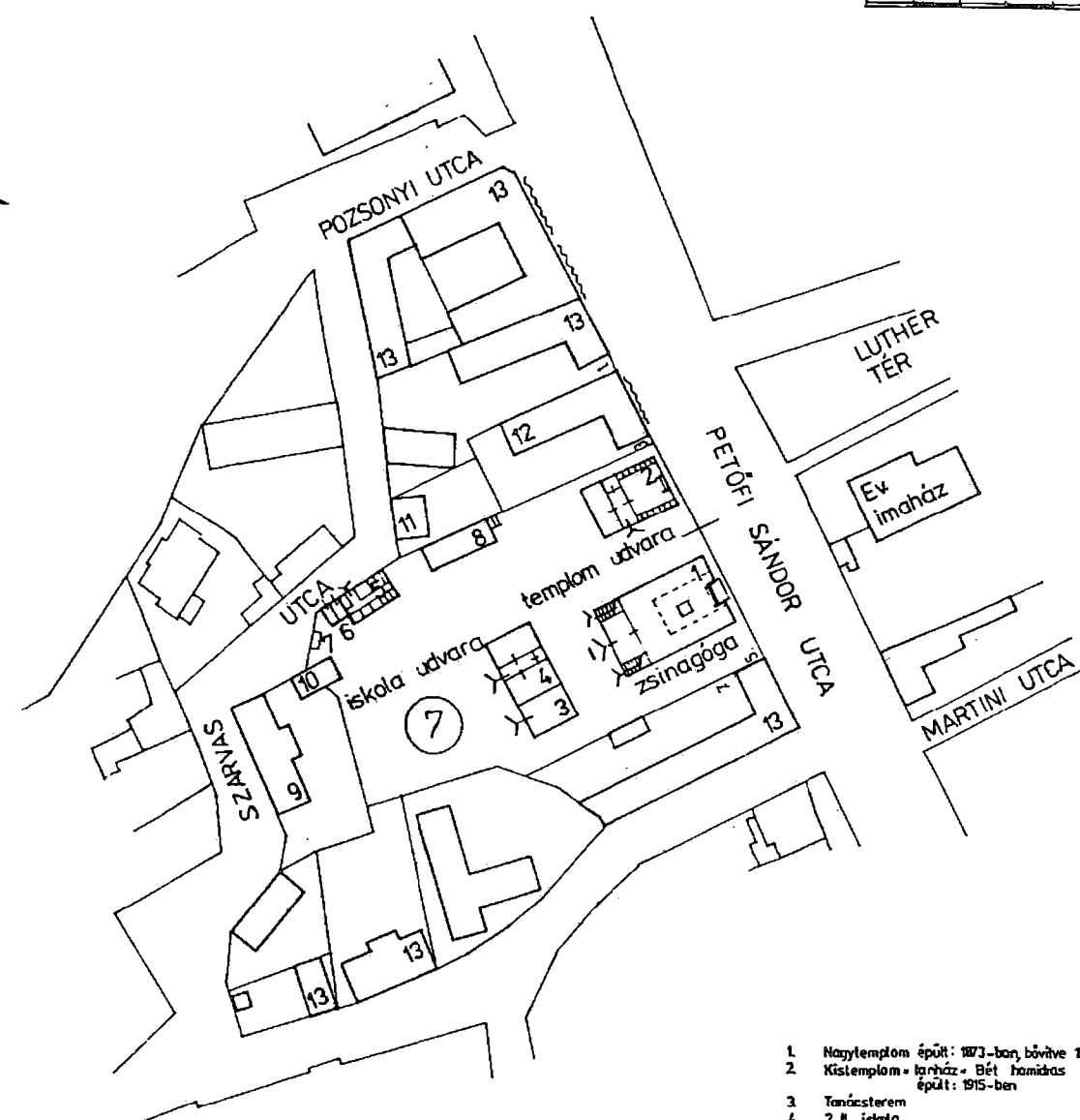
KISKÖRÖS. A ZSINAGÓGA KÖRNYÉKÉNEK BEÉPÍTÉSI VÁZLATA

0 100 200 300 400 500 m

HELYRAJZI VÁZLAT AZ 1930-AS ÉVEKBŐL

0 10 20 30 40 50 m

1. Nagytemplom épült: 1873-ban, bővíve 1930-ban
2. Kistemplom - tanház - Bét hamidás épült: 1915-ben
3. Tanácsterem
4. 2. iskola
5. Rituális kúria - műve
6. Mészárszék
7. Vágóhely
8. Kamrák
9. Rabb lakása
10. Kántor lakása
11. Székely - szemesz lakása
12. Sakler - vágó lakása
13. Zsidó polgárok háza, lakása
- Utcalek: sarokház: textil, konyhai, szűszműhely, vaskereskedés, gabona, 3 sz.: borbély, szobor, fűszer, 7 sz.: mészkereskedés

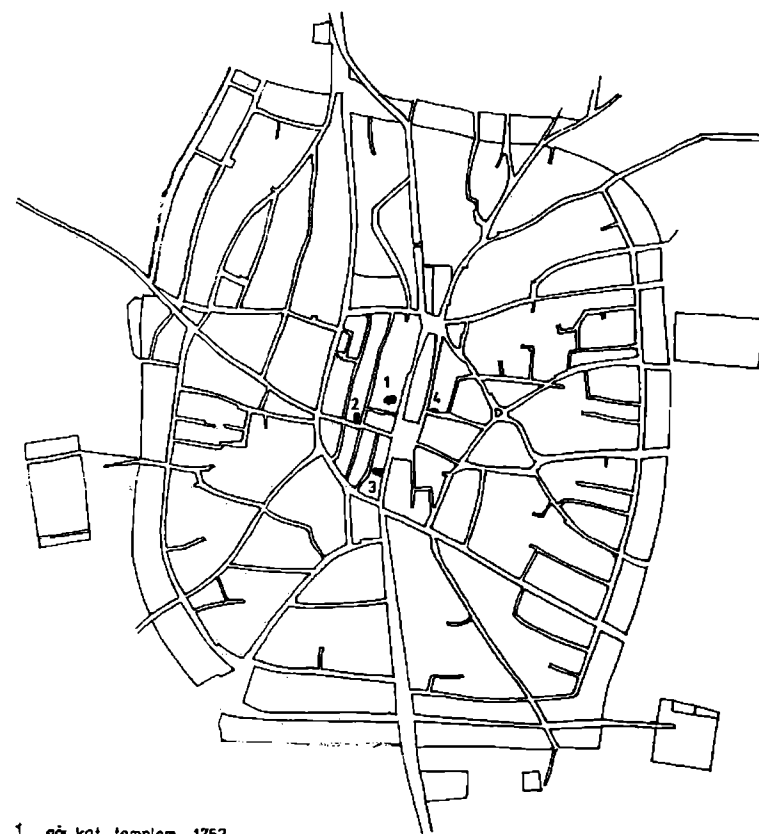
- 1 rk templom 1826
- 2 ev templom 1784
- 3 ev imaház
- 4 ref. imaház 1914
- 5 baptista templom
- 6 városháza
- 7 zsinagóga 1873
- tanház 1915
- kereskedelmi központ
- zsidó közösségi központ

Sólyom László emlékezete alapján rajzolta:
dr. Gazda Anikó, 1987. május

HAJDÚVÁROSOK. A VÁROSKÖZPONT TEMPLOMAI

HAJDÚDOROG TEMPLOMAI

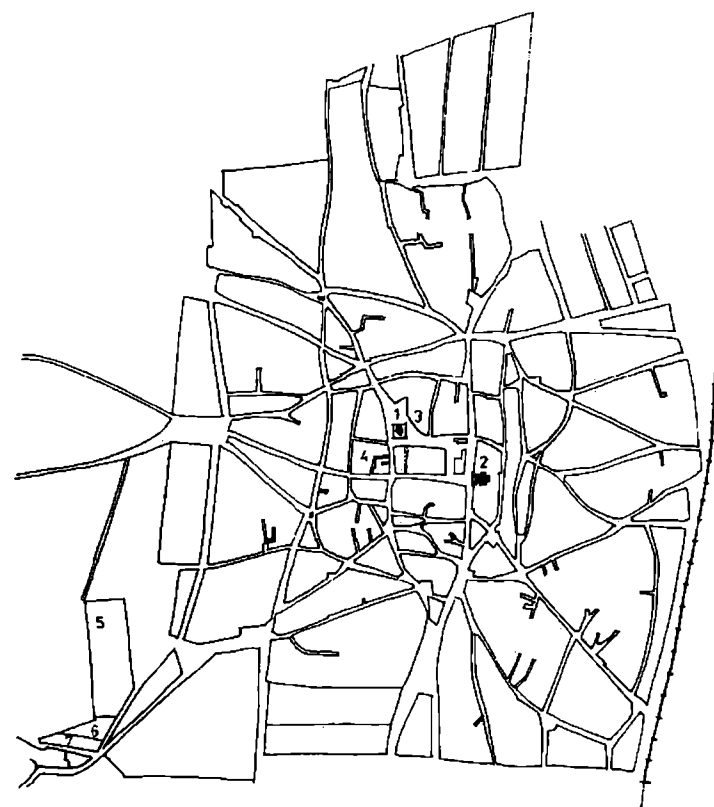
0 100 200 300 400 500 m

1. gőz. kat. templom 1762.
2. rk. templom 1807
3. g. kat. templom
4. zsinagóga 1850-1859 között

HAJDÚHADHÁZ TEMPLOMAI

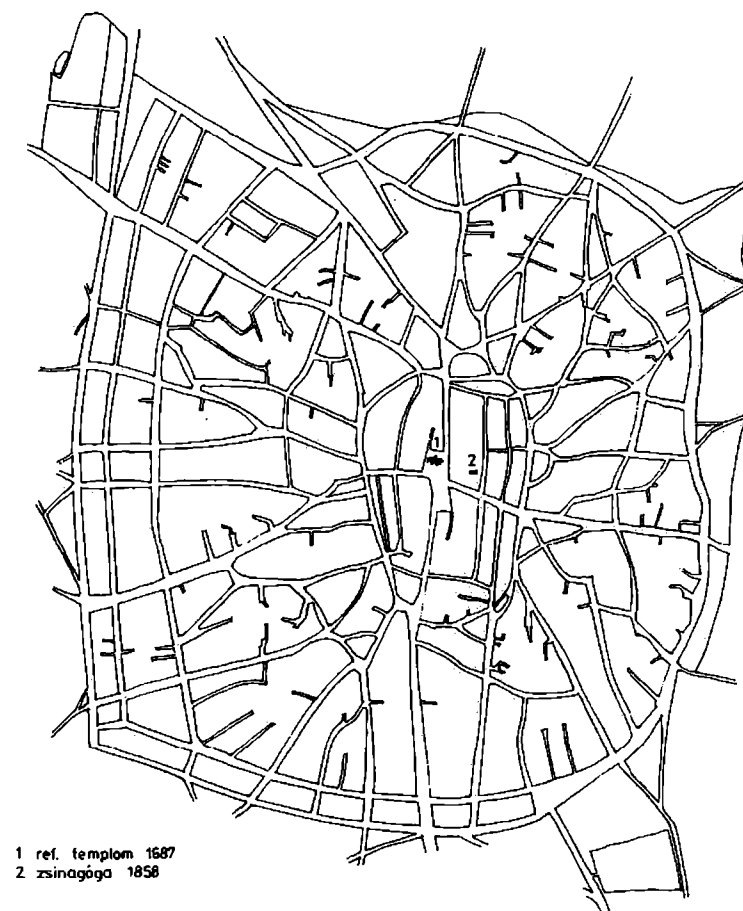
0 100 200 300 400 500 m

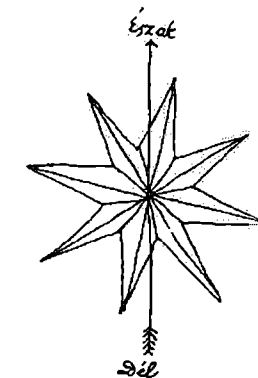
1. rk. templom, lebontva 1896-ban
2. ref. templom 1872.
3. iskola, épült a rk. tpl. légiából 1896-ban
4. zsinagóga 1898-1900 k.
5. ref. temető
6. rk. temető
7. izr. temető

HAJDÚNÁNÁS TEMPLOMAI

0 100 200 300 400 500 m

1. ref. templom 1687
2. zsinagóga 1858

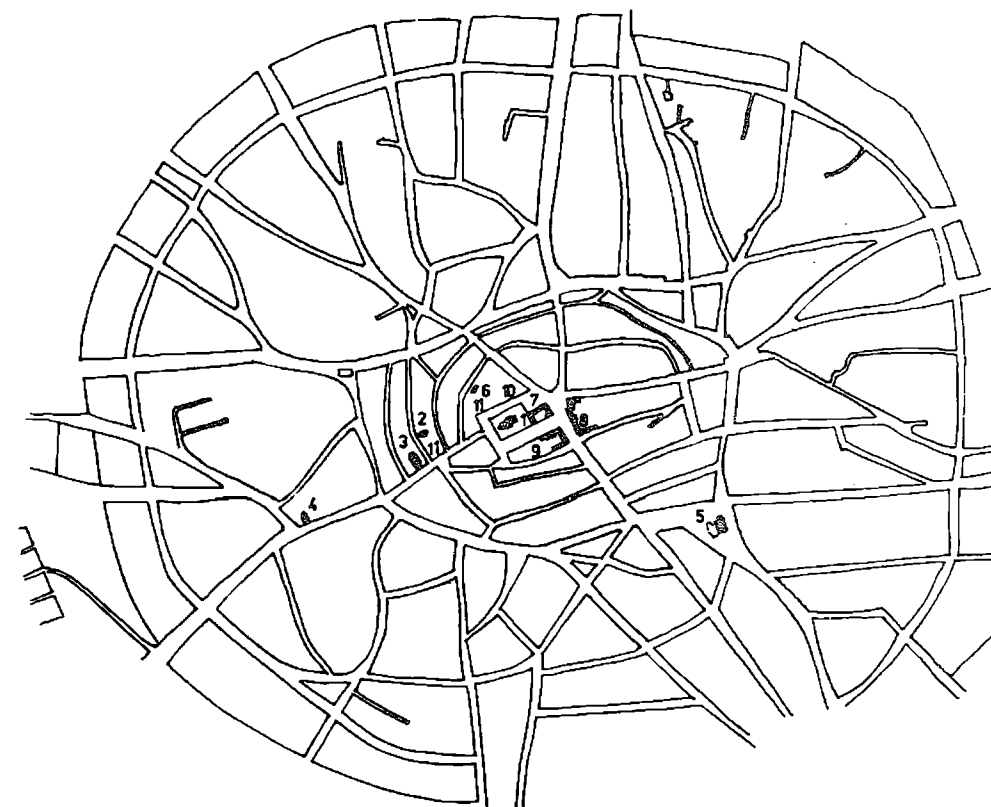
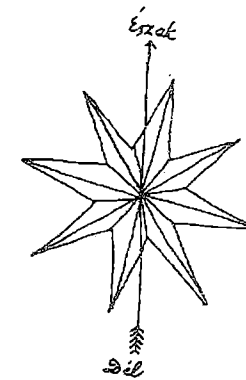
Budapest, 1987 december 22.
dr. Gazda Anikó építész-mérnök

HAJDÚBÖSZÖRMÉNY. TEMPLOMOK, KÖZÉPÜLETEK

0 100 200 300 400 500 m

0 100 200 300 400 500 m

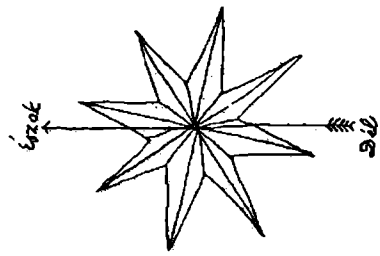
- 1 ref. templom XV.sz., 1881.
- 2 első gör. kat. templom
- 3 gör. kat. templom
- 4 rk. templom
- 5 ev. ref. templom 1697
- 6 zsinagoga 1863
- 7 első városháza
- 8 városházg 1905
- 9 hajdúszékház XVII-XVIII. sz.
- 10 iskola 1864
- 11 iskola

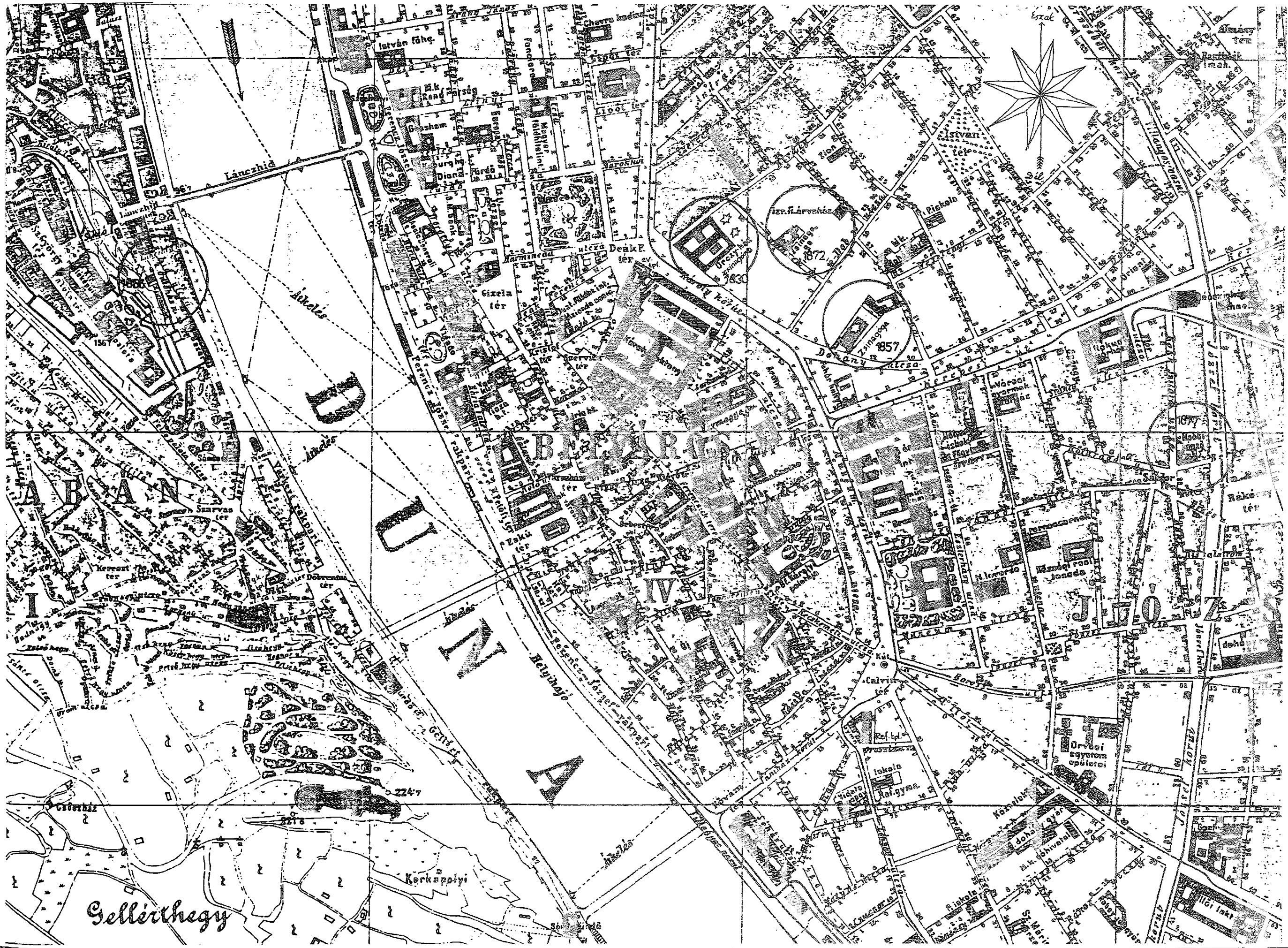
Budapest, 1987. december 22.
dr. Gazda Anikó építészmérnök

A BUDAI ÁTKELŐHELY KÖRNYEZETE. A PESTI RAKPART ÉS A PIACOK. A ZSIDÓ PIAC AZ ORCZY-HÁZ KÖZELÉBEN.
BUDA ÉS PEST ALAP ÉS VIZHELYZETI TÉRKÉPE MDCCCXXXIII (reprint)

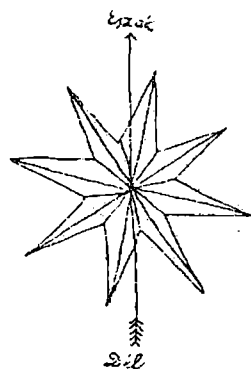
A FŐVÁROS ZSINAGÓGÁI

5

BUDAPEST, VII. KERÜLET: A ZSINAGÓGÁK ÉS KÖZÖSSÉGI INTÉZMÉNYEK KÖRZETE (1989)

- 1 Dohány utcai zsinagóga 1859
- 2 Hősök temploma 1931
- 3 Rombach utcai zsinagóga 1872
- 4 Kazinczy utcai zsinagóga 1913
- 5 Országos Zsidó Vallási és
Történeti Gyűjtemény 1931 MÚZEUM
- 6 1944-1945-ös halottak sírkertje
- 7 Kulturális központ: Goldmark terem
- 8 Gettó emlékmű
- 9 Holocaust emlékmű 1989

- zsinagóga
 hitközségi székház: Sip utca 12; Dob utca 35
 mikve-rituális fürdő: Kazinczy utca 16

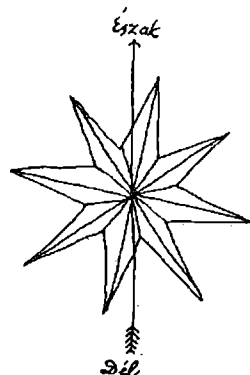

Budapest, 1988 március. dr. Gonda Árpád

BUDAPEST: ÁLLANDÓ ZSINAGÓGÁK, IMAHÁZAK, PÓTIMAHELYEK

1883 ÉS 1927 KÖZÖTT

0 1000 m

BUDAPEST FŐ- ÉS SZÉKVÁROS LEGÚJABB TÉRKEPE. 1896.

AZ ADATOKAT AZ 'EGYENLŐSÉG' CÍMŰ A PESTI IZRAELITA HITKÖZSÉG
GONDOZÁSÁBAN MEGJELENŐ HETILAP 1883.-1927. ÉVI KÖZLEMÉNYEIBŐL
SAJÓ GYÖRGY (1988) GYŰJTÖTTE EGYBE. JELEN RAJZ A SZÖVEGES
ADATTÁR TÁJÉKOZTATÓ KIEGÉSZÍTÉSE A FŐVÁROS 1896-OS TÉRKÉPÉN.

ZS zsinagóga, állandó hitközségi tulajdonban és használatban levő épületben
O állandó imahely, egyleti tulajdonban és használatban
● főünnepi ideiglenes imahely, hitközségi ideiglenes bérleményben
1.2. tervezett zsinagóga helye 1. LIPÓTVÁROS 1899
2. BUDA 1911-12

fürdő egyéb zsidó közösségi intézmény

Budapest, 1989 június. Szerkesztette: Dr. Gazda Anikó építészmérnök

A ZSINAGÓGÁK ÉPÍTÉSZETI KÉRDÉSEI

A funkcionáló zsinagógák száma Magyarországon erősen lecsökkent. A budapestiekén kívül, csupán 8-10 városban nyitják ki kapuikat, falvainkban pedig egy sem működik. A közel 900 épület közül azonban jó néhány még eredeti formáit őrzi és istentiszteleti tárgyaival együtt látható.

A még fennálló magyarországi zsinagógák - az eredeti formáikat őrzők vagy a formáiktól megfosztott, átalakított épületek - mintegy kétharmad részének sikerült az alaprajzát összegyűjteni. Néhány átalakított épület korábbi tervanyaga megsemmisült, másoknak még nem sikerült a nyomára bukkanni. Számos épületnek csak a térképről leolvasható befoglaló méretét ismerjük, alapelrendezésére a leírásokból vagy az analógiák alapján következtethetünk.

Összegyűjtött fényképeink is csak válogatott töredékét alkotják a nagy számban felépült zsinagógáknak. Fényképezésre azokat választottuk, melyek fényképén keresztül a különféle vallási közösségekben felépített zsinagógák széles skálája megismerhető, és ezek alapján átfogó kép rajzolódhat ki a magyarországi zsinagógaépítészetéről. A korlátozó körülmények miatt így is csak a mai Magyarország területére szorítkozhatunk, jóllehet a történeti Magyarországon belül különböző korszakokban más és más területeken alakult ki a zsidóság szellemi és gazdasági központja, ahonnan a kiinduló hatások ezekkel összefüggésben nyomomon követhetők. Kismarton és a "Hét község"; Pozsony, Nagymihály és Homonna; a polgárosodás korszakában Szabadka-Újvidék; Nagyvárad és Arad, Beregszász vagy Ungvár építészeti hatása nélkül nehezen tudunk teljes képet alkotni a fellelhető építészeti típusok kialakulásáról, elterjedési köréről. A zempléni, szabóbszatmári nagyszámú zsidó közösség építészetének felvázolása amiatt is hiányos, hogy a szomszédos galíciai hatásokat nem tudtuk részleteiben megismerni.

A zsidó közösségek egy-egy régió belüli településhelye, az adott helyszínek ismerete alapján a zsinagógák közvetlen környezetének megismeréséig juthattunk el. Az épületekre vonatkozó általános szabályok a liturgiai összefüggésekkel együtt adják az építészeti tevékenységre vonatkozó magyarázatot. Ez csak a XIX. század második felében módosult, amikor feltehetően megnőtt az épített hitközségi előljárónak a véleményező-tervbíró szerepe, mely a hagyományos program bővülésének velejárója volt. Több olyan rendszerező elvet sikerült találnunk, melyek alapján a zsidó közösségi épület - a zsinagóga - építészeti csoportba foglalható.

- a) Lehet földrajzi, illetve tájegységen belül, időrendi vagy formális-ábécé sorrendbe állítani.
- b) Lehet az épületeket a zsidó közösségeket befogadó feudális birtokos családok szerint, tájegységtől függetlenül időrendi sorrendbe állítani. Ezzel az Esterházy, Batthyány, Orczy stb. családok építőtevékenységéhez is adatokat szolgáltatathatunk.
- c) Lehetséges ezeket a közösségeket letelepedési helyüktől és időpontjától függetlenül méreteik alapján nagyságrendi csoportba foglalni.
- d) Az épített közösség letelepedési helyétől és az épületek nagyságától, belső eszmeiségét kifejező térszervezésétől függetlenül, időrendi sorrendbe állítani.
- e) Az épített közösség letelepedési helyétől és az épületek nagyságrendjétől és építési idejétől függetlenül a liturgiából következő vallási eszmeiséget kifejezve, a belső térszervezés alapján csoportokba foglalni.
- f) Az épített közösség társadalmi elfogadottságának példjaként, a zsinagógák építészetét a hazai építészettörténet részeként a művészettörténet és az építészettörténet általánosan elfogadott stílustörténeti csoportosításában tárgyalni.
- g) A XIX. század utolsó harmadában a zsidó közösségek vallási felfogásának megfelelően a vallási hagyományokhoz ragaszkodó ortodox épített közösség, vagy a környezet építészeti hatását elfogadó, de azt a zsidó eszmeiséggel gazdagító neológ közösség épületeként felfogva csoportosítani.
- h) Végül a zsidó szellemi irányzatoknak, így a követendőnek elfogadott nemzetközi kapcsolatoknak (rabbik felfogása) megfelelően, a magyarországi zsinagógaépítészetet befolyásoló hatások szempontjából csoportosítani.

Az előzőekben felsorolt lehetséges csoportosításból a belső térszervezésen alapulót választottuk feldolgozásra (e).

A rendelkezésünkre álló építészeti alaprajzokat a zsidó közösségek belső életét meghatározó, annak eszmei és funkcionális szerepét hangsúlyozó rendszerét tekintettük mértékadónak. Úgy véljük, az épületekre vonatkozó általános szabályok a vallási előírásokban és hagyományokban gyökerező liturgiai összefüggésekkel együtt adják az épületek belső térszerkezeti és külső formai megjelenésük magyarázatát. E felfogásban könnyebben megtaláljuk azokat a szellemi indíttatásokat és összefüggéseket, melyek az épületek alaprajzi funkcióját és szerkezeti kialakítását befolyásolták, és amelyek az alkalmazott feliratokkal, vallási szimbólumokkal együtt annak eszmeiségét kifejezik.

A továbbiakban az építészeti alaprajzokat a belső tér szervezése alapján soroltuk 6 csoportba. Rajzaink az alapvető típus variánsai. Úgy tűnik, hogy egy-egy hitközség vallási előírásokhoz való kötődése az adott lélekszám és természetesen a zsinagóga építésének ideje és a közösség anyagi lehetőségei nagyban befolyásolták a számbajöhető tervező személyének megválasztását, ezáltal építészeti színvonalának mértékét. Az alaprajzokat az adott csoporton belül építésük éve szerint helyeztük egymás mellé. Az időpontok felcserélését egyes helyeken kizárólag a technikai szerkesztés követelményei befolyásolták. Az alaprajzok összehasonlításakor két fő típust láthatunk. Az egyik ókortól ismert alaprajzi forma a középkori és a XVIII-XIX. századi zsinagógák általánosan használt térformája, hosszanti belső térrel, a másik a XIX. század végén kialakult négyzetes vagy sokszögű belső befogadó alaprajzi elrendezés. A tóraolvasó emelvényt közrefogó négyoszlopos belső tér a XVIII. század végi zsinagógák speciális típusa. A hosszanti térben a XVIII. és a XIX. században a nyugati karzatos alaprajzi rendszeren kívül a belső teret két hosszoldalon is végigkísérő női karzatos alaprajzzal is találkozunk. A másik változatban a zsinagógai tér belső aránya a hosszanti térből négyzetes térformára, később centrális, sokszögű belső térre módosul. A folyamat természetesen e tér lefedését, így a külső tömegformát is módosítja. Utóbbi felfogható a XIX. század folyamán végbemenő társadalmi folyamat építészeti vetületének, a zsidóság társadalmi elfogadottságával párhuzamosan, mintegy annak tükröződéseként. Összegyűjtött alaprajzi vázlatainkkal, metszet és homlokzati rajzainkkal az európai társadalom-, település- és építészettörténet e hármasságában a még fennálló magyarországi zsinagógák tanulmányozása azért is jelentős, mert a holocaust pusztításából következő zsidó elnéptelenedés és az elmúlt 45 évben az épületekben végbement pusztulás ellenére a még fennmaradt épületek őrzik a magyarországi zsidó közösségek építési folyamatának szinte valamennyi állomását - a kis létszámú, néhány családot befogadó falusi közösségek imaszobáitól kezdve a magyarországi nagyvárosi puritán vagy díszes zsinagógákig.

1) Középkori zsinagógák

A régészeti ásatások és a falkutatások nyomán előkerült gótikus zsinagógák rendszerint az azonos vallási indíttatásokat tükrözik és ezzel összefüggésben hasonló szimbólumokat, berendezési és felszerelési tárgyakat is alkalmaznak. Maradványaikat Magyarországon Sopronban és Budán tárták fel.

Általában kisméretű, csaknem azonos méretű zsinagógai terük szélességi és hosszirányának aránya 1 : 1,4. A régészek leletei alapján, az építészeti, művészettörténet és a zsidó történettudomány közös munkája nyomán rekonstruált középkori zsinagógák feltételezik Közép-Kelet-Európa e területén (Budán és Sopronban) a cseh-morva-német területen élő askenázi zsidóság szellemi hatását. Ez az alkalmazott építészeti formákban is jelentkezik. Így a rekonstrukció az adottságokat e szellemben egészíti ki szerkezetileg. A fűtésszerkezet oszlopokra szerkesztett négysüveges bordás keresztboltozat, mely a viszonylag kis fesztáv miatt nyújtott belső teret hoz létre. A zárókövek kőfaragómunkái a helyi kőfaragóiskolára jellemzően készültek, ezeken speciális zsidó szimbólumokra való utalás nem látható. A belső tér rekonstruált magassága 8,5 m (4 bécsi öl 3/6 láb). A falszerkezet a feltárt magyarországi zsinagógák esetében tömör, az ablaknyílások kisméretűek, a belső tér felső harmadába kerültek. A gótikára jellemző nagy felületű ablakokat a korszak magyarországi környezetében nem építhették meg, mert ez az idegenek felé túlzottan feltárhatta volna a belső tér funkcióját, és veszélyeztethette volna az ott tartózkodók áhítatát. Ezért az ablakoknak kizárólag az volt a szerepe, hogy megadja a Jeruzsálem felé, az égbolt irányába való kitekintést, a belső térbe a természetes fény behatolását (Sulchan Aruch előírásai). Mérete 0,40 x 2,0 m. A nőknek ebben a korszakban nincs a zsinagógai szertartásokban szerepe. Részükre megelégszenek rituális fürdő létesítésével és a zsinagógai tér mellett olyan helyiség biztosításával, ahonnan mint külső szemlélők követhetik a szertartásokat. Így a zsinagógai tér felé ráccsal elzárt betekintőnyílások nyílnak, melyek sokkal inkább az áthallást, semmint a belátást szolgálják.

2) Hosszanti terű zsinagógák nyugati karzattal

A 2. csoportba az egyterű zsinagógákat soroltuk. Azokat az egyszerű épületeket állítottuk időrendi sorrendbe, melyeket még a kisebb lélekszámú, egy-egy földesúr védelme alatt élő zsidó közösségek építettek a XVIII. század végén. Ezek az épületek két szempontból is érdekesek: egyrészt még az ősi vallási felfogás építészeti kifejezői, melyet a puritán belső rend is képvisel, másrészt a létrehozó közösség nagyságrendjének is biztos kifejezői. A nők részvétele a szertartások során még másodlagos. De már úgy vehetnek részt, hogy jelenlétük a zsinagógai belső térben – épp szigorú elválasztásukkal – már nyilvánvaló. Helyüket a nyugati oldalon jelölik ki, az előtér fölött, az emeleten, ahová külön falépcső vezet.

A középkori méretekhez viszonyítva a zsinagógai belső tér mind szélességi, mind hosszúsági irányban bővül, magassági irányban is növekszik. Ablakfelületei is megnőnek, hogy több fényt bocsássonak a belső térbe. A korai időszakban ezeket még magasra helyezik, elsősorban biztonsági, másodsorban vallási okból, védve a szertartásban részt vevőket a kíváncsiskodók elől. Az épületek külső méretét, tudjuk, még különféle előírásokkal korlátozzák, ezért viszonylag kis méretűek.

A szélesség: 5 bécsi öl $3/6$ láb (= 10,42 m),

a hosszúság: 9 bécsi öl körüli (17,06 m).

A hosszúság és a szélesség aránya kb.: 1 : 1,7.

Az 1790–1830 között épült épületeknél ez a méret az általános. A méretek növelésekor az arányrendszer továbbra is megmarad. Nagyobb közösségek boltozatos épületeinél a szélesség és hosszúság változik, a méretek növekedése miatt elérni vagy csekély mértékben meghaladhatja az 1 : 2 arányt (általában $3/6$ öllel, a falvastagsággal túllépve). A belső tér lefedésénél már falazott boltozatot (Miskolc), másutt fagerendás szerkezetet alkalmaznak. A nyugati karzatoknak a térbe benyúló padozatát faoszlopok támasztják alá (Bonyhád, Keszthely), igényesebb szerkezet esetén ezeket téglából falazzák. A mellvédek tömör deszkaszerkezettel és e fölött áttört rácsozattal készülnek. A belső térlefedés boltozatrendszerének vizsgálata azt a feltételezést támasztja alá és bizonyítja, hogy a külső falsík kis kiülésű falazott falpilléreire, illetve a kitöltő falmezők vastagságának szakaszos csökkentésére statikai okok miatt volt szükség, a térlefedés boltozatrendszerével és erőjátékával összefüggően alakították ki.

A boltvállak vonalában a külső és gyakorta a belső falsíkon is falpillérek jelennek meg. Ebben az esetben tehát pillérszerepük nyilvánvaló, mert e vastagítással a fal keresztmetszete 64 cm-ről 95 cm-re növekedhet.

A bejárat nyílások a korai – XVIII. század végi – épületeknél még jellegtelene-
lenek. Az építészeti hangsúly először csak díszesebb kőkeretezéssel (Tarcsl), később a bejárat fölötti szemöldökpárkány alkalmazásával jelentkezik (Bonyhád, Makó, Hőgyész), majd a XIX. század folyamán alakul ki ezek körül a hangsúlyosabb dekoráció. A XIX. század folyamán épített hasonló alapelrendezésű zsinagógák terének szélessége és hosszúsága növekszik, a belső aránya közel 1 : 1,8, de az 1 : 2 arányt rendszerint nem éri el.

E csoporthoz soroltuk azokat a földszintes, alaprajzilag és formailag egyszerű, de funkcionális szempontból összetett épületeket is, melyek egyszerre szolgálják a közös tanulást (tanház) és a közös imádkozást.

3) A XVIII. század végén, XIX. század első felében, reprezentatív belső térrel épített zsinagógák

E csoporton belül élesen elhatárolható a barokk kori, még a XVIII. század vallási elveiben gyökerező és a XIX. századi építészeti szerkesztési elv. Közép- és Kelet-Európában a XVIII. század végén és a XIX. század elején különleges helyet foglalnak el azok a barokk kori zsinagógák, melyek belső terében, általában közel a keleti falhoz (a kisebb belső térben pedig középen), 4 oszloppal alátámasztott, az oszlopközben csegelyes vagy félgömbkupolával fedett baldachin található. Ezek hevederívekkel kapcsolódnak a többi boltozott mezőhöz. Ennek a típusnak elterjedését a szakirodalom elsősorban a galíciai fazsinagógák hatására vezeti vissza, de ez később a téglapületeknél is megtalálható (Luck). Magyarországra azonban nemcsak lengyel közvetítéssel, az onnan érkezők közvetítésével, hanem Morvaország felől, Nikolsburgból is érkezhetett, mert ott is megtalálható ez a forma. A magyarországi zsidóságot különösen szoros szálak fűzték e korban Nikolsburghoz és Morvaországhoz. Számos rabbi érkezett innen, s szinte valamennyi vitás vallási kérdésben ide fordultak tanácsért.

Úgy tűnik, és erre épp a nagyszámú összegyűjtött alaprajz és fénykép hívta fel figyelmünket, hogy bizonyos korszakokban az épületek alaprajzi arányrendszere, boltozatai közös vonásokat mutatnak, s ez nem kizárólag az épület alaprajzában, szerkezetében, felhasznált anyagaiban, hanem ezzel szoros összefüggésben a vallási előírások egymáshoz való rendelésében is jelentkezik. Így figyelünk fel arra, hogy igen szoros kapcsolat áll fenn a keleti fal, elsősorban a tórafülke és a bima építészeti formája és eszmei megjelenítése, szimbolikája között. A keleti fal díszítése a zsidó vallási felfogás fejlődéstörténetének is forrása. A fennmaradt díszítőelemek alapján a korabeli analógiák összevetésekor azt tapasztaltuk, hogy a tórafülke nagysága, keretezése, a választott szimbólumok a középkorban ugyanúgy, mint a XVIII. század végén és a XIX. század első felében, szoros összefüggésben vannak a zsinagóga belső térbeli elrendezésével, esetleg annak boltozatrendszerével. Ez egyben azt is jelentheti, hogy bizonyos alaprajzi és térlefedő szerkezetekhez meghatározott bibliai tanítást tartalmazó tórafülkeforma és felirat tartozhatott. A középkori soproni zsinagógában a kisméretű, kőkeretes tórafülke feletti ívelt, nyújtott háromszögű mezőt magába foglaló szőlőindás motívum Jákob nemzetségére emlékeztet, mely e helyen a tórafülke fölött a tudás jelképe. A négyoszlopos belső térben a keleti fal közepét olyan tórafülke foglalja el, melyhez 5 lépcső vezet.

Magát a fülkét mindkét oldalon a Salomoni Szentélyre emlékeztető fejezetes falpillér és a sík elé lépő 1-1 oszlop keretezi, melyet gazdag gerendázat fog össze. A frigyszekrény feletti mező ornamentikája a felirati szöveggel együtt a Sinai hegyen, a felhőgomolyagból előtűnő Tízparancsolat kőtábláira, a Mózesnek megjelenő isteni bizonyosságra utal (V. Mózes 4:11-12-13). A felirati szöveg a 16. zsoltár 8. verse: "Szüntelenül feléd nézek, Örökkévaló." A tórafülke körüli baldachin arra a pusztai Sátorra utal, melyben a bizonyosság kőtábláját a Frigyládában elhelyezték. Erre emlékeztet a fülke két oldalán álló két oszlop, mely Jákin és Boaz emlékeztet, és a bíborkék, aranyozott kötéllal és rojtokkal, bojtokkal gazdagon díszített baldachin gipszornamentikája, mely II. Mózes 26:36 versét idézi. Úgy tűnik, hogy ez az eszmei kapcsolat a XVIII. század végén épített Apostag, Bonyhád, Zsámbék, Szécsény, esetleg Mád, Homonna, Csejte, Óbuda, feltehetően (Trencsén), Hunfalva, Stomfa zsinagógáiban is megtalálható. De a felhőgomolyag jelképe látható az 1843-ban épített szegedi zsinagóga Frigyszekrénye fölött is. A hosszanti terű oldalkarzatok között külön helyet foglalnak el azok, melyeket feltehetően a földesúr szolgálatában álló építészek terveznek. Ilyen a korai nagykanizsai (1821), a szegedi (1843), a pápai (1845) és a bajai (1846) zsinagóga. Ezek belső terében a karzatokat alátámasztó boltíveiknek különleges az építészeti hatása. Más épületeknél az oldalkarzatokat falazott téglaoszlopok támasztják alá (Mátészalka), majd a XIX. század második felében új anyag és szerkezet jelenik meg, az öntöttvas oszlop.

4) Hosszanti terű, a belső teret három oldalról női karzattal körülvevő zsinagógák

A XIX. század közepétől kezdődően a zsinagógai alapelrendezésben gyökeres változás jön létre. A hagyományokhoz ragaszkodó közösségek épületeinek funkciója őrzi a korábbi alaprajzi formát, csak szerkezeti változások történnek. A falazott oszlopokat, pilléreket felváltják a könnyed, öntöttvas oszlopok. Ezzel a női karzat alatti tér ismét áttekinthetőbbé válik.

Az épületek szélességi és hosszúsági aránya 1 : 1,5 - 1 : 1,8 - 1 : 2 körüli. Úgy tűnik, a század elején még a korábbi arányrendszerhez igazodnak, és csak a nagyobb, gazdagabb közösségek növelik épületeiket. Ezekben már erősen érezhető a szomszédos osztrák, elsősorban a bécsi építészet hatása. Az épületek alaprajzában is változások történnek. Az új vallási reform következtében az udvarról a templombelsőbe kerül az esketés színtere, ami a menyasszony-vőlegény vagy a rabbi és a kántor újabb szobáival bővíti az épület programját.

A XIX. század végén, a századforduló idején a zsinagóga épülete formailag elszakad a közösségi hagyományoktól. Többé már nem egy másodrendű közösség megtűrt, hanem a városi polgájjogot nyert, feltörekvő polgárság reprezentatív épülete. Ezt a szerepet elsősorban külső formájában, tömegjátékával és a városképben elfoglalt helyzetével kell kifejeznie. A korábbi, egyszerű hosszanti tömeg most részekre oszlik és a belső formáknak megfelelően tagolódik. Ennek az időszaknak új anyaga az öntöttvas. Ez a belső szerkesztés elvét ugyan nem változtatja meg, de az alátámasztásokat, áthidalásokat könnyedebbé, a belsőben alkalmazott oszlopokkal a teret áttekinthetőbbé teszi. Ez a szerkezet arra is alkalmas, hogy az anyagban rejlő lehetőségeket az építetők formai elképzeléseivel összhangban a belsőépítészet ornamentális igényeivel párosítsa. Az építetők új iránti fogékonyságára jellemző, hogy azonnal felismerik az új szerkezet technológiai előnyeit. A tervező építész és a konstruktőr közös vállalkozásában a szerkezetet a zsinagógákban sorra alkalmazzák. Ez az anyag és szerkezet díszesebb munkák elvégzésére is alkalmas. Áttört, finom mívű, csipkézett moreszk elemekkel készül, míg a romantika felfogásában 1854-1859-ben a pesti Dohány utcai zsinagóga, 1863-ban a miskolci zsinagóga kétemeletes karzati arkádíve, Ludwig Förster tervezésében. Később a díszes fejezettel készített, lábazatos, sokszor kannelúrázott vagy csavart folyondárral díszített oszlopok egészen a vasbetonszerkezet megjelenéséig a zsinagógabelsőben fontos szerkezeti és egyben esztétikai szerephez is jutnak (Kecskemét, Hajdúböszörmény, Berettyóújfalú, Keszthely, Vác, Szentés, Tiszakécske stb.). A századforduló idején a vasszerkezet a födémszerkezetben is megjelenik, például az 1903-ban épített zalaegerszegi zsinagóga téglaboltozatai az öntöttvas bordázatok közét töltik ki. A kovácsoltvas szerkezetet a karzatok alátámasztó konzoljainál (Hódmezővásárhely) és a különféle világítótesteknél (falikar konzolja, függő csillár) is alkalmazzák. A kandeláberek, falikarok, gyertyatartók bronzból vagy sárgarézből készült öntvények. A XIX. század utolsó harmadától kezdődően a nagyméretű ablakok egyszerű keretszerkezete, üvegosztó bordázata, a körablakokba helyezett Dávid-csillag-szimbólum vagy ennek szabadabb, a szecesszió ornamentikájához közeledő változata hengerelt vasprofilokból készül. A XIX. században a klasszicizmusra jellemző felfogásban épített zsinagógák a zsinagógai alapeszme szempontjából idegenek, ugyanis sem az előcsarnoknak, sem a bejáratnak vagy a kijáratnak a zsinagógai eszme szempontjából nincs hangsúlyos szerepe és jelentősége.

Így ezek a formailag kiemelkedő, művészettörténeti értéket képező épületek elsősorban stílustörténeti jelentőségűek, bővítve a zsinagógákkal az e korszakban, azonos felfogásban felépített épülettípusok körét. Megfordítva a gondolatot, ezek az épületek azt példázzák, hogy azonos alapeszme (program) különféle eszközökkel valósítható meg az adott helyszín és a korabeli építészeti elvek keretei között. Ennek egyik első, szerény építménye a Fischer Ágoston terve alapján felépített kecskeméti (1817), esetleg a mándoki, majd később már szabadon álló oszloprenddel felépített portikusszal hangsúlyozott óbudai, abonyi, bajai, tápiószelei, várpalotai, tiszafüredi és a szerényebb mezőtúri zsinagóga. Részben még ennek a felfogásnak késői emléke épül fel Kiskunhalason 1861-ben.

A XIX. század hatvanas éveitől kezdődően felépített zsinagógák már olyan építészeti alkotások, melyek a romantika stílustörekvéseit követik. A romantika általában a keleti formakincset használta fel díszítőelemként. A zsinagógák esetében ez a felfogás a zsidó gyökerek vélt felfedezéséhez vezetett. Az építészeti tömeg és a homlokzatrendszer formai jegyeire a homlokzatok hármas tagolása, a falszélek függőleges faltagolása mellett az erőteljes párkányra ültetett kis kupolás záródású fiatornyok megjelenése jellemző. A középső, a falsík felé ugró, rendszerint hármas nyílásközt összefogó rizalit a főpárkány fölé emelkedik, s ezt gyakorta középen egyenes záródású oromzat zárja, melyre a kettős kőtábla szimbólumát helyezik. A párkányzatot és az oromzati síkot követően gazdag ívsoros párkány zárja az épületet, mely az oldalhomlokzatra is át-

fordul. Ennek a homlokzatrendszernek szép példái maradtak fenn részben a korábbi és csak az e korban bővített épületeknél, részben azoknál, melyek az 1860-1870-es években épültek, mint Kiskőrös nagy zsinagógája, Kecel, Devecser, Hajdúböszörmény, Hatvan, Nagybajna, Fadd, Tapolca, Dombóvár és számos épület a szlovákiai és erdélyi zsinagógák közül. Ezek előképek a Németországban felépített kasseli, berlini, gliwicei zsinagógák épületét tekinthetjük, melyekről készített könyvmotív rajzok valószínűleg mintának szolgálhattak. Ennek az építészeti formának szellemében épült fel a pesti Rombach Sebestyén utcai zsinagóga hitközségi épületének homlokzata.

A nagyobb városok gazdag polgárságának zsinagógái ekkor már a bécsi új szellemi irányvonalat, a megújuló vallási irányzatnak megfelelő "Kultustempel" stílusát követik, melyet Ludwig Förster Wien Leopoldstadt Tempelgassén felépített zsinagógája és számos német és csehországi épület képvisel.

Kéttornyú épületek

Magyarországon a pesti Dohány utcai zsinagóga ennek az új felfogásnak legfőbb kifejezője. Méretei jóval felülmúlják a szokásos alaprajzi és homlokzati méreteket, először jelennek meg homlokzatán is olyan elemek, mint a változtatott színű téglarchitektúra és a keleties részletformák, melyeket eddig nem alkalmaztak. Ez az az időszak, amikor már homlokzati torony, a kupolaszerű toronysisak válik uralkodóvá. A homlokzat hármastagolása erőteljesebbé válik, az ívsoros, romanizáló párkányzat a fényhatás plasztikáját növeli. Az oldalrizalitokra helyezett tornyok azonban sohasem olyan szervesen jelentkeznek, mint a keresztény templomépítészetben. A zsinagógáknál érződik, hogy ezeknek a főpárkányra ültetett, kizárólag formai szerepet betöltő tornyoknak csak társadalmi jelentéstartalma van, és nem valós a funkciójuk. Hatására készül a Gerster-Frey-féle zsinagógaterv a pécsi zsinagógára 1864-ben, a kecskeméti új zsinagóga, később Szombathely, Zalaegerszeg, Székesfehérvár, bizonyos egyszerűsítéssel Szerencs és Pozsony zsinagógái. Más homlokzati arányok érezhetők Békésesaba, Monor, Kolozsvár épületein. A téglafelhasználásával a fürsteri hagyományok érvényesülnek Szekszárd és Barcs, Mohács, Nyíregyháza (Szarvas utca) zsinagógáinak homlokzatán.

5) Négyszetes terű, a belső teret három oldalról női karzattal körülvevő zsinagógák

A korábbi alaprajzi rendszer erőteljesen módosul. Az épületek szélességi mérete növekszik, a hosszúság csökken, így a szélesség és a hossz aránya a négyszeteshez közeledik. Mindez abban az időszakban jön létre, amikor már a zsinagógai tér eszmei középpontjának valós funkciója megszűnik, és a tér irányultsága a korábbi kétpontúság helyett egypontúvá válik.

Mint új szerkezet a vas és a vasbeton alkalmazása kedvez a kupolák, felülvilágítók alkalmazásának. A külső tömeghez alkalmazkodva az alaprajzi funkció is gazdagodik. Itt is elsőrendű szerep jut a reprezentációnak, amit a keleti fal gazdagabb felületi tagolása, a kórus mellvédjének megjelenése és a gazdagabb belső asztalos- és díszlakatosmunka is segít. A díszítő festés, a díszes falikarok, lámpák a belső tér formai gazdagságát emelik.

Az 5. és 6. csoport épületei képviselik ezt az időszakot. Centrális alaprajzi formában a női karzat kétféle módon is felépítésre kerülhet, ezért a közel négyszetes alapterületű zsinagógákat ezek szerint választottuk két csoportra.

Az 5. csoportba azokat soroltuk, ahol a női karzat a hagyományoknak megfelelően három oldalról veszi körül a belső teret. Az alaprajzi funkció gyakorta a Frigyszekrény mögött a rabbi és a kántor részére, vagy a menyasszony és vőlegény számára 1-1 kis szobával bővül. Formai újítás a zsinagógai tér középpontját hangsúlyozó kiemelt, a belső tér fényhatását növelő kupola megjelenése. E típus homlokzati rendszerében alkalmazott anyagainál a fürsteri elgondolások jutnak érvényre a szimmetriára törekvő szekszárdi és barcsi zsinagógáknál.

6) Centrális alaprajzú épületek

A 6. csoportot azok az épületek alkotják, ahol a centrális belső térformát a női karzat mellvédvonala is követi. A példának választott alaprajzokat az építés éve szerinti sorrendbe állítottuk. Ezek közé tartoznak azok az építészeti tervek is, melyek a két nagy budapesti zsinagógapályázatra készültek, a lipótvárosi és a budai pályázatra. Mindkettőn a korszak legjelesebb építészei indultak. Különösen a lipótvárosi pályázat érdemelne külön elemzést nemcsak a programban megadott funkció építészeti elemzése, hanem a megadott program társadalmi indíttatása miatt is. Ez az az időpont, amikor a budapesti zsidóság már teljes egyenjogúsága birtokában, anyagi jólétét és gazdasági pozícióját is kifejezni kívánja építészeti együttesében és zsinagógájában. A Szent István-templommal, a Bazilikával szeretne versenyre kelni. A budai zsinagógánál még más hitközségi épülettel is bővíti programját, így olyan új igények is megjelennek, melyekben a zsinagóga épületének kultúrcentrummá történő kiépítése a cél. A pályázaton részt vevő építészek olyan eklektikus épületet terveznek, mely a zsidóság vélt keleties gyökereit egyesíti a gótika elemeivel, felhasználva a korszak német zsinagógaépítészetének tapasztalatait is.

A századforduló korszakának társadalmi és gazdasági változásai az építészeti formákban, elsősorban a tömegképzésben hoztak változást. A homlokzatrendszerben érződő új felfogás, a polgári eszme kifejeződése a választott anyagok és formák együttesében hoz változást. Megjelenik a centrális alaprajz az e fölé szerkesztett központi kupolával és a centrális homlokzatot hangsúlyozó szimmetriával.

A nemzeti eszme - az elfogadott zsidó emancipáció a gyökere annak a felfogásnak, melyet a kunszentmártoni, a marcali és a szabadkai zsinagógák épületei képviselnek. Ezek homlokzatán, de különösen a belső térben, elsősorban a Komor Marcel és Jakab Dezső tervezése nyomán felépült marcali és szabadkai zsinagógában jelennek meg azok a díszítőelemek, melyek a szecesszió magyaros formavilágát tükrözik. A vasbetonra applikált magyaros díszítés megjelenik a kőbányai zsinagóga homlokzatán és kupoláján is. Ez az épület, hasonlóan az aszódai zsinagógához, rusztikusan megmunkált kő és vakolat együttes homlokzati elemként való alkalmazásával, az erőteljes kupolával, tornyokkal egyedi helyet foglalt el az ország építészetében. A századforduló szecessziós, a magyaros motívumok alkalmazására való törekvéseivel nem tudott építészeti iskolát teremteni. A szabadkai, marcali és a kunszentmártoni zsinagóga hatására nem épültek

újabbak, a tiszafüredi épület homlokzata építészetiileg nem emelkedik az átlag fölé.

A XIX. század második felében jelenik meg az az új alaprajzi forma, melynek térformája a centrális, kupolával fedett belső imatér. Ennek első, 1872-ben felavatott reprezentatív épülete öntöttvas szerkezettel készült Otto Wagner bécsi építész tervei, Kallina Mór vasszerkezeti konstrukciója alapján a pesti Rombach Sebestyén utcában. A szabályos nyolcszög töréspontjain álló öntöttvas pillérkötegek könnyed, íves áthidalásai a boltozatrendszert rajzolják ki, a kiemelkedő köztér ablakokkal áttört dobjára vasszerkezetű, üvegezett félgömbkupola borul. E fölé a körbefutó dob falára támaszkodó független tetőszerkezet kerül, mely kiemelt felülvilágítóval záródik. Ezen keresztül szűrődik át a fény a belső félgömbkupolához. Ez a diffúz fény a századforduló után épített zsinagógáknak is kedvelt motívuma. (Főként a Baumhorn Lipót tervei nyomán készült esztergomi, szolnoki, szegedi, Budapest Aréna úti (Dózsa György út), gyöngyösi stb. zsinagógákban.) A tartószerkezet (födémek és tartópillérek) fém vagy falazott pillérek, könnyed vagy masszív hatást keltő szerkezetek. A kupola, beleértve a dobát, a csigalyeket, rendszerint kettős: azaz a külső tartófal és a kupola függesztőműve alatt függesztett rabicszerkezettel találkozunk. Ez lehet ívesen szerkesztett kupolatér vagy - mint a pesti Kazinczy utcai (1911-1913, Löffler Sándor és Béla) zsinagóga esetében - szegmens donga. Gyakori, hogy a kívánt kedvezőbb fényhatás elérése érdekében a külső és belső nyílások helye különböző, a belső festett üveglablakokon keresztül így kedvezőbb szögből éri a fény az üvegfelületeket, mely a belső térbe szűrődve misztikusabb hatású (Budapest Aréna úti (Dózsa György út) zsinagóga). Az 1910-es években a vasbeton szerkezeteket két pesti épületben is alkalmazzák, egymástól alapvetően különböző módon. A Kazinczy utcai zsinagóga a premodern építészet és szerkezet kiemelkedő példája. A pillérváz bazilikális térszerkezetet hoz létre, erre támaszkodik a 16 méteres belső fesztávot áthidaló függesztőműves vasszerkezet, mely alá az erre függesztett laposívvű rabic dongaboltozat kerül. A fény itt is kettős ablakrendszerén át jut a belső térbe. A kétszintes női karzat mélyen a belső térbe nyúlik. Ezeket nagy keresztmetszetű, vaskos vasbeton gerendák támasztják alá, melyek a födémgerendákkal együtt a belső térben hangsúlyosan, funkcionális szerepüket megmutatva jelennek meg. A világos, áttekinthető konstrukció a tér architektúráját gazdagítja.

A másik pesti épületet Kőbányán, 1911-ben építették. A centrális, sokszögű belső teret magába foglaló zsinagóga szerkezetében konzervatívabb eszmék jutot-

tak kifejezésre. Az alkalmazott új anyagok és szerkezetek a századfordulói vagy még korábbi elvek alapján épültek. A rabickupolát tartó rácosos vastartószerkezet, az ennek külső felületét takaró vasbeton szerkezet nincs összefüggésben a belső térforma boltozatrendszerével. Az öntöttvas oszlopok csak a karzatok alátámasztását szolgálják.

Az 1945 után imahellyé alakított épületek már szakítanak a XIX. századi zsinagógai hagyományokkal. A zsidó közösség elzárkózik a külvilágtól, és ismét az ismeretlenséget, jeltelenséget választja. Ennek szellemében fogadja el 1985-1986-ban az újonnan felépített siófoki zsinagóga épületét is.

Rajztechnikai szempontból a budapesti egyleti zsinagógákat és egyéb imatermeket kénytelenek voltunk külön csoportosítani. Ezek azonban alaprajzilag az előzőkhöz hasonlatosak. Lásd a 141 — 142. oldalon közölt alaprajzokat. Érdekes, hogy míg a falusi paraszti építészetnek a népművészeti indíttatású homlokzati díszei különböző formában szinte az egész országban megtalálhatók, a századforduló idején pedig a paraszt-polgár lakóházak homlokzata a városi szecessziós és eklektikus építészet leegyszerűsített változata, a nagyszámú zsidó imaház ugyanakkor tömegében és homlokzatképzésében a legegyszerűbb formákkal készül. Díszítésül az ívsoros párkányt, szegmensívű ablakot alkalmazták, esetleg az ablakok közti falsíkot egyszerűen a falsík elé lépő falpillérrel mezőkre osztják, és a széleket is hangsúlyozzák. Úgy tűnik, ha voltak is használatban díszesebb épületek, azok eredetileg igényesen épített lakóházak, amelyeket imaház céljára bérelt a zsidó közösség.

A magyarországi zsinagógaépítészet sajátossága, hogy kb. 1790-től kezdődő fejlődésének folyamatát nagyon rövid, alig néhány évtizedes felfelé ívelés után az első világháború megszakította. A válságos időszakban még történtek ugyan kísérletek nagyobb épületek tervezésére — mint például a lipótvárosi és a budai 1911-es és 1912-es zsinagógapályázat —, de ennek sikertelenségét nem kizárólag anyagi okokban, hanem a zsinagógai eszme tisztázatlanságában is kereshetjük. Olyan időszakban törekedtek a reprezentációs program építészeti megfogalmazására, amikor ez az eszme már elvesztette aktualitását.

A lakóhelyén megtűrt és emiatt sokszor másoktól elzárkózó, csak a közösségen belüli életet támogató zsidó közösségek egyszerű imaszobáitól alig százéves út vezetett a városi, polgári életeszmeny, a reprezentációt is kifejezni akaró épületekig. A felfelé ívelő folyamatot azonban hirtelen megszakította a második világháború mindent elsöprő embertelensége.

A SZERKEZET

Az igényesebb zsinagógák falazata téglából épült. A XVIII. század végén és a XIX. század első felében ezekhez külön e célra égették a téglákat.

Az egyszerűbb, falusi zsinagógák azonban nem minden esetben készültek szilárd falazati anyagból, kőből vagy téglából. Gyakori lehetett a vegyes anyagból falazott fal vagy vályogtéglá, esetleg kétféle anyag kombinációjával, vagy a lakóházaknál is alkalmazott vert fal (Szilsárkány), melyet kívül pelyvával kevert sárral tapasztottak. Ezekben a kis imaházakban a földem és a karzat szerkezete fagerendából készült, a karzatot fa, később öntöttvas oszlop támasztotta alá (Jankovac-Jánoshalma). A fában gazdag vidék építőanyaga a boronagerenda, mely a zsinagógák falazati anyagát is szolgáltatta. (Ennek emlékét idézik a Tisza felső vidékén és a Kárpátok erdőborította térségében, Rahó környékén épültek (Magyarkomját).) Boronagerendából épült a gazdag belső festéssel díszített, a század elején lebontott náznánfalvi zsinagóga Marosvásárhely környékén.

Az épületek boltozatrendszerét, kupola- és földémszerkezeteit, illetve az ezeket alátámasztó szerkezeteket egyéb leírásaink tartalmazzák. Ezekből kitűnik, hogy a felépített zsinagógák épületei mindenkor a korabeli építési technikával, technológiával, az adott helyszínre jellemző anyagok felhasználásával készültek.

Az épületek tetőszerkezete a feshátv függvényében két vagy három állószekecs faszerkezettel készül. A tetőformában gyakori a mindkét végén kontyolt nyeregtető, melynek csúcspontjaira — különösen a XVIII. század végén, a XIX. század első harmadában — a vallási szimbólumot jelentő kiemelkedő tartóoszlopra helyezett Dávid-csillag vagy kehelymotívum került. A romantikus stílusú, a XIX. század második felében épített zsinagógáknál gyakori az oromzati attikához csatlakozó tetősík. A nyeregtető gyakran csak az épület keleti végén kontyolt.

A vápákat, hajlatokat bádogszegélyek védték. A nagyobb zsinagógák tetőfedéséhez szilárd, égetett tetőfedő anyagot, kisebb épületeknél a tűzveszély elhárítására palát, rézlemez alkalmaztak.

Az egyszerű épületeknek a lefedése is a környező természetben könnyen megtalálható anyagokból készült, az egyszerű falus épületeké sokáig nád- vagy zsupfedés, a fában gazdag területen faszindely.

A nyílászáró szerkezetek, különösen a bejárati ajtók általában a lakóházakhoz hasonló módon, váztáblázatos ajtólapokkal, kivető pántolással készültek. Az alkalmazott kilincsek, kulcs címerek lakatosmunkája az iparosok igényességét tükrözi, de ezeken csak elvétve találunk speciális szimbólumokat.

A női karzatok lelátószerűen alátámasztó faszerkezettel, lépcsőzetes síkokkal készültek, melyekre a padosorokat helyezték. A padozatot általában deszkapadló fedte.

A belső lépcsők a barokk korban kőből készültek. A kiemelt bima és a tórafülke előtti emelvény padlóburkolata feltételezhető, hogy szintén fából, a lépcsőt kísérő mellvéd a barokk korban esetleg kőből készült (Mád). A bima körüli korlát kovácsoltvas (Mád, Budapest Rombach Sebestyén u., Kazinczy u.). A keleti fal előtti mizrahemelvény mellvédje is általában a bimához hasonlóan, díszes áttört rácsozattal (Baja, Pécs) vagy kőből készült (Szolnok).

MAGYARÁZAT A RAJZOKHOZ

Kiadványom eredeti céljaként valamennyi – mind eredeti formában megtartott, mind pedig átalakított vagy lebontott – magyarországi zsinagóga alaprajzá-
nak összegyűjtését és közrebocsátását tűztem magam elé annak érdekében, hogy a közel azonos alaprajzi típusokon belül a nagyságrendi és alaprajzi varián-
sokat is bemutathassam. A fontosabb épületekről közölt homlokzatrajzok, il-
letve hossz- és keresztmetszetek a magyarországi zsinagógák változatosságát

jelzik. Olyan kevés rajzi anyag állt rendelkezésre, hogy ezek alapján – az a-
laprajzi csoportosításhoz hasonlóan – bármiféle rendszerezés felelőtlen vál-
lalkozás lenne. Ezek a rajzok, eltérően az alaprajzok gyűjteményétől, csupán
néhány fontos vagy jellegzetes emléket tudnak megidézni. Ezért célunk kizá-
rólag a térrendszer, tér- és tömegarány, illetve bizonyos homlokzati formák
alkalmazásának bemutatása. Sajnos, ezt, amint már a munka kezdetén is sejt-
tettem, a hozzáférhető adatokra támaszkodva nem tudtam megvalósítani. A zsi-
nagógák építészeti tervanyagából csak keveset őriznek levéltáraink; a levél-
tári szakkatalógusok között sem találunk eligazítást a hiányzó építészeti raj-
zok lelőhelyére. Más esetben a felépített épület részletei – hiába ismer-
jük az eredeti építészeti tervrajzot – a felépítés során módosultak (Nagy-
kőrös), helyenként a helyi polgármesteri irattárak pusztulása semmisítette
meg az építészeti tervanyagot. Ezért az a gyakorlati megközelítés látszott a
leginkább célravezetőnek, ha a még eredeti vagy átalakított formában álló é-
pületek műszaki felmérése alapján gyűjtöm össze az építészeti adatokat, és e-
zekből, a régi képeslapok vagy archív fényképfelvételek alapján kísérelem meg
az eredeti állapot feltételes rekonstrukcióját. Jó néhány épület felmérését
vagy meglevő építészeti dokumentációját kollégáim bocsátották rendelkezésem-
re. (Az intézmények és a munkatársak nevét, a dokumentáció lelőhelyét a rajz-
jegyzékben minden épületnél külön közlöm.) Azokat az épületeket, melyekre a
jövőben helyreállítási javaslat is készül, az 1986-1990 között e célból szer-
vezett, az MTA Soros Alapítvány Bizottság és az Országos Műemléki Felügye-
lőség közös támogatásával működő Zsinagóga Kutató Csoport mérte fel. Ezeket
az épületeket a saját rendszerezésemnek megfelelő helyen saját anyagomban is
felsorolom, de dokumentációjuk közlési joga a fenti csoport tagjait illeti.
Tájékoztatásul itt csak az épületek főbb adatait és a rajzok közgyűjteményi-
tervtári – példányainak tárolási helyét közlöm.

Számos, különféle funkcióval működő régi zsinagóga felmérési vázlatát sike-
rült elkészítenem, ezeknél az egykori funkciónak megfelelő alaprajzot re-
konstruáltam. Néhány zsinagóga bontása (Barcs) vagy átépítése (Paks, Sziget-
vár) előtti állapotáról is sikerült felmérési rajzot szereznem, ezek az a-
dott alaprajzi csoportosításnak megfelelő helyen találhatók.

Az építészeti rajzok mellett feleslegesnek tartottam az épületek állapotára,
jelenlegi funkciójára vonatkozó valamennyi adatot közölni, hiszen ezeket a me-
gyék szerinti betűrendbe állított adattár vonatkozó rovata jelzi. Ezért az a-
laprajzi vázlattal sem rendelkező, de még fennálló, rendszerint átalakított

épületek kötetemben csak felsorolás-szerűen, az adott alaprajzi csoport mellékleteként, azok adatait kiegészítve szerepelnek. Azonban még ez a sajnos meglehetősen hiányos rajzgyűjtemény is lehetővé tette azt, hogy az épületek sokasága mintegy "kiadja" a belső tér alaprajzának építészeti rendszerét. Így ismerhettem fel magam is a magyarországi zsinagógaépítészet kétféle irányzatát. Ebből az egyik, a korai, XVIII. század végi, boltozatrendszerében speciális, a négy belső alátámasztó oszlop feletti baldachinos boltozattal fedett, a másik pedig a XIX. századi, hosszanti terű, a belső teret öntöttvas oszlopokkal alátámasztott női karzattal három oldalról körülvéve zsinagógák típusa. Gyakoriságukat, illetve elterjedésük építészettörténetileg valószínűsíthető útvonalát is sikerült meghatározni.

Jelen rajzgyűjteménynek mint forrásanyagnak közrebocsátásával különösen e típusok gyakoriságának fontosságára szeretném mind kollégáim, mind az érdeklődő közönség figyelmét felhívni.

Az épületek szerkezeti és formai megjelenésére nézve nem állt rendelkezésemre olyan nagyszámú felmérési vázlatrajz, amelynek alapján az alaprajzokhoz hasonló csoportosítás elvégezhető lett volna. Így kötetemnek ez a része csak tájékoztatóul szolgál.

A magyarországi anyag ismertetése előtt néhány példán a zsinagógáinkból ismert alaprajzi típusokkal analóg külföldi zsinagógákat is bemutatjuk (127. old.). Kiegészítésül közöljük továbbá a kevés számú építészeti ismert tanház (129. old.), valamint néhány budapesti imaház és imaterem (141. old.) alaprajzát is, az alaprajzoknak rendre abban a csoportjában, amelyhez történetileg a legközelebb állnak. Ugyanígy közöljük a sárospataki mikve - rituális fürdő -, egy a maga nemében ritka emlék építészeti rajzát is (171. old.). A zsinagógákat alaprajzuk jellegzetes vonásai alapján hat csoportra - történeti és építészeti típusra - oszthatjuk. Az alaprajzokat e hat típus rendjében közöljük.

A hossz- és keresztmetszetek, illetve a homlokzatrajzok csoportosításánál szintén technikai szempontok érvényesültek, de ezeknél a rajzoknál is mindenütt feltüntetjük az illető épület alaprajzi típusának számát, valamint a rajzok sorszáma mellett, ettől / jellel elválasztva az alaprajznak a sorszáma is.

Építészeti rajzainkat az alábbi rendben közöljük:

ALAPRAJZOK (128 - 142. old.)
HOSSZ- ÉS KERESZTMETSZETEK (143-150. old.)
HOMLOKZATOK (151-163. old.)
A BELSŐ TÉR (164 - 168. old.)

ALAPRAJZOK

Példák a magyarországi zsinagógákkal analóg épületekre

- 1 Középkori zsinagógák
- 2 Hosszanti terű zsinagógák nyugati karzattal
- 3 A XVIII. század végén, XIX. század első felében, reprezentatív belső térrel épített zsinagógák
- 4 Hosszanti terű, a belső teret három oldalról női karzattal körülvéve zsinagógák
- 5 Négyzetes terű, a belső teret három oldalról női karzattal körülvéve zsinagógák
- 6 Centrális alaprajzú épületek
A budapesti közösségek egyszerű egyleti imaházai, imatermei

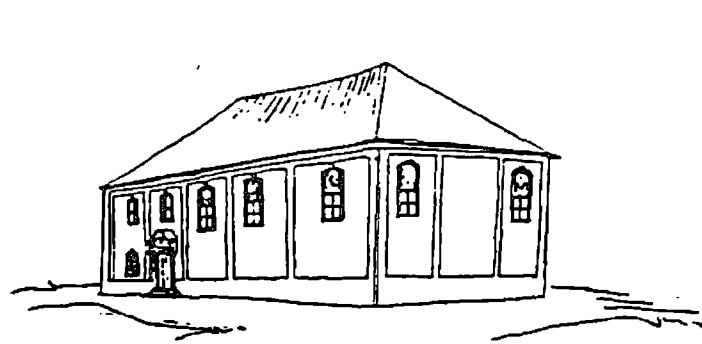
HOSSZ- ÉS KERESZTMETSZETEK

HOMLOKZATOK

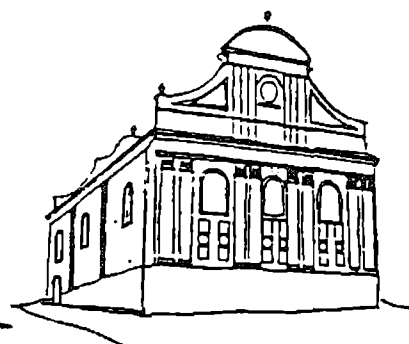
A ZSINAGÓGAI TÉR (164. old.)
A BELSŐ TÉR LITURGIKUS BERENDEZÉSI TÁRGYAI (165. old.)
MIZRAH EMELVÉNYEK (167. old.)
TÓRASZEKRÉNYEK (168-169. old.)
A RAJZOKON SZEREPLŐ ÉPÜLETEK HÉBER FELIRATAI (170. old.)

ZSIDÓ RITUÁLIS FÜRDŐ. SÁROSPATAK (171. old.)

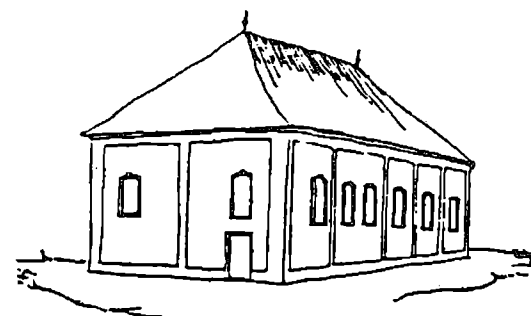
ZSINAGÓGÁK TÁVLATI RAJZAI

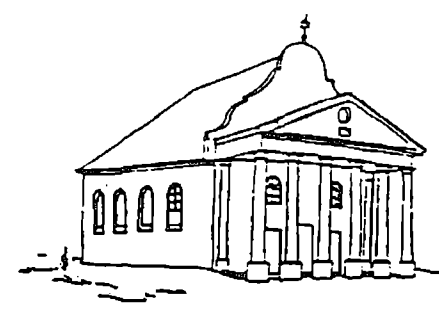
1 / 36 BONYHÁD
1795
magasság: 7,50 m
lépték: 1:360

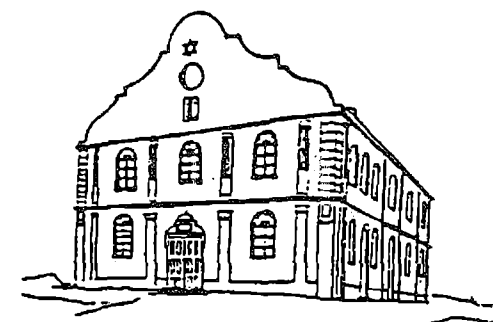
2 / 35 MÁD
1795
magasság (keleti oromzatnál): 14,50 m
lépték: 1:500

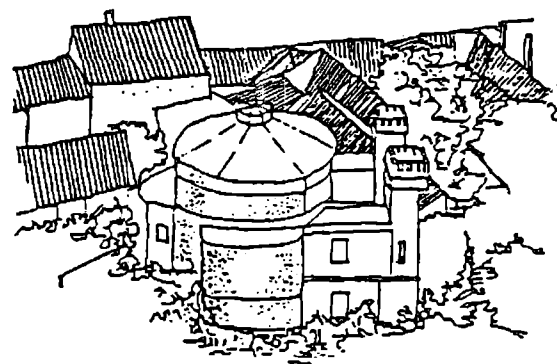
3 / 10 IRSA
ALBERTIRSA
1809
lépték: 1:400

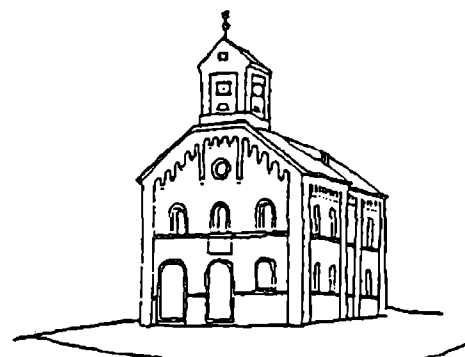
4 / 000 TÁPIÓSZÉLE
1810
magasság: 6,50 m
lépték: 1:500
(fénykép alapján becsülve)

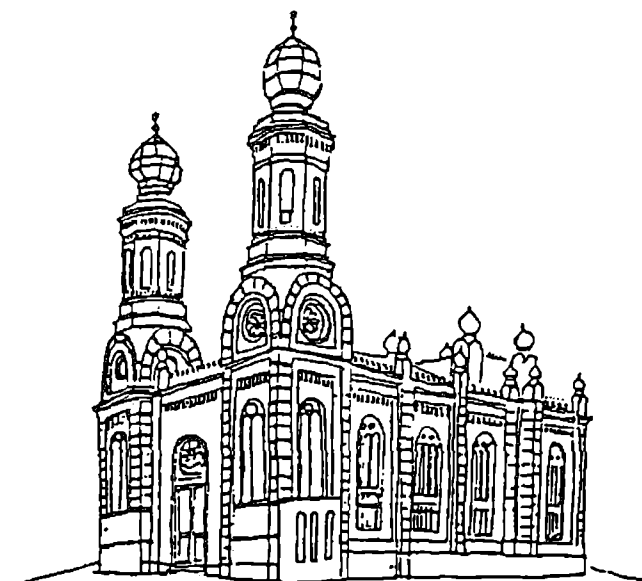
5 / 40 HUSZT
(Szovjetunió)
1850 k.
magasság: kb. 9,00 m
lépték: 1:360

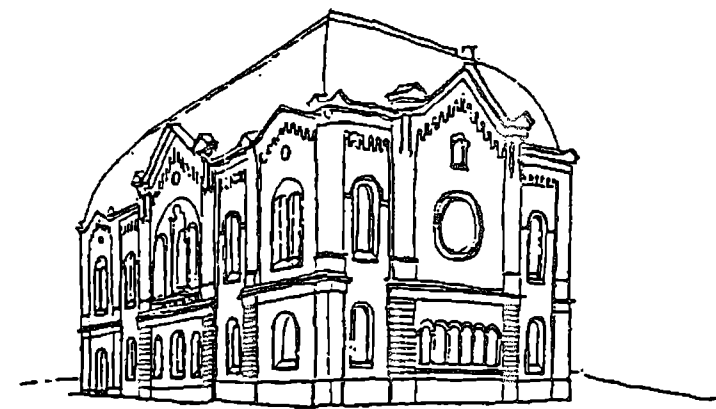
6 / 97 KŐSZEG
1856
magasság (kupolacsúcs): 14,50 m
lépték: 1:350

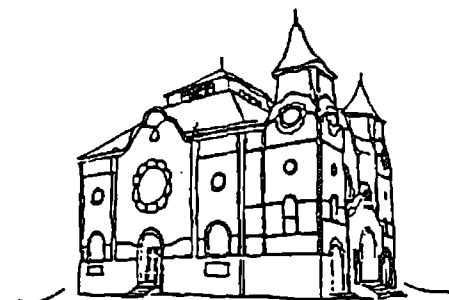
7 / 000 FOGARAS-FĂGĂRAȘ
(Románia)
1873
magasság: kb. 11,00 m
lépték: 1:550
(fénykép alapján becsülve)

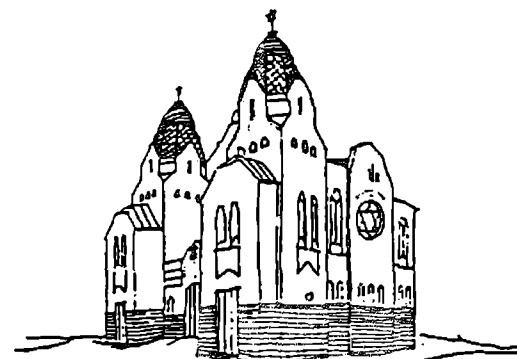
8 / 74 SZOMBATHELY
1880
magasság: 35,00 m (toronysúcs)
lépték: 1:500

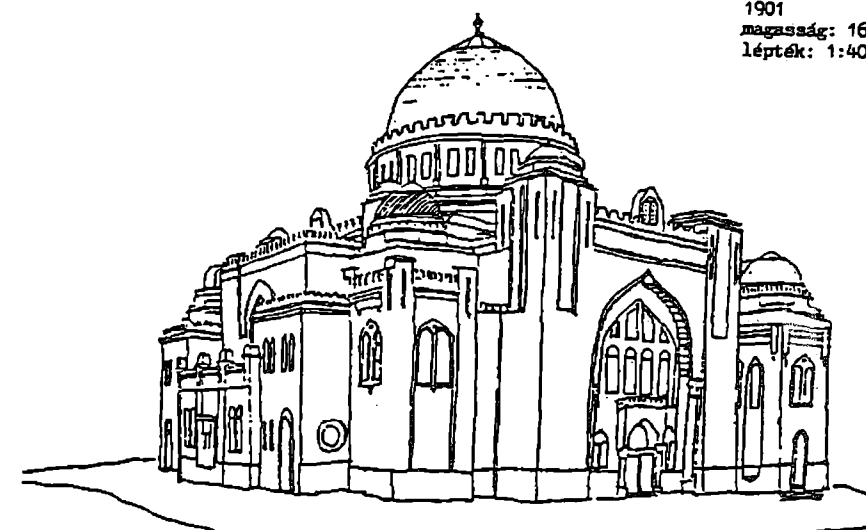
9 / 62 KISVÁRDA
1901
magasság: 16,00 m
lépték: 1:400

10 / 000 MARCALI
1906
kb. 16,00x24,00 m
magasság: 10,50 m
lépték: 1:500
(fénykép alapján becsülve)

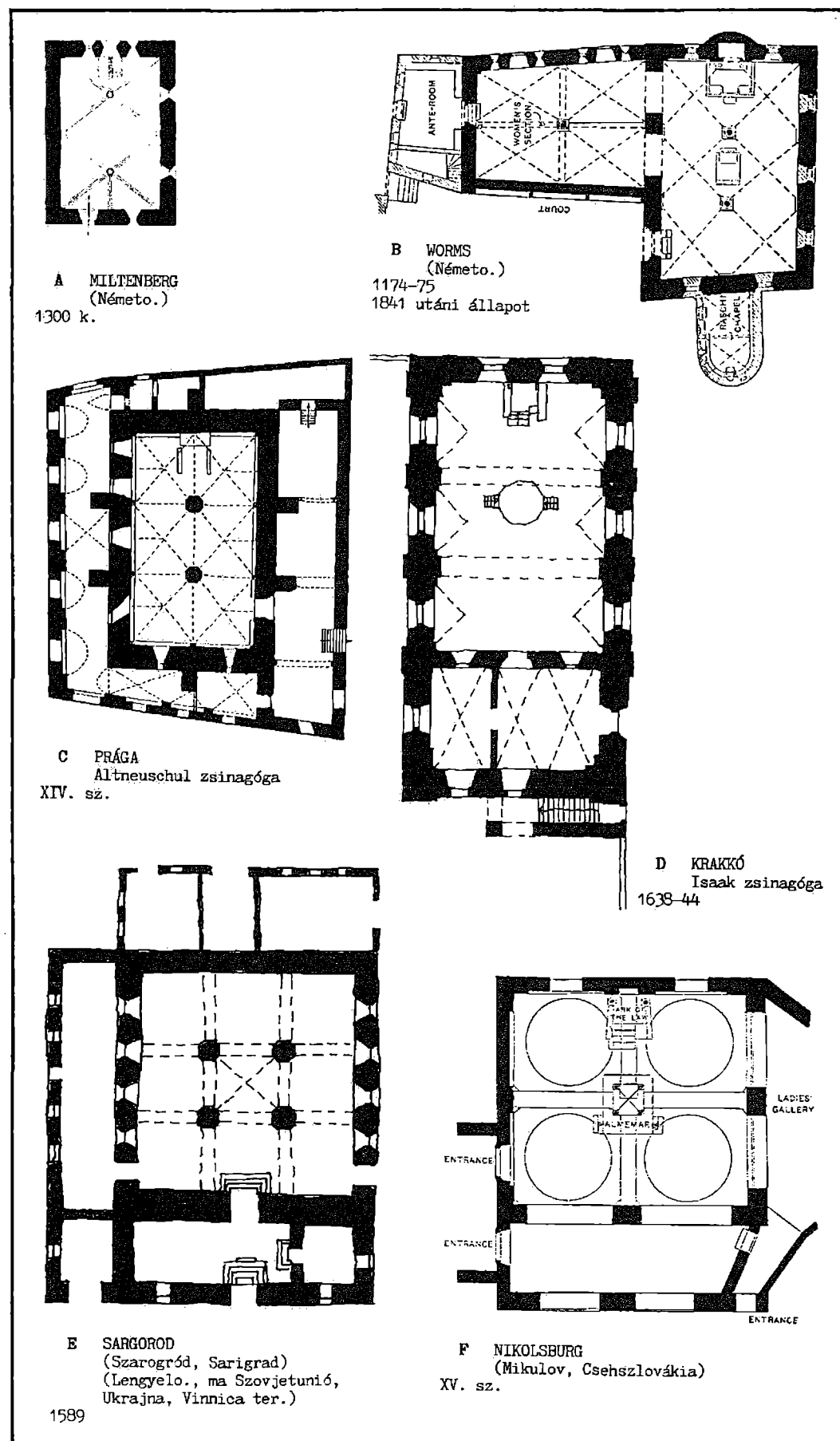

11 / 77 KUNSZENTMÁRTON
1912
magasság: 17,00 m (toronysúcs)
lépték: 1:375

12 / 102 GYÖNGYÖS
1930
magasság: 30,50 m (kupolacsúcs)
lépték: 1:500

1 / 36
A / jellel elválasztott két szám közül
az első a távlati rajz sorszáma,
a második az illető épület alaprajzának sorszáma

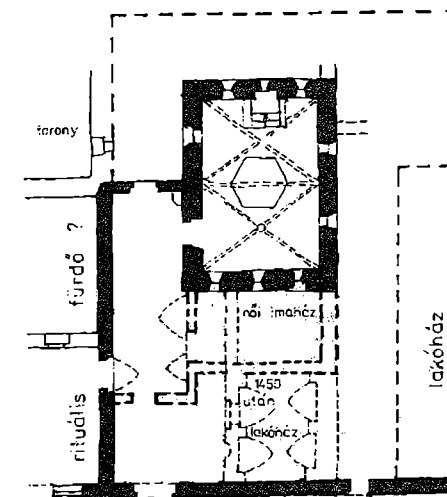
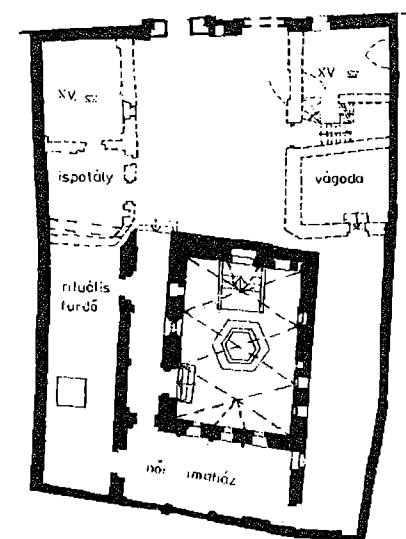

Az alaprajzokat egységes elrendezésben közöljük:
fent mindig a tórafülke,
tekintet nélkül az épület tájolására

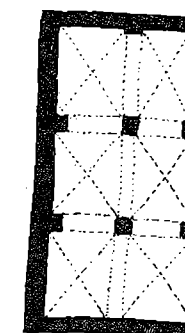
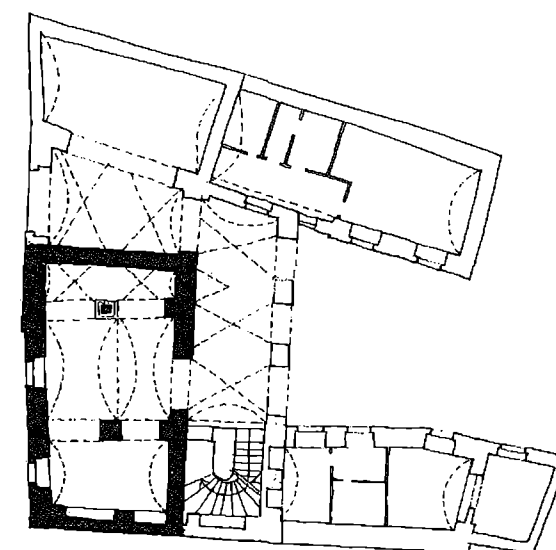
A középkori zsinagógák helye a telken belül, Sopronban

1 SOPRON
Új u. 22-24
1300/1320 k.
8,00x10,30 m
54 m²

2 SOPRON
Új u. 11-13
1350/1420 k.
54 m²

A középkori zsinagógák helye a telken belül, Budán

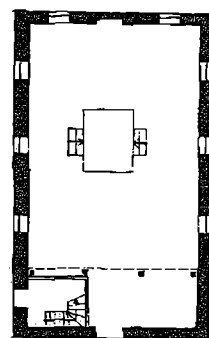

3 BUDA
BP. I., Táncsics M. u. 26
XV. sz.

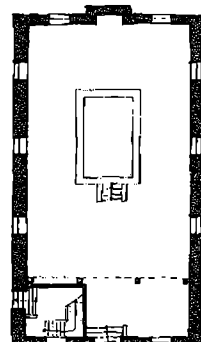
4 BUDA
BP. I., Táncsics M. u. 21-23
XV. század
rekonstrukció
9,80x17,00 m
167 m²

0 1 2 3 4 5 m

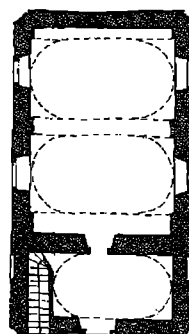
Az alaprajzok alatt a következő méretadatokat közöljük:
külső befoglaló méret (szélesség x hosszúság): m
a zsinagógai tér területe; női karzat területe: m²
külső párkánymagasság: m
(párkánymagasság hiányában) a belső zsinagógai tér magassága: m

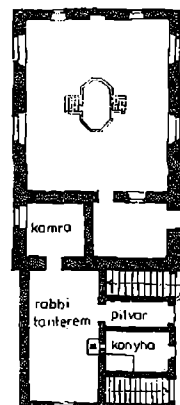
5 TOKAJ
1750
9,00x13,00 m
86 m²; 22 m²

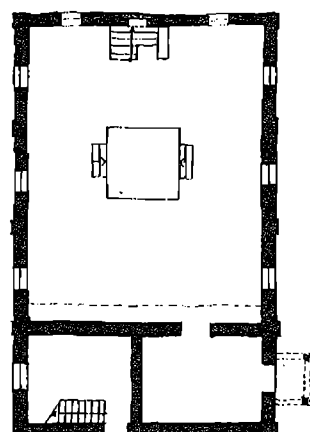
6 SÁTORAJÓÚJHELY
1790
9,80x17,06 m
141 m²; 24,10 m²

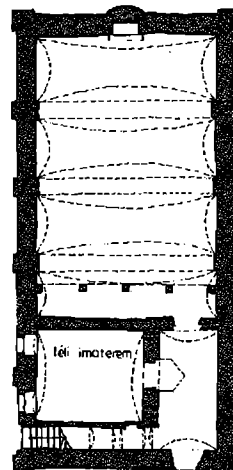
7 MISKOLC
1790
8,50x17,20 m
79,90 m²; 29,25 m²

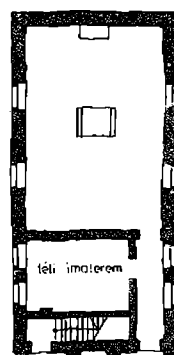
8 KESZTHELY
1795
8,50x13,60 m
65,10 m²; 17,70 m²

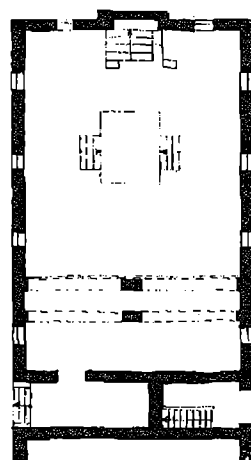
9 MAKÓ
1780/1805 k. (1919)
14,00x22,12 m
214,70 m²

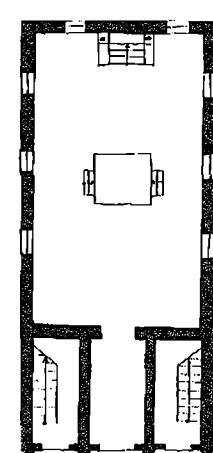
10 IRSA
ALBERTIRSA
1809
11,50x24,75 m
142,60 m²; 82,70 m²
8,00 m

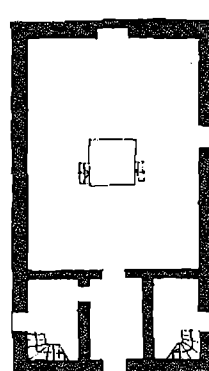
11 MÁNDOK
1820
8,90x18,00 m
81 m²; 43,50 m²
5,60 m

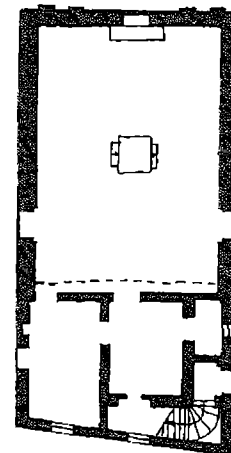
12 SZEGED
1813-1843
11,37x22,15 m
142,20 m²; 56,90 m²

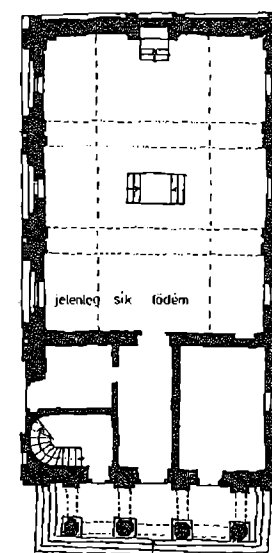
13 KECSKEMÉT
1817
10,42x23,22 m
134,20 m²; 75,70 m²
7,60 m

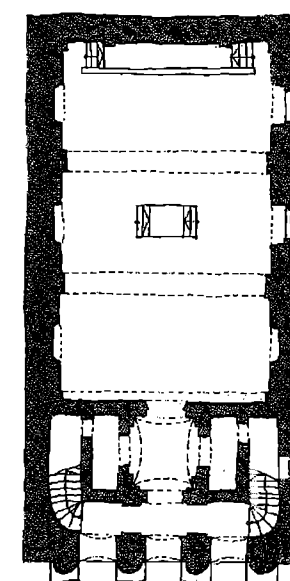
14 SZENDRŐ
1830
11,00x19,00 m
115,20 m²

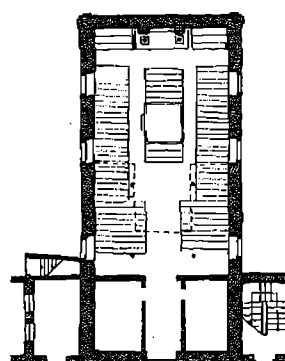
15 EGER
1820
11,90x24,90 m
137,60 m²; 87,60 m²
9,10 m

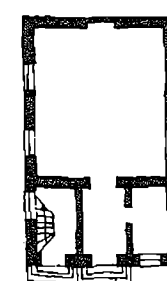
16 ABONY
1825
13,60x25,00 m
188 m²; 85 m²
11,20 m

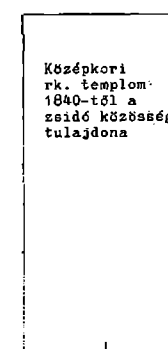
17 VÁRPALOTA
1839
14,70x29,20 m
231,30 m²
13,30 m

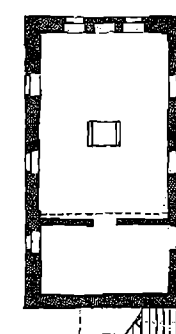
18 JANKOVÁC
JÁNOSHÁLMA
1820
8,70x18,57 m
102,40 m²; 62,14 m²
5,00 m

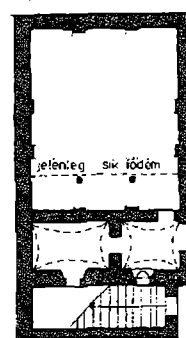
19 JÁSZAPÁTI
1854
8,20x13,50 m
56,70 m²; 26,60 m²
7,00 m (belső magasság)

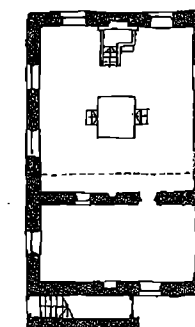
000 BALATONFÜRED
(?)
8,85x18,27 m
84 m²; 35 m²
6,30 m

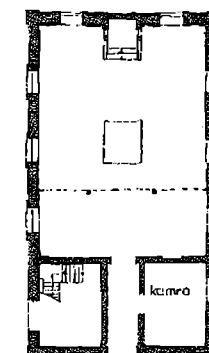
20 MEGYASZÓ
1867 előtt
8,50x15,00 m
75 m²; 25 m²
8,50 m

21 KŐVÁGÓÖRS
1822 k.
9,64x17,60 m
77,90 m²; 40 m²

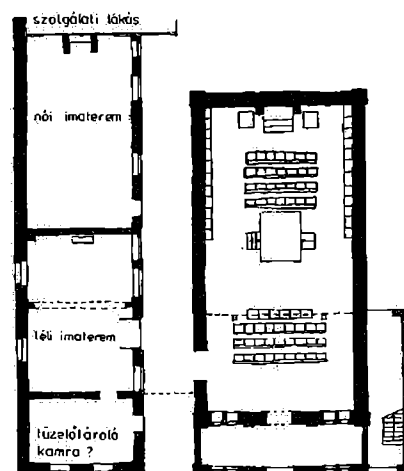

22 TARCÁL
1795 (1891)
9,55x16,90 m
64 m²; 46 m²

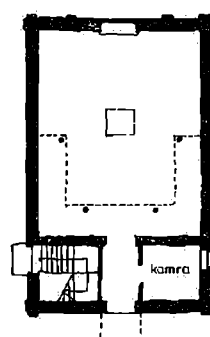

23 KUNHEGYES
1870 (1893)
10,20x18,10 m
98,40 m²; 71,70 m²
5,25 m

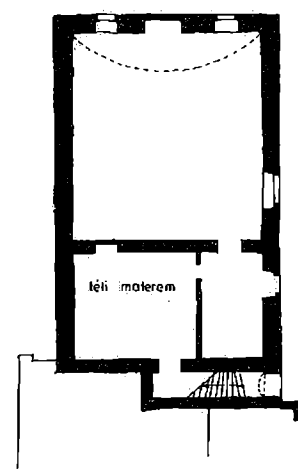
0 1 2 3 4 5 m

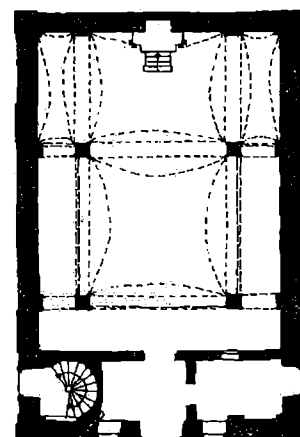
24 MAKÓ
1870 k.
9,20x19,80 m
121,90 m²; 62,40 m²

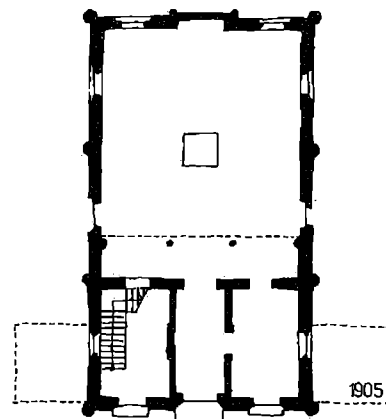
25 PANNONHALMA
1882
9,80x16,30 m
95 m²; 54 m²
7,00 m

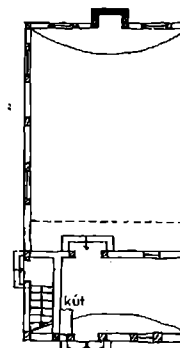
26 BODROGKERESZTÚR
1866 előtt
12,05x18,20 m
112 m²; 55 m²
5,59 m

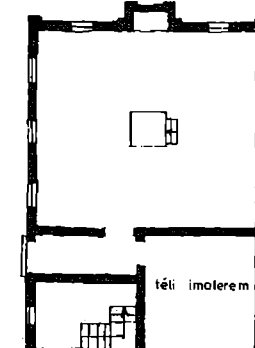
27 KÁBOLD-KOBERSDORF
(Ausztria)
1860
15,00x22,00 m
214,50 m²; 55 m²
9,80 m

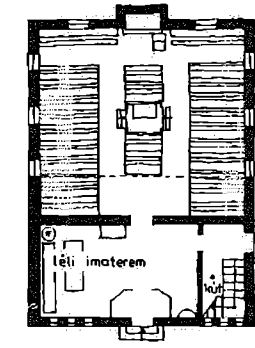
28 HAJDÚBÖSZÖRMÉNY
1863
11,80x21,40 m
141 m²; 90 m²
7,65 m

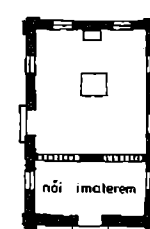
29 KOMJÁTI-
-VELIKIJE KOMJATI
(Szovjetunió)
(?)
9,00x17,00 m
100 m²; 50 m²
fagerendás szerkezetű

30 NAGYBECSKÖ (BICSKE)-
-VELIKIJE BICSKOV
(Szovjetunió)
(?)
13,00x18,00 m
120 m²; 78 m²

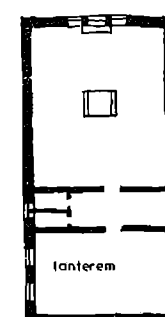

31 BEREGSZÁSZ-
-BEREGOVO
(Szovjetunió)
v. Zrínyi u.
1924
12,00x16,00 m
110 m²; 86 m²

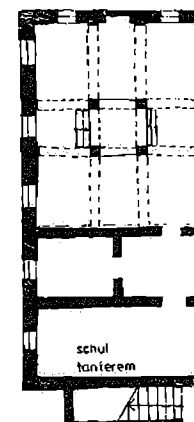

32 KONYÁR
1900 k.
7,10x11,10 m
40,50 m²; 18,90 m²
3,90 m

TANHÁZAK

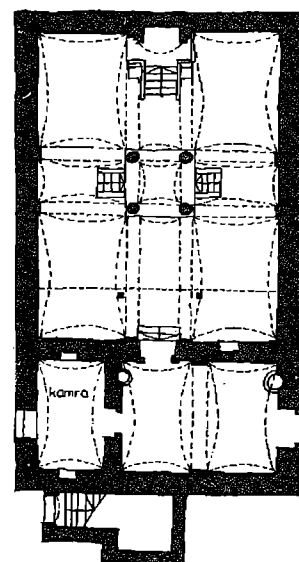

33 KISKÖRÖS
1915
7,90x16,20 m
61,40 m²
6,70 m

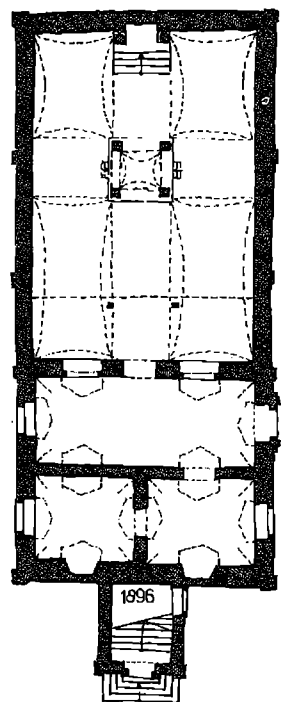

34 ČAČTICE
(Csehszlovákia)
(?)

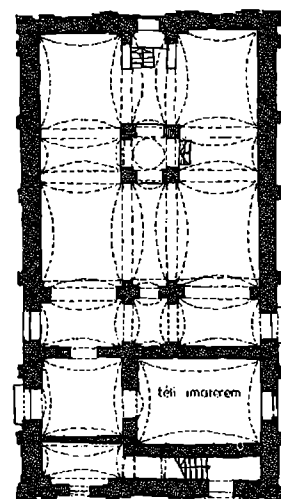
0 1 2 3 4 5 m

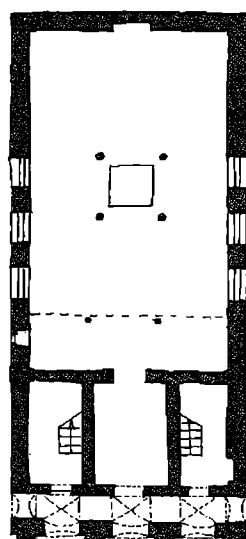
35 MÁD
1795
14,40x25,60 m
208 m²; 125 m²
11,00 m

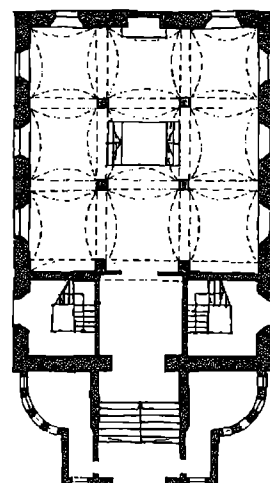
36 BONYHÁD
1795
14,30x30,60 m
205,50 m²; 169,20 m²
7,50 m

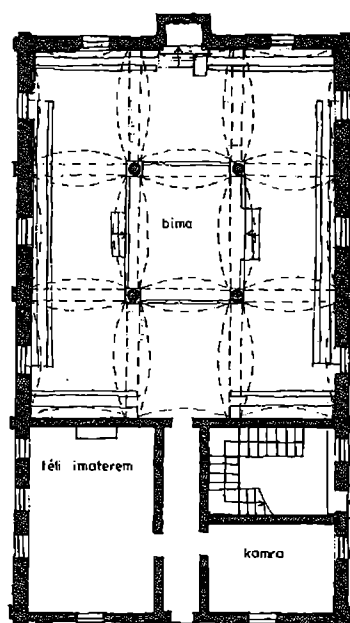
37 APOSTAG
1822
13,70x26,00 m
200 m²; 122 m²
8,60 m

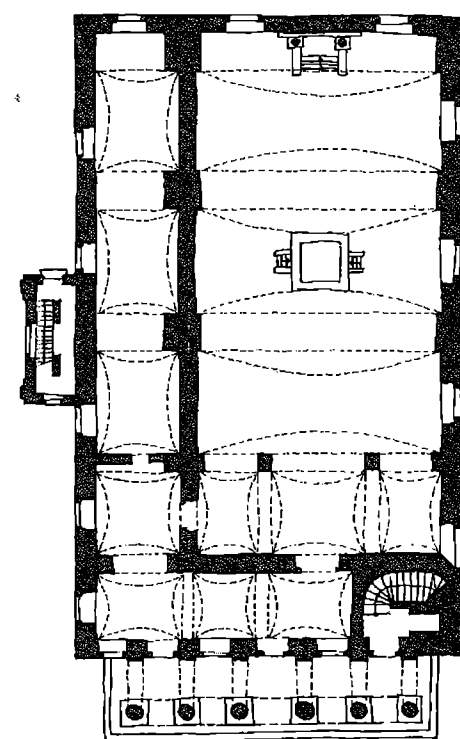
38 GYÖNGYÖS
1813
12,60x28,30 m
150,80 m²
8,50 m

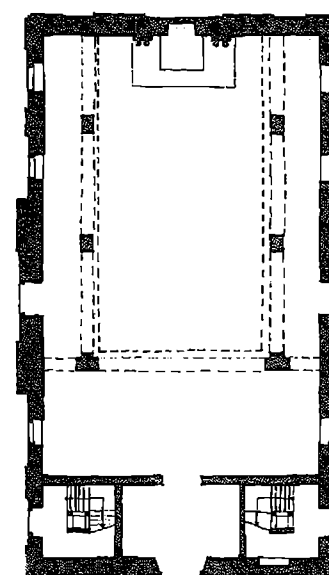
39 PAKS
(?)
14,00x25,00 m
158,70 m²

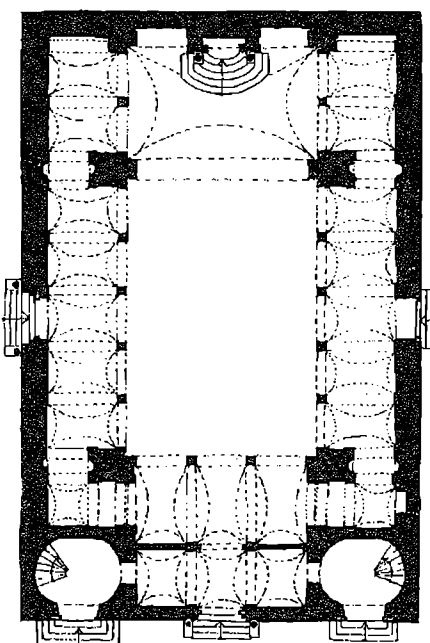
40 HUSZT
(Szovjetunió)
XIX. sz. közepe
18,00x31,50 m
340 m²; 170 m²

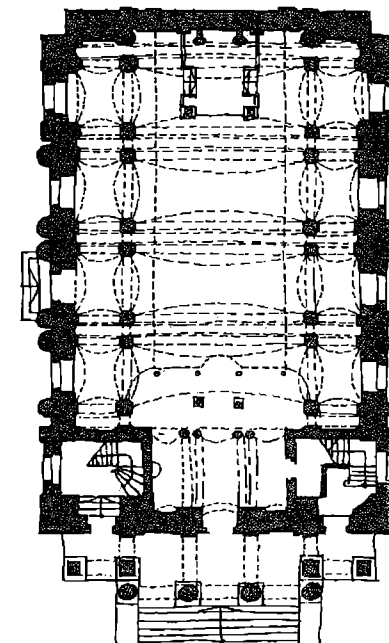
41 ÓBUDA
BP. III., Lajos u. 163
1820
20,90x34,15 m
439 m²; 153 m²

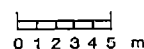
42 SZEGED
1843
16,50x29,90 m
344 m²; 257,70 m²

43 PÁPA
1846
21,40x31,90 m
398 m²; 2 x 204 m²
19,20 m

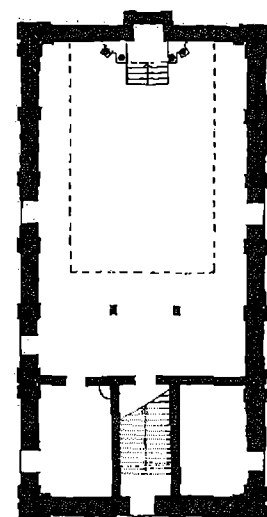

44 BAJA
1845
18,85x27,92 m
315 m²; 235 m²
13,80 m

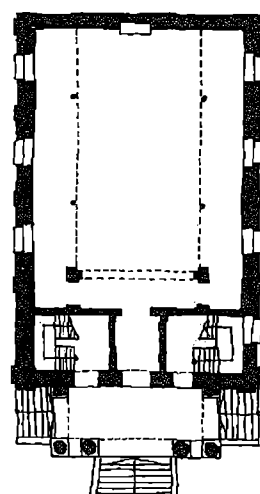

Hasonló típusú, lebontott épületek:
Szécsény (XVIII. sz. vége), Zsámbék (1790)

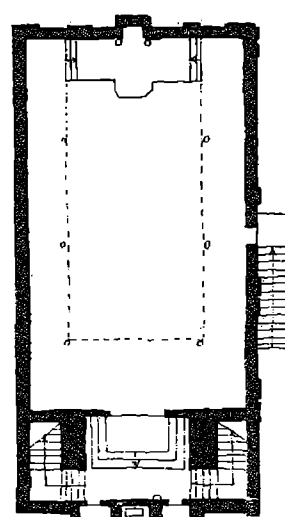
Hasonló típusú, álló épületek:
Bártfa, Hunfalva, Kisucaújhely, Stomfa (Csehszlovákia)

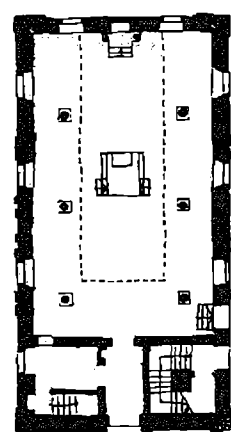
45 HŐGYÉSZ
1815
12,96x26,10 m
193,60 m²; 76,20 m²
7,60 m

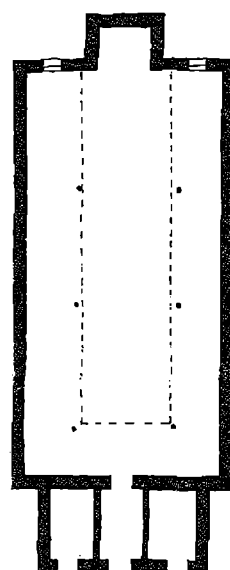
46 MEZŐTÚR
1830
12,78x19,96 m
162 m²; 98 m²

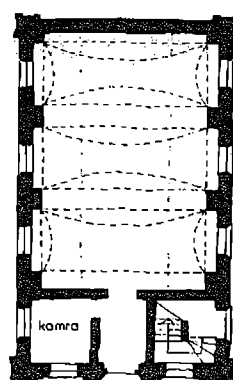
47 KESZTHELY
1852 (1894)
13,40x26,20 m
236 m²; 115 m²

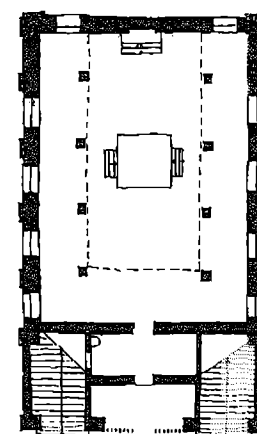
48 MÁTÉSZALKA
1857
11,50x22,60 m
158 m²; 143 m²
8,00 m

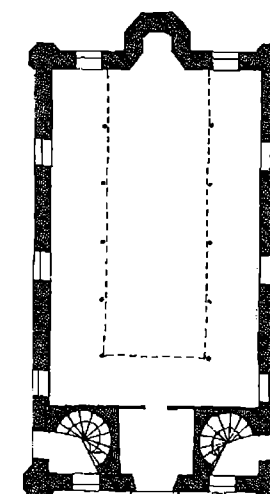
49 TATA
1961
12,00x29,50 m
243,40 m²; 135 m²

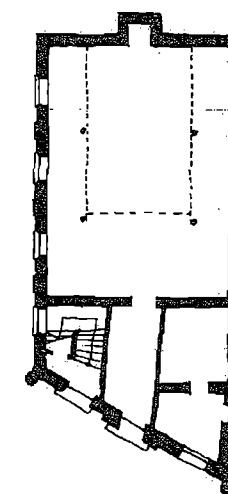
50 KALOCSA
1861
12,18x19,07 m
173 m²; 60 m²

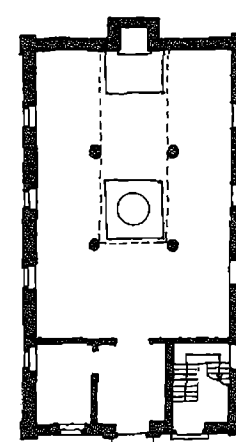
51 KISKUNHALAS
1861
12,30x20,86 m
202,80 m²; 92 m²
11,40 m

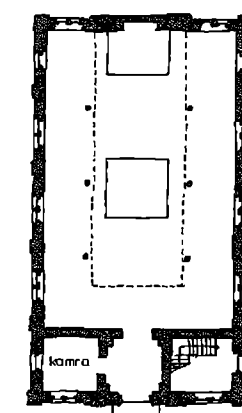
52 VÁC
1864
13,00x23,15 m
241,20 m²; 161 m²
9,40 m

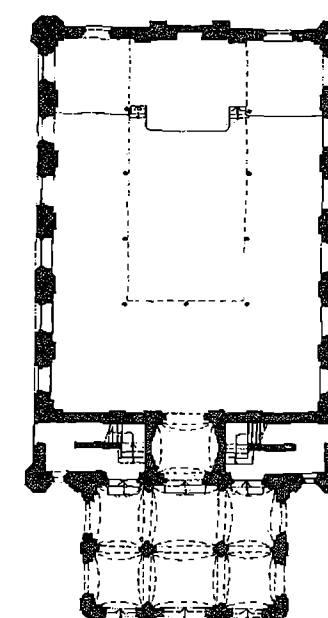
53 SIÓFOK
1869
10,80x18,70 m
126,70 m²; 65,50 m²
8,60 m

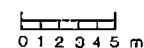
54 SÁRBOGÁRD
1879
12,00x21,45 m
159,30 m²; 82,50 m²
7,60 m

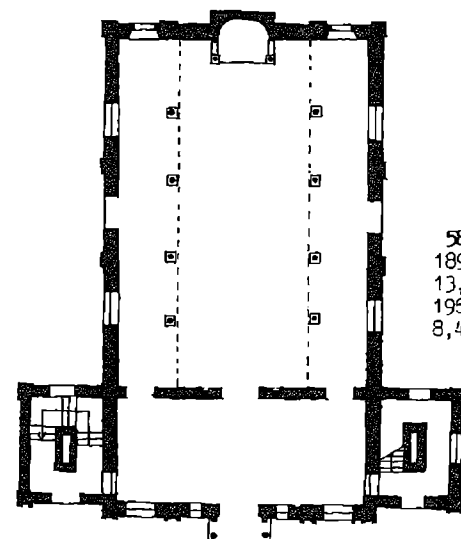
55 MEZŐCSÁT
1890
11,45x21,20 m
159 m²; 96 m²
7,70 m

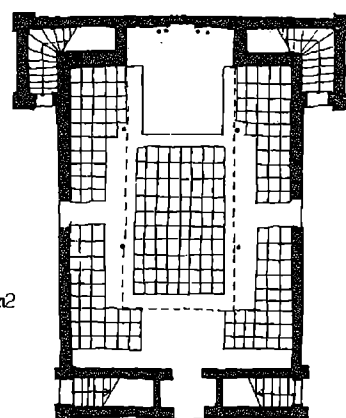
56 SZENTES
1868-70
15,60x23,75 m
15,60 m

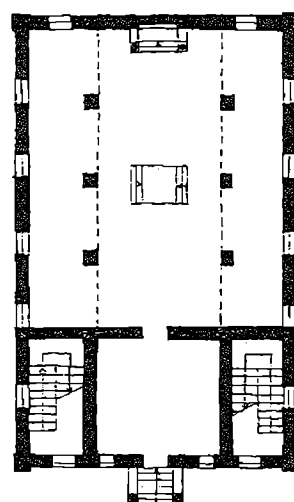
Hasonló típusú épületek
jelenleg is állnak átalakított formában:
Abaujszántó (1890), Balatonboglár (1901), Békés (1907), Békéscsaba (1893), Cegléd (1906), Cigánd,
Devecser (1869, 1894), Dombóvár (1868), Gyula (1873, 1910), Komárom (1863), Nagykáta (1905),
Ólaszliszka (1830, csak falrészlet), Pásztó (1840), Putnok (1865), Sajószentpéter (1900), Sárvár
(1882), Siklós (1864), Sümeg (1870, 1908), Szikszó (1914), Tiszafüred (1912), Tura, Vajszló, Verpelét (1970)

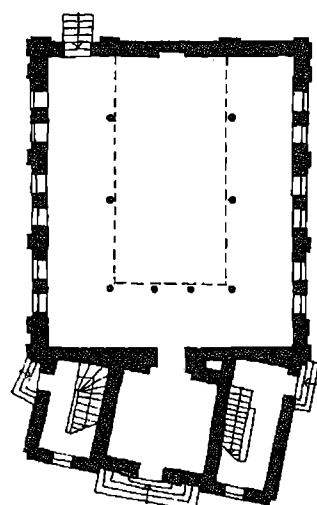
57 TOKAJ
1889
17,00x26,00 m
257 m²; 192 m²
12,58 m

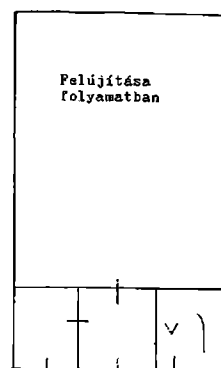
58 OROSHÁZA
1890
13,00x21,90 m
195,30 m²; 124,50 m²
8,42 m

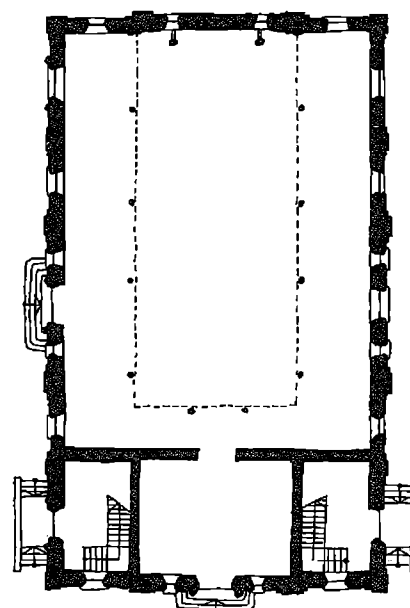
59 SÁROPATAK
1890
15,40x24,40 m
224 m²; 123 m²
11,00 m

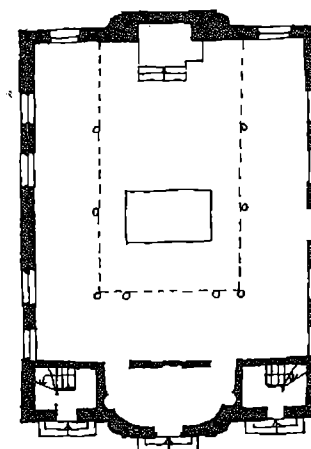
60 SOPRON
Papréti
1890
szabálytalan alaprajz
199,10 m²; 111,30 m²

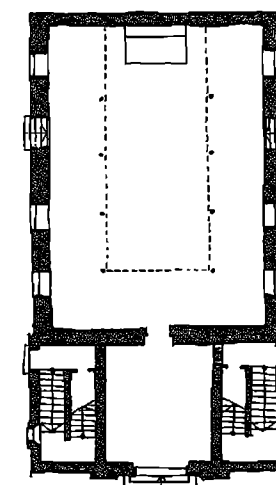
61 BÉKÉSCSABA
ortodox
1894
11,00x19,00 m
124 m²; 65 m²
8,22 m

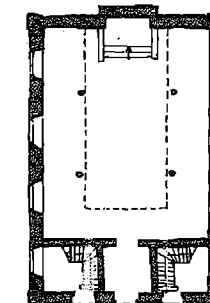
62 KISVÁRDA
1901
18,00x30,00 m
352 m²; 130 m²

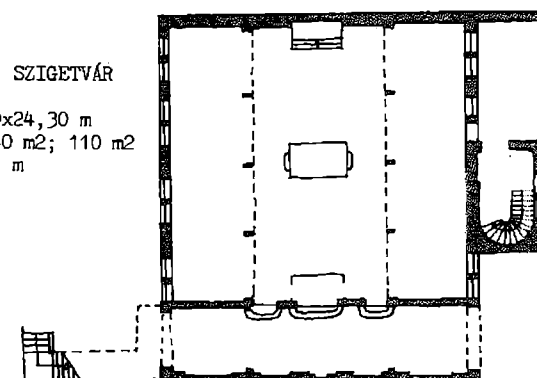
63 BERETTYÓÚJFALU
1903
15,60x20,40 m
233,60 m²; 130 m²

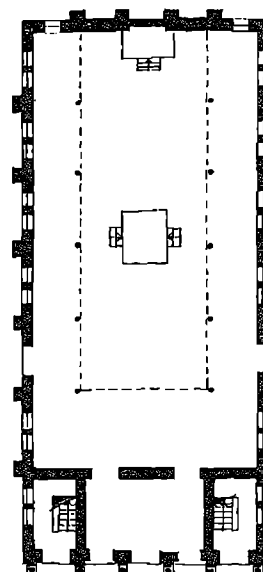
64 SZIGETVÁR
1904
13,50x24,30 m
182,40 m²; 110 m²
10,80 m

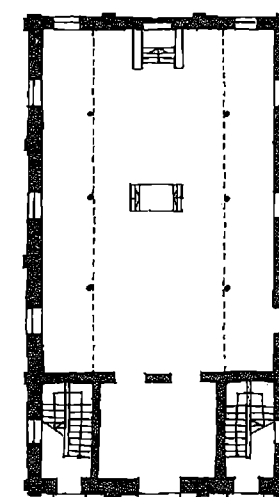
65 TISZAKÉCSKE
1909
10,30x15,20 m
98,80 m²; 50 m²

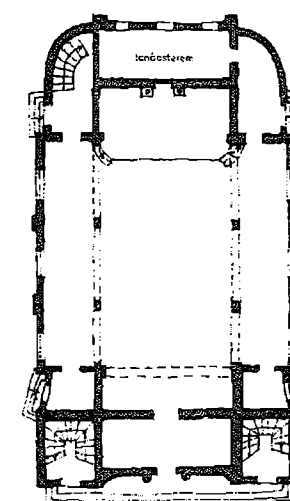
66 EGER
Kossuth u.
1893
19,54x17,54 m
314 m²; 183,70 m²
7,50 m

67 DEBRECEN
Páti u.
1913
13,00x28,40 m
271,30 m²; 173 m²
10,65 m

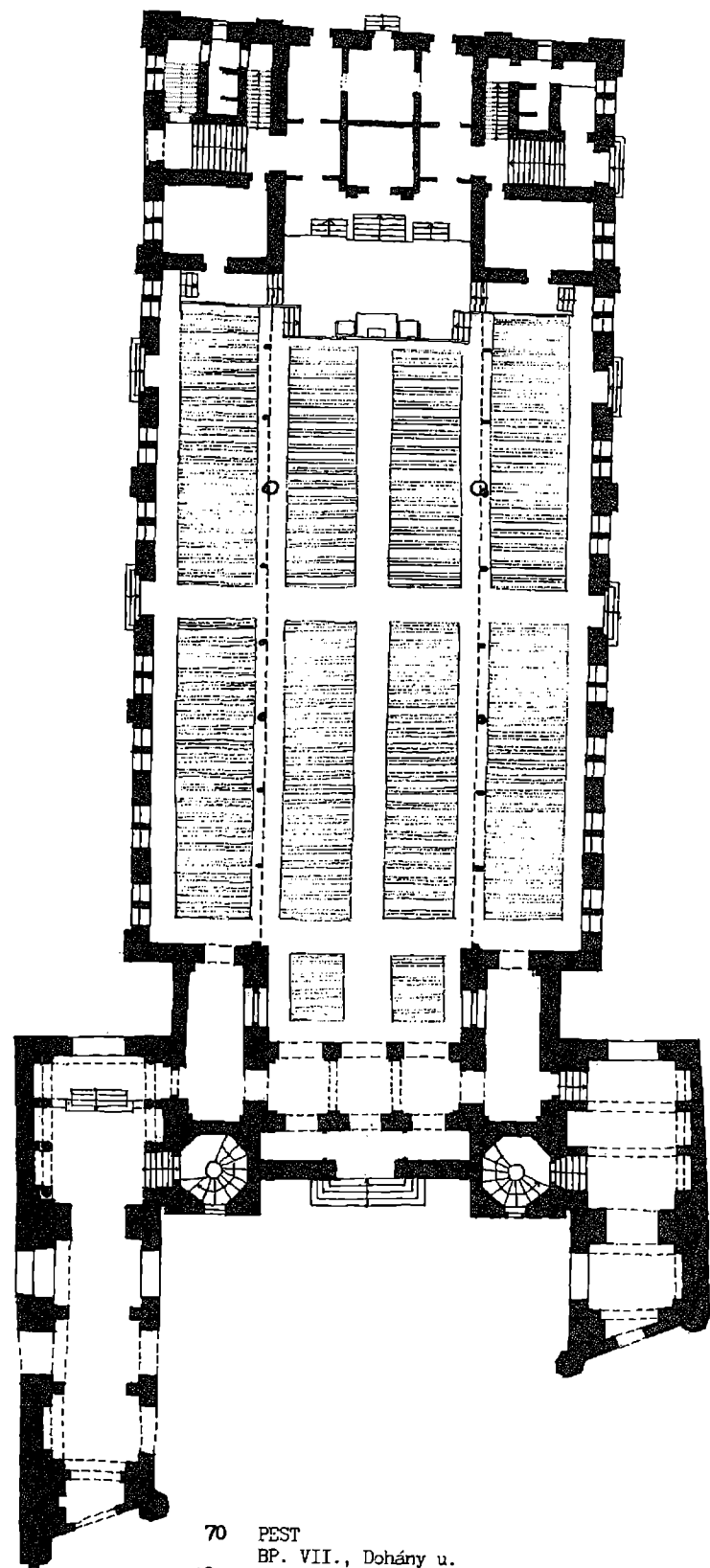

68 BONYHÁD
Táncsics M. u.
1924
13,70x25,15 m
223,20 m²; 90 m²

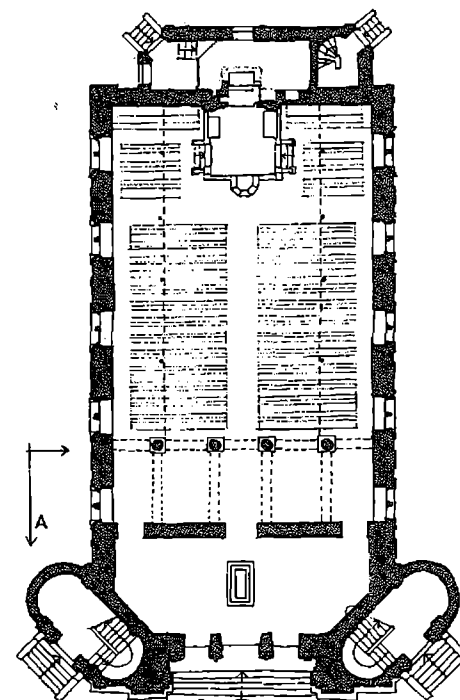
69 NAGYKÖRÖS
1925
14,80x25,45 m
181,50 m²; 93 m²

0 1 2 3 4 5 m

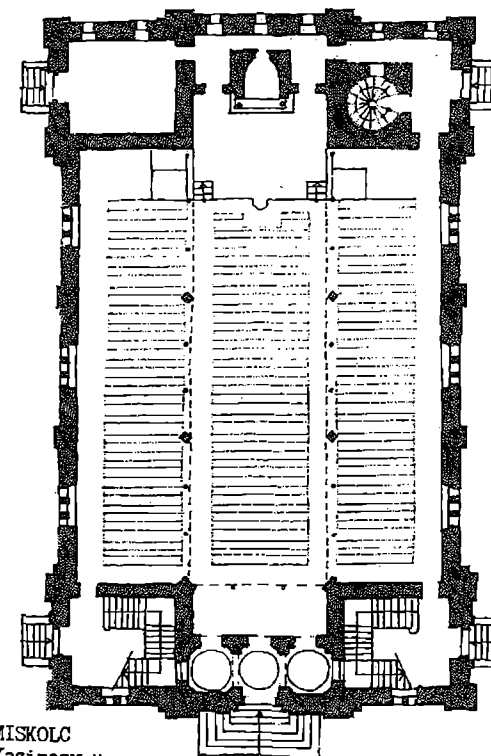

70 PEST
BP. VII., Dohány u.
1857
20,80x37,93 m
957 m²; 2 x 513,50 m²
19,80 m

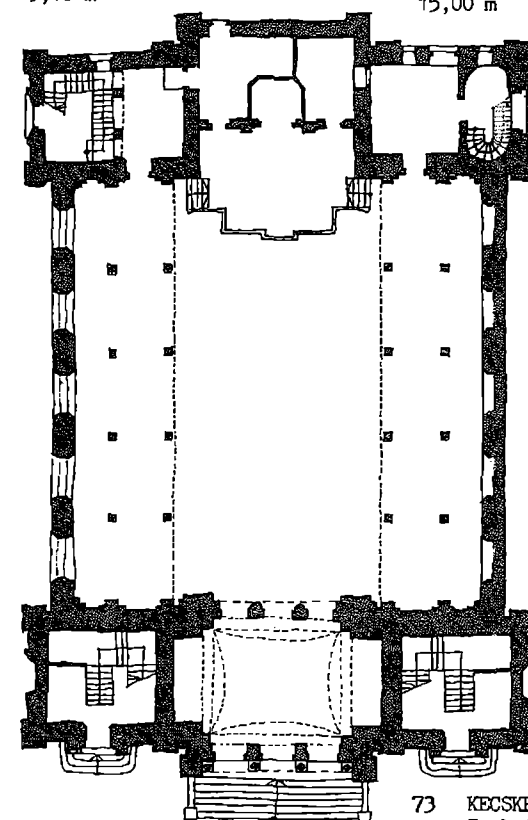
0 1 2 3 4 5 m

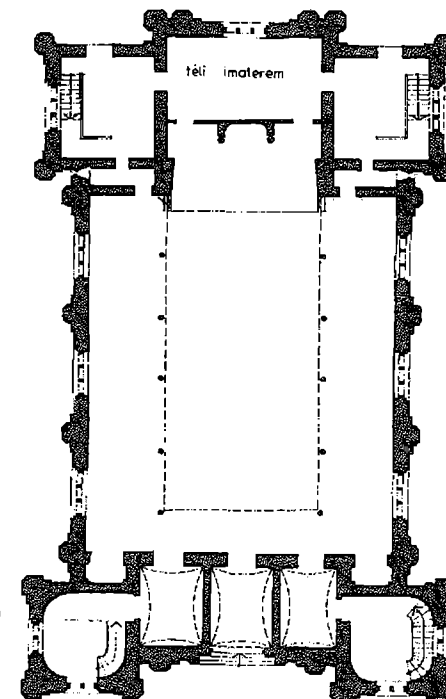
71 HÓDMEZŐVÁSÁRHELY
1857 (1906)
16,25x30,00 m
286 m²; 247 m²
9,10 m

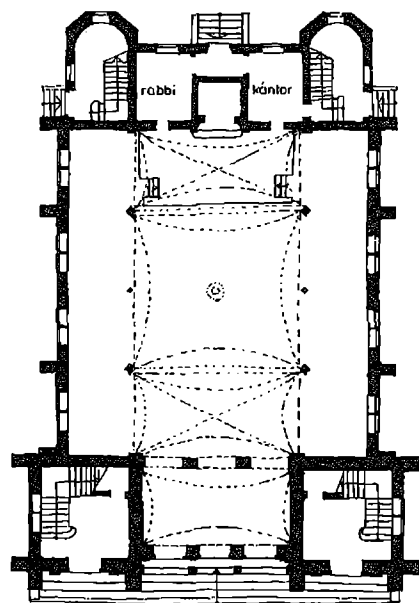
72 MISKOLC
Kazinczy u.
1856-1863
22,80x36,80 m
450 m²; 291,60 m²
15,00 m

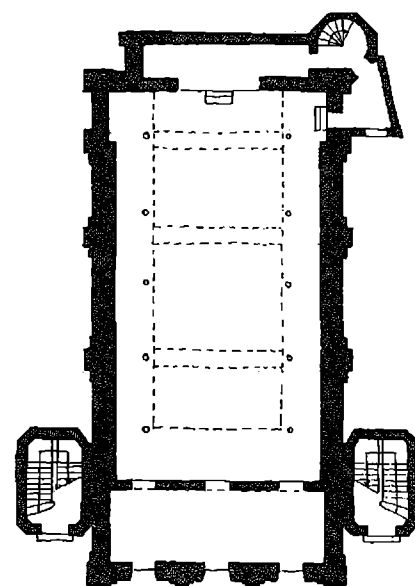
73 KECSKEMÉT
Szabadság tér
1863-1871
27,00x38,90 m
545,60 m²; 2x220 m²
22,70 m

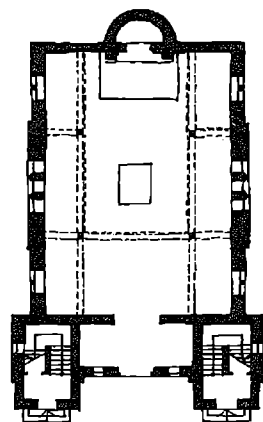
74 SZOMBATHELY
1880
23,40x36,40 m
306,80 m²; 146 m²
14,00 m

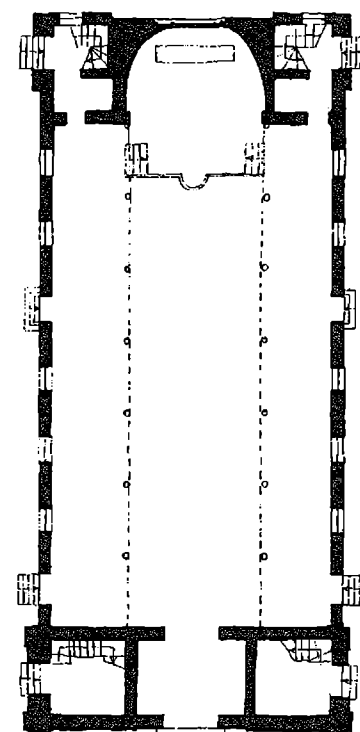
75 ZALAEGERSZEG
1904
15,34x30,00 m
276,70 m²; 155 m²
14,00 m (belső magasság)

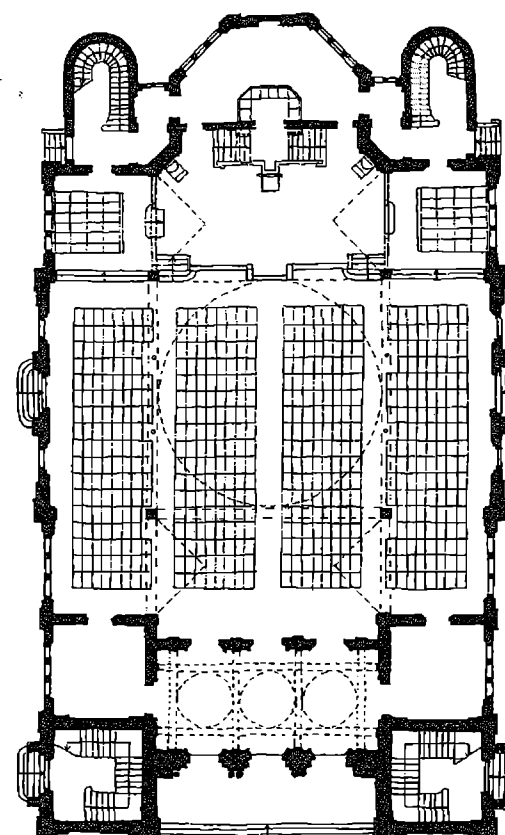
76 TAPOLCA
1863 (1906)
13,80x29,35 m
226,20 m²; 152,80 m²
10,70 m

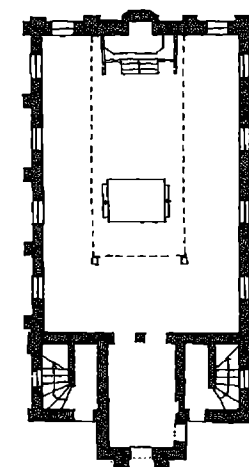
77 KUNSZENTMÁRTON
1912
13,00x21,30 m
135 m²; 86 m²
9,70 m (párkány magasság)

78 ÚJPEST
BP. IV., Berzeviczy G. u.
1885
17,40x39,05 m
422 m²; 272 m²

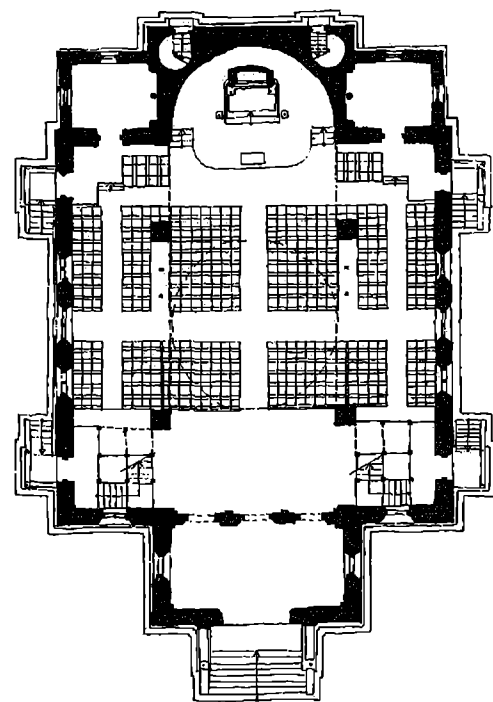

79 ÚJVIDEK-NOVI SAD
(Jugoszlávia)
1905
25,20x44,60 m
548,20 m²; 398,80 m²
15,50 m

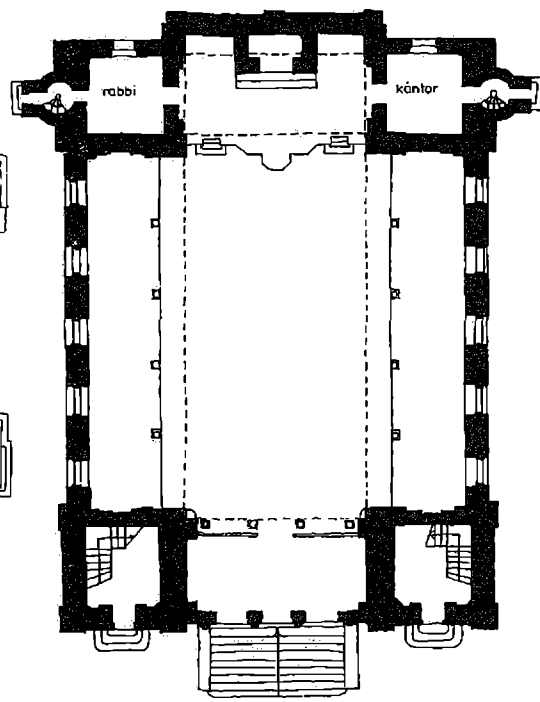

80 KARCAG
1899
11,80x17,00+5,00 m
176 m²; 142,60 m²

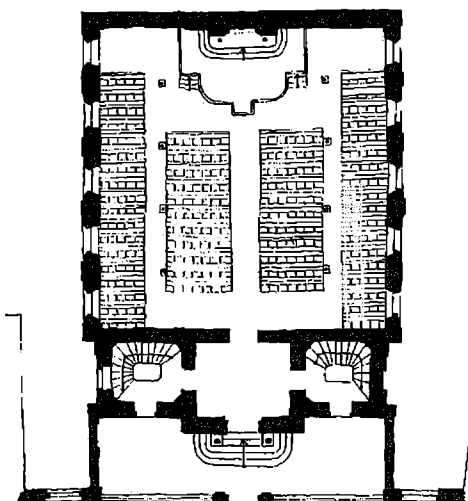
0 1 2 3 4 5 m

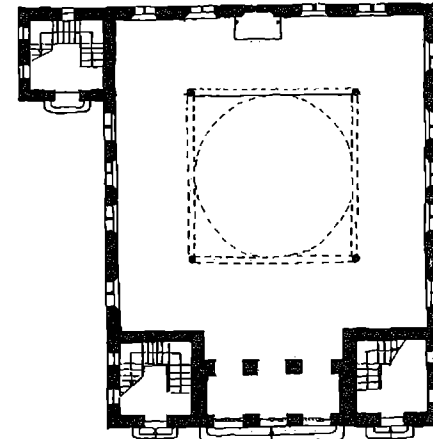
81 PÉCS
1864
terv
10,60x20,60 m
371 m²

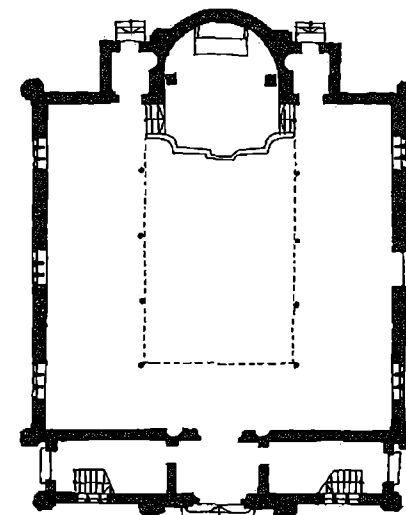
82 PÉCS
1869
23,30x32,30 m
400 m²; 186,50 m²
15,00 m (belső magasság)

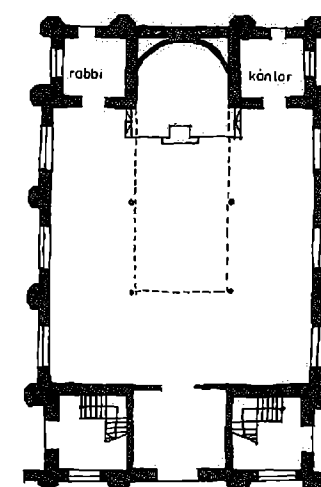
83 SOPRON
Templom u.
1874
16,75x20,90 m
240 m²; 120 m²
11,37 m (belső magasság)

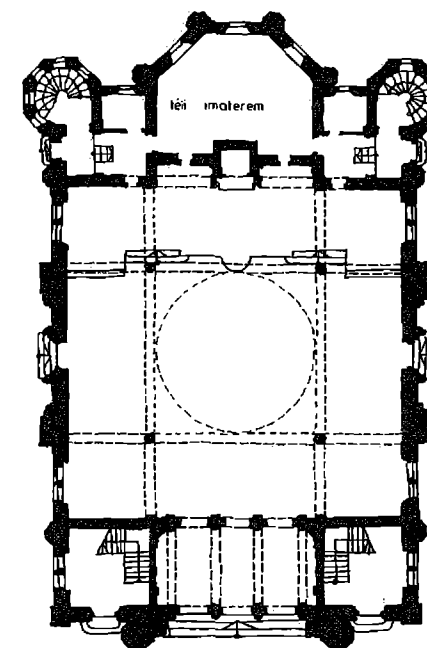
84 ESZTERGOM
1888
17,00x22,00 m
266,20 m²; 168,80 m²

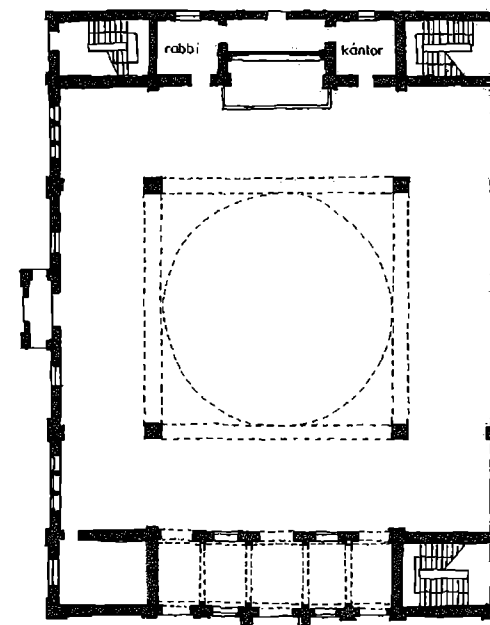
85 SZÉKSZÁRD
1896
19,00x22,85 m
308 m²; 194,40 m²
10,00 m (belső magasság)

86 BARCS
1899
15,90x24,55 m
186,30 m²
7,55 m

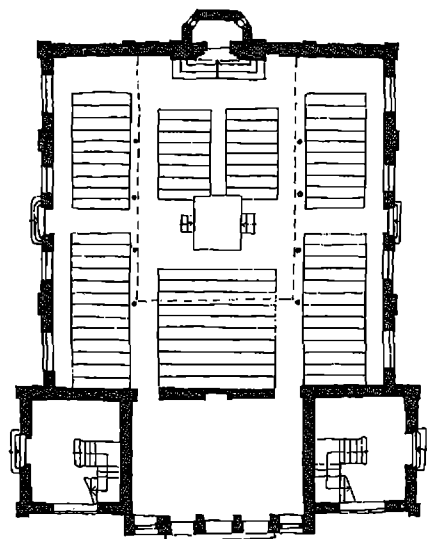

87 SZOLNOK
1898
19,83x34,10 m
320,40 m²; 228,70 m²

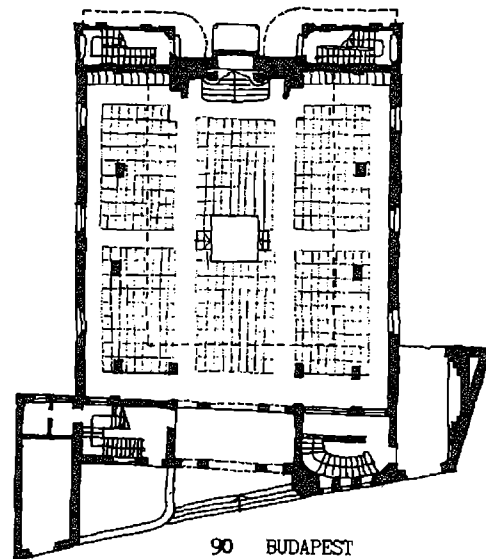

88 BUDAPEST
Aréna út
(XIII., Dózsa Gy. út)
1908
24,20x31,70 m
538,20 m²; 365 m²
15,00 m

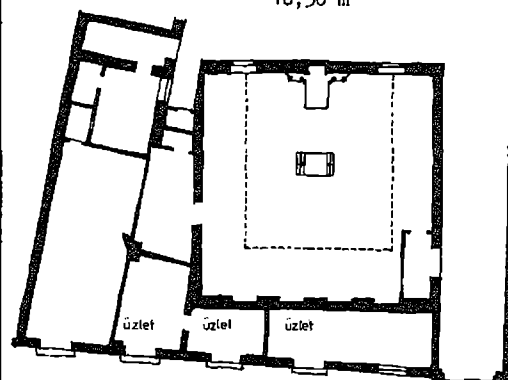
0 1 2 3 4 5 m

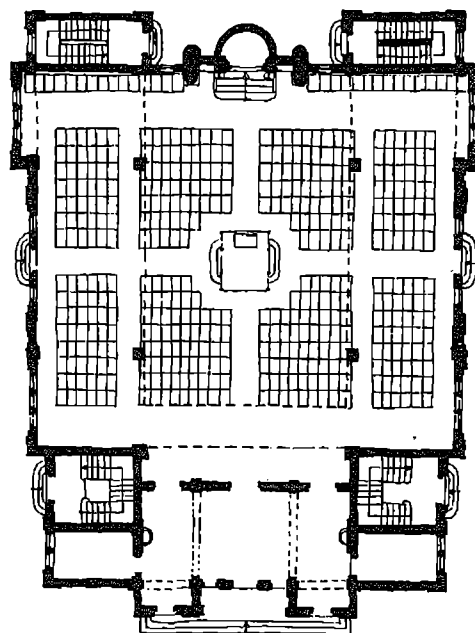
89 DEBRECEN
Kápolnás u.
1909
21,50x24,70 m
302 m²; 207 m²
10,30 m

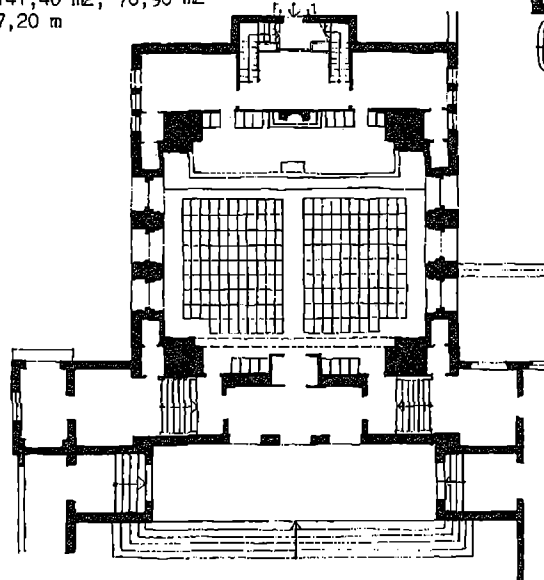
90 BUDAPEST
VII., Kazinczy u.
1913
21,90x31,45 m
493 m²; 2 x 190 m²
13,30 m

91 KECSKEMÉT
Katona József tér
1918
12,70x13,40 m
141,40 m²; 70,90 m²
7,20 m

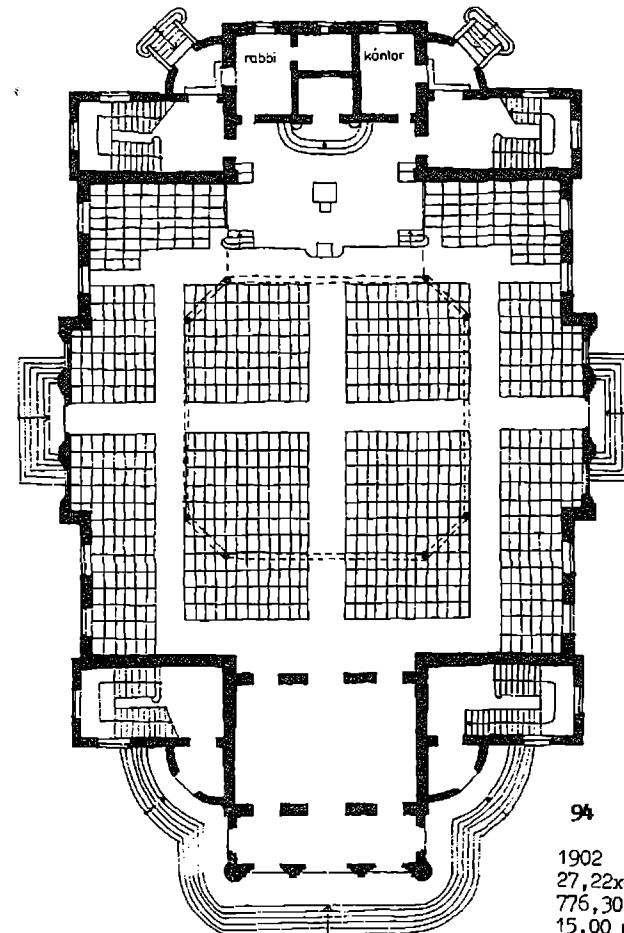

92 NYÍREGYHÁZA
Mártírok tere
1924-32
24,60x31,20 m
450 m²; 270 m²
17,50 m

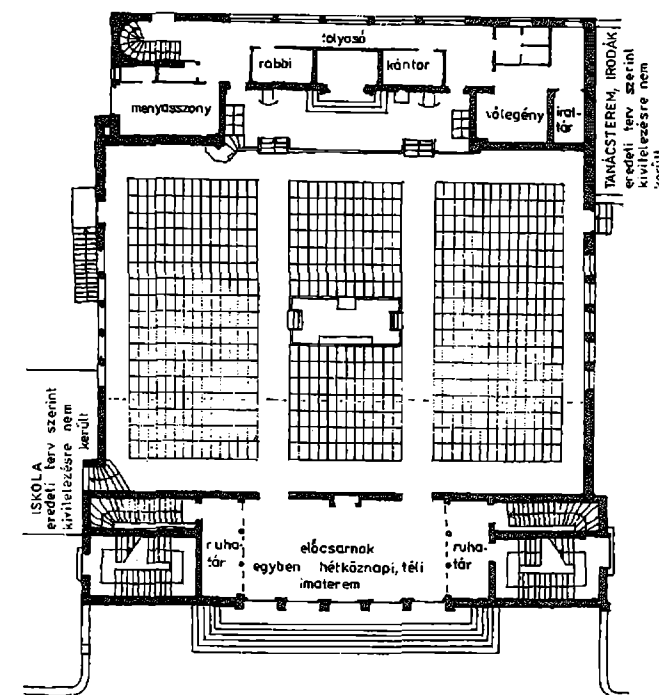

93 BUDAPEST
VII., Wesselényi u.
Hősök temploma
1931
17,50x21,50 m
196 m²
15,00 m

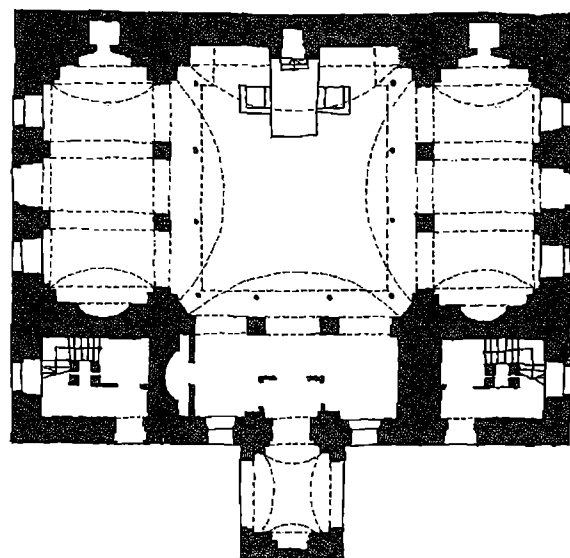
0 1 2 3 4 5 m

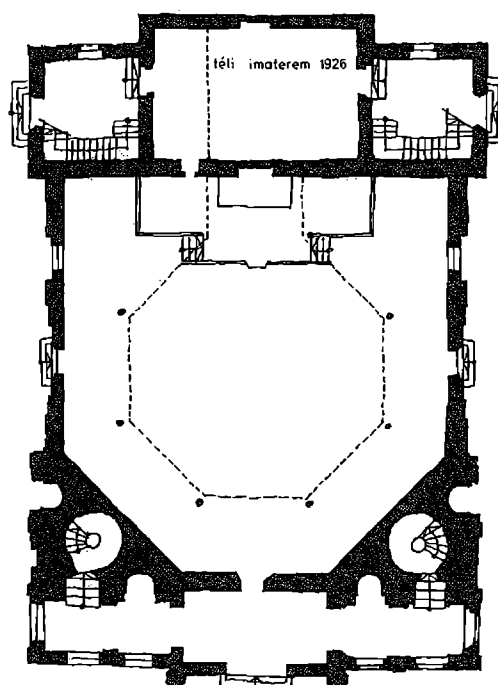
94 SZABADKA-SUBOTICA
(Jugoszlávia)
1902
27,22x42,08 m
776,30 m²; 476,60 m²
15,00 m

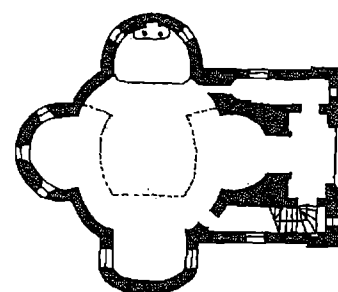
95 BUDAPEST
XI., Bocskay út
1935
29,62x32,00 m
488,30 m²; 286 m²

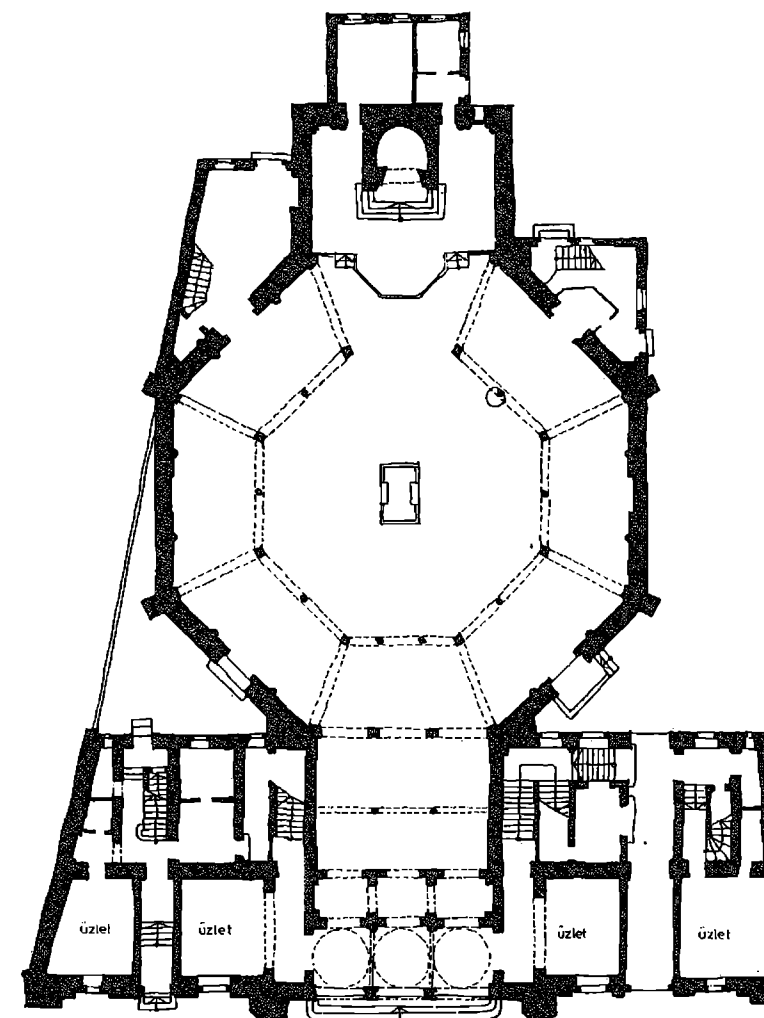
96 NAGYKANIZSA
1821
22,61x29,76 m
350 m²; 195 m²
14,60 m

98 GYŐR
1870
15,40x22,20 m
379,25 m²; kb. 2 x 250 m²
25,70 (belső magasság)

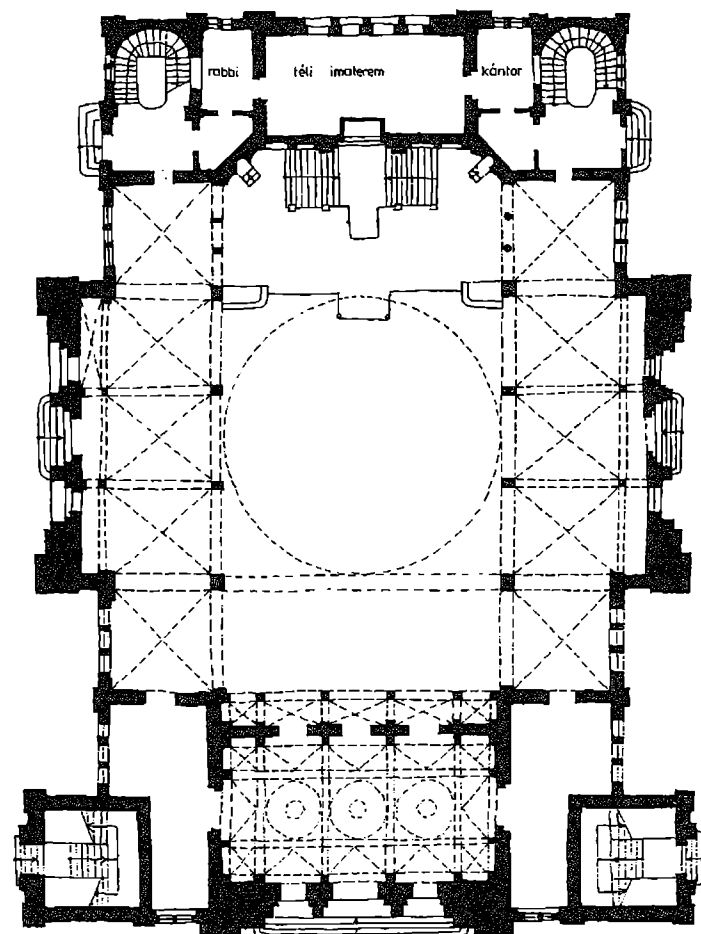

97 KŐSZEK
1935
külső méretek nem mérhetők
174 m²; kb. 140 m²
10,94 m (belső magasság)

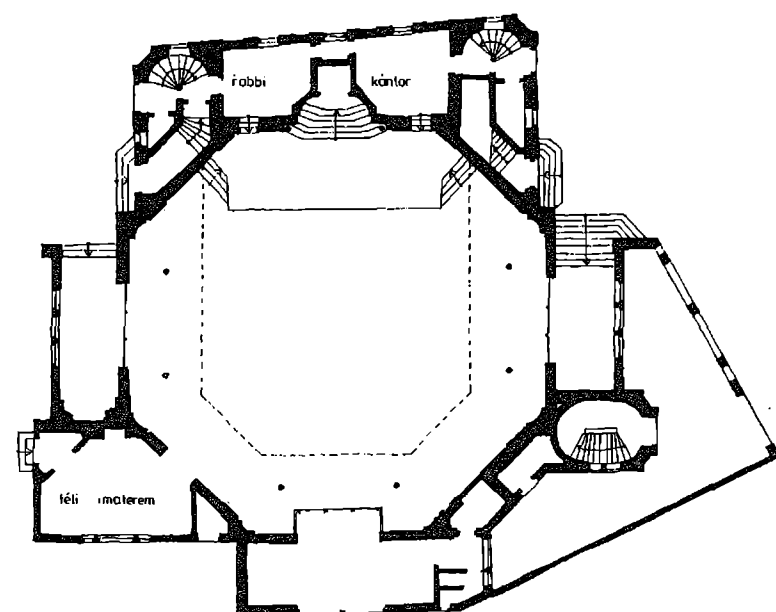

99 PEST
BP. VII., Rombach S. u.
1872
26,20x26,90 m
600 m²; 420 m²
21,00 m (belső magasság)

0 1 2 3 4 5 m

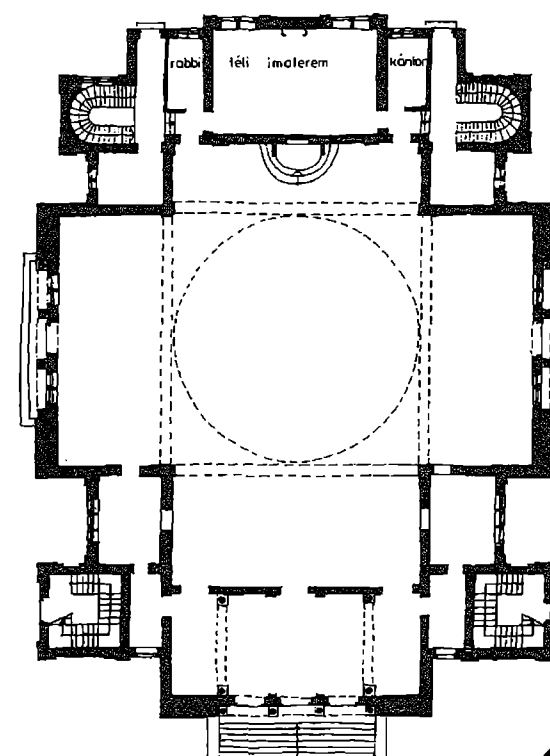

100 SZEGED
1903
34,50x48,00 m
363,24 m²; 497 m²

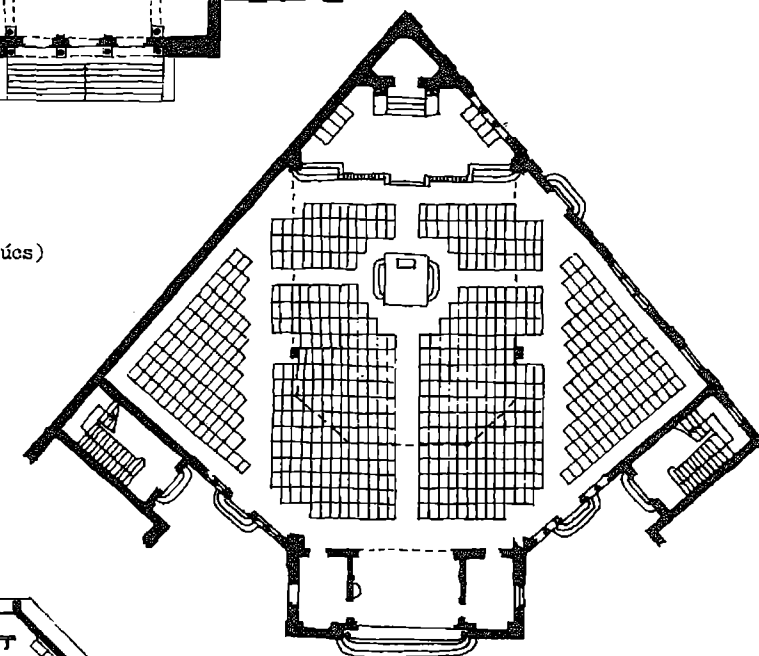

101 BUDAPEST
X., KÖBÁNYA, Cserkesz u.
1909-11
szabálytalan alaprajz
388,20 m²; 182,50 m²
18,00 m; 20,00 m (belső magasság (kupola))

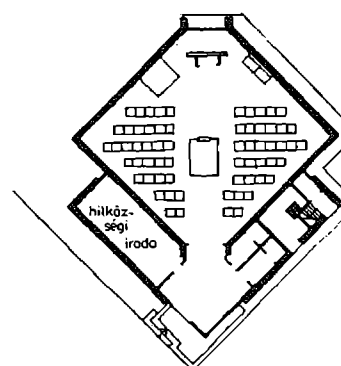
0 1 2 3 4 5 m

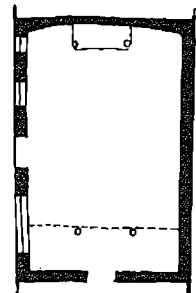
102 GYÖNGYÖS
1930
27,70x36,80 m
460 m²; 273 m²
30,50 m (kupolacsúcs)

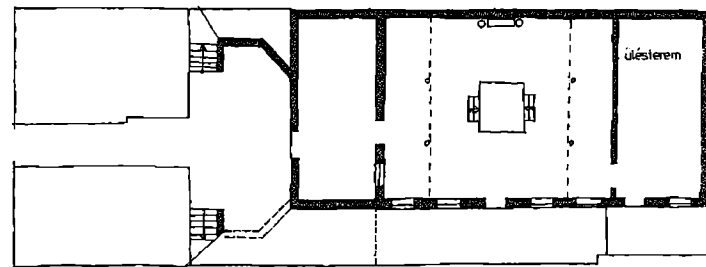
103 BUDAPEST
IX., Páva u.
1924
szabálytalan alaprajz
558,60 m²; 327 m²
12,50 m

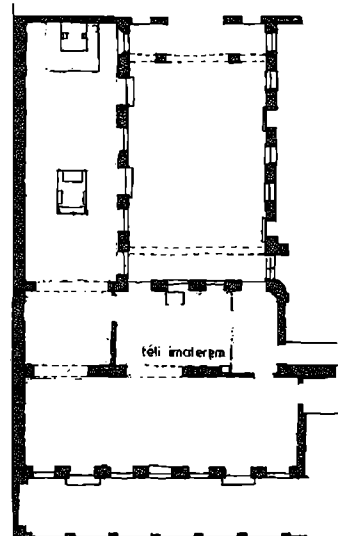
104 SIÓFOK
1985
szabálytalan alaprajz
92,16 m²

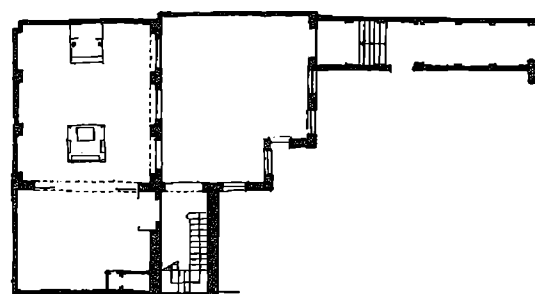
105 BUDAPEST
VIII., József körút
Orsz. Rabbiképző Intézet
1877
épületben
101,90 m²; 19,50 m

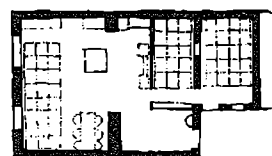
106 PEST
BP. VI., Dessewffy u. 23
1870
10,00x22,00 m (épületben)
115 m²; 67,20 m

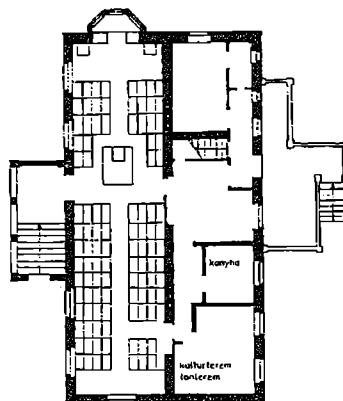
107 BUDAPEST
VII., Akácfa u. 22
1898
épületben
65,30 m²; 18,70 m²
téli imaterem: 24,80 m²; 66,20 m

108 BUDAPEST
VII., Garay u. 48
1912
épületben
58 m²; 37 m²
8,38 m

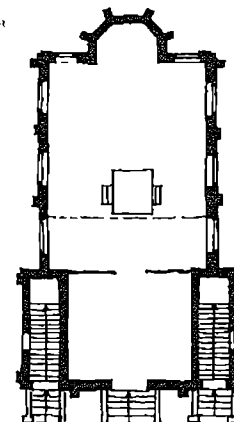

109 BUDAPEST
VIII., Teleki tér 22
(?)
épületben
70,60 m²; 11,50 m

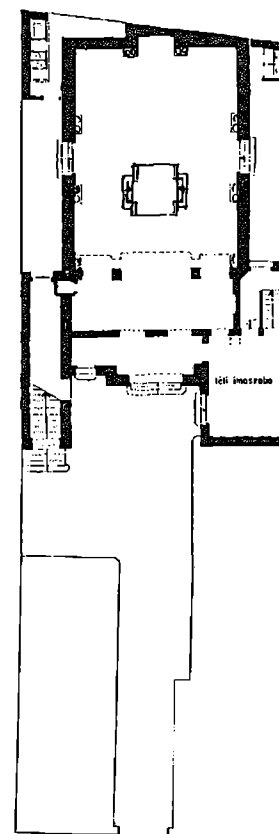

110 BUDAPEST
XIV., Thököly út 83
1890 (lakóházból zsinagógává átalakítva 1940)
10,26x20,62 m
98,60 m²
4,35 m (belső magasság)

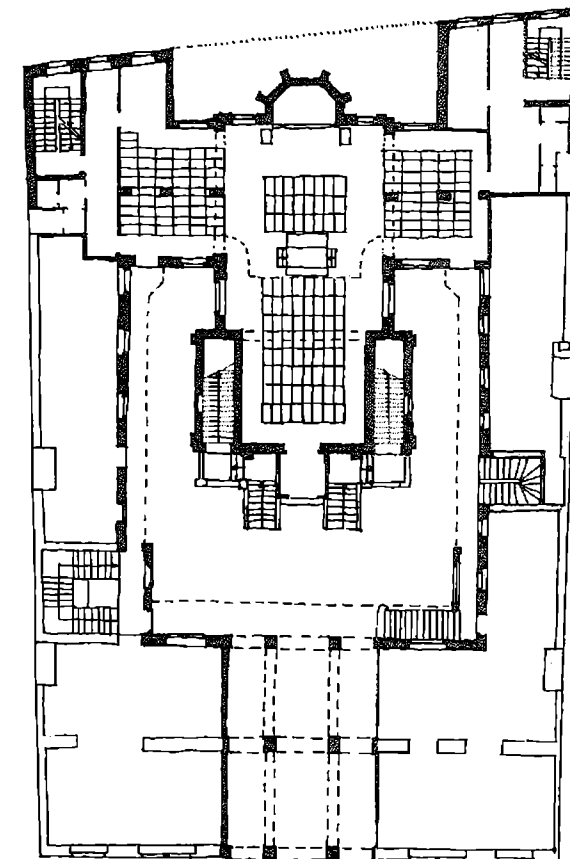
0 1 2 3 4 5 m

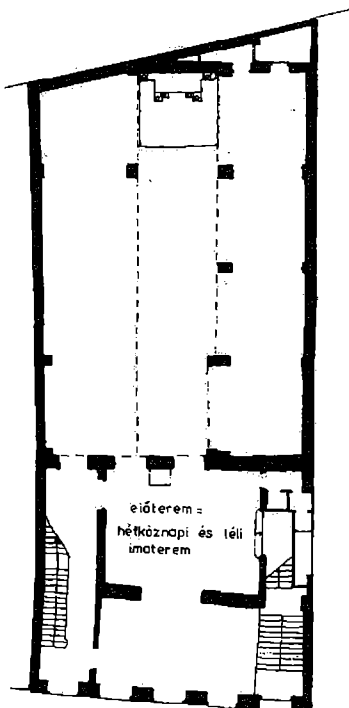
111 BUDAPEST
II., Zsigmond u.
(Frankel L. út 49)
1888
rekonstrukció
11,00x17,00 m
88 m²; 40 m

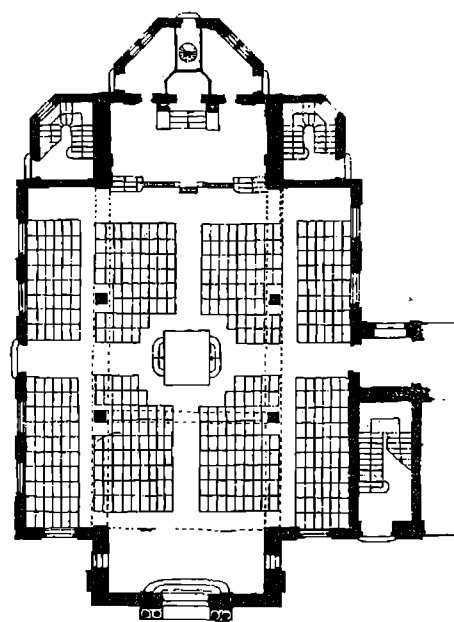
112 BUDAPEST
VI., Vasvári P. u.
1885
14,80x22,30 m
138,70 m²; 59,60 m

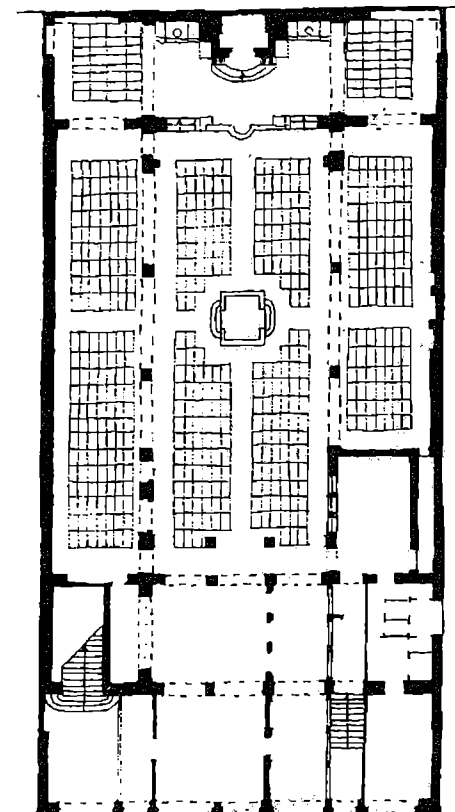
111⁺ BUDAPEST
II., Zsigmond u.
(Frankel L. út 49)
1928
ház udvarán, körülépítve

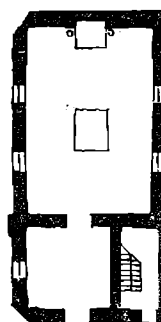
113 BUDAPEST
VIII., Nagyfuvaros u. 4
1922
épületben
291,20 m²; 140 m²

115 BUDAPEST
VII., Bethlen tér
1931
épületben
327,40 m²; 240 m²
8,00

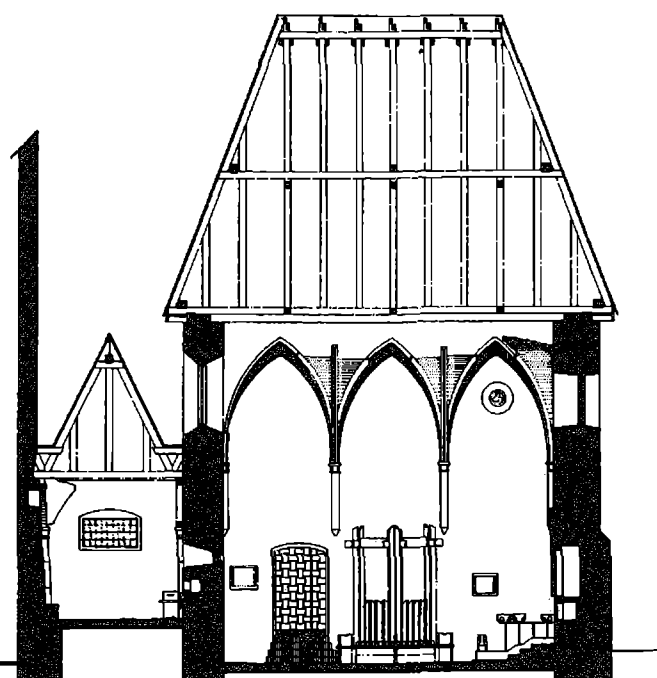

114 BUDAPEST
XIII., Csáky u.
(Hegedűs Gy. u.)
1925
épületben
590,30 m²; 360 m²
6,35 m (belső magasság)

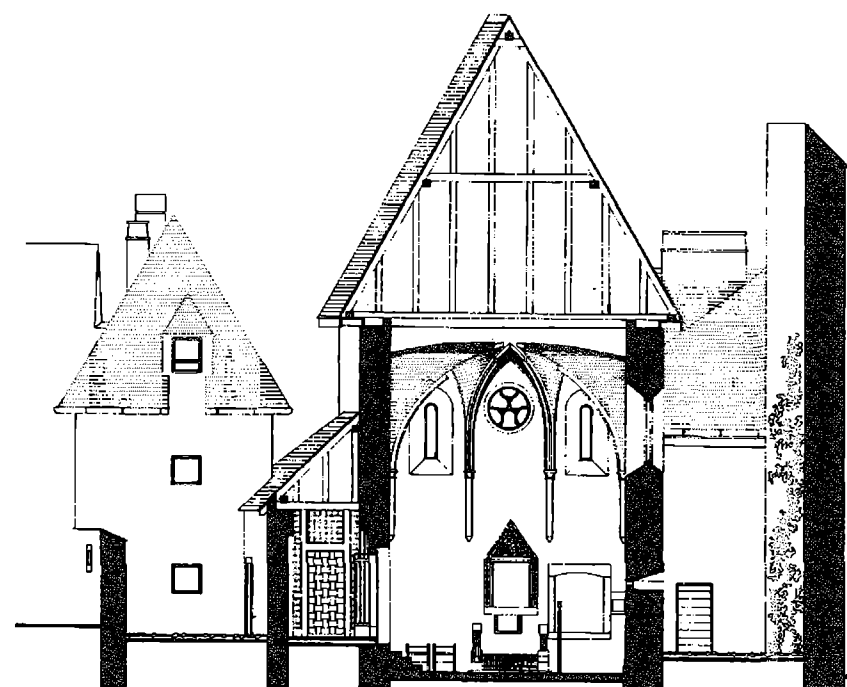

116 NAGYTÉTÉNY
BP. XXII., Nagytétény
XIX. sz. eleje (?)
8,30x17,00 m
70 m²; 42 m²

0 1 2 3 4 5 m

Helyreállítási terv, nyugat-keleti hosszmetset a zsinagóga terén át

Helyreállítási terv, észak-déli metszet a zsinagóga terén át

1 / 1 SOPRON
Új u. 22-24
1300/1320 k.

1

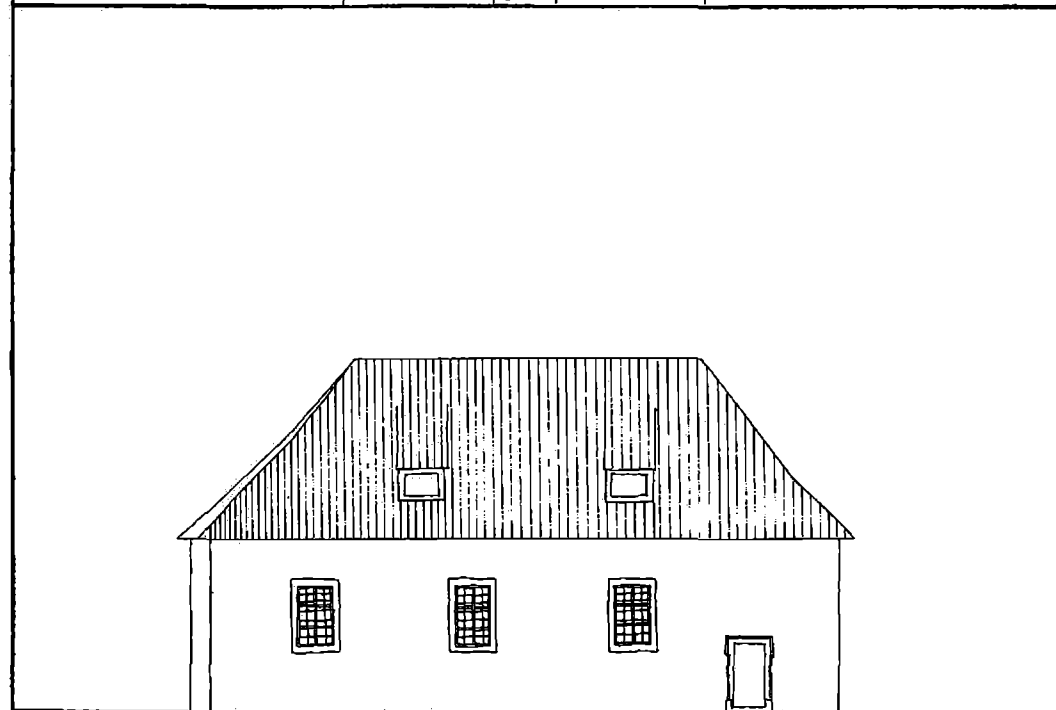
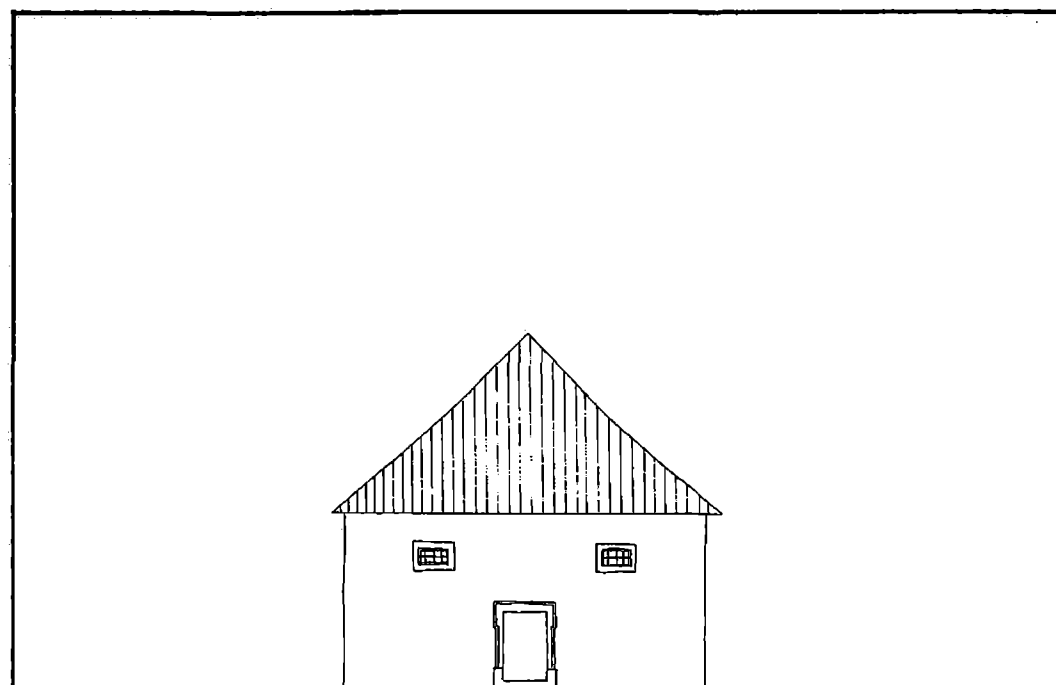
1 / 1

A / jellel elválasztott két szám közül
az első a metszetrájs sorszám,
a második az illető épület alaprajzának sorszám

1

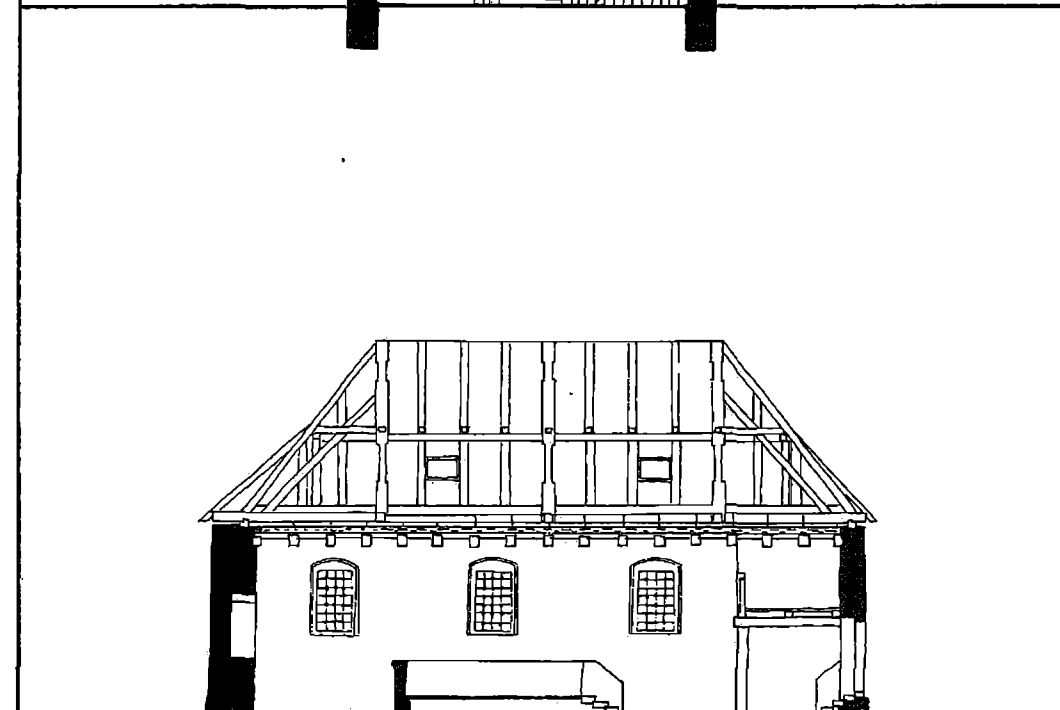
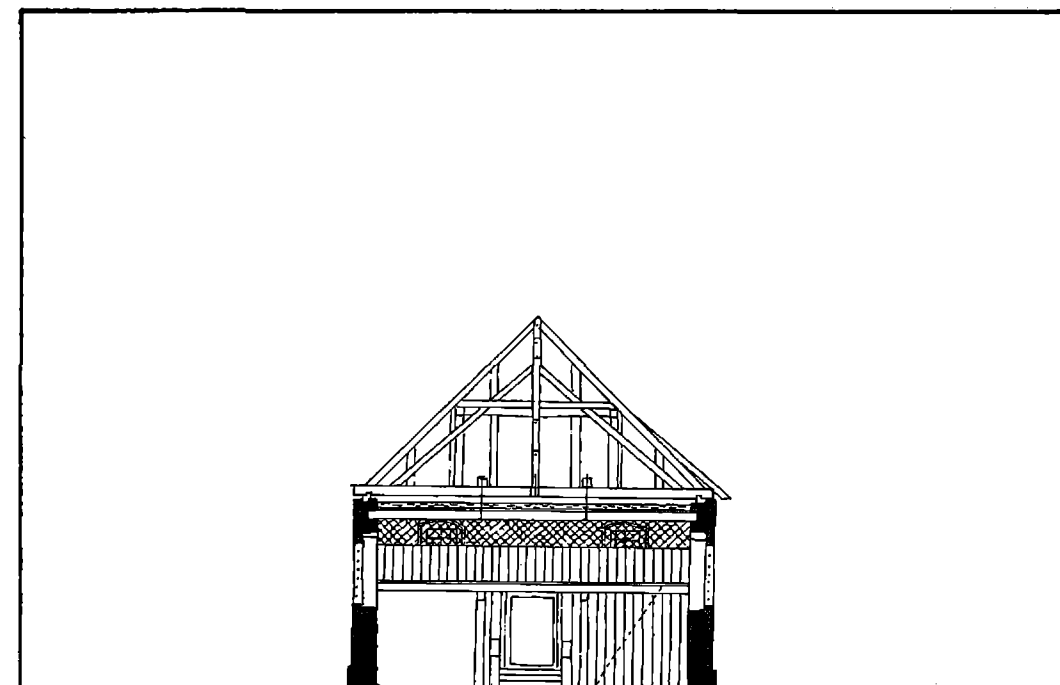
Az aláfírások alatt szereplő nagyobb szám
az épület alaprajzának történeti-típológiai csoportjára utal
(ld. fent, 127. old.)

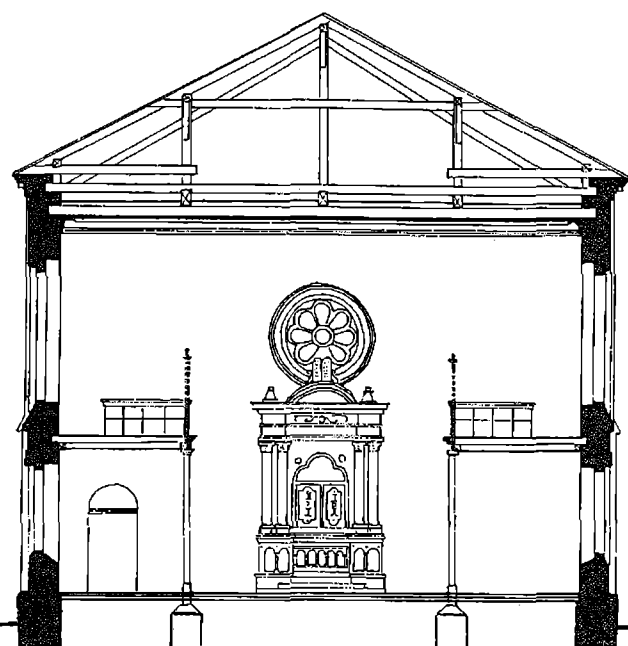

2 / 6
1790

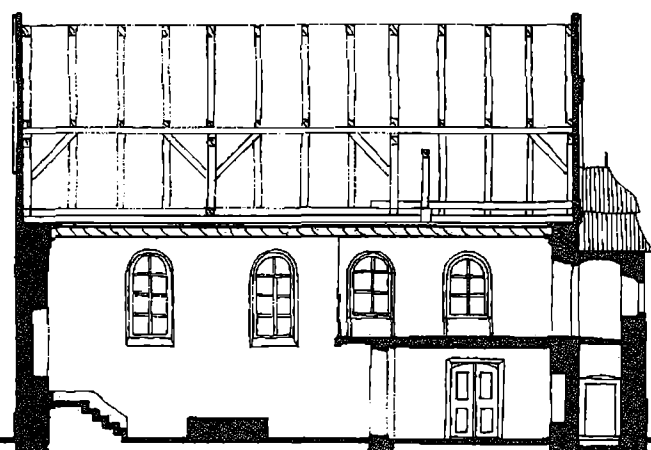
SÁTORALJAÚJHELY

2

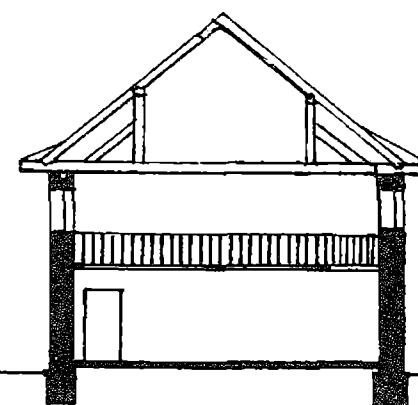
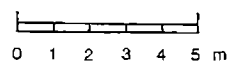

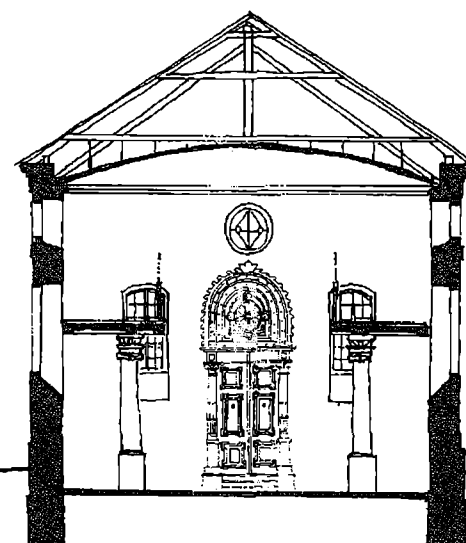
3 / 83 SOPRON
Templom u.
1874
5

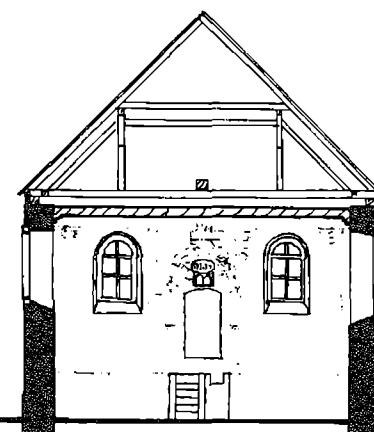
6 / 22 TARCAL
1795 (1891)
2

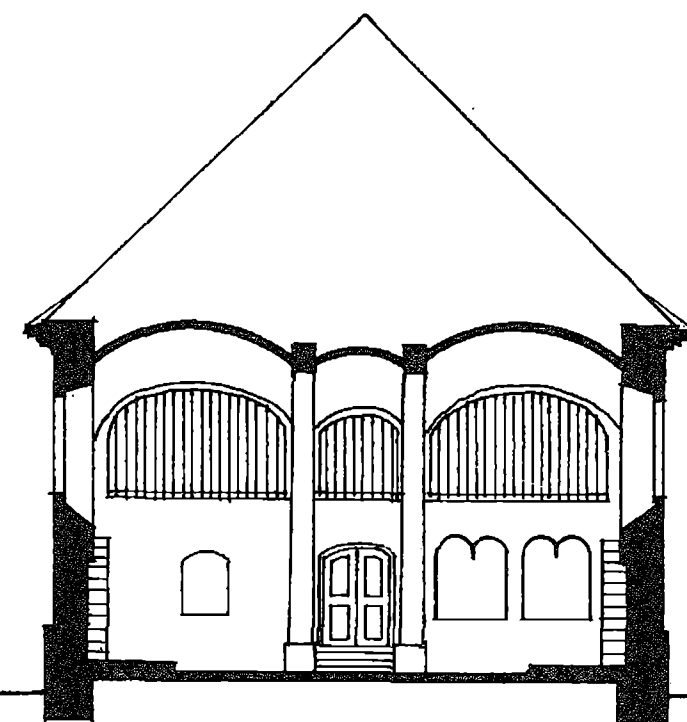
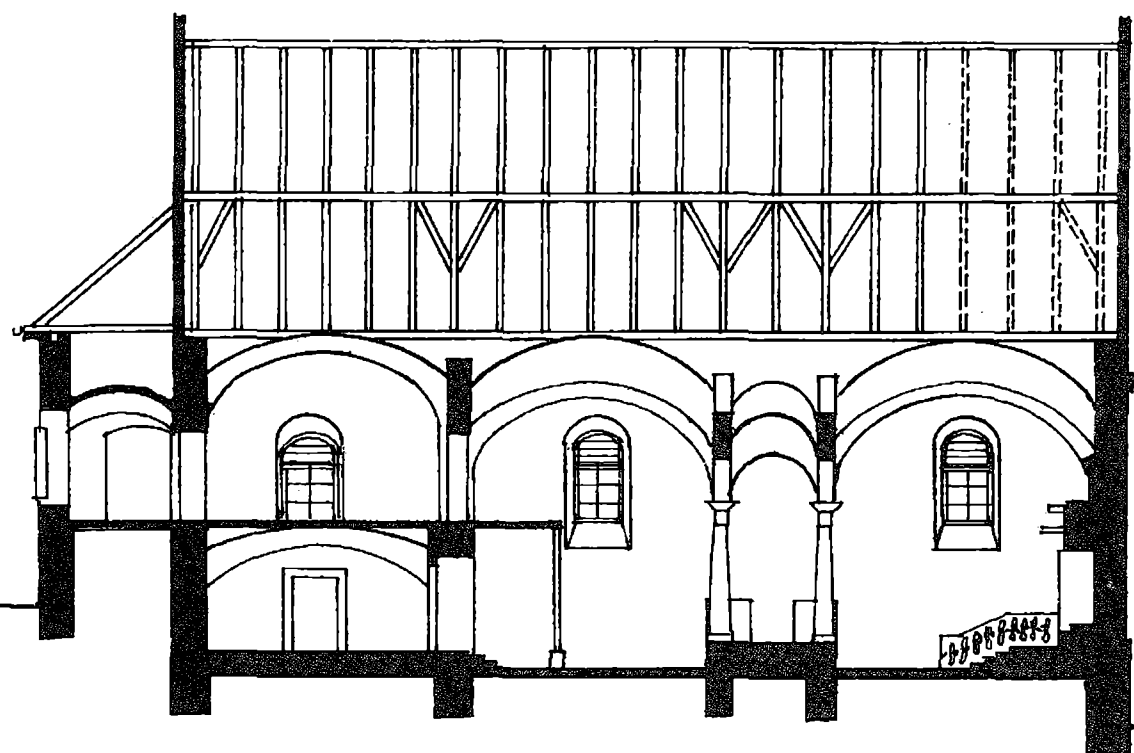

4 / 11 MÁNDOK
1820
2

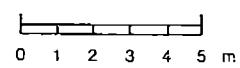
5 / 43 MÁTÉSZALKA
1857
4

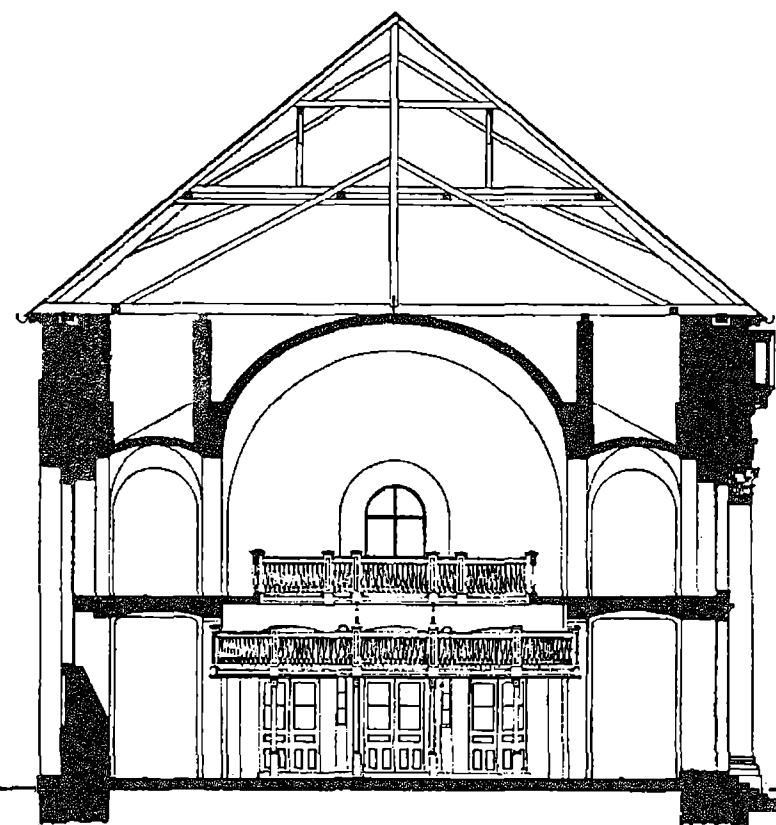
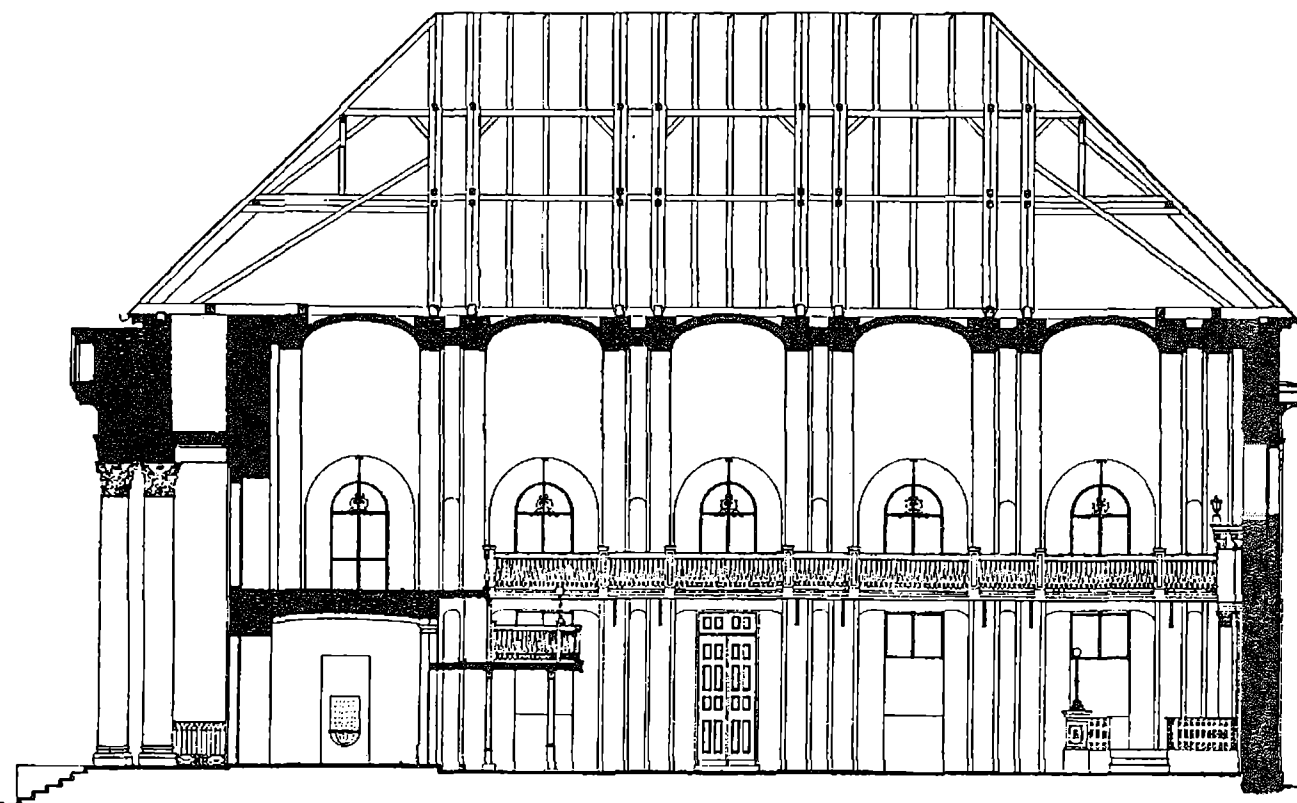

7 / 35 MÄD
1795

3

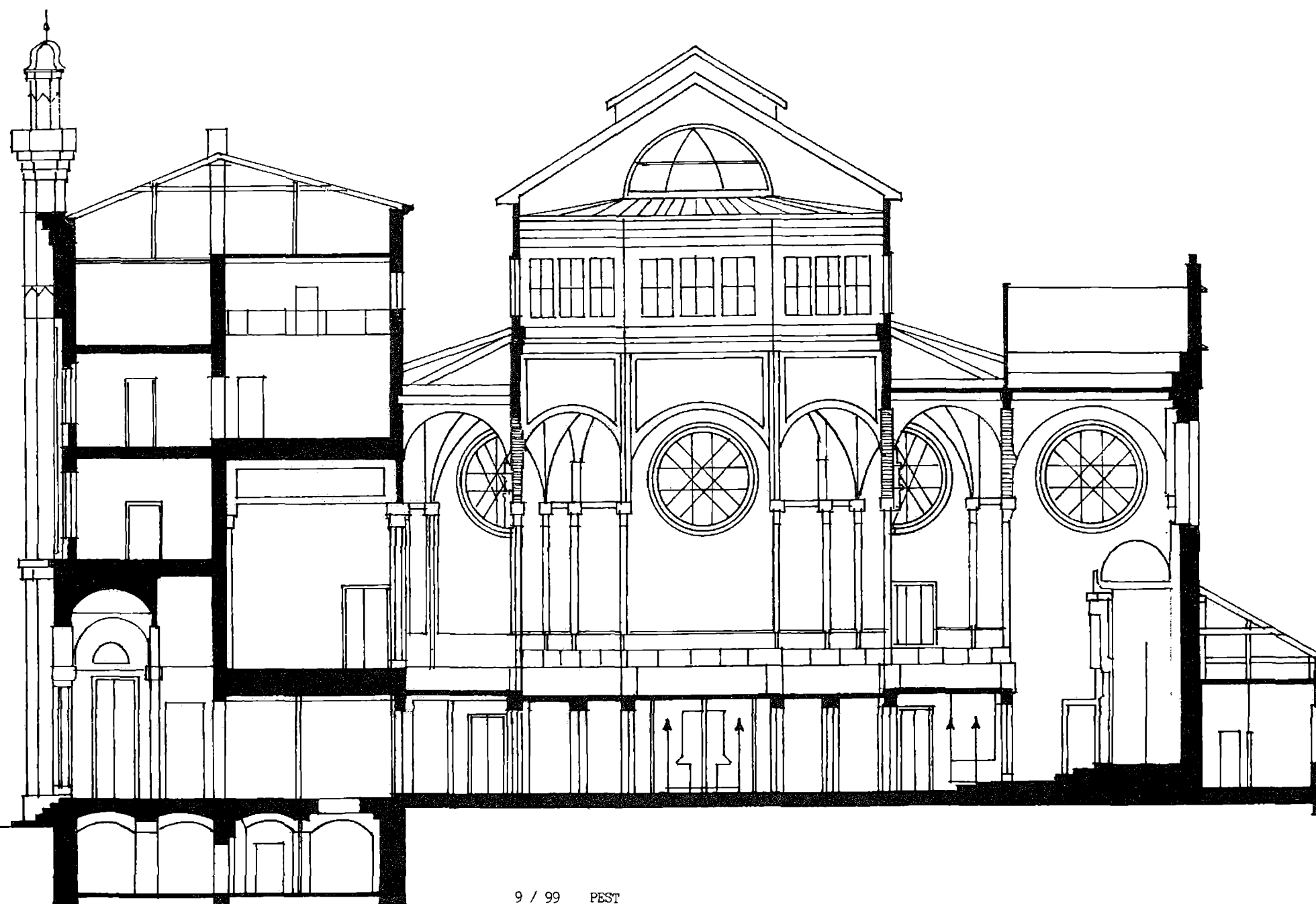

8 / 44 BAJA
1845

3

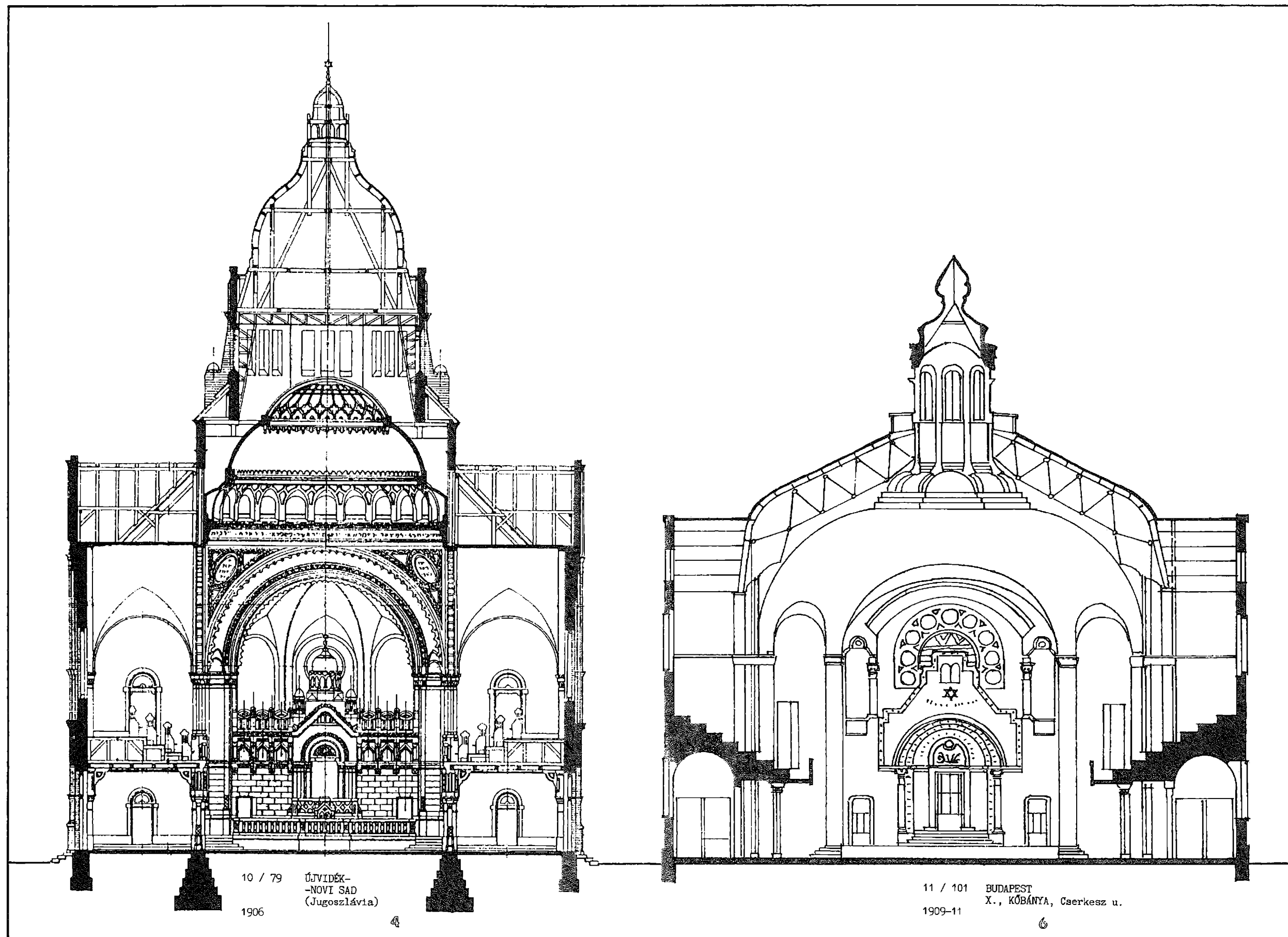
0 1 2 3 4 5 m

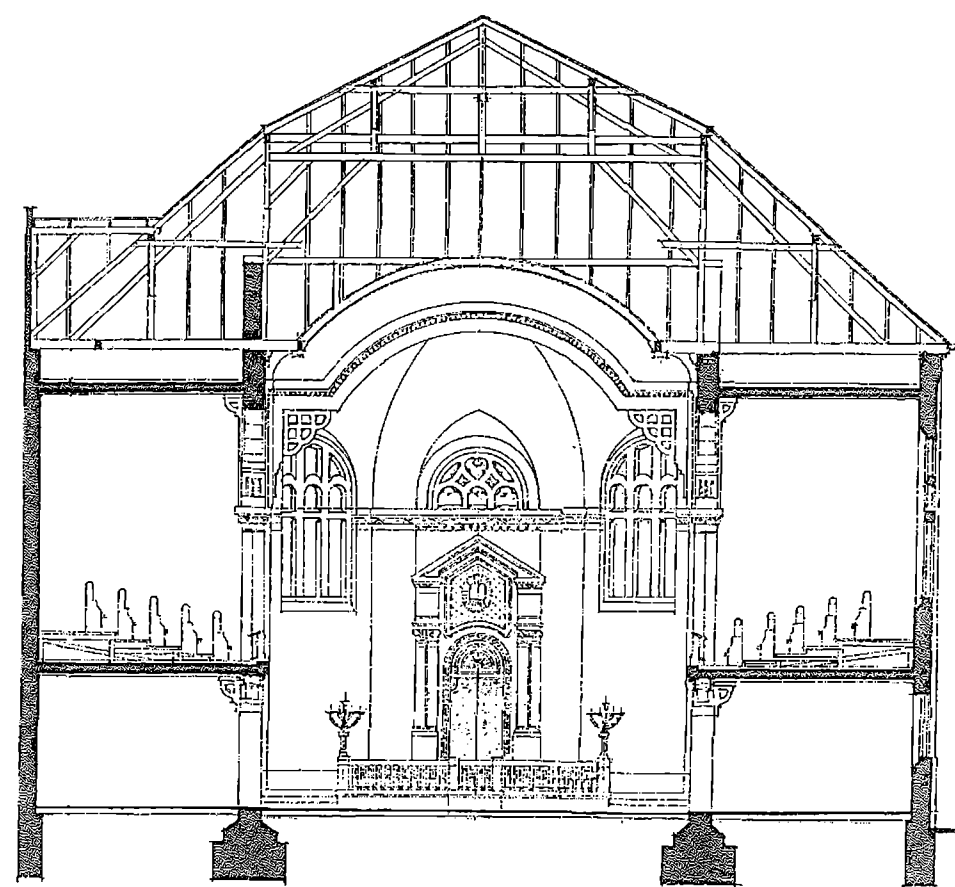
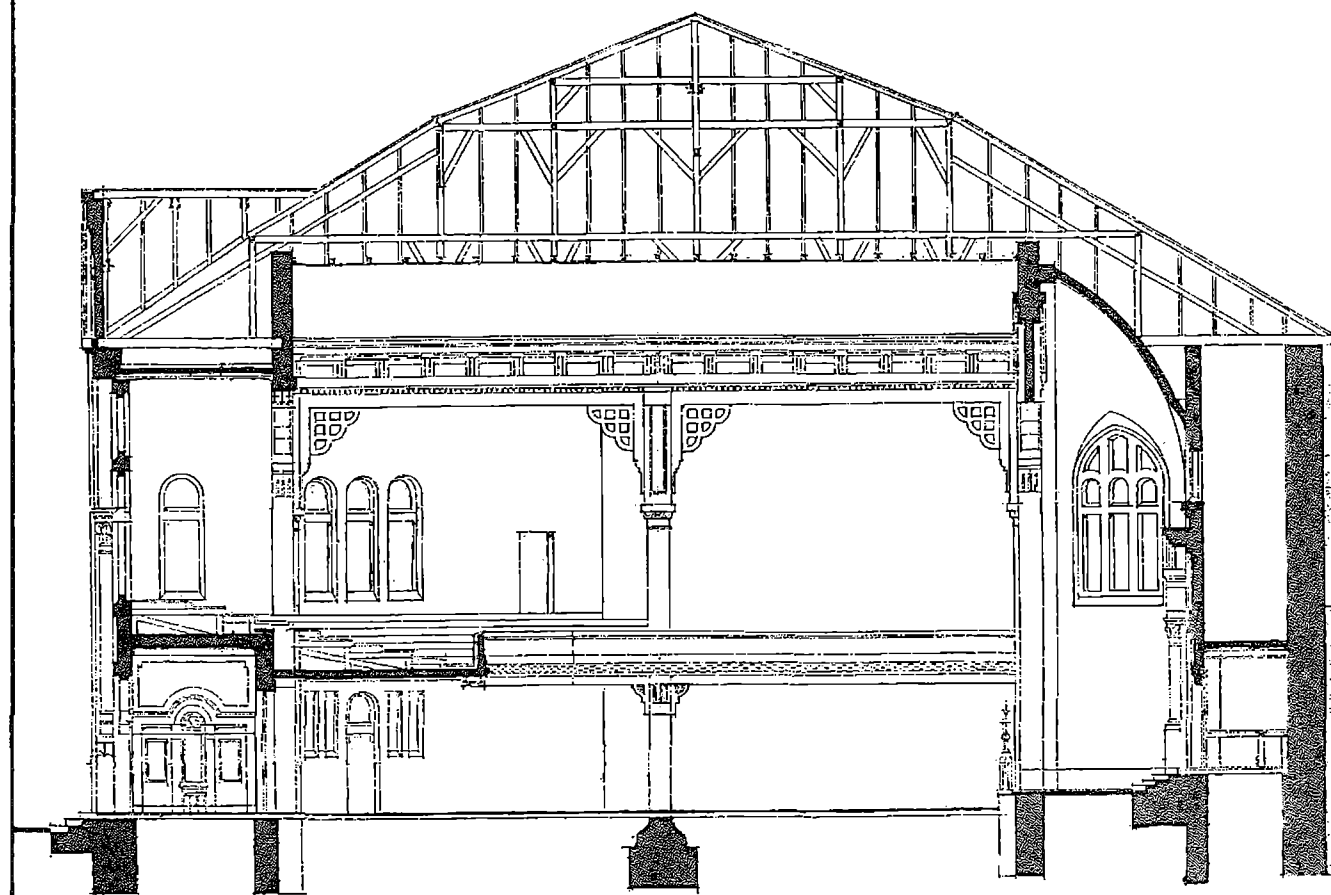
9 / 99 PEST
 1872 BP. VII., Rombach S. u.

6

0 1 2 3 4 5 m

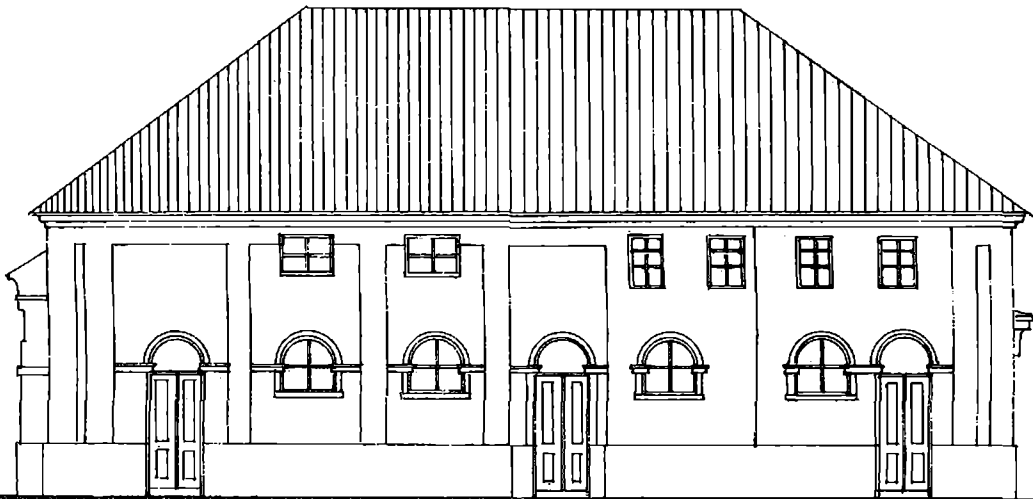
0 1 2 3 4 5 m

12 / 103 BUDAPEST
IX., Páva u.
1924

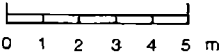
6

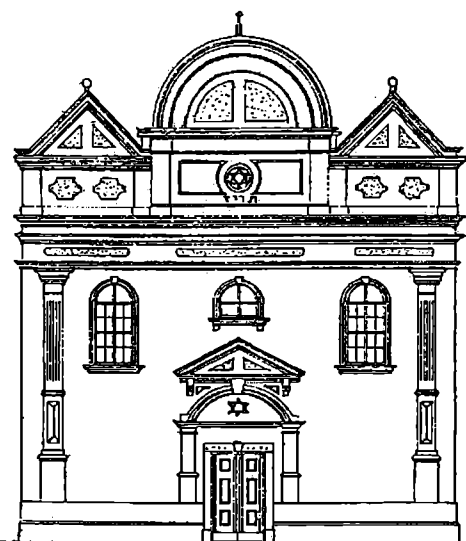
0 1 2 3 4 5 m

1 / 45 HÖGYÉSZ
1815
4

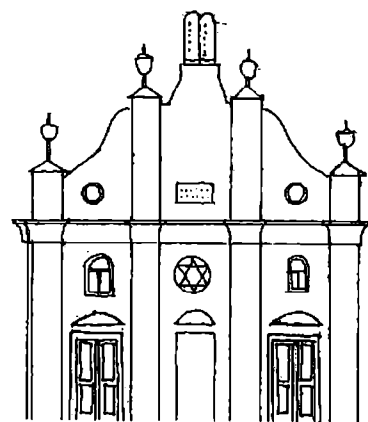
1 / 36
A / jellel elválasztott két szám közül
az első a homlokzatrajz sorszáma,
a második az illető épület alaprajzának sorszáma

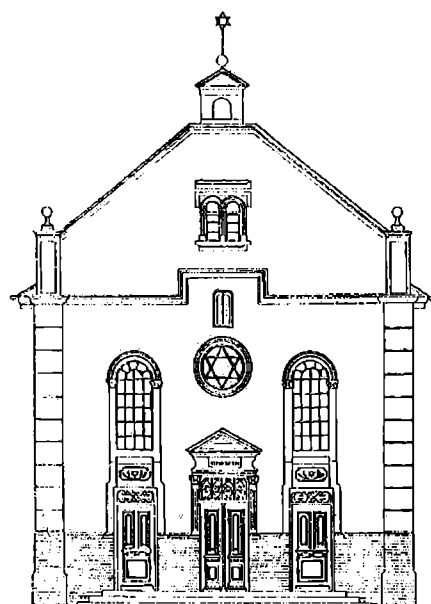
2 / 48 MÁTÉSZALKA
1857

4

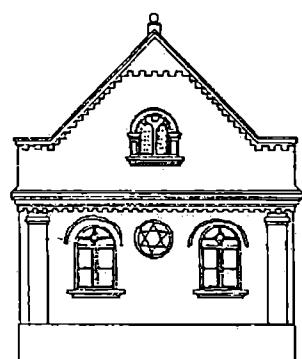
3 / 11 MÁNDOK
1820

2

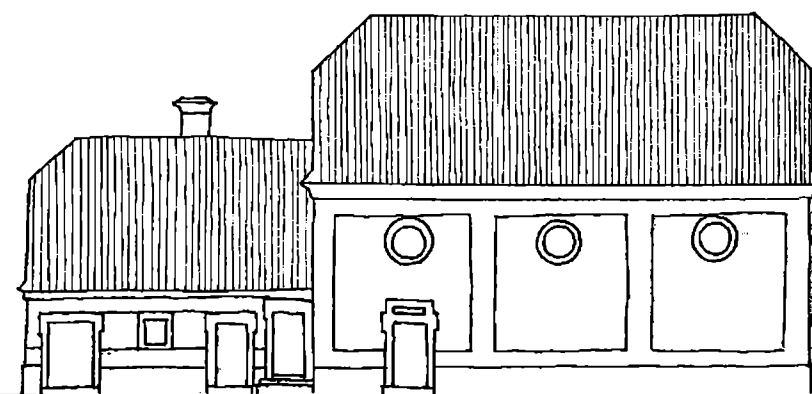
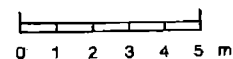
4 / 65 TISZAKÉCSKE
1909

4

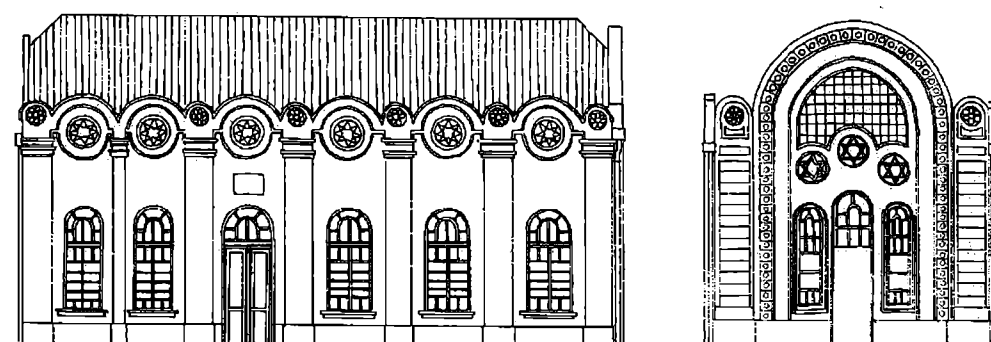
5 / 32 KONYÁR
1900 k.

4

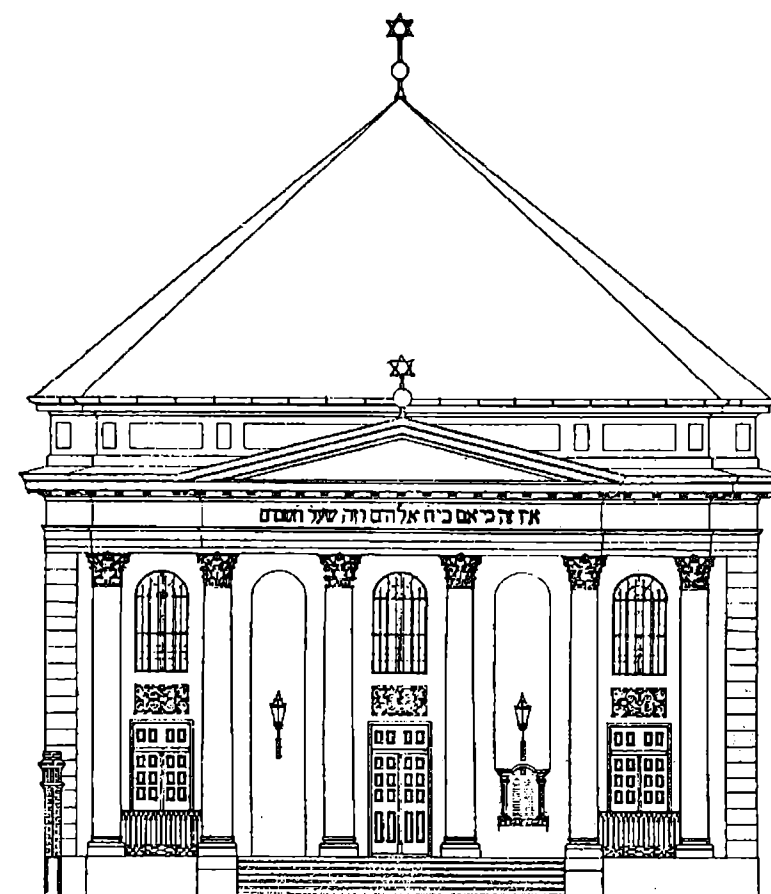
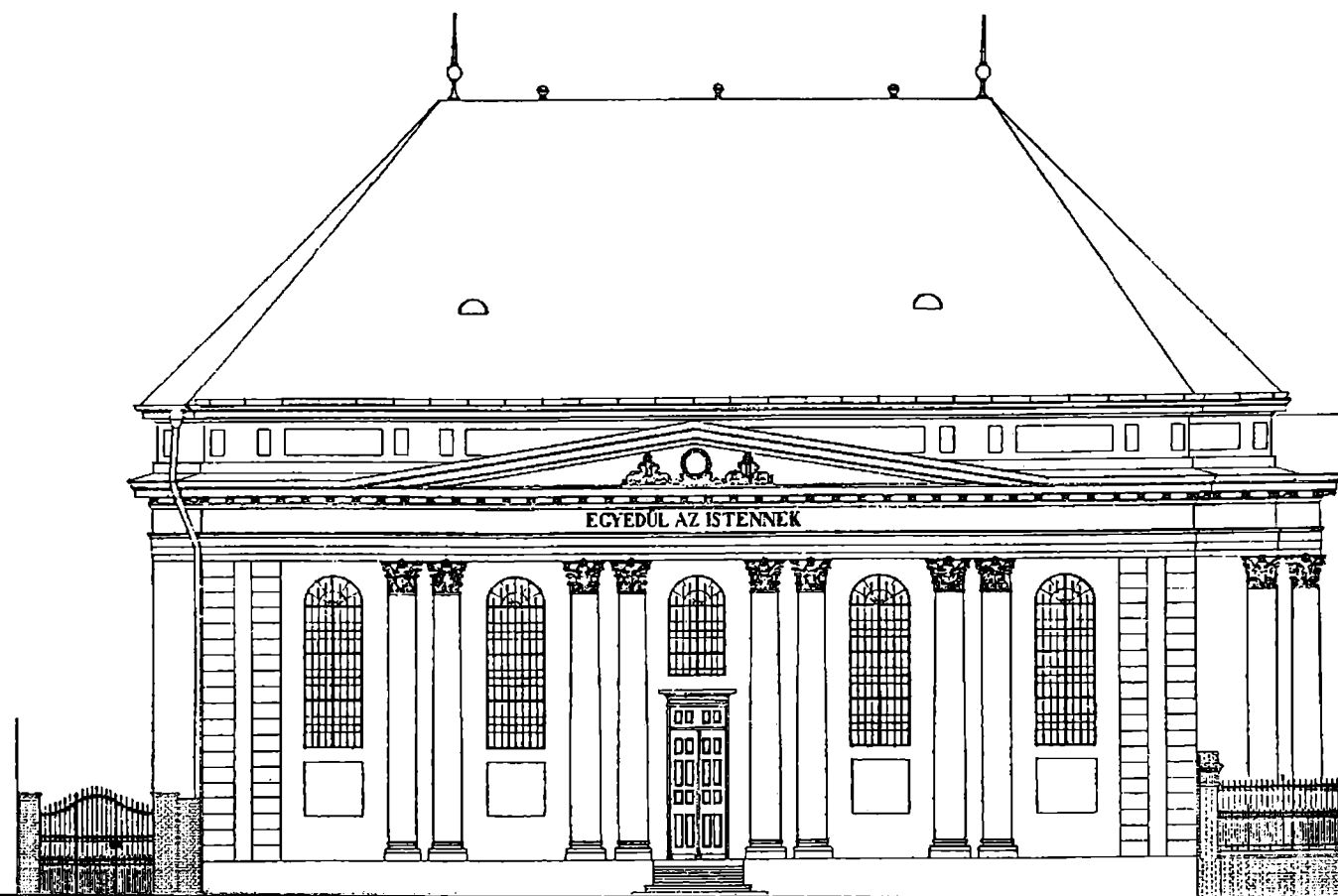
6 / 8 KESZTHELY
1795

2

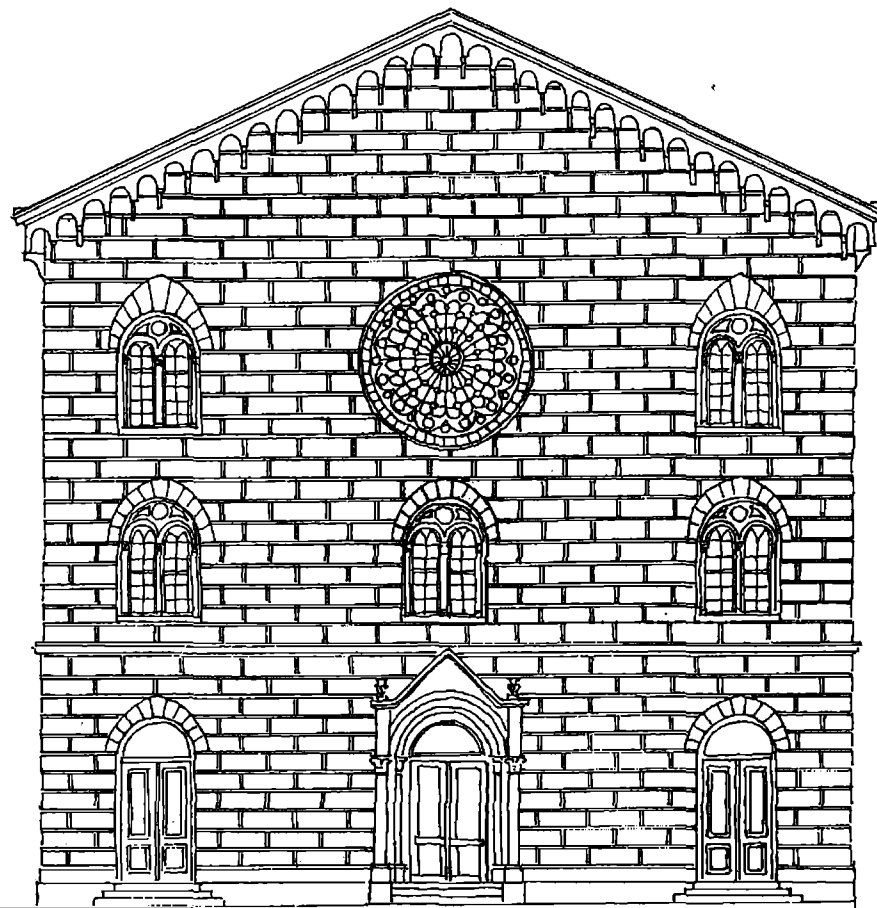
7 / 33 KISKÖRÖS
1915

2

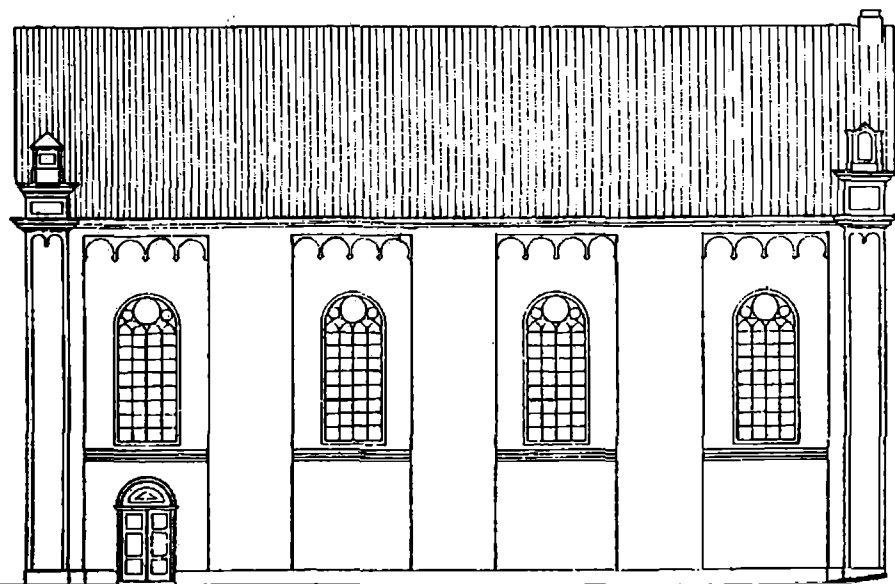

8 / 44 BAJA
1845
3

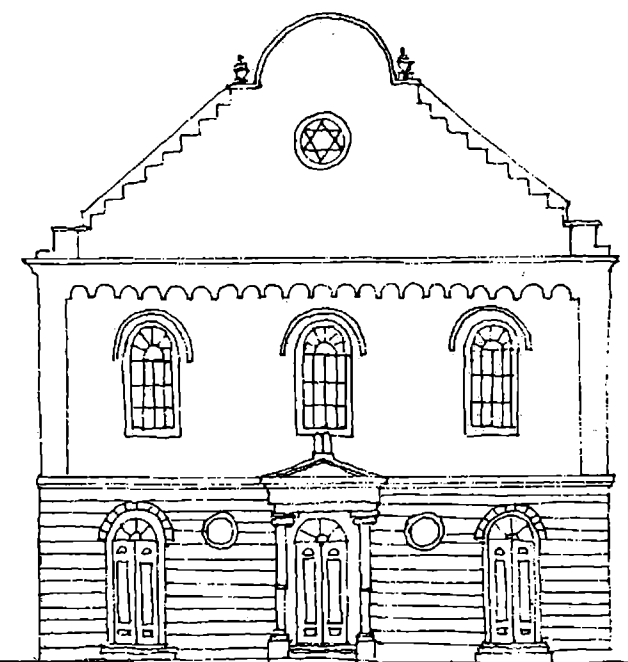
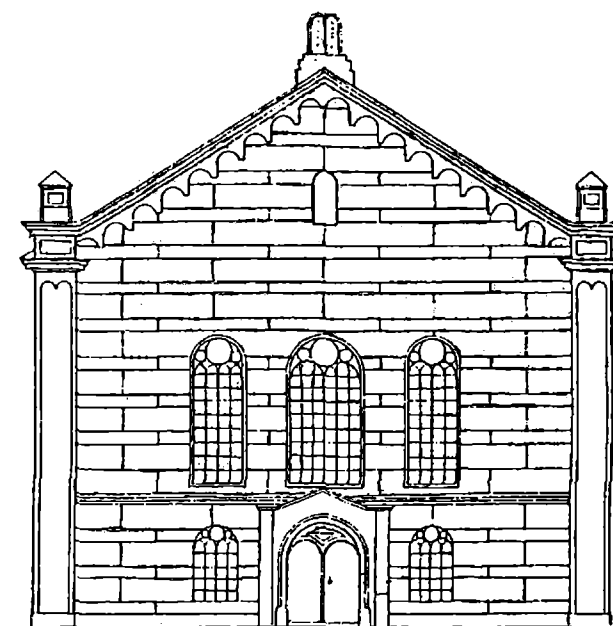
0 1 2 3 4 5 m

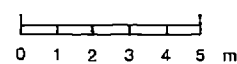
9 / 43 PÁPA
1846
3

10 / 27 KABOLD-KOBERSDORF
1860 (Ausztria)
2

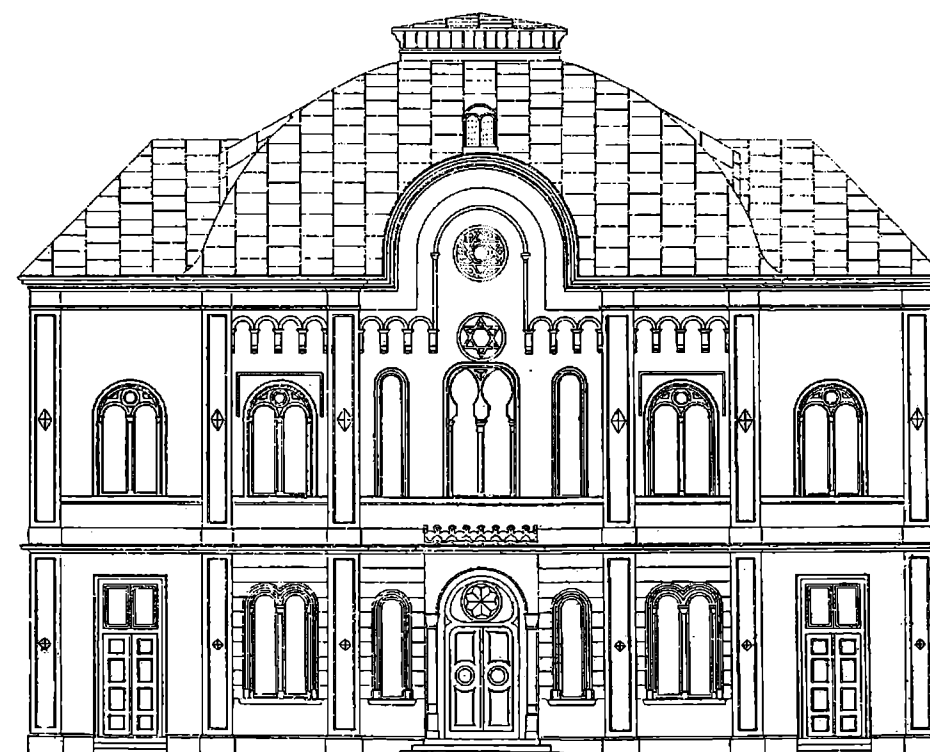
11 / 59 SÁROSPATAK
1864 (1890)
4

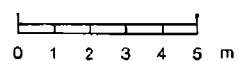
12 / 76 TAPOLCA
1863 (1906)

4

13 / 57 TOKAJ
1889

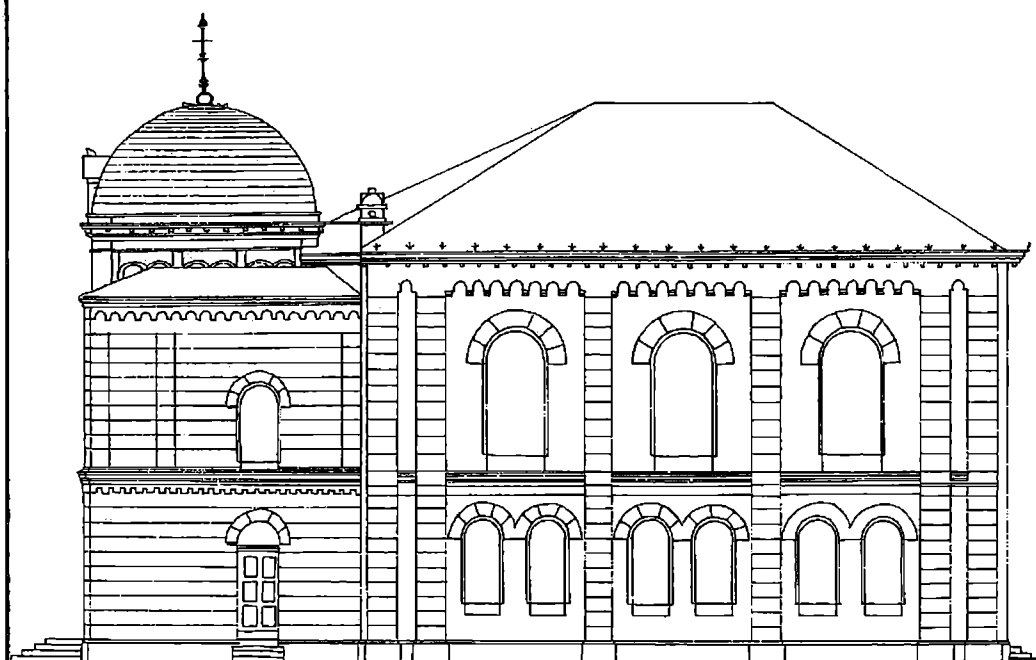
4

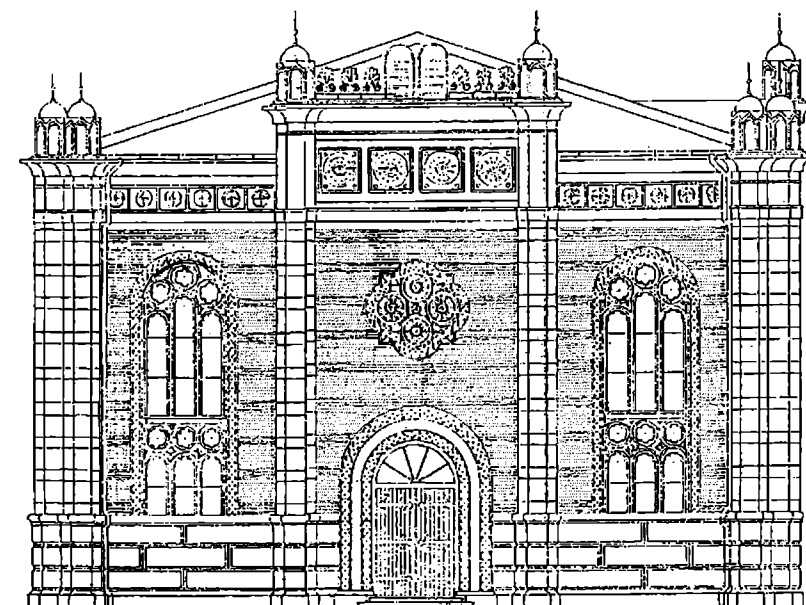
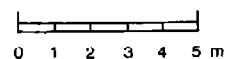
14 / 64 SZIGETVÁR
1904

4

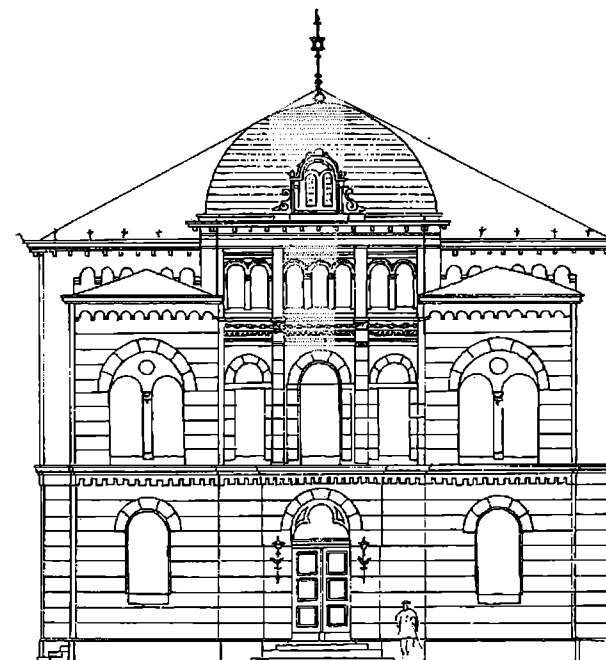
15 / 60 SOPRON
Paprét
1890

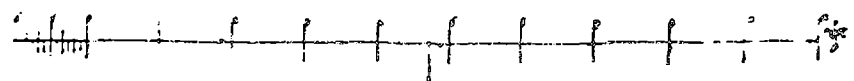
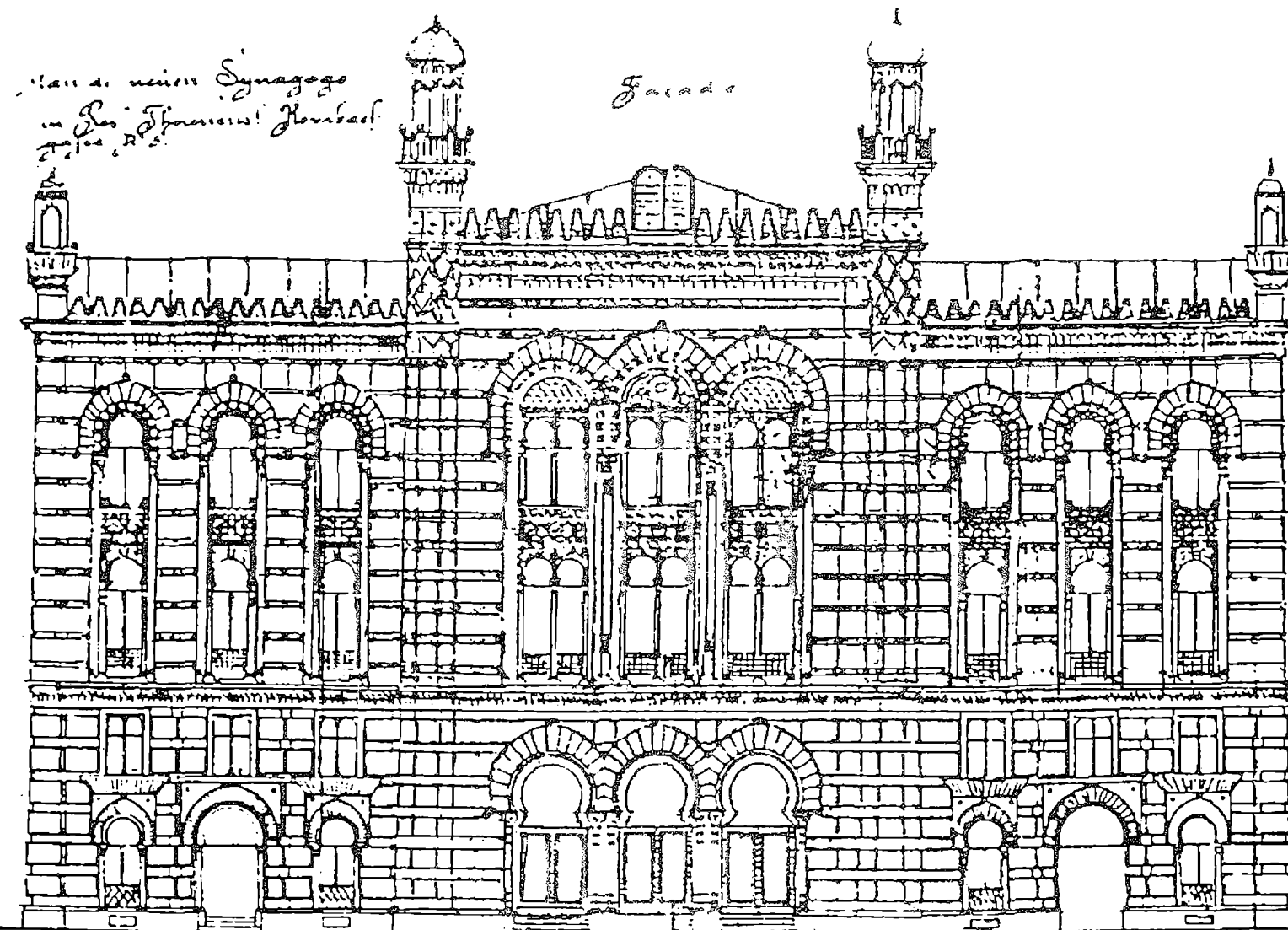
4

16 / 85 SZEKSZÁRD
1896

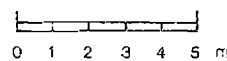
5

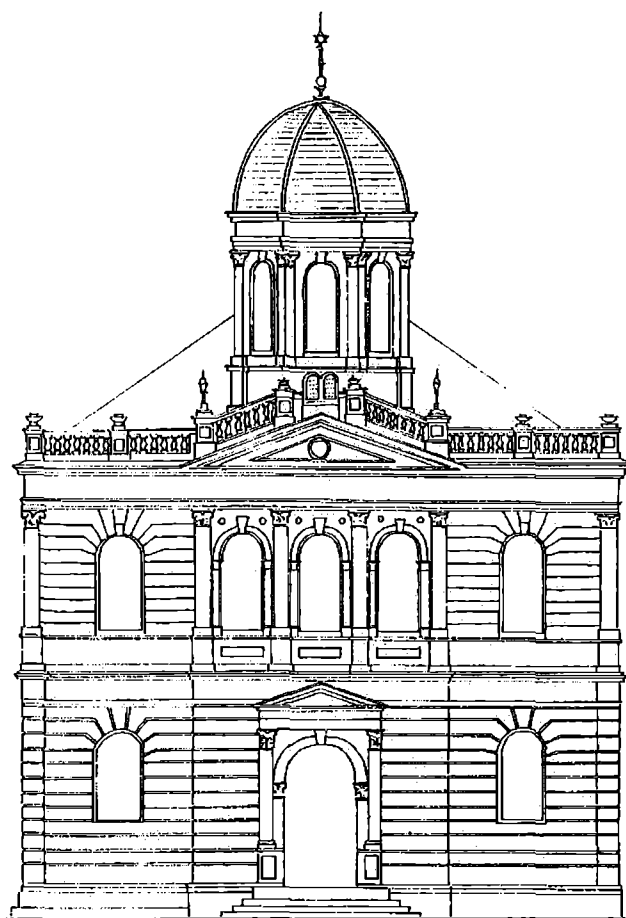

17 / 99 PEST
BP. VII., Rombach S. u.
1872

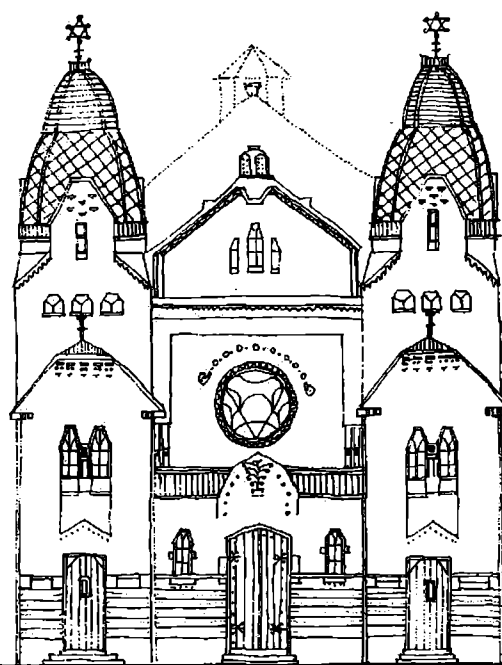
6

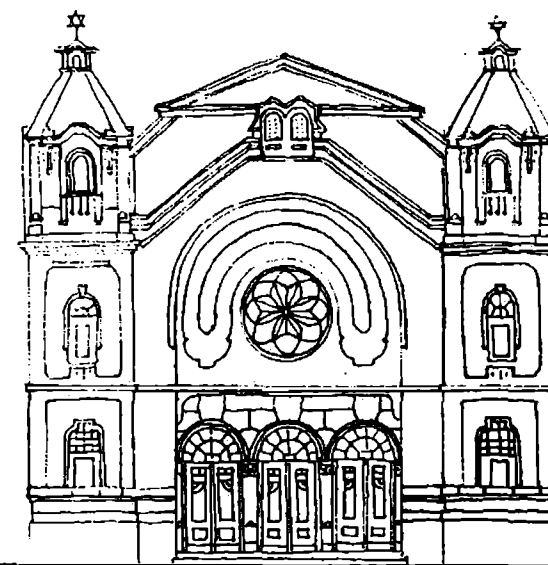
18 / 83 SOPRON
Templom u.
1874

5

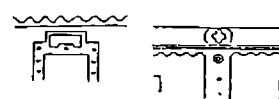
19 / 77 KUNSZENTMÁRTON
1912

4

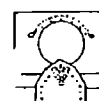

20 / 000 GYULA
1910

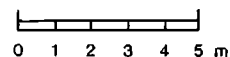
4

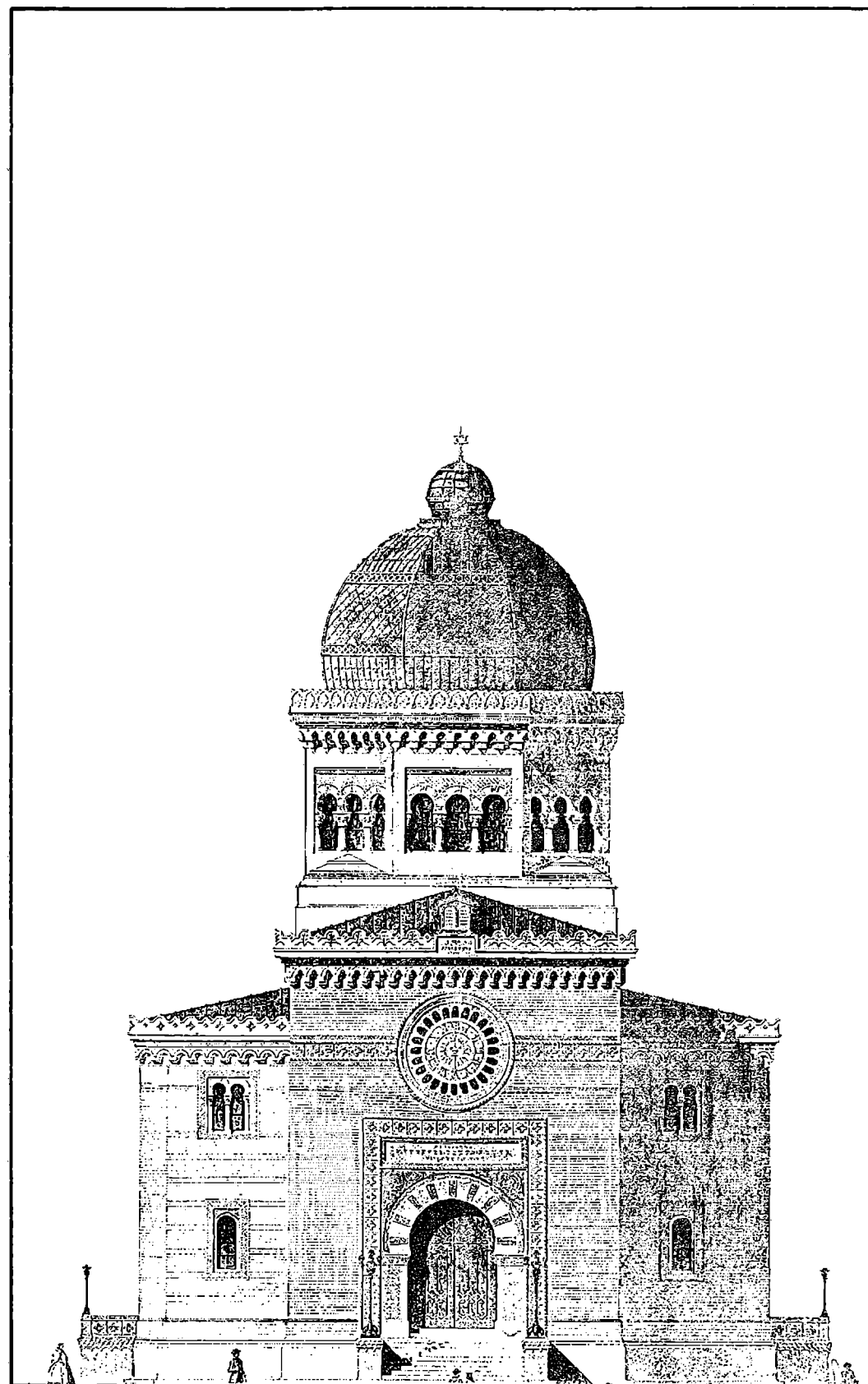

002 SIK-tele kődombszék a
falakhoz és homlokzatán

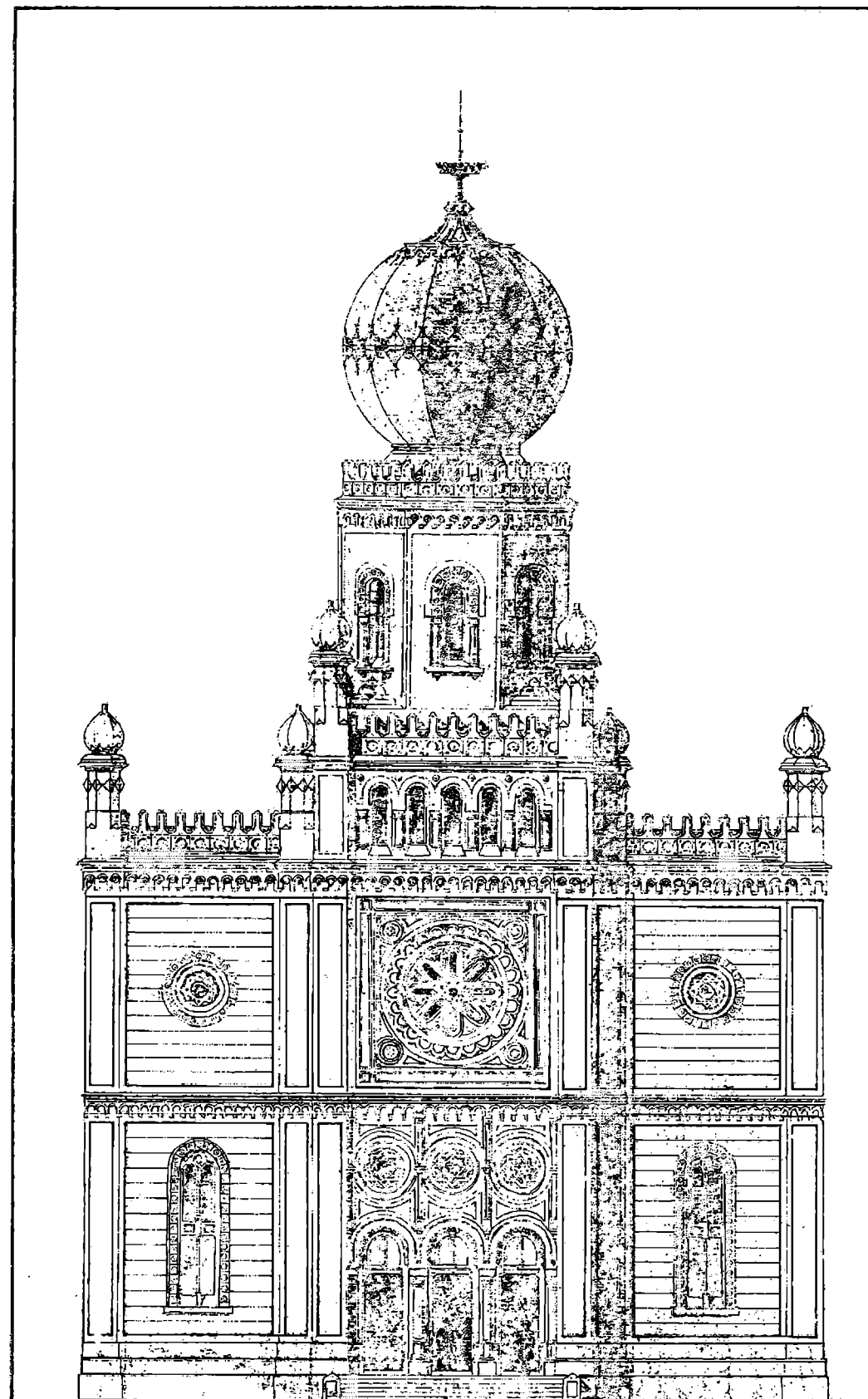
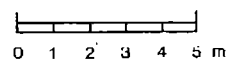
és a tornyokban

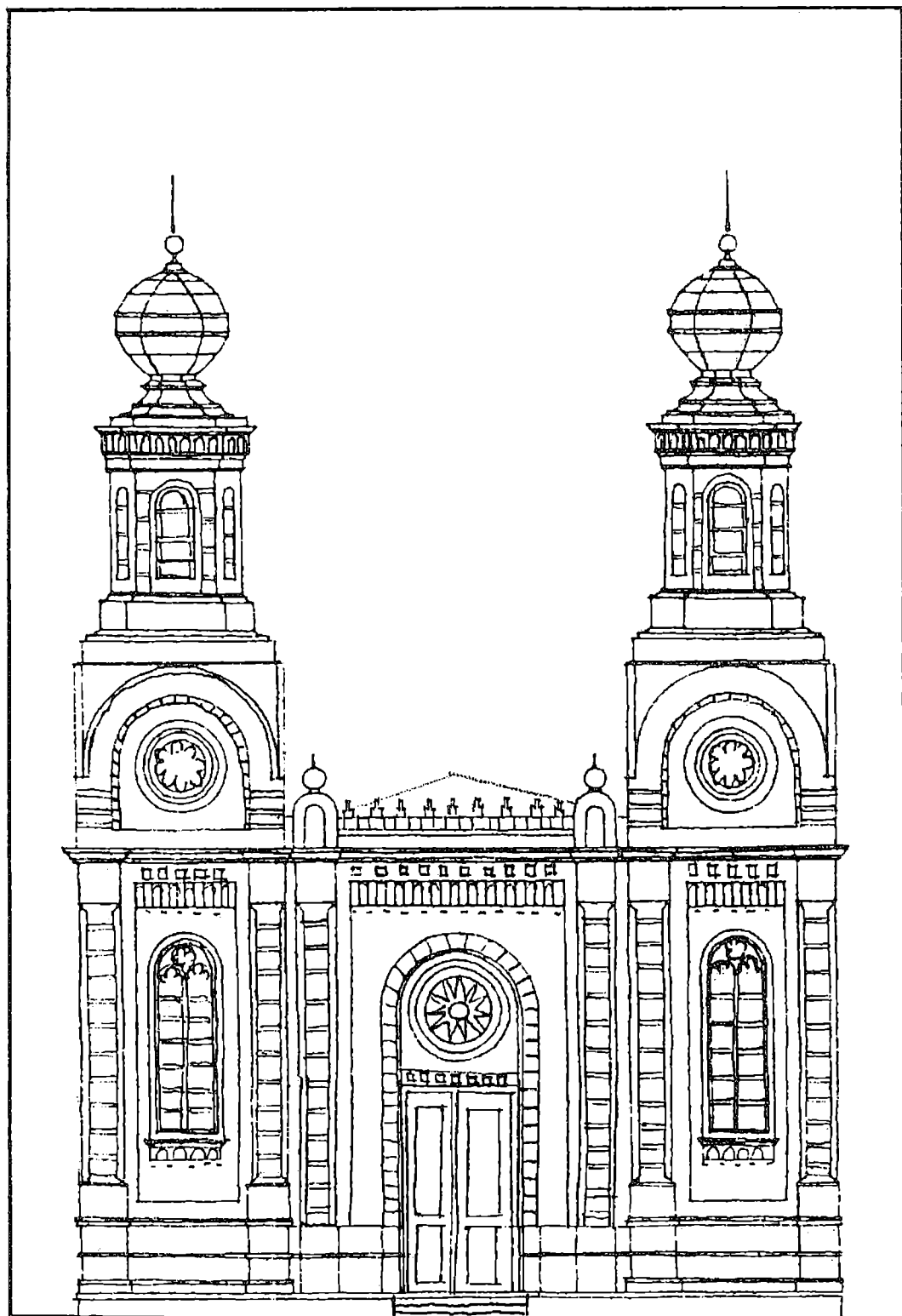
21 / 81 PÉCS
1864

5

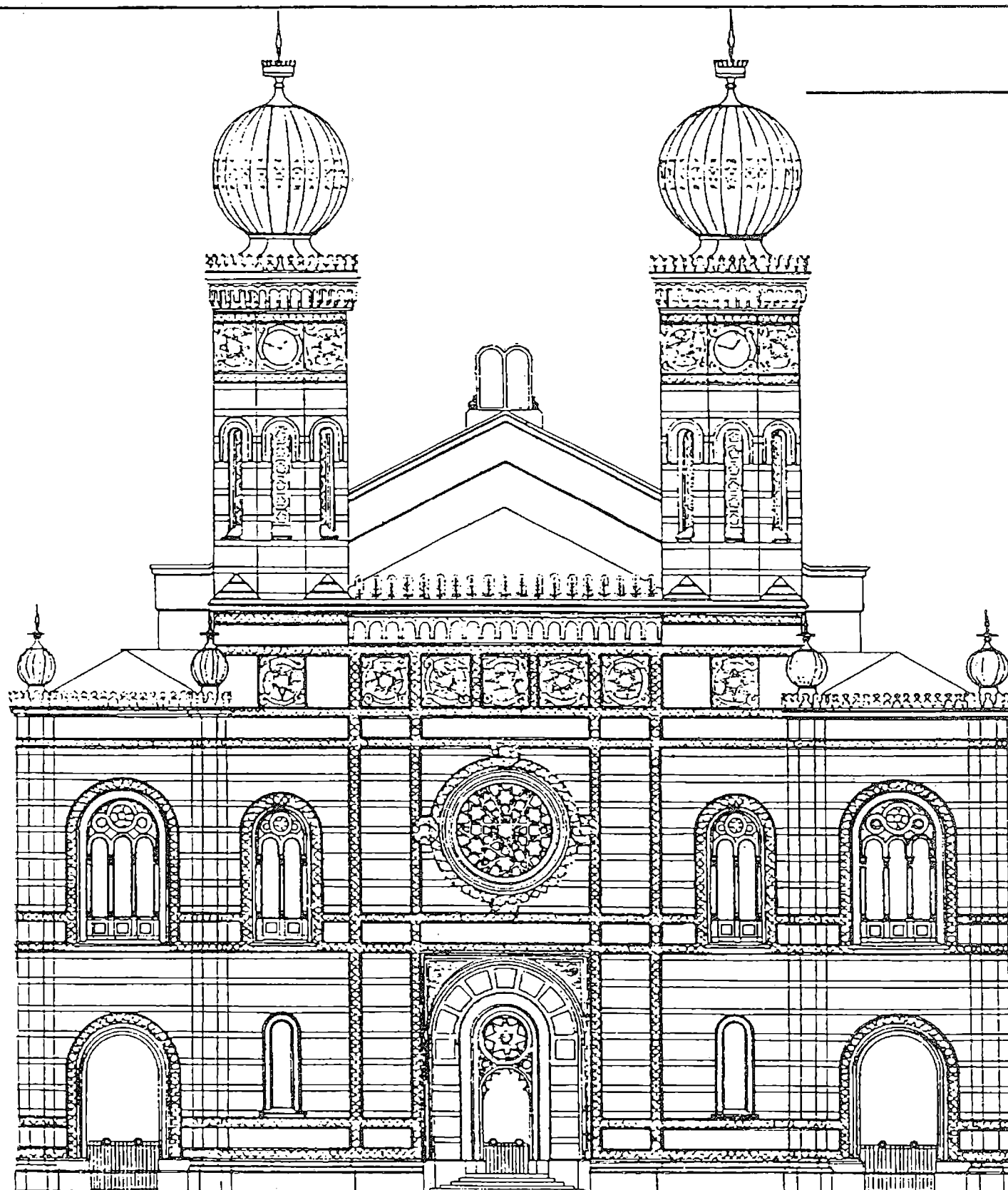
22 / 73 KECSKEMÉT
1863-71 Szabadság tér

4

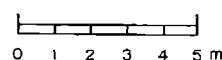
23 / 74 SZOMBATHELY
1880

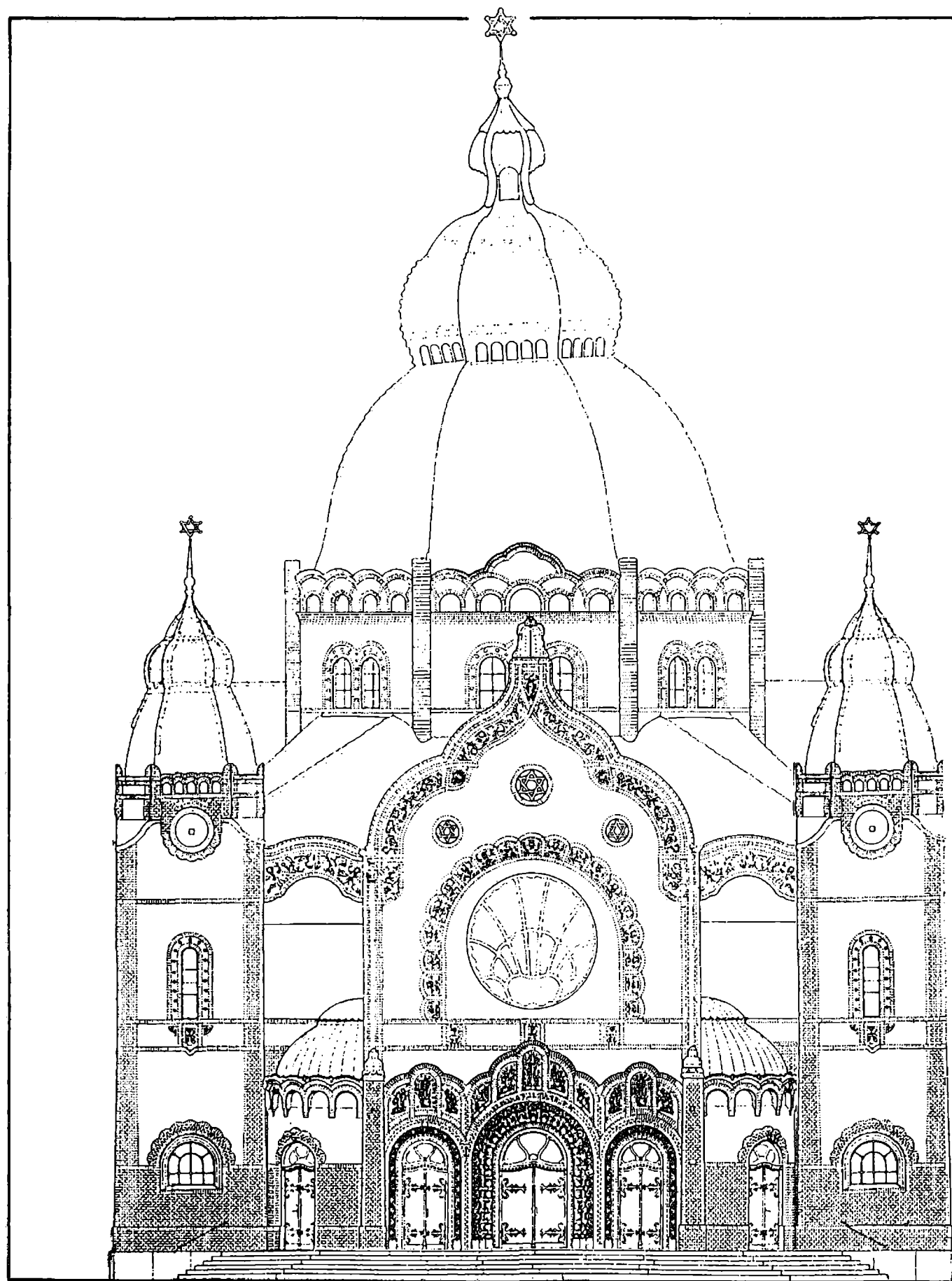
4

24 / 70 PEST
BP. VII., Dohány u.
1857

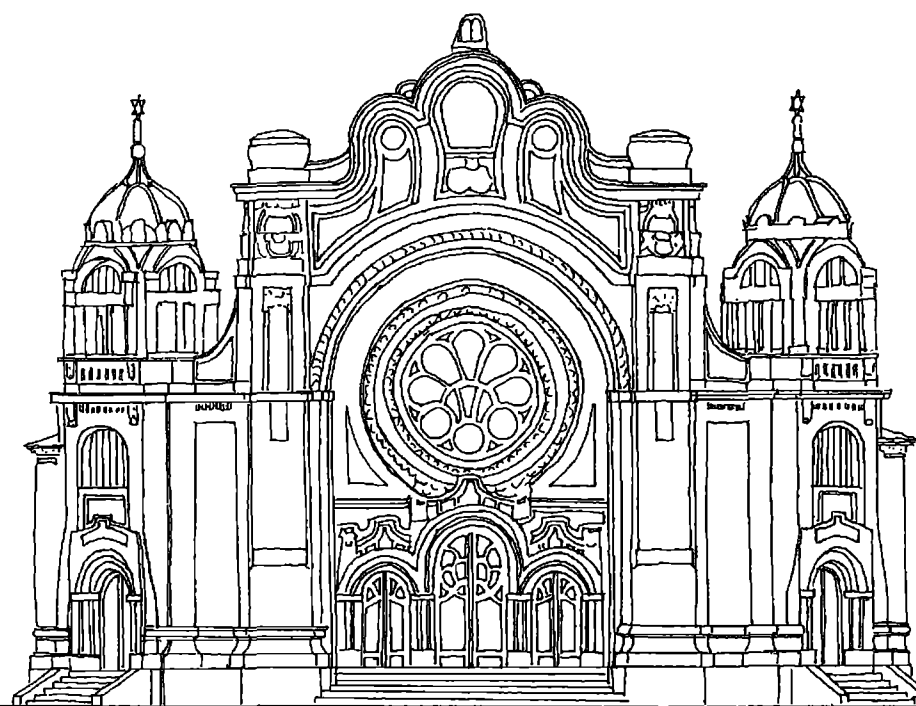
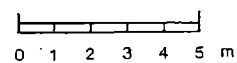
4

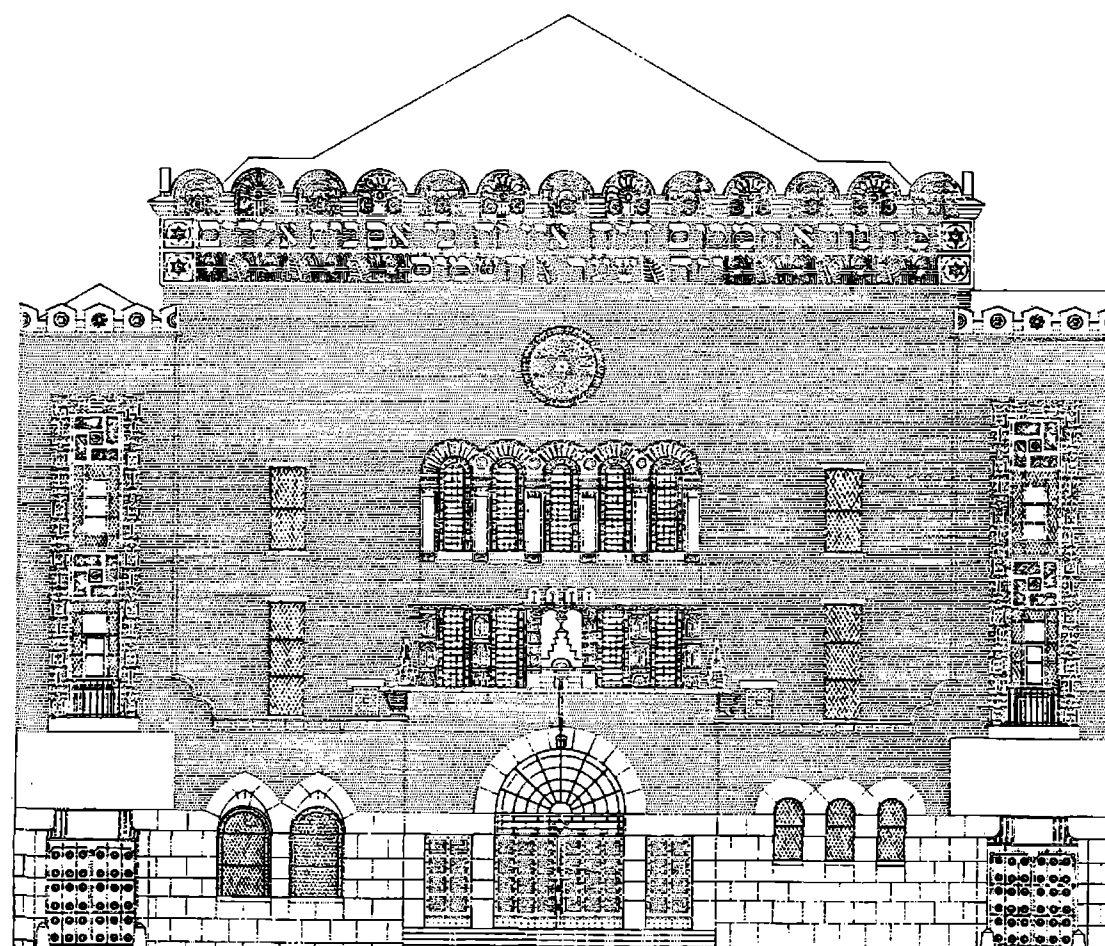
25 / 94 SZABADKA-SZBOTICA
(Jugoszlávia)
1902

5

26 / 71 HÓDMEZŐVÁSÁRHELY
1857 (1906)

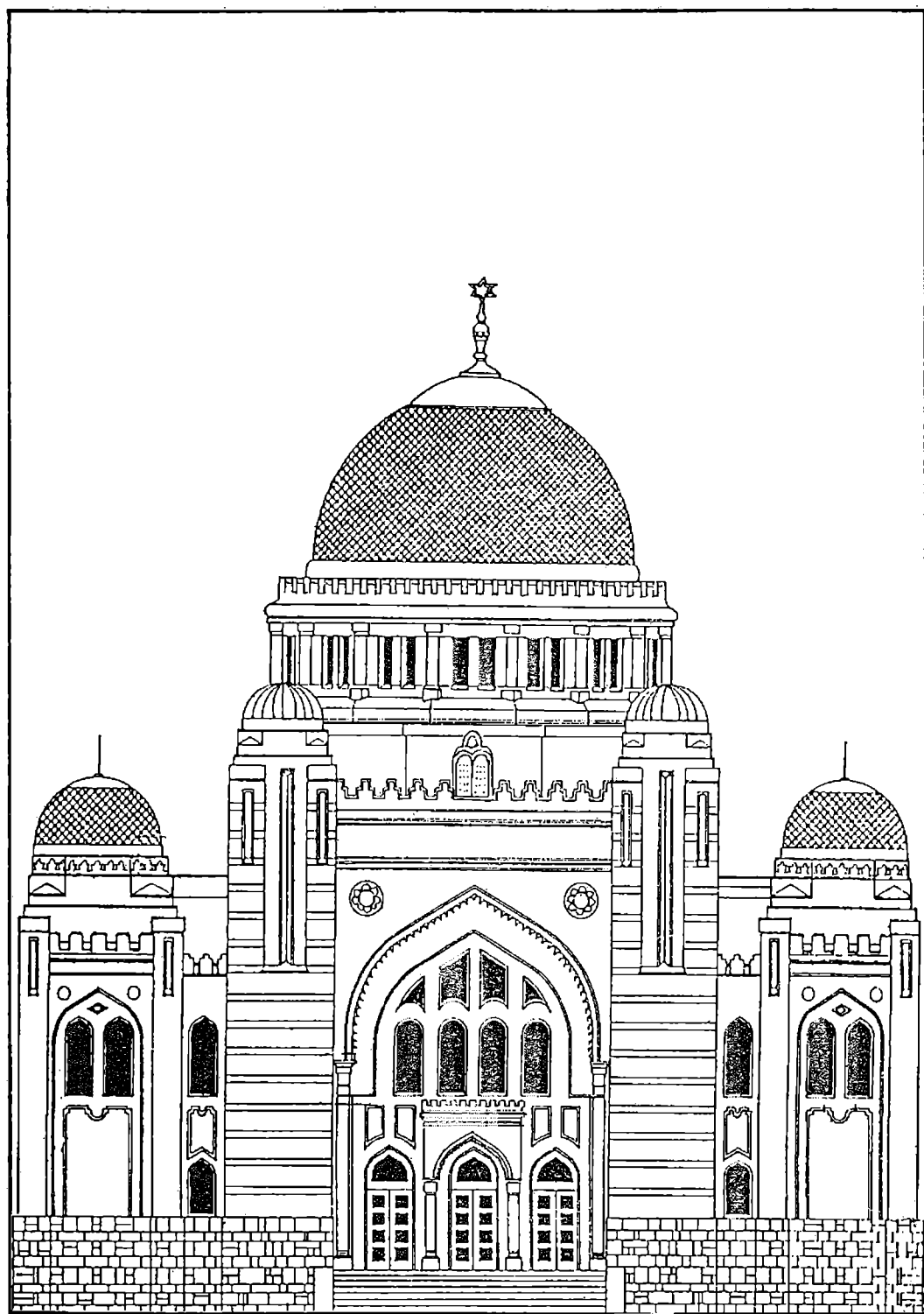
4

27 / 90 BUDAPEST
 1913 VII., Kazinczy u.

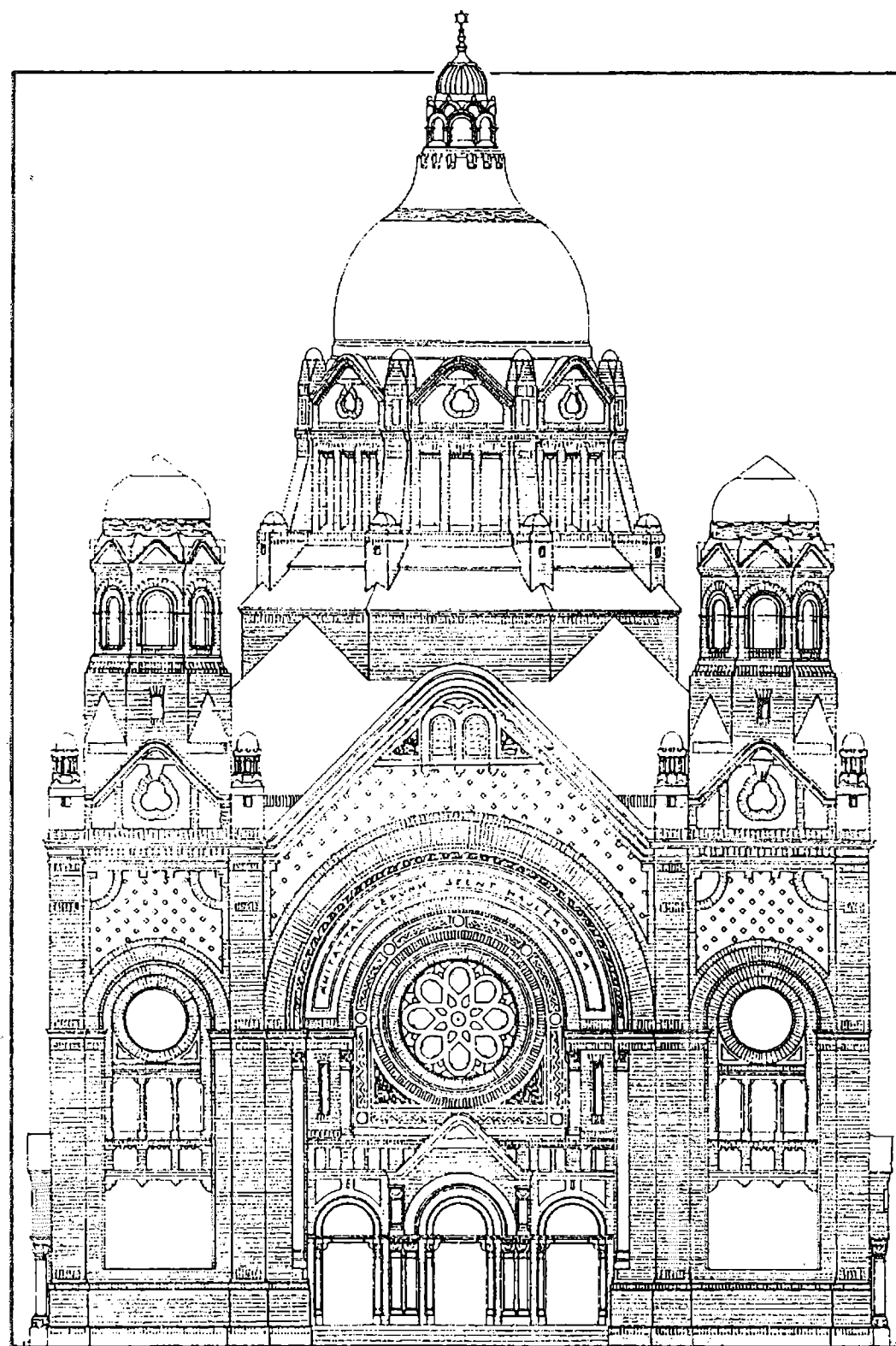
5

0 1 2 3 4 5 m

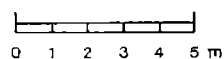
28 / 102 GYÖNGYÖS
1930

6

29 / 79 ÚJVIDÉK-NOVI SAD
1906 (Jugoszlávia)

4

A ZSINAGÓGAI TÉR

A zsidó liturgia sajátossága, hogy abban a közösség tagjai, közös imára egyidejűleg, de nemenként elkülönülve gyűlnek egybe. A közös ima feltétele, hogy azon tíz, 13. életévét betöltött férfi egyidejűleg legyen jelen. A tóra ünnepestélyes recitálására és bizonyos imák fennhangon történő közösségi deklarálására csak ez esetben kerülhet sor. A zsinagógai belső tér bejáratai nemenként elkülönülnek (1, 2, 3). A középkorban még általánosan azonos szinten elhelyezett női imaház a XVIII. századtól kezdődően a belső tér karzati szintjére került. Ezt a népi formát csak a kis közösségek imaházai és a nagyobb zsinagógák mellé felépített téli imatermek mellett találjuk meg (Konyár, Makó). A férfiak bejárata kisméretű előcsarnokon, előtérén keresztül vezet a zsinagógai térbe. Ennek (4) az eszemi szerepét szolgálja a "megtisztulást" jelképező liturgiai tárgy, a kézmosó (5). Rendszerint innen, a használaton kívüli tárgyak tárolására szolgáló kamra is megközelíthető (6). A zsinagógai tér (7) a közös ima és a tanulás színtere. Lényegében olyan profán tér, ami kizárólag a tóratekeres elhelyezésével nyeri el szentségét, melynek Jeruzsálem felé nézően kell állnia. Ez a meghatározója a belső tér tájolásának. Ezért a fő fal elnevezése "keleti fal", - héberül mizrah. A liturgiának megfelelően a tóratekeres elhelyezésével két megkülönböztetett hely alakul ki a belső térben. Az egyik a fülke vagy szekrény (8), ahol őrzik, a másik az az emelvény (10), melynek asztalán (11) recitáláshoz elhelyezik a tóratekereseket. A magasabb szinten álló tóraszekrény előtt is feljáróra, különféle nagyságú emelvényre van szükség (9). Az előimádkozó asztala (12) és a rabbi ülése (13) a keleti fal előtt van.

A zsinagógai térben a két pont kapcsolatának, helyének és távolságának építészeti és liturgiailag egyaránt kormeghatározó a szerepe. A frigszekrény ornamentális részletei - korszakonként változó módon - jelképi kifejezői a Mózes által közzétett Isteni kinyilatkoztatásnak (V. Mózes 4:11-12-13). Megfigyelhető, hogy a középkori, a XVIII. századi, a XIX. századi, de még ebben is a századvégi tórafülkéknél más-más az ornamentális jelképrendszere. Ezek a bibliai idézetei szavaival is kifejezésre jut az isteni iránymutatás. Néhány tórafülke rajzán keresztül mutatjuk be a leírtakat.

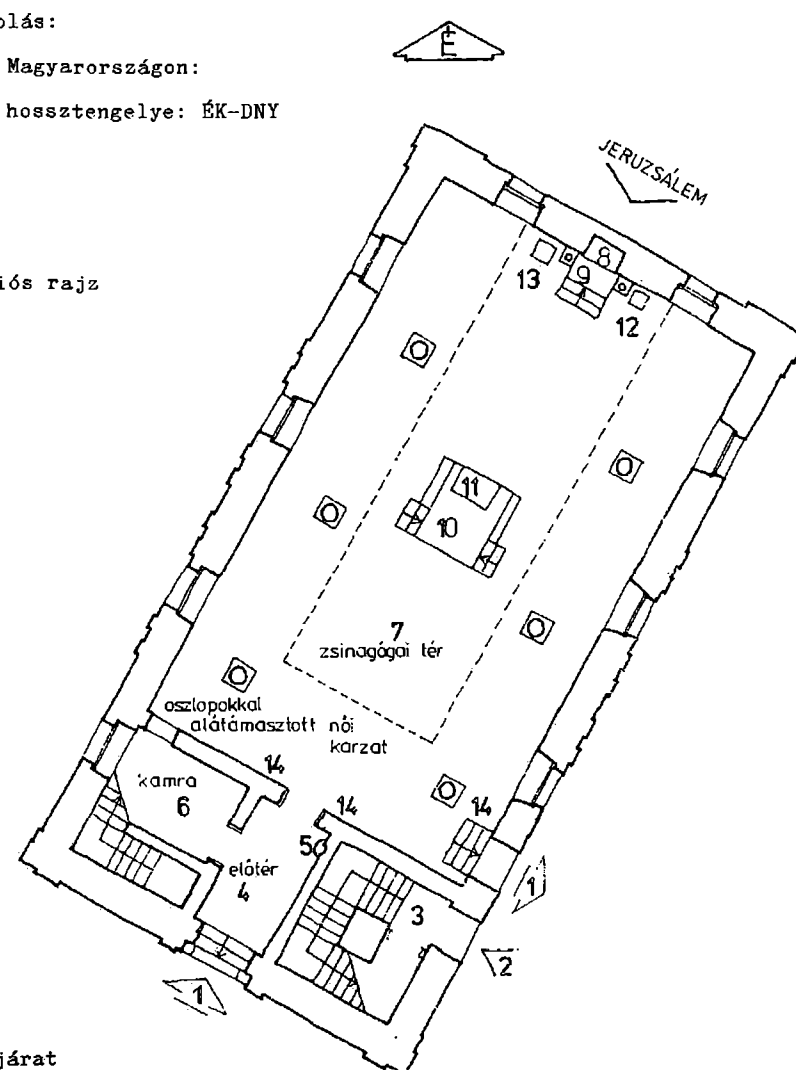
A rajzokat kiegészítettük az előttük álló emelvény nagyságrendi és egyben liturgiái változataival. A belső tereket ábrázoló néhány perspektivikus rajz és a metszetek a belső tér méretének arányait mutatják.

Kedvező tájolás:

Európában - Magyarországon:

a zsinagóga hossz tengelye: ÉK-DNY

rekonstrukciós rajz

1 férfi bejárat

2 női bejárat

3 női karzatra vezető lépcsőház 8 tóraszekrény

4 előcsarnok

9 tóraszekrény előtti mizrah emelvény

5 kézmosó

10 tóraolvasó emelvény

6 kamra

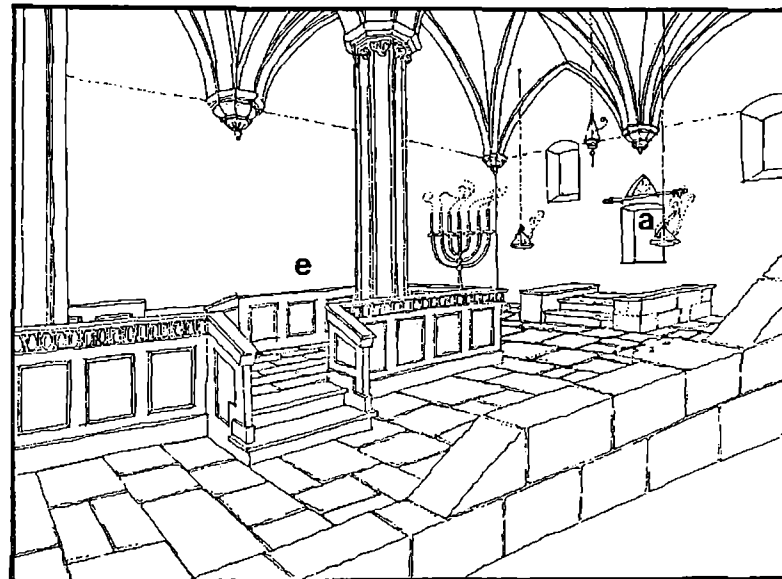
11 tóraolvasó asztal

7 zsinagógai tér

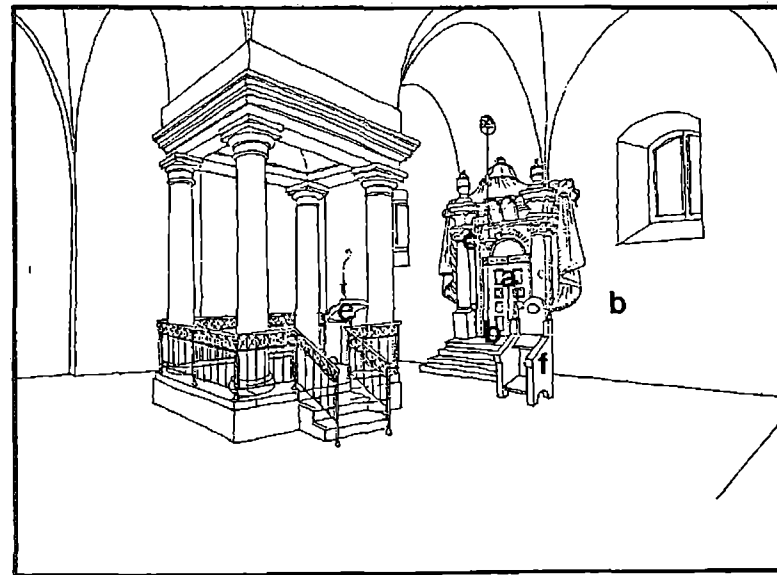
12 előimádkozó asztala

13 rabbi helye

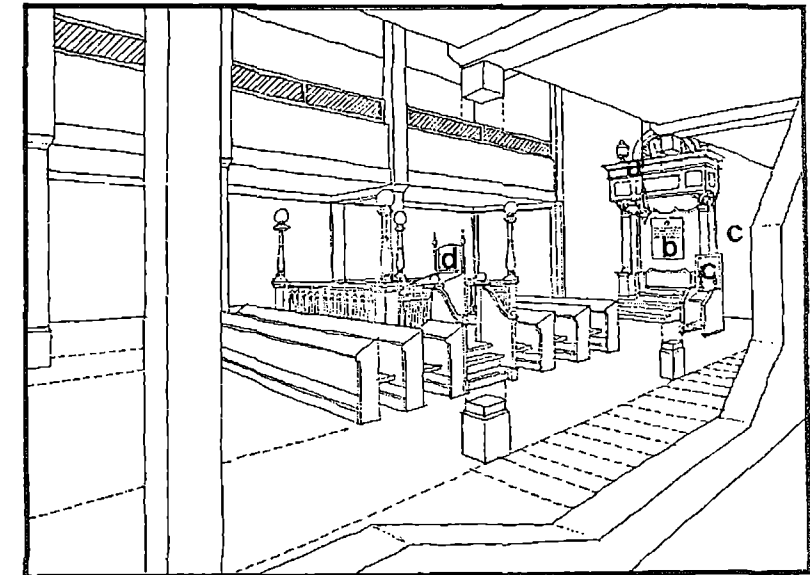
14 perselyek helye

1 / 1 SOPRON
Új u. 22-24
1300/1320 k.

2 / 36 BONYHÁD
1795

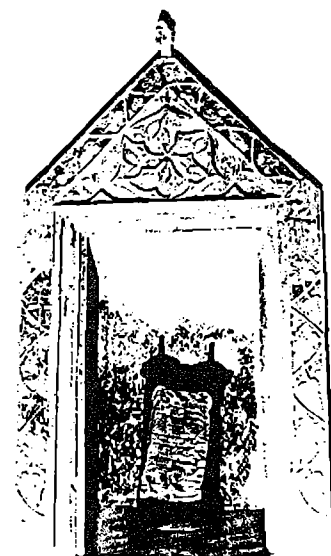

3 / 51 KISKUNHALAS
1861

K. HELL CSORSZ
1874 BUDAPEST
ESZTERHÁZI UTCA 54/57

A ZSINAGÓGAI TÉR LITURGIKUS BERENDEZÉSEI, A TÁRGYAK HÉBER NEVE

- a) a tóraszekrény, a frígysátorra emlékeztető építménnyel
Héber neve: aron hakodes = szent szekrény
aron habrit = a szövetség ládája,
utalva a "Szövetség"-et jelképező kőtáblákra
- b) a tóraszekrény a keleti fal: mizrah központjában áll, az
egész fal és a tóraszekrény előtti emelvény neve: mizrah
- c) a tóraszekrény előtt, a mennyezetekről, a boltozatról függ
alá a gondviselést jelképező örökmécs, neve: nér támid
- d) a tóraszekrényt a zsinagógai tértől függöny választja el,
neve: parohet
- e) a zsinagógai tér eszmei középpontja az a környezetéből ki-
emelkedő emelvény, melyen a tanítás, a tóra recitálása
történik. Az emelvény neve: bima, vagy balmemor, az ezen
álló asztal: sulhan. Körülötte a gyertyáknak, a gyertya-
tartóknak jelképi szerepe is van.
- f) a tóraszekrény előtt, vagy mellette, rendszerint elmozdít-
ható bútor az előimádkozó, a kántor állványa. Ennek neve:
omed

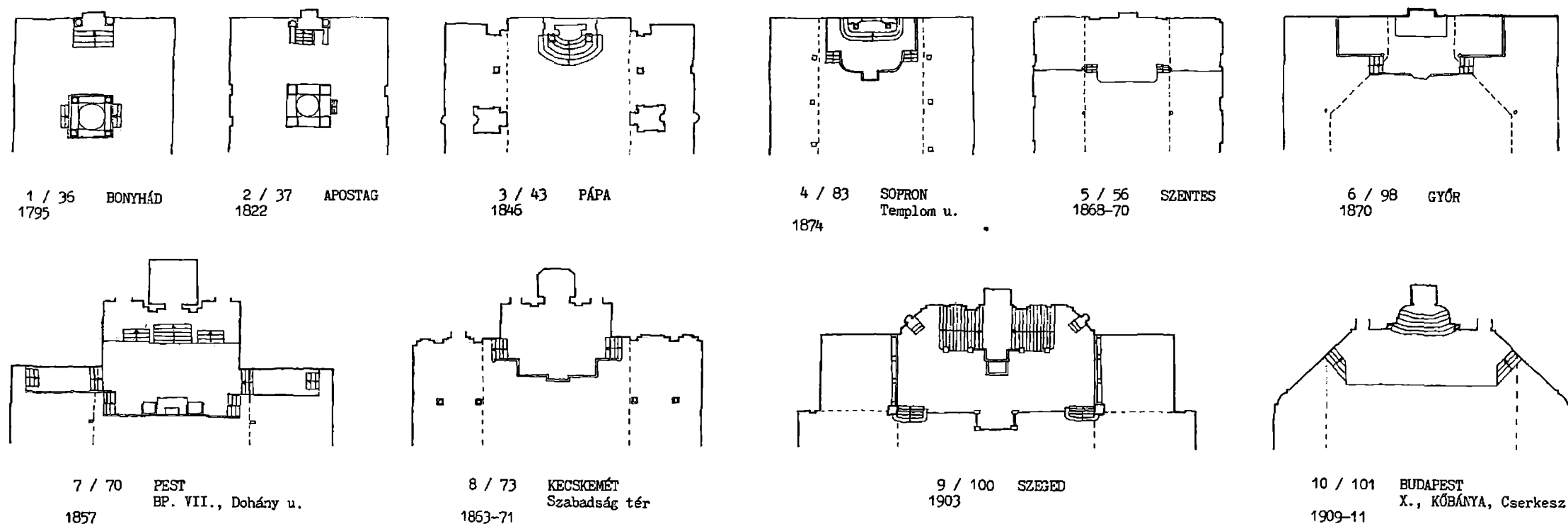
4 / 1 SOPRON
Új u. 22-24
1300/1320 k.
Tórafülke, középkori ornamentika

A BIBLIAI FELIRATI IDÉZETEK HELYE A ZSINAGÓGÁBAN

- Homlokzaton: - bejárati kapu felett (kapun, kapu körül)
- zsinagógai térből kivezető kapun
- homlokzati párkány frizében
- oromzaton az épület elhelyezkedésétől függően
- Előcsarnokban: - kézmosón
- a bejárat, illetve a kijárat közelében lévő
perselyen
- épület alapítására, előljáróira, a közösség
tagjaira vonatkozó emlékszővegeken

Zsinagógai térben:

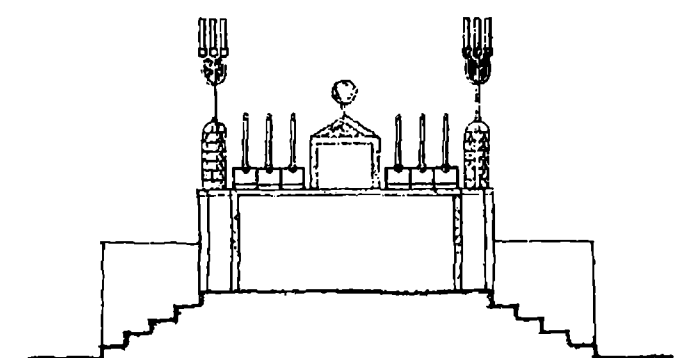
- a) a tóraszekrény építményének frizén
b) a tóraszekrényt takaró függönyön
c) az előimádkozó állványra állított vagy előtte
a keleti falra helyezett - mizrah táblán
(Zsoltárok 17:8)
d) tóraolvasó emelvényen álló asztal keleti
homlokfalán
e) emlékmécsket tartó szekrényen
f) perselyeken
g) XX. századi üvegablakokon

0 1 2 3 4 5 10 15 20 m

A MIZRAH EMELVÉNY TERÜLETÉNEK - A TÓRASZEKRENY ELŐTERÉNEK - VÁLTOZÁSAI

A BINA

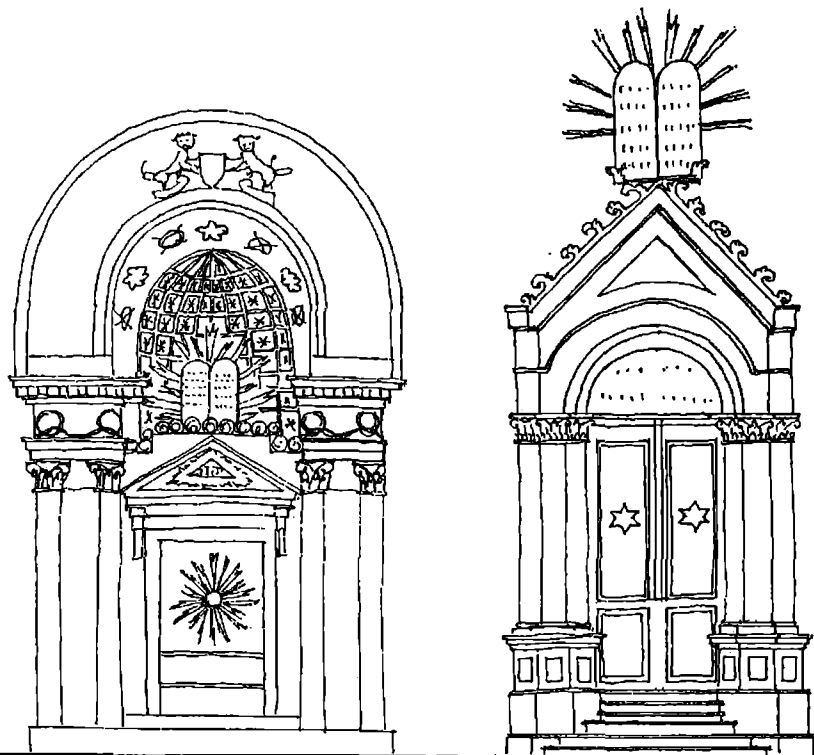
A BUDAPESTI ORTH. IZR. TEMPLOM
KÖZÉPEMELVÉNYÉNEK VÁZLATA

LÖFFLER SÁNDOR ÉS
LÖFFLER BELA MŰVE

11 / 90 BUDAPEST
VII., Kazinczy u.
1913
A középemelvény vázlata

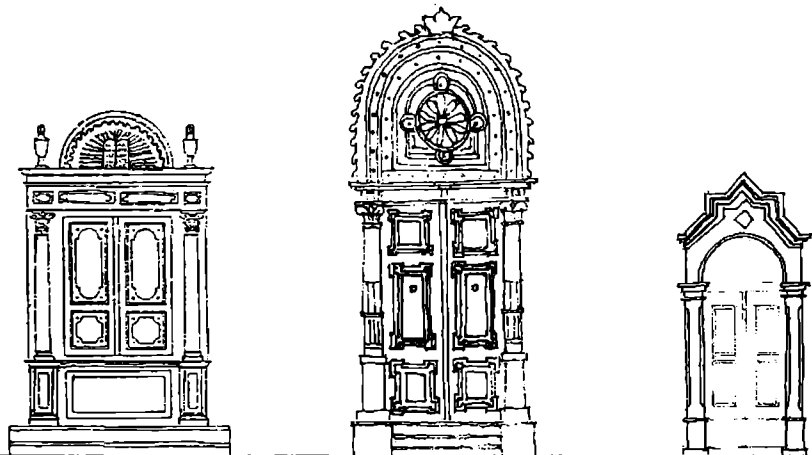
1 / 36

A / jellel elválasztott két szám közül
az első a mizrah emelvény rajzainak sorszáma,
a második az illető épület alaprajzának sorszáma

1 / 42 SZEGED
1843

2 / 43 PÁPA
1846

3 / 18 JANKOVAC
JÁNOSHÁLMA
1820

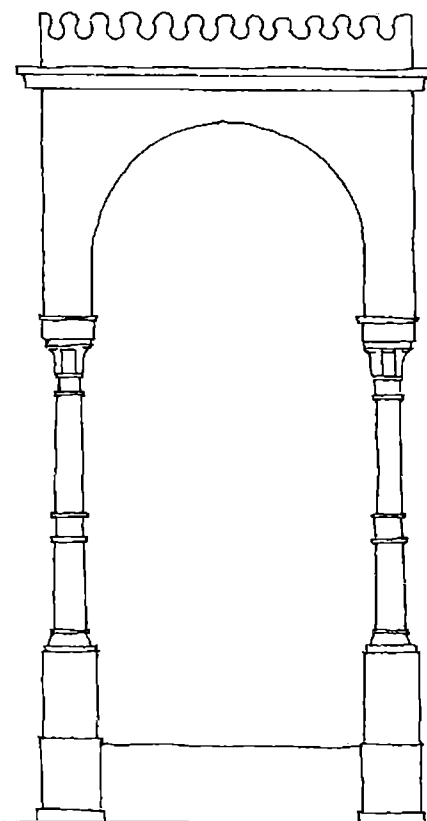
4 / 48 MÁTÉSZALKA
1857

5 / 33 KISKÖRÖS
1915

6 / 77 KUNSZENTMÁRTON
1912

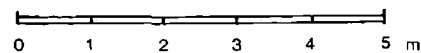
7 / 67 DEBRECEN
Pásti u.
1913

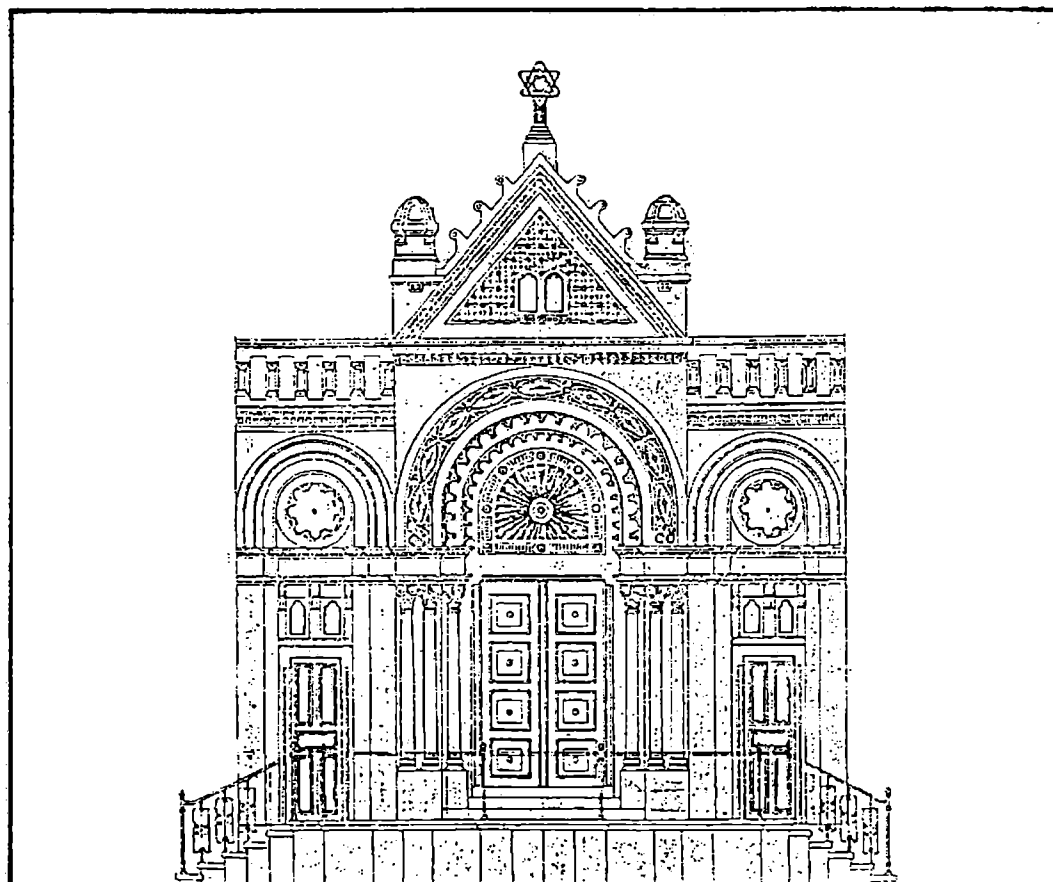

8 / 57 TOKAJ
1889

1 / 42

A / jellel elválasztott két szám közül
az első a tóraszekrény-rajz sorszáma,
a második az illető épület alaprajzának sorszáma

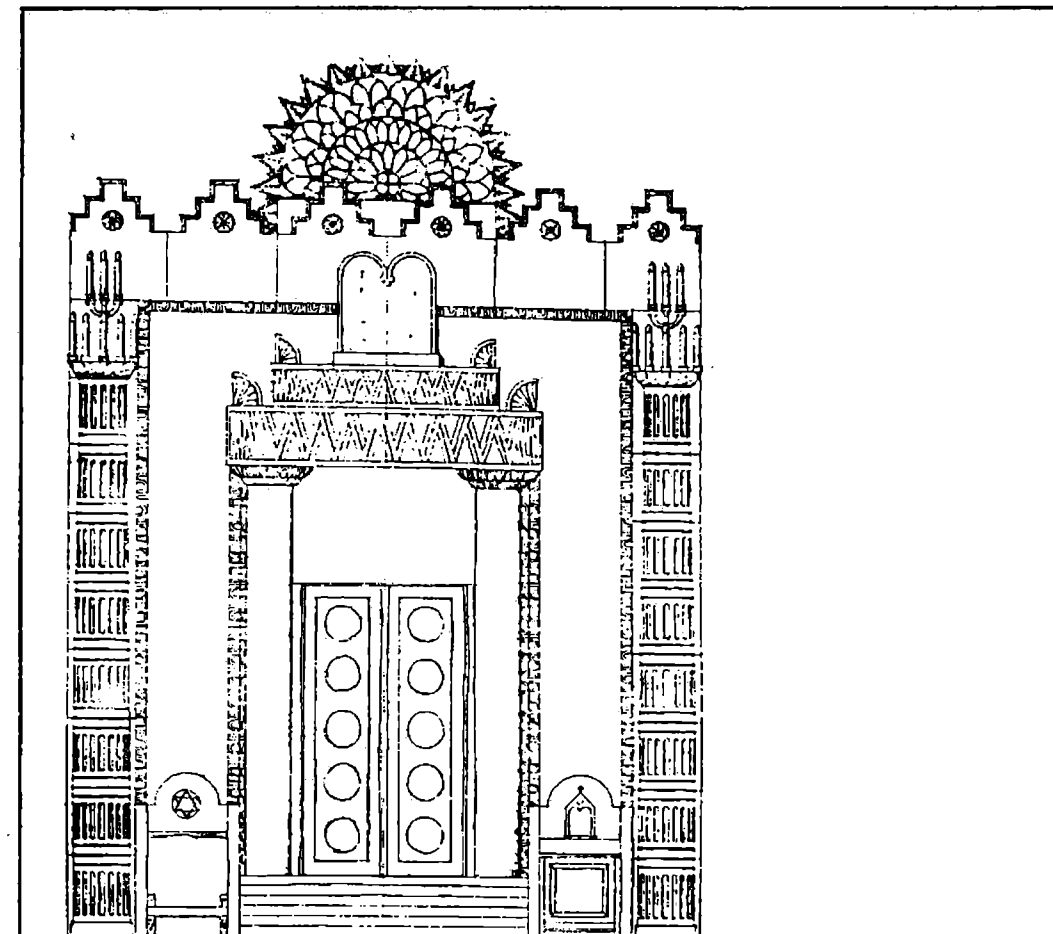
9 / 73 KECSKEMÉT
Szabadság tér
1863-71

Középkori ornamentikában alkalmazott indadíszes szőlőfürtök a Tórából folyvást megújuló tudást jelképezik.

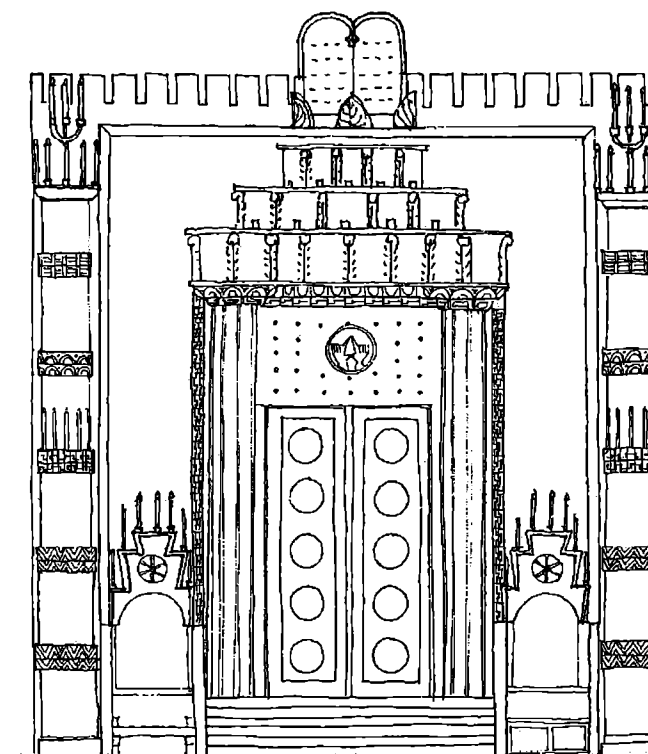
A XVIII. század végi négyoszlopos belső térformához olyan frigyszekrény tartozik, melynek központi helyén a ködgomolyagból előtűnő kettős kőtábla az isteni törvény szimbóluma, az építményt körülölelő sätormotívummal.

A XIX. század közepén a klasszicizmusra jellemző építészeti motívumok jelennek meg. Ez a forma később a vallásához ragaszkodó ortodox közösségek épületeiben is megjelenik.

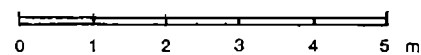
A XIX. század közepétől kezdődően a frigyszekrény az iparművészeti részletekkel, keleties formakincsel gazdagon dekorált keleti fal - héber nevén mizrah - középső és kiemelkedő része.

10 / 90 BUDAPEST
VII., Kazinczy u.
1913
A tóraszekrény vázlata

11 / 90 BUDAPEST
VII., Kazinczy u.
1913

HÉBER FELIRATOK

Alább közöljük a jelen kötetben ismertetésre kerülő zsinagógák és épület-részletek héber betűs feliratait. Pontosabban, csupán azokat a feliratokat, amelyek a rajzainkon bemutatót épület-részen szerepelnek, illetve biztos tudomásunk szerint szerepeltek. Tehát a rajzainkhoz tartozó feliratok esetében közöljük az eredeti héber (egy esetben héber és jiddis) nyelvű szöveget és magyar fordítását. Idézeteknél megadjuk a forráshelyet is. Sajnos, magunkon a rajzokon több esetben kénytelenek voltunk, pusztán technikai okokból, elhagyni a feliratot. A héber betűs felirat is, mint köztudomású, szervesen hozzátartozik az épület vizuális megjelenéséhez, mintegy építészeti elem. A kisméretű rajzokon azonban a léptékarányos felirat esetenként olvashatatlan volna. (Maguk a tervező építészek is nem egyszer csak jelezni szokták, betű-imitációval stb., a felirat helyét a rajzaikon, van erre példa a jelen kötetben is.) Az alábbi közlés így módon csupán a rajzainkat kiegészítő dokumentáció. A magyarországi zsinagógák feliratait, valamennyit, majd külön kell összegyűjteni és feldolgozni.

A feliratokhoz használt szövegidézetek azonosításában Landesman György főrabbi nyújtott szíves segítséget. Néhány részlet tisztázását köszönöm továbbá Strbik Andreának, Turán Tamásnak és Vető Ágnesnek.

A héber betűkkel jelölt dátum megfejtése néhány esetben bizonytalan, mert a chronogramot jelölő pontok a feliratokon vagy fényképeken nem láthatók.

1 / 22 TARCAL
1795 és 1891

A bejárat ajtó kapukeretén (szemöldök-ív és zárókő)
(Vö. Alaprajzok, p. 129, 22; Hossz- és keresztmetszetek, p. 145, 6 / 22, baloldali rajz)

זֶה הַשַּׁעַר לְהַ' לְפָנֵי צִדִּיקִים יָבֹאוּ בּוֹ

"Ez a kapu az Örökkévalóé, igazak mennek be rajta."
Zsolt. 118,20

Dátum: ה'תקצ"ה
Azaz: 555 a kis időszámítás szerint (= 1795)

1 / 22
A / jellel elválasztott két szám közül az első a felirat sorszáma, a második az illető épület alaprajzának sorszáma

A mizrah fölött
(Vö. Hossz- és keresztmetszetek, p. 145, 6 / 22, jobboldali rajz)

כְּשֶׁנָּתַן יוֹכֵיִל שִׁי לְמוֹרָא קָ

"Vigyenek ajándékot a Félalmetesnek."
Zsolt. 76,12

Dátum:
"A kis időszámítás szerint a 651. évben" (= 1891)
A dátumformula közrefogja az idézetet, s utóbbinak a betűi adják a chronogramot.

2 / 42 SZEGED
1843

A tóraszekrény ajtaja fölötti párkányon
(Vö. Tóraszekrények, p. 167, 1 / 42)

יְהוָה
שְׁרִיחֵי יְהוָה לְנוֹדֵי חֲמִיד

"Az Örökkévalót mindig magam előtt tartottam."
Zsolt. 16,8

3 / 44 BAJA
1845

A bejárat fölötti frízen
(Vö. Homlokzatok, p. 153, 8 / 44)

אֵין זֶה כִּי אֵם בֵּית אֱלֹהִים וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמַיִם

"Nem más ez, mint Isten háza, és ez az ég kapuja."
Mózes I, 28,17

Dátum: תר"ה
Azaz: 605 (a kis időszámítás szerint) (= 1945)

A chronogram mint betűszó: Tóra

4 / 43 PÁPA
1846

A nyugati homlokzaton, a bejárat kapu fölötti timpanonban, ív alakban
(Vö. Homlokzatok, p. 154, 9 / 43)

נב

וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשֹׁכְנֵי בְּחוּכֵם קָ

"Magasztos a szentségben."
"Készítsenek számomra szentélyt, hogy közöttük lakjam."
Mózes II, 15,11 / Mózes II, 25,8

Dátum: ה'תקמ"ז
Azaz: 606 a kis időszámítás szerint (= 1846)

A belső térben, a keleti falon, a tóraszekrény (vö. Tóraszekrények, p. 169, 2 / 43) fölött, a rózsaszablak körül, körívben

Az alsó félkörívben:

דַּע לִפְנֵי מִי אַחַר עוֹמֵד

"Tudd, hogy ki előtt állsz."
Berakhot 28b (perek 3,1; 4,22)

A felső félkörívben:

שְׁרִיחֵי ה' לְנוֹדֵי חֲמִיד

"Az Örökkévalót mindig magam előtt tartottam."
Zsolt. 16,8

5 / 48 MÁTÉSZALKA
1857

A nyugati homlokzaton, az oromzat félkörívében
(Vö. Homlokzatok, p. 152, 2 / 48)

וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשֹׁכְנֵי בְּחוּכֵם

"Készítsenek számomra szentélyt, hogy közöttük lakjam."
Mózes II, 25,8

Dátum (az oromzat párkányán): תר"ז
Azaz: 617 (a kis időszámítás szerint) (= 1857)

A bejárat kapu szemöldökökővén
(V8. Homlokzatok, p. 152, 2 / 48)

זֶה שַׁעַר לֵה' צְדִיקִים יֵבֹאוּ בּוֹ

"Ez a kapu az Örökkévalóé, igazak mennek be rajta."
Zsolt. 118,20

Dátum: 1857 (arab számokkal)

6 / 70 PEST
BP. VII., Dohány u.
1857 (felirat: 1858)

Az utcai homlokzaton, a főbejárat fölött
(V8. Homlokzatok, p. 160, 24 / 70)

וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשֹׁכְנֵי כְהֹנָם

"Készítsenek számomra szentélyt, hogy közöttük lakjam."
Mózes II, 25,8

Dátum:
ועלי מקדש יבם
Azaz: 618 (a kis időszámítás szerint) (= 1858)

7 / 57 TOKAJ
1899

A tórafülke oszlopain
(V8. Tóraszekrények, p. 167, 8 / 57)

Jobboldalt:

לזכרון
העמודים הללו נעשו
ע"י נדבח הח"ק דפה
לפאר מקדש מקדשנו

"Emlékeztül. Ezek az oszlopok a helyi Chevra Kadisa adományából
készültek, hogy szentélyünk helyét ékesítsék."

Baloldalt:
צור ציערדע
רעס ארון הקדש
שפענדעטע
החברה קדישא

דפה
טויזענד גולדען
בעהופס אנשאפפונג
דיעזר זיילען

Zur zierde des Aron ha-Kodesh spendete ha-Chevra Kadisha de-po
tausend gulden behufs anshaffung dieser säulen

"A Szent László ékességül a helyi Chevra Kadisha ezer guldent
adományozott ezen oszlopok megszerzése végett."

8 / 000 GYULA
1910

A nyugati homlokzaton, az oromzat félkörívében
(V8. Homlokzatok, p. 158, 20 / 000)

פתחו לי שערי צדק אבא בם אורה יה

"Nyissátok ki nekem az igazság kapuit,
bemegyek rajtuk és hálát adok az Úrnak."
Zsolt. 118,19

9 / 101 BUDAPEST
X., KÖBÁNYA, Cserkesz u.
1909-11 (felirat: 1911)

A tóraszekrény fölött
(V8. Mizrah emelvények, p. 166, 10 / 101, alaprajz)

הוי מחלמידיו של אודון אוהב שלום ורודף
שלום ואוהב את הכריות ומקרבן לחודה

"Légy az Áron tanítványai közül való: békeszerető, békére
törekvő, aki szereti az embereket és közel viszi őket a Tórdhoz."
Pirké abot (perek 1,12)

Dátum (a belső térben, a keleti fal festett feliratán):
זכרמר
Azaz: 671 (a kis időszámítás szerint) (= 1911)

10 / 71 HÓDMEZŐVÁSÁRHELY
(1857) (1906) (felirat: 1912)

A nyugati homlokzaton, az oromzat félkörívében
(V8. Homlokzatok, p. 161, 26 / 71)

אמ' ליהוה מחס' ומצודתי אלהי אבטח כו פ

"Azt mondom az Örökkévalóról: menedékem és váram,
Istenem, akiben bízom."
Zsolt. 91,2

Dátum:
רס"ח
Azaz: 672 a kis időszámítás szerint (= 1912)

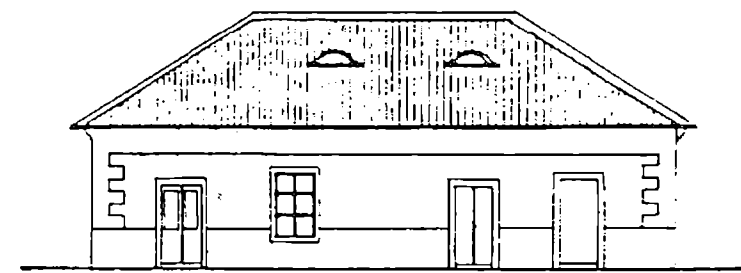
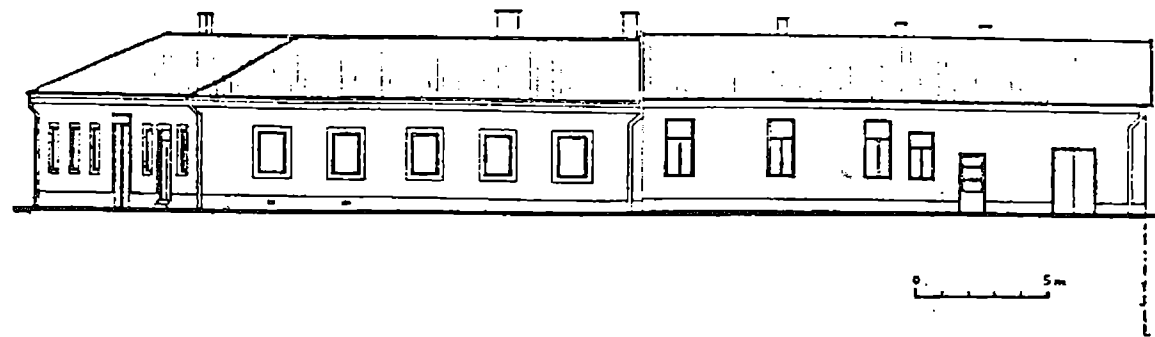
11 / 90 BUDAPEST
VII., Kazinczy u.
1913

Az utcai homlokzaton, a pártázat alatt
(V8. Homlokzatok, p. 162, 27 / 90)

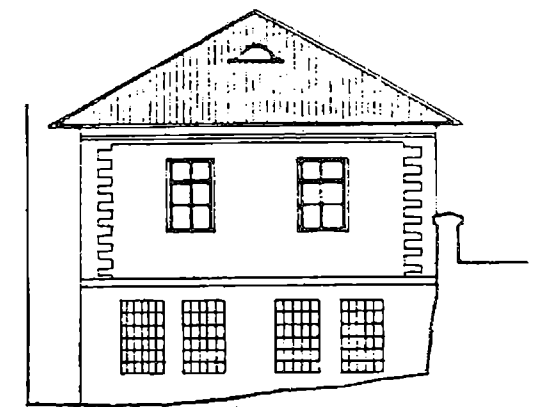
מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים
וזה שער השמים

"Milyen félelmetes ez a hely: nem más ez, mint Isten háza,
és ez az ég kapuja."
Mózes I, 28,17

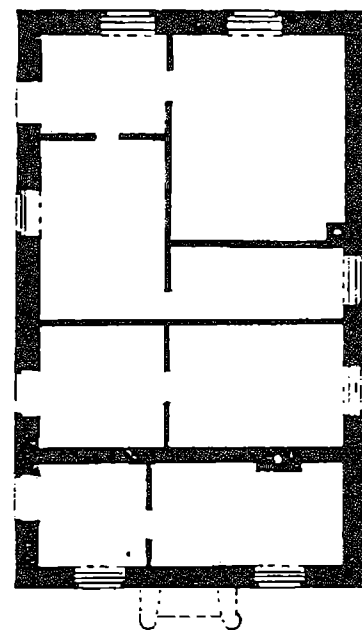
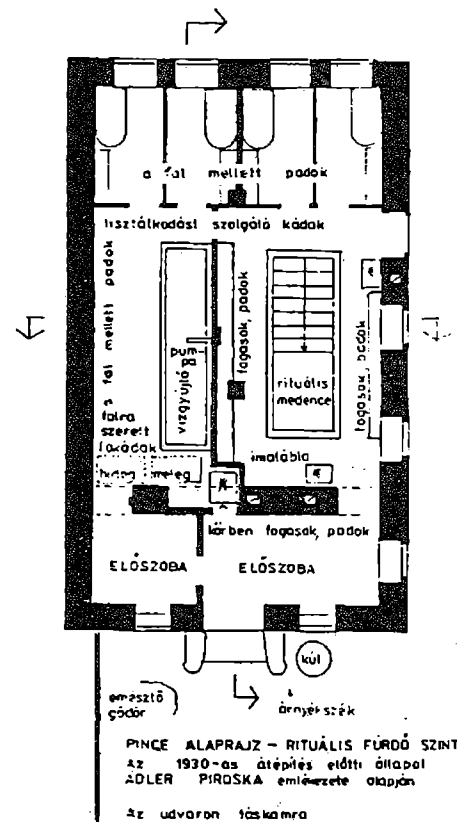
IZRAELITA RITUÁLIS FÜRDŐ - MIKVE - ÉPÍTÉSZETI RAJZAI (SÁROSPATAK)

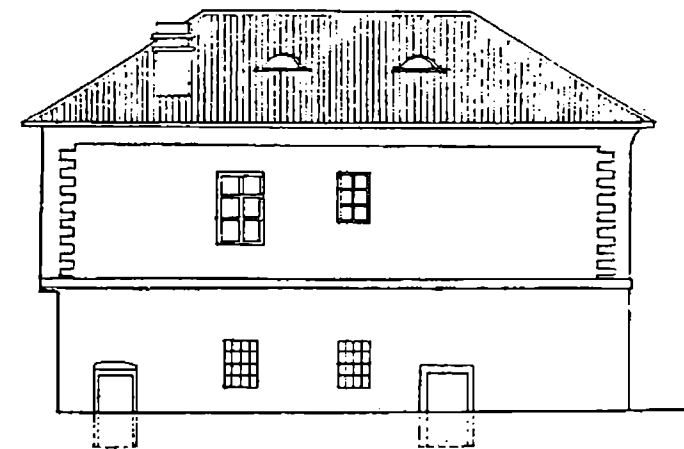
DÉLI - KÁDÁR KATA UTCAI HOMLOKZAT

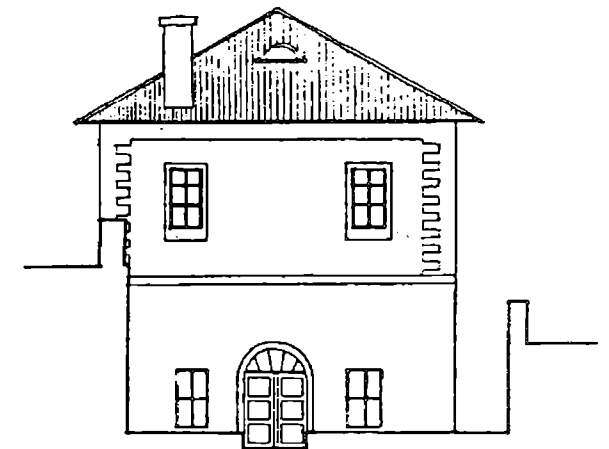
NYUGATI - RÁKÓCZI UTCAI HOMLOKZAT

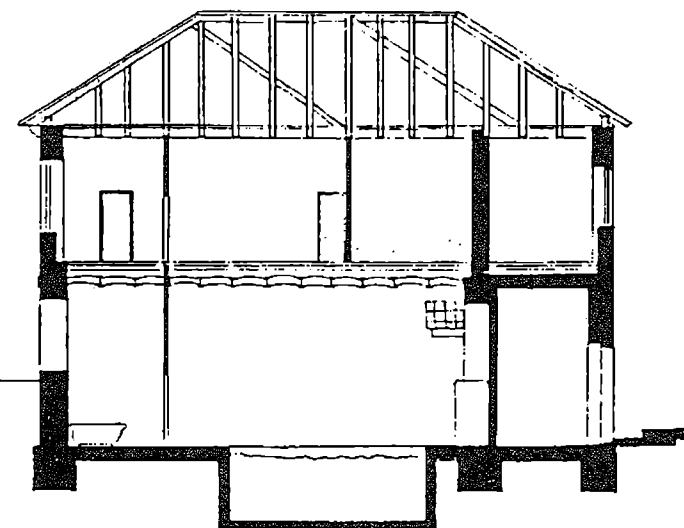
FŐSZINTI ALAPRAJZ - LAKÓSZINT - 1935-ig a lakásán kívül lanccsaterem is volt az épületben.

ÉSZAKI HOMLOKZAT rekonstrukció

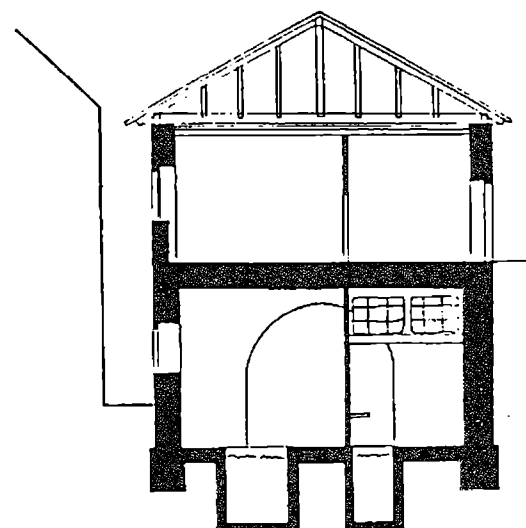

KELETI HOMLOKZAT rekonstrukció

HOSSZMETSZET

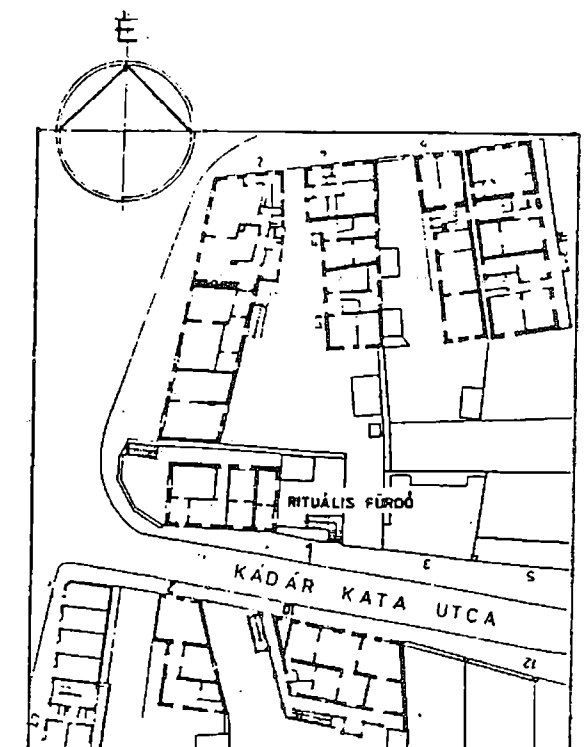
1925-ig fagerendás, az átépítést kezdve poroszúveg födém

KERÉSMETSZET

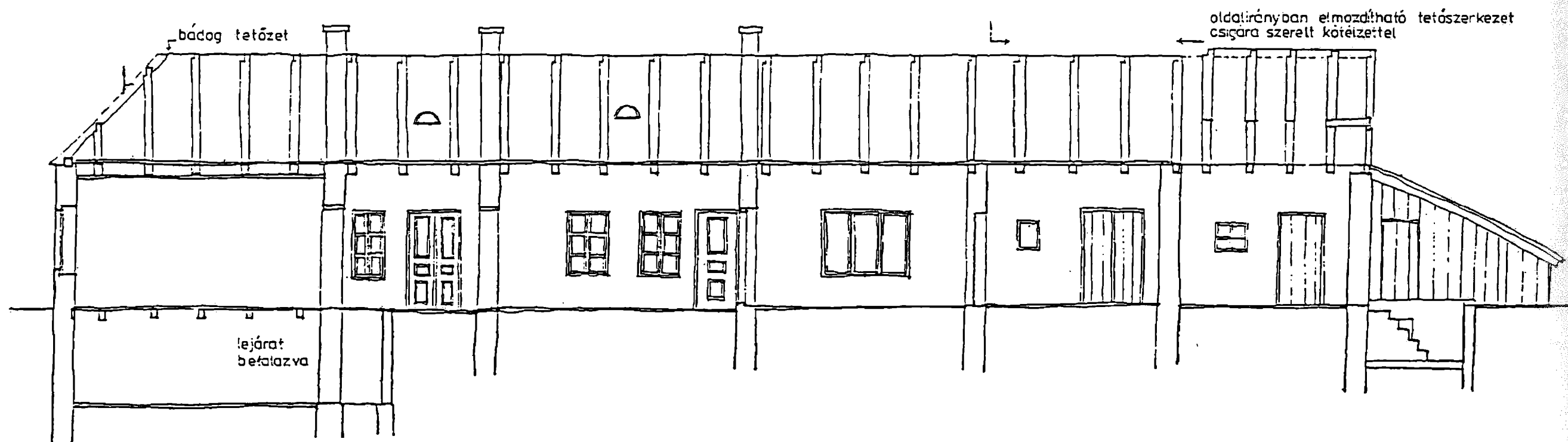
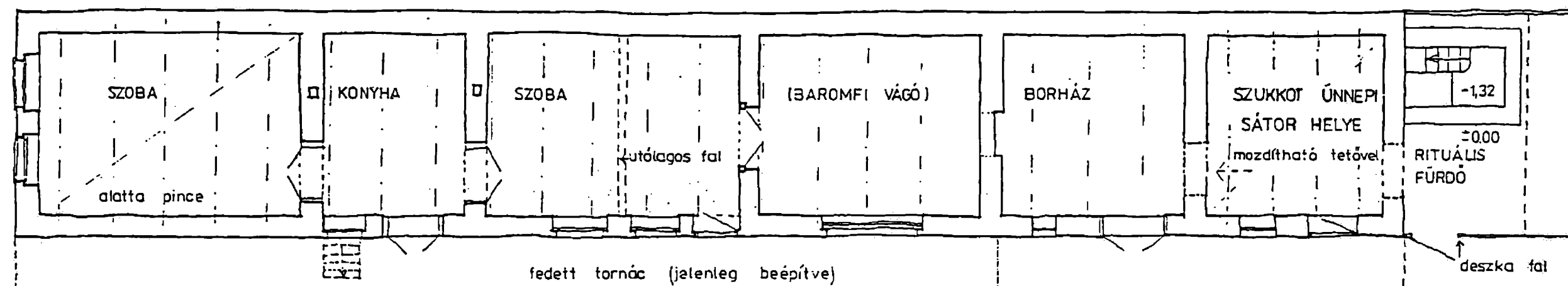

HELYSZINRAJZ

A FÜRDŐ KÖRNYEZETE

RABBI HÁZA (OLASZLISZKA)

Olaszliszka
Kossuth u. 51
Friedmann Hersele (Friedmann Cvi Hirsch)
haszid rabbi (1803 k. - 1874) háza
1866 előtt
31,40+2,50x5,15 m
3,20 m (párkány magasság)

A ZSINAGÓGÁK HELYE A HAZAI ÉPÍTÉSZET TÖRTÉNETÉBEN

A magyarországi zsinagógák a magyar építészet részét képezik akkor is, ha a történeti környezet hatása miatt sokféle szempontból, elsősorban a középkori és a XVIII. századi épületek esetében elkülönülni is kénytelenek mindazoktól a törekvésektől, melyek az építészet általános stílustörekvéseit befolyásolják.

A zsinagógák építésze egy-egy területen belül nemcsak az adott helynek és az ezeket létrehozó mestereknek eszközeiből és felkészültségéből következően alakult olyanná, ahogy rájuk maradt, hanem a közösségek tagjainak származása, a közösség nagysága, és nem utolsósorban a bizonyos vallási központtal való azonosulás is jellemezte őket. A zsidóság elhelyezkedésének és elkülönülésének zártsága ugyan sok esetben kimutatható, de az is bizonyos, hogy a zsinagógák helyének kiválasztásával a kialakult települési hálózatot nem bontották meg, a középkori és a XVIII. századi épületek esetében még a telekhatárt sem közelíthették meg. Így építészetükben a külső hatásra való törekvés jó ideig másodlagos szerephez jutott. A soproni telekbeépítés is bizonyítja, hogy a zsinagógákban gyülekezőknek a szomszédos épületek adta védelemre az 1300-as és 1400-as években is szükségük volt. Az épületek megjelenéséből következően az építészet történetiségében való szerves részvételük a középkori városi kultúrának ugyanolyan elemévé avatja őket, mint későbbi részvételük a mezővárosi építészeti szokásokhoz való alkalmazkodás révén. Az az oda- és visszahatás, mely végül a XIX. században felerősödik, a század első évtizedének német, cseh-morva hatása mellé a galíciai hatásokat is magába olvasztja. Ekkor a zsinagógák a korabeli városi építészetnek nem megtűrt, hanem sok esetben kiemelkedő jelentőségű épületei, melyek építészeti arculatukkal beilleszkedtek és szerves részeivé váltak az általános képnek. A helyi építészeti formák vállalása, a klasszicista formák hazai adaptációjának határozott elfogadásával a klasszicizmus időszakában válik jellemzővé. A romantika idején az Európában ez időben szokásos keleties formák megjelenésével a felfogásmód a zsinagógaépítészetről a kortárs középületekre való hatásával segíti a formák hazai elterjedését. A XIX. század terjedő internacionális gondolatai, az új technika adta szerkezeti lehetőségek a térfejlődés változásához vezetnek, s ezek abban az időszakban érik el hazánkat, amikor egy feltörekvő, anyagilag és társadalmilag tevékeny építető rétegnek nő meg a szerepe és a jelentősége. Így az ekkor előtérbe kerülő zsinagógaépítészetben ez jelentkezik a legkarakteresebb formában, és a századvégen és a századforduló idején csúcsosodik ki. Ez az építészeti hatás nemcsak a nemzetközi törekvésekkel kapcsolódik, hanem a magyaros

szecesszióval együtt alakul a nemzeti építészet részévé.

A belső, a zsidóságon belüli öntörvényű meghatározottságon túl a magyar építészet fejlődésével való azonosulás teszi a XIX. századi zsinagógák épületeit nemzetközi mércével is mérhető magas szintre, s egyúttal a hazai építészetnek is kiemelkedő értékeivé.

De természetesen egyoldalúak lennének, ha kizárólag a XIX. században létrejött épületeket tekintenénk építészeti értéknek. Műemlékeink között számon tartunk nem egy, más századokból származó épületet is. A műemléki védelemre való kijelölés alapvető feltétele, hogy a kiválasztott épület, építmény vagy emlékjel alaprajzában, szerkezetében, funkciójában éppúgy, mint formai jegyeiben kifejezze korszakának törekvéseit. Ebből a felfogásból kiindulva ismét végig kell tekintetnünk a magyarországi zsinagógák építészetét. Meg kell keresnünk azokat az általános jellemzőket, melyek ezekre is érvényesek. A belső tér szervezéséből kiindul és a zsinagógai funkcióval összefüggő – tehát a zsidó közösségi létből következő és ezt szolgáló – kérdésekkel az előzőekben részletesen foglalkoztunk. Tettük ezt azért, mert az épületek funkcionális szerepének érvényre jutása mindenfajta vallási építménynek, így a zsinagógának is alapvető feltétele. A külső megjelenés ebben a vallási és a közösségi profán felfogás ütközéseként fogható fel, és az építtetők felfogásának fejlődéstörténetét éppúgy tartalmazza, mint az épületeket létrehozó időszakok stílustörekvéseinek formai jegyeit. Ebből a megközelítésből nézve a zsinagógák építéstörténetét, a XIX. század közepétől kezdődően az épületek kifejezési formájának kultúrtörténeti szerepéhez jutunk el. A zsinagógák ugyanis nagyon szoros kapcsolatban állnak az őket befogadó közösség társadalmi szerepével és felfogásával. Azzal, hogy ezt a társadalmi szerepkört hogyan és milyen feltételekkel vállalják, mivel kívánnak azonosulni, illetve ennek az azonosulásnak hol vannak a határai. Ebben az értelemben élesen elválaszthatók egymástól a különféle építészeti irányzatok, melyeket egy-egy adott korszak általánosan alkalmazott stílusjegy-adaptációjának is tekinthetünk. Kérdés, hogy ezeket mennyiben formálja át a zsidó eszmeiség és azok az épületek, melyeket a magyarországi műemlékvédelem vagy építészettörténet kiemelkedőnek ítél, nem amiatt helyezhetők-e az általános irányvonalba tartozók sorába, mert viszonylag kevés az a jegy, melyben a zsidó közösségre való utalás érzékelhető. Az elhagyottan maradt épületek utólagos felhasználása épp az utóbbi feltételezést igazolja. Azokat az épületeket védte és fogadta el a környezet, a helyi társadalom és ennek vezető rétege, ahol az épület és környezetének formai összhangja, vagy a zsinagóga és más, abból a korból származó, hasonló stílusjegyeket őrző épületek azonos felfogást fejez-

nek ki. A barokk korszak egyszerű tömegű, gyakorta dísztelen épületeivel napjaink társadalma nem tud mit kezdeni. Az épület egyszerű befoglaló kubusa, Apostag, Albertírta, Bonyhád vagy Hőgyész esetében, homlokzatán alig mutat jeget, melyek a barokkról alkotott képbe behelyezhetők, mivel a zsinagógák építészetében még e korban elsősorban a szerkezet és a belső funkció egységében jelentkeznek azok a hatások, melyek az adott időszak építészetét kifejezik. A külső formai puritánsága pedig eltér mindazon elképzeléstől, melyet az általános megfogalmazás szerint a "templom"-nak képviselnie kellene. A gazdag, csak a zsinagógákra jellemző négyoszlopos belső terekkel felépített épületek sajátos típusát alkotják hazai épületállományunknak. Az, hogy erről a térformáról oly keveset tudunk, annak a következménye, hogy építészeti kultúránkban elsősorban a külső formák azok, melyeket az építészet sajátosságának tartunk, és a belső térrendszer kapcsolataival, ezen belül a belsőben elhelyezett tárgyak kölcsönhatásával keveset foglalkozunk. Ezen a szemléleten kívánt változtatni az apostagi zsinagógát helyreállító kollektíva^{a)}, amikor az építészeti sajátosságokat hangsúlyozva, az épület egyedi jellegét, vallástörténeti és kultúrtörténeti értékeinek felismerését tudatosította a helyi társadalom vezető rétegének gondolatmenetében, kihangsúlyozva azt, hogy a zsinagógai eszméből következően a "templom" a megszokott formáktól elvonatkoztatható és fogalmilag másként is értékelhető, elsősorban a liturgiai rendöntörvényeivel összefüggésben. Ennek a funkcióból következő eszmeiségnek az elfogadtatása az alapja annak a munkának is, mely nyomon követhető a bajai zsinagóga helyreállításakor, ahol a tervezők^{b)} a régi funkció bemutatásával nemcsak a kultúrtörténet, hanem az építészettörténet számára is kiemelkedő értékű alkotást őriztek meg, annak funkcionális - tehát szellemi és tárgyi - tehát építészeti mivoltában. A belső térrendszer és a tárgyak megőrzésével helyreállított épület azáltal vált értékőrzővé, hogy nemcsak homlokzata újult meg, mint a szekszárdi, a várpalotai, a mezőtúri, a kiskvárdai zsinagógák esetében^{c)}, hanem a belső tér rendje is töretlen maradt. Az új funkció ebben az építészeti környezetben az eredeti eszmeiség folytatójának tűnik. Remélhetőleg az abonyi, ma még romosan álló épület is környezetének egységével fog megújulni. Nem következik az a visszas helyzet, mint Kiskvárd, Szekszárd, Kecskemét, Mezőtúr, Cegléd és az 1988-ban elkészült Budapest, Dózsa György úti zsinagóga helyreállításakor, hogy az épület belső terét megfosztják eszmei tartalmától, az utóbbi két épületnél a közízlést is megsértve ezáltal. Kérdéses, hogy az óbudai, pápai, szegedi klasszicista zsinagóga belső tereinek szépsége hogyan kerül megőrzésre - s az a formai hasonlóság, mely ezeket a korszak kiemelkedő építményei közé sorolja, ki tud-e egészülni azzal a tör-

téneti szemlélettel, melyben egyértelmű, hogy az épületet létrehozó közösség eszmeisége csak a belső tér egységében, a tórafülkével, emelvénnnyel, ezek tárgyaival, felirataival együtt érvényesülhet.

A romantika stíluskorszaka a korábban korlátozott egyházak építészeti tevékenységének első szabad és épp ezért útkereső korszaka. A református és az evangélikus közösség a homlokzatképzés formai jegyeiben alkotott újat épületein, de a katolicizmushoz való azonosulásra törekvés is nyomon követhető, elsősorban a tornyok alkalmazásában. A zsidóság e korszakban épített épületei kétféle irányzathoz tartoznak. Egyfelől német és osztrák közvetítéssel, az e kultúrterületen felépített épületek hatását tükrözik, és olyan épületeket hoznak létre, melyek révén egyben felismerhetővé is teszik az e korszakban épített zsinagógákat. Ezekre a homlokzatok erőteljes hármas tagolása jellemző, melyben a középtér eszmeileg is hangsúlyossá válik. E formai jegyek szinte egész Európában nyomon követhetők, az ívsoros párkányzat, a párkányzatot lezáró pálmamotívum, az épületszéleket hangsúlyozó, a párkányzat fölé emelkedő, gyakorta sisakban záródó sokszögű falpillér, a középtér hangsúlyos főbejárata és a fölé helyezett körablak (kettős, később bordás, majd Dávid-osillaggal szimbolizáló üvegosztó bordázatával). E korban jelenik meg a homlokzatra szabadon elhelyezhető vallási szimbólum - a Tízparancsolat ket-

a) Tervező: Wirth Péter okl. mérnök, a művészettörténeti kutatást

Dávid Ferenc művészettörténész végezte 1987-ben

1989. III. 19.-én az épület helyreállításáért a tervező kollektíva és a faluház igazgatója átvette a Műemlékvédelmi és Városszépítő Egyesületek Szövetségének Európa Tanácsa által alapított "Europa Nostra" kitüntetés oklevelét és emléklakettjét

b) Tervező: Középülettervező Vállalat, Budapest, Ternai Endre okl. építész-mérnök, Hefkó Mátyás belsőépítész iparművész, Molnár Zoltán szerkezettervező mérnök. 1986

c) Tervező: Szekszárd: Kerényi József okl. építészmérnök, Bács megyei Tervező Vállalat, Kecskemét
Várpalota: Károlyi Antal okl. építészmérnök, Lakóépülettervező Vállalat, Budapest
Kiskvárd: Lombár Pál és Hegyiné építészek, Városerépítési Tudományos és Tervező Intézet Budapest

tőrs kőablaja, mely a főhomlokzat főtengelyét és egyben eszmei csúcspontját is megjeleníti (Kalocsa, Nyíregyháza, Szarvas, Szolnok stb.).

A XIX. század második felében felépített zsinagógák közül kiemelkednek azok, melyek elsősorban a bécsi építész - Ludwig Förster - hatására készültek. Ezek közé sorolhatjuk többek között Balassagyarmat, Szekszárd, Barcs, a Duna menti Csallóköz területén Somorja, Szenc, vagy a Zágráb környéki zsinagógák épületeit. Az ekkor épült nagyszámú zsinagóga a magyarországi zsidóságnak olyan korszakát jelképezi, amikor eszmei indíttatását és vélt múltját a moreszk stílusjegyekkel, jelenét a szabadon alkalmazott szimbólumokkal építészeti egységbe foglalta, mely még a múlt puritán gondolatvilágának szigorában gyökerezett. Az épületek nem váltak feleslegesen hivalkodóvá, így valóban környezetük díszai lehettek. Eért is sajnálatos, hogy legnagyobb számban épp a múlt század utolsó harmadában épült zsinagógák a holocaust miatt közösségétől megfosztva, üresen maradtak, és annak ellenére, hogy szinte sértetlenül vészelték át a háború pusztítását, mégis - jórészt megsemmisültek. Így településeinkben ennek a korszaknak építészeti emlékei hiányoznak (Kiskőrös, Kecel stb. épületei lebontva). Az újpesti zsinagóga ezt az építészeti korszakot képviseli.

A XIX. század dinamikus fejlődését tükröző századvégi, századfordulós építészet új fejezetet jelent a magyar építészettörténetben. Ez kisvárosaink immár városiassá alakuló központjainak időszaka, amikor az életformaváltással egy időben új közintézmények, emeletes lakóházak és igényesebb üzletházak épülnek. E folyamatban a "városi polgár" a fejlődés, fejlesztés irányítója, az épített és a mecénás egy személyben. Ebben a korszakban már vélt egyenjogúsága birtokában a zsidóság mint építtető és mint mecénás egyaránt fontos szerephez jut, személyében pedig a haladó eszmék támogatójává válik, ami az építészetben is egyet jelent azzal a felfelé ívelő tendenciával, mely az 1860-as években kezdődött a városképet megújító törekvésekkel. A Kecskeméten megindult városrendezési folyamat az első olyan hazai kísérlet, amikor az új kortárs épület - a városháza mellett - egy meglevő építészeti értéket - nevezetesen a zsinagógát - tekintik a két legfőbb vársképformáló alkotóelemnek. Ez ismétlődik meg egy évtizeden belül a megye déli részén, Szabadkán is.

Az eklektika századvégi korszakában a zsinagógaépítészetben ismét az útkeresés folyamata játszódik le. A kiemelkedő alkotások részben a bécsi építészet hatására a tornyok alkalmazásával igyekeznek sajátos stílust teremteni, más-

részt a romantikához viszonyítva, de nagyobb tömegű épületeken a szimmetria érvényesítésével kívánják az építészeti hangsúlyt biztosítani. Sorra megjelennek a moreszkformák - elsősorban a nyílásformákban és keretezésekben - és a fiatornyoknak, kisebb kupoláknak is megnő a jelentősége.

A századforduló időszaka a zsinagógaépítészet kiteljesedése, a lélekszámban és tekintélyben megerősödő polgárság építészeti tevékenységének leginkább látványos korszaka. Az építészetben belül egymással párhuzamosan kétféle irányzat is megtalálható. 1888-tól kezdődően épülnek a korszak nagy, kupolás építményei, részben Baumhorn Lipót és mellette bécsi és grazi mesterek munkái nyomán. Ez az önállóvá alakult, és e korszak megerősödő autonóm ortodox hitközösségei tagságának építési időszaka is. A reformokat elfogadó és asszimilálódó közösség önkifejezésére különféle (rabbi-, kántor-, téli imaterem) helyiségekkel bővíti zsinagógája programját, sok felesleges területet is beépítve (ruhatárak, előterek, előcsarnokok), mint például a kőbányai zsinagóga esetében.

A korszak - művészetében és - építészetében jelentkező szellemét a tervpályázati programok bizonyítják, amikor a zsinagógák építészeti formáiban az útkeresés a nagy stílusok korszakoknak a zsidó hagyományokkal való egyeztetésében, adaptálásában fogalmazódik meg. Ez azonban kudarcra van ítélve, így nem kizárólag a háborús évek előjele az, ami a nagy építkezéseket megakadályozza, hanem elsősorban az a tisztázatlan szerep, amelyet a zsinagógaépületeknek e korszak építészeti tevékenységében szánunk. A magyaros szecesszióknak csak Komor Marcel - Jakab Dezső szabadkai és marcali épületén van sikere. Az ennek utóhatásaként felépített kunszentmártoni zsinagóga ezeknél szerényebb alkotás, mely az alkalmazott részletmotívumok ellenére még a helyi építészeti milióban sem talál követőkre. Az 1920-as évek időszaka a kortárs utat követve lényegében igazolja azt a megállapítást, hogy a "Bauhaus" eszmét elsősorban a zsidó építtetők vallották magukénak, amit a Wesselényi utcai Hősök temploma és a Bocskay úti zsinagóga épületében valósítanak meg (Zsolna és Kassa is e szellemi körhöz tartozik).

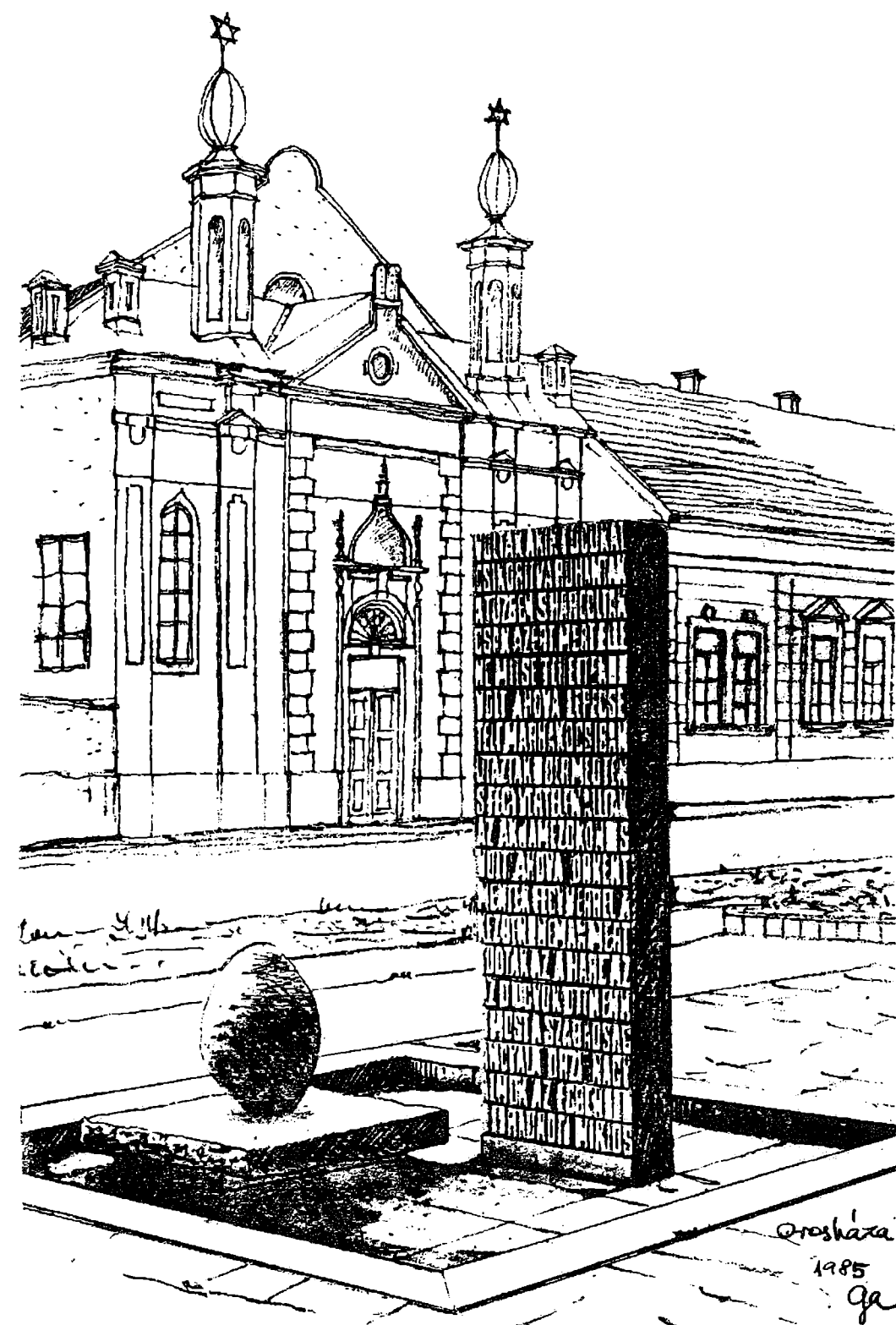
A zsinagógák részei tehát a hazai építészettörténetnek, de egyben egy sajátos zsidó fejlődési folyamatnak is különböző állomásai. Szükséges lenne ezért ennek fennmaradt építményeit - az építészetileg kiemelkedő típusalkotókat és az egyszerű puritán épületek közül is néhányat - olyan helyszíni védelemben részesíteni, melyben az építészeti környezet és a zsinagóga egysége megmarad,

ahol a zsidóságra kényszerített elszigeteltség, a kerítéssel elzárt telekhatár vagy a tömbbelső beépítési módja, később a környezet szabadabb alakításával a zsidóság megújult szerepének és gondolkodásmódjának építészeti kölcsönhatása is érzékeltethető. A külső építészeti formák, homlokzati részletek és a belső tradicionális rend összefüggésében tanulmányozhatóvá válna mind az, ami a magyar építészeti fejlődés e speciális műfajának, de egyben a város-sá fejlődő polgári életeszménynek is az épületek által kifejezhető állomásait őrzi.

Ezért is örülünk annak, hogy ha nem is a megszokott történeti aspektusok módszertanával, esetleg a tudományosság helyett sokszor a tapasztalati indítékokra, megérzésekre támaszkodva – egyrészt a zsidó közösségek belső életéből kiindulva és efelől közelítve, de egyszersmind a települések szerkezetének és várostörténeti szerepének ismeretében, ezekhez kapcsolódóan az építészettel is összhangban – sikerült ennek az épülettípusnak megtalálni a méltó helyét az egyéb egyházi és közösségi épületek között mind a településtörténetben, mind az építészettörténetben.

A kezdetektől a végső állomásig vezetjük végig a magyarországi zsidó közösségek építészeti tevékenységét, elsősorban a zsinagógák építészetét. A templomok – vallási értelmezésükön túl – minden kultúrában a korszak művészetének is kifejezői. Szeretnénk hozzájárulni ahhoz, hogy a zsinagógák építészeti, felszerelési, berendezési tárgyainak ismeretével ez az épülettípus is elnyerje azt a megbecsülést, mely építtetőiket, építészeiket, iparművészeiket – és az épület falai között imádkozók emlékét – megilleti.

Régi szokás, hogy a sírokra a mellettük elhaladók követ helyeznek, a sok-sok emlékkavics pedig már kiemeli, megőrzi őket. Minden egyes zsinagóga vagy zsidók lakta ház, falu vagy városrész leírásával, fényképeivel a magunk emlékköveit helyezzük el. És mint ahogy e kövek között kisarjadó növények, úgy reméljük, hogy a műemléki védelem alatt álló, eredeti formáikkal visszaállított zsinagógák, ha nem is töltik be ezután már eredeti funkciójukat, de látogatóik számára megőrzik a történelem és a régmúlt gyűlekezetének emlékezetét.

A zsinagógával szemben 1972-ben felállított emlékkő Nagy István János szobrász-művész alkotása, a sztélén Radnóti Miklós A la recherche c. versének soraival.

FÜGGELÉK

A ZSIDÓ KÖZÖSSÉGEK LÉLEKSZÁMA. ADATOK A GYÜLEKEZETI ÉPÜLETEKRE (TÖRTÉNELMI MAGYARORSZÁG)

Függelékünkben a történeti Magyarországra vonatkozó adatainkat mellékeljük.

A megyénkénti névmutató az 1910-es statisztikai adatok járásonkénti beosztása szerint készült.

A járásokat aláhúzásokkal különítettük el egymástól. A technikai szerkesztés azonban bizonyos módosításokat tett szükségessé, ezért a szigorú és szabályos megyei betűrendtől kénytelenek voltunk eltérni. Adattárunk a magyarországihoz hasonló felfogásban készült, de a zsidó gyülekezeti épületek építésének évére, mestereinek nevére, az épületek pontos földrajzi helyére (utca, tér), nagyságára, állapotára és jelenlegi használatára vonatkozóan igen hiányosak ismereteink. Úgy véltük, hogy még ezek nélkül is olyan információkat adhatunk, melyek teljesebbé tehetik a közép-európai és benne a magyarországi zsidóságra vonatkozó ismereteket.

JELMAGYARÁZAT

1828-as lélekszám: Ludovicus Nagy: Notitiae politico-geographico-statisticae
inclyti Regni Hungariae Partiumque adnexarum.

Budae, 1828

1851-es lélekszám: Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára, Pest, 1851

1868-as lélekszám: Orbán Balázs: A Székelyföld leírása. Pest, 1868

1910-es lélekszám: Magyarországi Statisztikai Közlemények, 42, Budapest

(népszámlálási adatok megyénként, járások szerinti sor-
rendben)

Építés éve:

Egyenlőség c. hetilapban az épület felavatására vonatkozó adat

Borovszky - a hitközség történetére vonatkozó adat

Magyar Zsidó Lexikon, 1929

(Pinkas Hakehillot - Romania. Enciklopedija sel hajesuvin

hajejudim ... Jerusalem, Jád vasém. 1969.,

Az 1828-, 1851- és 1868-as leírásokban a zsinagógákra vonatkozó adatot a
lélekszám aláhúzásával jelöltük

+ az 1851-es rovatban az 1868-ra vonatkozó adatot jelzi

Az adatokat összegyűjtötte:

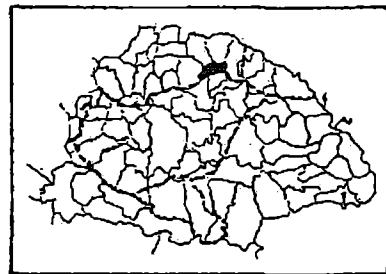
Dávid Ferenc (1910)

Muszik Lászlóné és Balázsovics Mihály (1851)

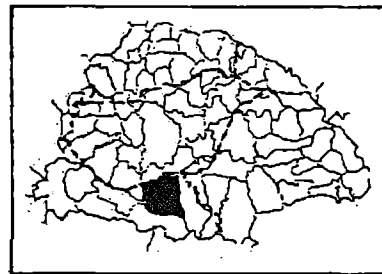
Strbik Andrea (1868)

Gazda Anikó (1828 és 1851)

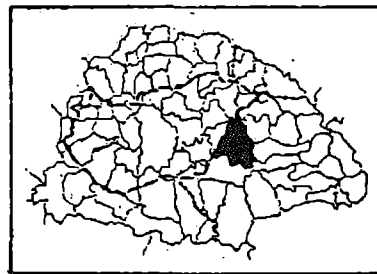
ABAÚJ-TORNA MEGYE

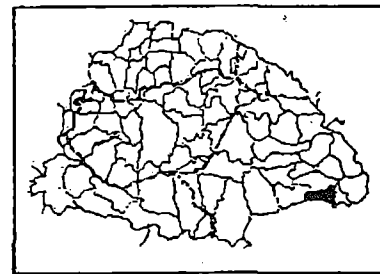
BÁCS-BODROG MEGYE

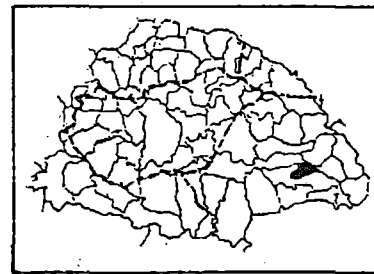
BIHAR MEGYE

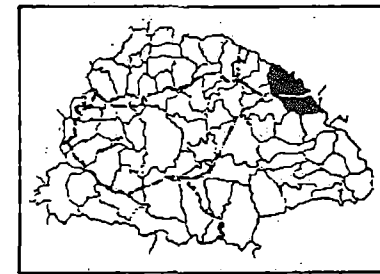
FOGARAS MEGYE

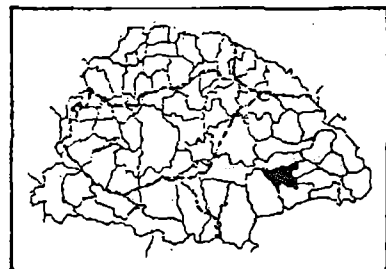
IS-KÜKÜLLŐ MEGYE

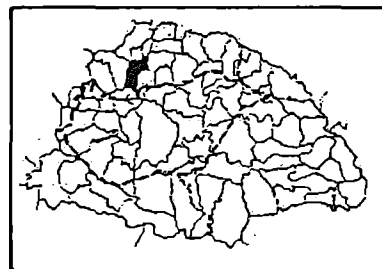
MÁRAMAROS MEGYE

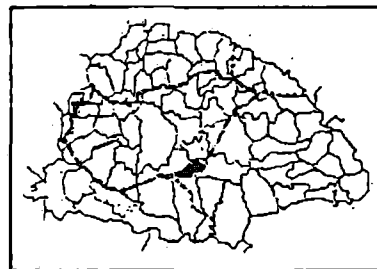
ALSÓ-FEHÉR MEGYE

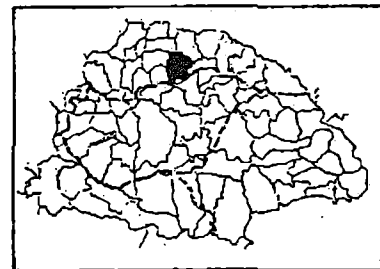
BARS MEGYE

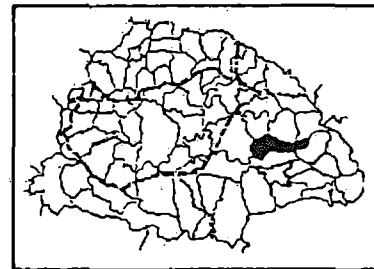
CSANÁD MEGYE

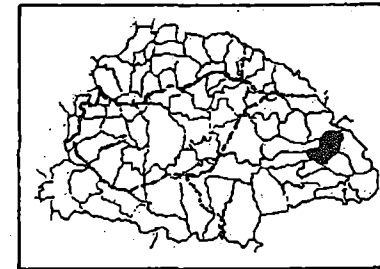
GÖMÖR-KISHONT MEGYE

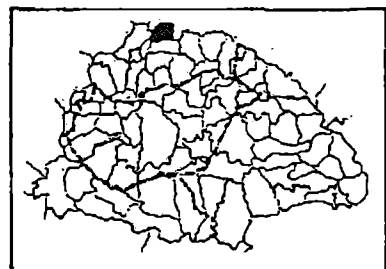
KOLOZS MEGYE

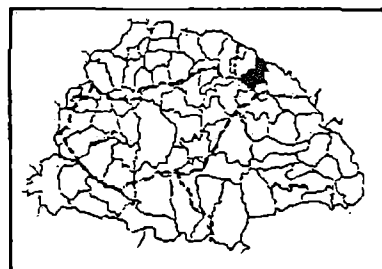
MÁROS-TORDA MEGYE

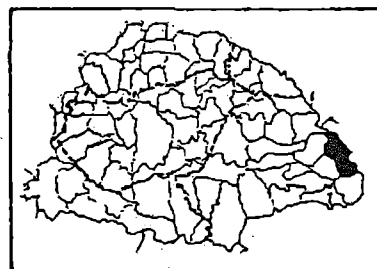
ÁRVA MEGYE

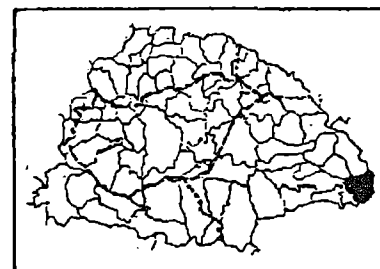
BEREG MEGYE

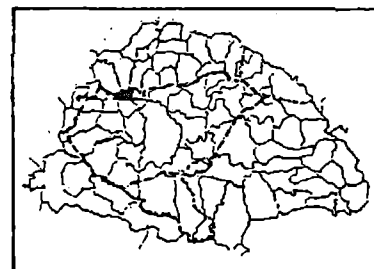
CSÍK MEGYE

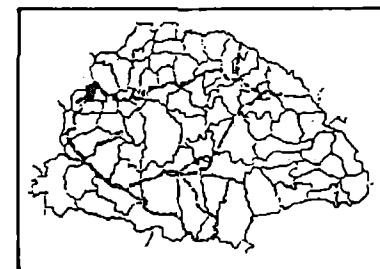
HÁROMSZÉK MEGYE

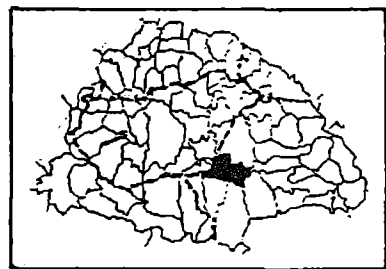
KOMÁROM MEGYE

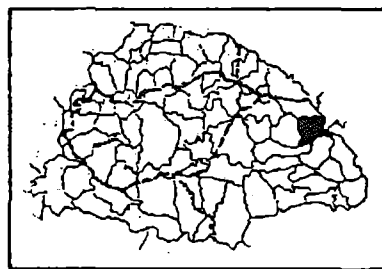
MOSON MEGYE

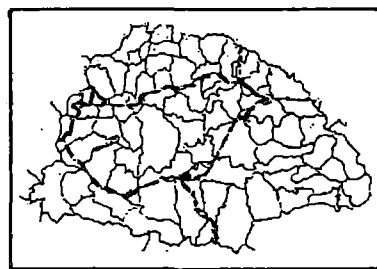
ARAD MEGYE

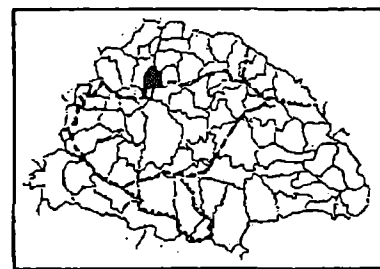
BESZTERCE-NASZÓD MEGYE

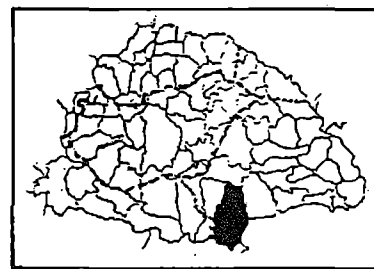
CSONGRÁD MEGYE

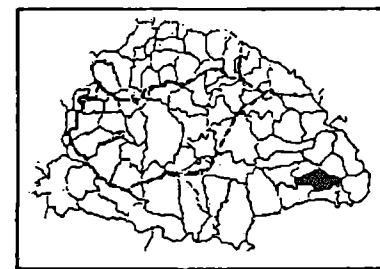
HONT MEGYE

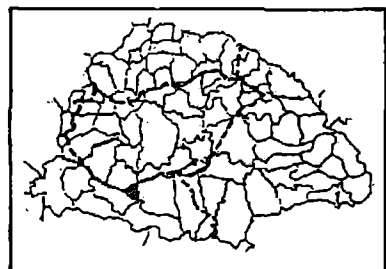
KRASSÓ-SZŐRÉNY MEGYE

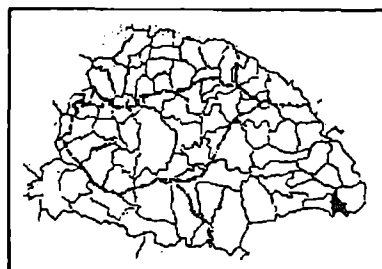
NAGY-KÜKÜLLŐ MEGYE

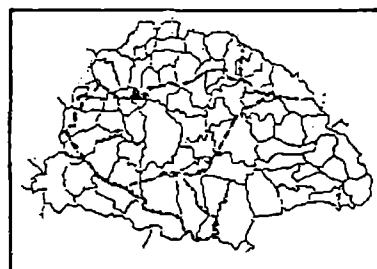
BARANYA MEGYE

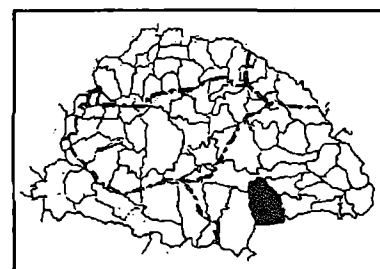
BRASSÓ MEGYE

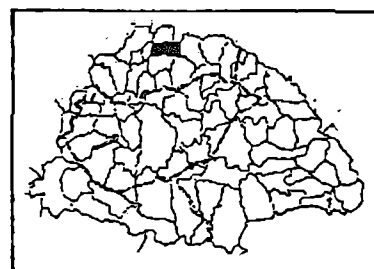
ESZTERGOM MEGYE

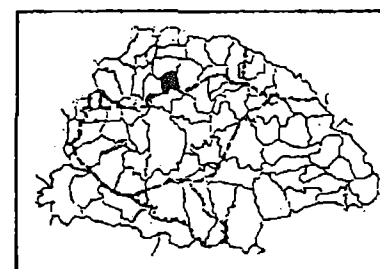
HUNYAD MEGYE

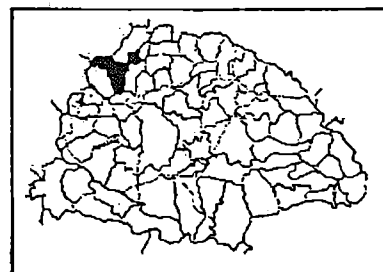
LIPTÓ MEGYE

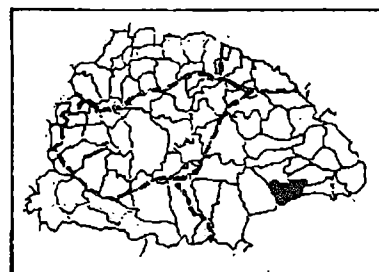
NÓGRÁD MEGYE

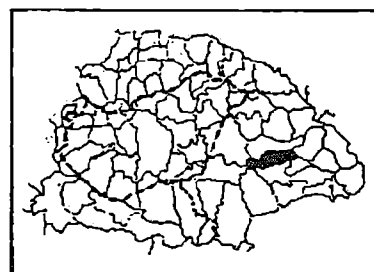
NYITRA MEGYE

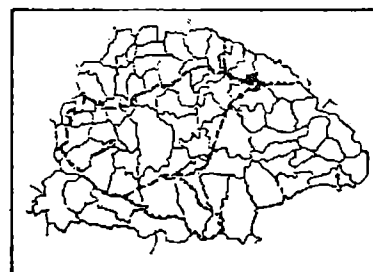
SZEBEN MEGYE

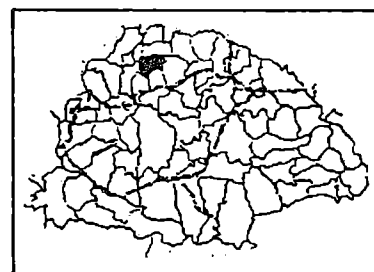
TORDA-ARANYOS MEGYE

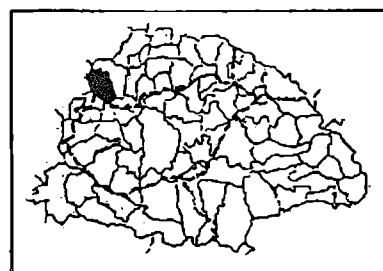
UGOCSA MEGYE

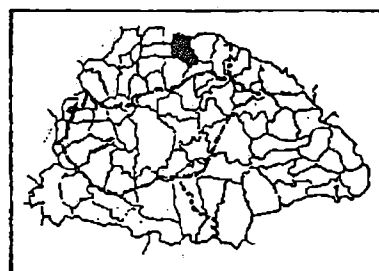
ZÓLYOM MEGYE

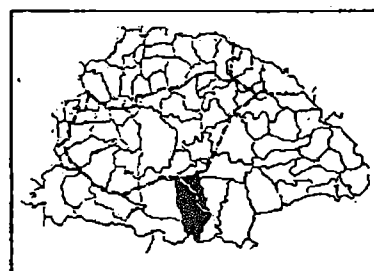
POZSONY MEGYE

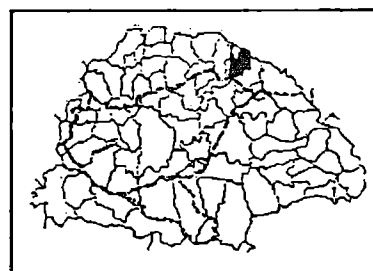
SZEPES MEGYE

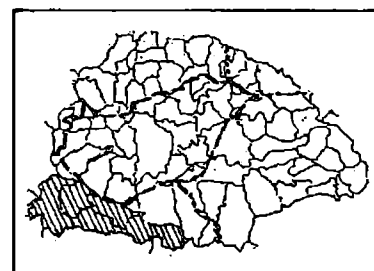
TORONTÁL MEGYE

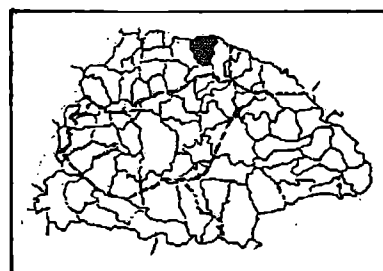
UNG MEGYE

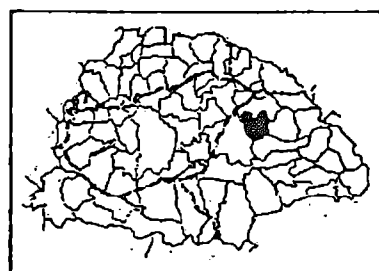
HORVÁT-SZLAVÓNIA

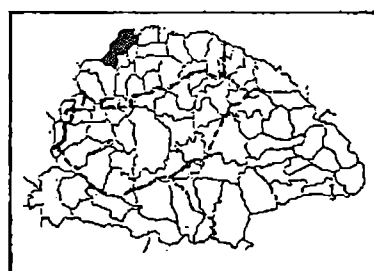
SÁROS MEGYE

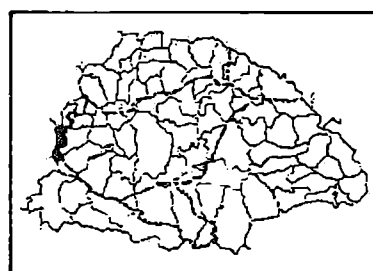
SZILÁGY MEGYE

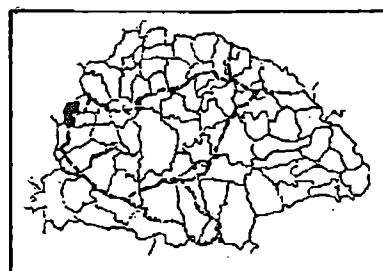
TRENCSEŒ MEGYE

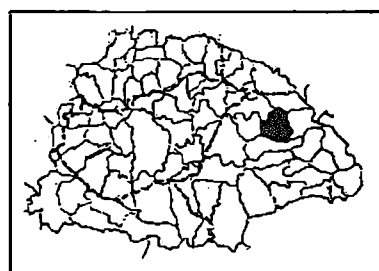
VAS MEGYE

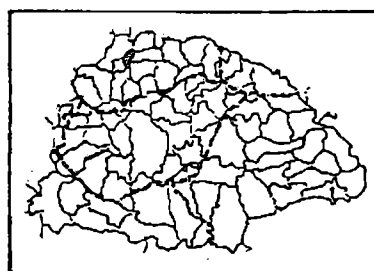
SOPRON MEGYE

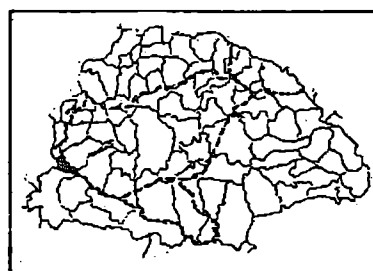
SZOLNOK-DOBOKA MEGYE

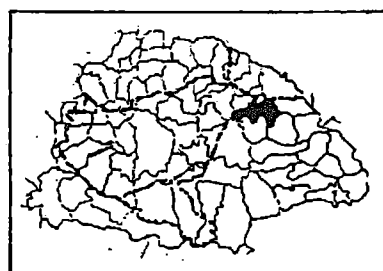
TÚRÓC MEGYE

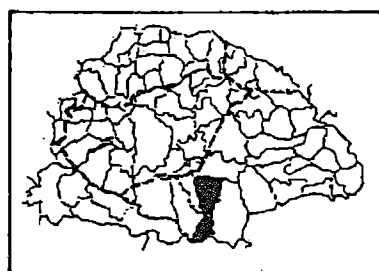
ZALA MEGYE

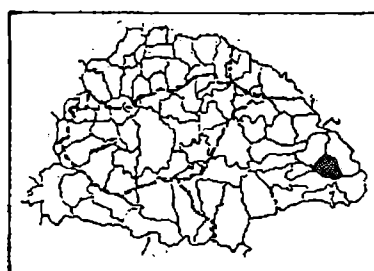
SZATMÁR MEGYE

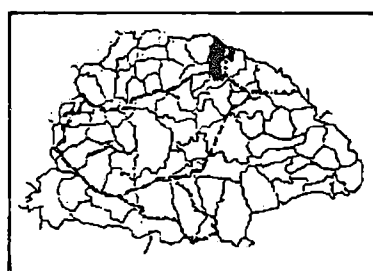
TEMES MEGYE

UDVARHELY MEGYE

ZEMPLÉN MEGYE

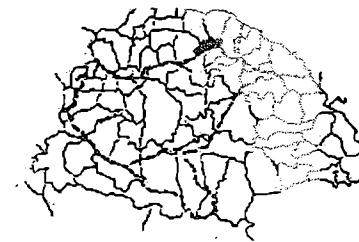
Megyék	Összes felsorolt település	1828		1851		1910		Zsinagóga építésére adat
		30 fő feletti zsidó közösség lélekszáma településenként						
		Összes település	zsinagóga	Összes település	zsinagóga	Összes település	zsinagóga	
ABAÚJ-TORNA MEGYE	45	25	3	28	3	21	7	
ALSÓ-FEHÉR MEGYE	14	-	-	-	-	14	1	
ÁRVA MEGYE	18	9	1	10	3	15	2	
ARAD MEGYE	28	4	-	5	1	28	7	
BARANYA MEGYE	4	2	1	1	1	3	1	
BÁCS-BODROG MEGYE	61	29	12	29	11	61	27	
BARS MEGYE	23	-	-	-	-	23	2	
BEREG MEGYE	126	10	4	19	8	125	14	
BESZTERCE-NASZÓD MEGYE	35	-	-	-	-	35	1	
BRASSÓ MEGYE	2	-	-	1	-	2	1	
BIHAR MEGYE	71	9	4	15	4	63	33	
CSANÁD MEGYE	2	1	-	1	-	2	-	
CSÍK MEGYE	12	-	-	-	-	12	-	
CSONGRÁD MEGYE	1	1	-	-	-	1	-	
ESZTERGOM MEGYE	8	1	1	1	1	8	10	
FOGARAS MEGYE	3	-	-	-	-	3	1	
GÖMÖR-KISHONT MEGYE	17	-	-	-	-	17	8	
HÁROMSZÉK MEGYE	9	-	-	1	1	9	2	
HONT MEGYE	9	-	-	1	-	9	2	
HUNYAD MEGYE	18	-	-	-	-	18	5	
KISKÜLLŐ MEGYE	12	-	-	-	-	12	1	
KOLOZS MEGYE	36	-	-	-	-	36	9	
KOMÁROM MEGYE	25	11	7	11	5	23	2	
KRASSÓ-SZŐRÉNY MEGYE	10	-	-	-	-	10	6	
LIPTÓ MEGYE	14	2	1	1	-	14	4	
MÁRAMAROS MEGYE	162	75	32	77	21	157	30	

Megyék	Összes felsorolt település	1828 1851 1910					Zsinagóga építésére adat
		30 fő feletti zsidó közösség lélekszáma településenként					
		Összes település	zsinagóga	Összes település	zsinagóga	Összes település	
MAROS-TORDA MEGYE	26	-	-	5	1	-	3
MOSON MEGYE	7	2	2	3	3	6	1
NAGY-KÜKKÜLLŐ MEGYE	4	-	-	-	-	4	1
NÓGRÁD MEGYE	7	2	-	1	-	6	3
NYITRA MEGYE	140	85	36	85	35	58	27
POZSONY MEGYE	98	61	17	56	19	73	35
SÁROS MEGYE	69	58	9	42	4	44	9
SOPRON MEGYE	9	5	5	5	5	9	6
SZATMÁR MEGYE	94	19	4	18	4	90	7
SZEBEN MEGYE	2	-	-	-	-	2	1
SZEPES MEGYE	36	5	1	4	1	33	7
SZILÁGY MEGYE	58	-	-	-	-	58	6
SZOLNOK-DOBOKA MEGYE	81	-	-	-	-	81	5
TEMES MEGYE	16	2	1	6	3	14	6
TORDA-ARANYOS MEGYE	12	-	-	-	-	12	-
TORONTÁL MEGYE	33	2	-	11	2	29	12
TRENCSEN MEGYE	76	44	24	42	22	47	20
TÚRÓC MEGYE	13	7	3	5	3	8	4
UDVARHELY MEGYE	5	-	-	1	-	5	2
UGOCSA MEGYE	57	13	4	14	3	54	1
UNG MEGYE	122	43	7	49	7	105	23
VAS MEGYE	8	3	2	4	3	8	6
ZALA MEGYE	18	14	1	11	2	3	3
ZEMPLÉN MEGYE	149	19	7	60	5	125	8
ZÓLYOM MEGYE	13	-	-	-	-	13	3
HORVÁT-SZLAVÓNIA	17	-	-	-	-	15	11

1927 487 157 623 187 1623 370

ABAÚJ-TORNA MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941				
	30 fő felett				Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Hasz-ná-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Abaúj-Torna megye								
Buzita	31		44					
Jászó			78					
Jászómindszent	64		30					
Mecenzéf			38					
Szepsi			220					
Abaújnádas		50	54					
Alsómislye			47					
Garbócbozdány		90	36					
Györke	41	40	39					
Nagyszalánc			38					
Petőszínya		32	41					
Abaszéplak			45					
Abaújszina		31+159	144					
Bárca	84	97	65					
Kassamindszent			39					
Kassaújfalu			30					
Nagyida	196	185	119		1780 k.			
Rozgony	271	230	45					
Szászfalu	51	60	36					
Torna			320					
Kassa		729	6723		1) 1842 imaterem. 2) 1866 Rákóczi u. 3) crt. kistemplom 4) 1881-1901 5) 1901 6) 1911 7) 1927 Kozma Lajos			

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941				
	30 fő felett				Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Hasz-ná-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Bernátfalva	84	71						
Bodolló	60	82						
Buzafalva	66	54						
Alsócsáj	48							
Bopsza Felső	46	48						
Jávos	48							
Kázmér	33	45						
Kenyhecz	82	87						
Kupa	68							
Felsőlány	38							
Makránc	31							
Miglicz	61	70						
Nádasd	59	50						
Pány	68	74						
Perény	56	45						
Szinva	123	159						
Szurdok	62							
Zskáros	76	125						
Bogdány		90						
Jaszenica		34						
Kis-Kinyiz		35						
Szeszta		38						
Krasznay-Vajda		39						
Szinye		32						

ALSÓ-FEHÉR MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre			
	1828	1851	1910	1941	vonatkozó adatok			
	30 fő felett				Építési éve, helye, mestere	Nagy- sága	Ál- la- po- ta	Hasz- ná- la- ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<u>Alsó-Fehér megye</u>								
Alsóváradalja			54					
Alvinc			123					
Balázsfalva			221					
Kisbalázsfalva			37					
Kisompoly			63					
Csongva			43					
Marosújvár			291					
Felényed			32					
Mihálcfalva			30					
Tövis			140		1905			
Abrudbánya			32					
Gyulafehérvár			1586					
Nagyenyed			423					
Vízakna			33					

ARAD MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851 évben	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy- sága	Ál- la- po- ta	Hasz- ná- la- ta
30 fő felett								
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<u>Arad megye</u>								
Kürtös		35	66		1901 után			
Mácsa	40	45	142					
Borosjenő			178					
Csermő			122					
Borossebes			115					
Honcót			118					
Jószáshely			61					
Kőrösbökény			152					
Ágya			40					
Alsósimánd		401	52					
Erdőhegy			83	}	1893			
Kisjenő			130					
Nagyzerénd			82					
Seprős			35					
Szapáryliget			45					
Székudvar			30					
Magyarpécska	34	125	175					
Ópécska		40	111					
Szemlak			63					
Máriaradna			52					
Soborsin			83					
Nagyhalmágy			46		1911			
Feltőt			51					
Selénd			35					
Pankota			174		1908			
Újszentanna	42		33					
Világos			112					
Arad	725		6295		1) 1759 2) 1828 3) 1905			

BARANYA MEGYE

ÁRVA MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere			
	30 fő felett					Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Hasz-ná-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<u>Árva megye</u>								
Alsókubin	124	124	394		1) XIX.sz. 2) 189,			
Nagyfalu	79		68					
Párnica			34					
Zázriva			31					
Bobró	70	70	35					
Hrustin			33					
Námeszto	176	176	244					
Polhora			35					
Szlanica	59	59	57					
Zákameneklin			56					
Jablonka			56					
Podvilk		50	57					
Trsztena	70	70	211					
Dluka			45					
Turdossin	56	176	193					
Jaszenica	34	34						
Podvilk	50	50						
Velicsna		79						

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere			
	30 fő felett					Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Hasz-ná-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Baranya megye

Dárda	184	250	498					
Kácsfalu			45					
Pélmonostor			34		1905			
Oláh	88							

BARS MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere			
	30 fő felett					Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Hasz-ná-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<u>Bars megye</u>								
Aranyosmarót			381		XIX.sz. vége			
Barskazar			31					
Garamszentbenedek			43					
Zsitvakenéz			34					
Garamszentkereszt			53					
Zsarnóca			94					
Csata			48					
Kissalló			104					
Lékér			48					
Nagykálva			44					
Nagysalló			113					
Nagysáró			36					
Zseliz			49					
Nagyugróc			39					
Oszlány			140					
Barsfüss			45					
Nagymánya			35					
Ohaj			39					
Újtót			47					
Verebély			246					
Zsitvaújfalu			30					
Léva			1384		1853			
Újbánya			76					

BEREG MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Hasz-ná-la-ta
	évben							
	30 fő felett							
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Bereg megye								
Alsóverecke		169	800					
Csendes			31					
Felsőgereben			93					
Felsőverecke			234					
Kánora			46					
Kisszolyva		32	120					
Latorcafé			54					
Rákóczi szállás			120					
Rekesz			37					
Szarvasháza			78					
Timsor			48					
Újroztoka			51					
Verebes		47	108					
Volóc			249					
Zúgó			351					
Bálakút			37					
Beregkisfalud		40	294					
Beregkövesd	79	103	394			ZS	bontva	
Beregpálfalva			46			imaház	lakás	
Bilke	83	40	1021		1905	ort.		
Boród (Bród)			430					
Deskófalva			53					
Füzesmező			172					
Gázló			138					
Hátszeg (Zahatka)			106					
Ilosva (Irsa)			478			ZS	kultúrház	
Kenézpatak			42					
Komlós			111					
Luhova			79					
Misztice (Imsticzovo)			142					
Nagyábránka (Lokoti)			33					

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Hasz-na-po-ta
	évben							
	30 fő felett							
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Oláhcsertész			87					
Szajkófalva			37					
Szombati			37					
Tőkésfalva			36					
Benedeki			173					
Beregrákos			175			ZS	kultúrház	
Beregsárrét			273					
Beregszilvás			154					
Beregszöllős			63					
Csapolo (Csapoczka)			32					
Cserleno (Cseresócz)			45					
Felsőviznice			49					
Ignéc (Ignicz, Znyaczovo)			129					
Iványi			57					
Kajdanó			131					
Klacsanó		55	214					
Kölcsény			38					
Nyárasdomb			77					
Ódáviháza		69	39					
Orosztelek			40					
Oroszvég			820		1912-ben elárverezve			
Órhegyalja		129	176					
Patakos			129					
Szidorfalva			47					
Zsukó			33					
Barkaszó			117					
Bátyú			203					
Beregsom			71					
Bótrágy			86					
Csongor			130					
Csonkapapi			41					
Gelénés			67					
Kisdobrony			214					

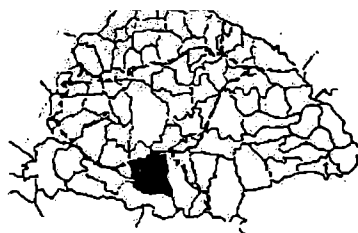

BEREG MEGYE

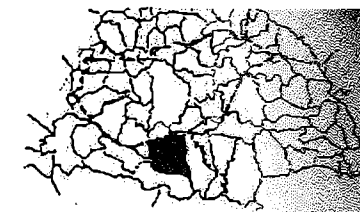

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941				
	30 fő felett				Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-po-la-ta	Hasz-ná-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Mezőkaszony		110	565			ZS	bontva	
Nagydobrony			161			ZS	mozi	
Rafajnaújfalva			45					
Szernye			89					
Zápszony			82					
Ábránháza			49					
Bárdháza			46					
Beregbükkös			53					
Beregkisalmás			144					
Beregnagymás			113					
Dávidfalva			105					
Dercen (Dercsény)	39		96					
Drágabártfalva			85					
Gorond			99					
Izsnyéte			113					
Makarja			48					
Maszárfalva			152					
Mezőterebes			183					
Munkács-Váralja			49					
Nagylucska			174					
Repede			150					
Szánfalva			97					
Újdávidháza (Davidkovo)			160					
Várkulcsa			93					
Várpólánka			111					
(Munkács külvárosa)								
Bányafalu			97					
Dunkófalva (Obáva)			38					
Galampos			175					
Hársfalva			444					
Királyfiszállás			89					
Kishídvég			72					
Kispálos			131					
Kopár			47					

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941				
	30 fő felett				Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-po-la-ta	Hasz-ná-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Malmos			93					
Polena			212					
Szarvaskút			44					
Szárszóka			87					
Szolyva		32	996			ZS	1) kenyérgyár	
Zajgó			112			ZS	2) bontva	
Zsilip			40					
Asztély			38					
Badaló			77					
Balazsér (Balasijovo)	84	30	61					
Beregardó	36		84					
Beregdeda			75					
Beregújfalva	59		106					
Csetfalva		30	41					
Felsőremete			36					
Gát			143					
Kisbégány			40					
Kisfalud		40						
Kisgút			39					
Kovászó			48					
Macsolá			48					
Mezőgece			30					
Nagybégány			50					
Nagybereg			147					
Nagyborzsova			121			ZS	bontva	
Nagymuzsaly			262			ZS	bontva	
Tiszacsoma			37					
Tiszakerécsény		31						
Vári	36		211			ZS	bontva	
Beregszász	58	200	3909		4 rendes 5 mellék imaház	ZS I	kulturház hitközség	
Munkács	273	651	7675		1) 1741 2) 1778 Bét hamidras 1903	ZS I	áruház raktár átalakítva hitközség	
Dobos	92	92						

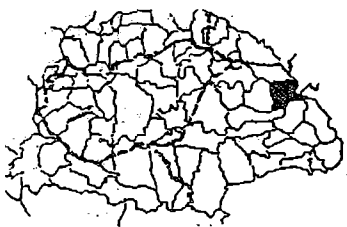

BÁCS-BODROG MEGYE

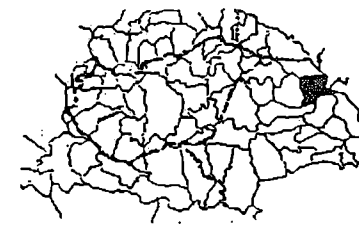

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	30 fő felett			
					Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Bács-Bodrog megye								
Apatin			126					
Bácsszentiván			52		1880			
Doroszló			32					
Gombos			79					
Monostorszeg	81		54					
Szond (Szonta)		50	53					
Bajmok	35	35	149		1904 Balogh Lipót			
Megőce			51					
Bács	60	44	30					
Bácsordas			37					
Paripás			55					
Parabut		101						
Szilberek			67					
Bácskeresztúr			59					
Cservenka			36					
Kucura		31						
Kula			137		1861			
Pivnica		32						
Óverbász			46					
Torzs		200						
Veprőd (Veprovác)	84	86	192					
Bácsföldvár (Tiszaföldvár)	108	100	98		1898			
Óbecse	102	120	594		1) 1883 2) 1909			
Szenttamás	37		106					
Péterréve (Petrovoszelo)	117	180	425					
Báostóváros			39					
Ópalánka	353	188	60		1806			
Óbrovác		44						
Palánka			305					
Felsőkabol			35					
Káty			34					
Mozsor			46					
Titel			89					
Bácsfeketehegy (Feketics)	37		52					
Bajsa	47	40						

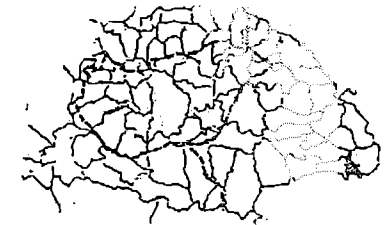
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	30 fő felett			
					Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Csantavér (Csatália)	57		143		1860			
Kishegyes	68	120	66		1926			
Kossuthfalva (Ómoravicza)	56	88	148		1850			
Pacsér	59	67	50		1850			
Topolya	192	200	505		1800			
Kiszács			47					
Petrőc (Petrovác)	117		107		1905			
Temerin	67		109					
Ada	163	150	403		1869			
Martonos (Martonyos)	59	83	49					
Mohol	79	100	181		1872			
Bezdan	70	250	191		1805			
Csonoplya		90	74					
Nemesmilitics	71		36					
Ószivács	81	100	93					
Sztanisica		70						
Órszállás			106		1870			
Boldogasszonyfalva			64					
Csurog			203					
Sajkásgyörgye			49					
Zsablya			125					
Magyarkanizsa	164	112	266		1) 1861 2) 1912 Szivessy Tibor és Jánsszky Béla			
Zenta	151		1328		1873 átalakítva 1909			
Szabadka	201	400	3539		1) Erdő u. 1802 2) Magyar u. 3) 1903 Komor Marcel - színház Jakab Dezső imaterem - hitközség			
Újvidék	701	727	2326		1) 1829 2) 1904 Baumhorn Lipót-hitközség			
Zombor	49	45	1017		1) 1865 2) 1905 Farkas u. Nándorlakpuszta 1899 - (áll)			

BESZTERCE-NASZÓD MEGYE

BRASSÓ MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941				
	évben							
	30 fő felett				Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-po-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Beszterce-Naszód megye

Alsóbudak	65							
Galacfalva	68							
Harina	109							
Nagysajó	113							
Szászlekence	56							
Szeretfalva	56							
Alsóborgó	88							
Borgóbeszterce	168							
Borgóprund	385							
Borgótika	64							
Felsőborgó	49							
Jád	33							
Kisdemeter	38							
Középborgó	64							
Marosborgó	70							
Óvárhely	40							
Szásztörpény	31							
Bükkös	32							
Entrádám	223							
Mittyé	230							
Kisrebra	78							
Naszód	586							
Oláhnelegye	86							
Szalva	70							
Telcs	236							
Földra	122							
Kisilva	68							
Les	36							
Major	67							

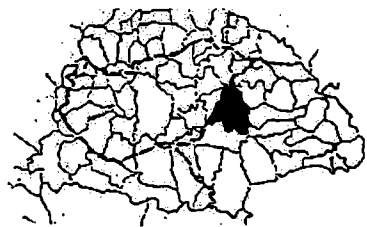
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941				
	évben							
	30 fő felett				Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-po-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Nagyilva	116							
Oláhszentgyörgy	110							
Óradna	329							
Szentjózsef	127							
Újradna	157							
Beszterce	1441				1893			

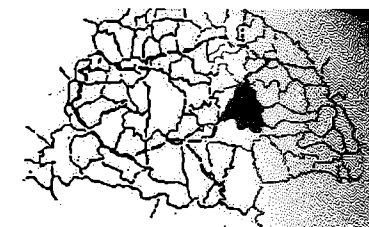
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941				
	évben							
	30 fő felett				Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-po-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Brassó megye

Brassó	217+	1417	1899	Baumhorn Lipót
Hosszúfalu		33		

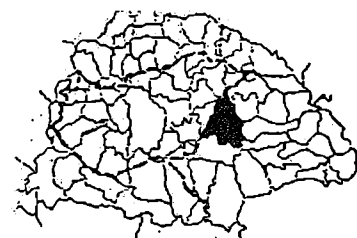

BIHAR MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-la-ta
	évben							
	30 fő felett							
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Bihar megye								
Belényes		83	611		1858			
Bél			96					
Oláhszentmiklós			38					
Barátka			85					
Csarnóháza			38					
Élesd			297					
Élesdlak			41					
Keszteg			37					
Nagybáród	65		239		1850, 1918-ban restaurálva			
Remetelőrév			49					
Rév			82					
Tinód			40					
Éradony			30					
Érkenéz			32					
Érkésrű		50	41					
Érmihályfalva	83	100	1200		1820 k.			
Érsemjén			88					
Értarcsa			34					
Érvarasd			58					
Gálospetri	46	84	61					
Ottomány		48	50		1828 1) 1909 2)			
Piskolt			156					
Szalacs			76					
Bihar			132					
Biharpüspöki			71					
Fugyivásárhely			92					
Mezőtelegd	179	200	310					
Bihardobrozd			76					
Magyarcséke			131					
Szombatság			44					
Almaszeg			30					
Bályok			43					

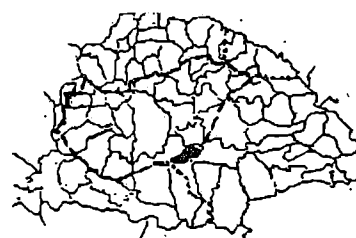
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-la-ta	
	évben								
	2	3	4	5	6	7	8	9	
	30 fő felett								
Berettyószéplak			181						
Felsőderna			77						
Kozmaalmás			42						
Margitta	89	275	1222		1901				
Micske			47						
Monospetri			40						
Papfalva			41						
Széltalbó			42						
Terje			47						
Tóti			77						
Újbártfalva			37						
Nagyszalonta			843		1) XVIII.sz. 2) 1886 Knapp Ferenc				
Alsótótfalu			41						
Borszeg			42						
Hagymádfalva			49						
Szalárd			132						
Szóvárhegy			30						
Tataros			72						
Bihardiószeg		38	178		1899				
Csokály			39						
Érköbölkút		34	55						
Székelyhíd		41	488						
Szentjobb			59						
Feketebátor			31						
Gyanta			58						
Kisháza			35						
Tenke			235		1869				
Biharlonka			49						
Gyergyásény			33						
Vaskoh			59		1896				

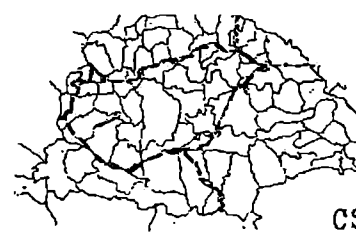
BIHAR MEGYE

CSÍK MEGYE

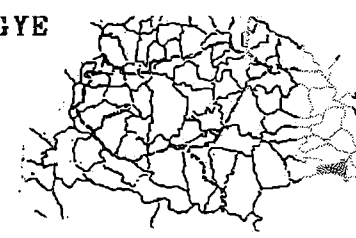

CSANÁD MEGYE

CSONGRÁD MEGYE

FOGARAS MEGYE

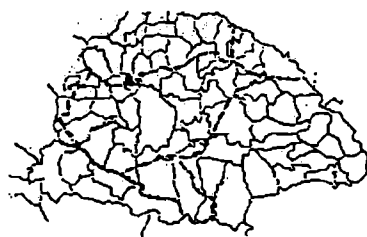
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	30 fő felett			
					Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-la-po-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Nagyvárad	868	118	15155		1803 Kolozsvár u. 1) 1847 Kultusz templ.			
Várad-Olaszi		120			2) 1861 imaház			
Várad-Váralja		1000			3) 1878 Cion templom Bús Dániel			
Várad-Velence		200			4) 1891 Újvárosi zsinagóga Bach Nándor - Knapp Ferenc			
					1901			
Pelbáthida	76				1920 k. 3 templom, 16 imaház			
Kőröstopa	29							
Tóth (Fekete)	42							
Hosszúaszó					1780 k.			
Sváb-Olaszi		130						

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	30 fő felett			
					Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-la-po-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<u>Csík megye</u>								
Ditró			146					
Gyergyóújfalu			71					
Salamás			47					
Szárhegy			157					
Borszék			125					
Gyergyóbékás			171					
Gyergyóhollós			54					
Gyergyótölgyes			358					
Gyimesbükk			268					
Csíkszereda			241					
Gyergyószentmiklós			321					
Gyimesközéplak			139					

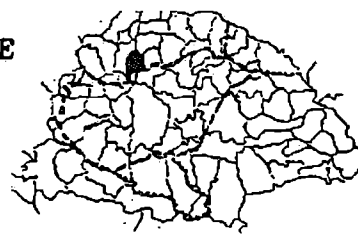
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	30 fő felett			
					Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-la-po-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<u>Csanád megye</u>								
Nagylak	40	45	254					
Sajtény			58					

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	30 fő felett			
					Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-la-po-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<u>Csongrád megye</u>								

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	30 fő felett			
					Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-la-po-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<u>Fogarás megye</u>								
Breáza			44					
Sárkány			33					
Fogarás			514		1858			

HONT MEGYE

ESZTERGOM MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941				
	30 fő felett				Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-na-po-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9

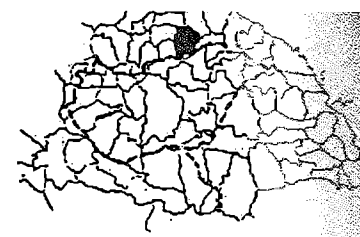
Esztergom megye

Bátorkeszi	271	350	239		4 főtemplom 5 imaház			
Érsekkéty			42					
Parnad			44					
Köbölkút			44					
Magyarszögyén			56					
Nagyölvéd			72					
Párkány			329		1925.			
Németszögyén			65					

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941				
	30 fő felett				Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-na-po-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Hont megye

Bát			70					
Ipolynyék			49					
Lukanénye			39					
Deménd			37					
Ipolyság		42	660		XX.sz. eleje			
Ipolyszakállás			31					
Szete			36					
Korpona			109					
Selmec és Bélabánya			527		1893			

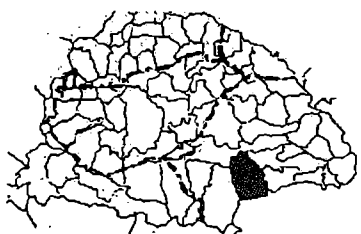

GÖMÖR-KISHONT MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941				
	30 fő felett				Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-na-po-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Gömör és Kishont megye

Murányalja			36					
Ratkó			35					
Feléd			71					
Rimaszécs			86		1900			
Klenóc			47					
Nyustya			74					
Rimakokova			110		XIX.sz. utolsó harmada 1)			
Tiszolc			104		1913 2)			
Csetnek			50					
Szőrény			30					
Tornaalja			457					
Dobsina			146					
Jolsva			212					
Nagyróce			129		1902			
Rimaszombat			689		1) 1868 2) 1888			
Rozsnyó			490		1893			
Pelsóc			205		1906			

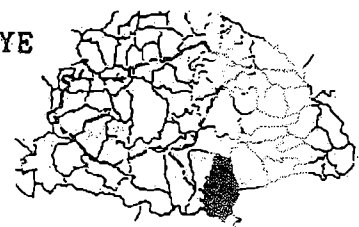

HUNYAD MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Hasz-ná-po-la-ta
	30 fő felett							
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<u>Hunyad megye</u>								
Algyógyalfalu			30					
Algyógyfelfalu			93					
Brád			180					
Piskitelep			99					
Branyicska			33					
Dobra			42					
Guradobra			39					
Marosillye			108					
Zám			46					
Lupény			302					
Petrilla			540					
Petrozsény			818					
Zsilyvajdejvulkán			434					
Púj			46					
Déva			791		1) 1851 Mahler Ignác 2) 1907 3) 1921			
Hátszeg			369		1876			
Szászváros			273		1893			
Vajdahunyad			166					

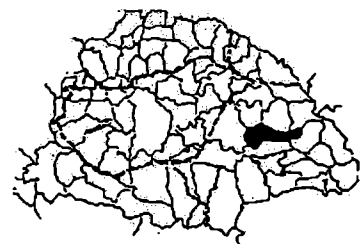

HÁROMSZÉK MEGYE

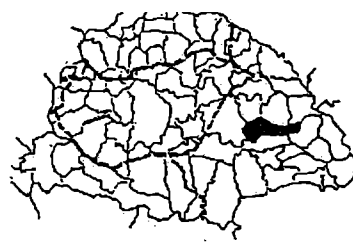

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Hasz-ná-po-la-ta
	30 fő felett							
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<u>Háromszék megye</u>								
Barót			39					
Előpatak			31					
Barátos			37					
Kovássza			84					
Papola			123					
Nagyborosnyó			66					
Uzon			33					
Kézdivásárhely			95					
Sepsiszentgyörgy		89*	383		1895			
					1903			

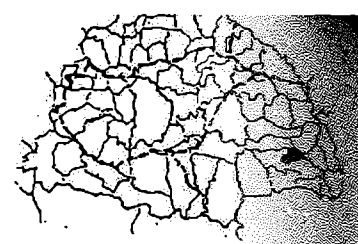
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Hasz-ná-la-ta
	30 fő felett							
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<u>Krassó-Szörény megye</u>								
Bálint			40					
Boksánbánya			49					
Vassafalva			53					
Facsád			207		1897			
Oravicabánya			101					
Oravicafalu			81					
Stajerlakanina			52					
Resicabánya			457		1) 1880 2) 1884 3) 1912	Spitzer Vilmos		
Karánsebes			412		1897			
Lugos		179	1878		1842			

KOLOZS MEGYE

KISKÜKÜLLŐ MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-la-ta
	30 fő felett							
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<u>Kolozs megye</u>								
Bánffyhunyad			1073		1) 1853 fatemplom 2) 1868			
Csucsá			183					
Havasrekettye			39					
Jósikafalva			80					
Kalotaszentkirály			30					
Kissebes			112					
Magyargyerőmonostor			39					
Meregyő			33					
Nagysebes			31					
Gyalu			72					
Hídalmás			386		1) 1850 2) 1910			
Középlak			41					
Magyarzsombor			135					
Nagyesküllő			32					
Váralmás			35					
Apahida			103					
Bonchida			42					
Borsaújfalu			31					
Kolozsborsa			54					
Magyarfodorháza			31					
Sólyomkő			48					
Szamosfalva			30					
Válaszút			52					
Mezőörményes			35					
Magyarfráta			65					
Magyarszovát			51					
Mocs			192					

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-la-ta
	30 fő felett							
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<hr/>								
Egeres			119					
<hr/>								
Katona			68					
Kiscég			41					
Kissármás			68					
Nagysármás			51					
Uzdiszentpéter			51					
<hr/>								
Kolozsnagyida			38					
Teke			90		fatemplom			
<hr/>								
Kolozsvár			7046		1) 1803			
					2) 1851			
					3) 1887			
					Széchenyi tér 28. imaház			

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-la-ta
	30 fő felett							
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<u>Kisküküllő megye</u>								
Ádámos			76					
Alsóbajom			37					
Bonyha			52					
Küküllőszéplak			48					
Küküllővár			34					
Balavására			49					
Hosszúaszó			56					
Mikeszása			32					
Szancsal			33					
Radnót			40					
Dicsőszentmárton			404		1902			
Erzsébetváros			170					

KOMÁROM MEGYE

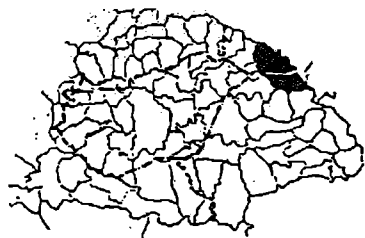
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-la-ta
	30 fő felett							
1	2	3	4	5	6	7	8	9
KOMÁROM MEGYE								
Csallóközarányos		35	72					
Csicsó			45					
Ekecs			46					
Guta			230					
Kamocsa	55	56	81					
Nagymegyer	105		381					
Nemesócsa			51					
Bagotta	153	150	32					
Csúz	244	169	143		1874			
Dunaradvány			30					
Jászfalu		57	42					
Kolta	309	362	150					
Komáromszemere	42	50	49					
Komáromszentpéter			52					
Kurtakeszi	42	62	54					
Kürt			92					
Marcelháza			32					
Martos			40					
Naszvad			60					
Ógyalla	195	240	173		1911			
Perbete			117					
Udvard		32	136					
Komárom	409		4739					
Für	68	40						
Szakállos(Lak)	40							

NÓGRÁD MEGYE

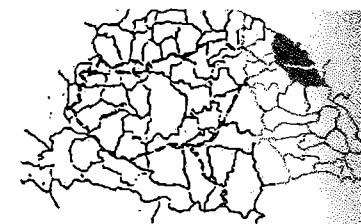
LIPTÓ MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Hasz-ná-la-ta
	30 fő felett							
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<u>Liptó megye</u>								
Kispalugya			46					
Liptószentmiklós	<u>801</u>		985		1) 1731- 2) 1846 3) 1906 Baumhorn Lipót			
Okolicsno			69					
Verbic	31	31	50					
Csorba (Szerba)			35					
Hytte			38					
Liptóújvár			47		1728			
Pottornya			43					
Vázsec			40					
Liptótekla			44					
Németlipcse			71					
Szielnice			38					
Likava			41					
Rózsahegy			1063					

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Hasz-ná-la-ta
30 fő felett								
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<u>Nógrád megye</u>								
Fülek			214					
Gács	42	47	41					
Csehberek			32					
Málnapatak			42					
<hr/>								
Losonc			2135		1) 1863			
Tuger	47				2) 1925 Baumhorn Lipót 1850 imaház			

MÁRAMAROS MEGYE

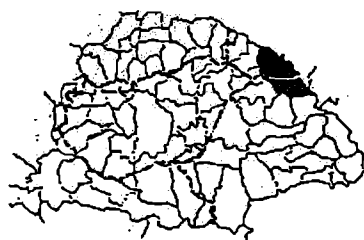
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851 évben	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy- sága	Ál- la- po- ta- ta	Hasz- ná- la- ta
30 fő felett								
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Máramaros megye								
Bereznék			72					
Dolha	34	22	379					
Kerecke			206					
Kovácsrét			269					
Lipcse	71	86	497					
Lipcsemező	65	43	231					
Rókamező			69					
Szuhabaranka			89					
Zárnya (Zadnya)		40	260					
Alsóbisztra			170					
Alsószelistye	48	60	212					
Berezna	68	96	325		1905 fatemplom			
Gernyész		40	207					
Herincse	62	160	702					
Huszt	92	132	2371		6-7 zsinagóga	ZS	hitközség	
Husztköz			85					
Husztcsófalva		60	262					
Iza			303					
Keselymező			420					
Kövesliget	79		564					
Mihálka			41					
Ósándorfalva	41	105	382					
Ötvösfalva			66					
Száldobos			82					
Szeklence	129	230	523					
Visk			391					
Batiza	40		213					
Dragomérfalva	82	82	671					
Felsőszelistye	83	83	465					
Glód	69	67	237					
Izakonyha	86		450					

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-po-la-ta
	évben							
	30 fő felett							
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Izasópatak			157					
Izaszacsál	97	97	574					
Jód	69	130	410					
Kisbocskó	35		42					
Rozália	109	120	775					
Sajó	54	54	440					
Sajómező	65		185					
Szurdok			357					
Alsóhidegpatak	116	181	172					
Alsókalocsa	41	80	260					
Alsószinevér		80	410					
Bükköspatak			48					
Cserjés			60					
Csuszka			120					
Felsőhidegpatak			211					
Felsőkalocsa			162					
Felsőszinevér			34					
Fülöpfalva			112					
Iszka	59	32	269					
Kelecsény		30	49					
Kispatak			131					
Majdánka		50	833					
Ökörmező	66	120	718					
Padok			45					
Pereszlő		100	220					
Repenye	46	50	267					
Rosztoka		30	68					
Tarfalu			140					
Tarújfalu			157					
Toronya	47	67	337					
Vízköz			86					

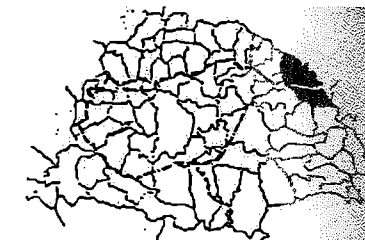
MÁRAMAROS MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere			
	30 fő felett					Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-po-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Aknasugatag			111					
Barcánfalva	112	112	510					
Bárdfalva	113	141	568		1850			
Bréb		43	203					
Budfalva	54	64	447					
Desze			121					
Disznópataka			32					
Falusugatag			59					
Farkasrév			163					
Fejérfalva	48		49					
Felsőkálinfalva		34	134					
Hernécs			105					
Máragyulafalva		54	175					
Mikolapatak	48	48	81					
Nánfalva (Náznánfalva)	42	42	86		1747			
Krácsfalva	43		124					
Szerfalva		37	117					
Váncsfalva	33	33	152					
Alsóapsa	113	57	749					
Alsóróna	136		404					
Faluszlátina	132	57	1838					
Felsőapsa			1029					
Felsőróna			539					
Hosszúmező			336					
Kabolapatak	161	161	554					
Középpapsa	46	46	489					
Szaplonca	197	291	1134					
Szarvaszó	49	49	214					
Szentmihálykörtvényes			133					
Tiszafejéregyház			277			I	bontva	
Tiszakarácsonyfalva	219	219	1330					
Tiszaveresmart	33		108					

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere			
	30 fő felett					Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-po-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Alsókálinfalva	64	64	439					
Felsőkálinfalva	73	34	405					
Bedőháza		115						
Brusztura			210					
Dombó	39		722					
Gánya	87	87	627					
Irhóc	88	64	591					
Királymező			73					
Kiskirva	41		132					
Kökényes	113	113	866					
Nagykirva			233					
Nyágova			138					
Nyéresháza		69	426					
Oroszmokra			107		zsinagóga			
Pedesalja			61					
Széleslonka			160					
Taracköz	79	65	358					
Tarackraszna			34					
Taracújfalu			251					
Bustyaháza			579		3 zsinagóga	I ZS	lakás bontva	
Csománfalva	52	35	231					
Darna			120					
Dulfalva			68					
Handalbustyaháza			208					
Kricsfalva	43		144					
Pálosremete	(64)		340					
Talaborfalu			162					
Técső			874			ZS	tornaterem	
Uglya	109	72	707					
Újbárd	35	35	169					
Úrmező	107	113	340					
Vajnág	67	67	288					
Bilin			60					
Gyertyánliget			278					

MÁRAMAROS MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941				
	évben							
	30 fő felett				Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Hasz-ná-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Kászómező			144					
Kőrösmező			1520					
Lonka			197					
Nagybooskó (Nagybicske)			1163			ZS	raktár	
Rahó			807		2-3 imaház 1930 k.	ZS	bontva	
Terebesfejérpatak			334			ZS	raktár	
Tiszabogdány			305					
Tiszaborkút (Kvasi)			147			ZS	bontva	
Alsóvisó	94	96	563					
Borsafő	210	250	2260		1) 1800 fatemplom 2) 1840 3) 1890			
Felsővisó	151	151	3201		1859-től 4 templom			
Havasmező			1005					
Középvise	89	88	466					
Majszik	92		1098					
Oroszkő			887					
Leordina	70		300					
Visóoroszi	95		1074					
Máramarossziget	282	964	7981		1883 1920-ban 5 nagytemplom, 12 Őét hamdras 1901 Szefard Fejér Lajos - Ritter Ignác			

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941				
	évben							
	30 fő felett				Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Hasz-ná-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Sófalva	39	60						
Szlatinka	57	57						
Kusnyitsa	49	49						
Neresznice Alsó	69							
Felső	34							
Petrova	70	70						
Oroszmező	58							
Óholyatyin	36	43						
Gyulafalva		54						
Gánya		87						
Újholyatyin		36						
Pilipec		38						
Ricska		37						
Szinevér		80						
Váncsfalu		33						

MAROS-TORDA MEGYE

MOSON MEGYE

NAGYKÜKÜLLŐ MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	30 fő felett				
					Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-la-ta	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	

Maros-Torda megye

Gyulakuta		36 ⁺	34						
Marosszentkirály		100 ⁺	33						
Meggyesfalva			38						
Mezőbánd			102						
Székelyvaja			46						
Mezőszentmárton			36						
Erdőszentgyörgy		160 ⁺	218						
Nyárádszereda			137						
Szováta			87						
Görgényhodák			32						
Görgényszentimre			46						
Libánfalva			91						
Radnótfája			244						
Vajdaszentivány			41						
Déda			123						
Diszhajó			62						
Gödemesterháza			151						
Idecspatak			32						
Magyarrégen			227						
Maroshévíz			701						
Marosoroszfalu			67						
Palotailva			211						
Rátosnya			95						
Szászrégen			637						
Marosvásárhely		297 ⁺	2755		1) 1873				
					2) 1899 Jacob Gärtner				
					3) 1930 k. ort.				
Havadtó		35 ⁺							

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	30 fő felett				
					Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-la-ta	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	

Moson megye

Boldogasszony (Frauenkirchen)	581	565	412		1837				
Királyhida			30						
Köpcsény (Kittsee)	666	360	92						
Lajtakáta			50						
Nezsider		-	33						
Pándorfalu-Parndorf			36						
Oroszvár		460							

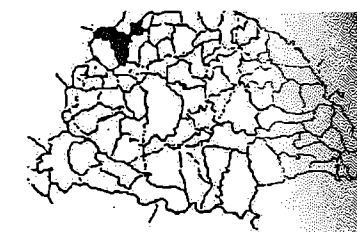
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	30 fő felett				
					Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-la-ta	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	

Nagy-Küküllő megye

Olthévíz			76						
Héjjasfalva			35						
Medgyes			354		1895				
Ságesvár			217						

NYITRA MEGYE

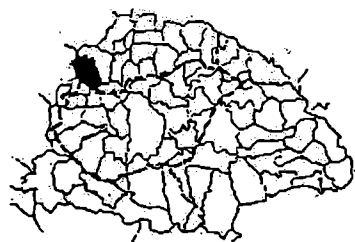
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-la-ta
	évben							
	2	3	4	5	6	7	8	9
<hr/>								
30 fő felett								
<hr/>								
Nyitra megye								
Komját			84					
Nagysurány	391	409	586					
Nyitranagykér		1158	70					
Tardoskedd			115					
Tótmegyer			84					
<hr/>								
Beregszeg	79		34					
Bucsány	58	45	31					
Elecske	75	90	53		1863			
Galgóc	281	478	1061		1830, 1890-ben bővítve			
Kisbáb	134	156	52					
Lakács			51					
Nemeskürt	179	151	55					
Udvárnok			44					
Újvároska			44					
<hr/>								
Bérezó (Brezová)	194	142	147		XVIII.sz. vége			
Karaj			32					
Miava	133	183	280		1846			
Túrréte			81					
<hr/>								
Appony	44	21+44	31					
Jác	158		114		1850 k.			
Kovarc			51					
Nagyrépény	36	42	81					
Nagytapolcsány	549	561	1934					
Nyitrabajna		28	78					
Nyitrakaros	32	41	40					
Nyitrapereszleny	64	58	89					
Nyitrasárfő		46	39					
Nyitraszerdahely			31					
Radosna		64	43					
Szolcsány			31					
Szomorlovászi			33					
<hr/>								
Kisrippin		41	34					
Nagyrippin			42					

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-la-ta
	30 fő felett							
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Assakürt	62	58	43					
Cabaj	113	410	81					
Ghymes			37					
Kolon			51					
Nagycétény			46					
Nagyemőke	128	126	65		imaház			
Nyitraivánka	65	80	66					
Nyitraújlak			71					
Pográny			39					
Ürmény	409	415	190		1820			
Üzbég			65		1869			
Vicsaapáti	74	46	57					
Kisbéllic			32					
Nagybossány	37	137	41					
Nyitrazsámbokrét	226	226	244					
Tőkésújfalu	62	62	64					
Nagykosztolány	169	151	125					
Pöstyén	166	105	850					
Vágbori			32					
Vágdebrőd			55					
Vittenc	145	166	84					
Bélapataka			46					
Divékújfalu			40					
Németpróna			63		1901	Tó-próna		
Nyitránovák			61					
Privigyé			305		1868			
Egball	142	146	118		1859			
Felsőrados			46					
Gázlos			46					
Holics	842	1001	532		XVIII.sz.			
Jókkút			62					
Kopcsány	62	81	62					
Nagyúny	91	73	54					

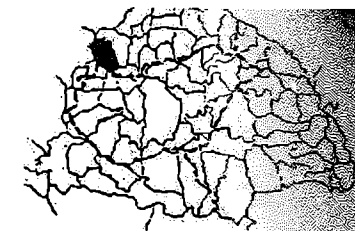
NYITRA MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere			
	30 fő felett					Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-na-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Csácsó	37	62	30					
Dócs			40					
Jablánc	79	57	93		x 1912			
Ószombat			220					
Sasvár	396	439	295		1852			
Szenice	856	950	425		1) 1864.			
					2) kis zsinagóga			
Verbóc	151	230	109		1830			
Magyarsók	116	124	67					
Tótsók	35							
Mocsonok			122					
Negyed			140					
Soponya			58					
Szelőce	93	105	51					
Tornóc	79	55	105					
Vágfarkasd			161		1905			
Vágsellye			321		1896			
Vágvecse	231	364	79					
Csejte	146	142	65					
Felsőbotfalu		34+40	30					
Lobonya		38	53					
Ótura	71	90	113					
Vágújhely	2221	2495	1553		1780 3 templom			
Verbó	631	612	944		1) 1660			
					2) 1883 Kittler és Grätzel			
Érsekújvár			1540		1860 k.			
Nyitra	98		3674		x külvárosa Páruca, ahol a zsidók élhettek!			
Páruca	1271	1500			1911 Baumhorn Lipót			
Szakolca	166	178	163		XX.sz.			
Pejtha	61	48						
Sandorf	97	48						
Szobotist	514	520			1763			
Nyitraapát	37	76						

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere			
	30 fő felett					Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-na-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Bánkeszi	62							
Chropó	59	40						
Csasztkóc	30	45			imaház			
Dejte		48						
Felsőelefánt	49	52						
Nagyórvistye	51							
Gelinfalva	42							
Helbény	8							
Hind	30	80						
Hluboka	30							
Hubina	79	58						
Janofalva	36	36						
Karkóc	31	38						
Lipovnik	46							
Lubina	59	38						
Malomszeg	44	54						
Kismánya	46	45						
Monyha	49							
Egyháznagyszeg	81							
Néver	34							
Pana	42	41						
Péterfalva	79	75						
Podola	56	48						
Popudin	135	131						
Nagypritrsp	31							
Rajcsány	46							
Alsórécsény	32	35						
Felsőrécsény		37						
Roveszko	39							
Szilád	58	48						
Szomolanka	33	31						
Sztrázsa	31							
Turolaka	66	82						
Vagyócz	39	50						
Vradist	408	418						
Kóros		41						
Péterfalva		75						
Kis-Várad		48						
Alsó-Felső Kőröskény		37+14						
Szomolyán		44						
Szuha		32						
Tornoc		55						

POZSONY MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre			
	1828	1851	1910	1941	vonatkozó adatok			
	évben							
	30 fő felett				Építési éve,	Nagy-	Ál-	Hasz-
					helye, mestere	sága	la- ná-	po- la-
							ta	ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Pozsony megye								
Alistál	179		59					
Bős	39		73		XIX.sz. vége			
Diósförgépatony		33	35					
Dunaszerdahely	354	1175*	2074		Dunaszerdahely	250		
Felbár	112	114	30		Újfalva	528		
Nemesabony	32		30		Nemesszeg	297		
						1175*		
Alsószeli			55					
Deáki	59		152					
Feketenyék			36					
Felsőszeli			189					
Galánta	559	556	1060		1903			
Hidaskürt			89					
Magyardiószeg			168					
Nádszeg			65					
Nagyfödémes			88					
Nemeskajal	39		45					
Nemeskosút	55	44	65					
Németdiószeg			52					
Pusztafödémes			57					
Taksonyfalva			32					
Tallós			44					
Vízkelet		30	46					
Zsigárd			35					
Búrszentgyörgy	188	208	43					
Búrszentmiklós	139		71					
Búrszentpéter	107	41	32					
Gajar	137	180	72					
Kislévárd			33					
Konyha	91	122	52					
Kuklő	165	149	49					
Laksárújfalu	48	50	43					
Magyarfalu		78	118					

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre			
	1828	1851	1910	1941	vonatkozó adatok			
	évben							
	30 fő felett				Építési éve,	Nagy-	Ál-	Hasz-
					helye, mestere	sága	la- ná-	po- la-
							ta	ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Malacka	89	97	325		1886 V.Stiasni			
Morvaszentjános	66	190	58		1900			
Nádasfő	227	213	35					
Nagyjakabfalva			37					
Nagylévárd	32		86					
Pozsonyzávod			36					
Székelyfalva		100	54					
Széleskút			57					
Szentistvánkút			39					
Alsókorompa	69	81	43					
Bélaház (Bolerasz)	57	40	42					
Ciffer	265	260	73					
Gidrafa			65					
Kátló			32					
Majtény			31					
Nagysúr	68	64	32					
Pozsonynádas		213	123		1906 előtt			
Szered	356	333	985		1901			
Szomolány		44	56					
Zavar	68	60	57					
Dévényújfalu			76					
Nagymagasfalu			34					
Récse	59	96	111					
Stomfa	643	830	277		1803			
Pál	40	30	42					
Jóka	207	243	292					
Nagymagyar	417	285	267		1) 1778			
Somorja	49		125		2) 1888 Bét hamdras			
Tejfalva	442	329	48					
Csataj			30					
Cseszte	239	270	79					
Cajla	186	147	33					
Magyarbél	65	62	38					

POZSONY MEGYE

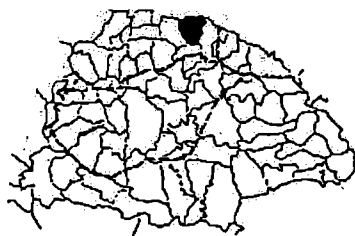
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-na-po-la-ta
	30 fő felett							
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Magyargurab			56					
Réte	154	149	72					
Szempé	85	69	403		1906 Halzl József			
Bazin	216	220	359					
Modor			131		1903			
Nagyszombat	97		2126		1835			
Szentgyörgy	389	393	176		1) 1892			
Pozsony	3197	4840	8207		2) 1914 kis tpl.			
					1880 előtt			
					1) 1784 Preyss u.			
					2) 1864 ort. Feigler J.			
					3) 1894 Milch Rezső Rybnom tér			
					4) 1923 A. Statinske Heydukova u.			
					1) 1399			
					2) 1719 Várhegy			

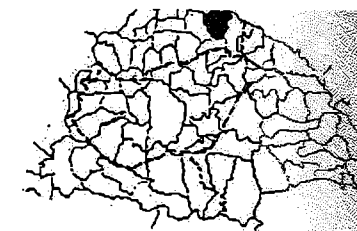
imaházak: Jesiva zsinagóga
 Brill-féle zsinagóga
 Agrani-féle zsinagóga
 Neuscher zsinagóga
 Vödritz zsinagóga
 aggok háza
 Levuv
 mi grachi
 népiskola
 Rosenbaum
 Goldberger
 Oesterreicher
 Dreschler
 Deutsch
 Klein

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-na-po-la-ta
	évben							
	30 fő felett							
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Spácza	74	81						
Apaj	67	66						
Bátöny (Báhony)	37	65						
Binyócz	35	32						
Alsócsöpony	71	63						
Egyházgelle	47							
Haszprunka	65	60						
Hodos	32							
Hosszúfalu	32							
Alsólócz	68	32						
Nagymád	31							
Kismagyar	45	78						
Detrekőszentmiklós	64	41						
Nemesszeg	219							
Szekula	128	100						
Tallos	35							
Újfalu (Szerdahely)	338							
Vajka	38	32						
Debrecen	31	32						
Olgya		34						
Rohrbach		32						
Nagysúr		64						
Felsőkorompa		119						
Tejed		64						

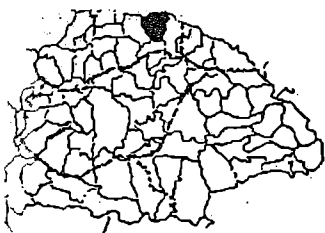

SÁROS MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	30 fő felett			
					Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-po-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Sáros megye								
Bartosfalva			33					
Biharó			35					
Hosszúrét			30					
Lénártó	50	31	38					
Lukó			87					
Malcó	39	34	59					
Szemelnye			66					
Tótraszlavica			93					
Zboró	207	198	655					
Alsóseres	68		35					
Kapi	49		49					
Nagysáros	191	202	88					
Sebeskellemes	158	70	288		1830			
Tótsóvár			64					
Alsókomárnok			52					
Alsóódor			34					
Felsőódor			71					
Felsővízköz			121					
Ladomérvágása		164	277					
Girált	46	40	200					
Kurima	242		237		1810 k.			
Remenye			33					
Tapolybeszterce			64					
Tapolyhanusfalva	279	265	255					
Tapolyhermány	56		37					
Berzevice	126	148	156		1) 1830 k. 2) 1870 k.			
Csércs	66		99					
Héthárs	62		205					
Lubotény			50					
Palocsa			51					
Palonca			71					
Litinye	36		42					

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	30 fő felett			
					Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-po-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Nyársadó			30					
Pécsújfalu	328	157	103					
Siroka		44	30					
Szentmihályfalva			30					
Kecserpeklen			48					
Lapispatak		81	46					
Lemes	68	88	99					
Sárosbogdány			32					
Somos	36		48					
Bártfa	148	181	2000					
Eperjes	74	82	2673		1) 1847-49 Pribrila műépítész 2) 1871 ort. 3) 1889 Kollacsek és Wirth Konstantinov u. Gasth és Herman			
Kisszeben	62		437		1) 1864 1890 Talmud T.			
Abos	50	41						
Bisztra (Krajno)	86							
Bisztra (Tapli)	38	106						
Bisztra		13						
Bodonlaka	32							
Budamér	35							
Gerlacho	59							
Harság	56							
Hermány	30	30						
Kalmás	32							
Kaproncza	49	54						
Karátsonymező	36	85						
Kénde	36	69						
Kelemenés		70						
Kijov	48	33						
Köke-Mező	36	58						
Kőrösfő	68	68						

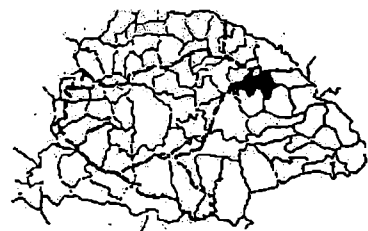
SÁROS MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941				
	30 fő felett				Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Hasz-la-ná-po-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Krivány	39	62						
Kucsin	140							
Lapos	42							
Lipocz	42							
Molcsarmány	31							
Nyírjes	32							
Olajnik	31	70						
Orlich	30							
Patek	76							
Pataka	38							
Peklin	35	33						
Plavnicza	34	47						
Pichvald	39							
Sandal	65	62						
Kissáros	46							
Siba	52	47						
Siroka	42	44						
Tarkó	51	49						
Toltsomos	56	89						
Ternye		40						
Uszfalu	57							
Vágásmiklós	44							
Zsebfalva	53	51						
Pálvágás		37						
Komaróc		31						
Polyánka		35						
Rogkovány		62						
Varjúfalu		36						

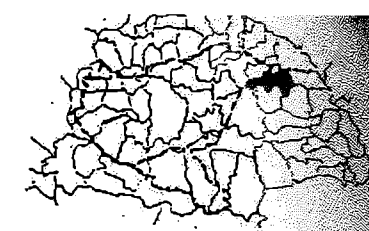

SOPRON MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941				
	30 fő felett				Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Hasz-la-ná-po-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<u>Sopron megye</u>								
Kismarton			168		1) 1830 előtt 2) 1832 3) 1800 k. Wertheimer ház múzeum (Wolf-ház)			
Alsókismartonhegy	826	900	276					
Felsőkismartonhegy			58					
Lajtaszentmiklós (Neudörfl)		-	82					
Nagymarton (Mattersdorf)	1452	1500	511					
Kabold (Kobersdorf)	746	939	246		1860			
Lakompak (Lackenbach)	726	1200	464		1890			
Sopronkeresztúr (Német)	1000	1000	621		1777 előtt már áll			
Császárfalu (Kaiserdorf)			43					

SZATMÁR MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere			
		30 fő felett						
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<u>Szatmár megye</u>								
Avasfelsőfalu	142		329					
Avaslekeny			39					
Avasújfal			228					
Avasújváros		44	217					
Bikszád	42		158					
Bujánháza			39					
Komorzán			102					
Rózsapallag	448		36					
Mózesfal			46					
Tartolc			161					
Terep			92					
Túrvékonya			44					
Vámfal			160					
Atya			38					
Gsengerbagos			605					
Óvári			60					
Tura			87					
Vetés			52					
Alsóhomoród			87					
Erdőd			173					
Géres			48					
Királydaróc	98	90	140					
Krasznabélték			40					
Krasznasándorfal			30					
Krasznaterebes			41					
Nagymadarász			36					
Nántu			35					
Színfal			35					
Alsófernezely			48					
Erdőszáda			41					
Farkasasó			66					

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere			
		30 fő felett						
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Giródtótfal			31					
Kapnikbánya			89					
Bőrvély			60					
Csomaköz		44	33					
Domahida			34					
Érdengeleg	43	54	48					
Érdenréd	49		90					
Érkörtlvényes		46	60					
Iring			42					
Kismajtény			33					
Szaniszló			185					
Hagymázlápos			110					
Jeder			31					
Karuly			37					
Kolcér			41					
Kovár			69					
Kováralja			39					
Kovárgara			35					
Kovárhosszúfal			45					
Kovárremeté			63					
Magosfal			32					
Magyarberkesz			46					
Nagynyíres			98					
Nagysomkút			764					
Pusztahidegkút			57					
Szakállasfalva			42					
Törökfal			81					
Amac			32					
Batiz	40	40	69					
Egri			52					
Lázári			47					
Nagykolcs			37					
Mikola		109	161					

SZATMÁR MEGYE

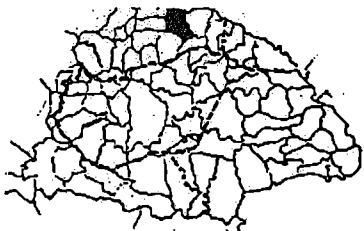
SZEKEN MEGYE

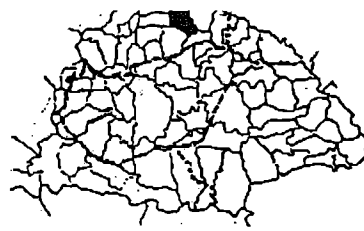
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere			
	30 fő felett							
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Nagypeleske			110					
Nagypalád			147					
Ombod			58					
Pusztadaróc			34					
Sándorhomok			31					
Sárköz			70					
Sárközújlak			169					
Szamoskóród			40					
Szamoskrassó	102	84	108					
Szamoslippon			64					
Szárazberek		32	90					
Szatmárudivari	89	80	154					
Apa	109	107	143					
Aranyosmeggyes	196	105	293					
Barlalfalu			70					
Hoba			55					
Nagysikárló	52	52	58					
Patóháza	32		40					
Remetemező		31	119					
Szamosberence			41					
Szamosveresmart			36					
Szinérváralja	169	151	704					
Felsőbánya			268					
Nagybánya			1402		1) 1860 k.			
					2) 1887			
Nagykároly	1796	1786	2491		1) 1860 k. imaház			
					2) 1881 ort.			
					3) 1906			
					4) 1922 status quo			
Felsőfalu		171						

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere			
	30 fő felett							
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Szatmárnémeti	128	128	7194		1904			
Iklód	64							
Parasznya	45							
Portelek	44							

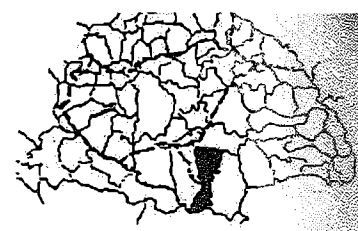
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere			
	30 fő felett							
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Szeben megye								
Nagyszeben			1307		1899			
Szászsebes			120					

SZEPES MEGYE

TEMES MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-la-ta	
	30 fő felett								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	

Szepes megye

Alsószalánk			62		1901			
Jekelfalva			42					
Margitfalva			56					
Szomolnok			38					
Bethlenfalva			49					
Márkusfalva			114					
Ötösbánya			41					
Szepessüveg			37					
Busóc			31					
Hunfalva	928	928	420		1821 Landherr András			
Kakaslomnic			72					
Nagyőr			68					
Szepestótfalu	41	45	49					
Gnézda			52					
Ólubló			236					
Podolin			96					
Szepesjakabfalva			37					
Frigyesvágása			44					
Helivágása			35					
Nedec			76					
Szepesófalu		90	303					
Malompatak			96					
Szepesszombat			31					
Korompa			427					
Gölnicbánya			148					
Igló			661		1899			
Késmárk			1050					
Léibic			49					
Lőcse			718		1899			

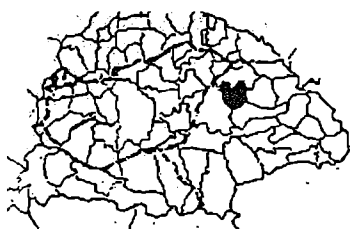
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-la-ta	
	30 fő felett								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	

Poprád			297		1830 1) 1899 2) 1906			
Szepesbéla			177					
Szepesolaszi			115					
Szepesvárálja			388		1905			
Alsólábas	38	35						
Lekóc	33							
Felsőszálok	35							

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-na-po-la-ta	
	évben								
	30 fő felett								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	

Temes megye

Buziásfürdő			80					
Csák	126	200	101					
Detta			146					
Gátalja			42					
Kevevára			57					
Lippa			362		1873			
Nagytopoly			33					
Temesrékas			53					
Újarad			61					
Varjas			37					
Vinga			55					
Temesvár		500-600	6728		1) 1862 2) 1895 3) Baumhorn Lipót gyárvárosi 1899 - bővítés 1905			
Knéz		39						
Mehala		43						
Versec	242	180	743		1870			
Fehértemplom		500-600	250		1898			

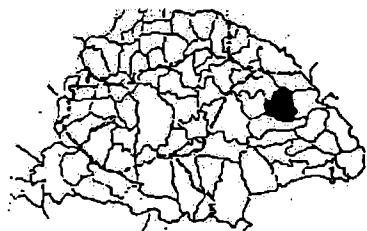

SZILÁGY MEGYE

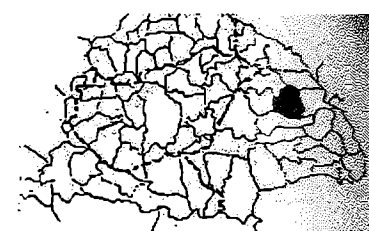

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy- sága	Ál- la- ná- po- la- ta	Hasz- ná- la- ta
	évben							
	30 fő felett							
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<u>Szilágymegye</u>								
Alsóvalkó			104					
Gyümölcsénes			47					
Kraszna			321					
Alsóberekszó			56					
Alsóvárca			45					
Bábca			36					
Égerhát			75					
Felsőbereksczó			67					
Felsőszilvagy			65					
Gardánfalva			56					
Hadad			169					
Henyő			42					
Mosóbánya			59					
Nagyszeg			30					
Sülelmed			100					
Szélszeg			77					
Szilágycseh			517		1901			
Szilágyegerbegy			44					
Szilágyillésfalva			113					
Szilágykorond			35					
Szilágyújlak			34					
Halmosd			45					
Ipp			72					
Kémer			119					
Márkaszék			39					
Nagyderzsida			37					
Somály			34					
Somlyógyórtalek			40					
Szilágybagos			47					
Szilágynagyfalu			187					
Szilágypercesen			37					
Zálnok			35					

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre			
	1828	1851	1910	1941	vonatkozó adatok			
	évben				Építési éve, helye, mestere	Nagy- sága	Ál- la- ná- po- la- ta	Hasz- po- la- ta
1	2	3	4	5				
Ákos			132					
Alsószopor			96		1912			
Érszakácsi			68					
Érszöllős			70					
Felsőszopor			108					
Magyarcsaholy			36					
Szilágypér			188					
Tasnád			669		1867			
Tasnádszántó			91					
Tasnádszarvad			42					
Újnemet			42					
Alsóegregy			37					
Egregypósa			46					
Felsőegregy			41					
Oláhbatiza			37					
Ördögkút			51					
Sarmaság			32					
Szilágykövesd			41					
Szilágysámson			56					
Vármező			173					
Kőd			53					
Náprád			84					
Szamosudvarhely			70					
Zsibó			485					
Szilágysomlyó			1440		1850 1) 1892 2) 1904			
Zilah			415					

SZOLNOK-DOBOKA MEGYE

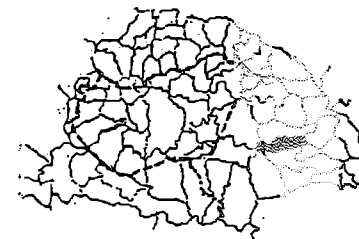
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Hasz-ná-la-ta
	30 fő felett							
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<u>Szolnok-Doboka megye</u>								
Almásmálom			32					
Alsóilosva			45					
Apanagyfalu			62					
Árpástó			31					
Bethlen			582					
Csicsókeresztúr			33					
Egreshely			36					
Felsőilosva			55					
Ispánmező			228					
Kiskaján			44					
Középfalva			60					
Magyardécse			33					
Sajómagyarós			139					
Sajószentandrás			32					
Sajóudvarhely			51					
Somkerék			145					
Alparét			60					
Alsóhagymás			41					
Csáki gorbó			92					
Füzesszentpéter			54					
Nagykeresztés			41					
Nagylózna			54					
Páncsölcs			111					
Semesnye			85					
Szerduk			78					
Alór			147					
Alsókosály			59					
Bálványosváralja			42					
Csicsógyörgyfalu			137					
Désakna			49					
Emberfő			47					
Felőr			60					

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre			
	1828	1851	1910	1941	vonatkozó adatok			
	évben				Építési éve, helye, mestere	Nagy- sága	Ál- la- po- ta	Hasz- ná- la- ta
1	2	3	4	5				
Felsőbogáta			37					
Kackó			180					
Kozárvár			105					
Mánya			55					
Négerfalva			98					
Pecsétszeg			134					
Retteg			534					
Szentmargita			34					
Zápróc			40					
Csernefalva			41					
Csókás			47					
Kápolnokmonostor			289					
Kovácskápólnok			69					
Kővárberence			32					
Bátöny			40					
Bód			56					
Buza			59					
Kékes			46					
Kékesújfalú			37					
Magyarborzás			45					
Szentmáté			42					
Újós			37					
Alsószőcs			40					
Bába			49					
Domokos			101					
Drágavilma			32					
Erzsébetbánya			36					
Felsőszőcs			98					
Macskamező			38					
Magyarláp			658					1) 1885-ig
Nemesbudafalva			48					2) 1885
Oláhláp			86					3) Bét hamdras

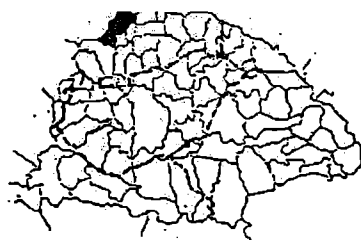
SZOLNOK-DOBOKA MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941					
	30 fő felett				Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Hasz-ná-la-ta	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Tőkés			45						
Blenkemező			35						
Galgó			176						
Lemény			34						
Nagybúny			34						
Nagyilonda			265						
Oláhfordorháza			39						
Oroszmező			43						
Szamossósmező			48						
Felsőtök			37						
Kecsed			48						
Magyarköblös			37						
Nagyiklód			125						
Szék			54						
Tötör			32						
Dés			2166		1) 1861				
					2) 1905 Zsikisan János				
Szamosújvár			775						

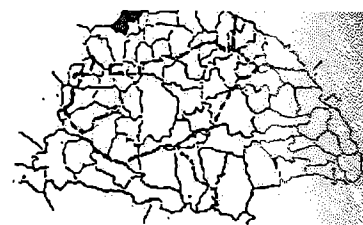

TORDA-ARANYOS MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941					
	30 fő felett				Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Hasz-ná-la-ta	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
<u>Torda-Aranyos megye</u>									
Alsójjára			75						
Aranyosgerend			55						
Marosbogát			86						
Marosludas			715						
Mezőméhes			39						
Mezőszakál			39						
Mezőszengyel			34						
Mezővelkér			61						
Mezőzáh			86						
Aranyosegerbegy			62						
Aranyosgyéres			83						
Torda			482						

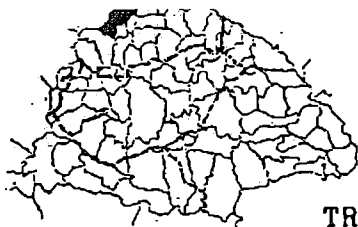

TRENCSÉN MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre			
	1828	1851	1910	1941	vonatkozó adatok			
	évben							
	30 fő felett				Építési éve, helye, mestere	Nagy- sága	Ál- la- ná- po- la- ta	Hasz- ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Trencsén megye								
Bán	431	443	541					
Dezsér	121	128	33					
Zayugróc	25		56					
Csaca	132	134			1864			
Turzófalva		150	142					
Barossháza			40					
Bellus			101					
Hóflak			144					
Illava	112	139	213					
Máriatölgyes			75					
Trencsénteplic			208		1) 1864 2) 1904			
Budatin			35					
Kisucaújhely			93		1904 előtt			
Óbeszterce	75	76	127		1900 k.			
Meggyeshely			82					
Nagybiccse	345	325	617		1) 1776 2) 1887			
Nemeskutas			42					
Trencsénmakó			34					
Trencsénselmec			30					
Visszhang			116					
Alsórétfalva			109					
Bólesó	98	112	63					
Fehérmalom			44					
Láz			38					
Poroszká	94		75					
Puhó	512	472	325		1) XIX.sz. eleje 2) 1868			
Alsószűcs			41					
Beckó	225	221	121					
Beckóújfalu			64		(1828)			
Bosác	261	311	147					
Drétoma	96	29	79		1870 k.			
Ivánháza		60	34					

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre			
	1828	1851	1910	1941	vonatkozó adatok			
	évben							
	30 fő felett				Építési éve, helye, mestere	Nagy- sága	Ál- la- ná- po- la- ta	Hasz- ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Kalános			39					
Kisszaniszló			36					
Melcsic		20	38					
Morvagyöröd			68					
Vágszállás			37					
Demény			31					
Marikó	117	100	70					
Vágbeszterce	162	254	338		1897			
Bella	65	71	38					
Munfalva			32					
Rajec	223	305	145		1745			
Sztrecsény	38	33	33					
Terhely			42					
Várna	358		179					
Trencsén	419		1301		1) 1800 k. 2) 1913 Baumhorn Lipót			
Zsolna			1457		1) 1864 2) 1904 3) 1913 Scheibner Richard 4) 1933 P.Behrens, Novák			
Dubnice	39	36						
Kasza (Kossa)	38	36						
Predmir	35	30			1906			
Dohnány	55							
Dubkova	45							
Dvorec	56							
Hliník	139	251						
Ivanócz	79	60						
Kamenicsán	58	33						
Klobussicz	58	48						
Ketassó	95	108						
Lieszko	196	193						
Luky	194	193						
Nimnicz	62	53						
Ozor-Felső	201	185						

TURÓC MEGYE

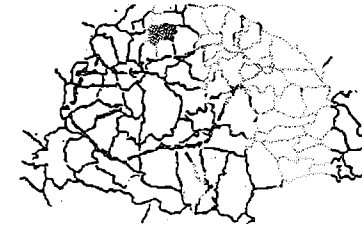

TRENCSÉN MEGYE

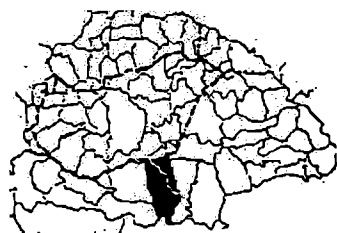
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	30 fő felett			
					Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-po-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Podhrogy	49	58						
Pruzsina	81	31						
Shavnik	87	85						
Szedlicsna	39	30						
Szrnys Beolko	69	54						
Thurzófalva	50							
Újfalva (Szkala)	67							
Vadicsó Felső	57	59						
Viszoka	35	200						
Nemes-Lieszko		15						
Pruska		67						
Sztrice		33						
Paruba		31						

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	30 fő felett			
					Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-po-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<u>Turóc megye</u>								
Mosóc			42					
Stubnyafürdő			86		1907			
Turóckisfalva			38					
Nagyturány	59	59	91		XIX.sz. első fele			
Révayfalva			57					
Ruttká		32	497		1909			
Szucsány	133	133	140					
Turócszentmárton	50	50	604					
Bella	30							
Kostyán	30							
Necspál	40	40						
Pribócz	40							
Znióvárálja					XIX.sz.			

ZÓLYOM MEGYE

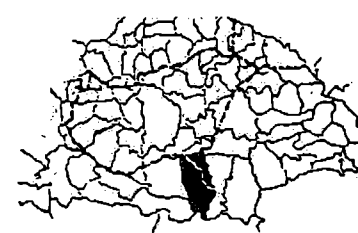

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	30 fő felett			
					Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-po-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<u>Zólyom megye</u>								
Libetbánya			32					
Radvány			76					
Zólyomlipcse			38					
Benesháza			49					
Erdőköz			40					
Feketebalog			60					
Felsőszabadi			33					
Gyetva			119					
Merencsvölgy			54					
Tótpelsőc			42		1906			
Besztercebánya			1260					
Breznóbánya			184		1901 Payerberger			
Zólyom			611		1896			

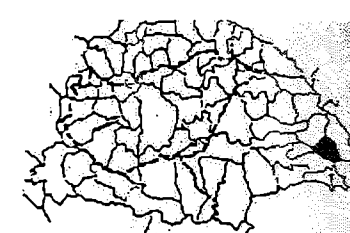

TORONTÁL MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Hasz-ná-la-ta
	30 fő felett							
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<u>Torontál megye</u>								
Alibunár			38					
Antalfalva			75					
Torontálvásárhely			100					
Újözora			34					
Módos			101					
Écska			94					
Perlasz			61					
Basahid			43					
Mokrán		48	99					
Padé			30					
Felsőttebe			39		1905			
Perjámos			93					
Beodra		50	53					
Torontáltorda			50					
Törökbecse			224		1) 1865			
					2) 1887 téli ima-terem			
Csóka	46	116	54					
Józseffalva			50					
Ókeresztúr			31					
Oroszlános			50					
Szőreg			33					
Tiszaszentmiklós			45					
Törökkánizsa		112	101		1900			
Nagybecskerek		508	1232		1) 1817			
					2) XIX.sz. közepétől 1895-ig			
					3) 1896 Baumhorn Lipót			
Nagykikinda	198	196	782		1880			
Pancsova			706		1910 Fenyves Károly			
Csösztelek		48						
Franyova		60						
Kis-Komlós		30						

UDVARHELY MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Hasz-ná-la-ta	
	30 fő felett								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Nagycsanád			32						
Német-Nagyszentmiklós		5	}	46	}	1) 1794			
Ráca-Nagyszentmiklós		302				2) 1911			
Óbesenyő			49						
Zombolya			151		1909				

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Hasz-ná-la-ta	
	30 fő felett								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
<u>Udvarhely megye</u>									
Homoródalmás			36						
Parajd			61						
Bözödújfalva			120		1886				
Nagygalambfalva			31		1898				
Székelykeresztúr			99						
Szentdemeter		37 ⁺	33						
Székelyudvarhely			256						

UGOCSA MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Hasz-ná-la-ta
	30 fő felett							
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<u>Ugocsa megye</u>								
Alsókaraszló			107					
Alsósárad			89					
Alsóveresmart	110	112	64					
Pancsika	103		162					
Felsőkaraszló			92					
Felsősárad			112					
Felsőveresmart			213					
Homokújfalu			213					
Kisrákóc		35	30					
Magyarkomját			414			I		raktár
Mátyfalva			78					
Nagycsongva			101					
Nagyrákóc			363					
Nagyszőlős	<u>197</u>	<u>150</u>	2237		1904 Fejér Lajos- Ritter Ignác	ZS		sportterem
Ölvös			185					
Rakasz			217					
Salánk			135					
Szőlősegres			80					
Szőlősvégardó	120	125	102					
Tiszasasvár			106					
Tiszaszirma		40	65					
Tiszaújhely			46					
Tiszaújlak	34		1208			ZS		bontva
Verbóc			39					
Avaspatak			66					
Batarcsa			200					
Csarnafő			118					
Csedreg			52					
Csepe			130					
Feketeardó			293					
Fertőszalmás			62					

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Hasz-ná-la-ta
	30 fő felett							
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Forgolány			37					
Gödényháza	50	52	51					
Halmi	<u>150</u>	<u>150</u>	1061					
Királyháza			424					
Kisgérce			61					
Kistarna			53					
Kökényesd			138					
Nagygérce			62					
Nagytarcsa			227					
Nevetlenfalu			30					
Sósfalu			62					
Szöllősgyula			63					
Tamásfalva	36	33	66					
Tekeháza			107					
Tiszabökény	<u>98</u>	22	92					
Tiszahetény			134					
Tiszakirva			32					
Tiszapéterfalva			77					
Tiszaszászfalu	<u>137</u>	<u>65</u>	170					
Turc			338					
Túrterebes	46	41	250					
Ugocsakomlós			109					
Veléte (Velatin)	94	45	421					
Veréce	45							
Végardó		125						

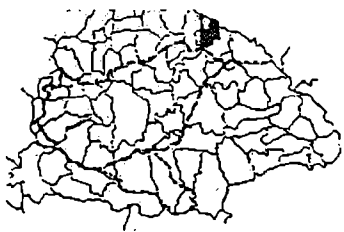

UNG MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-la-ta	
	30 fő felett								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
<u>Ung megye</u>									
Alsópásztély			32						
Csontos			98						
Fenyvestölgyes			132						
Hajasd			92						
Határhegy			30						
Kisberezna			123						
Nagyberezna	166	160	975		1) 1802 2) 1924 két kisebb imaház				
Patakújfalu			32						
Révhely			65						
Sóhát			209						
Tiha		69	53						
Úzsok		32	125						
Bés			39						
Csap	39		333						
Csicser	53	53	82						
Gálóc	47	60	55						
Magasrév			48						
Nagykapos	37	34	249						
Nagyszelmenc		35	54						
Nagyszeretva	57		36						
Palágy (Komoróc)		35	58						
Pálóc	41	50	184						
Pályin	87	90	39						
Rebrény			46						
Szürte	50	50	162						
Tiszasalamon			36						
Ungcsepely			72						
Ungmogyorós	48	51	52						
Vaján		38	76						
Mokcsa		51							

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok				
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-la-ta	
	30 fő felett								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Veskőc	37	38	51						
Bercsényifalva			103						
Drugetháza			63						
Perecseny		76	214						
Poroskó		45	130						
Rákó			50						
Turjaremete		45	218						
Turjasebes			74						
Turjavágás			54						
Újkemence			34						
Alsószlatina		41	60						
Andrásháza			43						
Bacsó			159						
Horlyó			173						
Korláthelmec	48	30	83						
Köblér			150						
Lehóc			52						
Mélyút			92						
Nagyajdos	39		55						
Nagyláz			46						
Szerednye	254	256	482				ZS	bontva	
Ungcsertész			60						
Unggesztenyés			112						
Ungsasfalva			89						
Alsóhunkóc			45						
Felsőhalas			73						
Felsőrőcse			37		1902				
Fogas			67						
Gácsény			36						
Hanajna			40						
Jeszenő			40						
Jeszenőremete		50	41						

UNG MEGYE'

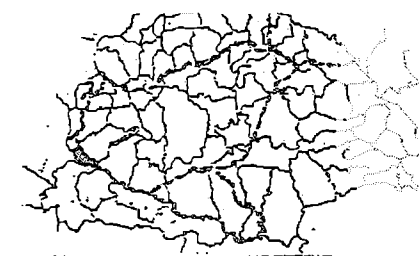
Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Hasz-ná-la-ta
	30 fő felett							
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Józsa			70					
Kapás			116					
Laborcszög			283					
Nagyzalacska			35					
Németvágás			143					
Ördögivágás			64					
Porosztó	47	45	68					
Remetevasgyár			33					
Sárosrőcse			33					
Solymos			48					
Szenteske			43					
Szobránc	119	119	296		1) 1800 2) 1905			
Tiba	79	69	104					
Tibaváralja			74					
Ubrezs	81	77	71					
Unglovasd			112					
Vadászfalva			53					
Vajna	30	46	39					
Vámoslucska			61					
Vinna'	35	40	47					
Zalacska			33					
Zuhogó			39					
Alsónémeti			33					
Baranya	30	30	60					
Bező			124					
Botfalva		55	69					
Császlóc			46					
Felsőnémeti			34					
Gerény	56		163					
Homok			64					
Jenke	114	114	54					
Kisgejőc	42	42	65					

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-ta	Hasz-ná-la-ta
	30 fő felett							
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Koromlak	30		78					
Minaj	159	158	53					
Nagygejőc	50	52	137					
Órdarma	143 112	129	284					
Ókemence			43					
Radvánc	126	138	361					
Ungdaróc			98					
Ungtarnóc			51					
Ungvár	646	2500	5305		1855 Poel Cedek 1868 1904 Papp Gyula ZS 1908 Szabados Ferenc 12 imahely I		hangverseny terem hitközség	
Bisztra	54		170					
Csapoly	37							
Dengláz	47	43						
Dubrovka	34							
Izbugya	60	65						
Kiskapos	69							
Konyos	40	40						
Sárospolyánka	35							
Kisráth	37	32						
Nagyráth	37	44						
Revicse Alsó	30	30						
Dobóruszka	56							
Torna	46	46						
Remete-Felső		50						
Ribnicze-Felső		36						
Ubris		77						
Veskőc		38						

VAS MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	évben			
	30 fő felett				Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<u>Vas megye</u>								
Felsőr (Oberwart)			108		1904			
Nagyszentmihály (Grosspetersdorf)		-	64					
Pinkafő (Pinkafeld)		80	33					
Városszalónak (Stadtschlaining)	600	600	74		XVIII.sz.			
Léka (Lockenhaus)		-	36					
Rohonc (Rechnitz)	789	1038	261		1) 1649 2) 1718			
Németújvár (Güssing)		526	90					
Muraszombat	66	-	234		1) Lendvai u. 2) 1908 Baumhorn Lipót			

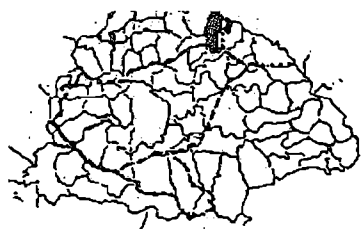
ZALA MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	évben			
	30 fő felett				Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<u>Zala megye</u>								
Alsólendva	73	73						
Bellatinicz	44	30						
Csáktornya	154				1836			
Légrád			78		XIX.sz.			
Alsódomboru			54					
Kotor			63					
Perlak								
Bogojeva	61	100						
Bukin	31							
Csatália	57	33						
Cséb	39	31						
Csonoplya	59	90						
Kernyája	32	24						
Kuczura	36	31						
Obrovác	36	44						
Parabut	79	101			1870			
Pzumicza	33							
Szentova	32	50						

ZEMPLÉN MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941				
	30 fő felett				Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-po-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<u>Zemplén megye</u>								
Ágcsernyő			43					
Bacska			45					
Battyán	54	40	67					
Bély		30	64					
Bodrogmező			42					
Bodrogszentes			102					
Bodrogvécs			35					
Boly	30		43					
Királyhelme			571		1) 1850 2) 1888 Bét hamdras			
Kisgérés		60	65					
Kiskövesd			45					
Kistárkány			65					
Nagygeres		37	54					
Nagykövesd		41	111					
Nagytárkány		50	165					
Pálfölde			30					
Perbenyik			153					
Rad			54					
Szomotor			144					
Véke		46	32					
Zétény			40					
Csábóc			37					
Cselej		34	32					
Gálszécs	251	249	945		1 +nl.; 1 imaház			
Hardicsa			52					
Kohány			59					
Kozma			51					
Magyarzsép		63	56					
Párhó		47	45					
Peletje		69	30					
Szécskeresztúr			38					
Szécsmező			52					

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941				
	30 fő felett				Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-po-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Tőketerebes	148	77	387		1900			
Zebegnyő		36	40					
Felsőkohány			51					
Homonna	666	666	1570		1796			
Homonnarokító			49					
Koskóc			31					
Nagykemence			40					
Szerelmes			31					
Tóthalmád			55					
Udva			59					
Alsócsébény			62					
Boró			39					
Csabaháza			39					
Izbugyahrabóc		55	30					
Izbugyaradvány			109					
Laborcfa			140					
Laborcér			111					
Mezőlaborc			536					
Nagycsertész			191					
Nyágó			31					
Óbajna			37					
Palota			31					
Rubó			31					
Vidrány			66					
Alsókörtvélyes		32	41					
Bánóc	98	106	68					
Butka	68	72	102					
Deregyő			43					
Dobroka		110	36					
Fallus			32					
Gatály		37	99					
Izbugya	60	65	51					
Karaszna		30	44					

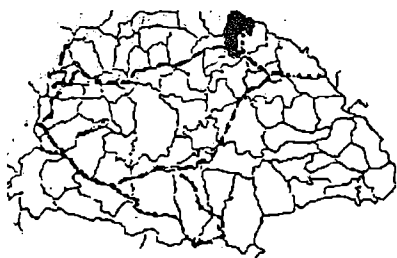

ZEMPLÉN MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	30 fő felett			
					Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-po-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Lasztomér		40	89					
Lazony				40				
Málca		63	93					
Márti				30				
Mocsár				61				
Morva				65				
Nagyecseb				50				
Nagymihály	182	170	1976		1888			
Nátafalva				135				
Örmező				92				
Pazdics		65	95					
Vásárhely				47				
Luka				45				
Alsómihályi		60	90					
Barancs	72	102	41					
Bodrogszerdahely		31	98					
Bodzásújlak		30	79					
Céke		86	88					
Garany				38				
Imreg		59	32					
Kolbása		36	35					
Ladamóc				126				
Magyarsas				52				
Szürnyeg		32	53					
Zemplén	41	36	61					
Cirókahosszúmező		32	66					
Cirókaújfalu				32				
Görbeszeg				38				
Harcos				44				
Juhászlak				61				
Kelen				43				
Nagygeréblyés				47				

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	30 fő felett			
					Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-po-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Nagypolány				91				
Papháza				44				
Szinna				299				
Taksány				79				
Ugar				97				
Utcás				59				
Végaszó				38				
Vendégi				41				
Zemplénoroszi				56				
Felsővirányos				101				
Hocsa				31				
Nagyberezsnye				30				
Sztropko	584	550	1141		1800			
Turány				42				
Alsógyertyán				81				
Alsónyírjes				36				
Csáklyó				35				
Csemernye				80				
Kolcsmező				43				
Nagydobra	79	110	115					
Nagykőpatak				32				
Opálhegy				41				
Sóskút				68				
Tapolybánya				41				
Tapolyizsép				42				
Tapolymogyorós				44				
Telekháza				38				
Varanno	346	683	587					
Sztara	39	39						
Újlak	35							
Kisazér	49							
Kisbori	30							
Cikorabéla	47							

ZEMPLÉN MEGYE

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	30 fő felett			
					Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Alsóhrabóc		86						
Hegyi		35						
Izbugyarakító		34						
Kaponya		76						
Klobusicz		48						
Lasztóc		75						
Legenye		93						
Márk		55						
Nagykázmér		45						
Nagy-Toronya		30						
Pcsolina		33						
Szaucsúr		140						
Szécs-Tarnoka		38						
Sztankóc		30						
Tót Jesztreb		70						
Varanno-Csemernye		100						
Varanno-Hosszúmező		30						
Zamutó		30						
Zebegnyő		36						

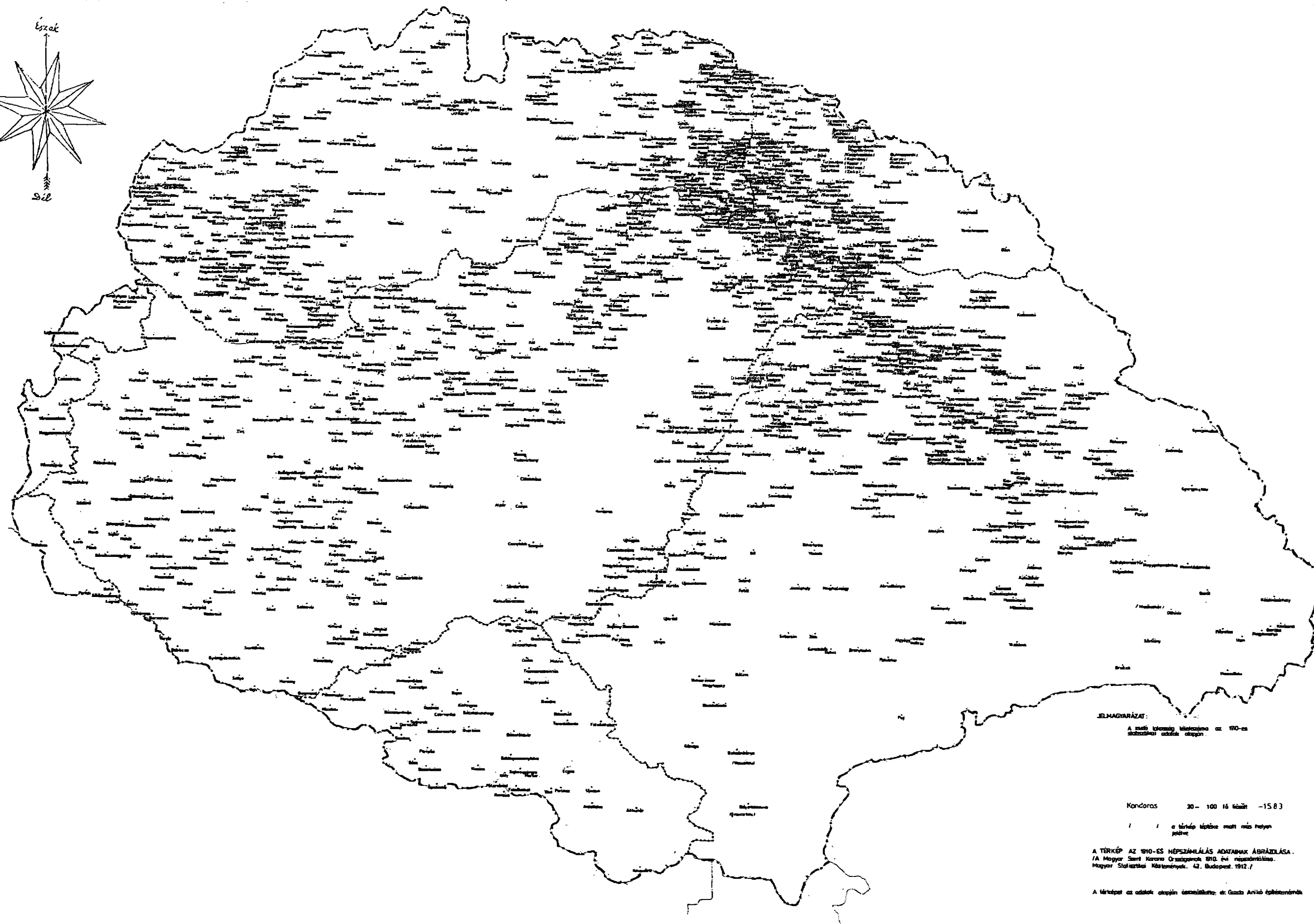
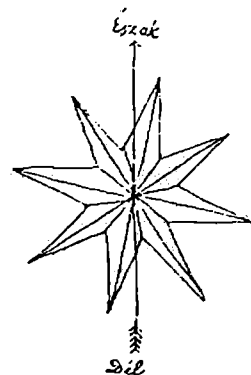

HORVÁT-SZLAVÓNIA

Helység	Zsidó közösség létszáma				A gyülekezeti épületekre vonatkozó adatok			
	1828	1851	1910	1941	30 fő felett			
					Építési éve, helye, mestere	Nagy-sága	Ál-la-po-la-ta	Hasz-ná-la-ta
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<u>Horvát-Szlavónia</u>								
Belovár			488		1) 1882 1917 2) 1917			zeneiskola
Kapronca			447		1875 Julie Deutsch			raktár
Kőrös			228					
Brod			558					
Pozsega			327					
Mitróvica			169		1904			
Pétervárad			30					
Zimony	289		681		1863			
Varasd			619		1862			népegyetem
Eszék			2340		1909			
Károlyváros			320					
Petrinja			52					
Sziszek			392		1880			zeneiskola
Zágráb			4233					
Fiume			1696		1901 Baumhorn Lipót- Sztiaszni Alfréd			
Vukovár	42				1894-től ref. templom			
Debeaca					1885			
Vinkovci	71							
Banoveze	98							
Pazna új	798							
Pazna régi	2898							

A MAGYARORSZÁGI ZSIDÓSÁG LÉLEKSZÁMCSOPORTJAI 1910-BEN:

30-100 FŐS KÖZÖSSÉGEK
MAGYARORSZÁG EGYKORÚ KÖZIGAZGATÁSI TERÜLETÉN

ELMAGYARÁZAT:
A szűk lélekszámú közösségek az 1910-es
szociológiai adatok alapján.

Közdorok 30 - 100 fő között -1583

/ / a térkép alatti melléklet részén
jelölve

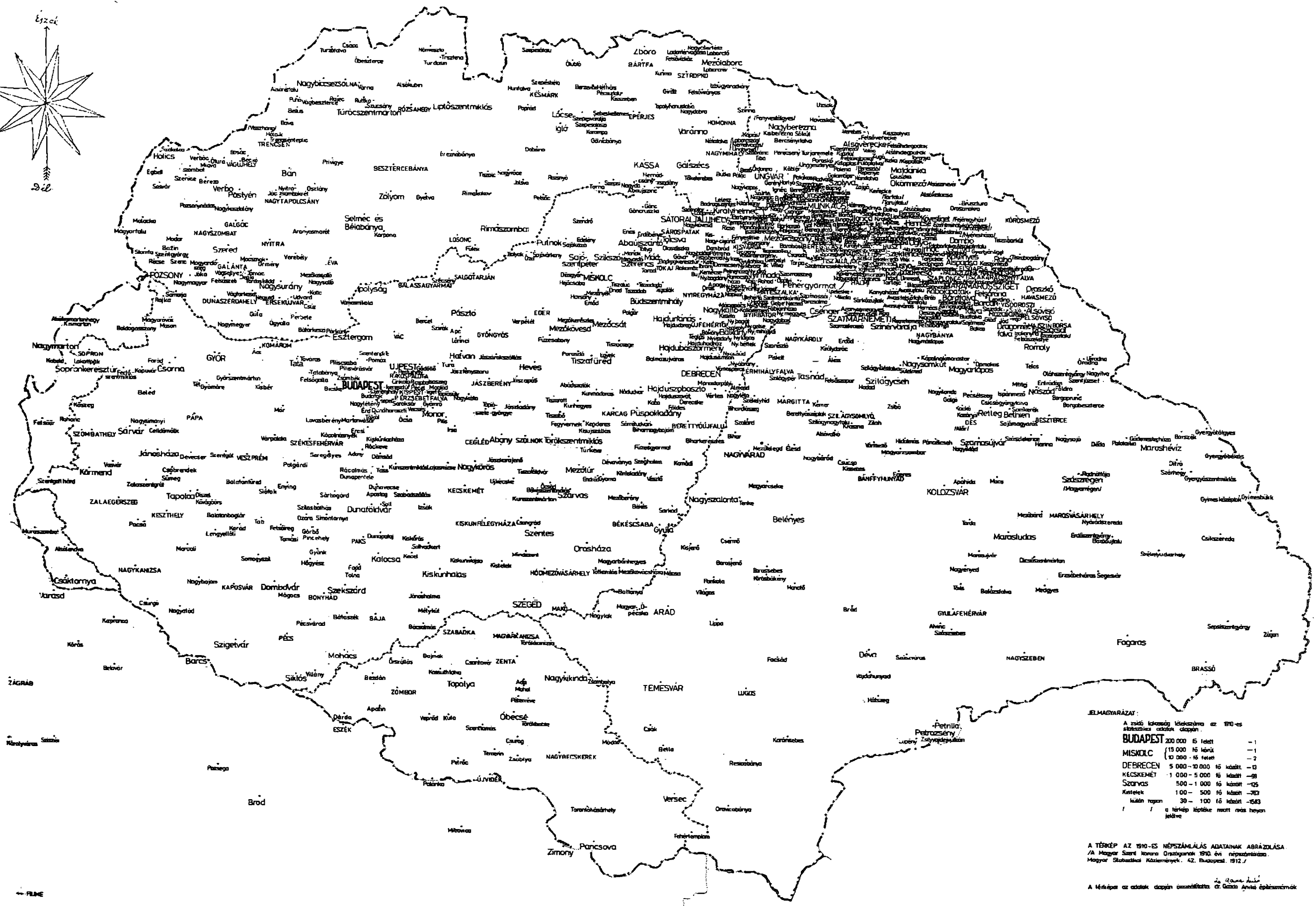
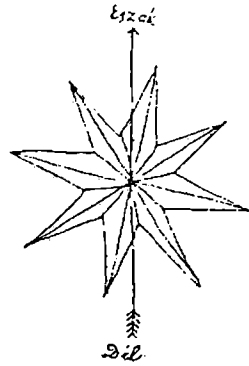
A TÉRKÉP AZ 1910-ES NÉPSZÁMLÁLÁS ADATAINAK ÁBRÁZOLÁSA.
/A Magyar Szociológiai Központ 1910. évi népszámlálása.
Magyar Statisztikai Közlemények. 42. Budapest, 1912./

A térkép az adatok alapján készült, dr. Gábor Áron építésztervezte.

A MAGYARORSZÁGI ZSIDÓSÁG LÉLEKSZÁMCSOPORTJAI 1910-BEN:

100 FŐNÉL NAGYOBB KÖZÖSSÉGEK MAGYARORSZÁG EGYKORÚ KÖZIGAZGATÁSI TERÜLETÉN

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 km

ELMAGYARÁZAT:

A zsidó lakosság lélekszáma az 1910-es élekszámok alapján:

BUDAPEST	200 000 és felett	- 1
MISKOLC	15 000 és felett	- 1
	10 000 - 15 000	- 2
DEBRECEN	5 000 - 10 000	- 10
KÉCSKEMÉTI	1 000 - 5 000	- 25
SZARVAS	500 - 1 000	- 125
Kisfaluak	100 - 500	- 703
Összesen	30 - 100	- 1543

1 a térkép képtelne mutat más helyen

A TÉRKÉP AZ 1910-ES NÉPSZÁMLÁLÁS ADATAINAK ABRAZOLÁSA.
A Magyar Szociális Könyvtár 1910. évi népszámlálása.
Magyar Statisztikai Könyvtár, 42. Budapest, 1912.

A térkép az adatok alapján összeállította dr. Gábor Árpád építész-művész.

ÉPÍTÉSZEK

Az alábbi jegyzéket azért állítottuk össze, hogy megpróbáljuk összefoglalni, legalább ideiglenesen, a zsinagógáinkat tervező, építő, átalakító, restauráló stb. építészekről és mesterekről rendelkezésünkre álló, de csak nehezen hozzáférhető adatokat. Egy ilyen ideiglenes jegyzék már régóta esedékes volt, és többen is kíváncsian mondták. Mint ismeretes, a hitközségek történetének egykorú forrásai vagy krónikásai többnyire megőrizték a zsinagóga építésének idején hivatalban lévő vezetők nevét, de csak ritkán tettek említést az épület tervezőjéről vagy építészéről, egyébként más építetők gyakorlatával összhangban. Ezért a legtöbb zsinagóga, s kivált a koraiak, építésének kitételét csak szerteágazó levéltári kutatások tudják tisztázni. Valamivel jobb a helyzet a XIX. sz. utolsó harmadától kezdődően, s különösen sok adat áll rendelkezésünkre Baumhorn Lipót gazdag életművéről. Mi itt csupán az elszórtan említett adatokat tudtuk összegyűjteni, s ezért a jegyzéknek szinte minden adata bizonytalan, de legalábbis ellenőrzésre szorul, és közülük igen sok láthatóan pontatlan vagy ellentmondásban van egyéb adatainkkal. Összeállításunkban a fő forrás a fent, a 15 skk. old.-on közölt jegyzék volt, melynek — megyék és ezen belül községek szerint elrendezett — adatait az Egyenlőség közleményeiből és más, a maga helyén megjelölt forrásokból gyűjtöttük. Figyelembe vettük továbbá a Pallas Lexikon térképeit és cikkeit, a Zsidó Lexikon (1929) néhány adatát, valamint Carol H. Krinsky könyvét: Synagogues of Europe (New York, 1985), és más forrásokat is. Pontos és megbízható adatokat csak egy teljes építészeti, illetve zsinagóga adattár alapján kaphatunk majd.

Bach Nándor	Nagyvárad-Oradea (Románia), Újvárosi zsinagóga (— és Knapp Ferenc), 1891
Balogh Lipót	Bajmok (Jugoszlávia), 1904
Basch Miklós	Hódmezővásárhely, 1857 (építőmester)
Baumhorn Lipót	Esztergom, 1888 Nagybecskerek-Zrenjanin (Jugoszlávia), 1896 Szolnok, 1898 Brassó-Brasov (Románia), 1899 Fiume-Rijeka (Jugoszlávia) (— és A. Sztiaszni), 1901 Szeged, 1903 Újvidék-Noví Sad (Jugoszlávia), 1906 Temesvár-Timşoara (Románia), Gyárvárosi zsinagóga (bővítés), 1905 Cegléd, 1906 Kaposvár (átalakítás), 1906 Liptószentmiklós-Liptoveký Mikuláš (Csehszlovákia) (átalakítás), 1906 Budapest, Aréna út (XIII., Dózsa Gy. út), 1908; (átalakítás), 1927 Muraszombat-Murska Sobota (Jugoszlávia), 1908 Nyitra-Nitra (Csehszlovákia), 1911 Kecskemét, Szabadság tér (helyreállítás, kupola), 1911-12 Trencsén-Trenčín (Csehszlovákia), 1913

(Baumhorn Lipót)

Behrens, P.
Benczúr György

Bendl Károly
Benkő Károly
Bialek Ignác
Bíró István, ifj.
Blau Ferenc
Bobula János
Bús Dániel
Cacciari, Alois
Cometter, Bernardin
Deli Lajos

Deutsch, Julie
Doborszky József
Ermann
Faragó Ferenc

Feigler, Ignatz
Fejér Lajos

Fellner Sándor

Fenyves Károly
Feszli Frigyes
Fischer Ágoston
Förster, Ludwig

Freund Vilmos

Eger, 1913
Nagykőrös (terv), 1914
Makó, Eötvös u., 1914
Budapest, IX., Páva u., 1924
Nyíregyháza (— és Somogyi György), 1924-32
Losonc-Lučenec (Csehszlovákia), 1925
Budapest, XIII., Csáky u. (Hegedűs Gy. u.), 1926
Budapest, Aréna út (átalakítás), 1927 (lásd fentebb)
Nagykanizsa (belső karzat), 1928
Gyöngyös (— és Somogyi György), 1930
Budapest, VII., Bethlen tér (— és Somogyi György), 1931
Zsolna-Žilina (Csehszlovákia) (— és Novák), 1933

Budapest, Aréna út (Dózsa Gy. út) (átalakítás), 1985

Moson/Mosonmagyaróvár, 1862
Győrsziget/Győr, Petőfi tér, 1870
Győrsziget/Győr, Kígyó u. (felújítás), 1906
Kecskemét, Katona J. tér (étteremből átalakítás), 1918
Karcag, 1898
Kunszentmiklós (felújítás), 1922
Nagyvárad-Oradea (Románia), Cion templom, 1878
Vác, 1864
Székesfehérvár, 1862
Budapest, VII., Wesselényi u., Hősök temploma (— és Faragó Ferenc), 1931
Káprónca-Koprivnica (Jugoszlávia), 1875
Kunszentmárton, 1912
Nagykanizsa (— és Marek), 1821
Budapest, VII., Wesselényi u., Hősök temploma (— és Deli Lajos), 1931
Pozsony-Bratislava (Csehszlovákia), 1864
Máramarosziget-Sighet (Románia) (— és Ritter Ignác), 1901
Nagyszőlős-Vinogradov (Szovjetunió) (— és Ritter Ignác), 1904

Budapest, VI., Vasvári P. u. 5, 1895
Budapest, II., Zsigmond u. (Frankel L. út 49), 1888
Pancsova-Pančevo (Jugoszlávia), 1910
Pest/Budapest, VII., Dohány u. (belsőépítész), 1857
Kecskemét, Szabadság tér, 1817
Pest/Budapest, VII., Dohány u., 1857
Miskolc, Kazinczy u., 1863
Budapest, VIII., József körút, Orsz. Rabbiképző Intézet (— és Kolbenheyer Ferenc), 1877
Budapest, XIV., Hungária körút 167, Aggok háza, 1893
Budapest, VIII., Nagyfaluvaros u. 4, 1922

Frey Lajos Pécs (— és Gerster Károly), 1864
 Gajdóczy Tibor Gyöngyös (— és Láng Ignác), 1964
 Garai Ödön Eperjes-Prešov (Csehszlovákia), 1887
 Gartner, Jacob Debrecen, Deák F. u., 1897
 Marosvásárhely-Tirgu Mureş (Románia), 1899
 Gasth Eperjes-Prešov (Csehszlovákia) (— és Herman), ?
 Gerster Károly Pécs (— és Frey Lajos), 1864
 Gettó József Szigetvár (átalakítás), 1970
 Háber Gyula Sátoraljaújhely (— és Láng Nándor), 1888
 Halzl József Szenc-Senec (Csehszlovákia), 1906
 Hamburger István Budapest, XI., Bocskay út (— és Novák Ede), 1935
 Herman Eperjes-Prešov (Csehszlovákia) (— és Gasth), ?
 Hofstädter Kristóf Keszthely, 1810 k.
 Hönig Dezső Tab, 1897
 Jakab Dezső Szabadka-Subotica (Jugoszlávia) (— és Komor Marcel),
 1902
 Marcali (— és Komor Marcel), 1906
 Jánaszky Béla Magyarkanizsa-Kanjiža (Jugoszlávia) (— és Szivecsy Tibor),
 1912
 Karácsony Tamás Gyöngyös (átalakítás), 1989
 Károlyi Antal Szombathely (átalakítás) (— és Ligeti
 Gizella)
 Kerényi József Szekszárd (átalakítás), 1978
 Kecskemét, Szabadság tér (átalakítás), 1980
 Knabe Ignác Buda/Budapest, I., Üntőház u., 1866
 Szentes, 1868-70
 Knapp Ferenc Nagyszalonta-Salonta (Románia), 1886
 Nagyvárád-Oradea (Románia) (— és Bach Nándor), 1891
 Kocka Ferdinánd Kalocsa, 1861
 Kolbenheyer Ferenc Budapest, VIII., József körút, Orsz. Rabbiképző Intézet
 (— és Freund Vilmos), 1877
 Kollacsek Eperjes-Prešov (Csehszlovákia) (— és Wirth), 1898
 Komor Marcel Szabadka-Subotica (Jugoszlávia) (— és Jakab Dezső),
 1902
 Marcali (— és Jakab Dezső), 1906
 Kovács Sándor Siófok, 1985
 Kozma Lajos Kassa-Košice (Csehszlovákia), 1927
 Lajta Béla Budapest, XIV., Amerikai út 53, Szeretetház, 1910
 Landherr András Hunfalva-Huncovce (Csehszlovákia), 1820
 Óbuda/Budapest, III., Lajos u. 163 (bővítés), 1821
 Abony, 1825
 Láng Ignác Gyöngyös (— és Gajdóczy Tibor), 1964
 Láng Nándor Sátoraljaújhely (— és Háber Gyula), 1888

Langer Lipót
 László testvérek
 Lederer Gyula
 Ligeti Gizella
 Lipowszky Henrik és József
 Löffler Béla és Sándor
 Lombár Pál

Mahler Ignác
 Marek

Máthé Géza

Michay Sándor
 Milch Rezső

Mocsányi Károly

Molnár Lajos
 Müller (Miksa) Gyula
 Nepauer Máté
 Novák
 Novák Ede
 Paksi Csaba
 Papp Gyula
 Payerberger

Pelényi Gyula
 Petschnik János
 Pilch Andor
 Polgár István

Pribrila

Rábel Károly
 Ritter Ignác

Békéscsaba, 1894
 Debrecen, Kápolnás u., 1909
 Dunaharaszti (átalakítás), 1924
 Szombathely (átalakítás) (— és Károlyi
 Antal)

Szeged, 1843
 Budapest, VII., Kazinczy u., 1913
 Kecskemét, Szabadság tér (átalakítás,
 homlokzat), 1980
 Szolnok (átalakítás, homlokzat), 1994

Déva-Deva (Románia), 1851
 Nagykánizsa (— és Ehrmann), 1821

Hódmezővásárhely (helyreállítás),
 1985 (— és Sisa Béla)

Békéscsaba, 1894
 Pozsony-Bratislava (Csehszlovákia), 1893

Győr, Chevra Kadisa székház (és ima-
 terem), 1912 (— és Stadler Dezső)

Nagykőrös, 1925
 Hódmezővásárhely (átalakítás), 1906
 Óbuda/Budapest, 1767-69
 Zsolna-Žilina (Csehszlovákia) (— és P. Behrens), 1933
 Budapest, XI., Bocskay út (— és Hamburger István), 1935
 Kecskemét, Katona J. tér (átalakítás), 1988
 Ungvár-Uzsgorod (Szovjetunió) (— és Szabados Ferenc), 1904
 Breznóbánya-Brezno (Csehszlovákia), 1901

Zalaegerszeg (átalakítás), 1983

Szekszárd, 1896
 Szigetvár (átalakítás), 1904
 Tiszafüred, 1912

Bártfa-Bardejov (Csehszlovákia), 1847
 Eperjes-Prešov (Csehszlovákia), 1847-49
 Gyöngyös, 1813; (átalakítás), 1826
 Máramarossziget-Sighet (Románia) (— és Fejér Lajos),
 1901
 Nagyszőlős-Vinogradov (Szovjetunió) (— és Fejér Lajos),
 1904

Román Miklós	Aszód, 1908	Weisszmann Béla	Berettyóújfalu, 1903
Rosenfeld	Tapolca (freskók), 1863	Wirth	Eperjes-Prešov (Csehszlovákia) (— és Kollacsek), 1898
Schadl János	Tapolca (átalakítás), 1906	Wirth Péter	Apostag (helyreállítás), 1987
Schärmár János	Sopron, Templom u., 1874	Zitterbart Máttyás	Veszprém, 1865
Scheibner Richard	Zsolna-Žilina (Csehszlovákia), 1913	Zitterbart János, ifj.	Kecskemét, Szabadság tér, 1863-71
Schiller János	Sopron, Paprét, 1890	Zofahl Lőrinc	Pest/Budapest, Károly körút (VII., Tanács körút), Orczy ház, 1830
Schöne, Ludwig	Szombathely, 1880	Zsikisan János	Dés-Dej (Románia), 1905
Schönteil Károly Hugó	Budapest, X., Kőbánya, Csékesz u., 1909-11		
Sedlmayr János	Sopron, Új u. 22-24 (helyreállítás), 1976		
Sedlmayr Jánosné	Szolnok (átalakítás, belső tér), 1984		
Sisa Béla	Hódmezővásárhely (helyreállítás), 1985 (— és Máthé Géza)		
Somogyi György	Nyíregyháza (— és Baumhorn Lipót), 1924-32 Gyöngyös (— és Baumhorn Lipót), 1930 Budapest, VII., Bethlen tér (— és Baumhorn Lipót), 1931 Resicabánya-Resița (Románia), 1912		
Spitzer Vilmos	Győr, Chevra Kadisa székház (és ima- terem), 1912 (— és Mocsányi Károly)		
Stadler Dezső	Pozsony-Bratislava (Csehszlovákia) (— és Szalatnai Artur), 1923		
Statinsky, A.	Pápa, 1846		
Steiner Antal	Zalaegerszeg, 1904		
Stern József	Malacka-Malacky (Csehszlovákia), 1886		
Stiasni, V.	Ungvár-Uzsgorod (Szovjetunió) (— és Papp Gyula), 1904		
Szabados Ferenc	Pozsony-Bratislava (Csehszlovákia) (— és A. Statinsky), 1923		
Szalatnai Artur	Tatabánya, 1927		
Székely Jenő	Miskolc, 1901		
Székely Marcel	Magyarkanizsa-Kanjiža (Jugoszlávia) (— és Jánosky Béla), 1912		
Szivessy Tibor	Piuma-Rijeka (Jugoszlávia) (— és Baumhorn Lipót), 1901		
Sztiaszni, Alfred	Tapolca, 1863		
Tarek József	Baja (helyreállítás/átalakítás), 1985		
Tornay Endre	Óbuda/Budapest, III., Lajos u. 153 (timpanon), 1900		
Ullmann Gyula	Budapest, XIII., Csáky u. (Hegedűs Gy. u.), 1911		
Vajda Béla	Jászladány (átalakítás), 1913		
Varga Lajos	Nagykanizsa, 1807-10		
Voyta Ferenc	Pest/Budapest, VII., Rombach S. u., 1872		
Wagner, Otto	Tata (átalakítás), 1861		
Wechselsmann Ignác	Kecskemét, Szabadság tér (terv), 1862		

TÉRKÉPJEGYZŐK

A zsidó közösségek lélekszáma. Adatok a gyülekezeti épületekre

Magyarország zsinagógái: 1828, 1851, 1902 évi irodalmi adatok alapján, Magyarország egykorú közigazgatási területén	47
Magyarország zsinagógái: történeti adatok az ország településeinek 1980-1986-os építészeti értékvizsgálata alapján	48
Magyarország zsinagógái: eredeti vagy átalakított formában álló épületek 1989-ben	49

A zsidóság elhelyezkedése az ország területén 1910-ben

Az izraelita anyakönyvi kerületek - hitközségek - székhelyei 1889-ben Magyarország egykorú közigazgatási területén	53
Az izraelita anyakönyvi kerületek - hitközségek - székhelyei 1889-ben Magyarország jelenlegi közigazgatási területén	54
Az izraelita anyakönyvi kerületek - hitközségek - székhelyei: működő hitközségek 1989-ben	55
A magyarországi zsidóság lélekszámcsoportjai 1910-ben: 30 főnél nagyobb közösségek Magyarország jelenlegi közigazgatási területén	56
100 főnél nagyobb közösségek Magyarország egykorú közigazgatási területén	57

A zsidóság elhelyezkedése településeinkben. A zsinagógák helye

1) A zsidók elhelyezkedése a középkor folyamán Sopron	63
Buda	63
2) XVIII. század első fele: az ún. "Judenhof" Óbuda	64, 65
XVIII. század második fele: az ún. "zsidó fertály" Makó	66, 67
Szeged	68, 69
Az uradalmi központ és a zsidóság kapcsolata — a zsinagógák helye Mándok	70
Keszthely	71
Köpcsény-Kittsee (Ausztria)	72
Kabold-Kobersdorf (Ausztria)	72
Alsókismartonhegy/Kismarton-Eisenstadt (Ausztria)	73
Szalónak/Városszalónak-(Stadt-)Schlaining (Ausztria)	74
Szabadka-Subotica (Jugoszlávia)	75
3) A mezővárosi letelepedés lehetőségei. Feltételezett zsidó családok lakóhelye Sárospatak	76
Bonyhád	77
Mád	78
Nagykanizsa	79
Zalaegerszeg	80
Hőgyész	81
Gyöngyös	82
Pápa	83
Apostag	84
Abony	85
Pécs	86
Tokaj	87
Kecskemét	88, 89

4) A településközpont egyházi és közösségi épületeinek és a kereskedelmi központnak a helyzete a XIX. század második felében és a XX. század első évtizedeiben

Debrecen	90, 91
Kisvárdá	92, 93
Mátészalka	94
Mezőcsát	95
Bodrogkeresztúr	96
Megyaszó	97
Szendrő	98
Nagykőrös	99
Békéscsaba	100
Békés	100
Gyoma	101
Kalocsa	102
Baja	103
Kunszentmárton	104
Mezőtúr	105
Tarcal	106
Dárda-Darda (Jugoszlávia)	106
Újkécske/Tiszkécske	107
Jankovac/Jánoshalma	107
Cegléd	108
Kiskőrös	109
Hajdúdorog	110
Hajdúhadház	110
Hajdúnánás	110
Hajdúböszörmény	111

5) A főváros zsinagógái

A budai átkelőhely környezete (1833)	112
Buda, Pest: templomok, középületek az 1896-os várostérkép szerint	113
Budapest, VII. kerület: a zsinagógák és közösségi intézmények körzete (1989)	114
Budapest: állandó zsinagógák, imaházak, pótimahelyek 1883 és 1927 között	115

Függelék: A zsidó közösségek lélekszáma. Adatok a gyülekezeti épületekre (Történelmi Magyarország)

A magyarországi zsidóság lélekszámcsoportjai 1910-ben:

30-100 fős közösségek Magyarország egykorú közigazgatási területén	220
100 főnél nagyobb közösségek Magyarország egykorú közigazgatási területén	221

RAJZJEGYZÉK

A rajzok címe mellett közöljük a felmérést végző intézmény vagy személy, illetve az építészeti dokumentumot őrző intézmény nevét. Ahol ilyen adat nincs feltüntetve, ott a saját rajzainkat használjuk. Nem egy esetben megkíséreltük, hogy az épület mai felmérési rajza alapján, eredeti fényképek, képeslapok stb. nyomán vagy csupán analógiák segítségével rekonstruáljuk az eredeti állapotot. Rekonstrukciós elképzeléseink és rajzaink azonban semmiképpen sem helyettesíthetik a minden részletre kiterjedő építészeti felméréseket, a tüzetes építészettörténeti feldolgozásokat.

BARANYATERV	Baranya megyei Tervező Vállalat, Pécs
BÁCSSTERV	Bács-Kiskun megyei Tervező Vállalat, Kecskemét
BME	Budapesti Műszaki Egyetem, Építészettörténeti és Elméleti Intézet, Budapest
BP. TERVTÁR	Budapest Főváros Tanácsa V.B. Magasépítési Tervtár
CSOMITERV	Csongrád megyei Tervező Vállalat, Szeged
ÉSZAKTERV	Észak-Magyarországi Tervező Vállalat, Miskolc
GYŐRTERV	Győr-Sopron megyei Tervező Vállalat, Győr
IPARTERV	Ipari Épülettervező Vállalat, Budapest
KELETTERV	Kelet-Magyarországi Tervező Vállalat, Debrecen
LAKÓTERV	Lakó- és Kommunális Épületeket Tervező Vállalat, Budapest
MOL	Magyar Országos Levéltár, Budapest
OMF	Országos Műemléki Felügyelőség, Budapest
SOMOGYTERV	Somogy megyei Tervező Vállalat, Kaposvár
TOLNATERV	Tolna megyei Tervező Vállalat, Szekszárd
VÁTI	Városépítési Tudományos és Tervező Intézet, Budapest
ZALATERV	Zala megyei Tervező Vállalat, Zalaegerszeg
ZsKCs.	Zsinagóga Kutató Csoport (Wirth Péter és munkatársai, 1986-), Budapest

A zsinagógák építészeti kérdései 117

Zsinagógák távlati rajzai 127

- 1 Bonyhád, 1795
- 2 Mád, 1795
- 3 Irsa/Albertirsa, 1809
- 4 Tápiószéle, 1810
- 5 Huszt (Szovjetunió), 1850 k.
- 6 Kőszeg, 1856
- 7 Fogaras-Fágáras (Románia), 1873
- 8 Szombathely, 1880
- 9 Kisvárd, 1901
- 10 Marcali, 1906
- 11 Kunszentmárton, 1912
- 12 Gyöngyös, 1930

Alaprajzok 128

Példák a magyarországi zsinagógákkal analóg épületekre 128

- A Miltenberg (Németo.), 1300 k.
- B Worms (Németo.), 1174-75; 1841 utáni állapot
- C Prága, Altneuschul zsinagóga, XIV. sz.
- D Krakó, Isaak zsinagóga, 1638-44

E Sargorod-Sarigrad (Szovjetunió), 1589

F Nikolsburg-Mikulov (Csehszlovákia), XV. sz.

1) Középkori zsinagógák 128

- 1 Sopron, Új u. 22-24, 1300/1320 k. Tóth Sándor, Sallay Mariann
- 2 Sopron, Új u. 11-13, 1350/1420 k. Dávid Ferenc kutatásai alapján, Sedlmayr János rekonstrukciós vázlata, 1988, 1990
- 3 Buda/Budapest, I., Táncsics M. u. 26, XV. sz. SOMOGYTERV, 1982
- 4 Buda/Budapest, I., Táncsics M. u. 21-23, XV. sz. rekonstrukció, T. Papp Melinda

2) Hosszanti terű zsinagógák nyugati karzattal 129

- 5 Tokaj, 1750 MOL
- 6 Sátoraljaújhely, 1790 MOL
- 7 Miskolc, 1790 MOL
- 8 Keszthely, 1795 MOL
- 9 Makó, 1780/1805 k. (1919) rekonstrukció a várostérkép, fénykép és analógiák alapján, VÁTI
- 10 Irsa/Albertirsa, 1809 SOMOGYTERV, 1982, OMF Tervtár
- 11 Mándok, 1820 OMF Tervtár
- 12 Szeged, 1813-1843 Lőw Immanuel Kulinyi Zsigmond, A szegedi zsidók... (1885)
- 13 Kecskemét, 1817 rekonstrukció analógiák alapján, VÁTI, 1989
- 14 Szendrő, 1830 rekonstrukció, VÁTI, 1989
- 15 Eger, 1820 Varga Katalin, Melis István, Szabadics Vera felmérése, SOMOGYTERV, 1982, BME, 1984
- 16 Abony, 1825 SOMOGYTERV, 1982, OMF Tervtár, BME, 1984
- 17 Várpalota, 1839 SOMOGYTERV, 1982, OMF Tervtár
- 18 Jankovac/Jánoshalma, 1820 Szemerey Márta, CSOMITERV, 1980
- 19 Jászapáti, 1854 alaprajzi vázlat, VÁTI, 1990
- 000 Balatonfüred ZsKCs., 1987, OMF Tervtár; az alaprajz közléséhez nem kaptunk engedélyt
- 20 Megyaszó, 1867 előtt alaprajzi vázlat, VÁTI, 1990
- 21 Kővágóörs, 1822 k. alaprajzi vázlat, VÁTI, 1989
- 22 Tarcal, 1795 (1891) Beke Péter, Paronai István, Vágány István felmérése, BME, 1984
- 23 Kunhegyes, 1870 (1893) Marton Csaba, Rekonterv Gmk., 1989, Városi Tanács V.B. Műszaki Osztály, alaprajzi vázlat, VÁTI, 1990
- 24 Makó, 1870 k. Fodor László, Makó, 1988
- 25 Pannonhalma, 1882 Pardavi Béla, Pannonhalma, felmérési vázlat, VÁTI, 1990
- 26 Bodrogkeresztúr, 1905/06 k. alaprajzi vázlat és rekonstrukció, VÁTI, 1989
- 27 Kábold-Kobersdorf (Ausztria), 1860 Arch. Dipl. Ing. Rudolf Pamitschka, Wien
- 28 Hajdúböszörmény, 1863 rekonstrukció, VÁTI

29	Komjáti-Velikije Komjati (Szovjetunió)	alaprajzi vázlat, VÁTI, 1989	
30	Nagybocskó (Bicske)-Velikij Bicskov (Szovjetunió)	alaprajzi vázlat, VÁTI, 1989	
31	Beregszász-Beregovo (Szovjetunió), v. Zrinyi u., 1924	alaprajzi vázlat, VÁTI, 1989	
32	Konyár, 1900 k.	felmérési vázlat és rekonstrukció, VÁTI, 1990	
Tanházak			130
33	Kiskőrös, 1915	Paksi Csaba, BÁCSTERV, 1988	
34	Csejte-Čachtice (Csehszlovákia)	Dr. Heller Imre - Vajda Zsigmond, A magyarországi zsinagógák albuma (1968)	
3) A XVIII. század végén, XIX. század első felében, reprezentatív belső térrel épített zsinagógák			131
35	Mád, 1795	SOMOGYTERV, 1982, OMF Tervtár	
36	Bonyhád, 1795	SOMOGYTERV, 1982, OMF Tervtár	
37	Apostag, 1822	SOMOGYTERV, 1982, OMF Tervtár	
38	Gyöngyös, 1813	SOMOGYTERV, 1982, OMF Tervtár, rekonstrukció, VÁTI	
39	Paks	TOLNATERV	
40	Huszt (Szovjetunió), 1850 k.	alaprajzi vázlat, VÁTI, 1989	
41	Óbuda/Budapest, III., Lajos u. 163, 1820	SOMOGYTERV, 1982, OMF Tervtár	
42	Szeged, 1843	SOMOGYTERV, 1982, OMF Tervtár	
43	Pápa, 1846	GYÓRTERV, OMF Tervtár	
44	Baja, 1845	Lombár Pál, VÁTI	
4) Hosszanti terű, a belső teret három oldalról női karzattal körülvevő zsinagógák ...			132
45	Hőgyész, 1815	Martin Jánosné, Hőgyész, 1988	
46	Mezőtúr, 1830	SOMOGYTERV, 1982, OMF Tervtár	
47	Keszthely, 1852 (1894)	VÁTI, 1989	
48	Mátészalka, 1857	Horthy Pál felmérése, 1984, KELETTERV, 1987, rekonstrukció fénykép és analógiák alapján, VÁTI, 1988	
49	Tata, 1861	rekonstrukció fénykép és analógiák alapján, VÁTI, 1988	
50	Kalocsa, 1861	felmérési alaprajzi vázlat és rekonstrukció, VÁTI, 1990	
51	Kiskunhalas, 1861	Magyar Mónika, VÁTI, 1988	
52	Vác, 1864	Dr. Gercsák Gábor, 1988	
53	Siófok, 1869	bontási terv, Városi Tanács V.B. Műszaki Osztály, 1979	
54	Sárbogárd, 1879	felmérési alaprajzi vázlat és rekonstrukció, VÁTI, 1990	
55	Mezőcsát, 1880	felmérési alaprajzi vázlat, VÁTI, 1990	
56	Szentes, 1868-70	CSOMITERV, 1988	
57	Tokaj, 1889	Farkas Béla felmérése, ÉSZAKTERV	
58	Orosháza, 1890	Takács Ferenc, Városi Tanács V.B. Építési Osztály, 1988	

59	Sárospatak, 1890	felmérési vázlat és rekonstrukció, VÁTI, 1989	
60	Sopron, Paprét, 1890	Győr-Sopron megyei Levéltári Igazgatóság Soproni Levéltára	
61	Békéscsaba, 1894	ZsKCs., 1987, OMF Tervtár; az alaprajz közléséhez nem kaptunk engedélyt	
62	Kisvárd, 1901	Lombár Pál, VÁTI	
63	Berettyóújfalu, 1903	alaprajzi vázlat, VÁTI, 1990	
64	Szigetvár, 1904	átalakítási terv, Gettó József, BARANYATERV, 1970, Városi Könyvtár	
65	Tiszaekéske, 1909	Neuhauser László felmérése, BÁCSTERV, 1977	
66	Eger, Kossuth u., 1893	Bolyó Ágnes, Cséka Zsuzsa, Melis János felmérése, BME, 1984	
67	Debrecen, Pásti u., 1913	alaprajzi vázlat, VÁTI, 1989	
68	Bonyhád, Tancsics M. u., 1924	Városi Tanács V.B.	
69	Nagykőrös, 1925	Pest megyei Levéltár, Budapest, felmérési alaprajzi vázlat, VÁTI, 1989	
Kéttornyú épületek			134
70	Pest/Budapest, VII., Dohány u., 1857	VÁTI	
71	Hódmezővásárhely, 1857 (1906)	Sisa Béla, Máthé Géza, Sella Gmk., Városi Tanács V.B. Műszaki Osztály	
72	Miskolc, Kazinczy u., 1856-63	Műemlékvédelem, 1982, 4. sz.	
73	Kecskemét, Szabadság tér, 1863-71	Kerényi József, BÁCSTERV, Lombár Pál, VÁTI	
74	Szombathely, 1880	Köllöd András, LAKÓTERV	
75	Zalaegerszeg, 1904	Lombár Pál felmérése, VÁTI	
76	Tapolca, 1863 (1906)	ZALATERV, rekonstrukció, VÁTI, 1989	
77	Kunszentmárton, 1912	Községi Tanács V.B. Műszaki Csoport, 1989	
78	Újpest/Budapest, IV., Berzeviczy G. u., 1885	alaprajzi vázlat, VÁTI, 1989	
79	Újvidék-Noví Sad (Jugoszlávia), 1906	eredeti tervről reprodukció, Slobodan Jovanović, Novi Sad, 1988	
80	Karcag, 1899	felmérési vázlat, VÁTI, 1990	
5) Négyzetes terű, a belső teret három oldalról női karzattal körülvevő zsinagógák ...			136
81	Pécs, 1864	terv, MOL	
82	Pécs, 1869	SOMOGYTERV, 1982, OMF Tervtár	
83	Sopron, Templom u., 1874	Győr-Sopron megyei Levéltári Igazgatóság Soproni Levéltára	
84	Esztergom, 1888	Maros Tamás felmérése, Városi Tanács V.B. Műszaki Osztály Tervtára	
85	Szekszárd, 1896	SOMOGYTERV, 1982, OMF Tervtár	
86	Barcs, 1899	TOLNATERV	

87 Szolnok, 1898	Damjanich Múzeum, Szolnok, Sedlmayr Jánosné, VÁTI	
88 Budapest, Aréna út (XIII., Dózsa Gy. út), 1908	Benczúr György, IPARTERV, 1985	
89 Debrecen, Kápolna u., 1909	alaprajzi vázlat, VÁTI, 1989	
90 Budapest, VII., Kazinczy u., 1913	VÁTI	
91 Kecskemét, ortodox, 1918	BÁCS-TERV	
92 Nyíregyháza, Mártírok tere, 1923	Szabolcs-Szatmár megyei Levéltár, Nyíregyháza	
93 Budapest, VII., Wesselényi u., Hősök temploma, 1931	VÁTI	
94 Szabadka-Subotica (Jugoszlávia), 1902	eredeti tervről reprodukció, Dr. Klein Rudolf, Subotica	
95 Budapest, XI., Bocskay út, 1935	BP. TERVTÁR	
6) Centrális alaprajzi épületek		138
96 Nagykiszvár, 1821	SOMOGYTERV, 1982, OMF Tervtár	
97 Kőszeg, 1856	SOMOGYTERV, 1982, OMF Tervtár	
98 Győr, 1870	SOMOGYTERV, 1982, OMF Tervtár	
99 Pest/Budapest, VII., Rombach S. u., 1872	SOMOGYTERV, 1982, OMF Tervtár	
100 Szeged, 1903	eredeti tervről reprodukció, Dr. Klein Rudolf, Subotica	
101 Budapest, X., Kőbánya, Cserkesz u., 1909-11	BME, BP. TERVTÁR	
102 Gyöngyös, 1930	Karácsony Tamás felmérése, Építő és Szolgáltató Kiszervezés, Esztergom	
103 Budapest, IX., Páva u., 1924	BP. TERVTÁR	
104 Siófok, 1985	Kovács Sándor terve, MIOK Műszaki Osztály, Budapest	
A budapesti közösségek egyszerű egyetemi imaházai, imatermei		141
105 Budapest, VIII., József körút, Orsz. Rabbiképző Intézet, 1877	alaprajzi vázlat, VÁTI, 1989	
106 Pest/Budapest, VI., Desseffy u. 23, 1870	Israelita Orthodox Hitközség Műszaki Osztálya, Budapest	
107 Budapest, VII., Akácfa u. 22, 1898	BP. TERVTÁR	
108 Budapest, VII., Garay u. 48, 1912	BP. TERVTÁR	
109 Budapest, VIII., Teleki tér 22	VÁTI, 1988	
110 Budapest, XIV., Thököly út 83	VÁTI, BP. TERVTÁR	
111 Budapest, II., Zsigmond u. (Frankel L. út 49), 1888	Tér és Forma, 1928, 1-3. sz.	
111 ⁺ Budapest, II., Zsigmond u. (Frankel L. út 49), 1928	uo.	
112 Budapest, VI., Vasvári P. u., 1885	BP. TERVTÁR	

113 Budapest, VIII., Nagyfuvaros u. 4, 1922	BP. TERVTÁR	
114 Budapest, XIII., Csáky u. (Hege-dűs Gy. u.), 1926	BP. TERVTÁR	
115 Budapest, VII., Bethlen tér, 1931	BP. TERVTÁR	
116 Nagytétény/Budapest, XXII., Nagytétény, XIX. sz. eleje	alaprajzi vázlat, VÁTI, 1990	
Hossz- és keresztmetszetek		143
1 Sopron, Új u. 22-24, 1300/1320 k.	Sedlmayr János helyreállítási terve, Magyar Műemlékvédelem, 9, 1984, p. 325 és 327	
2 Sátorajdúhely, 1790		
3 Sopron, Templom u., 1874		
4 Mándok, 1820		
5 Mátészalka, 1857	Horthy Pál felmérése, 1984	
6 Tarcál, 1795 (1891)	Beke Péter stb. felmérése, BME, 1984	
7 Mád, 1795		
8 Baja, 1845		
9 Pest/Budapest, VII., Rombach S. u., 1872	SOMOGYTERV, 1982, OMF Tervtár	
10 Újvidék-Noví Sad (Jugoszlávia), 1906	eredeti tervről reprodukció, Slobodan Jovanović, Novi Sad, 1988	
11 Budapest, X., Kőbánya, Cserkesz u., 1909-11	BME, BP. TERVTÁR	
12 Budapest, IX., Páva u., 1924	BP. TERVTÁR	
Homlokzatok		151
1 Hőgyész, 1815	rekonstrukció fénykép alapján, VÁTI, 1989	
2 Mátészalka, 1857	Horthy Pál felmérése, 1984, kiegészítések, VÁTI, 1989	
3 Mándok, 1820	OMF Tervtár	
4 Tiszakécske, 1909	rajz, BACS-TERV, kiegészítések, VÁTI, 1989	
5 Konyár, 1900 k.	rekonstrukció régi fénykép alapján, VÁTI, 1989	
6 Keszthely, 1795	rajz az eredeti terv, MOL, alapján	
7 Kiskőrös, 1915	Paksi Csaba, BACS-TERV, 1988, kiegészítés régi fénykép alapján	
8 Baja, 1845	Lombár Pál rajza, VÁTI	
9 Pápa, 1846	GYÖRTERV, kiegészítés fényképek alapján	
10 Kábold-Kobersdorf (Ausztria), 1860	Arch. Dipl. Ing. Rudolf Pamitschka, Wien, rajza, 1977	
11 Sárospatak, 1864 (1890)	rekonstrukció régi fénykép alapján, VÁTI, 1989	
12 Tapolca, 1863 (1906)	Schadl János átalakítási terve, 1906, a homlokzat kiegészítése régi fénykép alapján, ZALATERV	
13 Tokaj, 1889	Farkas Béla rajza, ÉSZAKTERV, 1987	
14 Szigetvár, 1904	Pilch Andor terve, 1904, Városi Könyvtár	

15 Sopron, Paprét, 1890	Schiller János terve, 1890, Győr-Sopron megyei Levéltári Igazgatóság Soproni Levéltára	
16 Szekszárd, 1896	Petschnik János terve, 1896	
17 Pest/Budapest, VII., Rombach S. u., 1872	Otto Wagner terve, 1870	
18 Sopron, Templom u., 1874	Schärmár János terve, 1874	
19 Kunszentmárton, 1912	fénykép alapján, VÁTI, 1989	
20 Gyula, 1910	átalakítási terv, 1910, Békés megyei Levéltár, Gyula	
21 Pécs, 1864	Gerster és Frey terve, 1864, MOL	
22 Kecskemét, Szabadság tér, 1863-71	ifj. Zitterbarth János terve, 1862, Bács-Kiskun megyei Levéltár, Kecskemét	
23 Szombathely, 1890	Ludwig Schöne terve, 1880, Vas megyei Levéltár, Szombathely, LAKÓTERV	
24 Pest/Budapest, VII., Dohány u., 1857	Ludwig Förster terve, 1854, VÁTI	
25 Szabadka-Subotica (Jugoszlávia), 1902	Komor Marcel - Jakab Dezső terve, 1902, eredeti tervről reprodukció, Dr. Klein Rudolf, Subotica	
26 Hódmezővásárhely, 1857 (1906)	Müller (Miksa) Gyula átalakítási terve, 1906, Városi Tanács V.B. Műszaki Osztály, Sisa Béla rajza, Sella Gmk.	
27 Budapest, VII., Kazinczy u., 1913	Löffler Sándor és Béla terve, 1913, Simó József rajza, VÁTI, 1986	
28 Gyöngyös, 1930	Baumhorn Lipót terve, 1930, Karácsony Tamás rajza	
29 Újvidék-Noví Sad (Jugoszlávia), 1906	Baumhorn Lipót terve, 1906, eredeti tervről reprodukció, Slobodan Jovanović, Novi Sad, 1988	
<u>A zsinagógai tér</u>		164
<u>A belső tér liturgikus berendezési tárgyai</u>		165
1 Sopron, Új u. 22-24, 1300/1320 k.	Khell Csörsz, Budapest	
2 Bonyhád, 1795	Khell Csörsz, Budapest	
3 Kiskunhalas, 1861	Khell Csörsz, Budapest	
4 Sopron, Új u. 22-24, 1300/1320 k.	fénykép	
<u>Mizrah emelvények</u>		166
1 Bonyhád, 1795		
2 Apostag, 1822		
3 Pápa, 1846		
4 Sopron, Templom u., 1874		
5 Szentas, 1868-70		
6 Győr, 1870		
7 Pest/Budapest, VII., Dohány u., 1857		

8 Kecskemét, Szabadság tér, 1863-71		
9 Szeged, 1903		
10 Budapest, X., Kőbánya, Csérkesz u., 1909-11		
11 Budapest, VII., Kazinczy u., 1913	Építészet és Iparművészet, 11, 1912, 16. sz., p. 7	
<u>Tóraszekrények</u>		167
1 Szeged, 1843		
2 Pápa, 1846		
3 Jankovác/Jánoshalma, 1820		
4 Mátészalka, 1857		
5 Kiskőrös, 1915		
6 Kunszentmárton, 1912		
7 Debrecen, Pásti u., 1913		
8 Tokaj, 1889		
9 Kecskemét, Szabadság tér, 1863-71	ifj. Zitterbarth János terve, 1862, Bács-Kiskun megyei Levéltár, Kecskemét	
10 Budapest, VII., Kazinczy u., 1913	Építészet és Iparművészet, 11, 1912, 15. sz., p. 7	
11 Budapest, VII., Kazinczy u., 1913		
<u>Izraelita rituális fürdő - mikve - építészeti rajzai</u>		171
Sárospatak, Kádár Kata u. 1 1866 előtt	a jelenlegi épület, pince és földszint alaprajz, hossz- és keresztmetszet, homlokzatok (mai állapot és rekonstrukció), helyszínrajz, a fürdő környezete, Török Ferenc és Puhl Antal felmérése, 1981, Adler Pirooska visszaemlékezése, 1989, VÁTI, 1989	
<u>Rabbi háza</u>		172
Olaszliszka, Kossuth u. 51, 1866 előtt	felmérési vázlat és rekonstrukció, Nagy Mihály, Olaszliszka, elmondása alapján, 1989	

HELYSÉGNÉVMUTATÓ

Az alábbi névmutató a könyvben - szövegben, rajzokon, felsorolásokban - említett helyneveket öleli fel. Nem tartalmazza viszont a statisztikai táblázatokban és a térképeken magukon szereplő névanyagot. Lehetőleg azt a névalakot használjuk, amely néven az illető helységet a zsinagógákra vonatkozó magyar történeti irodalom a leginkább emlegetni szokta.

Rövidítések

A	alaprajz
Bt	belső tér
É	építész
F	felirat(ok)
H	homlokzat
HK	hossz- és/vagy keresztmetszet
M	mázrah
T	távlati rajz
Tk	térkép
Tsz	törzsszekrény
Borsod m.	Borsod-Abaúj-Zemplén m.
1/A	az alaprajz sorszáma stb.

Abaújszántó (Borsod m.) 132
 Abony (Pest m.) 10, 59, 60, 85 (Tk), 121, 129 (16/A), 174, 223 (É)
 Albertirsa / Irsa (Pest m.) 10, 127 (2/T), 129 (10/A), 174
 Alsóhegy / Alsókismartonhegy ld. Kismarton
 Apostag (Bács-Kiskun m.) 59, 60, 84 (Tk), 120, 131 (37/A), 166 (Bt), 174, 224 (É)
 Arad (Románia) 117
 Aszód (Pest m.) 123, 224 (É)
 Baja (Bács-Kiskun m.) 9, 60, 103 (Tk), 120, 121, 125, 131 (44/A), 147 (8/HK), 153 (8/H), 169 (3/F), 174, 224 (É)
 Bajmok (Jugoszlávia) 222 (É)
 Balassagyarmat (Nógrád m.) 175
 Balatonboglár (Somogy m.) 132
 Balatonfüred (Veszprém m.) 129
 Barcs (Somogy m.) 122, 125, 136 (83/A), 175
 Bardejov ld. Bártfa
 Bártfa / Bardejov (Csehszlovákia) 131, 223 (É)
 Bécs / Wien (Ausztria) 121, 122, 175
 Békés (Békés m.) 100 (Tk), 132
 Békéscsaba (Békés m.) 100 (Tk), 122, 132, 133 (61/A), 223 (É)
 Beregovo ld. Beregszász
 Beregszász / Beregovo (Szovjetunió) 7, 117, 130 (31/A)
 Berettyóújfalú (Hajdú-Bihar m.) 121, 133 (63/A), 224 (É)
 Berlin (Németo.) 122

Bodrogkeresztúr (Borsod m.) 96 (Tk), 130 (26/A)
 Bonyhád (Tolna m.) 7, 10, 59, 60, 77 (Tk), 119, 120, 127 (1/T), 131 (35/A), 133 (68/A), 166 (2/Bt), 166 (1/M), 174
 Braşov ld. Brassó
 Brassó / Brasov (Románia) 222 (É)
 Bratislava ld. Pozsony
 Brezno ld. Breznóbánya
 Breznóbánya / Brezno (Csehszlovákia) 223 (É)
 Buda ld. Budapest
 Budapest / Buda, Kőbánya, Nagytétény, Óbuda, Pest, Újlak, Újpest 13, 14, 52, 114, 115, 117, 124, 126, 175
 Aggok háza ld. Hungária körút
 Akácfa u. 141 (107/A)
 Amerikai út: Szeretetház 53, 223 (É)
 Aréna út / Dózsa György út 10, 61, 123, 136 (88/A), 174, 222 (É), 223 (É)
 Bethlen Gábor tér 142 (115/A), 222 (É), 224 (É)
 Booskai út 137 (95/A), 175, 223 (É)
 Buda 51, 59, 61, 63 (Tk), 112 (Tk), 113 (Tk), 118, 123, 124, 128 (3/A, 4/A)
 Csáky u. / Hegedűs Gyula u. 142 (114/A), 222 (É), 224 (É)
 Cserkesz u. 123, 139 (101/A), 149 (11/HK), 167 (Bt), 170 (9/F), 175, 224 (É)
 Dessewffy u. 141 (106/A)
 Dohány u. 61, 114, 121, 122, 134 (70/A), 160 (24/H), 167 (7/M), 170 (6/F), 222 (É)
 Dózsa György út ld. Aréna út
 Frankel Leó út ld. Zsigmond u.
 Garay u. 141 (108/A)
 Hegedűs Gyula u. ld. Csáky u.
 Hősök temploma ld. Wesselényi u.
 Hungária körút: Aggok háza 167, 222 (É)
 József körút: Orsz. Rabbiképző Intézet 141 (105/A), 222 (É), 223 (É)
 Károly körút / Tanács körút: Orsz.-ház 60, 224 (É)
 Kazinczy u. 114, 123, 125, 137 (90/A), 162 (27/H), 167 (11/M), 167 (10/Tsz, 11/Tsz), 170 (11/F), 223 (É)
 Kőbánya ld. Cserkesz u.
 Lajos u. 131 (41/A), 223 (É), 224 (É)
 Nagyluvaros u. 142 (113/A), 222 (É)
 Nagytétény 142 (116/A)
 Óbuda 59, 60, 64 (Tk), 65 (Tk), 120, 121, 174. — Ld. még Lajos u.
 Orsz.-ház ld. Károly körút
 Orsz. Rabbiképző Intézet ld. József körút
 Öntőház u. 223 (É)
 Páva u. 61, 139 (103/A), 150 (12/HK), 222 (É)
 Pest 51, 60, 61, 112 (Tk), 113 (Tk), 123, 124
 Rombach (Rumbach) Sebestyén u. 114, 123, 125, 138 (99/A), 148 (9/HK), 157 (17/H), 224 (É)
 Szeretetház ld. Amerikai út
 Tanács körút ld. Károly körút
 Táncsics u. 128 (3/A, 4/A)
 Teleki tér 141 (109/A)
 Thököly út 141 (110/A)
 Újlak ld. Zsigmond u.

Újpest 41, 135 (78/A), 175
 Vasvári Pál u. 141 (112/A), 222 (É)
 Wesselényi u.: Hősök temploma 114, 137 (93/A), 175, 222 (É)
 Zsigmond u. / Frankel Leó út. 141 (111/A, 111⁺/A), 222 (É)

Čachtice ld. Csejte
 Cegléd (Pest m.) 61, 108 (Tk), 132, 174, 222 (É)
 Cigánd (Borsod m.) 132
 Cluj ld. Kolozsvár
 Csejte / Čachtice (Csehszlovákia) 120, 129 (34/A)

Darda ld. Dárda
 Dárda / Darda (Jugoszlávia) 60, 106 (Tk)
 Debrecen (Hajdú-Bihar m.) 59, 60, 90 (Tk), 133 (67/A), 137 (89/A), 167 (7/Tsz),
 223 (É), 224 (É)
 Dej ld. Dés
 Dés / Dej (Románia) 224 (É)
 Deva ld. Déva
 Déva / Deva (Románia) 223 (É)
 Devecser (Veszprém m.) 122, 132
 Dombóvár (Tolna m.) 122, 132
 Dunaharaszti (Pest m.) 223 (É)

Eger (Heves m.) 129 (15/A), 133 (66/A), (É)
 Eisenstadt ld. Kismarton
 Eperjes / Prešov (Csehszlovákia) 223 (É), 224 (É)
 Esztergom (Komárom m.) 59, 123, 136 (84/A), 222 (É)

Fadd (Tolna m.) 122
 Făgăraș ld. Fogaras
 Fiume / Rijeka (Jugoszlávia) 222 (É), 224 (É)
 Fogaras / Făgăraș (Románia) 127 (7/T)

Gliwice (Lengyel.) 122
 Graz (Ausztria) 175
 Gyoma (Békés m.) 101 (Tk)
 Gyöngyös (Heves m.) 59, 60, 82 (Tk), 123, 127 (12/T), 131 (38/A), 139 (102/A),
 163 (28/H), 222 (É), 223 (É), 224 (É)
 Győr / Győrsziget (Győr-Sopron m.) 59, 138 (98/A), 222 (É), 223 (É), 224 (É)
 Győrszentmárton ld. Pannonhalma
 Győrsziget ld. Győr
 Gyula (Békés m.) 132, 158 (20/H), 170 (8/F)

Hajdúböszörmény (Hajdú-Bihar m.) 111 (Tk), 121, 122, 130 (28/A)
 Hajdúdorog (Hajdú-Bihar m.) 110 (Tk)
 Hajdúhadház (Hajdú-Bihar m.) 10, 110 (Tk)
 Hajdúnánás (Hajdú-Bihar m.) 110 (Tk)
 Hatvan (Heves m.) 122
 Hódmezővásárhely (Csongrád m.) 59, 60, 121, 134 (71/A), 161 (26/H), 170 (10/F),
 222 (É), 223 (É), 224 (É)
 Homonna / Humenné (Csehszlovákia) 117, 120

Hőgyész (Tolna m.) 10, 60, 81 (Tk), 119, 132 (45/A), 151 (1/H), 174
 Humenné ld. Homonna
 Huncovce ld. Hunfalva
 Hunfalva / Huncovce (Csehszlovákia) 120, 131, 223 (É)
 Huszt (Szovjetunió) 127 (5/T), 131 (40/A)

Irsa ld. Albertirsa

Jankovac ld. Jánoshalma
 Jánoshalma / Jankovac (Bács-Kiskun m.) 107 (Tk), 124, 129 (18/A),
 167 (3/Tsz)
 Jászapáti (Szolnok m.) 129 (19/A)
 Jászládány (Szolnok m.) 224 (É)

Kábold / Kobersdorf (Ausztria) 72 (Tk), 130 (27/A), 154 (10/H)
 Kalocsa (Bács-Kiskun m.) 102 (Tk), 132 (50/A), 175, 223 (É)
 Kanjiža ld. Magyarakanizsa
 Kaposvár (Somogy m.) 222 (É)
 Kapronca / Koprivnica (Jugoszlávia) 222 (É)
 Karcag (Szolnok m.) (É)
 Kassa / Košice (Csehszlovákia) 175, 223 (É)
 Kassel (Német.) 122
 Kecel (Bács-Kiskun m.) 122, 175
 Kecskemét (Bács-Kiskun m.) 7, 9, 59, 60, 61, 88 (Tk), 89 (Tk), 121, 122, 129 (13/A),
 134 (73/A), 137 (91/A), 159 (22/H), 166 (8/M), 168 (9/Tsz), 174, 175, 222 (É), 223 (É),
 224 (É)
 Keszthely (Zala m.) 71 (Tk), 119, 121, 129 (8/A), 131 (47/A), 152 (6/H), 223 (É)
 Kiskőrös (Bács-Kiskun m.) 60, 109 (Tk), 122, 130 (33/A), 152 (7/H), 167 (5/Tsz),
 175
 Kiskunhalas (Bács-Kiskun m.) 121, 132 (51/A), 166 (3/Bt)

Kismarton / Alsóhegy, Alsókismartonhegy, Eisenstadt, Unterberg
 (Ausztria) 8, 59, 73 (Tk), 117
 Kisúcaújhely / Kysucké Nové Mesto (Csehszlovákia) 131
 Kisvárda (Szabolcs-Szatmár m.) 7, 92 (Tk), 93 (Tk), 127 (11/T), 133 (62/A),
 174

Kittsee ld. Köpcsény
 Kőbánya ld. Budapest
 Kobersdorf ld. Kábold
 Kolozsvár / Cluj (Románia) 122
 Komárom (Komárom m.) 132
 Komjáti / Magyaromját, Velikiye Komjati (Szovjetunió) 124, 130 (29/A)
 Konyár (Hajdú-Bihar m.) 130 (32/A), 152 (5/H), 164
 Köpcsény / Kittsee (Ausztria) 59, 72 (Tk)
 Koprivnica ld. Kapronca
 Košice ld. Kassa
 Kőszeg (Vas m.) 59, 60, 128 (6/T), 138 (97/A)
 Kővágóórs (Veszprém m.) 129 (21/A)
 Kraków / Kraków (Lengyel.) 128 (D/A)
 Kraków ld. Kraków
 Kunhegyes (Szolnok m.) 129 (23/A)
 Kunszentmárton (Szolnok m.) 104 (Tk), 123, 127 (8/T), 135 (77/A), 158 (19/H),
 167 (6/Tsz), 175, 222 (É)

Kunszentmiklós (Bács-Kiskun m.) 222 (É)
Kysúcké Nové Mesto ld. Kisucaújhely

Liptószentmiklós / Liptovský Mikuláš (Csehszlovákia) 222 (É)
Liptovský Mikuláš ld. Liptószentmiklós
Losonc / Lučenec (Csehszlovákia) 222 (É)
Lučenec ld. Losonc
Luck (Szovjetunió) 120

Mád (Borsod m.) 60, 78 (Tk), 120, 125, 127 (3/T), 131 (35/A), 146 (7/HK)

Magyarkomját ld. Komjáti

Magyarokizsa / Kanjiža (Jugoszlávia) 223 (É), 224 (É)

Makó (Csongrád m.) 7, 10, 59, 66 (Tk), 67 (Tk), 119, 129 (9/A), 130 (24/A),
164, 222 (É)

Malacka / Malacky (Csehszlovákia) 224 (É)

Malacky ld. Malacka

Mándok (Szabolcs-Szatmár m.) 59, 70 (Tk), 121, 129 (11/A), 145 (4/HK), 152 (3/H)

Máramarossziget / Sighet (Románia) 222 (É), 223 (É)

Marcali (Somogy m.) 123, 127 (9/T), 175, 223 (É)

Marosvásárhely / Tirgu Mures (Románia) 125, 223 (É). — Ld. még Náznánfalva

Mátészalka (Szabolcs-Szatmár m.) 7, 94 (Tk), 120, 132 (48/A), 145 (5/HK), 152 (2/H),
167 (4/Tsz), 169/170 (5/F)

Megyasó (Borsod m.) 97 (Tk), 129 (20/A)

Mezőberény (Békés m.) 10

Mezőcsát (Borsod m.) 95 (Tk), 132 (55/A)

Mezőtúr (Szolnok m.) 60, 105 (Tk), 121, 131 (46/A), 174

Michalovce ld. Nagymihály

Mikulov ld. Nikolsburg

Miltenberg (Németo.) 128 (A/A)

Miskolc (Borsod m.) 9, 50, 1119, 121, 129 (7/A), 134 (72/A), 222 (É), 224 (É)

Mohács (Baranya m.) 59, 122

Monor (Pest m.) 122

Moson ld. Mosonmagyaróvár

Mosonmagyaróvár / Moson (Győr-Sopron m.) 222 (É)

Mukacsévo ld. Munkács

Munkács / Mukacsévo (Szovjetunió) 7

Muraszombat / Murska Sobota (Jugoszlávia) 222 (É)

Murska Sobota ld. Muraszombat

Nagybajna (Komárom m.) 122

Nagybecskerek / Zrenjanin (Jugoszlávia) 222 (É)

Nagybocskó / Veliki Bicekov (Szovjetunió) 130 (30/A)

Nagykanizsa (Zala m.) 59, 60, 79 (Tk), 120, 138 (96/A), 222 (É), 223 (É), 224 (É)

Nagykátá (Pest m.) 132

Nagykőrös (Pest m.) 99 (Tk), 125, 133 (69/A), 222 (É), 223 (É)

Nagymihály / Michalovce (Csehszlovákia) 117

Nagyszalonta / Salonta (Románia) (É)

Nagyszőlős / Vinogradov (Szovjetunió) 222 (É), 223 (É)

Nagyttény ld. Budapest

Nagyvárad / Oradea (Románia) 7, 117, 222 (É), 223 (É)

Náznánfalva / Marosvásárhely (Románia) 124

Nikolsburg / Mikulov (Csehszlovákia) 120, 128 (F/A)

Nitra ld. Nyitra

Novi Sad ld. Újvidék

Nyíregyháza (Szabolcs-Szatmár m.) 122, 137 (92/A), 175, 222 (É), 224 (É)

Nyitra / Nitra (Csehszlovákia) 222 (É)

Óbuda ld. Budapest

Olaszliszka (Borsod m.) 132, 172

Oradea ld. Nagyvárad

Orosháza (Békés m.) 133 (58/A), 176 (rajz)

Paks (Tolna m.) 125, 131 (30/A)

Pančevo ld. Pancsova

Pancsova / Pančevo (Jugoszlávia) 222 (É)

Pannonhalma / Győrszentmárton (Győr-Sopron m.) 130 (25/A)

Pápa (Veszprém m.) 60, 83 (Tk), 120, 131 (43/A), 154 (9/H), 166 (3/M),
167 (2/Tsz), 169 (4/F), 174, 224 (É)

Pásztó (Mórád m.) 132

Pécel (Pest m.) 60

Pécs (Baranya m.) 9, 60, 86 (Tk), 122, 125, 136 (81/A, 82/A), 159 (21/H),
223 (É)

Pest ld. Budapest

Pilisvörösvár / Vörösvár (Pest m.) 60

Pozsony / Bratislava (Csehszlovákia) 7, 117, 122, 222 (É), 223 (É), 224 (É)

Prága / Praha (Csehszlovákia) 128 (C/A)

Praha ld. Prága

Prešov ld. Eperjes

Putnok (Borsod m.) 132

Rahó / Rahov (Szovjetunió) 125

Rahov ld. Rahó

Rechnitz ld. Rohonc

Resicabánya / Reșița (Románia) 224 (É)

Reșița ld. Resicabánya

Rijeka ld. Fiume

Rohonc / Rechnitz (Ausztria) 60

Sajószentpéter (Borsod m.) 132

Salonta ld. Nagyszalonta

Šamorin ld. Somorja

Sárbogárd (Fejér m.) 132 (54/A)

Sargorod / Sarigrad (Szovjetunió) 127 (E/A)

Sárospatak (Borsod m.) 60, 76 (Tk), 126, 133 (59/A), 154 (11/H),
171 (rabbiház)

Sárvár (Vas m.) 132

Sátoraljaiújhely (Borsod m.) 60, 129 (6/A), 144 (2/HK), 223 (É), 224 (É)

Schlaining ld. Szalónak

Senec ld. Szenc

Sighet ld. Máramarossziget

Siklós (Baranya m.) 132

Siófok (Somogy m.) 124, 132 (53/A), 139 (104/A), 223 (É)

Skopje (Jugoszlávia) 59

Somorja / Šamorín (Csehszlovákia) 60, 175
 Sopron (Győr-Sopron m.) 59, 63 (Tk), 118, 128 (1/A, 2/A), 133 (60/A), 136 (83/A),
 143 (1/HK), 145 (3/HK), 156 (15/H), 158 (18/H), 166 (1/Bt, 4/Bt), 167 (4/M),
 173, 224 (É)
 Stadtschlaining ld. Szalónak
 Stomfa / Štupava (Csehszlovákia) 120, 131
 Štupava ld. Stomfa
 Subotica ld. Szabadka
 Sümeg (Veszprém m.) 132

Szabadka / Subotica (Jugoszlávia) 7, 59, 75 (Tk), 117, 123, 137 (94/A), 161 (25/H),
 175, 223 (É)
 Szalónak / Városszalónak, Schlaining, Stadtschlaining (Ausztria) 60, 74 (Tk)
 Szarvas (Békés m.) 175
 Szécsény (Nógrád m.) 120, 131
 Szeged (Csongrád m.) 9, 59, 68, 69 (Tk), 120, 123, 129 (12/A), 131 (42/A),
 139 (100/A), 166 (9/M), 167 (1/Tsz), 169 (2/F), 174, 222 (É), 223 (É)
 Székesfehérvár (Fejér m.) 122, 222 (É)
 Szekszárd (Tolna m.) 122, 136 (85/A), 156 (16/H), 174, 175, 223 (É)
 Szenc / Senec (Csehszlovákia) 60, 175, 223 (É)
 Szendrő (Borsod m.) 98 (Tk), 129 (14/A)
 Szentes (Csongrád m.) 10, 60, 121, 132 (56/A), 166 (5/M), 223 (É)
 Szerencs (Borsod m.) 122
 Szigetvár (Baranya m.) 133 (64/A), 156 (14/H), 223 (É), 224 (É)
 Szikszó (Borsod m.) 132
 Szilsárkány (Győr-Sopron m.) 124
 Szolnok (Szolnok m.) 123, 125, 136 (87/A), 175, 222 (É), 223 (É), 224 (É)
 Szombathely (Vas m.) 9, 60, 122, 127 (10/T), 134 (74/A), 160 (23/H), 223 (É), 224 (É)

Tab (Somogy m.) 223 (É)
 Tápiószéle (Pest m.) 60, 121, 127 (4/T)
 Tapolca (Veszprém m.) 122, 135 (76/A), 155 (12/H), 224 (É)
 Tardai (Borsod m.) 106 (Tk), 119, 129 (22/A), 145 (6/HK), 169 (1/F)
 Tata (Komárom m.) 132 (49/A), 224 (É)
 Tatabánya (Komárom m.) 224 (É)
 Temesvár / Timișoara (Románia) 222 (É)
 Timișoara ld. Temesvár
 Tinnye (Pest m.) 60
 Tîrgu Mureș ld. Marosvásárhely
 Tiszabód (Szolnok m.) 60
 Tiszafüred (Szolnok m.) 60, 121, 123, 132, 223 (É)
 Tiszakécske (Bács-Kiskun m.) 107 (Tk), 121, 133 (65/A), 152 (4/H)
 Tiszaroff (Szolnok m.) 60
 Tokaj (Borsod m.) 87 (Tk), 129 (5/A), 133 (57/A), 155 (13/H), 167 (8/Tsz),
 170 (7/F)
 Trenčín ld. Trencsén
 Trencsén / Trenčín (Csehszlovákia) 120, 222 (É)
 Tura (Pest m.) 132

Újlak ld. Budapest
 Újpest ld. Budapest
 Újvidék / Novi Sad (Jugoszlávia) 7, 117, 135 (79/A), 149 (10/HK), 163 (29/H),
 222 (É)
 Ungvár / Uzgorod (Szovjetunió) 117, 223 (É), 224 (É)
 Unterberg ld. Kismarton
 Uzgorod ld. Ungvár

Vác (Pest m.) 10, 121, 132 (52/A), 222 (É)
 Vajszló (Baranya m.) 132
 Városszalónak ld. Szalónak
 Várpalota (Veszprém m.) 121, 129 (17/A), 174
 Vasvár (Vas m.) 59
 Velikiye Komjati ld. Komjáti
 Verpelét (Heves m.) 132
 Veszprém (Veszprém m.) 224 (É)
 Vinogradov ld. Nagyszőlős
 Vörösvár ld. Pilisvörösvár

Wien ld. Bécs
 Worms (Németo.) 128 (B/A)

Zágráb / Zagreb (Jugoszlávia) 175
 Zagreb ld. Zágráb
 Zalaegerszeg (Zala m.) 60, 80 (Tk), 121, 122, 135 (75/A), 223 (É), 224 (É)
 Žilina ld. Zsolna
 Zrenjanin ld. Nagybecskerek
 Zsámbék (Pest m.) 120, 131
 Zsolna / Žilina (Csehszlovákia) 175, 222 (É), 223 (É)

Anikó Gazda

SYNAGOGUES AND JEWISH COMMUNITIES IN HUNGARY:
MAPS, DATA, ARCHITECTURAL DRAWINGS
(Summary)

As an expert at the Hungarian Institute for Town and Regional Planning, Budapest, the author has been analysing the structure of the villages, towns and cities in Hungary for quite a long time. Although an architect by profession, she has also drawn historical conclusions: the architectural characteristics of towns can be a clear indication of the chronology and dimension of the development in Hungary. At the turn of the 20th century and in its first decades, the situation and the features of town-houses and merchants' buildings became more significant than those of administration and religion. The appearance of these buildings thus generally indicated the social élan of the emancipated Jews.

The author became interested in the architecture of the Hungarian synagogues while examining the dominating characteristics of the city centers which were formed at that time and have been significant since then. As soon as Jews took a growing part - in many cases almost essential - in commercial, financial, as well as social and cultural life of their settlement, corresponding to their newly gained status, they moved the seat of their meetings, festive prayer houses to the city centers. Thus the former simple prayer rooms and halls with modest furnishings - a great many of them have disappeared - were replaced by newly constructed, richly ornamented synagogues, primarily as inner scenes of the congregational ritual, maintaining the dignity of the Jews' position. In many cases the size of these synagogues, as well as the modernity in their architectural design and the attractiveness in their appearance, had significant effects on the Hungarian environment: they not only changed but further influenced the architectural character of city centers. Therefore, at the last moment when Hungarian synagogues can still be preserved - there is a great danger that many of them will disappear in the future -, it seemed reasonable to gather architectural and historical information in order to offer a specific account of the former synagogues. This includes all accessible information on the basis of statistical and archival records together with the author's survey and investigation using help from oral sources. The aim of the present summary is therefore to constitute a catalog of synagogues according to their size, place in their environment and stylistical mark.

Translated by Anna Ádám

The summary of the above survey was to be published in 1989 by the Publishing House of Technical Literature (Műszaki Könyvkiadó), Budapest, in a collective volume written in cooperation with other experts, edited by László Gerő, authors: Anikó Gazda, András Kubinyi, Nóra Pamer, Klára Póczy, Károly Vörös (Magyarországi zsinagógák, Budapest, 1989). This book, prepared for wider interest, however, was not suitable to publish all the documentation obtained. The old statistical data noting the number of the Jewish population, for example, gave sometimes references to the type of community centers. The size of the population in various communities led the author to hypothesize the existence of some community centers not attested otherwise since the existence of a minyan might have presupposed a place of worship. Thus, the analysis of Hungarian statistical data has led to the conclusion that at least one thousand - now vanished - synagogues can be presumed. This number is ten times more than is known from fragmentary historic records. Experts know of several pictorial representations of more than 400 synagogues surviving in different archival collections. Approximately 100 sketches of these have been catalogized and listed.

The present documentary work will be useful for experts examining the social significance and spiritual influence of Jews in Central Europe - particularly in Hungary - in the 18th, 19th and also in the early 20th century. Further detailed surveys are required in the future since there are many unknown areas in history of the settlement of Hungarian Jews as well as in evaluating the architectural effects of the synagogues and other Jewish community centers and explaining the message that these buildings convey. Additional work is required to locate minor prayer houses, houses of study, schools and ritual baths, publish photographs and ground-plans. To compare the formal requisites of synagogues and other buildings of the Jewish community would result in new aspects for research. Intensive historical study of tomb stones might succeed in acquiring further knowledge as to the history of settlements. Moreover, it helps evaluate the size and position of Jewish communities. The author and her co-workers unravelled and explained Hebrew inscriptions on the walls of the surviving synagogues. These texts prove to be of important religious and ideological evidence of the chief rabbis' and other community leaders' religious attitude that may convey an impression of Jewish morality and mentality to successive generations. This study is to be published separately.

Last, but not least, it is fitting to offer this book as a memorial to

Hungarian Jews since most of the synagogues were abandoned for ever when most of the Jews who lived in the countryside were murdered in the Nazi concentration camps in 1944-45. The majority of the synagogues now in use cannot perform the functions - and probably will never do so again - that was intended by those who built them. This study also pays homage to the memory of those persons who built the synagogues as well as to the past function of these buildings.

May Jeremiah's Lamentation, Chapter 3, verse 20, stand here as a symbolic reminder.

"My soul has them still in remembrance,
and is humbled in me."

Population Statistics of Jewish Communities. Informations on Community Buildings

The statistical lists published on pp. 15-45; 180-219 enumerate settlements where more than 30 Jews lived in the years 1828, 1851, 1910, and 1941. The lists in this chapter have been made on the basis of the topographical statistics of Hungary published in 1978 in alphabetical order for each county (see columns 2-5). The year of construction of the synagogues (see column 6) has been taken from the relevant publications. The size and state of the synagogues were recorded by the author between 1980-1988 (see columns 7, 8, 9). The abbreviations in columns 7 and 8 are as follows.

ISZ = prayer rooms for communities with 30-100 persons (in 304 settlements)
I = prayer rooms for communities of 100-500 members (406 of these houses could be located, 88 of them have been transformed, 24 of them have retained their original function)
ZS = synagogue for communities with more than 300 members (recorded for 356 cities and villages, 41 of them still retain their original form (A), 30 of them can be recognized by the exterior form (B), and 40 have been totally transformed (C))

Further abbreviations for columns 8 indicating the state of condition of the buildings are the following ones.

A = the original external and internal arrangements of the buildings are intact
B = only the external arrangement is original
C = the building exists but it is unidentifiable by form
/ = the building has been demolished
- = no investigation has been made on the spot
? = no information from oral sources

Column 9 indicates the present use of the buildings. The data for all the buildings in Hungary listed in this book have been checked by the author. Most of these data, however, are missing from the lists in the Appendix. Thus, further data are listed separately.

Distribution of Jews in Hungary in 1910. Size of Jewish Communities according to the Statistical Data

The economic changes in the late 19th century influenced the formation of centers where Jewish capital was concentrated. The last period of this process is shown on the map of 1910 indicating Jewish groups.

Localization of Jews in Hungarian Settlements. Location of Synagogues

The description of the medieval synagogues takes up only a very small part of this chapter. The city maps published here show conditions in the 19th century, but also particularly in the early 20th century which are also portrayed on city maps of the present day.

In the area of Hungary which had been devastated and depopulated as a result of Turkish invasion and Austrian reconquest, settlements had been rebuilt according to conscious architectural planning in the 18th century and later. Hungarians who had remained in their settlements or had been removed to other places in the country were augmented by people from different German territories as well as from Serbia, Croatia, South Slovakia and Romania who had escaped north from the Turkish devastation in the Balkans. Slovaks also came from Bohemia and Moravia, furthermore some Russians coming from Poland and Galicia settled here. Besides these ethnic groups more and more Jews from Bohemia and Moravia settled down and found protection and obtained possession of house and land; their communities also enjoyed certain rights against services and taxes paid to the local noble families. From the 18th

century on and until the mid-19th century, Jews took a growing part in commercial, financial and cultural life. This is clearly reflected in the history of settlement. The synagogues constructed during this period were also examples for the mental and cultural attitude of Jews as well as their forced segregation. Jews were able to form communities within or very close to the manor-house of a noble offering protection. Synagogues were constructed within the settlements. After Jews had been given the right of free movement, Jewish communities also obtained the right to acquire land so that after 1840 they were able to build the synagogue in the center of the settlement suitable to their position. A series of maps classified in five groups is to show the settlement patterns, the position of Jews, location of their commercial center, as well as of their synagogue (besides churches of other denominations). These patterns are as follows.

- 1) Jewish settlements in the Middle Ages
- 2) Settlements in the first half of the 18th century: the so-called "Juden-hofs";
in the second half of the 18th century: the so-called "Jewish quarters";
relation between Jews and the center of settlements;
location of synagogues
- 3) Possibilities to settle in market-towns;
presumed place of residence of Jewish families
- 4) Location of commercial center as well as of religious buildings of settlements in the second half of the 19th and in early 20th century
- 5) Synagogues in Budapest

In this chapter there are 69 town and village maps published indicating the places of synagogues and other community centers as well as of the other traces of Jewish settlement.

Architectural Aspects of the Synagogues

The ground-plans of the synagogues are shown according to their interior arrangement conforming to the liturgy. Thus, they have been classified in six main groups.

- 1) Medieval synagogues
- 2) Synagogues of longitudinal form provided with a gallery facing west
- 3) Synagogues built in late 18th and early 19th century with a more elaborate internal arrangement
- 4) Synagogues of longitudinal inner form, surrounded by women's galleries on three sides
Buildings with twin towers on the facade
- 5) Synagogues of rectangular central form, provided with women's galleries on three sides
- 6) Buildings of hexagonal or octagonal ground-plans.

The vertical and cross-sections, as well as the facade drawings, demonstrate the stereoscopic arrangement of the buildings.

The drawings presented here are not intended to give historical or architectural perspectives showing the outstanding examples of national or European synagogues. They are, of course, inadequate for that due to the limited number of drawings of synagogues survived. On the other hand, important buildings and architectural trends cannot be illustrated here due to the insufficient number of available drawings. It is also a question whether synagogues can be classified as Jewish community buildings on the sole basis of external stylistical marks. Therefore, the facade drawings, vertical and cross-sections shown here cannot be considered complete or perfect, they present rather a selection of diverse architectural forms of Hungarian synagogues. In this chapter there are 105 ground-plans, 12 vertical and cross-sections, 28 facade drawings, 22 ground-plans for Mizrahs and some pictures of Torah shrines and other remains.

The Synagogues in the History of Hungarian Architecture

In this chapter Jewish architectural activity is studied in relation with the social position of the Jews in and after the 18th century.

The style of synagogues at a given point was influenced not only by the environment. Knowledge and technology of architects and craftsmen were also of importance. Furthermore, the number and origin of the members of community, their financial situation and last but not least, their sense of identity as

well as their intellectual relations with certain other religious centers have played a prominent role.

Jewish architecture was also much influenced by the segregation of Jewish settlements in the 18th and in the first half of the 19th century. The simple exterior form of their buildings is a historical and social result of the compulsory segregation in this period. For this reason these buildings do not fit into the general development of architectural styles. They do not conform to European church architecture either. During the period when classical and romantic architecture was generally prevalent, the synagogue architecture applied totally different from the mainstream style tradition plans and designs as a result of Jewish determination to establish and represent their independence from other religious denominations.

In the second half of the 19th century as a consequence of the right of free migration, liberal spiritual and intellectual ideas came from Jewish communities in Germany, Bohemia and Moravia as well as from Polish, Lithuanian and Galician Jewish centers, later on also from nearby Vienna (particularly affecting synagogue architecture). They had a great effect on the wealthy and intellectually respected Hungarian Jewish centers.

Buildings primarily used for religious purposes began to express the social and economic position of the Jews. Thus, due to the changing social conditions, mainly in cities, synagogues as buildings revealed the increasing role of Jews who were rising into the middle-class, a characteristic of economic development of Hungary at that time. Jews were highly susceptible to new and modern, interesting artistic forms. In the 19th century social admission was followed by a certain esteem. It stands to reason that the architectural finish of normal dwelling houses or houses of merchants as well as synagogues (which were the most important community buildings for Jews) was inspired by their ambition for emancipation. Also as a result of their progressive consciousness of being Hungarians as well as the general contemporary attitude, these buildings were not only significant parts of Jewish cultural life but at the same time they became important elements of the Hungarian city or rural centres, as well.

Although after the "Holocaust" and World War II many of the surviving buildings lost their original function, they still can give us an impressive picture of urban development in Hungary.

There are various possibilities for using Jewish synagogues survived for other functions, for instance for communal use as libraries, for exhibitions, as lecture or concert halls, etc. It would be wise, however, to keep all symbols, inscriptions, Tables of the Commandments, Stars of David and other memorials to preserve and commemorate the former Jewish communities for future times, as well as to document the former function of the buildings. Nothing morally objectionable should be put in the buildings which could be considered "unchaste" - for instance as has already been done in Hungary in recent years using synagogues as gyms, fencing, boxing or wrestling halls, swimming pools, savings bank, bazars or shops, etc.

The author is well aware of the fact that the present review - completed by data on size of Jewish settlements, synagogue buildings, etc., according to the census of 1910, relating to the then territory of Hungary in the Appendix - can only serve as a source of reference to those who wish to investigate the subject further. The present review should be seen as a contribution to an appreciation of the role of Hungarian Jews with an attempt to place their synagogue architecture in its proper context within other religious and public buildings. This is also an homage to all those who designed, build, and decorated these buildings, as well as those who prayed within their walls.

May the stele and the memorial pebble opposite the synagogue in Orosháza and its inscription (words of Miklós Radnóti, the martyr poet), stand here as a symbolic token for the idea of this book.

"There were those who, gritting their teeth, ran ahead in the fire,
combat-trained, and only because they were helpless against it,

...

Places there were where some went in sealed-off cattle cars; places
where they, stiff with fear and unarmed, stood erect in the minefields;
places where, rifle in hand, not a few of them went of their own will,
silent, because they felt that war, down there, was their own cause -
Angel of Freedom, you'll guard their enormous dreams in the night now."

(Miklós Radnóti, A la recherche ...

Translated by Emery George.

In: The Complete Poetry, Ardis, Ann Arbor, MI, 1980)

On p. 176:
Orosháza
Jews' Deportation Memorial
Sculptor:
Nagy, István János
(1972)

שהוכחדו — יישאר לנצח. משום כך אנו רואים בכתובת שממול בית הכנסת באורושהזה (מתוך שירו של מיקלוש רדונטי A la recherche) ובצדדור שלידו — את סמלה של עבודתנו.

תוכן העניינים

מבוא	7
דברי תודה	11
מספר הנפשות של הקהילות היהודיות — נתונים על בנייני הקהילה	13
מיקרא	14
טבלאות	15
מפות	47
מיקומם של היהודים בהונגריה בשנת 1910 — קבוצות על פי גודל לפי נתונים סטטיסטיים	51
מפות	53
מיקומם של היהודים בישובינו — מקום בית הכנסת	59
דברי הסבר למפות	62
1. מיקומם של היהודים בימי הביניים	63
2. במחצית הראשונה של המאה ה-18 ה"יודנהוף"	64
במחצית השנייה של המאה ה-18 "הרובע היהודי"	66
מקומו של בית הכנסת הוא הקשר בין בעלי האחוזה ליהודים	70
3. אפשרויות ההתיישבות בערי השדה. מקומות מגוריהם המשווערים של משפחות יהודיות	76
4. מצבם של בנייני הכנסיות ובנייני ציבור ושל המרכז המסחרי בלבם של היישובים במחצית הראשונה של המאה ה-19 ובעשרות הראשונות של המאה ה-20	90
5. בתי הכנסת של הבירה	112
בעיות הנדסיות של בנייני בתי הכנסת	117
תוכניות הבנייה	118
1. בתי כנסת בימי הביניים	118
2. בתי כנסת ששטחם מוארך ועזרת הנשים בצד מערב	119
3. בתי כנסת ששטחם הפנימי מעוצב כצורה רפרזנטטיבית סוף המאה ה-18 ומחצית ראשונה של המאה ה-19	120

4. בתי כנסת אורכיים ומוקף בעזרת נשים משלושת הצדדים

121	בניינים בעלי שני מגדלים
122	5. בתי כנסת בנויים בצורה של רבוע, מוקפים בעזרת נשים משלושת הצדדים
123	6. בניינים שתוכניות הבנייה שלהם צנטרליסטית
124	המבנה
125	דברי הסבר לציורים
127	ציורים פרספקטיביים של בתי כנסת
128	תוכניות הבנייה
128	דוגמאות לבנייה מקבילה לבתי הכנסת ההונגריים
128	1. בתי כנסת בימי הביניים
129	2. בתי כנסת אורכיים
131	3. בתי כנסת ששטחם הפנימי רפרזנטטיבי
132	4. בתי כנסת ששטחם מוארך ומוקף בעזרת נשים
136	5. בתי כנסת בנויים כרבוע
138	6. בניינים שתוכניתם צנטרליסטית
141	השתקפותם בשטח של הבניינים על פי חתכי-אורך
143	וחתכי רוחב
151	תיאורי חזית
164	שטח בית הכנסת
165	הארגון הליטורגי של השטח הפנימי
166	המזרח
167	ארון הקודש
169	כתובות עבריות על הבניינים המופיעים בציורים
171	שארשפטק: מקווה
172	אולסליסקא: בית הרב בק"ק
173	מקומם של בתי הכנסת בתולדות הבנייה בהונגריה
177	נספח: מספר הנפשות של הקהילות היהודיות — נתונים לבנייני הקהילה (הונגריה ההיסטורית)
177	מיקרא
180	טבלאות
220	מפות
222	אדריכלים
225	רשימת המפות
226	רשימת הציורים
230	מפתח המקומות

בעיות הנדסיות של בנייני בתי הכנסת

אני מציגה את תוכנית הבנייה של בתי הכנסת, העונה על הצרכים הליטורגיים בנוגע לתכנון השטח.

אני מונה 6 קבוצות של תוכניות בנייה:

1. בתי כנסת בימי הביניים.
2. בתי כנסת ששטחם מוארך ועזרת הנשים נמצאת בצד מערב.
3. בתי כנסת ששטחם הפנימי מעוצב בצורה רפרזנטטיבית — בסוף המאה ה-18 ובמחצית הראשונה של המאה ה-19.
4. בתי כנסת ששטחם הוא מוארך ומוקף בעזרת נשים משלושת הצדדים. בניינים בעלי שני מגדלים.
5. בתי כנסת בנויים בצורה של רבוע, מוקפים בעזרת נשים משלושת הצדדים.
6. בניינים שתוכנית הבנייה שלהם צנטרליסטית.

השתקפותם בשטח של אותם הבניינים מומחשת על ידי חתך-אורך, חתך-רוחב וכן על ידי תיאורי החזית.

לא השתדלתי לייצג בעזרת הציורים שברשותי דוגמאות רפרזנטטיביות של בנייני בתי כנסת בהונגריה או באירופה מבחינת ההיסטוריה של ההנדסה או של האומנות. המספר המועט של הציורים שנעשו לפי מדידות מאותם בתי כנסת, שנשארו עומדים על תלם בדרך מקרה, אינו מאפשר ייצוג מעין זה. מאידך חסר החומר הציורי של בניינים חשובים ובהעדרו אין אפשרות לערוך תצוגתם של אותם בניינים. בנוסף ספק רב אם ניתן לדרג את בתי הכנסת, בתור בניינים ציבוריים של הקהילה, אך ורק לפי תווי הצורה החיצונית שלהם. ולכן לא ייעדתי את חתכי הבנייה ותיאורי החזיתות לשם עיבודו המושלם של הנושא, והסתפקתי בבחירת דוגמאות שונות של צורות מגוונות — בבניין בתי הכנסת בהונגריה.

בפרק זה אני מביאה 105 תוכניות בנייה של בתי כנסת וכן חתכי-אורך וחתכי אורך ורוחב, 28 ציורי חזית, 22 ציורי מזרח וארונות הקודש וכד'.

מקומם של בתי הכנסת בתולדות הבנייה בהונגריה

בפרק זה אני עוסקת בפעילות היהודית בשטח הבנייה — החל במאה ה-18 — כתוצאה ממצבה החברתי החדש.

בניית בתי הכנסת בתוך שטח גיאוגרפי מסוים הושפעה לא רק מהמקום הנתון, או מכלי העבודה והכשרתם המקצועית של הבונים, אלא גם ממקור מחצבתם של בני הקהילה, מגודלה של הקהילה וממצבה הכספי ובנוסף — ולא כגורם אחרון — מקשריה עם מרכיבים דתיים אחרים ומהזדהותה עמם. התמקמותם והסתגרותם של היהודים, שהיו מוכתבים מלמעלה, השפיעו לא מעט על הבנייה, במיוחד במאה

ה-18 ובמחצית הראשונה של המאה ה-19. הצורה החיצונית הצנועה היא סימן היכר מובהק בתקופה הנדונה וביטוי להסתגרותה המאולצת של היהדות. זהו ההסבר לכך, שקשה מאוד לשבח את הבניינים האלה בתוך סגנון הבנייה המקובל ומיוחד בתוך הסגנון של "בית הכנסת". הצורות הסמליות, שבהן השתמשו בתקופת הקלטיציזם או הרומנטיקה, הן למעשה זרות לאידיאלים של בתי הכנסת, שכן יש בהן משום חיפוש ושחזור של העבר היהודי תוך השתדלות לבטא מעמד שווה לבתי הכנסת בהשוואה לבנייני הכנסיות.

עם השגת הזכות לשינוי חופשי של מקום המגורים, במחצית השנייה של המאה ה-19, עלינו לשים לב לכל אותם כיוונים רוחניים שהגיעו מהקהילות בגרמניה, בצ'כיה, במורביה, או מפולניה, מליטא או מגליציה — והקהילות החשובות בהונגריה הושפעו מהן מבחינה רוחנית וכלכלית. הבניינים, ששימשו עד כה רק לתפקידים ליטורגיים הופכים יותר ויותר לאמצעים רפרזנטטיביים. בעקבות השינויים שחלו בסביבה החברתית אפשר לחוש גם דרך ההסתכלות בבנייני בתי הכנסת, בעיקר בערים, את ההתפתחות שחלה ביהדות בתחום הכלכלי ואת חשיבותן הגדלה והולכת מבחינה תרבותית-היסטורית של הקהילות, שמספר מאמיניהן עולה בהתמדה. הדבר מתבטא בתפיסתן המהירה של כל מה שהיה "חדש" בזמנו, של כל מה שנראה מעניין ולא פעם הביא הדבר לפתרונות אומנותיים נועזים. במאה ה-19 להיות "מקובל בחברה" פירושו היה גם להיות מכובד במידה מסוימת. טבעי שליד בתי המסחר ניתן היה לראות בבנייני הציבור העיקריים של הקהילה ובבתי הכנסת שנבנו בעת ההיא על הפתרונות ההנדסיים שלהם את ניצני שאיפתם להשגת האמנציפציה הנכספת. כתוצאה מכך הפכו הבניינים האלה לחלק אינטגרלי לא רק בתולדות התרבות של היהדות, אלא אף נעשו גורם מעצב של ערינו ושל ערי השדה שירדו לדרגה כפרית. אומנם בעקבות שואת יהדות הונגריה רובם של הבניינים האלה השתנה, אך בכל זאת ניכרת גם היום השפעתם המעצבת על סביבתם.

אשר להשרדותם של בתי הכנסת בהונגריה, יש להבהיר אילו אפשרויות שינוי ניתן לעשות בשימוש למען הציבור הלא-יהודי (ספריה, אולם תצוגה, אולם הרצאות, אולם קונצרטים). יש להשתדל, שכל אות וסמל ששרד בבניין (כתובת, לוחות הברית, מגן דוד, לוח זיכרון) ימשיכו להנציח את זכרה של הקהילה היהודית ויצינו את שימוש והייעוד המקורי שלהם. אסור להכניס בין כתלי בית הכנסת פעילות לא מוסרית, העלולה להפוך את הבניין למקום "לא טהור" (אולם התעמלות, אולם להתאבקות וסייף, בריכה מקורה, פעילויות בנקאיות, באזר וכו') דברים שנעשו בהונגריה בעבר, לדאבונו.

אנו מודעים לכך, שאוסף הדוקומנטים הזה, ובמיוחד הנתונים שבנספח, הם לא יותר מאשר מקורות בשביל אלה הרוצים להמשיך ולחקור בנושא. ידוע לנו ששטחים רבים עוד מצפים לעיבוד המדעי. ברצוננו לתרום לכך, שיהדות הונגריה ובתי הכנסת שלה יקבלו את המקום הראוי להם, כטיפוס בנייה מיוחד, בין שאר הבניינים הציבוריים ובנייני הדת, וזכרם של בניהם, מהנדסיהם, אמניהם והמתפללים

לגודלם ולמצבם של בתי הכנסת (עמודות 7, 8, 9) הם תוצאות של הבדיקות שנעשו באתר המסוים.

ISZ — חדר תפילה בקהילה שמנתה 100–30 איש, ב־304 יישובים.
I — בית תפילה מצוי בכל קהילה שמנתה 100–500 איש, בתוך 406 יישובים. מתוכם 88 שצורתם (ייעודם) שונתה, 24 נשארו בייעודם המקורי.

ZS — בית כנסת מצוי בכל קהילה שמנתה למעלה מ־300 איש ב־356 מקומות בערים ובכפרים. מתוכם 41 נשארו בצורתם המקורית (A), 30 מהם צורתם החיצונית שונתה אבל ניתן להכיר את הצורה המקורית (B). 40 מהם שונו לגמרי (C).

את מצב הבניינים מכילה עמודה מס' 8 ברשימה.

A — התוים הפנימיים והחיצוניים של הבניין מקוריים.

B — התוים החיצוניים של הבניין מקוריים.

C — הבניין קיים אבל לא ניתן להכיר את צורתו המקורית.

/ — הבניין פורק.

— — אין נתונים של האתר.

? — הנשאלים לא יכלו לתת הבהרות.

ולבסוף עמודה מס' 9 מדברת על ייעודם העכשווי של הבניינים.

את כל המידע על הבניינים בהונגריה בדקנו על אתר. הנתונים האלה חסרים בלוחות הנספחים לגבי הונגריה ההיסטורית. לכן אנו מצרפים את הנתונים המשלימים לגבי בתי הכנסת בתוך הרשימות או בנפרד.

מיקומם של היהודים בהונגריה בשנת 1910

בפרק הזה נראה את אותם המרכזים שנוצרו בעקבות התמורות הכלכליות שאירעו בשליש האחרון של המאה ה־19, ואשר בהם התרכזו היהודים בעלי ההון. את התחנה האחרונה בשלב הזה ניתן לראות בלוח המתאר את מיקומה של האוכלוסיה היהודית בשנת 1910.

מיקומם של היהודים ביישובינו

אשר למצב בתי הכנסת בימי הביניים, תיאורנו יעסוק בנושא רק בצורה שטחית. מפות הערים שבפרסומנו מתארות את מצבם של כמה מהם במאה ה־19, אבל בעיקר הן מתארות את המצב במאה ה־20, כאשר אותן המפות מושלכות על גבי מפות הערים שבימינו.

לאחר מסעי המלחמות של הטורקים נתדלדלה אוכלוסיית המדינה והחל במאה ה־18 אנו עדים לתהליך מכוון של התיישבות מחודשת. לצד האוכלוסיה ההונגרית, שנשארה במקומה או שנאלצה לשנות את מקומה, הגיעו לאזור גרמנים מחבלי ארץ שונים בגרמניה; מארצות הבלקן באו מתיישבים ממוצא קרואטי, סרבי, סלובקי (דרום) ורומני שנאלצו לברוח משם בגלל התוצאות ההרסניות של כיבושי הטורקים. מציכה וממורביה הגיעו סלובקים, ומפולניה באו רותנים. לצד הקבוצות האתניות והדתיות האלה התחזק מעמדן גם של היהודים שבאו מציכה וממורביה כדי להתיישב בהונגריה וזכו לזכויות קולקטיביות ולהגנה מסוימת מבעלי האחוזות בתמורה לשירותים שונים שביצעו למענם. במאה ה־18 ובמחצית הראשונה של המאה ה־19 אנו עדים לפריסה התיישבותית גוברת ולהתחזקות כלכלית בקרב היהודים, אך יחד עם זה אנו רואים, שבתי הכנסת, שנבנו בתקופה זו, משמשים לנו דוגמא להסתגרות חברתית ורוחנית שנכפו עליהם בתוקף הנסיבות. באותה תקופה הותר ליהודים להתגורר בתוך שטחי האדמה של בעלי האחוזות או בתחום השייך לארמונותיהם. הם נהנו מחסותם ומהגנתם ויכלו לבנות את בתי הכנסת בשטח הפנימי, המוגן על ידי אדוני הארץ. לאחר 1840, כאשר קיבלו את הזכות לרכישת קרקעות ולשינוי חופשי של מקום המגורים, התחילו היהודים לבנות את בתי הכנסת ויתר בנייני הקהילה בלב מקום התיישבותם לפי מעמדם החברתי החדש. בסדרת המפות שבעבודתנו, אפשר להבחין ב־5 קבוצות המתארות את מיקומם של בתי הכנסת, לפי אפשרויות ההתיישבות של היהודים, ליד המרכזים המסחריים או ליד הכנסיות הנוצריות השונות. חמש הקבוצות הן:

1. מיקומם של היהודים בימי הביניים.

2. במחצית הראשונה של המאה ה־18 המקום הוא מה שנקרא "יודנהוף". במחצית השנייה של המאה ה־18 זה היה ב"רובע היהודי". הקשר בין מרכז בעלי האחוזות לבין היהודים הוא מיקומו של בית הכנסת.

3. אפשרויות ההתיישבות בערי השדה. מקומות מגוריהם המשוערים של משפחות יהודיות.

4. מצבם של בנייני הכנסיות ובנייני ציבור וכן של המרכז המסחרי בלבם של היישובים במחצית הראשונה של המאה ה־19 ובעשרות הראשונות של המאה ה־20.

5. בתי הכנסת של הבירה.

בפרק הזה אנו מפרסמים 69 מפות של ערים ושל יישובים, תוך ציון מיקומם של בתי הכנסת ושל שאר הבניינים הציבוריים של הקהילה. כן מצוינים גורמים יהודיים אחרים השייכים לתמונתה של העיר.

בתי כנסת וקהלות בהונגריה מאות נתונים שרטוטים אדריכליים

סיכום

במסגרת עבודת המחקר, שערכתי במכון למדע ולתכנון בניין ערים, עסקתי במשך שנים ארוכות בניתוח מרכזי ההתיישבות של כפרינו וערינו הוצירות. הגעתי להכרת האספקט ההיסטורי של הנושא דרך הסתכלותי כאדריכלית. המיוחד שבבניין הכפרים ומרכזי הערים וכפי שהוא משתקף בשכבות הגיאולוגיות מצביע על הקצב ועל מידת הפיכתה של הונגריה לחברה אזרחית. בשלהי המאה הקודמת ובעשרות הראשונות של המאה הנוכחית בולטים יותר ויותר, לצד בתי האדמיניסטרציה השלטונית ובנייני הכנסיות, מיקומם של בתי האזרחים ובתי המסחר. הופעתם של הבניינים האלה מצביעה במידה רבה גם על התקדמותה החברתית של היהדות בעידן האמנציפציה.

גרעני ההתיישבות העירונית שנוצרו אז ואשר ייחודם ניכר עד ימינו העירו תשומת לבי לבנייני בתי הכנסת בהונגריה. ככל שיהודים הפכו לחלק אינטגרלי, יתר על כן, לגורם מכריע בתחום הכלכלה, החברה והתרבות במקום מושבם, בה במידה העתיקו את בתי הכנסת שלהם, מקום התכנסותם בימי חג ומועד, למרכז העיר, כעדות לדרגה ולמעמד שרכשו לא מזמן. בתי התפילה המקוריים, שבראשית דרכם היו צנועים ופשוטים, מוסרים את מקומם לבתי כנסת מפוארים, המשמשים לא רק לצורכי הפולחן הדתי, אלא מפגינים את צורכיהם הייצוגיים של בניהם. הבניינים הם גדולים ומרווחים, כליל הביצוע של התכנון המודרני, ועל ידי כך הם הופכים לחלק דומיננטי בסביבתם: הם לא רק משנים את אופיו הארכיטקטוני של מרכז העיר שבו הוקמו, אלא גם משפיעים על עיצובו בעתיד. לכן מצאתי לנכון לרכז בשעה זו, ברגע האחרון לפני הכליון המוחלט של אותם בתי כנסת, את קורות ההתיישבות שלהם ואת אפיונם הארכיטקטוני. עשיתי זאת על פי נתונים סטטיסטיים, ממצאים השמורים בארכיונים או על פי עדותם של אלה שבידם הפרטים הנחוצים ובראש ובראשונה על פי סקירותי ומדידותי האישיות. ניסיתי לערוך רשימה של בתי הכנסת שעדיין קיימים במציאות ולחלק אותם לטיפוסים על פי סגנון הבנייה ועל פי נתוני הסביבה שבה הוקמו.

את תוצאות המחקר, שכתבתי בהשתתפותם של כמה עמיתים למחקר זה, רציתי להוציא לאור באמצעות "Muszaki Konyvkiado" (הוצאה לאור מקצועית) בשנת 1989. ברם הדרך שנועד לציבור הרחב אינו מתאים לפרסם בו את כל החומר הדוקומנטרי השייך לנושא. התאורים הסטטיסטיים של העבר, המכילים את מספר הנפשות של התושבים היהודיים, לפעמים מוסיפים גם פרטים על מהותם של

תרגם צבי מושקוביץ

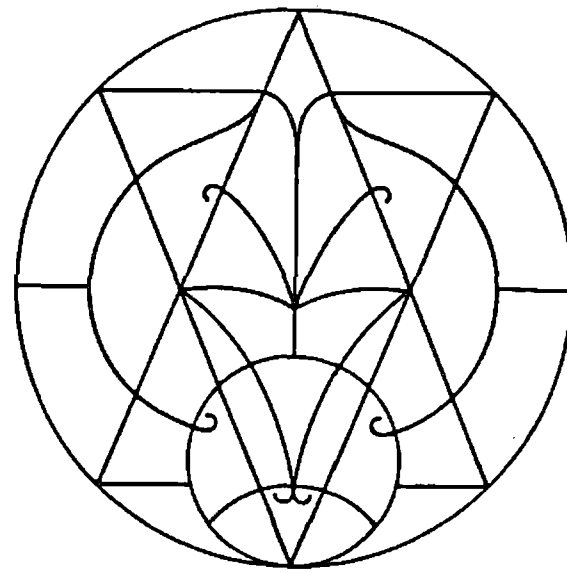
הבניינים הציבוריים שעמדו לרשותם של אותם התושבים. על קיומם של אותם בניינים ציבוריים אנו יכולים ללמוד גם מתוך מספר הנפשות שבאותו מקום, שהרי סביר להניח שבכל מקום שהיה מניין, שם היה גם מקום תפילה כלשהו. בצורה זו ניתן לשער על פי הנתונים הסטטיסטיים ההונגריים שהיו לפחות עוד כאלף בתי תפילה במדינה זו ואשר אינם קיימים עוד - פי עשרה ממספרם של אלה שאפשר להוכיח על פי נתונים הנדסיים. אנו מכירים את תצלומיהם של יותר מ-400 בתי כנסת מתוך אוספים ארכיוניים שונים; הצלחנו לכנס למעלה ממאה תוכניות בנייה של בתי כנסת ולמיין אותם.

בעבודתי הנוכחית אני מתכוונת למסור את ממצאי הדוקומנטציה שלי בראש ובראשונה לאותם החברים למקצוע העוסקים בשטח זה ולכל אלה הרוצים לחקור את רוח היהדות, את תפקידיה והשפעותיה במאות ה-18-19 ותחילה המאה ה-20, במרכז אירופה ובעיקר בהונגריה. אני תקוה שרבים יוסיפו לעסוק במחקר זה וביתר פירוט ממחקרי הנוכחי. עוד רבה המלאכה שיש לעשותה להכרת קורות ההתיישבותם של היהודים בהונגריה, וכן לחשיפת חשיבותם האדריכלית של בתי הכנסת ושאר הבניינים הציבוריים של יהדות זו. עלינו לחפש ולמצוא את שרידיהם של בתי תפילה קטנים, ישיבות, חדרים ומקוואות ולעשות למען פרסום תצלומיהם או תוכניות הבנייה שלהם. כן עלינו לעסוק בהשוואת בתי הכנסת לבתי ציבור יהודיים אחרים. עיבודם ההיסטורי של המצבות בבתי הקברות מביא לפנינו נתונים לקורות ההתיישבותם של היהודים במקום ועוזר לנו להכיר את גודל הקהילה היהודית המסוימת ומצבה. הכתובות העבריות של בתי הכנסת הקיימים עדיין עובדו על ידינו בעזרתו של הרב, ג'ורג' לנדסמן. הטקסטים מעידים על השקפתם הרוחנית של הרבנים ושל טובי הקהילה, אותה הם משתדלים להנציח ולהעביר כירושה רוחנית לדור הבא. הטקסטים יתפרסמו באמצעות האקדמיה למדעים של הונגריה - קבוצת המחקר של היודאיסטיקה.

בפרסום הכרך הזה יש בכוונתנו אף להציב יד ושם ליהדות הונגריה, שהרי בתי הכנסת של ערי השדה נחרבו על מתפלליהם, וגם אלה שעדיין נשארו על תלם שוב אינם ממלאים את התפקיד לו נועדו. ברצוננו להזכיר את בוני בתי התפילה ואת חשיבותם בעבר, כדברי המקובץ, ירמיהו: זכור תזכור ותשוח עלי נפשי (איכה ג, כ).

מספר הנפשות של הקהילות היהודיות - נתונים על בנייני הקהילה

הרשימות שפורסמו מכילות - על פי אוצר השמות הגיאוגרפיים משנת 1978, מסודר לפי מחוזות ובתוכן לפי סדר אלפבתי - את אותם היישובים שבהם חיו באחת מארבע השנים (1828, 1851, 1910, 1941) יותר מ-30 יהודים (עמודות 2-5). את שנת בניין בית הכנסת שאבנו מתוך הפרסומים שבהערות (עמודה 6). אשר

אניקו מרים גודא

בתי כנסת וקהלות בהונגריה

מפות נתונים שרטוטים אורכליים

Valódi emlékjel ez a könyv: kavics vagy kődarab a síron, ősrégi zsidó szokás szerint; emlékjel a szerzőjének szinte még friss sírján. Dr. Gazda Anikó építészmérnök nem érthette meg, hogy munkáját készen lássa. A fényképezésre szánt nyomdai kéziratot maga készítette el, minden részletében: a rajzokat, a tervezést, az ábrák és feliratok ragasztását, a retusálást. Amit az olvasó a kezében tart, ily módon még mindig szinte kézirat, sohasem végleges, napról napra újra kiegészített, javított kézirat...

Gazda Anikó (1933. augusztus 11 -- 1990. szeptember 19) a budapesti Műegyetemen szerezte építészmérnöki diplomáját (1956) és élete java részében a Városépítési Tudományos és Tervező Intézetben (VATI) dolgozott mint műemlékvédelmi építész. Tervezett is, nem egy műemléki rekonstrukciót, legfőbb munkája azonban mindig a kutatás volt. Doktori értekezését Hajdúböszörmény és a hajdúvárosok településtörténete, városszerkezete és mai karaktere címmel 1976-ban védte meg. Az 1980-as években bekapcsolódott a magyarországi építészeti értékvizsgálat országos felmérő munkálataiba: részben az ő szorgalmának köszönhető, hogy ma az ország legtöbb településéről az akkori állapotokat rögzítő pontos képünk van. Az építészmérnök a falusi, népi építészeti egyszerű emlékei iránt éppoly lelkesedést érzett és éppen olyan tudományos gondosságot tanúsított, mint a számára különösen fontos zsinagógák iránt.

Utólag tisztán láthatni: Gazda Anikó az építészeti vizsgálódásai során lett végül is azzá, aki a jelen könyv szerint valójában volt: a zsinagógák történeti kutatásának és műemlékvédelmi gondozásának valóságos apostola, a magyarországi zsinagógák építészeti tudósa. Erejét, lelkét, életét építette bele a magyar zsinagógák dokumentációjába: valóságos Kőműves Kelemenné -- de aki maga szabta ezt a sorsot magára.

A jelen könyv csupa «resztli»: clyasmi, ami nem kellett másnak, ami nem fért be máshová. Szakmai közlemények, főként a Településfejlesztés c. folyóirat 1986-1987 évi füzetek után, a Műszaki Könyvkiadó 1989-ben egy a nagyközönségnek szóló, gazdagon illusztrált, mutatós kötetben (Gerő László, szerk., Magyarországi zsinagógák) kiadta Gazda Anikó dolgozatát, még térképeinek és alaprajzainak is egy részét, kiegészítve számos fényképpel és néhány más munkatárs rövidebb tanulmányaival: de ami a kötet legfőbb szerzőjének igazán a szívében feküdt, évtizedes helyszíni tanulmányainak és könyvtári, adattári búvárlatainak eredményei, a városépítő mérnök tervrajzai és a laikus statisztikus adatösszesítései, nagyjából kimaradtak. Mindaz, ami Anikót éltette, s majd -- már halálos betegsége idején -- egy időre még életben tartotta. Ezt a dokumentum anyagot tartalmazza, egységes szerkezetbe illesztve, a jelen kötet.

Rég eltűnt zsidó közösségek, kis falvak alig-alig összejövő miniján-jai, a XIX. század polgárosodó városainak üntöttvas oszlopos zsinagógákkal büszkélkedő, módos polgárai: a magyarországi zsidóság, akiknek jelenléte kitörülhetetlenül rányomta bélyegét építészettünkre, falvaink, városaink arculatára:

őket akarta Gazda Anikó megörökíteni. Hozzájárulásukat ahhoz, és részüket abban, ami ma: Magyarország. Ez a törékeny asszony, aki mindig fáradhatatlan volt a végtelen vidéki utakon, aki a csak félig-meddig értette héber feliratokat rajzolta önkéntes szolgálatul és boldog kielégülésképpen, aki ezernyi, részben elfeledett magyar zsidó közösség emlékét ásta ki statisztikákból, aki tervrajzok vagy utóbb más célra igénybe vett épületek vizsgálata révén négyszáznál több zsinagóga nyomaira bukkant: Gazda Anikó a könnyű kézzel rajzolt térképeivel, rajzaival, statisztikai táblázataival fölfedezte és dokumentálta, amit előtte főhivatású tudósok sem tudtak ilyen tisztán kimondani és szemléltetni: hogy Magyarország újabbkori története elképzelhetetlen a zsidóság nélkül, hogy a zsinagógák kitörülhetetlenül ott vannak a magyar városokban és falvakban, ott vannak a városképben, még akkor is, ha szándék vagy gondatlanság netán eltüntette őket. A modern városkép száz és száz településünkön a zsinagógák építésével egyszerre és együtt alakult ki. A városi téralakítás mindenütt jelzi, ha másképp nem, az eltávolított épület hiányával is, hogy zsidóság is élt és él itt. Gazda Anikó Mirjam (ל"ו) legfőbb érdeme, építészmérnökhöz illő tudományos tett, hogy a magyar zsidóság térbeliségének kutatásában új forrásanyagot, új módszereket hozott. Posztumusz könyve sugározza a meggyőződést, hogy a zsidóságnak Magyarországon alkotó szerepe volt és van, a történelemben, a jelenkori szellemi életben, de a fizikai térben is; a zsidóságnak megmarad a helye az ország településeinek szerkezetében: mindig lesz helye Magyarországon. -- (K.G.)

-
- 244 oldal,
69 térkép,
122 zsinagóga alaprajza,
90 egyéb építészeti rajz zsinagóga épületek részleteiről.
- Továbbá
125 zsinagóga tervező, építő vagy restauráló mérnök neve és zsinagógaik jegyzéke.
Névmutató
harmadfél-száznyi község és város nevével,
mely településekről a könyv közelebbi adatokat közöl.
Statisztikai táblázatok a zsidóság lélekszámáról,
a mai Magyarország 19,
a "történelmi" Magyarország 52 megyéje szerint,
községenként külön-külön,
a fővárossal együtt összesen
2927 településről.
Adat vagy utalás összesen mintegy
1200 egykori vagy mai zsinagóga épületre, zsidó imahelyre stb.
a 19-20. századból.
Angol és héber nyelvű összefoglalás és tartalomjegyzék.
Stb.